ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΕΚΙΡΗΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ
ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

Εκλογές - Εκλογικά συστήματα - Κυβερνήσεις - Πρωθυπουργοί - Υπουργοί - Βασιλείς - Πρόεδροι Δημοκρατίας - Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές - Δήμαρχοι - Νομάρχες - Συντάγματα - Δημοψηφίσματακαι άλλα μεγάλα πολιτικά γεγονότα

ΤΟΜΟΣ Α΄ (1900-1922)

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2020

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ
ΤΌΜΟΣ Α΄ (1900-1922)

Σχεδιασμός-Επιμέλεια-Σύνταξη ευρετηρίου: Δημήτρης Ζαζάς

Μακέτα εξωφύλλου: Π. Ζευγώλης - Π. Τζοανάκης

Α΄ Έκδοση: Σεπτέμβριος 2020

Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία: Διεύθυνση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων της Βουλής των Ελλήνων
Αθ. Αθανασιάδης, Ευ. Ζουρνατζής, Π. Σιδηρόπουλος

© Βουλή των Ελλήνων και
Βασίλης Μπεκίρης, 2020

ISBN (set): 978-960-560-194-2
ISBN (τ. Α΄): 978-960-560-195-9

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΕΚΙΡΗΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

ΤΌΜΟΣ Α΄ (1900-1922)

Εκλογές - Εκλογικά συστήματα - Κυβενήσεις - Πρωθυπουργοί - Υπουργοί - Βασιλείς - Πρόεδροι Δημοκρατίας - Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές - Δήμαρχοι - Νομάρχες - Συντάγματα - Δημοψηφίσηματα και άλλα μεγάλα πολιτικά γεγονότα

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2020

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κάθε συγγραφέας όταν αποφασίζει να γράψει ένα βιβλίο παρωθείται από ορισμένα κίνητρα. Τα κίνητρα αυτά μπορεί να είναι γενικά, να αφορούν και άλλους πολλούς ή και ατομικά, να αφορούν δηλαδή μόνο τον συγγραφέα. Στη συγγραφή αυτού του βιβλίου υπάρχουν και τα δύο κίνητρα. Προσωπικά είχα αναζητήσει ένα τέτοιο βιβλίο και όταν ήμουν νέος και ευρισκόμουν στο στάδιο της επιλογής της πολιτικής μου σταδιοδρομίας, αλλά και αργότερα ως ώριμος πλέον πολιτικός. Ήθελα δηλαδή να μελετήσω πώς γίνονταν στο παρελθόν οι εκλογικές αναμετρήσεις μεταξύ των κομμάτων και πώς εξελέγονταν οι Βουλευτές. Επίσης, ήθελα να μάθω ποία κόμματα μετείχαν στις εκλογικές αναμετρήσεις και ποία εκλογικά συστήματα εφαρμόζονταν σε κάθε εκλογική αναμέτρηση. Ιδιαίτερα όμως ήθελα να πληροφορηθώ ποίο κόμμα κέρδιζε σε κάθε εκλογική αναμέτρηση και πώς σχηματίζονταν οι Κυβερνήσεις. Όμως, περισσότερο ήθελα να μάθω για τους Αρχηγούς των κομμάτων που μετείχαν στις εκλογές και ποιοι εξ αυτών γίνονταν Πρωθυπουργοί. Δεν παραλείπω να αναφέρω το ενδιαφέρον μου για τους Βασιλείς, τους Προέδρους Δημοκρατίας και τις αρμοδιότητες που τους παρείχαν τα ισχύοντα Συντάγματα. Τέλος, με ενδιέφερε για την εκλογή των τοπικών αρχόντων, δηλαδή για τις εκλογές των Δημάρχων και Προέδρων Κοινοτήτων ως και για την εκλογή των αιρετών Νομαρχών.

Όλα τα ανωτέρω με ώθησαν στη συγγραφή του παρόντος βιβλίου, διότι πιστεύω ότι την αγωνία που είχα προσωπικά εγώ θα την έχουν και πολλοί νέοι της περιόδου αυτής, που θα ήθελαν να ασχοληθούν με την πολιτική. Και τούτο διότι κάθε νέος στα πρώτα του βήματα θα χρειάζεται κάποιο «μπούσουλα», επειδή συνήθως η ιστορία επαναλαμβάνεται και ορισμένα γεγονότα που είχαν γίνει στο παρελθόν να επαναλαμβάνονται και στο μέλλον. Όμως το βιβλίο αυτό είναι χρήσιμο και για τους εν ενεργεία πολιτικούς, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις θα βρεθούν στην ανάγκη να αναφερθούν σε ορισμένα πολιτικά γεγονότα του πρόσφατου παρελθόντος. Ενδιαφέρον όμως έχει η παρούσα έκδοση και για τους παλαιούς πολιτικούς, οι οποίοι είχαν ζήσει όλα αυτά τα πολιτικά γεγονότα, αλλά λόγω χρόνου τα είχαν ξεχάσει και όλοι θα θέλουν να τα επαναφέρουν στη μνήμη τους, για να τα διηγούνται στους νεώτερους με μεγαλύτερη ακρίβεια.

Πέραν των ανωτέρω, ποιος νέος πολίτης δεν θα ήθελε να πληροφορηθεί για τις εκλογικές αναμετρήσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου, του Κωνσταντίνου Καραμανλή ή και των άλλων Πρωθυπουργών που κυβέρνησαν τη χώρα μας; Ποιος Έλληνας δεν θα ενδιαφερόταν να μάθει για τις Κυβερνήσεις του Εθνικού Διχασμού, τα γεγονότα της Επανάστασης του '22, την εκτέλεση των έξι και τις εκλογές ή τις Κυβερνήσεις που οδήγησαν τη χώρα στη δικτατορία της 4ης Αυγούστου 1936; Επίσης, ποιος Έλληνας δεν θα ήθελε να φρεσκάρει στη μνήμη του τα γεγονότα της Κατοχής και τις Κατοχικές Κυβερνήσεις, ή τις Κυβερνήσεις που προηγήθηκαν των εκλογών του 1946; Αλλά μήπως δεν είχαν ιδιαίτερο εν-

διαφέρον οι Κυβερνήσεις που οδήγησαν την Ελλάδα στη νίκη εναντίον των Κομμουνιστών και στην εν συνεχεία ανασυγκρότηση της χώρας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο Σπαραγμό; Ποιος νέος και παλαιοί που έζησαν τα γεγονότα δεν θα ήθελαν να μάθουν ποιοι ήσαν εκείνοι του βοήθησαν να ανασυγκροτηθεί η χώρα μας και η οικονομία μας μετά την κατοχή και τον εμφύλιο σπαραγμό; Ποία πρόσωπα ήσαν εκείνα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο εκείνη την περίοδο; Ποιος δεν θέλει να μάθει για τον στρατάρχη και Πρωθυπουργό Αλέξανδρο Παπάγο; Ποίος δεν θέλει να πληροφορηθεί το μεγάλο έργο του Κων/νου Καραμανλή ο οποίος ήταν Πρωθυπουργός από το 1956-1963; Ποιος επίσης δεν θέλει να μάθει για τον ρόλο του Γεωργίου Παπανδρέου, για την αποστασία και τις κυβερνήσεις των αποστατών;

Όμως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για όλους τους αναγνώστες έχει και η περίοδος της αποστασίας της δικτατορίας της 21ης Απριλίου 1967, της αποκατάστασης της Δημοκρατίας και της δημοκρατικής πορείας της χώρας από το 1974-2004, όπου η Ελλάδα έζησε την καλύτερη περίοδο, χωρίς πολέμους, χωρίς κινήματα και επαναστάσεις και με ανεπτυγμένο σε μεγάλο βαθμό το βιοτικό επίπεδο ολόκληρου του Ελληνικού λαού. Όλα αυτά και άλλα πολλά πολιτικά γεγονότα θα βρει ο αναγνώστης της παρούσας έκδοσης και θα γίνει κάτοχος όλων των πολιτικών γεγονότων του 20ού αιώνα.

Τέλος στο πόνημα αυτό ο αναγνώστης θα πληροφορηθεί για την μεγάλη προσφορά του Κων/νου Καραμανλή την περίοδο μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας και την κατάλυση της χούντας και του χουντικού καθεστώτος της 21ης Απριλίου 1967. Επίσης ποιος νέος δεν θέλει να μάθει για το τεράστιο έργο του μεγάλου ηγέτη Κων/νου Καραμανλή, για την ψήφιση του Συντάγματος του 1975, για το Δημοψήφισμα της 8ης Δεκεμβρίου 1974 και την κατάργηση της Βασιλείας, για τα μεγάλα συνέδρια της Νέας Δημοκρατίας στη Χαλκιδική, για την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ (1979) η οποία οφείλεται μόνον στη μεγάλη προσπάθεια του Κων/νου Καραμανλή; Ακόμη ποιος νέος δεν θα ήθελε να μάθει για τα λάθη και τα έργα του Ανδρέα Παπανδρέου, για το μεταρρυθμιστικό έργο του Κων/νου Μητσοτάκη, των πολιτικών που εφάρμοσε ο Κων/νος Σημίτης και ο Κώστας Καραμανλής;

Για όλα αυτά προσωπικά αισθάνομαι ιδιαίτερα ικανοποιημένος, διότι με το πόνημά μου αυτό θα φανώ χρήσιμος και θα ικανοποιήσω μία μεγάλη μερίδα του Ελληνικού λαού, που ενδιαφέρεται για την πολιτική και τους πολιτικούς του 20ού αιώνα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εις τον Α΄ τόμο του ανά χείρας βιβλίου γίνεται λόγος για τα σπουδαιότερα πολιτικά γεγονότα και τις σημαντικότερες πολιτικές προσωπικότητες της περιόδου από 1900-1922. Ειδικότερα στον τόμο αυτόν αναφέρονται τα πολιτικά γεγονότα της περιόδου μετά τον ατυχή πόλεμο του 1896. Κυρίως γίνεται λόγος για τις ανησυχίες του Ελληνικού λαού και τις αδυναμίες των πολιτικών ηγετών για το μεγάλο άλμα στις αρχές του 20ού αιώνα. Εκείνη την περίοδο στην εξουσία ευρίσκετο ο Βασιλιάς Γεώργιος ο Α΄ ο οποίος είχε σύζυγο τη Βασίλισσα Όλγα. Τότε εμφανίσθηκαν τα «Ευαγγελικά» στα οποία είχε ανάμειξη η Βασίλισσα Όλγα η οποία επέμενε στη μετάφραση του Ευαγγελίου ενώ ήταν αντίθετος η Ιερά Σύνοδος. Συνέπεια των αντιπαλοτήτων αυτών ήταν η παραίτηση του Αρχιεπισκόπου Προκοπίου και η παραίτηση του Πρωθυπουργού Γ. Θεοτόκη. Μετά από τα ανωτέρω γεγονότα πραγματοποιήθηκαν οι εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902. Στη συνέχεια έχουμε τη «Συνοδικά» και τελικά πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης. Αργότερα και συγκεκριμένα την 20.2.1905 διεξήχθησαν οι εκλογές και πραγματοποιήθηκε η δολοφονία του πρωθυπουργού Θ. Δηλιγιάννη. Νέος πρωθυπουργός τότε ορκίσθηκε ο Δημ. Ράλλης ο οποίος οδήγησε τη χώρα σε εκλογές την 26η Μαρτίου του 1906. Τις εκλογές αυτές τις κέρδισε το Θεοτοκικό κόμμα και Πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Γ. Θεοτόκης. Στην πορεία και συγκεκριμένα στις 26 Μαρτίου 1906 εμφανίσθηκε η ομάδα των «Ιαπώνων» όπου πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξε ο Δημήτριος Γούναρης. Μετά την εμφάνιση των «Ιαπώνων» πραγματοποιήθηκε η επανάσταση στο Γουδί το 1909 η οποία άνοιξε το δρόμο για την έλευση στην Ελλάδα του Ελευθερίου Βενιζέλου. Στη συνέχεια έχουμε τις κυβερνήσεις του Ελ. Βενιζέλου οι οποίες πραγματοποίησαν σημαντικό και μεγάλο έργο σχεδόν σε όλους τους τομείς της Δημοσίας ζωής. Εκείνη περίπου την περίοδο (1912) πραγματοποιήθηκε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος με αποτέλεσμα την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης και τη δολοφονία του Βασιλιά Γεωργίου του Α΄. Νέος Βασιλιάς ορκίσθηκε ο διάδοχος Κωνσταντίνος Α΄. Αργότερα (21.2.1913) πραγματοποιήθηκε η απελευθέρωση των Ιωαννίνων και των νησιών του Αιγαίου Πελάγους για να φθάσουμε στην κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου ο οποίος άρχισε τον Αύγουστο του 1914. Με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου εξεδηλώθη η πρώτη αντιπαλότητα Κωνσταντίνου - Ελ. Βενιζέλου. Η αντιπαλότητα αυτή οδήγησε σε παραίτηση της κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου. Τότε μετά την άρνηση του Αλ. Ζαΐμη η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως εδόθη στον Δημ. Γούναρη. Μετά από τα ανωτέρω γεγονότα αρχίζει ο Εθνικός διχασμός με μεγάλο προβληματισμό την επιλογή της Αντάντ (Ελ. Βενιζέλος) ή της Κεντρικής συμμαχίας (Βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄).

Έτσι και μέσα σ' αυτό το κλίμα προχωρήσαμε στις εκλογές της 31 Μαΐου 1915 τις οποίες κέρδισε ο Ελ. Βενιζέλος ο οποίος σχημάτισε την κυβέρνησή του μετά

από δύο περίπου μήνες. Και μετά όμως το κλίμα δεν άλλαξε οπότε είχαμε νέα παραίτηση του Ελ. Βενιζέλου. Μετά την παραίτηση του Ελ. Βενιζέλου σχηματίσθηκε νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Αλ. Ζαΐμη. Όμως παρητήθη γρήγορα ο Αλ. Ζαΐμης και σχημάτισε κυβέρνηση ο Στέφανος Σκουλούδης (25.10.1915) και αμέσως προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 6 Δεκεμβρίου 1915. Τις εκλογές αυτές τις κέρδισε το κόμμα των Εθνικοφρόνων του Δημ. Γούναρη. Όμως είχαμε μεγάλη αποχή στις εκλογές. Μετά τις εκλογές είχαμε μεγάλες κυβερνητικές αλλαγές με πολλούς νέους πρωθυπουργούς. Εκείνη την περίοδο είχαμε την επίσημη έναρξη του Εθνικού Διχασμού με τα ολέθρια αποτελέσματά του. Τότε δημιουργήθηκε το κράτος της Θεσσαλονίκης από τον Ελ. Βενιζέλο, ο οποίος όρκισε τη νέα κυβέρνηση της «Εθνικής Αμύνης» στη Θεσσαλονίκη. Την ίδια περίοδο είχαμε στην Αθήνα τα λεγόμενα «Νοεμβριανά». Ως «Νοεμβριανά» νοούνται τα μεγάλα γεγονότα που συνέβησαν στην Αθήνα την 18η Δεκεμβρίου 1915 μεταξύ των συμμαχικών Δυνάμεων, που είχαν εισβάλει στην Αθήνα και του Ελληνικού στρατού μαζί με τους πολίτες της Αθήνας. Επίσης την ίδια περίοδο των «Νοεμβριανών» τα πάθη τα πολιτικά είχαν φθάσει στο αποκορύφωμά τους και κανένας δεν μπορούσε να ελέγξει την κατάσταση. Τότε με πρωτοβουλία του Συνδέσμου Συντεχνιών οργανώθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 1916 πάνδημο συλλαλητήριο αντιβενιζελικών με τις ευλογίες του Βασιλιά Κωνσταντίνου, της κυβερνήσεως και της Εκκλησίας για να αναθεματίσουν τον «ολετήρα» του Έθνους Ελευθέριο Βενιζέλο. Όλα αυτά τα γεγονότα είναι γνωστά ως το «Ανάθεμα» κατά του Ελ. Βενιζέλου. Όμως μετά τα «Νοεμβριανά» οι Γάλλοι και οι Άγγλοι απαίτησαν να φύγει από την Ελλάδα ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄. Προ αυτής της καταστάσεως ο Βασιλιάς αναγκάστηκε να φύγει χωρίς να παραιτηθεί του θρόνου. Μετά την αναχώρηση του Κωνσταντίνου δεν τον διεδέχθη ο διάδοχος Γεώργιος Β΄, διότι δεν τον ήθελαν οι Γάλλοι. Έτσι μετά τον Γεώργιο ανήλθε στο θρόνο ο Αλέξανδρος Α΄ με συνταγματικό πραξικόπημα. Στη συνέχεια μετά την αποχώρηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου ο τότε Πρωθυπουργός Αλ. Ζαΐμης παρητήθη και Πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Ελ. Βενιζέλος ο οποίος είχε εγκαταλείψει το κράτος της Θεσσαλονίκης. Μετά την ορκωμοσία του ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος κατήργησε την κανονική βουλή και επανέφερε τη Βουλή των Λαζάρων. Στη συνέχεια ο Πρωθυπουργός κυβέρνησε με αυταρχικό τρόπο και εφάρμοσε αντιδημοκρατικά μέτρα. Έτσι κατήργησε την ισοβιότητα των Δικαστών, απέλυσε χιλιάδες αντιφρονούντων υπαλλήλων, πραγματοποίησε πολλές μεταθέσεις και έστειλε εξορία και εξετόπισε πολιτικούς του αντιπάλους. Επίσης είχαμε πολλές παρεμβάσεις στην εκκλησία, στο στρατό, στην Αστυνομία και στη Χωροφυλακή. Γενικά η νέα κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου χαρακτηρίστηκε ως μία αντιδημοκρατική κυβέρνηση.

Εκείνη την περίοδο πραγματοποιήθηκε στη Ρωσία η Οκτωβριανή επανάσταση του 1917. Η νέα επανάσταση άρχισε στις 25 Οκτωβρίου του 1917 από την Πετρούπολη. Μετά την επιτυχία της η επανάσταση ανακήρυξε τον Λένιν ως Επίτροπον του λαού και τον Τρότσκι ως Πρωθυπουργό. Τότε πραγματοποιήθηκε και η μεταφορά της πρωτεύουσας από την Πετρούπολη στη Μόσχα.

Την ίδια περίοδο, ενώ συνεχιζόταν ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, πραγματοποιήθηκε η απελευθέρωση της Ανατολικής Μακεδονίας. Τελικά στις 20 Οκτωβρίου 1918 υπεγράφη η ανακωχή και έτσι έληξε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος. Μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου με νίκη της Αντάντ άρχισε ο πόλεμος των

συνθηκών. Εκείνη την περίοδο υπεγράφησαν οι εξής συνθήκες: Η συνθήκη Βερσαλλιών, Αγίου Γερμανού, Νεϊγύ, των Σεβρών. Το περιεχόμενο όλων των Συνθηκών αναφέρονται αναλυτικά στο ανά χείρας βιβλίο.

Όπως έχει λεχθεί η τελευταία διακυβέρνηση της χώρας ήταν από τις αντιδημοκρατικότερες κυβερνήσεις που είχαν κυβερνήσει τον τόπο μας. Το αντιδημοκρατικότερο μέτρο που είχε λάβει ήταν η παράταση του χρόνου της βουλής του 1915. Ενώ ο βίος της βουλής έληγε την 13 Ιουνίου του 1919, ο Πρωθυπουργός για διάφορους λόγους παρέτεινε το βίο της Βουλής μέχρι την 1η Νοεμβρίου του 1920 που έγιναν οι εκλογές. Βέβαια τις εκλογές τις έχασε το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου και ο ίδιος δεν εξελέγη ούτε βουλευτής, οπότε αναγκάσθηκε να φύγει και πάλι για το εξωτερικό. Μεγάλος νικητής των εκλογών ήταν ο Δημήτριος Γούναρης Αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος, ο οποίος είχε ηγηθεί της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης. Πριν από τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου πέθανε ο Βασιλιάς Αλέξανδρος από το δάγκωμα ενός πιθήκου. Μετά τις εκλογές Πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Δημ. Ράλλης, η κυβέρνηση του οποίου πραγματοποίησε την 22α Νοεμβρίου 1920 Δημοψήφισμα για την επάνοδο του Βασιλέως Κωνσταντίνου Α΄.

Στη συνέχεια προγραμματίσθηκε νέα Διάσκεψη στο Λονδίνο την 8.2.1921. Εν τω μεταξύ παραιτήθη ο πρωθυπουργός Δημ. Ράλλης και νέος Πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Ν. Καλογερόπουλος. Πρώτο θέμα που απασχόλησε τον νέο Πρωθυπουργό ήταν η διάσκεψη του Λονδίνου όπου μετέβη συνοδευόμενος από τον τότε Υπουργόν Στρατιωτικών Δημ. Γούναρη. Η παρουσία στη Διάσκεψη του Λονδίνου του Δημ. Γούναρη ενθουσίασε τον πρωθυπουργό της Αγγλίας Λόυδ Τζωρτζ και ενίσχυσε τις θέσεις της Ελλάδος. Μάλιστα ο Λόυδ Τζωρτζ ενθουσιάσθηκε τόσο πολύ από την παρουσία του Δημ. Γούναρη ώστε στους ομόλογούς του είπε τα εξής: «Αυτός ήταν ο σημαίνον» εννοώντας τον Δημ. Γούναρη.

Εκείνη την περίοδο και συγκεκριμένα 1/14 Νοεμβρίου 1920 πραγματοποιήθηκε η μετατροπή της Αναθεωρητικής Βουλής σε Συντακτική. Όμως λόγω του πολέμου η Βουλή δεν μπορούσε να ασχοληθεί με το Συνταγματικό έργο. Παρά τις δυσκολίες έγιναν σημαντικές προτάσεις κυρίως από τον Δημήτριο Γούναρη. Αργότερα και συγκεκριμένα τον Μάρτιο του 1921 επιστρέφοντας από το Λονδίνο ο Πρωθυπουργός Ν. Καλογερόπουλος υπέβαλε την παραίτησή του. Τότε Πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Αρχηγός του Λαϊκού κόμματος Δημ. Γούναρης. Η κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη εδέχθη πολλούς κλυδωνισμούς αλλά κατάφερε να στηθεί διότι κανένα άλλο κόμμα δεν είχε την πλειοψηφία. Εκτός των άλλων προβλημάτων η κυβέρνηση αντιμετώπιζε και οικονομική κρίση διότι οι συμμαχικές κυβερνήσεις είχαν αρνηθεί να χορηγήσουν δάνεια στην Ελλάδα. Τότε ο Υπουργός των Οικονομικών Π. Πρωτοπαπαδάκης ενεπνεύσθη τη διχοτόμηση του Ελληνικού νομίσματος. Βέβαια ο Πρωθυπουργός Δημ. Γούναρης ήταν διστακτικός να αποδεχθεί το μέτρο αυτό. Τελικά και ύστερα από πολλές συζητήσεις ο Δημ. Γούναρης απεδέχθη την πρόταση να προχωρήσει στην εφαρμογή του μέτρου. Έτσι οι ωφέλειες ήταν μεγάλες και τότε η χώρα κατάφερε να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση. Όμως στην πορεία συνεχίσθησαν οι συζητήσεις στην Βουλή και σε κάποια φάση παραιτήθη η κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη και στη συνέχεια είχαμε πολλές κυβερνητικές αλλαγές. Έτσι μετά τον Δημ. Γούναρη πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Ν. Στράτος και μετά ο Πρωτοπαπαδάκης για να φθάσουμε στην κυβέρνηση του Ν. Τριανταφυλλάκου. Και ενώ στην Ελλάδα είχαμε όλες αυτές τις κυβερνητικές αλλαγές, στην Μικρά Ασία άρχισε η υποχώρηση του Ελ-

ληνικού στρατού σε όλα τα μέτωπα και ενώ ο στρατός υποχωρούσε είχαμε και αλλαγές στην ηγεσία του Στρατού. Τελικά η κατάσταση είχε χειροτερέψει και άρχισε να υποχωρεί ο Στρατός από τη Σμύρνη και τη Μικρά Ασία. Τότε ετέθησαν πολλά ερωτήματα γιατί φθάσαμε σε αυτό το σημείο χωρίς να υπάρχουν απαντήσεις. Έτσι πραγματοποιήθηκε ο επίλογος της Μεγάλης Μικρασιατικής εκστρατείας και το μεγάλο κόστος της Ελλάδος και του Ελληνισμού γενικότερα.

Τέλος, εάν θελήσει κανείς να κάνει ένα απολογισμό της Μικρασιατικής εκστρατείας τα συμπεράσματα για την Ελλάδα ήσαν απογοητευτικά. Εκτός από τους νεκρούς 80.000 περίπου το μεγαλύτερο πρόβλημα για την Ελλάδα ήταν το λεγόμενο προσφυγικό, το οποίο εστοίχισε πολύ και στους ίδιους τους πρόσφυγες αλλά και την Ελλάδα και τον Ελληνικό λαό.

Μετά την Μικρασιατική καταστροφή ακολούθησε η επανάσταση του 1922 της οποίας ηγήθηκε ο Νικόλαος Πλαστήρας και Στ. Γονατάς. Η επανάσταση των δύο στρατιωτικών άρχισε από την Χίο και την Μυτιλήνη και με πλοία του Ελληνικού στόλου οι κινηματίες έφθασαν στην Αττική οπότε άρχισαν να κινητοποιούνται στην περιοχή. Τότε στο κίνημα προσχώρησαν αξιωματικοί του στόλου και πολλοί στρατιωτικοί πυρήνες με επικεφαλής τον Θ. Πάγκαλο. Στην Αθήνα ο Βασιλιάς και ο Πρωθυπουργός Κ. Πρωτοπαπαδάκης έκαναν πολλές συσκέψεις αλλά αντιμετώπισαν την όλη κατάσταση με μεγάλη ψυχραιμία. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν συνεννοήσεις του Βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ και του Πρωθυπουργού με την επαναστατική Επιτροπή. Τελικά παρητήθη ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄ και στο θρόνο ανήλθε ο διάδοχος Γεώργιος ο Β΄. Εν τω μεταξύ είχαμε την παρεμβολή του Θ. Πάγκαλου στο Επαναστατικό κίνημα και τις μεγάλες αντιδράσεις της τριανδρίας. Παράλληλα διετάχθη η φυλάκιση πολιτικών προσώπων (Γούναρη, Πρωτοπαπαδάκη, Στράτου κ.ά.), η εντολή για την εκτέλεσή των και η σωτήρια παρέμβαση του Δημ. Λαμπράκη. Στην πορεία είχαμε το Διάγγελμα της επαναστατικής επιτροπής, τις τέσσερες σημαντικές αποφάσεις της Επαναστατικής Επιτροπής για τη λειτουργία της νέας κρατικής μηχανικής και την ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Σωτήρη Κροκιδά. Μετά από τη λήψη των ανωτέρω μέτρων ακολούθησαν οι πρώτες επικοινωνιακές πολιτικές της Επαναστατικής επιτροπής, με προτεραιότητα την επίσκεψη στο Βασιλιά Γεώργιο Β΄ και την διαβεβαίωση των ηγετών για ομαλή πορεία σε πνεύμα συνεργασίας. Όμως στην πορεία η Επαναστατική επιτροπή άλλαζε πορεία και απεφασίσθη η σύλληψη των υπαιτίων της Μικρασιατικής Καταστροφής και η παραπομπή σε δίκη των οκτώ κατηγορουμένων. Στις ενέργειες αυτές αντέδρασαν πολλοί Υπουργοί και μάλιστα ο Υπουργός Αλ. Διομήδης μετέβη στο Παρίσι για να επηρεάσει τον Ελ. Βενιζέλο για την μη εκτέλεση των έξι. Όμως ο Ελ. Βενιζέλος αρνήθηκε να αναμειχθεί με τη δικαιολογία ότι έχει παύσει πλέον να πολιτεύεται. Απογοητευμένος ο Αλ. Διομήδης επέστρεψε στην Ελλάδα και μαζί με άλλους Υπουργούς υπέβαλαν την παραίτησή τους. Κατόπιν ακολούθησε η παραίτηση της κυβερνήσεως Σ. Κροκιδά. Μετά την παραίτηση Κροκιδά ορκίσθηκε Πρωθυπουργός ο Στ. Γονατάς ενώ ο Ν. Πλαστήρας ανέλαβε την Αρχηγία της Επαναστάσεως. Στη συνέχεια συνεστήθη η ανακριτική επιτροπή με Πρόεδρο τον Θ. Πάγκαλο και άρχισε η απολογία των κατηγορουμένων. Βέβαια λόγω ασθενείας δεν απελογήθη ο Δημ. Γούναρης ο οποίος έστειλε γραπτώς την απολογία του, η οποία θεωρείται ένα πραγματικό μνημείο της Νομικής επιστήμης. Μετά την ανάκριση συνετάγη το πόρισμα το οποίο εστάλη

στην Επαναστατική επιτροπή και εκείθεν στο Στρατοδικείο. Εν τω μεταξύ είχε ήδη πραγματοποιηθεί η σύνθεση του Δικαστηρίου και είχε ορισθεί η αίθουσα συνεδριάσεων. Αφού όλα ήσαν έτοιμα άρχισε η δίκη κάτω από αυστηρά μέτρα ασφαλείας. Ιδιαίτερη αξία, με την έναρξη της δίκης, είχαν οι υποβληθείσες ενστάσεις, η αντιδικία του Δημ. Γούναρη με τον επαναστατικό Επίτροπο Ζουρίδη και η ιστορική απάντηση του Δημ. Γούναρη. Εκείνη την περίοδο είχαμε παρεμβάσεις στη δίκη των οκτώ και σκληρή απάντηση του Ν. Πλαστήρα. Ακολουθεί η παραίτηση του Βασιλιά Γεωργίου Β΄ και η επιτάχυνση των διαδικασιών, του Στρατοδικείου για να τελειώνει η αποδεικτική διαδικασία. Κάτω από τις ανωτέρω συνθήκες οι κατηγορούμενοι περίμεναν την καταδίκη τους. Βέβαια οι πληροφορίες μιλούσαν για την καταδίκη των περισσότερων. Κάτω από τις ανωτέρω συνθήκες οι κατηγορούμενοι μετεφέρθησαν σε αυτοκίνητα τα οποία κατευθύνθησαν προς την οδό Ασκληπιού και Σόλωνος όπου ευρίσκετο η κλινική όπου νοσηλευόταν ο Δημ. Γούναρης. Και ενώ τα αυτοκίνητα περίμεναν έξω από την κλινική για να ξημερώσει, μέσα στην κλινική ο Δημ. Γούναρης ψηνόταν στον πυρετό και το θερμόμετρο έδειχνε 39. Πρέπει εδώ να αναφέρουμε ότι ο Δημ. Γούναρης προηγούμενα έγραψε την απολογία του η οποία ήταν 67 σελίδες μεγάλου μεγέθους. Η απολογία αυτή αποτελεί μνημείο για την πολιτική και νομική ιστορία του τόπου μας. Πρέπει εδώ να τονισθεί ότι με την απολογία του καταρρίπτει όλες τις κατηγορίες του διάτρητου κατηγορητηρίου.

Εκτός από την απολογία του Δημ. Γούναρη ιδιαίτερη αξία έχουν και οι απολογίες των υπόλοιπων κατηγορουμένων τις οποίες μπορεί να διαβάσει ο αναγνώστης στις οικείες σελίδες. Στη συνέχεια και ύστερα από ολονύκτια δραματική συνεδρίαση του στρατοδικείου εξέδωσαν την απόφασή των όπου κατεδίκασαν σε θάνατο τους έξι και σε ισόβια δεσμά τους άλλους δύο. Μετά από όλα τα ανωτέρω αξίζει να αναφέρουμε την δραματική προετοιμασία του Δημ. Γούναρη με πυρετό 39,6 και την τονωτική ένεση. Κάτω από τις ανωτέρω συνθήκες ο Δημ. Γούναρης είχε την προαίσθηση για την εκτέλεσή του και προέβη στη σύνταξη της διαθήκης του και αναφορά στους κληρονόμους της μικρής του περιουσίας.

Και ενώ έτρεχαν τα γεγονότα είχαμε τις παρεμβάσεις των Άγγλων για την σωτηρία των υποδίκων και την παραίτηση της κυβερνήσεως Σ. Κροκιδά. Από την πλευρά της η κυβέρνηση αγωνιούσε για την άμεση εκτέλεση των έξι καταδικασθέντων διότι δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τα πολλά προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί. Άλλα θέματα ήταν οι τύψεις του Πλαστήρα, η προδομένη άφιξη του Ταλμποτ και το καθυστερημένο τηλεγράφημα του Ελ. Βενιζέλου.

Έτσι είχαν τα πράγματα μέχρι που έφθασε η διαδικασία της εκτέλεσης. Αφού τελείωσαν οι τυπικές διαδικασίες έφθασε η ώρα της εκτέλεσης και το ρολόι έδειχνε 11:27 της 15/28 Νοεμβρίου 1922. Στη συνέχεια μετά την εκτέλεση έγινε η μεταφορά των πτωμάτων και η νεκρώσιμη ακολουθία στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών.

Βέβαια μετά την εκτέλεση των έξι ασκήθηκε μεγάλη κριτική για εκείνους που μπορούσαν να παρέμβουν για να αποφευχθεί η εκτέλεση των έξι και δεν το έπραξαν. Μεγαλύτερη όμως κριτική ασκήθηκε εναντίον του Ελ. Βενιζέλου και του Βασιλέως Γεωργίου Β΄, η παρέμβαση των οποίων μπορούσε να αποτρέψει την εκτέλεση. Όμως και αυτοί έχουν προβάλλει τις δικές τους αντιρρήσεις και ο κάθε πολίτης μπορεί να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα.

Εκείνο όμως που ικανοποίησε ολόκληρο τον Ελληνικό λαό ήταν η υπ' αριθ.

1533/ 2009 και η υπ' αριθ. 2675/2010 αποφάσεις του Αρείου Πάγου, οι οποίες αθώωσαν τους καταδικασθέντες και κατακερμάτισαν τα κατηγορητήρια του Έκτακτου Στρατοδικείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Οι συνέπειες του άτυχου πολέμου του 1897

Οι συνέπειες του πολέμου του 1897 ήσαν για τη χώρα μας πολλές και μεγάλες. Παρά ταύτα, η αναγγελία της ειρήνης ανακούφισε όλους τους Έλληνες, διότι πολλοί εφοβούντο ότι οι Τούρκοι θα μπορούσαν να φθάσουν και νοτιότερα, μέχρι και την Αθήνα. Γι' αυτό στη συνέχεια, όλοι σχεδόν εδικαιολόγησαν τους πολιτικούς που εδέχθησαν την ανακωχή, έστω και με εξευτελιστικούς όρους, διότι εκείνη τη στιγμή ήτο επιβεβλημένη η ειρήνη, παρά το γεγονός ότι οι επιβληθέντες όροι έθιγαν την Ελληνική φιλοτιμίαν και την Ελληνική αξιοπρέπεια. Και τούτο, διότι δεν μπορούσε να γίνει κάτι άλλο.

Όμως στην πορεία, ο κόσμος επληροφορείτο τους όρους της ανακωχής και σταδιακά η κοινή γνώμη άρχισε να αναζητεί ευθύνες από εκείνους που είχαν οδηγήσει τη χώρα στον άτυχο πόλεμο του 1897. Έτσι, στις εκλογές του 1899 (7/19 Φεβρουάριου) ο Ελληνικός λαός εκδικήθηκε τους υπαιτίους της ήττας, με αποτέλεσμα το Δηλιγιαννικό κόμμα να υποστεί πραγματική συντριβή. Στόχος όμως μεγάλης μερίδας του Ελληνικού λαού ήταν και ο Βασιλιάς Γεώργιος και γενικά τα ανάκτορα. Πολλοί θεωρούσαν και τον Γεώργιο υπαίτιο της ήττας καίτοι αυτό δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, διότι τα ανάκτορα δεν ήθελαν τον πόλεμο και ούτε και την επέμβαση στην Κρήτη. Όμως, η ανάληψη υπό του διαδόχου Κωνσταντίνου της ευθύνης της ηγεσίας του στρατού σε ένα πόλεμο προορισμένο σε αποτυχία, υπήρξε μεγάλο λάθος. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο διάδοχος Κωνσταντίνος ήταν αλάθητος. Διέπραξε και αυτός λάθη, τα οποία πολλαπλασιάσθηκαν εξαιτίας του θορύβου που υπήρχε εναντίον της Δυναστείας γενικότερα.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο θόρυβος για τα ανάκτορα ήταν μεγάλος και ότι οι μεγάλες δυνάμεις επενέβησαν υπέρ της Δυναστείας, απειλώντας ότι αν ανατραπεί η Δυναστεία θα στερούσε από την Ελλάδα τη δική τους στήριξη. Από την άλλη πλευρά, ο πολιτικός κόσμος αναγκάστηκε να στηρίξει τα ανάκτορα, φοβούμενος ότι μια ανατροπή της Δυναστείας θα συμπαρασύρει και τον πολιτικό κόσμο.

Και ενώ έτσι είχαν τα πράγματα στο εσωτερικό, η κατάσταση ήταν ακόμα χειρότερη με τις πιέσεις που εδέχετο η χώρα μας από τις μεγάλες λεγόμενες δυνάμεις.

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι η Τουρκία, η οποία ήταν υπερήφανη για τη νίκη της, νόμιζε ότι παρουσιάστηκε η μεγάλη ευκαιρία για την επιστροφή των συνόρων στα 1831, δηλαδή στην επανάκτηση της Θεσσαλίας. Όμως, οι σκέψεις της Τουρκίας δεν συμπορεύονταν με τις σκέψεις των μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες ενδιαφέρονταν μόνον να δεχθούν οι Έλληνες την επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου. Όσον αφορά τα σύνορα, σκέψη των μεγάλων δυνάμεων ήταν να ισχύσει το δόγμα το οποίο ίσχυσε καθ' όλον τον 19ο αιώνα και το οποίο έλεγε: «*Χώρα ή επαρχία απελευθερωθείσα της Μουσουλμανικής Κυριαρχίας, εφ' όσον*

Ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄, τον οποίον αποπειράθησαν να δολοφονήσαν δύο Έλληνες πολίτες επειδή τον θεωρούσαν υπαίτιο της ήττας του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897

ήτο Χριστιανική, απεκλείετο να επανελθεί υπό Μουσουλμανική Κυριαρχία».

Δύο άλλα ζητήματα, τα οποία εκκρεμούσαν και τα οποία έπρεπε να λυθούν ήταν, το Κρητικό και το ζήτημα της πολεμικής αποζημιώσεως. Για το πρώτο θέμα η εκκρεμότης ήτο μάλλον τυπική, εφ' όσον ουσιαστική προϋπόθεση της σύναψης ανακωχής ήτο η αυτονομία της Κρήτης. Για το δεύτερο υπήρχε μεγάλη αδυναμία, διότι η Ελλάδα ήταν πτωχευμένη και επί πλέον είχε υποστεί και τις δαπάνες του πολέμου, πράγμα το οποίο καθιστούσε ακόμη δυσκολότερη την ταμειακή της κατάσταση. Συνεπώς, περίπτωση πολεμικής αποζημιώσεως δεν ήταν δυνατή χωρίς εξωτερικό δανεισμό. Ο δανεισμός όμως απαιτούσε παροχή εγγυήσεων, πράγμα το οποίο ήτο πολύ δύσκολο και γι' αυτό κατέληξαν στην επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι το άρθρο 2 της προκαταρκτικής συνθήκης της Κωνσταντινούπολης την 6/18 Σεπτεμβρίου 1897 προέβλεπε ότι: *«Η Ελλάς θα καταβάλει στην Τουρκία αποζημίωσιν 4.000.000 Τούρκικων λιρών. Ο σχετικός προς ταχείαν απότισιν της αποζημιώσεως κανονισμός, θα γίνει τη συνεννόηση των Δυνάμεων κατά τρόπον μη θίγοντα τα κεκτημένα δικαιώματα των παλαιών δανειστών της Ελλάδας».*

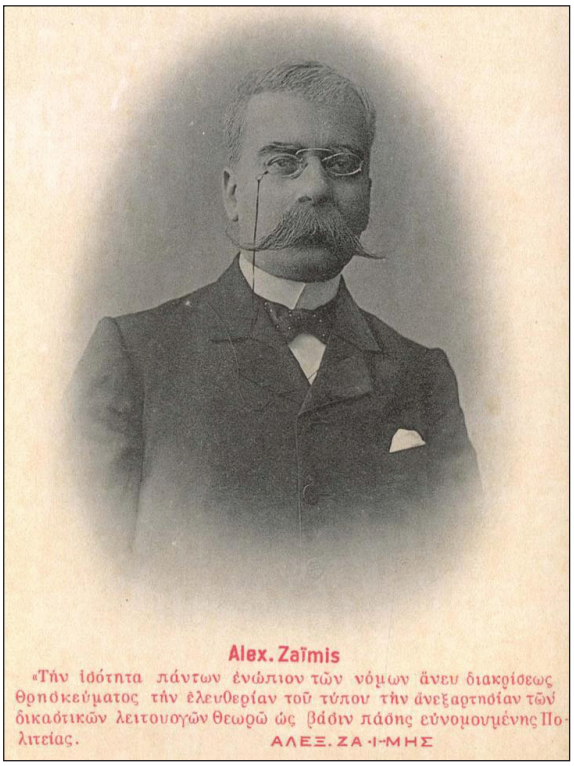
Μετά την υπογραφή της προκαταρκτικής συνθήκης, η Κυβέρνηση Δημητρίου Ράλλη έσπευσε να συγκαλέσει τη Βουλή, 18/30 Σεπτεμβρίου, για να ανακοινώσει την επιτευχθείσα προκαταρκτική συνθήκη ειρήνης και να ζητήσει την έγκριση του Σώματος.

Βέβαια, στη Βουλή έγινε μεγάλη συζήτηση και ο Πρωθυπουργός, Δημ. Ράλλης, κατέληξε λέγοντας: *«Προ τοιούτων όρων δύο υπάρχουσι οδοί: ή της απόρριψις ή της αποδοχής»* και εζήτησε ο Πρωθυπουργός να τον εμπιστευθεί η Βουλή, όπως αναλάβει αυτός και η Κυβέρνηση την ευθύνη της αποδοχής των προκαταρκτικών όρων της ειρήνης.

Απαντώντας στον Πρωθυπουργό ο τέως Πρωθυπουργός, Θ. Δηλιγιάννης, αρνήθηκε να δεχθεί την πρόταση του Πρωθυπουργού, Δημ. Ράλλη. Με το ίδιο πνεύμα μίλησαν και πολλοί άλλοι Βουλευτές της αντιπολίτευσης, οπότε διεξήχθη ψηφοφορία, στην οποία έλαβαν μέρος 164 Βουλευτές.

Εξ αυτών μόνον 31 ψήφισαν υπέρ της Κυβερνήσεως, εναντίον 93 και 40 αρνήθηκαν ψήφον. Μετά το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας η Κυβέρνηση του Δημ. Ράλλη παραιτήθη.

Βέβαια, ο Θ. Δηλιγιάννης καταψήφισε την Κυβέρνηση του Δημ. Ράλλη, διότι ήλπιζε, επειδή είχε τους περισσότερους Βουλευτές στη Βουλή, ότι ο Βασιλιάς θα έδιδε την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως σε αυτόν. Όμως, ο Βασιλιάς επέλεξε τον Αλέξανδρο Θρασύβουλου Ζαΐμη, τότε Πρόεδρο της Βουλής. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Αλέξανδρος Ζαΐμης για πρώτη φορά έγινε Πρωθυπουργός. Η επιλογή του όμως οφείλετο στο ήρεμο ύφος, στην καλή φήμη και στη μετριοπάθειά του ως πολιτικού. Βέβαια, η νέα Κυβέρνηση απεδέχθη την προκαταρκτική συνθήκη ειρήνης και απέστειλε στην Κωνσταντινούπολη τους Ν. Μαυροκορδάτο και Δ. Στεφάνου να διαπραγματευθούν την οριστική συνθήκη ειρήνης.

Μετά την παραίτηση του πρωθυπουργού Δημ. Ράλλη, ο Βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στον Αλ. Ζαΐμη, τότε Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων

Μετά από όλες τις διαδικασίες, στις 22 Οκτωβρίου/4 Νοεμβρίου 1997, υπεγράφη στην Κωνσταντινούπολη η συνθήκη ειρήνης, η οποία στη συνέχεια εκυρώθη και από τη Βουλή των Ελλήνων.

Μετά την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης, η Κυβέρνηση Αλεξάνδρου Ζαΐμη άρχισε να τακτοποιεί τα εκκρεμή οικονομικά προβλήματα. Το πρώτο μέλημά της ήταν το θέμα του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου. Πράγματι, την περίοδο εκείνη ήλθαν στην Αθήνα οι εκπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων (ο Άγγλος Εδουάρδος Λω, ο Γάλλος de l'Eseang και ο Ιταλός Οικονομολόγος Dodio). Αμέσως μετά την άφιξή τους στην Αθήνα, οι ξένοι απεσταλμένοι άρχισαν τις συνομιλίες με τον Στέφανο Στρέιτ, Υπουργό των Οικονομικών της Κυβέρνησης Ζαΐμη. Οι συνομιλίες υπήρξαν δύσκολες και αφορούσαν κυρίως τη φάση και τα όρια του ελέγχου. Κράτησαν δε περίπου τρεις μήνες και τελείωσαν την 21 Ιανουαρίου/2 Φεβρουάριου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η πλειοψηφία των ξένων απεσταλμένων διακείτο δυσμενώς προς την Ελλάδα με εξαίρεση τον Άγγλο Εδουάρδο Λω, ο οποίος ήτο υπέρ των Ελληνικών συμφερόντων. Φαίνεται δε ότι τον Άγγλο επιτετραμμένο βοηθούσε και ο Έλληνας Υπουργός των Οικονομικών, ο οποίος του έδωσε τα απαραίτητα στοιχεία για την επιτευχθείσα συμφωνία. Η τελική συμφωνία ήλθε στη Βουλή και αφού συζητήθηκε έλαβε τη μορφή Νόμου (ΒΦΙΘ΄).

Τέλος, πρέπει να τονίσουμε, ότι προς εξασφάλιση της καταβολής της αποφασισθείσας πολεμικής αποζημιώσεως και για την εν γένει εκκαθάριση της οικονομικής κατάστασης, οι προστάτιδες δυνάμεις εγγυήθησαν αλληλεγγύως την έκδοση εξωτερικού δανείου.

Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι το δάνειο συνήφθη υπό συνθήκες ιδιαίτερα ευνοϊκές για τη χώρα μας. Όμως, η επιβολή του Οικονομικού Ελέγχου ήλθε να ολοκληρώσει την εθνική ταπείνωση που υπέστη η χώρα με τον άτυχο πόλεμο του 1897. Ποιος όμως ευθύνεται για τον πόλεμο και τις συνέπειες του; Η αναζήτηση ευθυνών ήταν κυρίαρχη απαίτηση και της κοινής γνώμης και ορισμένων πολιτικών. Μάλιστα στο στρατό και το ναυτικό δημιουργήθηκαν Επιτροπές για να καταλογίσουν ευθύνες και να επιβάλουν κυρώσεις. Το ίδιο συνέβη και στη Βουλή, όπου συνεστήθη Εξεταστική Επιτροπή για να εξετάσει το ζήτημα και να δώσει απαντήσεις στην κοινή γνώμη, η οποία έθετε τα ακόλουθα καυτά ερωτήματα: Ποιος απεφάσισε τον πόλεμο; Ποιος τον μετέτρεψε σε ψευδοπόλεμο; Ποιοι ευθύνονται για την υποχώρηση του στρατού; Ποιοι ευθύνονται για την αδράνεια του Ναυτικού; Ποιοι ολιγώρησαν κατά την άσκηση του καθήκοντος τους; Αλλά στα ερωτήματα αυτά δεν εδόθη καμμία απάντηση, διότι όλοι αναζητούσαν κάτι το νέον για να αλλάξουν τα κακώς κείμενα, να εκσυγχρονισθεί η πολιτική ζωή με μείωση των Βασιλικών παρεμβάσεων και αποδυνάμωση του παλαιοκομματισμού.

Πέραν όμως από τις σκέψεις των περισσοτέρων Ελλήνων, που ήθελαν να ξεχάσουν τα κακώς κείμενα και όλοι μαζί οι Έλληνες να προχωρήσουν για τη δημιουργία μιας νέας Ελλάδας, υπήρχαν και ορισμένοι που είχαν μίσος για αυτούς που θεωρούσαν υπαίτιους του πολέμου του 1897. Έτσι, την 14/26 Φεβρουάριου 1898 έγινε απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Βασιλέως Γεωργίου, η οποία μπορεί να αποδοθεί στο γενικότερο αντιμοναρχικό κλίμα που επικρατούσε μετά τον πόλεμο. Το περιστατικό έλαβε χώρα, ενώ ο Βασιλιάς επέστρεφε από περίπατο που είχε πραγματοποιήσει στο Φάληρο. Δράστες ήταν ο Γ. Καρδίτσης, δημοτικός υπάλληλος και ο Σ. Γεωργίου ή Κυριάκος, καταγόμενος από τη Μακεδονία. Βέβαια, οι ανωτέρω μετά την απόπειρα συνελήφθησαν και ισχυρίσθησαν ότι ήθελαν να σκοτώσουν τον Βασιλιά διότι τον θεωρούσαν υπαίτιο της ήττας του πολέμου του 1897. Στη συνέχεια οι δύο κατηγορούμενοι καταδικάσθηκαν εις θάνατον και εξετελέσθησαν την 27.4.1989.

Αξίζει όμως να σημειώσουμε την απολογία του Καρδίτση, για να διαπιστώσουμε το πνεύμα που επικρατούσε στην κοινή γνώμη εκείνη την περίοδο. Είπε, λοιπόν, απολογούμενος ο Καρδίτσης: *«Ο τύπος και ολόκληρος η κοινή γνώμη εγνώριζε και έλεγε ότι ο Βασιλιάς και οι Υπουργοί ήσαν οι υπαίτιοι του επαίσχυντου πολέμου. Απεφάσισα να εκδικήσω την προσβληθείσα τιμήν της πατρίδος μου και για τούτο εξετέλεσα την πράξιν».*

Οι ανησυχίες του Ελληνικού λαού και οι αδυναμίες των πολιτικών ηγετών για το μεγάλο άλμα στις αρχές του 20ού αιώνα

Η ανατολή του 20ού αιώνα βρήκε την Ελλάδα να ευρίσκεται ακόμη υπό την επήρεια του ατυχούς πολέμου του 1897. Όμως, οι περισσότεροι Έλληνες περίμεναν την ώρα που θα ξεπερνιόταν η κρίση και η χώρα θα εύρισκε το δρόμο για να οδηγηθεί η Ελλάδα στα πεπρωμένα της. Βέβαια, τα πράγματα δεν ήσαν καθόλου ευοίωνα. Οι δοκιμασίες του Ελληνισμού εκ της ανδρώσεως του Σλαβισμού και οι διαβρώσεις της Εκκλησίας, διαρκώς ηύξαναν, με αποτέλεσμα να μειώνεται η δύναμη του Ελληνισμού.

Από την άλλη πλευρά το δόγμα της ακεραιότητας άρχισε να δέχεται, θεωρητικώς και εμπράκτως, πολλά κτυπήματα. Ταυτόχρονα και η ιδέα της αντικατάστασης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από μόνο τον Ελληνισμό, έστω και στην περιοχή της Ευρώπης, δεν εύρισκε πλέον οπαδούς. Όμως, παρά τις δυσμενείς αυτές διαπιστώσεις, υπήρχαν και στοιχεία τα οποία επέτρεπαν εις τον Ελληνισμό και κάποια αισιοδοξία. Αυτά ήσαν: 1) Το υψηλό φρόνιμα του Ελληνισμού της Μακεδονίας, της Θράκης, της Ηπείρου και των νησιών μας γενικώς. Η ίδια αισιοδοξία υπήρχε και στην περιοχή της Ιωνίας μέχρι και του Εύξεινου Πόντου, 2) Οι ανθούσες Ελληνικές παροικίες εις όλα τα μεγάλα οικονομικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το Ιάσιο μέχρι την Αλεξάνδρεια και από την Κωνσταντινούπολη μέχρι τη Σμύρνη, 3) Η μεγάλη δύναμη του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αλλά και των άλλων Ορθοδόξων Πατριαρχείων, 4) Η μεγάλη ακτινοβολία του Ελληνικού πολιτισμού, που εθεωρείτο ως η συνισταμένη του Δυτικού πολιτισμού και ασκούσε μεγάλη επιρροή εις ολόκληρο τον κόσμο.

Όλα αυτά εχρειάζοντο συντονισμό και την κατάλληλη ηγεσία, ώστε να γίνει η κατάλληλη προετοιμασία για τη μεγάλη εξόρμηση που ονειρεύονταν όλοι οι Έλληνες. Βέβαια, όλα αυτά έγιναν το 1912-1913 και απεδείχθη ότι οι ανωτέρω σκέψεις ήσαν υλοποιήσιμες. Μέχρις ότου όμως φθάσουμε στο 1912, έπρεπε να περάσουμε από την ήττα του 1897 και τη δύσκολη καμπή μέχρι το 1909, διά να αποφασισθεί η μεγάλη εξόρμηση του Ελληνισμού.

Η μεγάλη όμως εξόρμηση του Ελληνισμού απαιτούσε ηγέτες με μεγάλες ιδέες, μεγαλεπήβολα σχέδια, αλλά και ικανούς να οδηγήσουν το Ελληνικό Έθνος στα πεπρωμένα του. Απεδείχθη όμως, ότι ο πολιτικός κόσμος εκείνης της περιόδου, που ευθύνεται και για τον πόλεμο του 1897, δεν θα μπορούσε ο ίδιος να κερδίσει το μέλλον του Ελληνισμού. Έτσι, η επανάσταση του 1909 ήτο αναγκαία, διότι δι' αυτής επετεύχθη η μεγάλη αλλαγή. Και τούτο διότι με την επανάσταση του 1909 ετερματίσθη το 1897 και η νοοτροπία της περιόδου εκείνης. Έτσι αρχίζει μία νέα εποχή, η οποία εφάνη ότι θα οδηγούσε προς την ολοκλήρωση και τη δικαίωση του Ελληνισμού. Όμως, ο διχασμός και οι μεγάλες ατυχίες που ήσαν αχώριστοι πάντοτε οι κακοί σύντροφοι της μακραίωνης ιστορίας του Ελληνικού λαού, δεν άφησαν να ευοδωθούν οι μεγάλες προσδοκίες του Ελληνικού Έθνους.

Γιατί όμως η Ελλάδα μετά τον πόλεμο του 1897 δεν μπόρεσε να ορθοποδήσει και να κάνει τη μεγάλη επανάσταση, ώστε η χώρα να βρει την πορεία της προς τα πεπρωμένα της φυλής; Γιατί αυτό το οποίο έγινε το 1909 δεν έγινε στις αρχές του 20ού αιώνα; Ποιοι εμπόδισαν τη μεγάλη εσωτερική επανάσταση; Τι έλλειπε εκείνη την περίοδο για να γίνει το μεγάλο ξεκίνημα;

Βέβαια, τα αίτια ήσαν πολλά. Οι περισσότεροι όμως καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι εκείνη την περίοδο έλειπε ο μεγάλος πολιτικός ηγέτης, ο οποίος θα αναλάμβανε τη μεγάλη πρωτοβουλία για να οδηγήσει τη χώρα εκεί που ιστορικά ήταν στο παρελθόν. Έλλειπε εκείνη την περίοδο ένας Ι. Καποδίστριας ή ένας Χαρίλαος Τρικούπης ή ένας Ελευθέριος Βενιζέλος. Οι πολιτικοί ηγέτες εκείνης της περιόδου, δηλαδή μετά τον πόλεμο του 1897, ήσαν ηγέτες μικρής εμβέλειας και δεν μπορούσαν να πάρουν μεγάλες αποφάσεις και να οδηγήσουν τη χώρα στα πεπρωμένα της.

Ποιοι όμως ήσαν οι ηγέτες εκείνης της περιόδου, που κυβερνούσαν τον τόπο μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897 και στις αρχές του 20ού αιώνα; Πρώτος στη σειρά ήταν ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης, ο οποίος ήταν Πρωθυπουργός την πε-

ρίοδο του ατυχούς πολέμου του 1897. Βέβαια, ο Θ. Δηλιγιάννης, ο οποίος απεβίωσε το 1905, ουσιαστικά είχε τερματίσει την πολιτική του σταδιοδρομία μετά τον πόλεμο. Πρέπει εδώ να πούμε, ότι ο Θ. Δηλιγιάννης ήτο άτυχος, διότι συμπορεύθηκε μαζί με τον μεγάλο πολιτικό εκείνης της περιόδου, τον Χαρίλαο Τρικούπη. Ήτο εκπρόσωπος του ρομαντικού μεγαλοϊδεατισμού και είναι παράδοξο πώς η πείρα του επί των εξωτερικών υποθέσεων αντί να τον προσγείωνε τον τραβούσε πάντοτε προς τους αιθέρας. Πρέπει επίσης να τονίσουμε, ότι ήταν λιτός εις τον βίο του, μεγάλης εντιμότητος και εδυσκολεύετο να πει όχι σε αιτήματα συμπολιτών του ή αιτήματα των μαζών. Μάλιστα, ελέγετο ότι τον ευχαριστούσε να κατευθύνεται από τις μάζες και όχι να τις κατευθύνει όπως πρέπει ο κάθε ηγέτης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της πολιτικής του αδυναμίας ήταν και ο πόλεμος του 1897. Και ενώ δεν του άρεσε καθόλου ο πόλεμος, παρεσύρθη από τις μάζες και έγινε φιλοπόλεμος με τις γνωστές συνέπειες του πολέμου. Τέλος, ενώ ήταν άριστος εις την τακτική του ως Κοινοβουλευτικός άνδρας, απέτυχε όμως εις την στρατηγική και την επιλογή σωστών θέσεων και προοπτικών.

Άλλος μεγάλος πολιτικός ηγέτης εκείνης της περιόδου ήταν ο Γεώργιος Θεοτόκης του υποτιθέμενου Τρικουπικού κόμματος. Ο όρος «υποτιθέμενου» είναι όρος τον οποίο χρησιμοποιούσε ο Σπύρος Μαρκεζίνης, διότι εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν κόμματα, αλλά προσωπικές ομάδες. Έτσι, ο Γεώργιος Θεοτόκης ήτο ο πολιτικός που διεκρίνετο περισσότερο στο Τρικουπικό κόμμα γι' αυτό οι συνάδελφοί του Βουλευτές και άλλα στελέχη απεφάσισαν την 8/20 Νοεμβρίου του 1898 να αναθέσουν τη Διεύθυνση του κόμματος εις τον Γεώργιο Θεοτόκη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η επιλογή ήταν επιτυχής, επειδή το κόμμα με επικεφαλής τον Γεώργιο Θεοτόκη στις εκλογές του 1899 ήλθε πρώτο και στη συνέχεια ο ίδιος έγινε Πρωθυπουργός. Βέβαια, ο Γεώργιος Θεοτόκης θέλησε να ακολουθήσει τη γραμμή της άκρατης πολιτικής ευθιξίας, την οποία ακολουθούσε και ο Χαρίλαος Τρικούπης. Έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την οργάνωση του στρατού και βοήθησε οσάκις ασκούσε εξουσία για την καλύτερη οργάνωση του Μακεδονικού αγώνα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι όλες οι μεγάλες πρωτοβουλίες που ανελάμβανε έφθαναν μέχρις ενός σημείου, το οποίο δεν μπορούσε να υπερβεί για να φθάσει στον τελικό στόχο. Έτσι, δεν κατάφερε να γίνει ο ηγέτης τον οποίο εχρειάζετο ο τόπος και αναζητούσε ο Ελληνικός λαός. Επέδειξε όμως πολιτική ωριμότητα, ευστροφία και προσαρμοστικότητα. Επίσης, απέδειξε ότι πρέπει ένας ηγέτης να παραιτείται (Ευαγγελικά) ή πώς πρέπει να εξουδετερώνει τους επικίνδυνους πολιτικούς αντιπάλους όπως έγινε με τον ανερχόμενο τότε ηγέτη Δημήτριο Γούναρη, τον οποίο κατάφερε να προσεταιρισθεί. Ήτο δευτέρας τάξης καλός αρχηγός, όπως τον χαρακτήρισε ο W. Miller.

Ένας άλλος σημαντικός πολιτικός ηγέτης της περιόδου εκείνης ήταν ο Δημήτριος Ράλλης, ο οποίος αρχικώς συνεργάσθηκε με τον Χαρίλαο Τρικούπη και στη συνέχεια με τον Θ. Δηλιγιάννη, τον οποίο στην πορεία εγκατέλειψε επειδή φιλοδοξούσε να κληρονομήσει το κόμμα του Τρικούπη μετά το θάνατο του τελευταίου. Ήταν πολιτικός με μεγάλες φιλοδοξίες και είχε καταφέρει να εκλέγεται συνεχώς Βουλευτής στην Αττική. Χάρις στη φιλοδοξία του κατάφερε να διαδεχθεί στην εξουσία το 1897 τον Θ. Δηλιγάννη μετά τον ατυχή πόλεμο, αλλά η άνοδος αυτή στην εξουσία δεν τον ωφέλησε καθόλου. Πρέπει εδώ να τονίσουμε,

ότι ενώ ανέτρεψε τον Θ. Δηλιγιάννη ως δημαγωγό, τον συναγωνίσθηκε στη δημαγωγία χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα. Ανεξάρτητα όμως από τα ανωτέρω, ο Δημήτριος Ράλλης υπήρξε έντιμος και ηθικός πολιτικός, διακριθείς για την ευφυΐα και τις μεγάλες φιλοδοξίες του. Όμως και αυτός ο πολιτικός δεν κατάφερε να συλλάβει το πνεύμα της εποχής και να κάνει το μεγάλο άλμα που απαιτούσε το πνεύμα της εποχής και ζητούσε ο Ελληνικός λαός.

Τελευταίος των επιφανών πολιτικών ηγετών των αρχών του 20ού αιώνα, ήταν ο Αλέξανδρος Ζαΐμης, γόνος της μεγάλης οικογένειας των Ζαϊμαίων. Ο Αλέξανδρος Ζαΐμης διεδέχθη τον Δημ. Ράλλη στην Κυβέρνηση και αργότερα, μετά την παραίτηση του Γεωργίου Θεοτόκη, έγινε και πάλι Πρωθυπουργός σε μία δύσκολη περίοδο (Ευαγγελικά). Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι τη δεύτερη περίοδο έγινε Πρωθυπουργός καίτοι ηγείτο μιας μικρής ομάδος 14 Βουλευτών. Τούτο όμως έγινε, διότι ο Βασιλιάς δεν ήθελε να γίνει Πρωθυπουργός ο Θ. Δηλιγιάννης, ο οποίος ήτο επικεφαλής 49 Βουλευτών. Την ίδια βέβαια επιθυμία για τον Αλ. Ζαΐμη είχε και ο Γ. Θεοτόκης, ο οποίος διέθετε την πλειοψηφία στη Βουλή. Είναι ανάγκη εδώ να πούμε, ότι ο Αλέξανδρος Ζαΐμης ήταν ήρεμος χαρακτήρας, έλεγε λίγα και διεκρίνετο για τη σωφροσύνη του και τη μετριοπάθεια. Ήταν ο Πρωθυπουργός των έκτακτων περιστάσεων. Γι' αυτό κατάφερε αργότερα να γίνει Πρόεδρος Δημοκρατίας και πολλές φορές Πρωθυπουργός.

Οι τέσσερις ανωτέρω, δηλαδή ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης, ο Γεώργιος Θεοτόκης, ο Δημήτριος Ράλλης και ο Αλέξανδρος Ζαΐμης, ήσαν οι πολιτικοί ηγέτες οι οποίοι κυριάρχησαν στο πολιτικό στερέωμα στις αρχές του 20ού αιώνα, χωρίς κανένας από αυτούς να διακριθεί ιδιαίτερα και να κάνει το μεγάλο άλμα που απαιτούσαν οι καιροί και ο Ελληνικός λαός.

Τα προβλήματα που αντιμετώπισε η Ελληνική Πολιτεία στις αρχές του 20ού αιώνα

Όπως είναι γνωστό, η Ελληνική Πολιτεία στο τέλος του περασμένου αιώνα και τις αρχές του 20ού αιώνα είχε να αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα. Πολλά από αυτά τα προβλήματα υπήρχαν άλυτα από το παρελθόν και άλλα είχαν δημιουργηθεί μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897. Βέβαια, η επιτευχθείσα ειρήνη με την Τουρκία έλυσε πολλά προβλήματα, όχι όμως όλα. Πολλά εξακολουθούσαν να υπάρχουν άλυτα και αυτό ανησυχούσε την Ελληνική πλευρά. Ένα από αυτά ήταν και το Κρητικό, το οποίο μετά την αυτονομία και τον διορισμό του Πρίγκιπα Γεωργίου ως Υπάτου αρμοστή, είχε περιέλθει σε ύφεση.

Αντίθετα με το Κρητικό, το Μακεδονικό πρόβλημα ήταν σε μεγάλη έξαρση. Και τούτο διότι το Μακεδονικό πρόβλημα ήταν σε μειονεκτική θέση μετά την ήττα της Ελλάδας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η ήττα της Ελλάδας είχε ανοίξει την όρεξη των άλλων Βαλκανικών χωρών και κυρίως της Βουλγαρίας, οι οποίες διεκδικούσαν τη Μακεδονία με στόχο να την προσαρτήσουν στις χώρες τους. Στην πορεία όμως, η χώρα μας κατάφερε, κατά κάποιο τρόπο, να περιορίσει τις ορέξεις της Ρουμανίας και της Σερβίας μέσω της διπλωματικής οδού, όμως αντιμετώπιζε πάντοτε τη Βουλγαρία, η οποία ήθελε πάση θυσία να προσαρτήσει στη χώρα της μεγάλο μέρος του Μακεδονικού εδάφους.

Το φθινόπωρο του 1900 άρχισε να εφαρμόζεται ο νέος νόμος "Περί Οργανώσεως του Στρατού". Ο πρώτος Γενικός Διοικητής ήταν ο Διάδοχος Κωνσταντίνος

Εκτός όμως από τα εξωτερικά προβλήματα, η χώρα μας εκείνη την περίοδο αντιμετώπιζε και πολλά εσωτερικά προβλήματα, τα οποία είχαν δημιουργηθεί εις την Ελλάδα μετά την περιπέτεια της χώρας μας από τη χρεωκοπία και τον άτυχο πόλεμο του 1897.

Το πρώτο πρόβλημα το οποίο αντιμετώπιζαν οι Κυβερνήσεις στην αρχή του 20ού αιώνα, ήταν το Οικονομικό. Έπρεπε η οικονομία να ανορθωθεί, ώστε να επουλωθούν όλες οι πληγές που είχαν δημιουργηθεί από τις γνωστές αιτίες που αναφέραμε παραπάνω. Όμως, όλως παραδόξως, οι οικονομικές συγκυρίες ευρίσκοντο σε καλή κατάσταση. Τούτο οφείλετο εις την οικονομική πολιτική που εφήρμοσε ο Χαρίλαος Τρικούπης. Βέβαια, συνέπεια αυτής της πολιτικής ήταν η αρχική χρεωκοπία. Στην πορεία όμως, η πολιτική αυτή άρχισε να αποδίδει καρπούς και να οδηγείται η χώρα από την ύφεση στην ανάπτυξη. Ο δεύτερος λόγος που πήγαινε καλά η οικονομία ήταν το φαινόμενο που παρατηρείται μετά από κάθε καταστροφή, όπου έρχονται καλύτερες ημέρες. Το φαινόμενο αυτό έχει παρατηρηθεί σε πολλές χώρες, όπου μία ήττα ή μία καταστροφή οδηγεί στη συνέχεια σε ανάπτυξη και ευημερία του λαού. Παράδειγμα η Γερμανία, μετά τον πρώτο και τον δεύτερο πόλεμο, όπου ακολούθησε μεγάλη ανάπτυξη και μεγάλη πρόοδος στη Γερμανία και στον Γερμανικό λαό. Κάτι τέτοιο συνέβη και στην Ελλάδα στις αρχές του 20ού αιώνα. Έτσι, η χώρα μας απηλλάγει από στείρες ρομαντικές αντιλήψεις και προσγειώθηκε στη ζώσα πραγματικότητα, πράγμα το οποίο την ωφέλησε πολλαπλώς.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ωφέλιμη για τη χώρα μας υπήρξε και η αθρόα μετανάστευση πολλών νέων ατόμων, τα οποία αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες και να στέλνουν συνάλλαγμα στους συγγενείς, πράγμα το οποίο ωφέλησε τη χώρα γενικότερα. Η εισροή λοιπόν του συναλλάγματος από τους μετανάστες, σε συνδυασμό με την απόδοση του έργου, τα οποία είχαν γίνει από τις Κυβερνήσεις του Χαρίλαου Τρικούπη, ήταν οι αιτίες να έχει η χώρα μας τη δυνατότητα να ανταποκρίνεται στις δανειακές υποχρεώσεις που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για περαιτέρω ανάπτυξη.

Εκείνη λοιπόν την περίοδο, στην Κυβέρνηση ευρίσκετο το Τρικουπικό κόμμα με Πρωθυπουργό τον Γεώργιο Θεοτόκη, ο οποίος είχε διαδεχθεί τον Χαρίλαο Τρικούπη και ο οποίος ήθελε να τον μιμηθεί στα μεγάλα έργα. Έτσι, ο Γεώργιος Θεοτόκης ολοκλήρωσε το σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας, που είχε αρχίσει ο

Χαρίλαος Τρικούπης, κατασκεύασε πολλούς δρόμους σε πολλές περιοχές της χώρας και δημιούργησε πολλά νέα λιμάνια.

Πέραν από τα ανωτέρω, οι Κυβερνήσεις εκείνης της περιόδου διέθεσαν πολλά χρήματα για την αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης, για τη ρύθμιση πολλών θεμάτων της Εκκλησίας και τέλος αντιμετώπισαν το μεγάλο πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί με την κρίση στο σταφιδικό πρόβλημα, δημιουργώντας Σταφιδική Τράπεζα.

Πέραν των ανωτέρω, ένα μεγάλο πρόβλημα που απασχολούσε τον πολιτικό κόσμο της περιόδου εκείνης, ήταν η αναδιοργάνωση του Στρατού. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι ο Ελληνικός Στρατός μετά την ήττα του 1897 ευρίσκετο σε αποσύνθεση. Ο στρατός της περιόδου εκείνης δεν είχε καμία συνοχή και έδειχνε ότι δεν ανταποκρίνετο στις απαιτήσεις των καιρών. Οι περισσότεροι εκ των στρατιωτικών ησχολούντο με την πολιτική και ήσαν ταγμένοι από την Πολιτεία για έργα καθαρά αστυνομικά. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι την περίοδο εκείνη οι φυγάδικοι και οι κακοποιοί είχαν αυξηθεί πάρα πολύ και τα όργανα της τάξεως δεν επαρκούσαν να επιβάλλουν την τάξη και γι' αυτό πολλοί στρατιωτικοί ησχολούντο με αστυνομικά καθήκοντα. Μετά από όλα τα ανωτέρω, ήταν επιτακτική ανάγκη, ώστε να αναδιοργανωθεί ο στρατός, για να μπορέσει να επιτελέσει την αποστολή του. Βέβαια, η Κυβέρνηση Θεοτόκη αντιμετώπισε το πρόβλημα και είχε συμπαραστάτη τον Βασιλιά Γεώργιο και τον διάδοχο Κωνσταντίνο. Αντιδρούσαν όμως πολλοί αξιωματικοί, οι οποίοι ανησυχούσαν διότι εφοβούντο μήπως ο νέος κανονισμός δημιουργήσει προβλήματα εις την εξέλιξή τους. Αντιδράσεις όμως υπήρχαν και από την πλευρά της αντιπολίτευσης, οι οποίοι ήσαν αντίθετοι σε κάθε πρόταση της Κυβέρνησης. Όμως, παρά τις αντιδράσεις ο Θεοτόκης ψήφισε εις τη Βουλή νόμο, ώστε να έλθουν ξένοι αξιωματικοί για να αναδιοργανώσουν τον στρατό με βάση τα Ευρωπαϊκά πρότυπα. Εκτός από τα ανωτέρω, η Κυβέρνηση του Θεοτόκη ψήφισε το 1900 το νόμο περί συστάσεως Ταμείου Εθνικού Στόλου, με τη βοήθεια του οποίου δημιουργήθηκε αξιόμαχος στόλος, ο οποίος έμελλε να διαδραματίσει αργότερα σημαντικό ρόλο.

Ο πρώτος νόμος περί οργανώσεως του στρατού άρχισε να εφαρμόζεται το Φθινόπωρο του 1900, με πρώτο Γενικό Διοικητή τον διάδοχο Κωνσταντίνο. Βέβαια, η ανάμειξη του Κωνσταντίνου στο στρατό, δημιούργησε πολλές αντιδράσεις. Όμως τα ανάκτορα δεν έλαβαν υπόψη τους καθόλου τις αντιδράσεις. Μάλιστα, ο Κωνσταντίνος πριν αναλάβει τα καθήκοντά του ως Γενικός Διευθυντής, επέλεξε τους αξιωματικούς, οι οποίοι θα αποτελούσαν το επιτελείο του. Όλοι αυτοί οι αξιωματικοί εκλήθησαν στα Γραφεία της Γενικής Διοικήσεως όπου ο διάδοχος Κωνσταντίνος με επίσημη στολή τους μίλησε για τα καθήκοντά τους.

Το ερώτημα που ετέθη ήταν, εάν και κατά πόσον ωφέλησε η ανάμειξη του Διαδόχου στη Διοίκηση του Στρατού. Οι απόψεις διχάζονταν διότι υπήρχαν εκείνοι που υποστήριζαν ότι ο Διάδοχος με το κύρος του ωφέλησε, αλλά και η αντίθετη άποψη η οποία υποστηρίζει τα αντίθετα. Βέβαια, κριτική άσκησε ο Πρίγκιπας Νικόλαος, ο οποίος για το συγκεκριμένο θέμα γράφει τα εξής: «*Έχουμε τώρα δύο Διοικήσεις: μία του Υπουργείου και μία της Γενικής Διοικήσεως. Και όταν τα πράγματα δεν πάνε καλά, ή όταν παρουσιάζεται κανένα ζήτημα το οποίο κινεί την αγανάκτηση των αξιωματικών (ή της κοινής γνώμης εν γένει) τότε επιρρίπτει η μία Διοίκησις το σφάλμα επί της άλλης, και κόπιασε τότε να βρεις τον υπεύθυνο*».

Τραγική όμως ήταν η κατάσταση της περιόδου των αρχών του 20ού αιώνα εις τη Δημόσια Διοίκηση, τη Δημόσια ασφάλεια και στη Δικαιοσύνη γενικότερα. Αντί άλλων στοιχείων παραθέτω μία απάντηση του αρμοδίου Υπουργού της Κυβερνήσεως Θεοτόκη επί επερωτήσεως Βουλευτού για το προσωπικό του Υπουργείου, για τις εκκρεμείς κατηγορίες κατά Αστυνομικών Υπαλλήλων, για τις εκκρεμείς ανακρίσεις και για άλλα εκκρεμή θέματα. Η απάντηση του αρμοδίου Υπουργού προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση, τοσούτον μάλλον καθόσον τα στοιχεία ήταν συνταρακτικά. Συγκεκριμένα, ο Υπουργός είπε ότι *«εκκρεμούν κατηγορίαι κατά αστυνόμων 1.209 και ότι ενεργείται ανάκρισις εναντίον 125.241 ατόμων».* Στη συνέχεια είπε ότι υπήρχαν 1.843 υπόδικοι και 5.188 κατάδικοι. Τέλος, ανέφερε ότι υπήρχαν 8.846 φυγόδικοι, τους οποίους καταζητούσε η Αστυνομία, σε συνεργασία με τον Στρατό. Πάντως οι αριθμοί αυτοί ομιλούν εφ' εαυτών και δείχνουν τη χαώδη κατάσταση που υπήρχε στις αρχές του 20ού αιώνα.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι Αρχές του Κράτους, με την ανοχή της αντιπολίτευσης, διευκόλυναν τους φυγόδικους να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες, παρά να τους διώκουν και να τους οδηγούν στα δικαστήρια ή τις φυλακές.

Έτσι, πολλοί φυγόδικοι έφυγαν στο εξωτερικό και βοηθούσαν διττώς τη χώρα, διότι οι Αρχές απαλλάσσονταν από τις διώξεις και οι μεταναστεύοντες έστελναν συνάλλαγμα το οποίο βοηθούσε τη χώρα.

Βέβαια, όλα τα προβλήματα η Κυβέρνηση του Γεωργίου Θεοτόκη τα αντιμετώπιζε, αλλά στην πορεία τα εγκατέλειπε διότι κύριο χαρακτηριστικό του τότε Πρωθυπουργού ήταν η διστακτικότητα και η αναβλητικότητα. Έτσι, πολλά θέματα παρέμειναν σε εκκρεμότητα επί πολλά χρόνια, ενώ θα μπορούσαν να λυθούν αμέσως εάν ο Πρωθυπουργός ήτο ενεργητικός και αποφασιστικός.

Ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄

Ο πρώτος Βασιλιάς της Ελλάδας, Όθωνας, δεν εβασίλευσε επί πολλά χρόνια. Η επανάσταση της 10ης Οκτωβρίου 1862 μετά την απομάκρυνση του Βασιλιά Όθωνα σχημάτισε μία Τριμελή Επιτροπή με Πρόεδρο τον Δημήτριο Βούλγαρη και μέλη τον Κωνσταντίνο Κανάρη και τον Μπενιζέλο Ρούφο. Η Επιτροπή αυτή ανέλαβε την άσκηση όλων των εξουσιών και ενεργούσε σαν προσωρινή Κυβέρνηση της Ελλάδος.

Πρέπει να σημειώσουμε, ότι τέσσερεις ημέρες μετά την επανάσταση και συγκεκριμένα την 14η Οκτωβρίου 1862, ο Αθηναϊκός λαός συγκεντρώθηκε στην Πλατεία Όθωνος να πανηγυρίσει την έκπτωση του Βασιλιά Όθωνα. Εκεί, μετά τη δοξολογία ο Πρόεδρος της προσωρινής Επιτροπής, Δημ. Βούλγαρης, μιλώντας προς το συγκεντρωμένο πλήθος, μετονόμασε την Πλατεία Όθωνος σε Πλατεία «Ομόνοιας», λέγοντας επί λέξη τα εξής: «*Ας ορκισθώμεν επί της Πλατείας ταύτης της λαβούσης ήδη το ωραίον της όνομα 'Ομόνοια' και ας ειπή έκαστος εξ ημών: Ορκίζομαι πίστιν εις την πατρίδα και υπακοήν εις τας εθνικάς αποφάσεις*».

Στη συνέχεια και συγκεκριμένα στις 10 Νοεμβρίου 1862 έγιναν διάφορες εκ-

Ο Βασιλιάς Γεώργιος ο Α΄, ο οποίος ήταν ο μακροβιότερος Βασιλιάς της Ελλάδος, βασιλεύσας από το 1863 έως το 1913. Δολοφονήθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 5 Μαρτίου του 1913

δηλώσεις υπέρ της υποψηφιότητας για τον Ελληνικό θρόνο του Άγγλου Πρίγκιπα Αλφρέδου, ο οποίος ήταν δευτερότοκος γιος της Βασίλισσας της Αγγλίας Βικτωρίας. Όμως η Αγγλία δεν αποδέχτηκε την υποψηφιότητα του Αλφρέδου, διότι οι μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία-Γαλλία-Ρωσία) είχαν δεσμευτεί με το Πρωτόκολλο του 1832 για να μην ανέλθει στον Ελληνικό θρόνο κανένας γόνος από καμία δική τους Βασιλική Οικογένεια. Παρά την απαγόρευση, στις 19 Νοεμβρίου 1862, έγινε Δημοψήφισμα για την εκλογή νέου Βασιλιά. Αλλά και με το Δημοψήφισμα ο Ελληνικός λαός ετάχθη υπέρ του Αλφρέδου. Συγκεκριμένα, από τις 244.202 ψηφήσαντες οι 230.016 ήσαν υπέρ του Πρίγκιπα Αλφρέδου. Εκτός όμως από το Δημοψήφισμα στις 24-28 Νοεμβρίου 1862, διεξήχθησαν και εκλογές για την ανάδειξη αντιπροσώπων στην Συντακτική Συνέλευση. Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι οι εκλογές αυτές πραγματοποιήθηκαν με τον εκλογικό νόμο του 1844, όπως είχε τροποποιηθεί με ψήφισμα της 23ης Οκτωβρίου 1862. Με βάση την ανωτέρω τροποποίηση, δικαίωμα ψήφου για την εκλογή πληρεξουσίων είχαν και οι Έλληνες που δεν ζούσαν στην Ελλάδα.

Μετά τις εκλογές, η πρώτη συνεδρίαση της Συνέλευσης πραγματοποιήθηκε την 10η Δεκεμβρίου 1862 και την 12η Ιανουαρίου 1863 η Συνέλευση εκήρυξε *«εαυτήν νομίμως συγκεκροτημένην»*. Στη συνέχεια, η Συνέλευση αποφάσισε να ονομαστεί *«Η εν Αθήναις Β΄ Εθνική των Ελλήνων Συνέλευσις»*.

Μετά τις ανωτέρω τυπικές διαδικασίες η Συνέλευση εξέλεξε Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Ζηνόβιο Βάλβη, ο οποίος προήρχετο από την πλειοψηφία των Προοδευτικών, οι οποίοι αποκαλούνταν και «Ορεινοί». Επί πλέον η Συνέλευση αποφάσισε όπως την εκτελεστική εξουσία, μέχρις ότου έλθει ο νέος Βασιλιάς, να την ασκεί ο Πρωθυπουργός.

Τέλος, στις 18 Μαρτίου 1863, η Β΄ των Ελλήνων Συνέλευσις εξέδωσε το ακόλουθο ψήφισμα: «*Η εν Αθήναις Β΄ των Ελλήνων Συνέλευσις: α) Αναγορεύει παμψηφεί τον Πρίγκιπα της Δανίας Χριστιανόν, Γουλιέλμον, Φερδινάνδον, Αδόλφον, Γεώργιον, δευτερότοκον υιόν του Πρίγκιπα Χριστιανού της Δανίας, Συνταγματικόν Βασιλέα των Ελλήνων, υπό το όνομα Γεώργιος ο Α΄ Βασιλεύς των Ελλήνων, β) Οι νόμιμοι διάδοχοι αυτού θέλουσι πρεσβεύει το Ανατολικόν Ορθόδοξον Δόγμα, γ) Τριμελής Επιτροπή εκλεχθησομένη υπό της Εθνοσυνελεύσεως, θέλει μεταβεί εις την Κοπεγχάγην και προσφέρει αύτω εν ονόματι του Ελληνικού Έθνους το Στέμμα*».

Πρέπει στο σημείο αυτό να διευκρινίσουμε, ότι στο ψήφισμα ο Γεώργιος, κατόπιν δικής του επιθυμίας, αποκαλείται Βασιλιάς των Ελλήνων και όχι Βασιλιάς της Ελλάδος, όπως απεκαλείτο ο Οθωνας. Βέβαια, για το θέμα είχαμε διαμαρτυρίες εκ μέρους της Τουρκίας, διότι με τη νέα ονομασία ο Γεώργιος θα ήταν Βασιλιάς όλων των Ελλήνων, όπου και εάν ευρίσκοντο και δεν θα ήταν Βασιλιάς μόνον των κατοίκων της Ελλάδας.

Μετά το πέρας όλων των διαδικασιών ο νέος Βασιλιάς επεσκέφθη την Αγία Πετρούπολη, το Λονδίνο και το Παρίσι και στις 30 Οκτωβρίου 1863 έφθασε στον Πειραιά. Στην πρώτη του προκήρυξη προς τον Ελληνικό λαό, ο νέος Βασιλιάς διαβεβαίωνε όλους τους Έλληνες ότι θα τηρήσει τους νόμους του κράτους και «προπάντων το Σύνταγμα» και ότι θα επεδίωκε να γίνει η Ελλάδα «πρότυπον Βασιλείου εν τη Ανατολήν». Μετά την ενθρόνιση του Βασιλιά οι Μεγάλες Δυνάμεις παρεχώρησαν στην Ελλάδα τα νησιά του Ιονίου Πελάγους.

Ο Βασιλιάς Γεώργιος υπήρξε ο μακροβιότερος Βασιλιάς και ξεπέρασε σε χρόνια Βασιλείας όλους τους μετέπειτα Βασιλείς της Ελλάδος. Παρέμεινε στον Βασιλικό Θρόνο από το 1863 μέχρι το 1913, όποτε δολοφονήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Κατά τη διάρκεια της θητείας του αντιμετώπισε πολλά και δύσκολα προβλήματα. Το πρώτο μεγάλο πρόβλημα ήταν το 1874, όταν ο Χαρίλαος Τρικούπης, τον Ιούλιο του 1874 με άρθρα του στις Εφημερίδες κατηγορούσε τον Βασιλιά Γεώργιο Α΄ ότι κυβερνούσε προσωπικά τη χώρα με διάφορες Κυβερνήσεις μειοψηφίας, της αρεσκείας του και η βασιλική εύνοια ήταν το προσόν για να παραμείνουν οι Κυβερνήσεις αυτές στην εξουσία. Όμως, ο Χαρίλαος Τρικούπης δεν παρέμεινε στις διαπιστώσεις, αλλά πρότεινε και την συγκεκριμένη λύση. Είπε δηλαδή, ότι κάθε Κυβέρνηση που διόριζε ο Βασιλιάς θα έπρεπε να έχει τη δεδηλωμένη πλειοψηφία της Βουλής. Έτσι, ο Βασιλιάς θα έπρεπε όποιον διόριζε Πρωθυπουργό να διέθετε την εμπιστοσύνη της Βουλής, δηλαδή να έχει την πλειοψηφία των Βουλευτών του Κοινοβουλίου. Βέβαια, ο Βασιλιάς αντελήφθη το δίκαιο του αιτήματος και μετά από μία παρατεταμένη πολιτική κρίση έδωσε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Χαρίλαο Τρικούπη και διεκήρυξε την πρόθεσή του να εφαρμόσει την Αρχή της Δεδηλωμένης.

Στη συνέχεια ο Βασιλιάς Γεώργιος αντιμετώπισε τα προβλήματα της οικονομικής κρίσης στις αρχές του 1890, καθώς και τα προβλήματα που προέκυψαν μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897. Επίσης, πολλά προβλήματα αντιμετώπισε ο Βασιλιάς Γεώργιος και στις αρχές του 20ού αιώνα με το γλωσσικό πρόβλημα και την εμμονή της Βασίλισσας Όλγας να μεταφράσει το Ευαγγέλιο στη Δημοτική. Η αδυναμία επιλύσεως των πολλών προβλημάτων οφείλονταν στην πολιτική ρευστότητα και την αδυναμία των Κυβερνήσεων για την επίλυση των προβλημάτων που είχαν εμφανισθεί στην αρχή του 20ού αιώνα.

Η ύπαρξη των ανωτέρω προβλημάτων ήταν η αιτία τη νύκτα της 14ης προς 15η Αυγούστου 1909 να εκδηλωθεί το Στρατιωτικό Κίνημα με επικεφαλής τον Συνταγματάρχη Ν. Ζορμπά. Βέβαια, η παρέμβαση του στρατού είχε ως στόχο την ομαλοποίηση της πολιτικής κατάστασης και την αναζήτηση ενός νέου πολιτικού ηγέτη να αναλάβει τα ηνία της χώρας, διότι τα παλαιά κόμματα και οι τότε ηγέτες είχαν απογοητεύσει ολόκληρο τον Ελληνικό λαό. Έτσι, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος απευθύνθηκε αρχικώς στο νέο ηγέτη, τον Δημ. Γούναρη, ο οποίος αρνήθηκε εντολή από τον στρατό, λέγοντας ότι *«τους πολιτικούς ηγέτες τους εκλέγη ο λαός»*.

Μετά την άρνηση του Δημ. Γούναρη ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος απευθύνθηκε στον Ελ. Βενιζέλο, ο οποίος υπήρξε Κυβερνήτης της Κρήτης και αφού απεδέχθη την πρόταση του Στρατιωτικού Συνδέσμου, ήλθε στην Ελλάδα και σταδιακά ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος απεσύρθη στα στρατιωτικά του καθήκοντα. Την περίοδο εκείνη ο Βασιλιάς Γεώργιος αντιμετώπισε με ψυχραιμία τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο και συνεργάσθηκε με σύνεση μαζί τους, αφού ικανοποίησε πολλά από τα αιτήματά τους, ένα εκ των οποίων ήταν η απομάκρυνση των Πριγκίπων από το στρατό. Η άφιξη του Ελ. Βενιζέλου στην Ελλάδα δεν δημιούργησε κανένα πρόβλημα στον Βασιλιά Γεώργιο Β΄. Μάλιστα, ο Ελ. Βενιζέλος, επιδιώκοντας Εθνική Ενότητα, ζήτησε από τον Βασιλιά Γεώργιο να τεθεί επικεφαλής του κινήματος Εθνικής Αναγέννησης, έχοντας ως κοινό στόχο τη σύμπτωση των απόψεών τους στην εξωτερική πολιτική. Αλλά και ο Βασιλιάς από την πλευρά του άφησε τον Ελ. Βενιζέλο να κυβερνήσει ελεύθερα, να ανασυγκροτήσει το Ελληνικό κράτος, να πραγματοποιήσει μεγάλες μεταρρυθμίσεις και να δημιουργήσει ισχυρό στρατό. Βέβαια, τοποθέτησε τον διάδοχο Κωνσταντίνο επικεφαλής του Ελληνικού στρατού και τότε απελευθερώθηκαν η Ήπειρος, η Μακεδονία και τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους.

Και ενώ όλα προχωρούσαν εκείνη την περίοδο κατά τον καλύτερο τρόπο, στις 5 Μαρτίου 1913 ο Βασιλιάς μετέβη στη Θεσσαλονίκη για να επισκεφθεί εθιμοτυπικώς τον Γερμανό Ναύαρχο Γκόπφεν. Ευρισκόμενος στη συμβολή των οδών Β. Όλγας πλησίον του Λευκού Πύργου, τον πλησίασε ο δολοφόνος Σχινάς και από μικρή απόσταση πυροβόλησε εναντίον του Γεωργίου Α΄. Βέβαια, δίπλα του ήταν ο Υπασπιστής του, ο οποίος τον αφόπλισε αλλά ο Βασιλιάς ήταν ήδη νεκρός. Αμέσως ο Βασιλιάς μεταφέρθηκε στο Νοσοκομείο, αλλά πλέον ήταν αργά και οι γιατροί διαπίστωσαν τον θάνατό του. Στη συνέχεια, εκηρύχθη Πανελλήνιο πένθος, η σορός του ετέθη σε Λαϊκό Προσκύνημα και στις 20 Μαρτίου κηδεύτηκε και ετάφη στο Βασιλικό Ανάκτορο Τατοΐου.

Συμπερασματικά μπορούμε να επισημάνουμε, ότι ο Βασιλιάς Γεώργιος κατάφερε να προσαρμοσθεί γρήγορα στην Ελληνική πολιτική πραγματικότητα και να εκτιμηθεί από μεγάλη μερίδα του Ελληνικού λαού. Η προσαρμογή του αυτή του επέτρεψε να ασκήσει μεγάλη επιρροή στην Ελληνική πολιτική ζωή και πολλάκις να επηρεάζει τα πολιτικά πράγματα της χώρας. Η διπλωματικότητα του χαρακτήρα του και η ψύχραιμη αντιμετώπιση των καταστάσεων του επέτρεπαν να έχει σχέσεις με το μεγαλύτερο μέρος του πολιτικού κόσμου και έτσι κατάφερε να είναι δημοφιλής και η άσκηση της εξουσίας να παραμένει σεβαστή. Βέβαια, σε όλους αυτούς τους παράγοντες οφείλεται η μακροχρόνια βασιλεία του, αλλά και η εν πολλοίς ωρίμανση του πολιτικού κόσμου που την περίοδο εκείνη έτεινε να εξευρωπαϊστεί.

Πέραν των ανωτέρω, για τις Μεγάλες Δυνάμεις ήταν ο πιο αξιόπιστος συνομιλητής και διατηρούσε καλές σχέσεις με τους ηγέτες όλων των Μεγάλων Δυνάμεων. Επί πλέον ο Γεώργιος Α΄ ουδέποτε είχε φανατίσει τον Ελληνικό λαό ούτε υπέρ του, ούτε εναντίον του και έτσι δεν είχε ούτε φανατισμένους οπαδούς, αλλά ούτε και φανατισμένους αντιπάλου, όπως είχε συμβεί με τον Βασιλιά Κωνσταντίνο, ο οποίος τον είχε διαδεχθεί.

Τα Ευαγγελικά και οι παραιτήσεις του Πρωθυπουργού και του Αρχιεπισκόπου Αθηνών

Στις αρχές του Νοεμβρίου του 1901 η Αθήνα συγκλονίστηκε από πολυήμερες ταραχές με αιματηρά αποτελέσματα. Τα γεγονότα αυτά, τα οποία είναι γνωστά ως «Ευαγγελικά», δημιουργήθησαν στην Αθήνα στις 8/21 Νοεμβρίου 1901 μεταξύ των Φοιτητών και της Αστυνομίας. Από τη σύγκρουση αυτή έχασαν τη ζωή τους τρεις φοιτητές και οκτώ πολίτες και τραυματίσθηκαν 80 περίπου άτομα. Αιτία δε των επεισοδίων αυτών ήταν η μετάφραση του Ευαγγελίου. Βέβαια, ο αναβρασμός είχε αρχίσει δύο μήνες πριν, όταν η Εφημερίδα «Ακρόπολις» άρχισε να δημοσιεύει περικοπές του Ευαγγελίου μεταφρασμένες από τον Αλ. Πάλλη σε ακραία Δημοτική. Όμως το όλο ζήτημα είχε δημιουργηθεί από το 1898, όταν η Βασίλισσα Όλγα είχε σκεφθεί ότι το Ευαγγέλιο έπρεπε να μεταφρασθεί στην Καθομιλουμένη, ώστε να γίνεται κατανοητό από τους απλούς πολίτες. Τη σκέψη της αυτή η Βασίλισσα Όλγα την ανακοίνωσε από το καλοκαίρι του 1898 στη γραμματέα της Ιουλία Καρόλου. Η κα Καρόλου συνεφώνησε με τις σκέψεις της Βασίλισσας και μάλιστα προσεφέρθη να κάνει η ίδια τη μετάφραση. Όταν η κα Καρόλου τελείωσε τη μετάφραση, απεστάλη το κείμενο εις τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών, Προκόπιο, ο οποίος ήταν και Πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου, για έγκριση. Όπως δε υποστηρίζει η κα Καρόλου, ο Προκόπιος απεφάνθη ότι η μετάφραση είναι καλή και έδωσε στη Βασίλισσα την άδεια να προβεί σε δημοσίευση. Μετά από τα ανωτέρω η Βασίλισσα Όλγα και μετά τη σύμφωνη γνώμη του Αρχιεπισκόπου, ζήτησε από το Υπουργείο Παιδείας να εκδώσει εγκύκλιο, δια της οποίας θα συνιστούσε τη διάδοση της μετάφρασης. Όμως, ο Υπουργός Παιδείας, Αντ. Μομφεράτος, αρνήθηκε και ζήτησε την έγκριση της Ιεράς Συνόδου. Από την πλευρά της η Βασίλισσα Όλγα επέμενε στην άποψή της και μάλιστα την 2/14 Δεκεμβρίου 1898 έστειλε επιστολή στην Ιερά Σύνοδο και ζητούσε να εγκρίνει τη μετάφραση. Η Ιερά Σύνοδος καθυστέρησε πολύ να απαντήσει. Μετά από πίεση όμως, αναγκάστηκε να απαντήσει την 3/15 Μαρτίου 1899. Η απάντηση ήταν αρνητική. Συγκεκριμένα, η Ιερά Σύνοδος στην απάντηση μεταξύ άλλων έγραφε και τα εξής: «*Απέχει εγκρίναι υποβληθείσαν αύτη εν χειρογράφω μετάφρασιν του Ιερού Ευαγγελίου εν γλώσση δημώδη και τετριμμένη*». Όμως η Βασίλισσα Όλγα με το χαρακτηριστικό της πείσμα επέμεινε και τον Μάιο του 1899 επανήλθε με νέα επιστολή της προς την Ιερά Σύνοδο, παραπονούμενη για την άρνησή της και επαναλαμβάνουσα την επιθυμία της. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στη νέα της επιστολή η Βασίλισσα Όλγα ζητούσε και τη διαιτησίαν του Πατριαρχείου. Βέβαια, η Ιερά Σύνοδος απάντησε μετά ένα μήνα με μακροσκελή επιστολή, όπου εξηγούσε τους λόγους της αρνήσεως και απέρριπτε όλα

τα αιτήματα της Βασίλισσας.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ευθύνες για τη δημιουργία του θέματος φέρει και ο Αρχιεπίσκοπος Προκόπιος, ο οποίος εις μεν την Ιερά Σύνοδο ουδεμία εξέφρασε αντίρρηση, ενώ εις την κατ' ιδίαν συζήτηση με τη Βασίλισσα Όλγα δεν τολμούσε να αντιταχθεί κατηγορηματικά. Όμως, εδώ είναι ανάγκη να διευκρινίσουμε ότι οι δισταγμοί του Αρχιεπισκόπου αφορούσαν την πληρότητα της μετάφρασης και όχι την ουσία του θέματος. Επίσης, πρέπει εδώ να τονισθεί ότι έγιναν πολλές προσπάθειες για να απαλειφθεί το μίσος των αντιτιθέμενων με διάφορες ακόμα διευκρινίσεις, όπως ότι η έκδοση ήταν για οικογενειακή χρήση κ.λ.π. Επίσης, στο εξώφυλλο αναγράφει το όνομα της Βασίλισσας για να φανεί ότι έγινε με πρωτοβουλία της Βασίλισσας και όχι κάποιας εκκλησιαστικής ή κρατικής αρχής. Τέλος, πολλές διευκρινίσεις έγιναν για να πεισθεί ο κόσμος ότι αυτή δεν επρόκειτο να αντικαταστήσει τα πρωτότυπα κείμενα της Εκκλησίας ή των σχολείων. Όμως, παρά τις διευκρινίσεις, ο κόσμος δεν επείθετο με κανέναν τρόπο. Αλλά και η άλλη πλευρά της Βασίλισσας Όλγας δεν έκανε πίσω με κανέναν τρόπο. Μάλιστα οι άνθρωποι της Βασίλισσας εκτύπωσαν μυστικά 1.000 περίπου αντίτυπα, τα οποία μοίρασαν αθόρυβα σε γνωστά πρόσωπα της Βασίλισσας. Βέβαια, η έκδοσις αυτή έγινε καίτοι ήταν αντίθετοι και η Πολιτεία και η Εκκλησία, αλλά αντίθετος ήταν και ο τύπος και η κοινωνία. Πρέπει επίσης εδώ να τονίσουμε, ότι το θέμα αυτό είχε διχάσει και τη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου και καθημερινώς εδίδοντο μάχες εις το αμφιθέατρο της Σχολής.

Η Βασίλισσα Όλγα, η οποία επιζητώντας τη μετάφραση του Ευαγγελίου δημιούργησε τα «Ευαγγελικά» και τις μεγάλες αντιπαλότητες, οι οποίες οδήγησαν στις παραιτήσεις του Αρχιεπισκόπου Προκοπίου και του Πρωθυπουργού Γ. Θεοτόκη

Παρά τις αντιδράσεις η Βασίλισσα Όλγα, όταν το Μάρτιο του 1901 διαπίστωσε ότι εξαντλήθηκαν τα πρώτα 1.000 αντίτυπα, προέβη σε δεύτερη έκδοση παρά τις αντιδράσεις των διαφωνούντων. Το χειρότερο όμως όλων ήτο ότι ο Αλ. Πάλλης εκείνη την περίοδο προέβη σε μετάφραση του Ευαγγελίου σε γλώσσα άκρως «μαλιαρήν» πράγμα το οποίο ξεσήκωσε την κοινή γνώμη. Βέβαια, τη μετάφραση το Αλ. Πάλλη δημοσίευσε η εφημερίδα «Ακρόπολις», οπότε το κείμενο διεδόθη και η κοινή γνώμη δεν μπορούσε να συγκρατηθεί με κανέναν τρόπο. Ήταν δε τόσο προκλητική η γλώσσα του Αλ. Πάλλη, που προκαλούσε τους πάντες. Συγκεκριμένα, ανέφερε τον μυστικό δείπνο ως «κρυφό τσιμπούσι» μεταξύ του Χριστού και των μαθητών του. Μετά από όλα τα ανωτέρω και την εξέγερση του λαού και των Φοιτητών, η Κυβέρνηση εζήτησε να εκδώσει η Ιερά Σύνοδος εγκύκλιο, με την οποία

Ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Θεοτόκης, ο οποίος μετά τη συζήτηση των «Ευαγγελικών» στη Βουλή υπέβαλε την παραίτησή του

θα απεδοκίμαζε και θα κατέκρινε κάθε μετάφραση του Ευαγγελίου ως «Βέβηλον».

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι όλα αυτά έγιναν πολύ αργά, διότι η κατάσταση ήταν πλέον ανεξέλεγκτη. Μάλιστα, οι ακραίοι ζητούσαν αφορισμό κατά των μεταφραστών, στρεφόμενοι έτσι εναντίον της Βασίλισσας Όλγας. Όμως η κατάσταση έφθασε στο απροχώρητο το βράδυ της 8/21 Νοεμβρίου 1901, όταν οχυρωμένοι φοιτητές εις το Πανεπιστήμιο απεφάσισαν να τεθούν επικεφαλής μεγάλου συλλαλητηρίου. Βέβαια, η Κυβέρνηση αντέδρασε και προσπάθησε με βία να εμποδίσει το συλλαλητήριο. Τότε αντέδρασαν οι διαδηλωτές και η χρησιμοποίηση εκατέρωθεν βίας οδήγησε σε σύγκρουση και αιματοχυσία. Αποτέλεσμα της συγκρούσεως, ήταν να μετρηθούν τρεις φοιτητές και οκτώ πολίτες νεκροί, ενώ οι τραυματίες ξεπέρασαν τους ογδόντα. Μάλιστα, εκείνη τη βραδιά κινδύνευσε και ο ίδιος ο Πρωθυπουργός, Γ. Θεοτόκης. Βέβαια, η κατάσταση έγινε ανεξέλεγκτη όταν εμφανίσθηκαν ναυτικά αγήματα, τα οποία προκάλεσαν μεγάλο ερεθισμό εις τους διαδηλωτές. Η κατάσταση όμως ηρέμησε όταν με παράκληση του Βασιλέως και της Κυβερνήσεως παραιτήθη ο Αρχιεπίσκοπος Προκόπιος. Ύστερα από την παραίτηση του Αρχιεπισκόπου και την απόσυρση των στρατιωτικών δυνάμεων, οι διαδηλωτές απεσύρθησαν και επήλθε στην πόλη η ηρεμία. Μετά την επικράτηση της ηρεμίας, ο Πρωθυπουργός, Γ. Θεοτόκης, έφερε το θέμα στη Βουλή για να αρθεί πάσα παρεξήγηση και να περιβληθεί και πάλι η Κυβέρνηση με την εμπιστοσύνη της Βουλής. Πράγματι, η Βουλή έδωσε ψήφο εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση Θεοτόκη για να συνεχίσει το έργο της. Συγκεκριμένα, η Κυβέρνηση έλαβε 109 ψήφους υπέρ από 203 παριστάμενους. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μετά την ψήφο εμπιστοσύνης που έλαβε στη Βουλή η Κυβέρνηση Θεοτόκη και συγκεκριμένα την επομένη ημέρα, υπέβαλε ο Πρωθυπουργός την παραίτηση της Κυβερνήσεώς του, η οποία και εγένετο δεκτή υπό του Ανωτάτου Άρχοντος.

Είναι ανάγκη να τονίσουμε ότι πριν από την ψηφοφορία έγινε στη Βουλή μεγάλη συζήτηση όπου έλαβαν το λόγο οι επικεφαλής των κομμάτων και πολλοί Βουλευτές. Κυρίως όμως οι ομιλητές της αντιπολίτευσης ζήτησαν εξηγήσεις από την Κυβέρνηση για ποιον λόγο εστρατοκρατείτο η Βουλή. Κατόπιν ζήτησαν από τον Πρωθυπουργό να απολογηθεί για τα αιματηρά γεγονότα, τα οποία οδήγησαν στο θάνατο τρεις φοιτητές και οκτώ πολίτες. Βέβαια, ο Πρωθυπουργός πήρε το λόγο και είπε ότι θα ομιλήσει στο τέλος, μετά τις ομιλίες όλων των

Βουλευτών. Όντως, μετά το πέρας όλων των ομιλητών, έλαβε το λόγο και απάντησε σε όλα τα ερωτήματα τα οποία υπέβαλαν οι Αρχηγοί των κομμάτων της αντιπολίτευσης και έδωσε εξηγήσεις για όλα τα μέτρα τα οποία έλαβε η Κυβέρνηση. Μετά την ομιλία του Πρωθυπουργού επακολούθησε η γνωστή ψηφοφορία και αφού η Κυβέρνηση πήρε ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή, την επομένη παραιτήθη για να δοθεί η ευκαιρία της πλήρης αποκατάστασης της τάξεως στη χώρα μετά τα τρομερά επεισόδια, τα οποία στοίχησαν τόσα πολλά στη χώρα. Έτσι τελείωσαν τα Ευαγγελικά, που είχαν σαν αποτέλεσμα να παραιτηθεί η πρώτη Κυβέρνηση του Γεωργίου Θεοτόκη.

Είναι ανάγκη εδώ να τονίσουμε, ότι την περίοδο εκείνη, των «Ευαγγελικών», είχαν λεχθεί πολλά για δήθεν παρεμβάσεις ξένων δυνάμεων. Βέβαια, αποδείξεις για κάτι τέτοιο δεν έχουμε. Έχομεν όμως πολλές ενδείξεις που οδηγούν στα ανωτέρω συμπεράσματα. Πολλοί υπεστήριξαν εκείνη την περίοδο ότι η Γερμανία προσπάθησε να επωφεληθεί από το θρησκευτικό φανατισμό και τον υπέρμετρο εθνικισμό του λαού και να εντείνει το μίσος κατά της Ρωσίας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα Γερμανικά συμφέροντα εκείνη την περίοδο συγκρούονταν με τα Ρωσικά για το Βαλκανικό χώρο. Στην περίπτωση της Ελλάδος η Γερμανία είχε με το μέρος της το διάδοχο Κωνσταντίνο, που ήταν θαυμαστής της Γερμανίας και η γυναίκα του ήταν προσκεκολλημένη στη φυσική της πατρίδα. Αντίθετα, ο Βασιλιάς Γεώργιος ήταν αφοσιωμένος στην Αγγλία και η γυναίκα του Όλγα συμπαθούσε βέβαια τη Ρωσία λόγω καταγωγής. Έτσι δεν ήταν απίθανη η υπόθεση ότι οι Γερμανοί θεώρησαν τα επεισόδια ευκαιρία για να στρέψουν τον κόσμο εναντίον της Βασίλισσας Όλγας, για να κλονίσουν το κύρος της και να δημιουργήσουν προβλήματα στον Βασιλιά Γεώργιο. Τέλος, δεν πρέπει να αγνοείται ότι από το 1897 κυκλοφορούσαν φήμες ότι ο Βασιλιάς Γεώργιος θα παραιτείτο για να ορκισθεί Βασιλιάς ο γιος του Κωνσταντίνος. Το ανωτέρω επιχείρημα ενισχύεται και από το γεγονός ότι στις διαδηλώσεις οι διαδηλωτές μεταξύ των συνθημάτων που είχαν προέβαλαν και το σύνθημα *«Κάτω η Σλάβα»* εννοώντας τη Βασίλισσα Όλγα και *«Ζήτω ο Διάδοχος»*. Όλα αυτά έδειχναν ότι στα «Ευαγγελικά» κάπου είχαν βάλει το χεράκι τους και οι Γερμανοί, οι οποίοι προωθούσαν όπως ελέχθη το Διάδοχο Κωνσταντίνο, ο οποίος ήταν δεδηλωμένος Γερμανόφιλος.

Οι εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902, τα «Σανιδικά» και η Κυβέρνηση του Θεοδ. Δηλιγιάννη

Όπως ελέχθη σε προηγούμενο κεφάλαιο, εξαιτίας των «Ευαγγελικών» η Κυβέρνηση Γεωργίου Θεοτόκη, αφού πήρε ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή, στη συνέχεια παραιτήθη. Μετά την παραίτηση της Κυβερνήσεως Θεοτόκη, ο Βασιλιάς Γεώργιος αντί να δώσει την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στον Αρχηγό του δεύτερου εν τη Βουλή κόμματος, που ήταν ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης, προτίμησε τον Αλέξανδρο Ζαΐμη, ο οποίος ήταν πάντοτε συμβιβαστικός και δεν προκαλούσε κανέναν ποτέ. Πέραν αυτών ο Αλέξανδρος Ζαΐμης κυβερνούσε ως Πρωθυπουργός των ειδικών αποστολών, στηριζόμενος στις ευκαιριακές ψήφους, είτε των «Δηλιγιαννικών» είτε των «Θεοτοκικών». Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι μεν «Δηλι-

Ο Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος πολιτεύθηκε για πρώτη φορά στις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902 και εκλέχθηκε βουλευτής Αχαΐας

γιαννικοί» διαρκώς τον υπονόμευαν, επιδιώκοντας τη διαδοχή του από τον Αρχηγό τους Θεόδωρο Δηλιγιάννη, οι δε «Θεοτοκικοί» εξαρτούσαν την υποστήριξή τους από τα ρουσφέτια και τις διευκολύνσεις που τους παρείχε.

Έτσι όμως ο Πρωθυπουργός Αλέξανδρος Ζαΐμης δεν μπορούσε να κυβερνήσει και γι' αυτό ζήτησε από τον Βασιλιά Γεώργιο τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών. Ο Βασιλιάς απεδέχθη την πρόταση του Πρωθυπουργού και την 12η Σεπτεμβρίου 1902 υπέγραψε από την Κοπεγχάγη όπου ευρίσκετο το διάταγμα της διάλυσης της Βουλής και την προκήρυξη νέων εκλογών. Ως ημερομηνία διεξαγωγής των εκλογών ορίστηκε η 17η Νοεμβρίου 1902.

Είναι ανάγκη εδώ να τονίσουμε ότι οι εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902 θα διεξήγοντο με εκλογικό σύστημα το πλειοψηφικό με ευρεία και στενή περιφέρεια. Επίσης, πρέπει να διευκρινισθεί ότι εκλογικό μέσο θα ήταν το σφαιρίδιο, ότι οι εκλογικές περιφέρειες θα ήσαν 71 και ότι το σύνολο των Βουλευτικών εδρών θα ήσαν 234.

Τέλος, πρέπει να πούμε ότι τα κόμματα τα οποία μετείχαν στις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902 ήταν τα εξής: 1) το «Νεωτεριστικό κόμμα» του Γεωργίου Θεοτόκη, το οποίο είχε κληρονομήσει την παράταξη και την πολιτική του Χαριλάου Τρικούπη. 2) Το «Εθνικό Κόμμα» με αρχηγό τον μεγάλο Δημαγωγό Θεόδωρο Δηλιγιάννη. 3) Το «Κόμμα Ζαΐμη» με αρχηγό τον Αλέξανδρο Ζαΐμη και 4) το «Νεοελληνικό Κόμμα» ή «Κόμμα του Ράλλη» με αρχηγό τον Δημήτριο Ράλλη.

Μετά την προκήρυξη των εκλογών τα κόμματα και οι υποψήφιοι Βουλευτές ρίχτηκαν στη μάχη για τη διεκδίκηση της ψήφου των πολιτών. Είναι γεγονός, ότι στις εκλογές αυτές παρουσιάσθηκε η εξής ιδιομορφία: παρά τον οξύτατο ανταγωνισμό μεταξύ των κομμάτων, οι υποψήφιοι Βουλευτές επιδιώκοντας ο καθένας το προσωπικό του συμφέρον, κατέφευγαν σε συναλλαγές με τους υποψηφίους αντίπαλων κομμάτων, σχηματίζοντας έτσι μικτούς τοπικούς συνδυασμούς. Για το λόγο αυτό ο Τύπος χαρακτήρισε τις εκλογές αυτές ως «*εκλογές χωρίς νόημα και χωρίς αρχές*».

Έτσι και κάτω από τις ανωτέρω συνθήκες, μπήκαμε στην προεκλογική περίοδο, στην οποία η αντιπαράθεση περιεστράφη κυρίως γύρω από την πολιτική του Στέμματος, την εκτροπή από τον Κοινοβουλευτισμό και τη σωστή λειτουργία των θεσμών. Επίσης, την προεκλογική περίοδο ελέχθησαν πολλά για την

παραβίαση της δεδηλωμένης από τον Βασιλιά και την πρωθυπουργοποίηση του Ζαΐμη, η οποία είχε δημιουργήσει κλίμα δυσπιστίας προς τον Γεώργιο.

Τέλος, πολλά ελέχθησαν για τους «Τσανακογλύφτες των ανακτόρων» που εννοούσαν τον Γεώργιο Θεοτόκη και τον Αλέξανδρο Ζαΐμη, που από τη ζωηρή επιθυμία τους να ονομασθούν Πρωθυπουργοί επέτρεπαν στην «*χεράρα του Βασιλέως να σταματά τη συνταγματική μηχανή*», όπως έγραφε τότε ο Τύπος της εποχής.

Ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης, ο οποίος μετά τις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902 έλαβε την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στις 23 Νοεμβρίου 1902

Τελικά η κάλπη δεν ανέδειξε κανένα νικητή. Τα δύο μεγάλα κόμματα, το Εθνικό Κόμμα του Θ. Δηλιγιάννηκαι το Νεωτερικό Κόμμα του Γ. Θεοτόκη, εξήλθαν ισόπαλα από τις εκλογές. Συγκεκριμένα, το κόμμα του Θεοτόκη και του Δηλιγιάννη εξέλεξαν από 102 Βουλευτές το καθένα. Τα δε δύο άλλα κόμματα, του Ζαΐμη και του Δ. Ράλλη, εξέλεξαν 19 και 11 Βουλευτές αντίστοιχα.

Βέβαια, το αποτέλεσμα αυτό των εκλογών ικανοποίησε απόλυτα τον Βασιλιά Γεώργιο, ο οποίος θα ρύθμιζε αυτός την κατάσταση. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Βασιλιάς ήθελε ένα τέτοιο αποτέλεσμα, για να χρησιμοποιήσει και πάλι ως Πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Ζαΐμη, ο οποίος ήτο άνθρωπός του και ο οποίος θα έκανε ό,τι ήθελε ο Βασιλιάς. Έτσι θα δίδονταν η ευκαιρία στα ανάκτορα να προκαλέσουν ρήγμα στον δικομματισμό που λειτουργούσε από το 1885 με εναλλαγές στην εξουσία του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη. Όμως, οι σκέψεις αυτές δεν ευοδόθησαν, διότι την επομένη των εκλογών της 17ης Νοεμβρίου 1902, ακολούθησε περίοδος πολιτικής αστάθειας, με αιματηρές ταραχές (18-23 Νοεμβρίου 1902), που έμειναν στην ιστορία ως «Σανιδικά». Με την προσωνυμία αυτή «Σανιδικά» χαρακτηρίστηκαν τα επεισόδια που ξέσπασαν στην Αθήνα την επομένη των εκλογών της 17ης Νοεμβρίου 1902. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι πρωταγωνιστές των επεισοδίων αυτών ήσαν οι οπαδοί του Εθνικού Κόμματος (Δηλιγιάννη) που ζητούσαν επιμόνως από τον Βασιλιά να γίνει Πρωθυπουργός ο Δηλιγιάννης, επειδή εφοβούντο μήπως ο Βασιλιάς προβεί και πάλι σε συνταγματική εκτροπή.

Βέβαια, ο Βασιλιάς ήτο υποχρεωμένος εκ του Συντάγματος να δώσει την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως ή στον Γ. Θεοτόκη ή στον Θ. Δηλιγιάννη, των οποίων τα κόμματα είχαν έλθει πρώτα στις εκλογές. Επειδή όμως τα αποτελέσματα των εκλογών δεν είχαν οριστικοποιηθεί, ο Βασιλιάς απεφάσισε να διορίσει Υπηρεσιακή Κυβέρνηση. Όμως η πρώτη πρόταση του Βασιλιά προς τον Πρόεδρο του Αρείου Πάγου, Ιωάννη Σαμαντήρα, ήταν αρνητική. Στη δεύ-

τερη όμως πρόταση του Βασιλιά προς τον υπασπιστή του Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο, συνάντησε τη σθεναρά αντίδραση του Θεόδωρου Δηλιγιάννη, αρχηγού του Εθνικού Κόμματος. Η αντίδραση όμως του Δηλιγιάννη δεν ήταν λεκτική μόνο, αλλά ξεσήκωσε τους οπαδούς του, τους οποίος κατέβασε στους δρόμους, με συνθήματα εναντίον του Βασιλέως. Επίμονοι δε οι διαδηλωτές ζητούσαν να δοθεί η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Θεόδωρο Δηλιγιάννη με κύριο επιχείρημα ότι είχε εκλέξει περισσότερους Βουλευτές στην περιοχή της Αττικής.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα επεισόδια ήταν μεγάλα και επί πέντε ημέρες (18-23 Νοεμβρίου 1902) η Αθήνα παρουσίαζε εικόνα οχλοκρατούμενης πόλης. Πρέπει επίσης να τονίσουμε, ότι οι οπαδοί του Δηλιγιάννη λιθοβολούσαν καταστήματα, γραφεία εφημερίδων, ενώ πρωταγωνίστησαν σε επεισόδια με οπαδούς του Θεοτόκη, με αποτέλεσμα να υπάρχουν και πολλοί τραυματίες. Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε, ότι ο Δ. Ράλλης που επηρέαζε τα περίχωρα της Αττικής έφερε χωρικούς με πίπιζες και νταούλια, για να επηρεάσουν τους Αθηναίους πολίτες. Πολλοί δε διαδηλωτές απειλούσαν τους αντιπάλους με μαχαίρια και επιστολές, με στόχο να επηρεάσουν τους φιλήσυχους πολίτες. Κύριο όμως όπλο των διαδηλωτών ήταν οι σανίδες, τις οποίες αποσπούσαν από νεοαναγειρόμενες οικοδομές, κυρίως της οδού Σταδίου.

Για το λόγο αυτό οι ταραχές αυτές έμεινα στην ιστορία ως «Σανιδικά». Είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι οι διαδηλωτές έβριζαν και απειλούσαν όχι μόνον τον Θεοτόκη και τον Ζαΐμη, αλλά και τον Βασιλιά Γεώργιο, ενώ εξυμνούσαν τον Διάδοχο Κωνσταντίνο. Το τελευταίο γεγονός έδωσε και πάλι αφορμή στο να υποστηρίζουν ορισμένοι ότι τα επεισόδια τα δημιουργούσαν οργανωμένα συμφέροντα φίλων της Γερμανίας, με σκοπό να δημιουργήσουν το κατάλληλο πολιτικό κλίμα, ώστε να αναγκαστεί να παραιτηθεί ο Βασιλιάς Γεώργιος, για να έλθει στο θρόνο ο Κωνσταντίνος.

Μετά από όλα τα ανωτέρω ο Βασιλιάς άρχισε να σκέπτεται να αναθέσει την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στον Θεόδωρο Δηλιγιάννη, διότι θα ησύχαζε ο τόπος από τα επεισόδια. Βέβαια, προς αυτή την κατεύθυνση τον συμβούλευσε και ο φερόμενος ως Πρωθυπουργός, Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ο οποίος ήτο υπασπιστής του Βασιλέως και στον οποίο είχε δώσει την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως μετά την άρνηση του Προέδρου του Αρείου Πάγου, Ιωάννη Σαμαντήρα. Συγκεκριμένα, ο Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος είπε στον Βασιλιά τα εξής: «*Αφ' ενός υπέρ του Δηλιγιάννη απέκλινε η πλειοψηφία, αφ' ετέρου δε ήθελε καταπέσει ο ερεθισμός του μεγάλου εκείνου κόμματος, όπερ ήρξατο να πιστεύει, ότι το στέμμα εκ προσωπικού μίσους καταφέρετο κατά του αρχηγού του*».

Τελικά, ο Βασιλιάς επείσθη και στις 23 Νοεμβρίου 1902 ανέθεσε την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στον Θεόδωρο Δηλιγιάννη. Βέβαια, μετά την ανάθεση της εντολής εις τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη, απεκαταστάθη αμέσως η τάξη εις την Πρωτεύουσα και όλοι ήσαν ικανοποιημένοι από την εντολή του Βασιλέως.

Όμως, η επιλογή αυτή του Βασιλιά σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως από τους σχολιαστές του Αθηναϊκού Τύπου. Συγκεκριμένα, ο Βλάσης Γαβριηλίδης έγραψε στην «Ακρόπολη» τα εξής: «*Ο λαός νομοθετεί προχείρως. Απλώνει την πανίσχυρον χείρα του και ξεριζώνει πόρτες, παράθυρα, παν ό,τι κτυπά και ξυλίζει*» εκθειάζοντας την αποτελεσματικότατα αυτών των μεθόδων. «*Η ισχύς της σανί-*

δας αποδείχθηκε, έτσι, αποφασιστικής σημασίας για την αποκατάσταση της συνταγματικής νομιμότητας».

Εις το Νομό Αχαΐας ο ανταγωνισμός ήταν μεγάλος. Εκτός από τον μεγάλο αριθμό υποψηφίων, υπήρχαν και πολλοί υποψήφιοι που εκπροσωπούσαν τα μεγάλα «τζάκια» της περιοχής (Ρούφος, Μπουκαούρης, Κανακάρης, Ζαΐμης, Πετμεζάς, Γεροκωστόπουλος, Χοϊδάς, Παπαδιαμαντόπουλος κ.ά.). Τελικά εξελέγησαν στην Αχαΐα οι εξής: 1) Γεροκωστόπουλος με 7.911 ψήφους. 2) Χοϊδάς με 7.839 ψήφους. 3) Τσερτίδης με 7.672 ψήφους. 4) Ρούφος με 7.067 ψήφους. 5) Γκότσης με 7.006 ψήφους. 6) Γούναρης με 6.946 ψήφους και 7) Μπουκαούρης με 6.923 ψήφους. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι για πρώτη φορά πολιτεύθηκε ο Δημήτριος Γούναρης και κατάφερε να εκλεγεί Βουλευτής παρά τον μεγάλο ανταγωνισμό και τη μεγάλη αντιπαλότητα των τζακιών της περιοχής.

Οι αλλεπάλληλες Πρωθυπουργικές αλλαγές μετά τις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902

Τα αποτελέσματα των εκλογών της 17ης Νοεμβρίου 1902 δεν ευνόησαν κανένα από τα κόμματα που μετείχαν σ' αυτές. Συγκεκριμένα τα δύο μεγάλα κόμματα, το Εθνικό Κόμμα (Θ. Δηλιγιάννη) και το Νεωτερικό Κόμμα (Γ. Θεοτόκη), βγήκαν από τις εκλογές ισοδύναμα, αφού το κάθε ένα από αυτά εξέλεξε 102 Βουλευτές. Βέβαια, το αποτέλεσμα αυτό ευνοούσε τον Βασιλιά Γεώργιο, διότι λόγω της ισοδυναμίας των δύο μεγάλων κομμάτων, θα επέλεγε εκείνος τον Πρωθυπουργό της αρεσκείας του. Αρχικώς ο Βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Πρόεδρο του Αρείου Πάγου Ιωάννη Σαμαντήρα. Μετά την άρνηση του Προέδρου του Αρείου Πάγου, την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως ο Βασιλιάς την έδωσε στον Υπασπιστή του Παπαδιαμαντόπουλο. Και αυτή η προσπάθεια απέτυχε, διότι οι οπαδοί του Δηλιγιάννη βγήκαν στους δρόμους και απαιτούσαν να δοθεί η εντολή στον εκλεκτό τους, δηλαδή στον Αρχηγό του Εθνικού Κόμματος, Θ. Δηλιγιάννη. Τα επεισόδια αυτά έλαβαν μεγάλες διαστάσεις (τα γνωστά Σανιδικά), οπότε ο Βασιλιάς αναγκάστηκε να δώσει την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στον Θ. Δηλιγιάννη. Στην Κυβέρνηση Δηλιγιάννη μετείχαν ο Αλέξανδρος Ρώμας, ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ο Κωνσταντίνος Καραπάνος, ο Α. Ζυγομαλάς, ο Ιωάννης Λιμπρίτης κ.ά.

Μετά τον σχηματισμό της Κυβέρνησης συνήλθε στις 10/23 Δεκεμβρίου 1902 η Βουλή, για να εκλέξει το Προεδρείο. Όμως η εκλογή Προεδρείου επετεύχθη στις 5/18 Φεβρουάριου 1903. Πρόεδρος της Βουλής εξελέγη ο Κυβερνητικός υποψήφιος Δημ. Ράλλης, ο οποίος συγκέντρωσε 128 από τους 222 ψηφίσαντες. Η πλειοψηφία αυτή οφείλεται στους διάφορους «γυρολόγους» Βουλευτές, οι οποίοι στήριζαν τον Κυβερνητικό υποψήφιο, ελπίζοντας σε διάφορες ατομικές εξυπηρετήσεις. Πέραν όμως από τον Κυβερνητικό υποψήφιο, υπήρχαν και οι υποψήφιοι των άλλων κομμάτων. Έτσι, ο υποψήφιος του Θεοτοκικού Κόμματος, Μπουφίδης, έλαβε 62 ψήφους και ο Ζαϊμκός υποψήφιος Μπούτας έλαβε 29 ψήφους.

Όμως Κυβερνήσεις στηριζόμενες σε «γυρολόγους» Βουλευτές ή σε συναλλαγές, δεν μπορούν να αντέξουν μεγάλο χρονικό διάστημα. Και τούτο διότι η βου-

Μετά τις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902 είχαμε αρκετές κυβερνητικές αλλαγές. Για ένα μικρό χρονικά διάστημα Πρωθυπουργός ορκίστηκε και ο Δημ. Ράλλης, ο οποίος δεν κατάφερε να διασπάσει το κόμμα του Θ. Δηλιγιάννη και αναγκάστηκε να παραιτηθεί

λιμία του ανθρώπου δεν ικανοποιείται με κανέναν τρόπο, διότι συνεχείς αξιώσεις οδηγούν σε εκβιασμούς και τελικά σε πτώσεις των Κυβερνήσεων. Έτσι, η Κυβέρνηση Δηλιγιάννη κατόρθωσε να παραμείνει στην εξουσία μόνον επτά μήνες. Τελικά την ανέτρεψε το στρατιωτικό ζήτημα και οι ξένες μηχανορραφίες. Συγκεκριμένα, στο στρατό υπήρχε αναταραχή μεταξύ αξιωματικών που προήρχοντο από τη Σχολή και αξιωματικών που προήρχοντο από τους στρατώνες. Η διαμάχη ήταν οξύτατη και προήρχετο από ζητήματα προαγωγών και μισθών. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στο στρατό είχαν δημιουργηθεί «φατρίες», που ασκούσαν απροκάλυπτο παραγοντισμό και ασκούσαν μεγάλη επιρροή στα κόμματα και τις Κυβερνήσεις. Ορισμένες δε εξ αυτών των φατριών, είχαν προσκολληθεί στο περιβάλλον του Βασιλιά και άλλοι στο περιβάλλον του Διαδόχου Κωνσταντίνου. Όλα αυτά τα γεγονότα είχαν δημιουργήσει μία άσχημη κατάσταση και ο στρατός ευρίσκετο σε αποσύνθεση.

Προ αυτής της κατάστασης, ο Υπουργός Στρατιωτικών, Ι. Λαμπρίδης, αναγκάστηκε για να αποδυναμώσει την ένταση να καταρτίσει νέο Οργανισμό του Στρατού. Η προσπάθεια αυτή του Υπουργού Στρατιωτικών συνάντησε μεγάλη αντίδραση από μερίδα του Στρατού και του Διαδόχου Κωνσταντίνου, ώστε αναγκάστηκε να παραιτηθεί.

Μετά από αυτό το πλήγμα, η Κυβέρνηση Δηλιγιάννη συνάντησε και άλλο πλήγμα, με την αποχώρηση πολλών Βουλευτών από το κόμμα του. Συγκεκριμένα, πολλοί Βουλευτές πιεζόμενοι από τα ανάκτορα ή από τον ξένο παράγοντα, κυρίως από Άγγλους, αποχώρησαν από το κυβερνών κόμμα και προσεχώρησαν στο κόμμα Θεοτόκη, το οποίο στήριζε ο Βασιλιάς Γεώργιος. Κατόπιν όλων των ανωτέρω η Κυβέρνηση κατεψηφίσθη στη Βουλή και υπέβαλε την παραίτησή της.

Μετά την παραίτηση της Κυβερνήσεως Θ. Δηλιγιάννη, την 27 Ιουνίου (10 Ιουλίου), ανέλαβε ο Γεώργιος Θεοτόκης. Όμως και η Κυβέρνηση του Γ. Θεοτόκη δεν κατόρθωσε να παραμείνει στην εξουσία, διότι δεν διέθεται την απαιτούμενη πλειοψηφία. Έτσι, μετά από δέκα πέντε ημέρες υπέβαλε την παραίτησή της, οπότε ο Βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Δημήτριο Ράλλη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Δ. Ράλλης κράτησε για τον εαυτό του το Υπουργείο Εξωτερικών και συμπλήρωσε την Κυβέρνησή του με τον Κυρια-

κούλη Μαυρομιχάλη, στον οποίον έδωσε το Υπουργείο Εσωτερικών, στον Μερλόπουλο της Δικαιοσύνης, στον Φαρμακόπουλο των Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης και στον συνταγματάρχη Ι. Κωνσταντινίδη των Στρατιωτικών. Πρέπει επίσης να σημειώσουμε, ότι τα Υπουργεία Οικονομικών και Ναυτικών έμειναν προς το παρόν κενά.

30 % ΣΤΟΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΝ ΕΜΠΟΡΟΡΡΑΠΤΗΝ Δ. ΣΟΥΠΙΩΝΗΝ ΕΚΠΤΩΣΙΣ ΚΑΤΑΚΤΩΝ 30 %
47-ΟΔΟΣ ΠΡΑΣΙΤΕΛΟΥΣ-47
ΠΑΡΕΛΗΦΘΗΣΑΝ ΤΑ ΩΡΑΙΟΤΕΡΑ
ΣΤΟΥ ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΚΑΡΑ ΚΑΙ Σ^ΑΙΟΥ 89 ΕΓΓΛΕΖΙΚΑ ΚΟΥΣΤΟΥΜΙΑ, ΠΑΛΤΑ, ΠΑΝΤΑΛΟΝΙΑ
ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΩΡΑ
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ ΒΑΣΙΛΕΩΣ - ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΗΡΙΟΝ
Η ΔΙΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΝΕΩΤΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΡΤ-ΑΡΘΟΥΡ
ΕΜΠΟΡΟΣ
ΡΑΦΕΙΟΝ
ΚΛΗΡΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣΕΧΕΙΣ
ΔΙΑ ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΟΣΕΩΝ, ΤΟΙΣ ΜΑΤΡΩΤΟΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΜΙΑΝ ΚΑΘΟΡΙΣΙΝ.
ΛΑΧΕΙΑ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΔΡ 2.75 ΕΚΑΣΤΟΝ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ, ΚΑΤΣΑΪΔΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑ

Διάλυση της Βουλής και προκήρυξη νέων εκλογών στις 20 Φεβρουαρίου/5 Μαρτίου 1905. Ακρόπολις*, 22 Δεκεμβρίου 1904.*

Όμως και της Κυβερνήσεως αυτής ο βίος υπήρξε μικρός, διότι η Κυβέρνηση Ράλλη δεν κατάφερε να διασπάσει το Εθνικό Κόμμα του Θεόδωρου Δηλιγιάννη. Έτσι, μετά τον Δημήτριο Ράλλη εκλήθη και πάλι να σχηματίσει Κυβέρνηση ο Γεώργιος Θεοτόκης. Βέβαια, ο Γ. Θεοτόκης σχημάτισε Κυβέρνηση την 15/27 Δεκεμβρίου 1903, αφού κατάφερε να στηριχθεί από τους Βουλευτές του Αλέξανδρου Ζαΐμη. Βέβαια, η Κυβέρνηση του Γεωργίου Θεοτόκη αντιμετώπισε πολλά προβλήματα, κυρίως προβλήματα αύξησης των δημοσίων δαπανών, ενώ προϋπήρχε το έλλειμμα του παρελθόντος. Η αύξηση όμως αυτή των δαπανών ήταν αναγκαία, διότι έπρεπε να αυξηθούν οι δαπάνες για την εθνική άμυνα. Και τούτο διότι έπρεπε να οργανωθεί και να γίνει περισσότερο αξιόμαχος ο στρατός. Βέβαια, η ανάγκη αυτή υπήρχε από το παρελθόν, αλλά όλες οι Κυβερνήσεις απέφευγαν να πάρουν τα αναγκαία μέτρα. Πέραν όμως από αυτό, προέκυψε και νέα ανάγκη μετά την εμφάνιση του Μακεδονικού προβλήματος και του ενδεχομένου νέου πολέμου, οπότε ήταν αναγκαία η αύξηση των στρατιωτικών δαπανών.

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός της περιόδου εκείνης, ήταν και ο ακήρυκτος πόλεμος μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων, που είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση των δαπανών για την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, οι νίκες των Ελλήνων εναντίον των κομιτατζήδων, προκάλεσαν διωγμό των Ελλήνων της Ανατολικής Ρωμυλίας και οι περισσότεροι από αυτούς αναγκάσθηκαν να έλθουν στην Ελλάδα. Έτσι, οι περισσότεροι από αυτούς, 37.000 περίπου, εγκαταστάθησαν στη Θεσσαλονίκη, με αποτέλεσμα το Ελληνικό Δημόσιο να έχει τεράστια έξοδο. Βέβαια, η πίεση για αύξηση των εξόδων θα γίνει μεγαλύτερη μετά την προσάρτηση της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης από την Αυστρουγγαρία, τη νέα φάση του Κρητικού προβλήματος, την ανακήρυξη της Βουλγαρίας σε Βασίλειο, την απώλεια της κατά θάλασσαν υπεροπλίας έναντι της Τουρκίας κ.ά. Όλα αυτά είχαν δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα στην Κυβέρνηση του Γ. Θεοτόκη. Έτσι, η Κυβέρνηση κατά την εισήγηση του νέου προϋπολογισμού πρότεινε οικονομίες προς ισοσκέλισή του. Οι οικονομίες αυτές αφορούσαν τον περιορισμό των Βουλευτικών

εδρών, των Νομών, καθώς και την επιβολή νέων φορολογιών. Όμως, τα μέτρα αυτά τα οποία πρότεινε η Κυβέρνηση Θεοτόκη, δεν βρήκαν σύμφωνους τους Βουλευτές του Αλ. Ζαΐμη, που στήριζαν την Κυβέρνηση, με αποτέλεσμα να ανατραπεί η Κυβέρνηση. Μάλιστα, κατά τη συζήτηση στη Βουλή, ο Αλ. Ζαΐμης κατά την ομιλία του υποτίμησε το Μακεδονικό πρόβλημα και δεν συμφώνησε για αύξηση των στρατιωτικών δαπανών. Μετά από όλα τα ανωτέρω, την 10/23 Δεκεμβρίου 1904, η Κυβέρνηση του Γ. Θεοτόκη ανετράπη, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί νέα πολιτική κρίση.

Μετά την ανατροπή της Κυβερνήσεως Γεωργίου Θεοτόκη, η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως εδόθη και πάλι στον Αρχηγό του Εθνικού Κόμματος, Θεόδωρο Δηλιγιάννη. Ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης σχημάτισε τη νέα του Κυβέρνηση την 17/30 Δεκεμβρίου 1904. Μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου αυτή τη φορά ήσαν οι εξής: Α. Σκουζές, Ν. Γουναράκης, Λ. Καλλιφρονάς, Κ. Καραπάνος και Κυριακούλης Μαυρομιχάλης κ.ά. Όμως η Κυβέρνηση δεν μπόρεσε να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης, διότι κανένα από τα άλλα κόμματα της Βουλής δεν συμφωνούσε πλέον με τις αρχές και τα προγράμματα του Αρχηγού του Εθνικού Κόμματος, Θεόδωρου Δηλιγιάννη. Έτσι, η Κυβέρνηση του Θεόδωρου Δηλιγιάννη παραιτήθη και ο Βασιλιάς, μη έχοντας άλλη λύση, προέβη την 22 Δεκεμβρίου 1904/4 Ιανουαρίου 1905, στη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών για την 20 Φεβρουάριου (5 Μαρτίου) 1905.

Βέβαια, η προκήρυξη των εκλογών για τις 5 Μαρτίου 1905 έγινε αναγκαστικά, διότι κανένα κόμμα δεν εδέχετο να στηρίξει τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη, που πήρε την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως. Λέγεται ότι αρνήθηκε ακόμα και ο Αλέξανδρος Ζαΐμης, ο οποίος ήταν πάντοτε συμβιβαστικός και πάντοτε βοηθούσε, ώστε η χώρα να βγαίνει από το πολιτικό αδιέξοδο. Αιτία αυτής της πολιτικής κρίσης, που υπήρχε την περίοδο εκείνη, ήταν ο παλαιοκομματισμός, το χρεοκοπημένο πολιτικό σύστημα και η έλλειψη ενός μεγάλου ηγέτη, ο οποίος θα μπορούσε να ενώσει ολόκληρο τον πολιτικό κόσμο εκείνης της εποχής. Μεγάλη όμως ευθύνη είχαν και τα ανάκτορα, τα οποία πολλάκις παρενέβαιναν στα πολιτικά δρώμενα, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται διάφορα σχόλια, τα οποία μείωναν το κύρος και την ακτινοβολία του Ανώτατου Άρχοντα.

Οι εκλογές της 20ης Φεβρουάριου 1905 και η δολοφονία του Πρωθυπουργού Θ. Δηλιγιάννη. Νέος Πρωθυπουργός ο Δημ. Ράλλης

Είναι γνωστό, ότι οι εκλογές της 20ής Φεβρουάριου 1905 όπως και οι επόμενες εκλογές του 1906, διενεργήθησαν βάσει του ισχύοντος Συντάγματος του 1864, που καθιέρωνε την αρχή της άμεσης καθολικής και μυστικής ψηφοφορίας. Όμως, οι συνταγματικές ρυθμίσεις συμπληρώνονταν από τις διατάξεις του εκλογικού νόμου, ο οποίος ορίζε ότι η εκλογική περιφέρεια ήταν η επαρχία, διοικητική υποδιαίρεση στενότερη από τις εκλογικές περιφέρειες που κατά κανόνα ταυτίζονταν με το Νομό. Η επαρχία χαρακτηριζόταν ως «στενή» σε αντίθεση με την «ευρεία» που αντιστοιχούσε στη διοικητική διαίρεση σε Νομούς.

Ο αριθμός των αντιπροσώπων που εξέλεξε κάθε επαρχία ήταν ανάλογος προς τον πληθυσμό των δημοτών των Δήμων που υπάγονταν σε αυτή. Οι επαρχίες

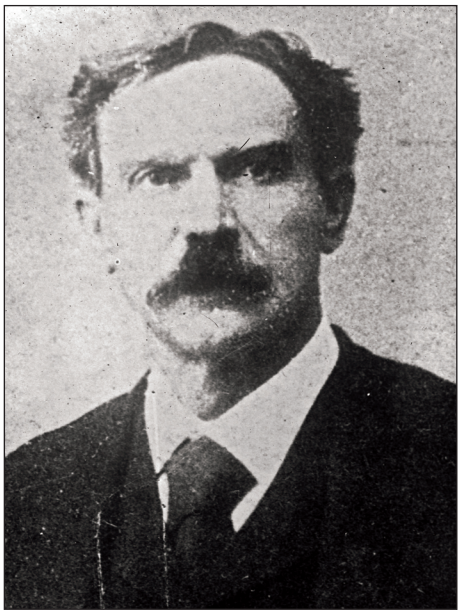

Ο Πρωθυπουργός Θ. Δηλιγάννης, προσερχόμενος στη Βουλή την 31η Μαΐου του 1905, εδολοφονήθηκε από τον χαρτοπαίκτη Αντ. Κωσταγερακάρη, ο οποίος θέλησε να δείξει την αντίδρασή του για τα μέτρα εναντίον των χαρτοπαικτικών λεσχών

που είχαν πληθυσμό μέχρι δέκα χιλιάδων κατοίκων εξέλεγαν ένα Βουλευτή. Όσες επαρχίες είχαν πληθυσμό από δέκα έως είκοσι χιλιάδες εξέλεγαν δύο Βουλευτές κ.ο.κ. Εκλογικό μέτρο για την εκλογή ενός Βουλευτή είχε τεθεί αρχικά ο αριθμός των δέκα χιλιάδων ψήφων. Ο αριθμός ανήλθε από το 1890 σε 12.000 ψήφους και από το 1905 ο αριθμός αυτός έφθασε στις 16.000 ψήφους. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι για την εκλογή δεύτερου Βουλευτή απαιτούνταν τρεις και πέντε χιλιάδες ψήφοι αντίστοιχα. Έτσι ο συνολικός αριθμός των αντιπροσώπων δεν ήταν εκ των προτέρων καθορισμένος, όπως συμβαίνει σήμερα, αλλά αποτελούσε συνάρτηση του πληθυσμού κάθε επαρχίας και συνολικά ολόκληρης της επικράτειας.

Βάσει, λοιπόν, όλων των ανωτέρω, η Βουλή που θα εκλεγόταν από τις εκλογές της 20ής Φεβρουάριου του 1905 θα είχε 235 βουλευτικές έδρες, οι οποίες θα προέρχονταν από εκπροσώπους 72 περιφερειών. Από αυτές, οι 69 ήταν επαρχίες και οι τρεις προνομιούχες από τις περιφέρειες Σπετσών, Ύδρας και Ψαρών σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για την προσφορά τους στον αγώνα του 1821. Ακόμη μία καινοτομία των εκλογών του 1905, ήταν η απόσπαση του Πειραιά από την επαρχία της Αττικής και η αναγόρευσή της σε ξεχωριστή επαρχία, όπου εξέλεγε τρεις αντιπροσώπους. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η τροποποίηση αυτή μεθοδεύτηκε το 1904 από την Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη, με στόχο τη διασφάλιση της εκλογής Βουλευτών προσκειμένων προς το Θεοτοκικό κόμμα από την επαρχία Πειραιά. Και τούτο διότι στην περιοχή της Αττικής πλειοψηφούσε το αντίπαλο κόμμα του Θ. Δηλιγιάννη, όπου κέρδιζε όλες τις έδρες. Με βάση, λοιπόν, τις ανωτέρω τροποποιήσεις διεξήχθησαν οι εκλογές της 20ής Φεβρουάριου (5 Μαρτίου) 1905. Στις εκλογές εθριάμβευσε το Εθνικό Κόμμα του Θ. Δηλιγιάννη εκλέγοντας 144 Βουλευτές από τους 235. Τα υπόλοιπα κόμματα που μετείχαν στις εκλογές αυτές έλαβαν τις εξής έδρες: Το Θεοτοκικό κόμμα έλαβε 53 έδρες, το Ζαϊμικό κόμμα έλαβε 18 έδρες, ενώ εξελέγησαν και 16 Βουλευτές ανεξάρτητοι. Μεταξύ των ανεξάρτητων συγκαταλέγονταν ο Στέφανος Δραγούμης και ο Δημήτριος Ράλλης.

Μετά την οριστικοποίηση των εκλογικών αποτελεσμάτων ο Βασιλιάς έδωσε

Μετά τη δολοφονία του Πρωθυπουργού Θ. Δηλιγιάννη, αρχηγός του εθνικού κόμματος εξελέξη ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ο οποίος στήριζε ως Πρωθυπουργό τον εικονιζόμενο ανωτέρω Δημ. Ράλλη, με τη δέσμευση να εφαρμόσει το πρόγραμμα του εθνικού κόμματος του Θ. Δηλιγιάννη

την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στο πλειοψηφούν κόμμα, που ήταν το Εθνικό Κόμμα του Θ. Δηλιγιάννη. Ο νέος Πρωθυπουργός, αφού πήρε την εντολή, άφησε στις θέσεις των Υπουργών τους ίδιους που υπήρχαν στην προηγούμενη Κυβέρνηση, με την εντολή που είχε πάρει πριν από τις εκλογές την 17.12.1904.

Η πολιτική που ακολούθησε η Κυβέρνηση του Θ. Δηλιγιάννη αποτυπώθηκε με το λόγο του θρόνου που εξεφώνησε στη Βουλή ο Βασιλιάς Γεώργιος την 14.3.1905. Με το λόγο αυτό, τον οποίο συνέταξε κατά τα καθιερωμένα ο Πρωθυπουργός, εξαγγέλθηκε πρόγραμμα της Κυβερνήσεως για περιστολή δαπανών και δημοσιεύθηκαν εξυγιάνσεις του τόπου. Συγκεκριμένα, η νέα πολιτική της Κυβερνήσεως απέβλεπε στη σύνδεση της οικονομικής πολιτικής με την κοινωνική ευημερία των πολιτών. Τέλος, μετά τις τυπικές διαδικασίες, η Βουλή στις 7 Απριλίου του 1905 εξέλεξε ως Πρόεδρο του σώματος τον προσκείμενο στο κόμμα Δηλιγιάννη, Αλ. Ρώμα, με 141 ψήφους επί συνόλου ψηφισόντων 212. Στη συνέχεια η Κυβέρνηση άρχισε να εφαρμόζει τις προεκλογικές της εξαγγελίες με την ψήφιση διαφόρων νομοσχεδίων. Έτσι, προέβη στην αύξηση του μέτρου για την εκλογή Βουλευτών από δώδεκα σε δέκα έξι χιλιάδες ψήφους και του υπολοίπου από τρεις σε πέντε χιλιάδες ψήφους. Επίσης, οι βουλευτικές έδρες περιορίζονταν σε 177 από 235 έδρες και μειώνονταν οι κρατικές δαπάνες για τις βουλευτικές αποζημιώσεις. Με το ίδιο νομοσχέδιο η Κυβέρνηση Δηλιγιάννη κατήργησε την Περιφέρεια Πειραιώς και έτσι οι Περιφέρειες μειώθηκαν σε 71. Τέλος, με διάφορα άλλα νομοσχέδια η Κυβέρνηση προχώρησε στον περιορισμό λειτουργικών εξόδων Δημοσίων Υπηρεσιών, προέβη στην περικοπή ταχυδρομικών και τηλεγραφικών υπηρεσιών, ώστε να περιορισθούν οι κρατικές δαπάνες. Βέβαια, τα μέτρα αυτά προκάλεσαν την αντίδραση του κόσμου με μαζικές απεργίες, πράγμα το οποίο δημιούργησε προβλήματα στην κυβερνητική συνοχή του Εθνικού Κόμματος.

Μία άλλη κίνηση της Κυβέρνησης του Θ. Δηλιγιάννη ήταν η αυστηρή εφαρμογή του νόμου που αφορούσε τη λειτουργία των χαρτοπαικτικών λεσχών. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι περισσότερες χαρτοπαικτικές λέσχες στην περιοχή των Αθηνών και σε άλλες περιοχές, συνεπεία του αυστηρού νόμου, έκλεισαν περί τα μέσα του έτους 1905. Το γεγονός αυτό, όπως απεδείχθη εκ των υστέρων, είχε απρόσμενες συνέπειες για τον ίδιο τον Πρωθυπουργό, ο οποίος πλήρωσε με τη ζωή του αυτό το μέτρο εναντίον των χαρτοπαικτικών λεσχών. Έτσι, την 31η Μαΐου 1905, προσερχόμενος στη Βουλή, ο Πρωθυπουργός Θ. Δηλιγιάννης δέχθηκε επίθεση από τον Αντ. Κωσταγερακάρη, γνωστό χαρτοπαίκτη και ζώντα από τις παράτυπες «εργασίες» στις λέσχες της περιοχής των Αθηνών.

Ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης εξελέγη αρχηγός του εθνικού κόμματος μετά τη δολοφονία του Θεόδωρου Δηλιγιάννη

Βέβαια, η επίθεση αυτή του Κωσταγερακάρη έγινε για να δείξει προς τον Πρωθυπουργό την αντίδρασή του για τα μέτρα εναντίον των χαρτοπαικτικών λεσχών. Από την πλευρά του ο Πρωθυπουργός, ανυποψίαστος, θεώρησε ότι επρόκειτο για κάποιο πολίτη, ο οποίος τον πλησίασε για να υποβάλει κάποιο αίτημα. Αυτός όμως αντί για αίτημα έπληξε θανάσιμα τον Πρωθυπουργό με μαχαίρι. Βέβαια, λίγες ώρες αργότερα ο Πρωθυπουργός, Θ. Δηλιγιάννης, άφηνε την τελευταία του πνοή στο Νοσοκομείο όπου μεταφέρθηκε, διότι το κτύπημα ήταν θανάσιμο. Στη συνέχεια ο δολοφόνος συνελήφθη αμέσως, παρεπέμφθη σε δίκη και αφού καταδικάσθηκε εις θάνατο εκαρατομήθη στο Παλαμίδι. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι ο πολιτικός Θ. Δηλιγιάννης, ο οποίος υπήρξε πολύ λαοπρόβλητος και ο οποίος δεν εκλήθη να λογοδοτήσει για τον ατυχή πόλεμο του 1897, απώλεσε τη ζωή του για μία καλή του πράξη και όχι για κάποιο λάθος και μάλιστα τη στιγμή κατά την οποία ο Ελληνικός λαός είχε δώσει μεγάλη πλειοψηφία για να κυβερνήσει τον τόπο.

Όμως η δολοφονία του Θ. Δηλιγιάννη δημιούργησε μεγάλο κενό και στη θέση του Πρωθυπουργού όσον και στη θέση του Αρχηγού του Εθνικού Κόμματος. Και τούτο διότι δεν υπήρχε καταστατική προβλεπόμενη διαδικασία για την εκλογή νέου αρχηγού κόμματος, ενώ παράλληλα η μη εμπέδωση της αρχής της δεδηλωμένης άφηνε κάποια περιθώρια ελιγμών στον Βασιλιά, πράγμα το οποίο περιέπλεκε τα πράγματα και δημιουργούσε πολλά προβλήματα. Βέβαια, πρόθεση του Βασιλιά Γεωργίου ήταν η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης να ανατεθεί σε πολιτικό από τις τάξεις του Εθνικού Κόμματος, διότι ήταν νωπή ακόμη η εκπεφρασμένη βούληση του λαού στο κόμμα αυτό και μία νέα προσφυγή στις κάλπες θα έπρεπε να αποφευχθεί.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι υποψήφιοι για την αρχηγία του Εθνικού Κόμματος εμφανίσθηκαν ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης και ο Κωνσταντίνος Καραπάνος. Όμως, στην πορεία ο Κ. Καραπάνος, βλέποντας ότι δεν έχει μεγάλη επιρροή και πιθανότητες εκλογής, αποχώρησε από την κούρσα της διαδοχής και άφησε μόνον του τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Από την πλευρά του όμως, ο Βασιλιάς έπρεπε να προχωρήσει στη διαδικασία της επιλογής Πρωθυπουργού, διότι η χώρα ήταν ακυβέρνητη. Προχώρησε, λοιπόν, στην ανάθεση διερευνητικής εντολής στον Πρόεδρο της Βουλής, Αλ. Ρώμα, με στόχο να κερδίσει το χρόνο, διότι οι περισσότεροι Βουλευτές απούσιαζαν στις επαρχίες τους. Όμως, η ενέργεια αυτή του Βασιλιά δημιούργησε ένα δίπολο μεταξύ της ηγεσίας του Εθνικού Κόμματος και του φορέα της ερευνητικής εντολής. Μετά από όλα τα ανωτέρω, η Κοινοβουλευτική ομάδα του Εθνικού Κόμματος εξέλεξε με πλειοψηφία 83 επί 104 παρόντων Βουλευτών ως αρχηγό τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, ενώ οι υπόλοιποι 19 ψήφισαν τον Αλ. Ρώμα. Αυτοί όμως οι 19 που ψήφισαν τον Αλ. Ρώμα αρνήθηκαν να προτείνουν τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη ως Πρωθυπουργό. Έτσι, δημιουργήθηκε πρόβλημα για τη συγκρότηση αυ-

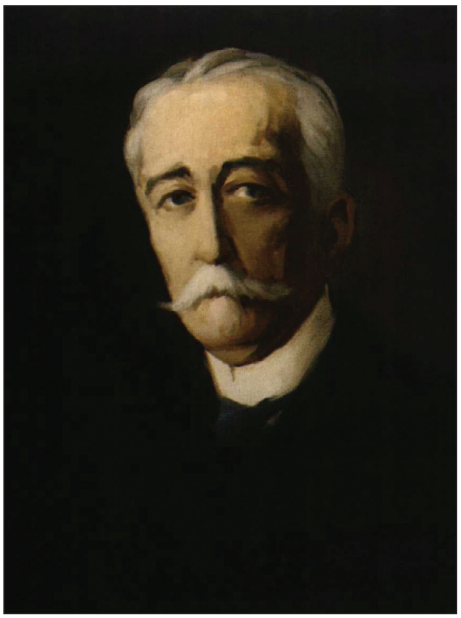
τοδύναμης Κυβέρνησης από το Εθνικό Κόμμα. Τελικά, ο Κ. Μαυρομιχάλης ήλθε σε συμφωνία με τον Δ. Ράλλη, ο οποίος ηγείτο του Νεοελληνικού Κόμματος που διέθετε ισχνή δύναμη Βουλευτών στη Βουλή. Η συμφωνία αυτή προέβλεπε ότι ο Δ. Ράλλης θα αναλάμβανε την Πρωθυπουργία στηριζόμενος στην Κοινοβουλευτική δύναμη του Κ. Μαυρομιχάλη, με τη δέσμευση να εφαρμόσει το πρόγραμμα του Εθνικού Κόμματος. Βέβαια, ο διορισμός του Δημ. Ράλλη ως Πρωθυπουργού από τον Γεώργιο Α΄ αιφνιδίασε την κοινή γνώμη και υπήρξαν πολλές αντιδράσεις από στελέχη του Δηλιγιαννικού κόμματος, επειδή ο νέος Πρωθυπουργός επέμενε στην αναδιοργάνωση των Ταχυδρομείων και των Δικαστηρίων και είχε δηλώσει ότι θα ηύξανε τους φόρους. Τελικά όμως, στις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβερνήσεως εμφανίστηκε περισσότερο διαλλακτικός και διεκήρυξε την πρόθεσή του να εφαρμόσει το παλιό πρόγραμμα του Εθνικού Κόμματος. Μετά από τα ανωτέρω, οι αντιτιθέμενοι από το Εθνικό Κόμμα άλλαξαν γνώμη και συμφώνησαν να στηρίξουν την Κυβέρνηση του Δημ. Ράλλη.

Ανάλογα περίπου με τις άλλες περιοχές της Ελλάδας ήταν και τα αποτελέσματα των εκλογών της 20ής Φεβρουάριου 1905 και στην επαρχία Πατρών. Η μόνη μεγάλη έκπληξη των εκλογών της 20ής Φεβρουάριου (5 Μαρτίου) 1905 ήταν η μη εκλογή του Δημητρίου Γούναρη. Βέβαια, η έκπληξη ήταν πολύ μεγάλη και στην Αθήνα, όπου εξετιμάτο ιδιαίτερα για τη ρητορική του δυνατότητα και τις ηγετικές του ικανότητες. Οι εξηγήσεις που εδόθησαν ήσαν πολλές. Μεγαλύτερο έδαφος κέρδισε η δικαιολογία ότι οι πάντες τον θεωρούσαν βέβαιον Βουλευτή και έτσι πολλοί φίλοι του προσπαθούσαν να εκλέξουν άλλους υποψηφίους που είχαν μεγαλύτερη ανάγκη.

Τελικά, στην επαρχία Πατρών εξελέγησαν κατά σειράν οι εξής: 1) Κ. Γεροκωστόπουλος με 8.116 ψήφους, 2) Ρούφος Ιωάννης με 7.964 ψήφους, 3) Α. Παπαγιαννόπουλος με 7.931 ψήφους, 4) Κωνσταντίνος Γκότσης με 7.920 ψήφους, 5) Ασημάκης Ζαΐμης με 7.701 ψήφους, 6) Αλ. Στριφτόμπολας με 7.661 ψήφους και 7) Λ. Κανακάρης με 7.518 ψήφους.

Οι Βουλευτικές εκλογές της 26ης Μαρτίου 1906 και ο νέος Πρωθυπουργός Γ. Θεοτόκης

Η δολοφονία του Θ. Δηλιγιάννη δημιούργησε πολλά προβλήματα στην επιλογή νέου αρχηγού του Εθνικού Κόμματος και στον ορισμό νέου Πρωθυπουργού. Υποψήφιοι για την αρχηγία του κόμματος εμφανίσθηκαν ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης και ο Κωνσταντίνος Καραπάνος. Όμως στην πορεία ο Κ. Καραπάνος, βλέποντας ότι δεν είχε μεγάλη επιρροή στο κόμμα, απεχώρησε από την κούρσα της διαδοχής και άφησε μόνον του τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Από την άλλη πλευρά, ο Βασιλιάς έπρεπε να προχωρήσει στην επιλογή νέου Πρωθυπουργού, διότι η χώρα δεν μπορούσε να μείνει ακυβέρνητη. Έτσι, προχώρησε στην ανάθεση διερευνητικής εντολής στον τότε Πρόεδρο της Βουλής, Αλ. Ρώμα, με αντικειμενικό στόχο να κερδίσει χρόνο, διότι την περίοδο εκείνη οι περισσότεροι Βουλευτές απούσιαζαν στις επαρχίες τους. Όμως η ενέργεια αυτή του Βασιλιά δημιούργησε ένα δίπολο μέσα στο Εθνικό Κόμμα, μεταξύ του Κ. Μαυρομιχάλη, που ήταν υποψήφιος για αρχηγός του κόμματος και του φορέα

Ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Θεοτόκης προκήρυξε εκλογές για την 26η Μαρτίου 1906, τις οποίες κέρδισε με μεγάλη διαφορά. Μετά τη νίκη του αυτή σχημάτισε Κυβέρνηση και παρέμεινε στην εξουσία μέχρι τις αρχές Ιουλίου του 1909, καταρρίψας ρεκόρ επειδή παρέμεινε στην εξουσία για 3,5 χρόνια

της ερευνητικής εντολής Ρώμα. Όμως, μετά από όλα τα ανωτέρω, η Κοινοβουλευτική Ομάδα του Εθνικού Κόμματος εξέλεξε αρχηγό τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη με 83 ψήφους επί 104 παρόντων Βουλευτών, ενώ ο Αλ. Ρώμας συγκέντρωσε μόνον 19 ψήφους. Αυτοί οι 19 ψήφοι του Αλ. Ρώμα αρνήθηκαν να προτείνουν για Πρωθυπουργό τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε πρόβλημα για τη συγκρότηση αυτοδύναμης Κυβέρνησης από το Εθνικό Κόμμα. Τελικά, ο Κυρ. Μαυρομιχάλης ήλθε σε συμφωνία με τον Δημ. Ράλλη, ο οποίος ηγείτο του Νεοελληνικού Κόμματος που διέθετε ισχνή δύναμη Βουλευτών στη Βουλή. Βέβαια, η συμφωνία αυτή προέβλεπε ότι ο Δημ. Ράλλης θα αναλάμβανε την πρωθυπουργία στηριζόμενος στην Κοινοβουλευτική δύναμη του Κυρ. Μαυρομιχάλη με τη δέσμευση να εφαρμόσει το πρόγραμμα του Εθνικού Κόμματος (Θ. Δηλιγιάννη). Όμως, ο διορισμός του Δημ. Ράλλη ως Πρωθυπουργού από τον Βασιλιά Γεώργιο αιφνιδίασε την κοινή γνώμη και υπήρξαν πολλές αντιδράσεις από στελέχη του Δηλιγιαννικού κόμματος. Τελικά, στις προγραμματικές δηλώσεις ο νέος Πρωθυπουργός εμφανίσθηκε περισσότερο διαλλακτικός και υπεσχέθη να εφαρμόσει το πρόγραμμα του Εθνικού Κόμματος. Έτσι, μετά τις δηλώσεις αυτές, οι αντιτιθέμενοι από το Εθνικό Κόμμα άλλαξαν γνώμη και συμφώνησαν να στηρίξουν με την ψήφο τους τη νέα Κυβέρνηση του Δ. Ράλλη. Αφού τελείωσαν οι ως άνω διαβουλεύσεις, η νέα Κυβέρνηση ορκίσθηκε στις 9 Ιουνίου 1905. Ο Πρωθυπουργός ανέλαβε και το Υπουργείο Εσωτερικών. Υπουργός Εξωτερικών ανέλαβε ο Αλ. Σκουζές. Δικαιοσύνης και προσωρινά Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης ο Κ. Καραπάνος, Οικονομικών ο Ν. Γουναράκης, Στρατιωτικών και προσωρινά Ναυτικών ο Κ. Μαυρομιχάλης. Στην πορεία, μετά από παραιτήσεις ορισμένων Υπουργών, έγιναν και άλλες ανακατατάξεις.

Πρέπει όμως εδώ να σημειώσουμε, ότι η επιλογή του Δημ. Ράλλη ως Πρωθυπουργού προκάλεσε πολλές αντιδράσεις. Ειδικότερα, η παρέμβαση του Βασιλιά στην εσωκομματική ζωή του τόπου ενόχλησε μία μεγάλη μερίδα Βουλευτών και του Εθνικού Κόμματος. Όμως περισσότερο ενοχλημένη ήταν η αντιπολίτευση με την προσπάθεια του Στέμματος να προωθήσει στην εξουσία τον ευνοημένο του Δημ. Ράλλη. Έτσι, εκτός των άλλων ο Βασιλιάς Γεώργιος ανέ- στειλε τη λειτουργία της Βουλής για δέκα πέντε ημέρες. Εκτός των ανωτέρω ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης Γ. Θεοτόκης χαρακτήρισε τον διορισμό της Κυβερνήσεως Ράλλη ως αντισυνταγματική, προβαίνοντας σε μία διευρυμένη ερμηνεία της αρχής της δεδηλουμένης. Συγκεκριμένα, ο Γ. Θεοτόκης είχε υποστηρίξει ότι ο διοριζόμενος από τον Βασιλιά Πρωθυπουργός θα έπρεπε ήδη πριν από το διορισμό του να έχει το τεκμήριο ότι απολαμβάνει της εμπιστοσύνης της πλειοψηφίας της Βου-

λής. Μόνον έτσι θα αποτρεπόταν η «κατασκευή» Βασιλικών Πρωθυπουργών και η ανάμειξη του Στέμματος στα εσωτερικά των κομμάτων.

Βέβαια, την αντισυνταγματική ενέργεια του Στέμματος και την παρέμβασή του στα εσωτερικά των κομμάτων στηλίτευσε και ο τύπος της εποχής με καυστικά άρθρα εναντίον των ενεργειών του Ανωτάτου Άρχοντος. Έτσι πολλές εφημερίδες της εποχής, όπως η «Ακρόπολις», «Αι Αθήναι» κ.ά. έγραψαν πολλά αιχμηρά σχόλια εναντίον των πρωτοβουλιών του Βασιλιά και γενικότερα κατέκριναν το Στέμμα για την ανάμειξή του στην πολιτική ζωή του τόπου.

Όμως, παρά την κριτική, η Κυβέρνηση Ράλλη έλαβε τελικά ψήφο εμπιστοσύνης. Συγκεκριμένα, ψήφισαν υπέρ της Κυβερνήσεως 113 Βουλευτές επί συνόλου 195 παρόντων. Καταψήφισαν 77 Βουλευτές, ενώ 40 Βουλευτές απείχαν από την ψηφοφορία.

Όμως, η Κυβέρνηση Ράλλη, παρ' ότι έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης, δεν μπόρεσε να παραμείνει πολύ χρόνο στην εξουσία. Και τούτο διότι το Νεοελληνικό Κόμμα του Πρωθυπουργού, που είχε ενισχυθεί με την προσχώρηση 30 Βουλευτών, διεκδικούσε μεγαλύτερο μερίδιο στη νομή της εξουσίας και πίεζε για ανασχηματισμό που θα απέφερε υπουργικούς θώκους, ώστε να υπουργοποιηθούν περισσότεροι Βουλευτές από το κόμμα τους. Έτσι, δημιουργήθηκαν προστριβές με μεγάλη μερίδα των Δηλιγιαννικών Βουλευτών υπό τον Κ. Μαυρομιχάλη που αποτελούσε τον κύριο κορμό υποστήριξης της Κυβέρνησης Δημ. Ράλλη.

Τελικά, οι έριδες αυτές μεταξύ των Μαυρομιχαλικών και Ραλλικών Βουλευτών οδήγησαν σε πτώση της Κυβερνήσεως περί τα τέλη Νοεμβρίου του 1905. Μετά την πτώση της Κυβέρνησης του Δημ. Ράλλη και με δεδομένο ότι το Δηλιγιαννικό κόμμα είχε κατακερματισθεί, η εντολή σχηματισμού νέας Κυβερνήσεως δόθηκε στον αρχηγό της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης, Γεώργιο Θεοτόκη. Η Κυβέρνηση του Γ. Θεοτόκη, η οποία ορκίσθηκε στις 8 Δεκεμβρίου του 1905 και είχε την ακόλουθη σύνθεση: Πρωθυπουργός και Υπουργός Στρατιωτικών Γ. Θεοτόκης, Υπουργός Εξωτερικών Αλ. Σκουζές, Υπουργός Δικαιοσύνης Δ. Βοκοτόπουλος, Υπουργός Εσωτερικών Ν. Καλογερόπουλος, Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης Α. Στεφανόπουλος, Υπουργός Οικονομικών Κ. Τρικούπης. Βέβαια, η Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη δεν είχε επαρκή Κοινοβουλευτική δύναμη γι' αυτό ο βίος της θα ήταν μικρός. Έτσι, η Κυβέρνηση αυτή με μόνη τη στήριξη της ομάδας Ρώμα, απελάμβανε της εμπιστοσύνης μόνον του ενός τρίτου της δύναμης των Βουλευτών της Βουλής και ανά πάσα στιγμή μπορούσε να παραιτηθεί και να ζητήσει την προκήρυξη νέων εκλογών. Με δεδομένα τα ανωτέρω η Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη παραιτήθη την 30ή Ιανουαρίου 1906, οπότε διελύθη η Βουλή και προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 26 Μαρτίου 1906.

Οι εκλογές αυτές διεξήχθησαν με το πλειοψηφικό σύστημα με ευρεία και στενή περιφέρεια. Η εκλογή των υποψηφίων γίνονταν με το σφαιρίδιο και οι εκλογικές περιφέρειες ήσαν 26. Βέβαια, στις εκλογές αυτές το κόμμα του Γ. Θεοτόκη πραγματοποίησε μεγάλη νίκη κερδίζοντας τις 110 έδρες της Βουλής σε σύνολο 170. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι το Δηλιγιαννικό κόμμα, με επικεφαλής τον Κυρ. Μαυρομιχάλη, ήρθε τρίτο, καταλαμβάνοντας 13 έδρες. Δεύτερο κόμμα ήρθε το κόμμα του Δημ. Ράλλη με 30 έδρες, τέταρτο κόμμα ήρθε το κόμμα του Αλ. Ζαΐμη με 8 έδρες, ενώ το κόμμα του Καραπάνου εξέλεξε δύο Βουλευτές. Τις υπόλοιπες έδρες κατέλαβαν ανεξάρτητοι Βουλευτές. Μεταξύ αυτών ήταν και ο Δημ. Γούναρης, ο οποίος εξελέγη πρώτος στην επαρχία Πατρών.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι με τη νίκη του αυτή ο Γεώργιος Θεοτόκης και το κόμμα του εγκαινιάζουν μία καινούργια περίοδο. Η Κυβέρνηση που σχημάτισε μετά τις εκλογές ο Γ. Θεοτόκης παρέμεινε στην εξουσία περίπου τρισήμιση χρόνια, έως τις αρχές Ιουλίου του 1909. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη διάρκεια Κυβέρνησης της τελευταίας εικοσαετίας (1890-1910), φαινόμενο πρωτόγνωρο για τα πολιτικά δεδομένα της εποχής, διότι οι Κυβερνήσεις ήσαν βραχύβιες, λόγω των αλλεπάλληλων κυβερνητικών μεταβολών.

Επανερχόμενοι στο θέμα των εκλογών, πρέπει να τονίσουμε ότι οι εκλογές (26.3.1906) διεξήχθησαν μέσα σε συνθήκες ομαλότητας. Άλλωστε με την πάροδο του χρόνου πραγματοποιούνταν σταδιακά η εξομάλυνση των πολιτικών ηθών. Όμως, δεν έλειψαν μεμονωμένα κρούσματα βίας, καθώς και δύο περιστατικά νόθευσης του εκλογικού αποτελέσματος. Βέβαια, ο τύπος της εποχής σημειώνει, ακροθιγώς, μεμονωμένα περιστατικά ψυχολογικής βίας εναντίον δικαστικών αντιπροσώπων και συνήθεις διαπληκτισμούς έξω από τα εκλογικά τμήματα και ιδίως στην περιοχή των Αθηνών, όπου το κλίμα ήταν ιδιαίτερα φορτισμένο λόγω του μεγάλου ανταγωνισμού που υπήρχε στην περιοχή. Όμως, το κύρος των εκλογών το ήλεγχε η Βουλή μετά τη διενέργειά τους. Στην εκτίμηση της Βουλής υπεισερχόνταν συνήθως κομματικές σκοπιμότητες, με αποτέλεσμα πολλές φορές να συγκαλύπτονται ή να παραβλέπονται σημαντικές αλλοιώσεις της εκλογικής βούλησης, ενώ άλλες δευτερεύοντες να αναγορεύονται σε ουσιώδεις και να επιφέρουν ακύρωση ή επικύρωση των εκλογών. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση της επικύρωσης της εκλογής στην περιφέρεια της Τήνου, παρά τη μαρτυρία των δικαστικών αντιπροσώπων για απροκάλυπτη βία και νοθεία σε κάποια εκλογικά τμήματα, όπου τα αποτελέσματα απέβησαν κρίσιμα για το τελικό αποτέλεσμα σε επίπεδο εκλογικής περιφέρειας.

Τέλος, είναι ανάγκη να αναφέρουμε, ότι η σοβαρή ήττα που υπέστη το Εθνικό Κόμμα (Δηλιγιαννικό) στις εκλογές της 26.3.1906 οφείλονταν όχι μόνον στο ότι έμεινε χωρίς αρχηγό μετά τη δολοφονία του Θ. Δηλιγιάννη, αλλά και στο συγκεκριμένο οικονομικό πρόγραμμα, το οποίο βασιζόταν σε περικοπές δημοσίων δαπανών, καθώς και στις εσωτερικές έριδες μεταξύ στελεχών που δεν κατάφεραν να πείσουν τον Ελληνικό λαό για τους τρόπους εφαρμογής του προγράμματος. Από την άλλη πλευρά, η νέα Κυβέρνηση είχε να αντιμετωπίσει τεράστια προβλήματα στο εσωτερικό της χώρας, με κορυφαία το οικονομικό και το στρατιωτικό, προβλήματα χρόνια και δισεπίλυτα, που ταλάνιζαν την πολιτική ζωή του τόπου και δημιουργούσαν εκρηκτικές καταστάσεις. Το αδιέξοδο στην οικονομική και κοινωνική ζωή δημιουργούσε επιτακτική την ανάγκη παραμερισμού της ξεπερασμένης νοοτροπίας και της εισόδου του έθνους στο δρόμο της αλλαγής, στην οποία προσέβλεπαν περισσότερες δυνάμεις της Ελληνικής κοινωνίας.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα στην Αχαΐα, πρέπει να τονίσουμε ότι ήσαν ανάλογα με το αποτέλεσμα ολοκλήρου της χώρας. Έτσι, στην επαρχία Πατρών πρώτος Βουλευτής εξελέγη ο ανεξάρτητος Δημ. Γούναρης με 9.344 ψήφους, με δεύτερο τον Κ. Γεροκωστόπουλο, ο οποίος συγκέντρωσε 8.963 ψήφους. Τρίτος ήλθε ο Ιωάννης Ρούφος με 8.755 ψήφους, τέταρτος ο Κωνσταντίνος Γκότσης με 8.690 ψήφους και πέμπτος ο Κλ. Σπηλιωτόπουλος με 8.394 ψήφους.

Στην επαρχία Καλαβρύτων εξελέγησαν ο Αλ. Ζαΐμης, ο Π. Ζαΐμης και ο Λ. Πετμεζάς. Τέλος, στην επαρχία Αιγιαλείας εξελέγη ο Α. Παναγιωτόπουλος και ο Θ. Γκόφας.

Η ομάδα των «Ιαπώνων» και ο πρωταγωνιστικός ρόλος του Δημ. Γούναρη

Η ομάδα των «Ιαπώνων» ήταν μία πολιτική ομάδα του Ελληνικού Κοινοβουλίου, που έδρασε την περίοδο του 1906 έως το 1908. Τα μέλη της ομάδας είχαν ριζοσπαστικές ιδέες, με στόχο τον εκσυγχρονισμό της χώρας και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου του Ελληνικού λαού. Η εμφάνισή τους πραγματοποιήθηκε σε μία περίοδο, όπου ήταν νωπή ακόμα η ήττα του 1897, το Μακεδονικό βρισκόταν σε τέλμα και η πολιτική φαυλότητα κυριαρχούσε στο εσωτερικό της χώρας. Ταυτόχρονα, η εξωτερική κατάσταση της χώρας με τα πολλά εξωτερικά προβλήματα, απεδείκνυε την έκταση της απομονώσεως της χώρας και την αδυναμία της τότε πολιτικής ηγεσίας για την ανάληψη μεγάλων πρωτοβουλιών. Εις τα ανωτέρω προβλήματα πρέπει να προσθέσουμε την κομματική συναλλαγή, την οικονομική δυσπραγία και το αυξανόμενο ρεύμα μετανάστευσης, όπου πολλοί Έλληνες προσπαθούσαν να πάνε σε άλλες χώρες για να ζήσουν καλύτερα.

Μέσα σε αυτό το κλίμα της αβεβαιότητας και της ανησυχίας, εμφανίσθηκε η ομάδα των «Ιαπώνων». Τα μέλη της ομάδας προήλθαν από τη διάλυση της Δηλιγιαννικής παράταξης και την εκλογή μερικών νέων ανεξάρτητων Βουλευτών που εξελέγησαν στις εκλογές του 1906. Είναι γεγονός, ότι η εμφάνιση της ομάδας των «Ιαπώνων» προκάλεσε ιδιαίτερη συγκίνηση στην κοινή γνώμη και όλοι ήλπιζαν ότι οι άνθρωποι αυτοί θα πραγματοποιούσαν την αναγκαία αλλαγή, την οποία με μεγάλη αγωνία περίμενε ο Ελληνικός λαός. Πώς όμως η ομάδα πήρε αυτή την ονομασία; Ποιες ήσαν οι αρχές της ομάδας και γιατί ονομάσθηκαν έτσι; Βέβαια, η ονομασία πιστώνεται στο δημοσιογράφο της εποχής και εκδότη της Εφημερίδας «Ακρόπολις», Βλάση Γαβριηλίδη, ο οποίος παρομοίασε τη μαχητικότητα που επιδείκνυαν τα μέλη της ομάδας στη Βουλή με την ορμητικότητα και τη μαχητικότητα των Ιαπώνων στρατιωτών κατά τον Ρωσοϊαπωνικό πόλεμο του 1904-1905. Έγραφε λοιπόν ο Βλάσης Γαβριηλίδης στις 10 Φεβρουάριου του 1907, στην Εφημερίδα «Ακρόπολις»: «*Τι θα πει κρυφός και σκοτεινός πόλεμος δεν γνωρίζουν. Την παρασκηνιακήν δημοκρατίαν δεν την παραδέχονται. Αδιάλλακτοι Κοινοβουλευτικοί, δεν αναγνωρίζουν άλλο πεδίον δράσης έξω από την αίθουσα του Κοινοβουλίου. Οχυρωμένοι εις την άκραν αριστεράν κατοπτεύουν από εκεί τας κινήσεις του εχθρού, κάμνουν εξαφνικήν επίθεσιν, ορμητικήν, απότομον, απροκάλυπτην κατά μέτωπον...*».

Ποιοι όμως αποτελούσαν την ομάδα των «Ιαπώνων», οι οποίοι είχαν κυριολεκτικά κατακτήσει την κοινή γνώμη και όλοι περίμεναν τη μεγάλη αλλαγή για τη χώρα μας; Τα ονόματα των μελών της ομάδας, η οποία δεν είχε εκλέξει αρχηγό, ήσαν τα εξής:

1. Στέφανος Δραγούμης του Νικολάου (1842-1923), Βουλευτής Αττικοβοιωτίας, προερχόμενος από το κόμμα του Χαριλάου Τρικούπη. Ήταν τυπικά αρχηγός της ομάδας λόγω ηλικίας.

2. Δημήτριος Γούναρης (1867-1922), ανεξάρτητος Βουλευτής Πατρών, συνεργαζόμενος με το κόμμα του Γ. Θεοτόκη. Ουσιαστικά ήταν η ψυχή της ομάδας.

3. Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης (1860-1922), Βουλευτής Κυκλάδων, προερχόμενος από το Εθνικό Κόμμα του Θ. Δηλιγιάννη.

4. Εμμανουήλ Ρέπουλης (1863-1924), Βουλευτής Ερμιονίδας, προερχόμενος από το Εθνικό Κόμμα του Θ. Δηλιγιάννη και αργότερα «εξ απορρήτων» συνεργάτης του Ελευθερίου Βενιζέλου.

5. Χαράλαμπος Βοζίκης (1862-1937), ανεξάρτητος Βουλευτής Κυνουρίας, προερχόμενος από το κόμμα των Δηλιγιάννη και Ζαΐμη.

6. Ανδρέας Παναγιωτόπουλος (1851-1936), Βουλευτής Αιγιαλείας (Αχαΐας), προερχόμενος από το κόμμα του Αλέξανδρου Ζαΐμη.

7. Απόστολος Αλεξανδρής (1879-1961), πρωτοεκλεγείς Βουλευτής, ανεξάρτητος Βουλευτής Καρδίτσης.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η ομάδα των «Ιαπώνων» εμφανίσθηκε ενωμένη κοινοβουλευτικά, στις 26 Μαρτίου 1906, ασκώντας δριμεία κριτική στην οικονομική πολιτική της Κυβερνήσεως Γεωργίου Θεοτόκη. Όμως, παρά την Ομογένεια της προελεύσεώς της, αυτό που τους συνέδεε περισσότερο ήταν η ποιότητα και η αγωνιστικότητα. Συμμετείχαν πάντοτε σε όλες τις συνεδριάσεις της Βουλής και έπαιρναν το λόγο σε όλα τα σημαντικά θέματα. Η εξειδίκευση του Δημητρίου Γούναρη και του Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη στα οικονομικά και του Στέφανου Δραγούμη στα θέματα του αλύτρωτου Ελληνισμού, τους καθιστούσαν επίφοβους αντιπάλους της Κυβερνήσεως, σε μία εποχή όπου οι συζητήσεις στη Βουλή δημοσιεύονταν αυτούσιες στις Εφημερίδες και κρατούσαν αδιάπτωτο το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης.

Πρέπει επίσης να σημειώσουμε, ότι επίκεντρο της πολιτικής κριτικής της ομάδας των «Ιαπώνων» βρέθηκε η κακή κατάσταση στην οποία βρισκόταν το Ελληνικό κράτος μετά την κρίση του πολιτικού συστήματος του δικομματισμού, από τις αρχές της δεκαετίας του 1890 και μετά, που είχε σαν αποκορύφωμα την πτώχευση του 1893, που οδήγησε στην επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου και την ήττα στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Έτσι, οι «Ιάπωνες» προώθησαν όλα αυτά τα θέματα, τα οποία σέρνονταν άλυτα από τη δεκαετία του 1890, ενώ παράλληλα προέβαλλαν ριζοσπαστικές ιδέες και οράματα εναντίον του ελιτισμού και της διαφθοράς και υπέρ των ηθικών αξιών, της προόδου και του πολιτισμού μέσα από τις εκσυγχρονιστικές αλλαγές, τις οποίες διεκήρυτταν και είχαν στο πρόγραμμά τους.

Βέβαια, η ομάδα των «Ιαπώνων» ανέλαβε το ρόλο της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης, διότι στην ουσία μετά τη δολοφονία του Θεόδωρου Δηλιγιάννη το κόμμα του (Εθνικό Κόμμα) σχεδόν είχε διαλυθεί. Τότε λοιπόν, εμφανίσθηκε στη Βουλή η ομάδα των «Ιαπώνων», η οποία με την ισχυρή αντιπολίτευση που ασκούσε, δημιουργούσε μεγάλα προβλήματα στην τότε Κυβέρνηση του Γεωργίου Θεοτόκη. Έτσι, η ουσιαστική και εποικοδομητική αντιπολίτευση που ασκούσαν οι Βουλευτές της ομάδας, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις, ώστε ο κόσμος να πιστέψει ότι ήτο δυνατόν όχι μόνον να διεκδικήσουν την εξουσία, αλλά και να αποτελέσει η ομάδα αυτή τον φορέα εκείνον που αναζητούσαν οι Έλληνες μετά το θάνατο του Χαρίλαου Τρικούπη και τον ατυχή πόλεμο του 1897.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι αγώνες της ομάδας στη Βουλή είχαν προσελκύσει το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Πρώτη εμφάνιση της ομάδας ήταν σε Νομοσχέδιο που αφορούσε τη σύσταση ανωνύμου εταιρείας δι' εκμετάλλευση της διώρυγος της Κορίνθου. Στο Νομοσχέδιο αυτό η ομάδα, με πρωτεργάτες τους Δ. Γούναρη και Π. Πρωτοπαπαδάκη, κατάφερε να επιβάλει πολλές μεταβολές. Στη συνέχεια ακολούθησε το Νομοσχέδιο για το δασμολόγιο, όπου επεκράτησαν οι ριζοσπαστικές προτάσεις του Δημητρίου Γούναρη. Έτσι, η ομάδα με τις εμφανίσεις της στη Βουλή κατάφερε να δοθεί η εντύπωση ότι εμφανίζεται στον ορίζοντα κάτι το νέο και καινούργιο, με πρωταγωνιστή βέβαια

Στέφανος Δραγούμης
(1867-1922)

Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης
(1860-1922)

Εμμανουήλ Ρέπουλης
(1863-1924)

Δημήτριος Γούναρης
(1867-1922)

Χαράλαμπος Βοζίκης
(1862-1937)

Ανδρέας Παναγιωτόπουλος
(1851-1936)

Απόστολος Αλεξανδρής
(1879-1961)

τον Δημήτριο Γούναρη, τον οποίο προέβαλαν οι πάντες ως μελλοντικό Πρωθυπουργό της χώρας.

Όμως όλα αυτά τα γεγονότα είχαν ανησυχήσει πάρα πολύ τον τότε Πρωθυπουργό, Γεώργιο Θεοτόκη, ο οποίος για να ανακόψει την πορεία της ομάδας των «Ιαπώνων», πρότεινε στον Δημήτριο Γούναρη να αναλάβει το Υπουργείο Οικονομικών. Βέβαια, σε συνάντηση που είχαν οι δύο άνδρες, ο Πρωθυπουργός είπε στον Δ. Γούναρη, ότι είχε εντυπωσιασθεί από τις ριζοσπαστικές προτάσεις που έκανε ο Πατρινός πολιτικός κατά τη συζήτηση του προϋπολογισμού και του προσέφερε το Υπουργείο Οικονομικών, για να εφαρμόσει την πολιτική του και τις προοδευτικές του ιδέες. Έτσι, ο έμπειρος παλαιοκομματικός, επαγίδευσε τον άπειρο πολιτικό Δημήτριο Γούναρη και τον περιέλαβε στην Κυβέρνησή του ως Υπουργό των Οικονομικών. Βέβαια, ο Δημήτριος Γούναρης ανέλαβε με πολλή θέρμη και με μεγάλη αισιοδοξία το Υπουργείο Οικονομικών και έθεσε αμέσως τις βάσεις της ανακαινιστικής του πολιτικής.

Όμως, το Νοέμβριο του 1908 ο Δ. Γούναρης υπέστη μεγάλη επίθεση από τον σύντροφό του Στέφανο Δραγούμη και τον τέως Πρωθυπουργό Δημήτριο Ράλλη και πολλούς άλλους Βουλευτές. Είναι η περίοδος που εψηφίζετο ο προϋπολογισμός. Μετά την ομιλία του για τον προϋπολογισμό, ο Δημήτριος Γούναρης βρήκε την ευκαιρία να απαντήσει στους επικριτές του, δικαιολογώντας το «έγκλημα» της Υπουργοποίησής του, για το οποίο τον κατηγορούσαν πολλοί Βουλευτές. Στην απάντηση στη Βουλή, μεταξύ άλλων είπε και τα εξής: «*Πας ο κατερχόμενος εις την κανίστραν την πολιτικήν, πρέπει να θεωρεί υπερτέραν πάσης άλλης, ότι ουδένα έτερον έχει προορισμόν, παρά να χρησιμοποιήσει πάσας τας δυνάμεις υπέρ του τόπου και της εξυπηρέτησης των αναγκών αυτού. Και ότι δικαιούται να διακόπτει δεσμούς Κοινοβουλευτικής συνεργασίας, όταν νομίζει ότι δύναται να υπηρετήσει τη χώρα του*».

Βέβαια, στην αγόρευσή του αυτή είχε επαναλάβει αυτά τα οποία είχε πει και άλλες φορές. Πάντως η ουσία είναι, ότι με τη στάση του αυτή ο Δημ. Γούναρης εγκατέλειψε τον επαναστάτη και τον καινοτόμο πολιτικό και συνθηκολόγησε με τον παλαιοκομματισμό. Γι' αυτό πολλοί υπεστήριξαν ότι και το αγαθότερο ελατήριο δεν μεταβάλλει την πραγματικότητα. Ίσως όλα αυτά να στοίχησαν Δημήτριο Γούναρη και γι' αυτό δεν είχε την πολιτική εξέλιξη που πολλοί περίμεναν από τον επαναστάτη πολιτικό, που έδειξε ότι ήταν με τις πρώτες του εμφανίσεις στη Βουλή.

Για την ιστορία πρέπει να αναφέρουμε, ο Δημήτριος Γούναρης προτού συμπληρώσει έτος αφ' ης ορκίσθηκε ως Υπουργός των Οικονομικών και συγκεκριμένα την 26η Φεβρουάριου (11 Μαρτίου) 1909, αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Βέβαια, πριν από την παραίτηση είχε προηγηθεί ένα μικρό διάστημα αβεβαιότητας. Όμως, εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι κατά το διάστημα της αβεβαιότητας είχαν προηγηθεί πολλοί οι οποίοι προσπαθούσαν να συμβιβάσουν τα πράγματα και να πείσουν τον Δημ. Γούναρη να παραμείνει στην Κυβέρνηση. Η απόφαση όμως του Πατρινού πολιτικού ήταν οριστική και αμετάκλητος. Αιτία δε της αποχώρησης ήταν η διαφωνία με τον Πρωθυπουργό για την πρόταξη Νομοσχεδίου, που αφορούσε τη φορολογία οινοπνεύματος και ήτο συνέχεια του ψηφισθέντος προϋπολογισμού και ήταν αναπόσπαστο μέρος αυτού. Συνεπώς, η με κάθε τρόπο καθυστέρηση της ψήφισης αυτού, θα δημιουργούσε προβλήματα. Τελικά, ο Πρωθυπουργός επέμενε στην άποψή του, οπότε ο Δημήτριος Γούναρης ηναγκάσθη να παραιτηθεί.

Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι η παραίτηση του Δημ. Γούναρη συγκίνησε μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης, διότι όπως έχει ήδη λεχθεί, ο Πατρινός πολιτικός εξετιμάτο πάρα πολύ και εθεωρείτο μία από της ανερχόμενες προσωπικότητες του Ελληνικού Κοινοβουλίου. Βέβαια, το θέμα της παραίτησης του Δημ. Γούναρη απασχόλησε και το Ελληνικό Κοινοβούλιο, αλλά κατά τη συζήτηση αυτή, ο ίδιος απείχε, διότι καίτοι παρατηθείς εξακολουθούσε να στηρίζει την Κυβέρνηση Θεοτόκη.

Βέβαια, η παραίτηση του Δημητρίου Γούναρη ήταν καθυστερημένη, διότι δεν μπορούσε πλέον να αναβιώσει την ομάδα των «Ιαπώνων», της οποίας υπήρξε η ψυχή. Και τούτο διότι η Υπουργοποίηση του Δημητρίου Γούναρη σήμαινε αυτόματα τη διάλυση της ομάδας των «Ιαπώνων». Μετά τη διάλυση δεν έμενε παρά τα μέλη της να διαδραματίσουν κάποιον σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή του τόπου μας. Έτσι, τρεις εξ αυτών και συγκεκριμένα ο Στέφανος Δραγούμης, ο Δημήτριος Γούναρης και ο Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, να γίνουν Πρωθυπουργοί της χώρας μας, ο δε Εμμανουήλ Ρέπουλης να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο ως μεγάλο στέλεχος στις Κυβερνήσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Τελικά, πρέπει να επισημάνουμε ότι η ομάδα των «Ιαπώνων» έπαιξε σημαντικό ρόλο στην περαιτέρω πολιτική ζωή του τόπου μας, δημιούργησε μεγάλες ηθικές αξίες, συνετέλεσε στην καταπολέμηση της διαφθοράς και βοήθησε στην ισχυρή ώθηση του τόπου μας προς την πρόοδο και τον πολιτισμό. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Θεμιστοκλή Σοφούλη σε ομιλία του στη Βουλή την 19η Μαΐου 1921, όπου μεταξύ άλλων είπε τα εξής: «*Η ομάδα των 'Ιαπώνων' συνετέλεσε με ακάθεκτην ορμήν κατά της πολιτικής διαφθοράς και του εθνικού μαρασμού, εις επανάστασιν, η οποία διήνοιξε νέας απόψεις, εδημιούργησε νέας ηθικάς αξίας, έσπειρεν άφθονον τον σπόρον των ιδεών, έδωκεν εις πάσαν κατεύθυνσην ισχυράν ώθησιν προς την πρόοδο και τον πολιτισμόν και ενέπνευσε εις τον Ελληνικόν λαόν την θέλησιν προς μίαν νέαν ζωήν*».

Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος του 1909 και η επιλογή ως Αρχηγού του Ν. Ζορμπά

Από τις αρχές του 20ού αιώνα είχε διαφανεί η αδυναμία των πολιτικών κομμάτων να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις και τα αιτήματα του Ελληνικού λαού. Ακόμα ο Ελληνικός λαός πλήρωνε τις αμαρτίες του ατυχούς πολέμου του 1897. Μετά τον πόλεμο του 1897 είχε δημιουργηθεί στη χώρα μία πολύ άσχημη κατάσταση, η οποία οφειλόταν στην κακοδιοίκηση, στη συναλλαγή και στην κακή πορεία της Οικονομίας. Όλα αυτά είχαν δυσανασχετήσει τον Ελληνικό λαό και τον είχαν γεμίσει με πίκρες και ταπείνωση. Πέραν όμως από αυτά, η ετοιμότητα των Νεοτούρκων, οι οποίοι με την επανάσταση του 1908 είχαν σκορπίσει πρόσκαιρες ελπίδες, οι οποίες όμως διαψεύθησαν με την εξέλιξη του Κρητικού ζητήματος και δεν άφηναν πλέον περιθώρια για περαιτέρω αισιοδοξία.

Όλα τα ανωτέρω είχαν ιδιαίτερο αντίκτυπο στους Έλληνες Αξιωματικούς, οι οποίοι ανησυχούσαν περισσότερο διότι εξαιτίας της αδυναμίας του στρατεύματος δεν μπορούσαν να υπερασπίσουν την αξιοπρέπεια του έθνους και του λαού.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, από τις αρχές του 1909 άρχισε να συζητείται,

ιδιαίτερα από τους κατώτερους Αξιωματικούς και τους Υπαξιωματικούς, η όλη κατάσταση και όλοι εσκέπτοντο εάν θα μπορούσαν να διαδραματίσουν κάποιο ρόλο. Κυρίως όμως ερευνούσαν να βρουν τρόπους για να αντιδράσουν σε κάποια δεδομένη στιγμή. Και ενώ όλοι συμφωνούσαν για την υπάρχουσα κατάσταση, υπήρχαν διαφορετικές αντιλήψεις στον τρόπο αντιμετώπισής της. Βέβαια, οι σκέψεις αυτές απασχολούσαν πολλά στελέχη του στρατεύματος και πολλάκις οι ανήσυχοι στρατιωτικοί συγκεντρώνονταν σε διάφορα σπίτια ή άλλα στέκια και αντάλλασαν σκέψεις και απόψεις για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Βέβαια, οι Αρχές παρακολουθούσαν τις κινήσεις και είχαν προβληματισθεί, διότι δεν γνώριζαν τι ακριβώς επεδίωκαν με τις συγκεντρώσεις αυτές οι κατώτεροι Αξιωματικοί του στρατεύματος.

Ο Νικόλαος Ζορμπάς (1844-1920), ο οποίος επελέγη ως αρχηγός του Στρατιωτικού Συνδέσμου το 1909

Έτσι, στις 25 Ιουνίου του 1909, οι Αρχές ανακάλυψαν μία συγκέντρωση στο σπίτι ενός Υπολοχαγού και επέβαλαν ανάλογες κυρώσεις σε όσους μετείχαν στην συγκέντρωση αυτή. Βέβαια, η ανακάλυψη αυτή της συγκέντρωσης και η επιβολή κυρώσεων ήταν η αιτία να επισπευθεί η διαδικασία της ιδρύσεως του Στρατιωτικού Συνδέσμου (4 Ιουλίου του 1909). Λέγεται ότι η απόφαση αυτή είχε ληφθεί από τον Οκτώβριο του περασμένου χρόνου και ότι σκοπός θα ήταν να επιβληθεί μία εξωκοινοβουλευτική Κυβέρνηση, με δικτατορικές εξουσίες, που θα φρόντιζε για την ανασυγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων, οι οποίες την περίοδο εκείνη δεν ήσαν αξιόμαχες. Η εξωκοινοβουλευτική αυτή Κυβέρνηση θα τελούσε υπό την επίβλεψη του Συνδέσμου και θα ελάμβανε εντολές από αυτόν. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι λίγοι αυτοί Αξιωματικοί του Στρατιωτικού Συνδέσμου είχαν αποφασίσει να αντιδράσουν απέναντι στην περιφρόνηση, την αδιαφορία που επεδείκνυαν οι κρατούντες και ήθελαν οπωσδήποτε μία Ελλάδα ικανή να επιβιώσει. Βέβαια, οι ίδιοι οι Αξιωματικοί που ήσαν πρωταγωνιστές στην προσπάθεια αυτή, τότε δεν είχαν συνειδητοποιήσει ότι θα γίνονταν η αιτία και τα όργανα μίας βαθύτερης μεταβολής κι ότι αυτό που ξεκινούσαν θα ήταν το χώρισμα ανάμεσα στο χθες και το αύριο.

Στην πορεία ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος έγινε αντικείμενο ενδιαφέροντος και μάλλον ανησυχίας για την Κυβέρνηση και τα Ανάκτορα, όπου τη νύκτα της 25ης Ιουλίου 1909, στο σπίτι του Υπολοχαγού Χατζημιχάλη, συγκεντρώθηκαν περίπου 160 Αξιωματικοί μετά από συνεννόηση του οικοδεσπότη, με τον επικεφαλής της ομάδας των Λοχαγών, Ίλαρχο Επαμεινώνδα Ζυμβρακάκη. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι στην συγκέντρωση αυτή δεν είχε ληφθεί καμία πρόνοια για να

τηρηθεί η μυστικότητα της συγκέντρωσης. Έτσι, δημιουργήθησαν πολλές υποψίες και λέγεται ότι κατόπιν διαταγής των Ανακτόρων έφθασε στην συγκέντρωση και ο Φρούραρχος των Ανακτόρων Νικόλαος Σχινάς, ο οποίος έθεσε σε περιορισμό τον οικοδεσπότη Χατζημιχάλη και απείλησε τους παριστάμενους Αξιωματικούς. Βέβαια, οι παριστάμενοι Αξιωματικοί αντέδρασαν και προσπάθησαν να εκδιώξουν βίαια τον Φρούραρχο των Ανακτόρων και τη συνοδεία του, όταν ο τελευταίος αποπειράθηκε να κατάσχει το πρωτόκολλο όπου υπήρχε πλήρης κατάλογος των παριστάμενων Αξιωματικών. Τελικά, η εμφάνιση του Σχινά είχε ευεργετική αντίδραση, αφού ήταν πλέον επιτακτική ανάγκη καλύτερης οργάνωσης της ομάδας, ανάδειξης Διοικούσας Επιτροπής και διατήρησης της πειθαρχίας στους κόλπους του Συνδέσμου.

Έτσι, μετά τα ανωτέρω, πρώτο μέλημα του Συνδέσμου ήταν η ανάδειξη της Διοικούσας Επιτροπής, μετά από εκλογές που διενεργήθησαν μυστικά έξω από το σπίτι του Συμβρακάκη κατά τη διάρκεια της νύκτας. Η Διοικούσα Επιτροπή αποτελείτο αρχικά από έξη Λοχαγούς και εννέα κατώτερους βαθμοφόρους, οι οποίοι στην πορεία αντικαταστάθησαν από ανώτερους Αξιωματικούς, με μεγαλύτερο κύρος και επιρροή. Η απομάκρυνση των κατώτερων Αξιωματικών από την Επιτροπή άλλαξε τους συσχετισμούς, με αποτέλεσμα την επικράτηση των πιο «συνετών», γεγονός που καθόρισε και την μετέπειτα πορεία του Συνδέσμου. Έτσι, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος είχε αποκτήσει οργάνωση και θεσμικό αποφασιστικό όργανο τη δεκαμελή Διοικούσα Επιτροπή. Έλλειπε όμως ο Αρχηγός, ο οποίος θα έπρεπε να παίζει τον ρόλο του ισορροπιστή. Δηλαδή, θα έπρεπε ο Αρχηγός να απορροφά τους εσωτερικούς κραδασμούς και να εκτονώνει τις εντάσεις, διατηρώντας την ενότητα των μελών και αφ' ετέρου θα έπρεπε να είναι ένας ικανός διαπραγματευτής με τους πολιτειακούς και πολιτικούς φορείς, καθώς και με τους κοινωνικούς εταίρους.

Από όλα τα ανωτέρω, δηλαδή την οργάνωση του Στρατιωτικού Συνδέσμου και την επιλογή της Διοικούσας Επιτροπής, ήταν ανάγκη και η εκλογή του Αρχηγού. Ποιος θα ήταν ο Αρχηγός, ο οποίος θα έπαιζε τον σπουδαιότερο ρόλο; Για την επιλογή του Αρχηγού ασχολήθηκε μία Επιτροπή αποτελούμενη από τους Φικιώρη Ιωάννη, Συμβρακάκη Επαμεινώνδα και Γουβέλη Κωνσταντίνο, οι οποίοι ήσαν μέλη της Διοικούσας Επιτροπής. Η επιτροπή αυτή πρότεινε τη θέση του Αρχηγού σε τρεις ανώτερους Αξιωματικούς, αλλά εισέπραξε ισάριθμες αρνήσεις. Τα πρόσωπα στα οποία απευθύνθηκαν και τα οποία αρνήθησαν ήταν τα εξής: Λ. Λαπαθιώτης, Δ. Βακάλογλου, πρώην Υπασπιστής του Βασιλιά και Κ. Ψαροδήμας. Μετά την άρνηση των ανωτέρω η επιτροπή ήλθε σε επαφή με τον Συνταγματάρχη Νικόλαο Ζορμπά. Ο Συνταγματάρχης Ζορμπάς ήταν μορφωμένος και γενναίος Αξιωματικός, παλιός οπαδός του Χαριλάου Τρικούπη. Γενικά εθεωρείτο Αξιωματικός μετριοπαθής και αφοσιωμένος στο καθήκον του. Βέβαια, δεν ήταν πλασμένος για μεγάλος ηγέτης, αλλά με τη σύνεση και τη μετριοπάθεια που τον διέκρινε, θα έπαιζε αποφασιστικά τον ρόλο για τον οποίο επελέγη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Ζορμπάς είχε αρχικώς ενδοιασμούς, αλλά δέχθηκε παρά την άποψή του ότι προορισμός του Στρατού δεν ήταν να επεμβαίνει στα θέματα της Πολιτείας και γενικά να αναμιγνύεται στην πολιτική. Μάλιστα έλεγε: *«Στρατός προβαίνων εις τοιαύτα διαβήματα καθίσταται λίαν επιζήμιας εις το κράτος».* Γνώριζε όμως πολύ καλά την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί και ότι δεν υπήρχαν περιθώρια επιλογής. Έτσι, στήριξε με το κύρος του τις πρωτοβουλίες του Συνδέσμου

και καθόρισε μέχρι έως ένα βαθμό την πορεία και τον χαρακτήρα του κινήματος.

Στο σημείο αυτό είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι η δύναμη του Στρατιωτικού Συνδέσμου είχε αυξηθεί σημαντικά και είχε φθάσει τους 1.268 Αξιωματικούς του Στρατού και 132 Αξιωματικούς του Ναυτικού. Από αυτούς, σύμφωνα με τα αρχεία του Συνδέσμου, ήταν 102 ανώτεροι Αξιωματικοί από τον βαθμό του Ταγματάρχη μέχρις τον βαθμό του Αντιστράτηγου. Βέβαια, το ποσοστό των ανώτερων Αξιωματικών ήταν μεγαλύτερο στην επαρχία.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος είχε υπερβεί τα όρια μιας συνωμοτικής ομάδας και είχε αποκτήσει οργανωτική δομή, μηχανισμούς, αλλά και μία πολιτική, οιονεί θεσμική διάσταση. Εκτός από τη Διοικητική Επιτροπή είχαν συγκροτηθεί επί μέρους τμήματα κατά Σώματα και Υπηρεσίες που συνεδρίαζαν χωριστά για τα ζητήματα που έθετε η Επιτροπή. Τέλος, μέσα στα πλαίσια του Συνδέσμου λειτουργούσε το Συμβούλιο Τιμής και η Επιτροπή Κρίσεως των Αξιωματικών. Ενώπιον του Συμβουλίου αυτού παραπέμπονταν με το ερώτημα της διαγραφής οι Αξιωματικοί μέλη του Συνδέσμου που είχαν επιδείξει αντιπειθαρχική συμπεριφορά και οι ενέργειές τους εμπόδιζαν τις επιδιώξεις του Στρατιωτικού Συνδέσμου.

Και ενώ έτσι είχαν τα πράγματα και ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος είχε αποκτήσει υπόσταση και παρουσία στο πολιτικό προσκήνιο, η Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη την 4η Ιουλίου 1909 υπέβαλε την παραίτησή της. Οι λόγοι της παραιτήσεως οφείλονταν στο γεγονός ότι την ημερομηνία αυτή (4 Ιουλίου 1909) στην Αθήνα σχεδιαζόταν μεγάλο αντικυβερνητικό συλλαλητήριο και η Κυβέρνηση επεκαλέσθη αδυναμία για τη διατήρηση της τάξεως. Βέβαια, το συλλαλητήριο μετά την παραίτηση της Κυβερνήσεως δεν πραγματοποιήθηκε. Και ο Βασιλιάς έδωσε εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στον αντίπαλο του Γ. Θεοτόκη, Δημήτριο Ράλλη. Τελικά, ο Δ. Ράλλης καίτοι δεν διέθετε πλειοψηφία στη Βουλή, δέχτηκε την εντολή και στις 7 Ιουλίου 1909 σχημάτισε Κυβέρνηση.

Την περίοδο όμως εκείνη είχαν διαρρεύσει διάφορες φήμες και έλεγαν ότι ο Βασιλιάς Γεώργιος τελούσε υπό παραίτηση και ότι ήτο ενδεχόμενο να απομακρυνθεί η δυναστεία από την Ελλάδα. Το γεγονός αυτό είχε διχάσει τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο και είχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα. Έτσι, οι Λοχαγοί της Επιτροπής και ο Αρχηγός Νικόλαος Ζορμπάς επεδίωκαν μία μετριοπαθή λύση υπό το βάρος της ευθύνης που θα ανελάμβαναν εάν παραιτείτο ο Γεώργιος. Αντίθετα, οι κατώτεροι Αξιωματικοί αρνούνταν να συμβιβασθούν και απαιτούσαν την άμεση επανένταξη στο στράτευμα των 12 Αξιωματικών που είχε αποτάξει το Ανακριτικό Συμβούλιο για τη συμμετοχή τους στην συγκέντρωση που είχαν πραγματοποιήσει Αξιωματικοί του Στρατιωτικού Συνδέσμου στην ομιλία του Χατζημιχάλη. Βέβαια, με την κίνηση αυτή η Κυβέρνηση και τα Ανάκτορα προσπαθούσαν να περιορίσουν το κίνημα προτού εδραιωθεί. Όμως, οι χειρισμοί του Πρωθυπουργού στο πρώτο δεκαπενθήμερο του Αυγούστου του 1909 έδειχναν ότι ήθελε να αποτρέψει το κίνημα, αλλά την ίδια στιγμή το προκαλούσαν.

Η επανάσταση στο Γουδί το 1909, η πολιτική αστάθεια και το άνοιγμα του δρόμου για την έλευση του Ελ. Βενιζέλου

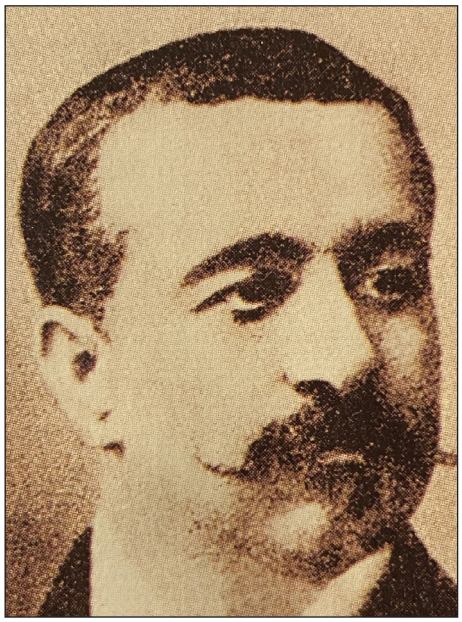
Όπως είναι γνωστό, η Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη παραιτήθη στις 4 Ιουλίου 1909, εν όψει μεγάλου αντικυβερνητικού συλλαλητηρίου, το οποίο όμως δεν πραγματοποιήθηκε λόγω της παραίτησης της Κυβερνήσεως. Μετά την παραίτηση του Γ. Θεοτόκη ο Βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Δημήτριο Ράλλη, ο οποίος δεν διέθετε πλειοψηφία στη Βουλή, αλλά γνώριζε τις κινήσεις του Στρατιωτικού Συνδέσμου και δεν έδινε ιδιαίτερη σημασία. Δηλαδή, γνώριζε ότι ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος προπαρασκεύαζε εξέγερση στο Στράτευμα, αλλά ήτο πεπεισμένος ότι η κίνηση αυτή οφείλετο σε ολιγιστούς Αξιωματικούς και μπορούσε να αντιμετωπισθεί.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Πρωθυπουργός, Δ. Ράλλης, ενώ αρχικώς ήτο υπέρ της διάλυσης της Βουλής και της προσφυγής σε νέες εκλογές, απότομα άλλαξε γνώμη και έσπευσε να συγκαλέσει τη Βουλή για τις 31 Αυγούστου 1909. Βέβαια, ο Δ. Ράλλης έσπευσε να συγκαλέσει τη Βουλή, διότι αυτό ζητούσαν οι Αξιωματικοί, με στόχο να ψηφισθούν τα απαραίτητα για το Στράτευμα νομοσχέδια. Έτσι, στις 14 Αυγούστου εδημοσιεύθη το Διάταγμα της συγκλήσεως της Βουλής για την 31 Αυγούστου 1909. Την ίδια ημέρα (14 Αυγούστου 1909) η Διοικούσα Επιτροπή του Στρατιωτικού Συνδέσμου απέστειλε επισήμως προς τον Πρωθυπουργό τριμελή Επιτροπή, με τα αιτήματα και το πρόγραμμα του Συνδέσμου. Η Επιτροπή αυτή αποτελούμενη από τους Αξιωματικούς-μέλη του Συνδέσμου Φικιώρη, Γουδέλη και Χατζηκυριάκο, έσπευσαν στο γραφείο του Πρωθυπουργού με την πεποίθηση ότι θα γίνονταν δεκτοί. Όμως, ο Πρωθυπουργός αρνήθηκε να τους δεχθεί, λόγω του ότι μόλις προ ολίγου είχε διαταχθεί η προφυλάκιση ορισμένων μελών του Συνδέσμου. Το γεγονός αυτό εξήγειρε τους Αξιωματικούς του Στρατιωτικού Συνδέσμου, οι οποίοι εζήτησαν αμέσως να εκδηλωθεί η επανάσταση.

Πάντως, η εκδήλωση του κινήματος υπό τις ανωτέρω συνθήκες βρήκε τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο απροετοίμαστο για ένα τέτοιο εγχείρημα. Πράγματι, τη νύκτα της 14ης προς την 15η Αυγούστου εκλήθησαν άπαντες οι Αξιωματικοί-μέλη του Συνδέσμου, να παραβρεθούν στο Γουδί με όσους πολίτες μπορούσαν να τους ακολουθήσουν. Βέβαια, η συγκέντρωση των επαναστατών στο Γουδί έγινε «*υπό το φως της σελήνης και σχεδόν υπό τας όψεις του κοινού*», όπως γράφει στα απομνημονεύματά του ο Αρχηγός του Συνδέσμου, Ν. Ζορμπάς. Ένα μεγάλο δείγμα της προχειρότητας με την οποία έγινε το κίνημα, φαίνεται από το γεγονός ότι ο Αρχηγός του κινήματος έδωσε διαταγή στη μονάδα του, τη Διεύθυνση Υλικού Πολέμου, να στείλουν όπλα και πυρομαχικά στο Γουδί μόλις την τελευταία στιγμή.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τη νύκτα εκείνη έφθασαν στο Γουδί οι Αξιωματικοί του Συνδέσμου, μερικοί πολίτες, χωροφύλακες και ναύτες, μία μοίρα Ορειβατικού Πυροβολικού, ένας λόχος Μηχανικού, καθώς και ένας λόχος της Διεύθυνσης Υλικού Πολέμου, που ανήκε στον Αρχηγό Νικόλαο Ζορμπά. Πρέπει επίσης να πούμε, ότι παρευρέθησαν εκείνο το βράδυ αρκετοί δημοσιογράφοι, καθώς και αρκετοί φοιτητές, φίλοι προσκείμενοι προς τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο. Έτσι, το σύνολο των συγκεντρωθέντων ήταν περίπου 3.000. Από αυτούς οι περισσότεροι ήσαν οπλισμένοι. Όμως, υπήρχαν και πολλοί που ήσαν άοπλοι. Βέ-

βαια, η επανάσταση αυτή ή το κίνημα, όπως άλλοι το χαρακτηρίζουν, δεν ήταν καλά οργανωμένο. Χαρακτηρίζετο από μία μεγάλη προχειρότητα και όπως γράφει ο ίδιος ο Νικόλαος Ζορμπάς «εάν *η Κυβέρνηση αντιδρούσε αποτελεσματικά με τις ισχυρές δυνάμεις που διέθετε στην Αθήνα, θα μπορούσε να αποτρέψει την επανάσταση*».

Ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ορκίστηκε Πρωθυπουργός μετά την παραίτηση του Δημ. Ράλλη. Είχε αρνηθεί να ικανοποιήσει τα αιτήματα του Στρατιωτικού Συνδέσμου

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι στις εφημερίδες της 15ης Αυγούστου 1909, δημοσιεύθηκε η διακήρυξη του Στρατιωτικού Συνδέσμου, η οποία απευθύνετο προς τον Βασιλιά, την Κυβέρνηση και το λαό και η οποία μεταξύ άλλων έγραφε και τα εξής: «*Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος δεν επιδιώκει την κατάργηση της Δυναστείας ή την αντικατάσταση του Βασιλέως, ούτινος το πρόσωπον είναι ιερόν, δια τους αποτελούντας αυτόν, ουδ' επιθυμεί να εγκαθιδρύσει την απολυταρχίαν, ή την στρατοκρατίαν, ή να θίξει, καθ' οιονδήποτε τρόπον το Συνταγματικό πολίτευμα, διότι οι αποτελούντες αυτόν Αξιωματικοί εισί και αυτοί πολίται Έλληνες και έχουσιν ορκισθεί εις την τήρηση του Συντάγματος*». Από το κείμενο αυτό φαίνεται η προσπάθεια συμβιβασμού της νομιμότητας, με ενέργεια επαναστατική, πράγμα που αποδεικνύει ότι οι κινηθέντες είχαν, αρχικώς τουλάχιστον, συγχυσμένες αντιλήψεις περί της αποστολής των.

Βέβαια, ουσιαστικό αίτημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου ήταν η απομάκρυνση από το Στράτευμα του Διαδόχου Κωνσταντίνου και των παιδιών του Βασιλιά από την ενεργό Διοικητική Υπηρεσία. Ένα άλλο αίτημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου ήταν οι Υπουργοί Στρατιωτικών και Ναυτικών να προέρχονται από τις Ένοπλες Δυνάμεις.

Εκείνο όμως που έκανε ιδιαίτερη εντύπωση ήταν, το γεγονός ότι δεν έλεγαν τίποτα για την Κυβέρνηση. Δηλαδή δεν ζητούσαν ούτε αλλαγή, ούτε αντικατάσταση του Πρωθυπουργού ή των μελών της Κυβερνήσεως. Όμως, στο τέλος ζητούσαν να συγκληθεί η Βουλή για να ψηφίσει τους νόμους που χρειάζονταν για την αναδιοργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων. Βέβαια, μετά τη διακήρυξη ακολούθησε το πρόγραμμα, όπου αναφέρονταν όλα τα αιτήματα του Στρατιωτικού Συνδέσμου για τις Ένοπλες Δυνάμεις.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η κατάσταση την οποίαν δημιούργησε το κίνημα των Αξιωματικών ήταν αντιμετωπίσιμη. Όμως γενικά ο πολιτικός κόσμος ευρέθη κουρασμένος και ανίκανος να αντιμετωπίσει την όλη κατάσταση. Και η κόπωση αυτή δεν φαίνεται μόνον στην Κυβέρνηση Δ. Ράλλη. Είχε αρχίσει από την Κυβέρνηση Θεοτόκη που παραιτήθη χωρίς ιδιαίτερο λόγο καίτοι διέθετε την πλειοψηφία της Βουλής. Την ίδια κόπωση έδειξε και η Κυβέρνηση του Δ. Ράλλη, η οποία διακατείχετο από μία σύγχυση στην άμεση αντιμετώπιση της κατάστασης. Έτσι, αρχικώς είχε υποτιμήσει τον κίνδυνο της επανάστασης, στην

πορεία όμως θέλησε να τους αντιμετωπίσει δυναμικά και στο, τέλος, ζήτησε συνθηκολόγηση. Όλα αυτά έδειχναν την αδυναμία που είχε ο πολιτικός κόσμος για την αντιμετώπιση της κατάστασης και ήταν δικαιολογημένη η αγανάκτηση των πολιτών εναντίον του πολιτικού κόσμου. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι στη μεγάλη απελπισία ο Πρωθυπουργός, Δ. Ράλλης, απέστειλε στο Γουδί τον Δήμαρχο της Αθήνας, Σπ. Μερκούρη, με τον Ταγματάρχη Παπούλα, προσωπάρχη τότε του Υπουργείου Στρατιωτικών, για να συζητήσουν τα αιτήματα και τις προτάσεις του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Βέβαια, οι διαπραγματεύσεις αυτές απέβησαν άκαρπες, οπότε ο Πρωθυπουργός, Δ. Ράλλης, αναγκάστηκε να υποβάλλει την παραίτηση της Κυβέρνησής του.

Μετά την παραίτηση του Δ. Ράλλη εκλήθη να σχηματίσει Κυβέρνηση ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος εδέχθη τη νέα Κυβέρνηση, διότι ο νέος Πρωθυπουργός εδέχθη να εφαρμόσει το πρόγραμμα των κινηματιών. Επίσης, ήταν γνωστό ότι ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης είχε ταχθεί από νωρίτερα στο πλευρά των επαναστατών. Μάλιστα λέγεται, ότι ο νέος Πρωθυπουργός εζήτησε από τον Αρχηγό του Στρατιωτικού Συνδέσμου να μετάσχει στην Κυβέρνηση ως Υπουργός των Στρατιωτικών. Βέβαια, την πρόταση αυτή δεν την απεδέχθη ο Νικόλαος Ζορμπάς και επρότεινε ως Υπουργό των Ναυτικών τον Πλοίαρχο Ι. Δαμιανό.

Μία άλλη υποχρέωση που ανέλαβε η Κυβέρνηση Μαυρομιχάλη ήταν η αμνήστευση όλων όσων είχαν πάρει μέρος στο κίνημα, είτε αυτοί ήσαν στρατιωτικοί είτε πολίτες. Όμως η αμνήστευση δημιούργησε πολλά προβλήματα, διότι και μετά την αμνήστευση ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος εξακολουθούσε να υπάρχει και να εμφανίζεται όπου υπήρχε ανάγκη. Το γεγονός αυτό της εξακολούθησης της ύπαρξης του Στρατιωτικού Συνδέσμου και μετά την αμνήστευση, δημιούργησε πολλές συζητήσεις και τούτο διότι η αμνηστία αποτελεί το τέλος μιας παράνομης πράξης και κατ' ουδεμία λογική μετά τη χορήγηση μπορεί να υπάρξει κίνημα ή επανάσταση που δημιούργησε την παράνομη πράξη για την οποία χορηγήθηκε η αμνηστία.

Πέραν όμως από τα ανωτέρω, έχομεν ανάμειξη και του Βασιλιά, διότι ο Βασιλιάς με την υπογραφή του Βασιλικού Διατάγματος για τη χορήγηση της αμνηστίας, εμμέσως απεδέχετο το πρόγραμμα του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Βέβαια, όλες αυτές τις αντινομίες που είχαν δημιουργηθεί με τη χορήγηση της αμνηστίας, ο Ν. Ζορμπάς προσπάθησε να τις δικαιολογήσει. Όμως όλα αυτά δείχνουν τη σύγχυση η οποία επικρατούσε μεταξύ των επαναστατών, οι οποίοι ήθελαν και την επανάσταση και τη νομιμότητα, και την αμνηστία και την εξουσίαν. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν ο συμβιβασμός, ο οποίος όμως δεν μετέβαλε το καθεστώς της ανωμαλίας. Απλώς, από της πρώτης στιγμής αποδεικνύετο ότι υπήρχε μια ισορροπία μεταξύ της Κυβέρνησης και της επανάστασης και καμία πλευρά δεν τολμούσε να εξωθήσει τα πράγματα. Όλα αυτά δημιούργησαν ένα μεγάλο αδιέξοδο και όλοι αναζητούσαν τρόπο για να βρουν διέξοδο. Αυτό βέβαια το αντελήφθη ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος προσέφερε την έξοδο εις την επανάσταση και έτσι ο ίδιος εισέπραξε πάρα πολλά.

Όμως όλα αυτά τα γεγονότα είχαν ανησυχήσει πάρα πολύ τον Βασιλιά Γεώργιο, ο οποίος λέγεται ότι εσκέπτετο να παραιτηθεί. Μάλιστα, η παρουσία δύο Αγγλικών θωρηκτών στο Φάληρο ερμηνεύτηκε πως σχεδιαζόταν με την πρόθεση του Βασιλιά να εγκαταλείψει την Ελλάδα. Όλα αυτά όμως δεν ανταποκρίνονταν στην πραγμα-

τικότητα. Η αλήθεια είναι ότι ο Βασιλιάς ανησυχούσε πάρα πολύ με τη δημιουργηθείσα κατάσταση και προσπαθούσε να βρει τρόπο για να βγει η χώρα από το αδιέξοδο στο οποίο είχε περιέλθει.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι μετά την επικράτηση του κινήματος του Στρατιωτικού Συνδέσμου, οι τάξεις του πύκνωσαν με πολλούς καιροσκόπους Αξιωματικούς όλων των βαθμών. Βέβαια, υπήρχαν και οι αντιφρονούντες, οι οποίοι ήσαν μία μικρή μειοψηφία. Επίσης σημαντικό είναι το γεγονός, ότι δεν εκδηλώθηκε καμία αντίδραση, εκτός από το ασήμαντο κίνημα του Υποπλοιάρχου Τυπάλδου, το οποίο δεν βρήκε καμία ανταπόκριση.

Εκείνο όμως το οποίο πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα είναι, ότι ο λαός μαγνητισμένος από την ελπίδα για καλύτερες ημέρες, τάχθηκε στο πλευρό του Στρατιωτικού Συνδέσμου, με αποκορύφωμα το ειρηνικό συλλαλητήριο που έγινε στις 14 Σεπτεμβρίου 1909 στην Αθήνα, με οργανωτές τις συντεχνίες. Βέβαια, οι εκδηλώσεις επαξετήθησαν και σε άλλες πόλεις, καλύπτοντας έτσι την επανάσταση με το λαϊκό μανδύα παρά τις αντιδράσεις της υψηλής κοινωνίας των Αθηνών και της οικονομικής ελίτ.

Τέλος, πρέπει να πούμε ότι και ο τύπος στάθηκε στο πλευρό του Στρατιωτικού Συνδέσμου με πρώτη την εφημερίδα «Ο Χρόνος», ενώ ο Ευρωπαϊκός τύπος ήταν εναντίον της επανάστασης.

Με την πάροδο του χρόνου η κοινή γνώμη άρχισε να ανησυχεί, διότι φαινόταν ολοκάθαρα ότι δεν μπορούσαν να πάρουν μέτρα υπέρ του λαού, όπως όλοι περίμεναν. Μεγαλύτερη όμως ανησυχία είχε ο Πρωθυπουργός Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ο οποίος ανησυχούσε διότι δεν μπορούσε να βγάλει τη χώρα από το μεγάλο αδιέξοδο στο οποίο είχε εμπλακεί. Τελικά ανήσυχος ήταν και ο Αρχηγός του Κινήματος, Νικόλαος Ζορμπάς, διότι έβλεπε ότι τη χώρα την κυβερνούσαν άνθρωποι ακατάλληλοι, χωρίς την απαιτούμενη εμπειρία. Μάλιστα λέγεται, ότι ο Ζορμπάς ζήτησε από τον Βασιλιά την αντικατάσταση της Κυβέρνησης, αλλά διαπίστωσε ότι και ο Βασιλιάς είχε την ίδια ανησυχία και «έψαχνε» και αυτός για λύση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η εξέγερση των Αγροτών του Κιλελέρ

Ένα από τα πολλά «αμαρτήματα» που κληροδότησε η Οθωμανική Αυτοκρατορία στο Ελληνικό έθνος ήταν το ιδιοκτησιακό, η διατήρηση δηλαδή στην ελεύθερη πια Ελληνική Πολιτεία του θεσμού των τσιφλικιών. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Θεσσαλία προσαρτήθηκε στην Ελλάδα το 1881. Όμως οι τσιφλικάδες του απέραντου Θεσσαλικού Κάμπου διατήρησαν τις ιδιοκτησίες τους, ενώ οι κολίγοι, οι ακτήμονες καλλιεργητές, παρέμειναν έρμαια των τσιφλικάδων, αφού δεν έγινε καμία αλλαγή στο ιδιοκτησιακό καθεστώς και ίσχυε δηλαδή ό,τι ίσχυε επί Τουρκοκρατίας.

Είναι ανάγκη εδώ να τονίσουμε, ότι η διατήρηση του καθεστώτος των τσιφλικάδων δεν ήταν τυχαία, αλλά οφείλονταν σε μία έξυπνη ενέργεια όλων των τσιφλικάδων. Συγκεκριμένα, με τα πολιτικά μέσα και το χρήμα που διέθεταν κατάφεραν να περάσουν όρο στη συνθήκη προσάρτησης της Θεσσαλίας, βάσει της οποίας εδεσμεύετο το Ελληνικό Κράτος να μην προχωρήσει σε απαλλοτρίωση της αγροτικής γης στην περιοχή της Θεσσαλίας, ώστε η αγροτική γη να μη διανεμηθεί στους ακτήμονες αγρότες. Εδώ πρέπει να σημειωθεί, ότι όλες οι Κυβερνήσεις, από το 1821 μέχρι το 1910, είχαν υποσχεθεί ότι θα καταργήσουν το καθεστώς των τσιφλικάδων και ότι θα πραγματοποιούσαν τη διανομή της αγροτικής γης σε ακτήμονες καλλιεργητές. Βέβαια, την υπόσχεση αυτή είχε δώσει και ο Καποδίστριας και άλλοι πολιτικοί, όπως ο Χαρίλαος Τρικούπης κ.ά., αλλά δυστυχώς κανένας δεν μπορούσε να αντιταχθεί στο πανίσχυρο καθεστώς των τσιφλικάδων.

Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε, ότι δύο μεγάλοι ηγέτες, ο Χαρίλαος Τρικούπης και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, είχαν προβληματισθεί με την ύπαρξη του καθεστώτος των τσιφλικιών και των τσιφλικάδων γενικότερα. Όμως και οι δύο δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτα, διότι ο μεν πρώτος (Χ. Τρικούπης) ήθελε αδιαίρετη τη μεγάλη αγροτική ιδιοκτησία, για να προσελκύει τα κεφάλαια ομογενών τραπεζιτών του εξωτερικού, οι οποίοι ήσαν κύριοι των τσιφλικιών. Ο δεύτερος (Ελ. Βενιζέλος) αν και είχε δηλώσει υπέρμαχος των απαλλοτριώσεων, λόγοι ιστορικής συγκυρίας δεν του επέτρεψαν να τις πραγματοποιήσει, γιατί οι τσιφλικάδες μέχρι τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα διέθεταν μεγάλη πολιτική δύναμη.

Πέραν των ανωτέρω, οι τσιφλικάδες κατάφεραν να περάσουν στην καινούργια Νομοθεσία του Ελεύθερου Ελληνικού Κράτους, πλήθος διατάξεων που προστάτευαν τη θέση τους από κάθε διεκδίκηση δικαιωμάτων ή καλύτερων όρων διαβίωσης των κολίγων. Τούτο είχε σαν αποτέλεσμα να γεμίζουν οι φυλακές τις Θεσσαλίας από κολίγους, που καταδικάζονταν για χρέη προς τους τσιφλικάδες ή για απόπειρες να προστατεύσουν τους εαυτούς τους ή τις οικογένειές τους από αυθαιρεσίες κατά των ιδιοκτητών της γης ή των εντεταλμένων οργάνων τους. Είναι ανάγκη εδώ να σημειώσουμε, ότι οι κολίγοι του Θεσσαλικού Κάμπου

δεν προστατεύονταν από καμία διάταξη περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πολύ δε περισσότερο εστερούντο κάθε έννοιας ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Βέβαια, η κατάσταση έγινε ακόμη χειρότερη, όταν οι τσιφλικάδες άρχισαν να προσλαμβάνουν ως επιστάτες Τουρκοαλβανούς ληστές, για να είναι περισσότερο σίγουροι για την αναγκαία πειθαρχεία που έπρεπε να έχουν οι κολίγοι έναντι των αφεντικών τους.

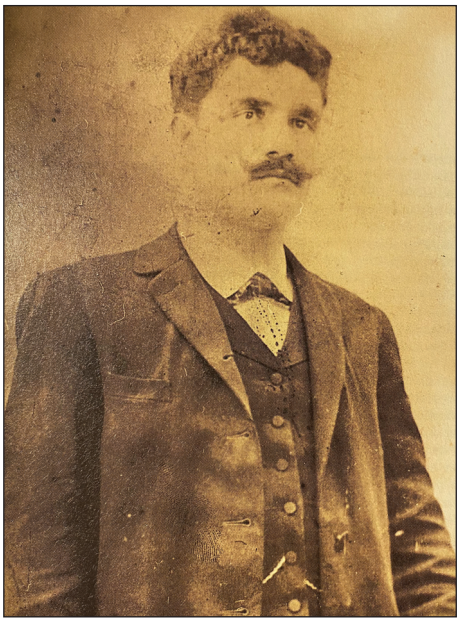
Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι πριν από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, είχαν κινητοποιηθεί οι αγρότες της Πελοποννήσου, με αίτημα την κατάργηση του φεουδαρχικού συστήματος, το οποίο εξακολουθούσε να εφαρμόζεται σε όλες τις περιοχές της λεγόμενης παλαιάς Ελλάδας. Βέβαια, τα πρώτα κινήματα σημειώθηκαν για πρώτη φορά το 1834 και εν συνεχεία το 1848 στην περιοχή της Ηλείας, Αρκαδίας και Μεσσηνίας. Οι κινητοποιήσεις αυτές κρίθηκαν παράνομες από το Βαυαροκρατούμενο Ελληνικό Κράτος και διελύθησαν αμέσως από τις Στρατιωτικές δυνάμεις. Η ίδια κατάσταση συνεχίσθηκε σε ολόκληρη την απελευθερωμένη Ελλάδα. Όταν πραγματοποιήθηκε η απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881), οι κολίγοι ήσαν οι μεγάλοι χαμένοι της ενσωμάτωσης, ενώ οι τσιφλικάδες οι μεγάλοι κερδισμένοι.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος ήρθε στην Ελλάδα μετά από πρόσκληση του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Οι προτάσεις του Βενιζέλου υλοποιήθησαν από το Συμβούλιο Στέμματος και αποτέλεσαν τη βάση για τη δημιουργία του νέου Ελληνικού Κράτους

Η κατάσταση όμως άλλαξε δραματικά στην αυγή του 20ού αιώνα, με την ίδρυση των πρώτων Αγροτικών Συλλόγων στη Λάρισα, την Καρδίτσα και τα Τρίκαλα. Με τη βοήθεια φωτισμένων αστών της εποχής, οι κολίγοι υιοθέτησαν νέες μορφές πάλης, (μαζικές κινητοποιήσεις, συλλαλητήρια στις μεγάλες πόλεις, αποστολή ψηφισμάτων στην Κυβέρνηση, στη Βουλή, στον Βασιλιά κ.λ.π.).

Στην πορεία, στο πλευρό των κολίγων βρέθηκαν και ορισμένα πρόσωπα της Ελληνικής κοινωνίας, που έβλεπαν με συμπάθεια των αγώνα τους και συμπαραστέκονταν στη μεγάλη τους προσπάθεια. Έτσι, εμφανίσθηκαν: ο Κώστας Σταμούλης, ο Χρόνης Καρράς και ο Μαρίνος Αντύπας, οι οποίοι μίλησαν ανοικτά και δημόσια για τις άθλιες συνθήκες ζωής των κολίγων και πραγματοποίησαν σκληρούς αγώνες για την αναβάθμιση της ζωής των αγροτών και τις απαλλοτριώσεις των κτημάτων. Ειδικότερα, ο Μαρίνος Αντύπας έφθασε στη Θεσσαλία από την Κεφαλονιά, που ήταν η πατρίδα του, για να εργασθεί ως επιστάτης στα τσιφλίκια του θείου του, Γεωργίου Σκιαδαρέση, ενός πλουσίου γεωπόνου, ομογενή από τη Ρουμανία, ο οποίος είχε αγοράσει κτήματα στη Θεσσαλία. Στην πορεία ο Μαρίνος Αντύπας αρχίζει να αγωνίζεται για τα δίκαια αιτήματα των αγροτών του Θεσσαλικού Κάμπου. Βέβαια, οι αγώνες του δεν περιορίζονταν μόνον στην περιοχή του, αλλά περιόδευε ολόκληρο τον Θεσσαλικό Κάμπο, μιλώντας στους αγρότες για τη γη την οποίαν καλλιεργούσαν και έριξε την ιδέα να απαιτήσουν δυναμικά τη διανομή της γης.

Μαρίνος Αντύπας (1872-1907). Η δολοφονία του τη νύχτα της 8ης Μαρτίου 1907, στο χωριό Πυργετός, πυροδότησε την ατμόσφαιρα

Οι προσπάθειες αυτές του Μαρίνου Αντύπα ξεσήκωσαν τους τσιφλικάδες, οι οποίοι μέσω της Νομαρχίας και της Χωροφυλακής τον ειδοποίησαν να εγκαταλείψει αυτή του την προσπάθεια. Όμως, οι προσπάθειες αυτές έπεσαν εις το κενό. Τότε, οι τσιφλικάδες όπλισαν το χέρι (με χρηματισμό) του Ιωάννη Κυριακού, ο οποίος ήταν επιστάτης στα τσιφλίκια του Αριστείδη Μεταξά, συνεταίρου του θείου του Αντύπα, Γ. Σκιαδαρέση. Βέβαια, η συνωμοσία στήθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε η δολοφονία να φανεί ως αυτοάμυνα, ή ξεκαθάρισμα λογαριασμών. Έτσι, τη μοιραία νύκτα της 8ης Μαρτίου 1907, ο μόλις 37 ετών Μαρίνος Αντύπας δολοφονείται άνανδρα από τον Κυριακού και εκπνέει στην αγκαλιά του εξαδέλφου του, Παναγιώτη Σκιαδαρέση.

Παρά τον πρόωρο θάνατό του, μέσα σε δύο χρόνια ο Μαρίνος Αντύπας πρόλαβε να σπείρει στον εύφορο κάμπο της Θεσσαλίας, το σπόρο της επανάστασης, αφυπνίζοντας τους εξαθλιωμένους κολίγους να διεκδικήσουν τα αυτονόητα δικαιώματά τους πάνω στη γη που οι ίδιοι καλλιεργούσαν. Με το θάνατό του ο Μαρίνος Αντύπας έγινε ο πρώτος μάρτυρας του αγροτικού ξεσηκωμού και ο πρώτος νεκρός της μεγάλης εξέγερσης του Κιλελέρ, που θα ξεσπάσει στην επέτειο των τριών χρόνων από το βίαιο και άδικο χαμό του, στις 6 Μαρτίου του 1910.

Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι και μετά τη δολοφονία του Μαρίνου Αντύπα, οι αγώνες των αγροτών συνεχίζονταν σε ολόκληρη τη Θεσσαλία. Όμως, πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξε η Αγροτικός Σύλλογος Καρδίτσας, ο οποίος οργάνωνε συχνά συλλαλητήρια και Συνέδρια για τη δικαίωση των αγροτών της Θεσσαλίας. Το πρώτο Αγροτικό Συνέδριο αποφασίστηκε και έγινε στη Λάρισα, στις 22 Ιανουαρίου του 1910. Το Συνέδριο αυτό είχε μεγάλη επιτυχία με τη συμμετοχή συνέδρων από όλα τα μέρη της Θεσσαλίας. Εκεί αποφασίσθηκε να συνεχισθεί ο αγώνας για της απαλλοτριώσεις, με τακτικές διαδοχικές κινητοποιήσεις σε όλες τις πόλεις του Θεσσαλικού Κάμπου, πράγμα το οποίο και έγινε.

Αργότερα αποφασίσθηκε η συγκρότηση μιας «Πανθεσσαλικής Επιτροπής Αγώνα», η οποία θα εκπροσωπούσε τους αγρότες στις επαφές με κυβερνητικούς και άλλους παράγοντες. Μάλιστα, τα μέλη της Επιτροπής, με επικεφαλής τον Πρόεδρό της, Δημήτριο Μπούσδρα, μετέβησαν στην Αθήνα και ήρθαν σε επαφή με όλο τον πολιτικό κόσμο, ακόμα και με τον Πρωθυπουργό, Στέφανο Δραγούμη, ο οποίος όμως αρνήθηκε κατηγορηματικά το ενδεχόμενο απαλλοτρίωσης.

Μετά την αποτυχία των επαφών αυτών στην Αθήνα, ο Σύνδεσμος οργανώνει νέες κινητοποιήσεις σε ολόκληρη τη Θεσσαλία, με αποκορύφωμα ένα Πανθεσσαλικό συλλαλητήριο στη Λάρισα, την Κυριακή 6 Μαρτίου 1910.

Είναι ανάγκη εδώ να τονίσουμε, ότι στο συλλαλητήριο αυτό απαγορεύτηκε

Η ηγεσία των γεωργικών συλλόγων της Θεσσαλίας λίγο πριν την εξέγερση του 1910. Στελεχώθηκε κυρίως από φωτισμένους διανοούμενους

στους αγρότες να έχουν μαζί τους όπλα και είναι γεγονός, ότι κατά τη διάρκεια του συλλαλητηρίου δεν σημειώθηκε ούτε μία παράβαση της αστυνομικής διαταγής. Όμως, υπήρξαν νεκροί και τραυματίες από πυροβολισμούς των οργάνων της τάξης. Τα θλιβερά γεγονότα ξεκίνησαν το πρωί της ημέρας του συλλαλητηρίου, δηλαδή της 6ης Μαρτίου 1910, στο σταθμό του χωριού Κιλελέρ, που σήμερα ονομάζεται Κυψέλη. Εκεί από νωρίς το πρωί είχαν συγκεντρωθεί περίπου 200 χωρικοί, οι οποίοι ήθελαν να επιβιβασθούν στο τρένο, για να μεταβούν στο συλλαλητήριο στη Λάρισα, χωρίς να πληρώσουν εισιτήριο. Όμως, ο Διευθυντής των Θεσσαλικών Σιδηροδρόμων, που επέβαινε στο τρένο τους αρνήθηκε. Οι αγρότες οργίσθηκαν και άρχισαν να λιθοβολούν το τρένο, σπάζοντας τα τζάμια των βαγονιών. Βέβαια, το τρένο απομακρύνθηκε, αλλά σε απόσταση ενός χιλιομέτρου επαναλαμβάνονται οι ίδιες σκηνές από ομάδα 800 αγροτών. Τότε, οι άνδρες της Στρατιωτικής δύναμης που ευρίσκοντο εντός του τρένου και μετέβαιναν στη Λάρισα για το συλλαλητήριο, διετάχθησαν από τους επικεφαλής τους να πυροβολήσουν στον αέρα για εκφοβισμό. Οι αγρότες όμως εξαγριώθησαν και επετέθησαν εναντίον των στρατιωτικών με πέτρες και ξύλα. Οι στρατιώτες τότε άρχισαν να πυροβολούν, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν δύο, ή κατ' άλλους τέσσερις, αγρότες και να τραυματισθούν πάρα πολλοί. Ανάλογα επεισόδια έγιναν και στο χωριό Τσουλάρ (σήμερα Μελία) με δύο νεκρούς και 15 τραυματίες.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι συμπλοκές μεταξύ άοπλων αγροτών και των δυνάμεων καταστολής, επεκτάθηκαν και στη Λάρισα, όταν οι αγρότες πληροφορήθηκαν τα αιματηρά επεισόδια στο Κιλελέρ και το Τσουλάρ. Και εδώ, δηλαδή στη Λάρισα, δύο κολίγοι έπεσαν νεκροί όταν το ιππικό ανέλαβε δράση.

Τελικά, το συλλαλητήριο έγινε με ειρηνικό τρόπο στις 3 το μεσημέρι, στην

πλατεία της Θέμιδος. Στο τέλος της συγκέντρωσης διαβάστηκε το σχετικό ψήφισμα, το οποίο εστάλη στη Βουλή και στην Κυβέρνηση. Με το ψήφισμα αυτό οι αγρότες ζητούσαν άμεση ψήφιση νομοσχεδίου για την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών, ενώ εξέφρασαν τη λύπη τους και την οδύνη τους, «*για την άδικη επίθεση κατά του φιλήσυχου και νομοταγούς λαού. Ως θύματα υπήρξαν άοπλοι και αθώοι λευκοί σκλάβοι της Θεσσαλίας*». Για τις ταραχές στο Κιλελέρ, στο Τσουλάρ και στη Λάρισα, πολλά άτομα συνελήφθησαν και προφυλακίσθησαν. Αρκετοί όμως αγρότες αθωώθησαν με Βουλεύματα, ενώ συνολικά 62 διαδηλωτές παραπέμφθηκαν σε δίκη. Τελικά, όλοι αθωώθησαν στις 23 Ιουλίου 1910, σε μία προσπάθεια εκτόνωσης της κατάστασης.

Τελικά, η εξέγερση του Κιλελέρ ξεσήκωσε κύμα συμπάθειας σε όλη την Ελλάδα, ενώ αυξήθηκε η κοινωνική πίεση για την επίλυση του αγροτικού προβλήματος. Η πολιτική εξουσία δεν μπορούσε άλλο να κλείνει τα μάτια. Το πρώτο δειλό βήμα έγινε το 1911, από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, που διαδέχτηκε στην Πρωθυπουργία τον Στέφανο Δραγούμη. Τότε πάρθηκαν ορισμένα νομοθετικά μέτρα υπέρ των κολίγων, αλλά απαλλοτριώσεις δεν έγιναν. Οριστικά το πρόβλημα λύθηκε μετά το 1923, όταν το θέμα της αποκατάστασης των προσφύγων έλαβε εκρηκτικές διαστάσεις, οπότε άρχισαν από την Κυβέρνηση Νικολάου Πλαστήρα οι απαλλοτριώσεις τσιφλικιών και έτσι αποκαταστάθηκαν και οι κολίγοι του Θεσσαλικού Κάμπου.

Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε, ότι ένα χρόνο μετά την αιματοχυσία, στις 6 Μαρτίου 1911, στον τόπο της θυσίας στο σιδηροδρομικό σταθμό Κιλελέρ έγινε το πρώτο μνημόσυνο για τους πεσόντες. Έκτοτε και κάθε χρόνο γίνεται στο Κιλελέρ μνημόσυνο, όπου και τιμάται και η μνήμη του Μαρίνου Αντύπα, του πρώτου θύματος στον αγώνα για την αποκατάσταση των ακτημόνων κολίγων του Θεσσαλικού Κάμπου.

Οι εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910 και η πρώτη Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο

Η έλευση του Ελευθερίου Βενιζέλου στην Ελλάδα μετά από την πρόσκληση του Στρατιωτικού Συνδέσμου τάραξε τα ήρεμα νερά του πολιτικού και πολιτειακού κατεστημένου. Όλοι προβληματίζονται για τις προτάσεις και τα σχέδια του Ελευθερίου Βενιζέλου. Μεγαλύτερος όμως προβληματισμός υπήρχε στο Βασιλιά Γεώργιο και τους Αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων. Μάλιστα, ο Βασιλιάς συγκάλεσε και το Συμβούλιο του Στέμματος την 16 Ιανουαρίου 1910, για να συζητήσουν τις προτάσεις Βενιζέλου και ειδικότερα εάν πρέπει να συγκληθεί Αναθεωρητική ή Συντακτική Βουλή. Βέβαια, συζήτησαν και άλλα θέματα, όπως τη διάλυση του Στρατιωτικού Συνδέσμου, την αλλαγή Κυβερνήσεως κ.ά. Στο Συμβούλιο αυτό του Στέμματος μετείχαν οι Γ. Θεοτόκης, Δ. Ράλλης, Κυρ. Μαυρομιχάλης, Στέφανος Δραγούμης, Αλέξανδρος Ζαΐμης και με την ιδιότητα του Προέδρου της Βουλής ο Αλέξανδρος Ρώμας. Βέβαια, στο Συμβούλιο του Στέμματος ο Βασιλιάς άκουσε όλους τους συμμετέχοντες, χωρίς ο ίδιος να εκφράσει τις απόψεις του. Τελικά, η σύσκεψη τελείωσε χωρίς να ληφθούν οριστικές αποφάσεις. Όμως διεφάνει ότι οι εκπρόσωποι των κομμάτων συμφώνησαν πάνω

Ο Ελ. Βενιζέλος μετά την πρώτη άφιξή του στην Ελλάδα και την υποβολή των προτάσεών του προς τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο επανήλθε στην Κρήτη. Μετείχε, ωστόσο, στις εκλογές της Α΄ Αναθεωρητικής Βουλής που έγιναν στις 8.8.1910 όπου εξελέγη Βουλευτής Αττικοβοιωτίας. Στις 6.10.1910 ο Βενιζέλος ορκίσθηκε Πρωθυπουργός, θέση στην οποία έμεινε πολύ λίγο διότι προκηρύχθηκαν νέες εκλογές.

στους εξής τρεις άξονες: 1) Να συγκληθεί η Βουλή που θα ήταν εξουσιοδοτημένη να μεθοδεύσει την αναθεώρηση των μη θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος, 2) Να αντικατασταθεί αμέσως η Κυβέρνηση Κυριακούλη Μαυρομιχάλη από νέα υπό την ηγεσία του Στέφανου Δραγούμη και 3) Να διαλυθεί ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος μετά την ψήφιση της πρότασης για αναθεώρηση του Συντάγματος.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι οι ανωτέρω προτάσεις που διατύπωσαν οι εκπρόσωποι των κομμάτων και οι οποίες απηχούσαν τις απόψεις του Βασιλιά, ήσαν προτάσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου. Έτσι, ο Κρητικός πολιτικός, πλήρως ικανοποιημένος, στις 22 Ιανουαρίου επέστρεψε στη Μεγαλόνησο Κρήτη.

Μετά από τις ανωτέρω εξελίξεις, ο Βασιλιάς προχώρησε στην υλοποίηση των αποφάσεων, στις οποίες σχεδόν είχαν συμφωνήσει οι ηγέτες όλων των κομμάτων. Έτσι, στις 18 Ιανουαρίου του 1910 ορκίσθηκε η νέα Κυβέρνηση υπό του Στέφανου Δραγούμη. Η Κυβέρνηση Στέφανου Δραγούμη είχε την ακόλουθη σύνθεση: Στέφανος Δραγούμης - Πρωθυπουργός και Υπουργός Οικονομικών και Εσωτερικών, Νικόλαος Ζορμπάς - Υπουργός Στρατιωτικών, Ανδρέας Μιαούλης - Υπουργός Ναυτικών, Δημήτριος Καλλέργης - Υπουργός Εξωτερικών, Ανδρέας Παναγιωτόπουλος - Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης, Γεώργιος Φικιώρης - Υπουργός Δικαιοσύνης.

Μετά την ορκωμοσία της η νέα υπό τον Στέφανο Δραγούμη Κυβέρνηση εμφανίστηκε στη Βουλή, όπου ο Πρωθυπουργός διάβασε τις προγραμματικές δηλώσεις ενώπιον του σώματος και τόνισε ότι βασική αποστολή της Κυβερνήσεως δεν ήταν άλλη από τη σύγκληση της Αναθεωρητικής Βουλής. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι την παραμονή της παρουσίασης των προγραμματικών θέσεων της Κυβερνήσεως, εξελέγη σχεδόν παμψηφεί Πρόεδρος της Βουλής ο Νικόλαος Τσαμαδός. Έτσι, απεδείχθη η πρόθεση των κομμάτων να τηρήσουν τις συμφωνίες της 16ης και 17ης Ιανουαρίου 1910.

Στην πορεία άρχισε η διαδικασία για την αναθεώρηση των μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος του 1864. Την προπαρασκευαστική αυτή εργασία ανέλαβε ο Νικόλαος Σαρίπολος, ο οποίος τότε ήταν Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Μάλιστα, ο Ν. Σαρίπολος κατάφερε μέσα σε σύντομο

χρονικό διάστημα να ολοκληρώσει την αποστολή του με συνέπεια, ώστε την 12η Φεβρουάριου η Κυβέρνηση να δώσει στους Βουλευτές την πρώτη εισήγηση της Επιτροπής.

Στη συνέχεια, το κυβερνητικό αυτό προσχέδιο μελετήθηκε από ειδικά εξουσιοδοτημένες Επιτροπές των πολιτικών κομμάτων και με βάση αυτό διαμορφώθηκε μία νέα δέσμη προτάσεων, την οποία προώθησε στη Βουλή ο κοινός τους εκπρόσωπος Δημήτριος Βακαλόπουλος.

Στη συνέχεια στις 17 Μαρτίου 1910 ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ στο πλαίσιο μιας ειδικής συνεδρίασης του Κοινοβουλίου ανακοίνωσε με διάγγελμά του, το οποίο ουσιαστικά επικύρωνε το σχετικό ψήφισμα της Βουλής και προανήγγειλε τη σύγκληση της Αναθεωρητικής Βουλής. Στο διάγγελμά του αυτό μεταξύ άλλων τόνισε και τα εξής: *«Ευτυχής λογίζομαι ότι και της Βουλής η γνώμη σχεδόν εν παμψηφία συμφώνος εξεδηλώθη, ψηφισά*σης την 18η Φεβρουάριου την υποβληθείσαν αυτή πρότασιν αναθεωρήσεως των μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος. Το ψήφισμα όμως τούτο υπόσχομαι, άτι εγκαίρως θέλει εκτελεσθεί, συγκαλουμένης δια Βασιλικού Διατάγματος τη πρόταση των υπευθύνων Συμβούλων μου κατά το άρθρον 107 του Συντάγματος Αναθεωρητικής Βουλής, ήτις θέλει αποφασίσει επί των αναθεωρητέων διατάξεων».

Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι η πανηγυρική αυτή επικύρωση της αποφάσεως για τη σύγκληση Αναθεωρητικής Βουλής, προώθησε με ευρηματικό τρόπο τη μετάβαση από την επαναστατική εκτροπή του 1909, στην καθιέρωση της Δημοκρατικής νομιμότητας και των Κοινοβουλευτικών θεσμών στη δημόσια ζωή του Ελληνικού κράτους.

Τρεις ημέρες μετά το διάγγελμα του Βασιλέως στη Βουλή και συγκεκριμένα την 20ή Μαρτίου 1910, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος ανακοίνωσε τη διάλυσή του με την ακόλουθη λυτή δήλωση: «Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος χαρακτηρίζων το Βασιλικό Διάταγμα ως επιστέγασμα του αγώνος του δεν απατάται ότι το έργο του συνεπληρώθη ή ότι ασφαλώς τούτο εισήλθε εις οδόν οριστικής ανορθώσεως. Τουναντίον ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος γιγνώσκει καλώς οπόσον μικραί μέχρι σήμερον υπήρξαν οι καρποί της επαναστάσεως και οπόσον ευρύ προ του Ελληνικού λαού ανοίγεται το στάδιον της Αναγεννήσεως».

Μετά τη δήλωση του Στρατιωτικού Συνδέσμου είναι ανάγκη να επισημάνουμε το έργο που προσέφερε η Κυβέρνηση του Στέφανου Δραγούμη στο λίγο χρονικό διάστημα που βρέθηκε στην εξουσία. Εκτός από τα γενικότερα προβλήματα, πρόταση για αναθεώρηση του Συντάγματος, διάλυση του Στρατιωτικού Συνδέσμου κ.ά., κατάφερε σημαντικά πράγματα στον τομέα της Νομοθετικής πρωτοβουλίας. Έτσι ολοκλήρωσε πρωτοβουλίες που είχε δρομολογήσει ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος και εξυγίανε σε σημαντικό βαθμό διάφορα νομισματικά θέματα, τα οποία εκκρεμούσαν από πολλά χρόνια. Τέλος, προώθησαν με ταχείς ρυθμούς το πρόγραμμα που είχε εκπονήσει η Κυβέρνηση Κυριακούλη Μαυρομιχάλη σχετικά με την εκπαίδευση των Ενόπλων Δυνάμεων και του εξοπλισμού.

Το σημαντικότερο όμως έργο της Κυβερνήσεως του Στέφανου Δραγούμη ήταν ότι προετοίμασε και διεξήγαγε τις εκλογές της 8 Αυγούστου με μεγάλη επιτυχία. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στις εκλογές αυτές εδόθη η δυνατότητα να εκφρασθούν όλες οι ιδεολογικές τάσεις του λαού. Έτσι, εκτός από τα παλαιά κόμματα παρουσιάσθησαν νέοι σχηματισμοί και ανεξάρτητοι υποψήφιοι, ο αριθμός των οποίων υπερέβαινε τους 1.000. Οι περισσότεροι από αυτούς αποκα-

λούμενοι «Νέοι άνδρες» εμφανίσθησαν ενώπιον του Ελληνικού λαού με μία πανσπερμία προγραμμάτων και συνθημάτων στο όνομα της ανανέωσης της πολιτικής ζωής του τόπου.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι οι περισσότεροι από τους ανεξάρτητους υποψηφίους Βουλευτές είχαν προσχωρήσει στο κλίμα της ανανέωσης και της ανασυγκρότησης και προσανατολίζονταν αυθόρμητα προς την παρουσία και το ρόλο του Ελευθερίου Βενιζέλου, αναζητώντας σε εκείνον τον ιθύνοντα νου των παλαιικών προσδοκιών για ριζοσπαστική μεταρρύθμιση του πολιτικού συστήματος της χώρας.

Βέβαια, οι περισσότεροι από τους νέους πολιτικούς ήλπιζαν ότι αργά ή γρήγορα ο Ελευθέριος Βενιζέλος θα αναμειγνυόταν στην πολιτική ζωή του τόπου και ήθελαν να βοηθήσουν για την ανανέωση της πολιτικής του τόπου μας. Σε αυτή την τάση των νέων πολιτικών βοήθησε και η υπόδειξη του Ελ. Βενιζέλου ως υποψηφίου Βουλευτή στο Νομό Αττικοβοιωτίας, παρότι ο ίδιος την περίοδο εκείνη απούσιαζε στο εξωτερικό. Έτσι, στον πολιτικό ορίζοντα εμφανίστηκε μια ριζοσπαστική ανανεωτική τάση, την οποία εξέφραζε μία μεγάλη μερίδα του Ελληνικού λαού. Σε αυτή την αισιόδοξη δυναμική του ριζοσπαστισμού και της ανανέωσης, ο παλαιός πολιτικός κόσμος δεν είχε να αντιτάξει μια πειστική εναλλακτική πρόταση και έτσι συσπειρώθηκε για να περισώσει ό,τι μπορούσε από την επερχόμενη θύελλα του νέου και πολλά υποσχόμενου νέου ηγέτη του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Έτσι, με πρωτοβουλία του Δ. Ράλλη και παρά τους ενδοιασμούς του Γ. Θεοτόκη, τα δύο μεγαλύτερα κόμματα συμφώνησαν να κατέβουν με κοινό ψηφοδέλτιο. Αντίθετα, ο Κ. Μαυρομιχάλης διατήρησε την αυτοτέλειά του και κατέβασε αυτοδύναμους συνδυασμούς. Βέβαια, αυτή η αντίθεση ανάμεσα στο παλαιό και το νέο, έλαβε μεγαλύτερες διαστάσεις στο ψηφοδέλτιο της Αττικοβοιωτίας που τα ενωμένα κόμματα έβαλαν ως υποψηφίους τους σημαντικότερους πολιτικούς αντιπάλους του Βενιζέλου από την Κρήτη, όπως τον Μ. Κουνδούρο, τον Χ. Πολωγεώργη, τον Α. Μιχελιδάκη κ.ά.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910 διεξήχθησαν με το πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα με ευρεία περιφέρεια. Η εκλογή των υποψηφίων έγινε με το σφαιρίδιο, οι εκλογικές περιφέρειες ήσαν 19 και οι υποψήφιοι περίπου 1.000.

Πρέπει επίσης να τονίσουμε, ότι οι εκλογές αυτές ανέδειξαν διπλάσιο αριθμό Βουλευτών και η Βουλή έφερε την ονομασία Α΄ Αναθεωρητική Βουλή. Πρώτο κόμμα ήλθε ο Συνασπισμός κομμάτων, ο οποίος εξέλεξε 210 Βουλευτές από το σύνολο των 362 που ήσαν οι έδρες σε ολόκληρη τη χώρα. Εξ αυτών οι 94 ανήκαν στο κόμμα του Γ. Θεοτόκη, οι 64 στο κόμμα του Δ. Ράλλη, οι 93 στο κόμμα του Αλ. Ζαΐμη και οι 39 ήσαν ανεξάρτητοι. Από τα άλλα κόμματα οι Αγροτικοί Θεσσαλίας εξέλεξαν 46 Βουλευτές, οι Λαϊκοί 45, το κόμμα του Κυρ. Μαυρομιχάλη εξέλεξε 34, το κόμμα του Δημητρακόπουλου εξέλεξε 21, οι Σοσιαλιστές εξέλεξαν 4 και οι Κοινωνιολόγοι 2.

Βέβαια, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, παρά τα διάφορα εμπόδια και την απουσία του εξασφάλισε την πρώτη θέση στο Νομό Αττικοβοιωτίας με 32.765 ψήφους επί συνόλου 38.800 ψήφων. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος ξεπέρασε και τον Πρωθυπουργό Στέφανο Δραγούμη και τον Δημήτριο Ράλλη, ο οποίος πολιτευόταν στην ίδια περιοχή.

Στην περιφέρεια της Αχαϊοήλιδας εξελέγησαν οι εξής 32 κατά σειράν επιτυχίας: 1) Μιχαλακόπουλος Ανδρέας με 23.112 ψήφους, 2) Ζαΐμης Αλέξ. με 23.406 ψήφους, 3) Παπαγιαννακόπουλος Ανδρ. με 21.998 ψήφους, 4) Κοντογούρης Νικ. με 21.221 ψήφους, 5) Χοϊδάς Αχιλλέας με 20.587 ψήφους, 6) Φωτήλας Αλέξ. με 20.582 ψήφους, 7) Γούναρης Δημ. με 18.979 ψήφους, 8) Γκλαβάς Διονύσιος με 18.723 ψήφους, 9) Καφετζόπουλος Ανδρέας με 18.568 ψήφους, 10) Φλαμής Λουκάς με 18.524 ψήφους κ.ά. Επίσης, από τα γνωστά ονόματα εξελέγησαν και οι Κανακάρης Λουκάς, Γεροκωστόπουλος Κωνσταντίνος, Γκότσης Κωνσταντίνος κ.λ.π.

Αναφέραμε τα ονόματα των πρώτων 10 Βουλευτών. Βέβαια, όπως ελέχθη στην περιφέρεια της Αχαϊοήλιδας εξελέγησαν 32 Βουλευτές λόγω του διπλασιασμού των Βουλευτικών εδρών όψει της Αναθεωρητικής Βουλής.

Η νέα Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου και οι μεγάλοι προβληματισμοί

Το διάγγελμα του Βασιλιά προς τον Ελληνικό λαό την 2α Οκτωβρίου 1910, με το οποίο προανήγγειλε την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στον Ελευθέριο Βενιζέλο, προκάλεσε πολλά σχόλια και μεγάλες ανησυχίες στους αρχηγούς των παλαιών κομμάτων. Και τούτο διότι εκτός των άλλων, ο Ελ. Βενιζέλος δεν διέθετε την απαιτούμενη πλειοψηφία στη Βουλή καίτοι ο Βασιλιάς πολλές φορές στο παρελθόν είχε δώσει εντολή σε πρόσωπα τα οποία δεν διέθεταν την απαιτούμενη πλειοψηφία στην Βουλή. Βέβαια οι παλαιοί πολιτικοί ξεπέρασαν την απορία τους αυτή και άρχισαν να συμβιβάζονται με τη σκέψη ότι ο Βενιζέλος μη έχοντας πλειοψηφία στη Βουλή θα γινόταν γρήγορα υποχείριό τους, με αναπόδραστη συνέπεια τη φθορά του.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι παλαιοί πολιτικοί εφοβούντο μήπως ο Γεώργιος, θέλοντας να στηρίξει τον ευνοούμενο του, έφθανε μέχρι το σημείο να προχωρήσει στη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη νέων εκλογών για να αποκτήσει ο εκλεκτός του μεγαλύτερη κοινοβουλευτική δύναμη. Παράλληλα οι ίδιοι οι παλαιοί πολιτικοί είχαν φροντίσει να διοχετεύσουν προς τον Βασιλιά διάφορες χαλκευμένες πληροφορίες σε βάρος του Βενιζέλου. Συγκεκριμένα, διέδιδαν ότι ο Βενιζέλος στην ομιλία του στην πλατεία Συντάγματος είχε μεμφθεί τον Γεώργιο, πράγμα το οποίο δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, διότι ο ίδιος ο Βασιλιάς είχε διαβάσει την ομιλία του Κρητικού πολιτικού και δεν είχε βρει σημεία που να στρέφονται εναντίον των Ανακτόρων και της Βασιλικής οικογένειας.

Έτσι, οι δύο άνδρες, ο Βασιλιάς Γεώργιος και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, απεφάσισαν να προχωρήσουν με ψυχραιμία και αποφασιστικότητα, προσαρμοζόμενοι στις νέες συνθήκες, με γνώμονα τη στρατηγική της συνεννόησης, της συναίνεσης και της καλής συνεργασίας.

Κάτω λοιπόν από τις ανωτέρω συνθήκες και αφού εδόθη στον Ελευθέριο Βενιζέλο η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης, η νέα Κυβέρνηση ορκίστηκε στις 6 Οκτωβρίου 1910.

Η σύνθεση της νέας Κυβέρνησης ήταν η εξής: Ελευθέριος Βενιζέλος: Πρωθυπουργός και Υπουργός Στρατιωτικών και Ναυτικών. Εμμανουήλ Ρέπουλης:

Υπουργός Εσωτερικών. Λάμπρος Κορομηλάς: Υπουργός Οικονομικών. Απόστολος Αλεξανδρής: Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης. Νικόλαος Δημητρακόπουλος: Υπουργός Δικαιοσύνης. Τέλος το Υπουργείο Εξωτερικών ανέλαβε ο Ιωάννης Γρυπάρης, ο οποίος ορκίσθηκε στις 18 Οκτωβρίου 1910.

Είναι ανάγκη εδώ να σημειώσουμε, ότι τα μέλη της νέας Κυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου ήσαν πολιτικοί άνδρες εγνωσμένου κύρους και αξίας, οι οποίοι εκτός από δύο δεν είχαν εκλεγεί πάλι Βουλευτές και δεν είχαν αναλάβει ποτέ στο παρελθόν Υπουργικά αξιώματα. Έτσι, η συμμετοχή τους στο Υπουργικό Συμβούλιο, δημιούργησε μία εικόνα σύνεσης και μετριοπάθειας και σε κάθε περίπτωση ριζικά διαφορετική από πρόσωπα και μεθόδους που επικρατούσαν στην πολιτική ζωή του τόπου μας πριν από τις 15 Αυγούστου 1909.

Μετά τον σχηματισμό της Κυβέρνησης και συγκεκριμένα στις 8 Οκτωβρίου 1910, ο Πρωθυπουργός ανέγνωσε στη Βουλή τις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβερνήσεως και τόνισε τα εξής: «*Η εμπιστοσύνη του Σώματος ανταποκρινόμενη προς την δια των εκλογών της 8ης Αυγούστου 1910 εκδηλωθείσαν ισχυράν ροπήν της κοινής γνώμης, εκάλεσεν εις την αρχήν της Κυβερνήσεως, της οποίας η συγκρότησις ανεκοινώθη προ μικρού εις την Βουλήν και ήτις λαμβάνει την τιμήν να εμφανισθεί σήμερον ενώπιον υμών.*

Η Κυβέρνησις θέλει προπαντός επιδιώξει όπως αχθή εις αίσιον και απρόσκοπτον πέρας το έργο, δια το οποίον εκλήθη η παρούσα Βουλή, της αναθεωρήσεως δηλονότι πασών των διατάξεων του Συντάγματος πλην των θεμελιωδών.

Καίτοι αναγνωρίζουσα, ότι η διπλή Βουλή ασκεί αμείωτον και τη νομοθετικήν εξουσίαν και προτιθεμένη να ζητήσει παρ' αυτής την επιψήφισιν εκείνων των νομοθετικών μέτρων, τα οποία φέρουσι χαρακτήρα κατεπείγοντος, δεν είναι εν τούτοις διατεθειμένη να υποβάλει εις αυτήν προς συζήτησιν και επιψήφισιν τα ενσαρκούντα το ανορθωτικόν αυτής πρόγραμμα νομοσχέδια, πλην άλλων λόγων και διότι το τοιούτον θα παρείλκυεν επ' αόριστον τας εργασίας του παρόντος Σώματος, όπερ δι' άλλον κυρίως εκλήθη σκοπόν, την αναθεώρησιν του πολιτεύματος και διότι η κάτμησις όλων των κομμάτων δυνάμεων εν τη παρούση Βουλή ουδεμίαν παρέχει εγγύησιν, ότι η επιψήφισις τοιούτου προγράμματος ηδύνατο λυσιτελώς να επιδιωχθεί εν αυτή. Διά τούτο η Κυβέρνησις θέλει επιφυλαχθεί μετά το πέρας των εργασιών της παρούσας διπλής Βουλής, να αναπτύξει το ανορθωτικόν αυτής πρόγραμμα ενώπιον των εκλογέων, εις ους απόκειται να αποστείλωσιν, αν εγκρίνωσιν αυτό, κατά τας προσεχείς εκλογάς εις το τακτικόν Νομοθετικόν Σώμα επαρκή πλειοψηφία προς επιψήφισιν του προγράμματος τούτου.

Εν τω μεταξύ η Κυβέρνησις θέλει επιδιώξει την παντελή εξάλειψιν και των τελευταίων ιχνών των διαιρέσεων, τας οποίας προεκάλεσαν εις το Στράτευμα η από του Αυγούστου του παρελθόντος έτους μέχρι Μαρτίου ενεστώτος κρατήσασα ανωμαλία, ίνα αυτό εμπεδώθη πλήρως η εν αυτώ πειθαρχία.

Η νέα Κυβέρνησις έχουσα γνώμονα πάσης αυτής ενέργειας το κοινόν συμφέρον, ασφαλίζουσα δε συγχρόνως την αμερόληπτον εφαρμογήν των ήδη κειμένων νόμων και πριν ή ούτοι μεταρρυθμίσωσιν, επί τη βάσει του ανορθωτικού προγράμματος και παρέχουσα αύτη το παράδειγμα της προς τους νόμους ειλικρινούς ευλάβειας και της απολύτου προς αυτούς υποταγή, αλλά και έτοιμη δια τούτο να επιβάλει το κράτος και την ισχύν αυτών κατά πάσης αντίδρασης είτε

ατόμου, είτε ομάδων, έχει την πεποίθησιν ότι θα επιτελέσει ούτω το πρώτον ασφαλές βήμα προς την επιδιωκόμενην ανόρθωσιν του κράτους.

Η αφοσίωσις εις το έργο της ανορθώσεως, η οποία δεν δύναται να επιτελεσθεί από μιας ημέρας εις άλλην, αλλ' έχει ανάγκην μακράς περιόδου εσωτερικής και εξωτερικής γαλήνης, είναι η αρίστη εγγύησις, ότι η Ελλάς είναι στοιχείον ειρήνης εν τη Ανατολάς. Συντελούσα δε το καθ' αυτήν η Κυβέρνησις εις την άρσιν πάσης παρεξηγήσεως και πάσης αφορμής διχοστασιών, πέποιθεν ότι θέλει συντελέσει εις την εμπέδωσιν της ειρήνης ταύτης, τοσούτον αναγκαίας για την πρόοδον και την ευημερίαν πάντων των κατοικούντων την Ανατολήν λαών».

Μετά την ανάγνωση των προγραμματικών δηλώσεων από τον Πρωθυπουργό, το επόμενο βήμα θα ήταν ο Ελ. Βενιζέλος να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή. Πράγμα το οποίο δεν έκανε. Και τούτο διότι ο νέος Πρωθυπουργός δεν ήθελε η πρώτη του Κυβέρνηση να ξεκινήσει το βίο της στηριζόμενη σε ένα Σώμα του οποίου τα 180 μέλη προέρχονταν από τα παλαιά κόμματα, ενώ υπήρχε και μία ομάδα αρκετά μεγάλη που στόχευε στη Συντακτική Συνέλευση και μόνον μία μικρή μειοψηφία του ήταν αφοσιωμένη και θα τον στήριζε με όλες της τις δυνάμεις.

Έτσι, ο Ελ. Βενιζέλος απέβλεπε ευθύς εξ αρχής στη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη νέων εκλογών, οπότε θα είχε την απαιτούμενη πλειοψηφία για να εφαρμόσει το πρόγραμμά του. Αυτή δε η επιθυμία της προσφυγής σε εκλογές αποτελούσε βασική σταθερά της στρατηγικής του, η οποία απέρρεε από την κατανομή των πολιτικών δυνάμεων στο Κοινοβούλιο, πράγμα το οποίο δεν του επέτρεπε να κινηθεί ελεύθερα για την εφαρμογή του προγράμματος του, το οποίο είχε μακροπρόθεσμη προοπτική.

Αντίθετα, οι αρχηγοί των πολιτικών κομμάτων, θέλοντας να εκμαιεύσουν από τον Βενιζέλο αν ο Βασιλιάς Γεώργιος του είχε παραχωρήσει τέτοιο προνόμιο, δηλαδή να διαλύσει τη Βουλή και να προκηρύξει νέες εκλογές, προκάλεσαν στο Κοινοβούλιο συζητήσεις με ανάλογο περιεχόμενο. Μάλιστα, σε μία από αυτές τις συζητήσεις ο Κρητικός πολιτικός Χ. Πολωγεώργης, που είχε εκλεγεί Βουλευτής στο Νομό Αττικοβοιωτίας, απευθυνόμενος στον Ελευθέριο Βενιζέλο του υπέβαλε το εξής ερώτημα: *«Αν υποτεθεί πως η 'ανόρθωσις' πέσει, θα πέσει μαζί και ο Γεώργιος, ο οποίος είχε τεθεί επικεφαλής της, ή θα πέσει η ανόρθωσις και αυτός θα παραμείνει;»* Βέβαια, η ερώτηση απευθυνόταν στον ίδιο τον Ανώτατο Άρχοντα, στον οποίο έστελνε και ένα μήνυμα εκφοβιστικό.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι πριν ξεκινήσει ο διάλογος για την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση, η ανακίνηση του θέματος των μεταρρυθμίσεων του Συντάγματος ήταν αρκετή για να προκληθούν έντονες αντιπαραθέσεις και αντιγνωμίες. Μάλιστα, στο ανοικτό και δυσεπίλυτο ζήτημα του χαρακτηρισμού του Σώματος ως Αναθεωρητικής Βουλής ή Συντακτικής Συνέλευσης, προσετέθη επιπλέον η αντιπαράθεση με τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματος της διάλυσης της Βουλής.

Σε αυτό το σημείο είχε φθάσει στη Βουλή η συζήτηση, όταν διατυπώθηκε προς τον Ελ. Βενιζέλο το ερώτημα από τον Κρητικό Βουλευτή Αττικοβοιωτίας, Πολωγεώργη. Βέβαια, ο Βενιζέλος για να αναστρέψει το κλίμα έδραξε την ευκαιρία και έθεσε αστραπιαία το ζήτημα της ψήφου εμπιστοσύνης προς την Κυβέρνηση. Τότε μεγάλος αριθμός Βουλευτών απεχώρησε από τη Βουλή, με αποτέλεσμα η Συνέλευση να μην έχει την απαιτούμενη απαρτία. Μετά από τις

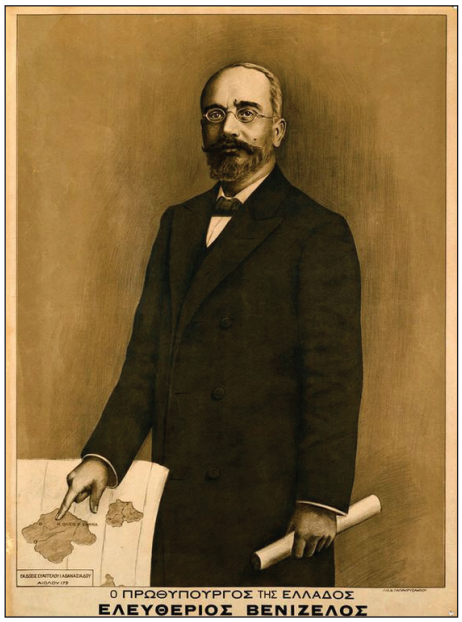
ανωτέρω συγκυρίες, τις οποίες με επιτυχία εκμεταλλεύθηκε ο Κρητικός πολιτικός, υπέβαλε την παραίτησή του. Έτσι, ο αντικειμενικός του στόχος που ήταν η προσφυγή σε νέες εκλογές είχε ήδη επιτευχθεί.

Είναι ανάγκη εδώ να υπογραμμίσουμε, ότι ο ελιγμός αυτός του Ελ. Βενιζέλου αποκάλυψε τις μεθοδεύσεις του παλαιοκομματικού κατεστημένου, με αποτέλεσμα όλοι οι ηγέτες των παλαιών κομμάτων να είναι εκτεθειμένοι στα μάτια του Ελληνικού λαού. Μάλιστα, ο τύπος των ημερών εκείνων έγραφε ότι παλαιοκομματισμός και η φαυλοκρατία έριξαν αμέσως από την εξουσία τον μόνο άνθρωπο που δεν πρόλαβε καλά-καλά να ανακοινώσει το Κυβερνητικό του πρόγραμμα, ενώ διέθετε την ικανότητα και τη θέληση να αγωνισθεί και να πετύχει την από όλους προσδοκώμενη ανόρθωση του κράτους. Εκτός όμως από τις εφημερίδες, μεγάλο μέρος της πλειοψηφίας του Ελληνικού λαού είχε ταχθεί με το μέρος του Βενιζέλου. Μάλιστα, εκείνες τις ημέρες έγιναν μεγάλα συλλαλητήρια στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις υπέρ των θέσεων του Ελ. Βενιζέλου και εναντίον της ηγεσίας των παλαιών κομμάτων. Προ αυτής της κατάστασης ο Βασιλιάς κάλεσε στα Ανάκτορα τον Ελ. Βενιζέλο και του επεσήμανε ότι δεν ήτο σύμφωνος με την παραίτησή του, διότι η έλλειψη απαρτίας στη Βουλή δεν συνεπάγεται και έλλειψη εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση. Προ αυτής της επιμονής ο Βενιζέλος επανήλθε στη Βουλή, όπου στις Συνεδριάσεις της 10ης και 11ης Οκτωβρίου 1910 η Βουλή αναλώθηκε σε σφοδρές συζητήσεις γύρω από τον χαρακτήρα του Σώματος. Βέβαια, ο Βενιζέλος επέμενε στο περιεχόμενο της έννοιας της Αναθεωρητικής Βουλής και έθεσε εκ νέου το θέμα εμπιστοσύνης στην Κυβέρνησή του δηλώνοντας τα εξής: «*Πρέπει να τύχει τοιαύτης εμπιστοσύνης, ώστε να παρέχει εχέγγυον τη κυβερνήσει ότι θα βαδίσωσει απροσκόπτως και ταχέως αι εργασίαι της Βουλής*». Στην ψηφοφορία που ακολούθησε υπέρ της Κυβερνήσεως ψήφισαν 208 Βουλευτές σε σύνολο 266 παρόντων. Όμως η έκβαση της ψηφοφορίας δεν κρίθηκε ικανοποιητική από την Κυβέρνηση και ο Βασιλιάς Γεώργιος υπό το καθεστώς της επίμονης εισήγησης του Πρωθυπουργού, αλλά και της διαρκούς εντεινόμενης λαϊκής πίεσης υπέρ του Βενιζέλου, υιοθέτησε τη λύση της προσφυγής σε νέες εκλογές.

Οι εκλογές της 28ης Νοεμβρίου 1910 και η Β΄ Διπλή Αναθεωρητική Βουλή

Όπως ελέχθη, οι Αρχηγοί των παλαιών κομμάτων, Γ. Θεοτόκης, Δ. Ράλλης και Κυρ. Μαυρομιχάλης, δεν ήθελαν με κανένα τρόπο να διεξαχθούν και πάλι εκλογές. Βέβαια, την άποψη αυτή συμμεριζόταν αρχικώς και ο Βασιλιάς. Στην πορεία όμως αλλάζει γνώμη, διότι είχε διαπιστώσει ότι ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος ήθελε οπωσδήποτε να γίνουν εκλογές με στόχο να κερδίσει την πλειοψηφία για να προχωρήσει στην αναθεώρηση του Συντάγματος και να εφαρμόσει το πρόγραμμά του. Έτσι, στις 12 Οκτωβρίου 1910 τοιχοκολλήθηκε το διάταγμα της διάλυσης της Α΄ Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής και η προκήρυξη νέων εκλογών για την ανάδειξη της Β΄ Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής για τις 28 Νοεμβρίου 1910. Η προκήρυξη των εκλογών βρήκε σύμφωνη την πλειοψηφία του Ελληνικού λαού, ο οποίος ξέσπασε σε εκδηλώσεις ενθουσιασμού. Πρέπει να σημειώσουμε, ότι η αλλαγή στάσεως των Ανακτόρων προκάλεσε μεγάλη αμηχανία

στα παλαιά κόμματα, τα οποία έβλεπαν να χάνεται το έδαφος κάτω από τα πόδια τους, διότι μεγάλη μερίδα του Ελληνικού λαού αλληθώριζε προς το μέρος του Κρητικού πολιτικού. Προ αυτής της καταστάσεως οι ηγέτες των τριών παλαιών κομμάτων απεφάσισαν να καταγγείλουν την πρόωρη διάλυση της Βουλής και να απέχουν από τις εκλογές της 28ης Νοεμβρίου 1910. Βέβαια, η απόφαση των τριών Αρχηγών των παλαιών κομμάτων υπαγορεύθηκε περισσότερο από την έλλειψη εναλλακτικών λύσεων διαφυγής από το αδιέξοδο στο οποίο είχαν περιέλθει και λιγότερο από διάθεση καταγγελίας για τους βασιλικούς χειρισμούς, οι οποίοι ευνοούσαν τον Ελ. Βενιζέλο. Και τούτο διότι έβλεπαν ότι ο Ελληνικός λαός είχε πεισθεί από τα προγράμματα και τις αρχές του Ελευθερίου Βενιζέλου και στο πρόσωπό του έβλεπαν το νέο ηγέτη, ο οποίος θα πραγματοποιούσε τη μεγάλη αλλαγή την οποία ο λαός αναζητούσε από πολλά χρόνια.

Στις εκλογές της 28ης Νοεμβρίου 1910 ο Ελ. Βενιζέλος κατήγαγε πραγματικόν θρίαμβον εκλέξας 307 Βουλευτές σε σύνολο 362, ήτοι ποσοστόν 84,8%

Έτσι, λοιπόν, οι Αρχηγοί των τριών πολιτικών κομμάτων απεφάσισαν την αποχή από τις εκλογές, με την ελπίδα ότι ο Βενιζέλος και το κόμμα του δεν θα μπορέσουν να ικανοποιήσουν τα αιτήματα του Ελληνικού λαού οπότε θα έχουν την ευκαιρία στο μέλλον να αναμετρηθούν και να επανέλθουν στην εξουσία. Βέβαια, μεγάλη τους ελπίδα ήταν και οι 180 Βουλευτές τους οποίους είχαν εκλέξει στις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910. Όμως και η ελπίδα τους αυτή δεν μπορούσε να σταθεί, διότι ο λαός αναζητούσε το νέο και το καινούργιο, το οποίο εύρισκε μόνο κοντά στο νέο ηγέτη, τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι τα πράγματα εξελίχθησαν πάλι διαφορετικά απ' ότι, ανέμεναν οι παλαιοκομματικοί ηγέτες. Ο Ελ. Βενιζέλος με τις περιοδείες του και τους πύρινους λόγους κατάφερε να συσπειρώσει γύρω του ευρύτερες λαϊκές μάζες. Ιστορικός όμως έμεινε ο λόγος τον οποίο εξεφώνησε στη Λάρισα, όπου παρουσίασε σε γενικές γραμμές το πρόγραμμα που θα εφήρμοζε στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική. Εκεί βρήκε την ευκαιρία να τονίσει τη στήριξη που θα παρείχε στους ακτήμονες καλλιεργητές, προκειμένου να αποκτήσουν δική τους γη. Επίσης, αναφέρθηκε στο πρόγραμμά του για τα παιδιά και για την αναμόρφωση της κοινωνικής ζωής. Τέλος, παρουσίασε τις απόψεις του για τον εξοπλισμό και τον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεων, χωρίς ακρότητες και ενοχλητικές εκφράσεις για τους Βαλκάνιους γείτονες, συμπεριλαμβανομένης και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι οι ομιλίες του Ελ. Βενιζέλου ξεσήκωναν τους ακροατές και ηλέκτριζαν τα πλήθη με τα συνθήματα που χρησιμοποιούσε και με τα οποία κέντριζε το ενδιαφέρον και κρατούσε σε ετοιμότητα την προσοχή όλων των ακροατών. Μεγάλη όμως απήχηση είχε ο εμπνευσμένος και ιστορικός λόγος που εξεφώνησε ο Ελ. Βενιζέλος στην Αθήνα δύο ημέρες πριν από τις εκλο-

γές της 28ης Νοεμβρίου 1910. Εκεί απάντησε στους επικριτές του και συνόψισε ό,τι είχε πει στις προηγούμενες ομιλίες του σε όλες τις δημόσιες εμφανίσεις.

Αξίζει να αναφέρουμε ορισμένες περικοπές από την ομιλία του στην Αθήνα την τελευταία Παρασκευή πριν από τις εκλογές: *«Συμπολίται, μεθαύριον καλείσθε εις τις κάλπες όπως διά της ψήφου σας αναδείξητε τους αντιπροσώπους δια την διπλήν Αναθεωρητικήν Βουλήν. Δια των αγορεύσεών μου προς τον Θεσσαλικόν λαόν, προ μιας εβδομάδος εξέθηκα ήδη προς του Ελληνικόν λαόν, εν γενικαίς γραμμαίς το πρόγραμμα της Ανορθωτικής Κυβερνήσεως, προς εφαρμογήν του οποίου ζητεί αυτή την εμπιστοσύνη υμών δια της μεθαυριανής ψηφοφορίας.*

Ενθυμείσθε προς δύο και ήμισυ μηνών, ότε το πρώτον ήλθον εκ Κρήτης, όταν εδώ πολυπληθής λαός ήλθε να ακούσει εκ του εξώστου τούτου, τίνα γνώμην είχον περί τον χαρακτηρισμόν του Σώματος και όταν μέγα μέρος του Ελληνικού λαού είχε παρασυρθεί παραπλανηθέν υπέρ της Συντακτικής Συνελεύσεως νομίζον ότι δι' αυτής μόνον θα καθίστατο δυνατή η ανόρθωσις, ενθυμείσθε ότι αντετάχθην ακάμπτως κατά της Συντακτικής, είπον επανειλημμένως ότι μόνον διά της Αναθεωρητικής Βουλής ήτο δυνατό να αχθή εις αίσιον πέρας ο ανορθωτικός αγών, ενώ διᾶ της Συντακτικής θα ερρίπτετο το κράτος εις νέαν επαναστατικήν τρικυμίαν, εντός της οποίας εκινδύνευε να καταποντισθεί το ασθενές σκάφος του.

Εξέθηκα προς υμάς τας αρχάς υπό τας οποίας μέλλω να πολιτευθώ. Είπον προς υμάς, ότι πρώτιστον καθήκον του πολιτικού ανδρός είναι να θυσιάζει το ατομικόν του συμφέρον και το συμφέρον του κόμματος έναντι του κοινού συμφέροντος. Είπον προσέτι, ότι δεύτερον καθήκον του πολιτικού ανδρός είναι να λέγει την αλήθεια πάντοτε και προς τα άνω και προς τα κάτω, αδιαφορών αν επρόκειτο εκ τούτου να γίνει δυσάρεστος (...)

Εάν τα παλαιά κόμματα τα προσωπικά εδήλωσαν, ότι απέχουν των εκλογών, γνωρίζετε εν τούτοις ότι η ανάμειξίς των είναι ακόμη ενεργός. Ίστουνται κατά μέρος ενεδρεύοντα και επιδιώκοντα να ίδωσι διχαζόμενον τον ανορθωτικόν στρατόν και παραλύοντα τον ανορθωτικόν αγώνα διά να επιπέσωσι και πάλιν, όπως ανακτήσωσι την απωλεσθεισαν δι' αυτά νίκη (...)

Λέγεται ότι δεν θα το κάνουν, αλλά από σας εξαρτάται αν θα δυνηθούν να το κάνουν ή όχι. Διότι διά να αχθεί εις αίσιον πέρας ο ανορθωτικός αγών, ον ανέλαβεν η Κυβέρνησις, είναι ανάγκη να υποστηρίζεται αύτη υπό παγίας και ισχυράς πλειοψηφίας εν τη Βουλή και η πλειοψηφία αύτη να είναι τοιαύτη, ώστε ν' αφαιρέσει πάσαν ελπίδα από τα προσωπικά κόμματα, ότι δύναται να αναστηλωθεί το παλαιόν καθεστώς και πάλιν (...)

Με την πεποίθησιν, ότι θέλετε με περιβάλει δια της πλήρους εμπιστοσύνης σας κατά τη μεθαυριανήν εκλογήν, αποστέλλοντες ολόκληρον τον Κυβερνητικόν Συνδυασμόν, του οποίου μετέχω εγώ, εις την Αναθεωρητικήν Βουλήν, με την πεποίθησιν αύτη ανακράζω και εγώ: Ζήτω η Ανόρθωσις»

Η ομιλία του Ελ. Βενιζέλου προκάλεσε θετικές εντυπώσεις όχι μόνον στο εσωτερικό αλλά και στο εξωτερικό. Και τούτο διότι διέφερε κατά πολύ από τις συνηθισμένες ομιλίες των Αρχηγών των παλαιών κομμάτων. Περιείχε λίγες υποσχέσεις, γιατί δεν ήθελε να δεσμευτεί σε ζητήματα που δεν θα μπορούσε να υλοποιήσει, ενώ προέβαλε στην πρώτη γραμμή θέματα ευρύτερου κοινωνικού ενδιαφέροντος, με τα οποία συσπείρωνε την παλλαϊκή στήριξη.

Έτσι είχε η κατάσταση όταν την 28η Νοεμβρίου 1910 προσήλθε ο Ελληνικός λαός στις κάλπες, για να εκλέξει τους Βουλευτές της Β΄ Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι εκλογές διεξήχθησαν μέσα σε ένα ήρεμο κλίμα, με απόλυτη τάξη σε ολόκληρη τη χώρα. Μόνη παραφωνία η αποχή των παλαιών κομμάτων. Όμως, παρά την προπαγάνδα η αποχή δεν ήταν μεγάλη, διότι οι περισσότεροι Έλληνες προσήλθαν και εψήφισαν. Υπολογίζεται ότι η αποχή ήταν περίπου 8% σε σχέση με τις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910. Το εκλογικό σύστημα με το οποίο διεξήχθησαν οι εκλογές ήταν το ίδιο με το προηγούμενο, δηλαδή το πλειοψηφικό με ευρεία και στενή περιφέρεια και η ψηφοφορία έγινε με σφαιρίδιο. Οι εκλογικές περιφέρειες ήσαν 19 και το σύνολο των υποψηφίων Βουλευτών περίπου 1.000.

Βέβαια, η επικράτηση του κόμματος του Ελ. Βενιζέλου υπήρξε καθοριστική, προσλαμβάνοντας χαρακτήρα δημοψηφίσματος. Συγκεκριμένα, από τις 362 Βουλευτικές έδρες το κόμμα του Βενιζέλου κέρδισε τις 307, δηλαδή ποσοστόν 84,8%. Τις υπόλοιπες έδρες τις μοιράσθηκαν τα υπόλοιπα κόμματα τα οποία μετείχαν στις εκλογές. Συγκεκριμένα, οι Αγροτικοί της Θεσσαλίας πήραν 28 έδρες και οι Κοινωνιολόγοι του Αλέξανδρου Παπαναστασίου 7. Τέλος, τις υπόλοιπες έδρες, 20 τον αριθμόν, τις πήραν οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι περισσότεροι Βουλευτές είχαν εκλεγεί για πρώτη φορά και από αυτής της πλευράς η Β΄ Διπλή Αναθεωρητική Βουλή ήταν πλήρως ανανεωμένη. Συγκεκριμένα, από τους 362 Βουλευτές της νέας Βουλής, μόνον οι 117 είχαν θητεύσει στο προηγούμενο Κοινοβούλιο. Μάλιστα το 87% των Βουλευτών δεν είχε εκλεγεί ποτέ πριν από τις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε, ότι το εκλογικό αποτέλεσμα της 28ης Νοεμβρίου 1910 ανέδειξε πανηγυρικά τη βούληση του Ελληνικού λαού να ανασυγκροτήσουν τα αποθέματα των εθνικών του δυνάμεων, να εκσυγχρονίσουν τα μέσα και τις μεθόδους της διακυβέρνησης, να ανανεώσουν τους πολιτικούς τους εκπροσώπους και να επιδιώξουν να επιβάλουν το «Κράτος Δικαίου» στα πλαίσια της νέας πολιτικής δομής.

Βέβαια, η μεγάλη αυτή πλειοψηφία και η μεγάλη εμπιστοσύνη με την οποία περιέβαλε ο Ελληνικός λαός τον Ελευθέριο Βενιζέλο, του δημιούργησε μεγάλες υποχρεώσεις για να πετύχει στη μεγάλη του προσπάθεια, ώστε να ανασυγκροτήσει το Ελληνικό κράτος και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις, ώστε ο Ελληνικός λαός να εκσυγχρονισθεί και να ζήσει καλύτερες ημέρες.

Μέσα στο ίδιο κλίμα που επεκράτησε σε ολόκληρη τη χώρα, διεξήχθησαν οι εκλογές και στην περιοχή της Αχαϊοήλιδος. Στην περιοχή, λοιπόν, της Αχαϊοήλιδος εξελέγησαν οι εξής τριάντα δύο Βουλευτές με τον αντίστοιχο αριθμό ψήφων: 1) Ζαΐμης Αλέξανδρος 21.829 ψήφους. 2) Γκλαβάς Διονύσιος 19.104 ψήφους. 3) Κανακάρης Λουκάς-Ρούφος 18.388 ψήφους. 4) Μιχαλακόπουλος Ανδρέας 18.346 ψήφους. 5) Παπαγιαννακόπουλος Ανδρέας 18.216 ψήφους. 6) Κοντογούρης Νικόλαος 17.448 ψήφους. 7) Πολυχρονιάδης Πολυχρόνης 17.083 ψήφους. 8) Βέρροιος Ιωάννης 17.023 ψήφους. 9) Ζαΐμης Παναγιώτης 16.241 ψήφους. 10) Μάρκου Δημήτριος 15.381 ψήφους. 11) Αγαπητός Σπήλιος 14.611 ψήφους. 12) Χοϊδάς Αχιλλέας 14.490 ψήφους. 13) Κατσιμπίρης Γεώργιος 14.482 ψήφους. 14) Παπακυριακόπουλος Γεώργιος 14.402 ψήφους. 15) Ψυχαλίνος Θεόδωρος 14.294 ψήφους. 16) Φωτήλας Αριστοτέλης 14.268 ψήφους. 17) Αντωνό-

πουλος Βασίλειος 14.138 ψήφους. 18) Πανουτσόπουλος Κωνσταντίνος 14.013 ψήφους. 19) Φλαμής Λουκάς 13.914 ψήφους. 20) Καφετζόπουλος Ανδρέας 13.903 ψήφους. 21) Συριόπουλος Νικόλαος 13.807 ψήφους. 22) Βουρλούμης Παναγής 13.735 ψήφους. 23) Ηλιόπουλος Πελοπίδας 13.644 ψήφους. 24) Κορύλλος Χρήστος 13.586 ψήφους. 25) Πετραλιάς Θάνος 13.580 ψήφους. 26) Σταυρουλόπουλος Ξενοφών 13.324 ψήφους. 27) Ραυτόπουλος Νικόλαος 13.201 ψήφους. 28) Λαμπρινόπουλος Γεώργιος 13.212 ψήφους. 29) Πολυζωγόπουλος Διονύσιος 13.034 ψήφους. 30) Μαϊτάνης Χρήστος 13.012 ψήφους. 31) Δαρκλέζης Χρήστος 12.982 ψήφους. Εκτός βέβαια από τους 32 εκλεγέντες Βουλευτές στην περιφέρεια Αχαϊοήλιδος, αναφέρονται και τα ονόματα των υπολοίπων υποψηφίων επιλαχόντων με τον αριθμό ψήφου που έλαβε έκαστος.

Η αναθεώρηση του Συντάγματος του 1864 και η ψήφιση του νέου Συντάγματος του 1911

Όπως είναι γνωστό, το Σύνταγμα του 1864 έμεινε αναλλοίωτο μέχρι το 1910. Οι μεγάλες κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που σημειώθηκαν στη χώρα μας μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897 και τις αρχές του 20ού αιώνα, οδήγησαν στην ανάγκη αναμόρφωσης της Κρατικής Μηχανής. Για το λόγο αυτό και ο Ελληνικός λαός δέχθηκε με ικανοποίηση το Στρατιωτικό Κίνημα που εκδηλώθηκε στο Γουδί στις 15 Αυγούστου του 1909. Βέβαια, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος που είχε οργανώσει το κίνημα του 1909 εδίστασε κατ' αρχήν να προχωρήσει στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, τις οποίες ήθελε ο Ελληνικός λαός, γι' αυτό αποφάσισε να μετακαλέσει από την Κρήτη τον γνωστό πολιτικό και τότε Πρωθυπουργό της Κρήτης, Ελευθέριο Βενιζέλο. Ο Κρητικός πολιτικός όταν ήλθε στην Ελλάδα, μεταξύ των προτάσεων που εισηγήθηκε ήταν και η σύγκλιση Εθνικής Συνέλευσης για την Αναθεώρηση του Συντάγματος του 1864. Στην άποψη αυτή προσεχώρησαν και οι Αρχηγοί των παλαιών κομμάτων μετά από σύσκεψη που έγινε υπό την Προεδρία του Βασιλιά Γεωργίου του Α΄ την 16η Ιανουαρίου του 1910.

Στη συνέχεια, η Κυβέρνηση διένημε στους Βουλευτές προσχέδιο των αναθεωρητέων διατάξεων. Με βάση το προσχέδιο διατυπώθηκε πρόταση περί αναθεώρησης με τις υπογραφές 170 Βουλευτών, η οποία και έγινε αποδεκτή στις 18 Φεβρουάριου του 1910 με ψήφους 150 έναντι 110.

Μετά ένα περίπου μήνα και συγκεκριμένα στις 17 Μαρτίου 1910, ο Βασιλιάς απηύθυνε διάγγελμα στη Βουλή εκφράζοντας την ικανοποίησή του για το εγκριθέν περί αναθεωρητέων διατάξεων ψήφισμα και υπέσχετο τη σύντομη σύγκλιση της Αναθεωρητικής Βουλής.

Έτσι είχαν τα πράγματα, όταν την 1η Ιουλίου 1910 πραγματοποιήθηκε η διάλυση της Βουλής και η προκήρυξη για νέες εκλογές την 8η Αυγούστου 1910. Από τις εκλογές αυτές προήλθε η «Διπλή Αναθεωρητική Βουλή», η οποία συνήλθε την 1η Σεπτεμβρίου 1910. Στη Συνεδρίαση αυτή ο Βασιλιάς, κηρύσσοντας την έναρξη των εργασιών, άφησε να εννοηθεί ότι η Αναθεώρηση θα μπορούσε να επεκταθεί σε όλες τις μη θεμελιώδεις διατάξεις και να μην περιορισθεί μόνον σε όσες περιελαμβάνοντο στο ψήφισμα της 18ης Φεβρουάριου 1910.

Όμως η σχηματισθείσα Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου δεν μπορούσε να συ-

νεργασθεί αρμονικά με την Αναθεωρητική Βουλή και τούτο είχε σαν συνέπεια τη διάλυση της Βουλής, που προήλθε από τις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910 και την προκήρυξη νέων εκλογών για την 28η Νοεμβρίου 1910. Έτσι στις 8 Ιανουαρίου του 1911 συνήλθε η «Β΄ Διπλή Αναθεωρητική Βουλή», η οποία εργάσθηκε με γοργούς ρυθμούς και σε σύντομο χρονικό διάστημα ψηφίσθηκε το Σύνταγμα του 1911. Πρέπει εδώ να αναφέρουμε την πορεία των διαδικασιών που ακολούθησαν για να φθάσουμε στην ψήφιση του Συντάγματος.

Έτσι την 26η Ιανουαρίου 1911 συγκροτήθηκε 30μελής Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος, η οποία σχηματίσθηκε μετά την εισήγηση του Ελ. Βενιζέλου. Η Επιτροπή συγκροτήθηκε σε Σώμα με Πρόεδρο τον πρώην Πρωθυπουργό, Στέφανο Δραγούμη, Γραμματέα τον Κ. Ζαβιτσιάνο και Εισηγητή τον Κ. Ρακτιβάν. Άλλα μέλη της Επιτροπής ήταν οι Βουλευτές Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, Π. Αραβαντινός, Χ. Βοζίκης, Λ. Κανακάρης-Ρούφος, Θ. Πετμεζάς, Γ. Αβέρωφ, Θ. Κουτούπης, Αλ. Διομήδης, Ι. Τσιριμώκος, Α. Σλήμαν, Κ. Μάνος κ.λ.π.

Η Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος άρχισε αμέσως το έργο της και στις 15 Φεβρουάριου 1910 ο εισηγητής της Επιτροπής εισηγήθηκε τα 17 πρώτα άρθρα του νέου Συντάγματος με βάση τη σχετική έκθεση της Επιτροπής. Οι διατάξεις αυτές ρυθμίζουν σπουδαία θέματα του Δημοσίου Δικαίου και καθιερώνουν την προστασία των ελευθεριών και των δικαιωμάτων των πολιτών. Μεταξύ αυτών είναι οι διατάξεις περί τύπου, της δωρεάν εκπαίδευσης, των συνεταιρισμών, του οικογενειακού ασύλου και της προστασίας της ιδιοκτησίας. Στην εισήγησή του για την αναθεώρηση του άρθρου 14 του Συντάγματος του 1864, ο εισηγητής Κ. Ρακτιβάν τόνισε τα εξής: «*Ο τύπος πρέπει να μείνει ελεύθερος, έστω και παρεκτρεπόμενος».* Οι εργασίες της Επιτροπής συνεχίσθηκαν με σχετικά ταχείς ρυθμούς, παρά τις προσπάθειες ομάδας Βουλευτών να εμποδίσουν την πρόοδό τους, με σκοπό να ματαιώσουν τελικά την αναθεώρηση.

Είναι ανάγκη εδώ να σημειώσουμε, ότι οι τρεις Συνεδριάσεις της Β΄ Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής (16, 18 και 19 Μαρτίου 1911) έγιναν μέσα σε κλίμα έντασης και μεγάλης αντιπαράθεσης. Αντικείμενο των συζητήσεων ήταν η ερμηνεία και η διατύπωση του άρθρου 17 του Συντάγματος, για την προστασία της ιδιοκτησίας. Οι Βουλευτές Τρικάλων Δ. Μπούσδρας και Μαγνησίας Η. Γεωργιάδης έθεσαν με έμφαση το θέμα της απαλλοτρίωσης των μεγάλων τσιφλικιών για να αποδοθούν στους ακτήμονες καλλιεργητές. Ο Βουλευτής Η. Γεωργιάδης πρότεινε και ειδική τροπολογία στο σχετικό άρθρο. Όμως πολλοί Βουλευτές αντέδρασαν σε οποιαδήποτε αλλαγή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των μεγάλων τσιφλικιών και χαρακτήρισαν το δικαίωμα της ιδιοκτησίας «ιερόν».

Την ανάγκη μεταρρύθμισης της σχετικής διάταξης του άρθρου 17 του Συντάγματος υπεστήριξε και η ομάδα των «κοινωνιολόγων», την οποία αποτελούσαν οι Αλέξ. Παπαναστασίου, Π. Αραβαντινός και Θρ. Πετμεζάς. Ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε η αγόρευση του Αρχηγού των Κοινωνιολόγων Αλ. Παπαναστασίου, ο οποίος με επιστημονικά επιχειρήματα και με μεγάλο δυναμισμό και σθένος υπεστήριξε τις απόψεις του. Αφού έκανε μία ανάλυση της ιστορικής διαδρομής του θεσμού, διετύπωσε τη θέση ότι μπορεί και πρέπει να υιοθετηθεί η αναγκαστική απαλλοτρίωση, όταν δικαιολογείται από *«το γενικότερον κοινωνικόν ή πολιτειακόν συμφέρον»* και συνέχισε λέγοντας: *«Δεν είναι δυνατόν να φαντασθεί κανείς, διά τι θα επιτρέπεται η αναγκαστική απαλλοτρίωσις για την κατασκευήν μιας μικράς κοινοτικής οδού και δεν θα επιτρέπετο η αναγκα-*

στική απαλλοτρίωσις κτημάτων για την αποκατάσταση ακτημόνων καλλιεργητών». Παρέμβαση όμως για τη μη αλλαγή του άρθρου 17 του Συντάγματος έκανε και ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄. Συγκεκριμένα ο Πατριάρχης με διάβημά του στον Πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, Ι. Γρυπάρη, του ζήτησε να ενημερώσει τον Πρωθυπουργό, Ελ. Βενιζέλο, ότι: *«Η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου αποδοκιμάζει εντόνως τας κοινωνιστικάς απόψεις ένιων Βουλευτών κατά τη συζήτηση του άρθρου 17 του Συντάγματος*».

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι διαδικασίες αναθεώρησης του Συντάγματος προχώρησαν με σχετικά γοργούς ρυθμούς. Μάλιστα, με πρόταση του Πρωθυπουργού, Ελευθερίου Βενιζέλου, το αναθεωρητικό έργο επισπεύθηκε και η συζήτηση στην Ολομέλεια του Σώματος πάνω στις τροποποιούμενες διατάξεις του Συντάγματος ολοκληρώθηκαν στις 27 Μαΐου 1911. Έτσι την 1 Ιουνίου 1911 ο Βασιλιάς Γεώργιος υπέγραψε το νέο Σύνταγμα, το οποίο δημοσιεύθηκε την επομένη στην *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως* και η ισχύς του άρχισε αμέσως.

Η τροποποίηση του Συντάγματος του 1864, που πραγματοποιήθηκε το 1911, χαρακτηρίσθηκε σαν αναθεώρηση και οι δύο Βουλές που συγκλήθηκαν διαδοχικά για τον σκοπό αυτό ονομάσθησαν Αναθεωρητικές, ενώ το νέο Συνταγματικό κείμενο πήρε την ονομασία «Σύνταγμα του 1864/1911», για να υπογραμμισθεί ότι δεν επρόκειτο για νέο Σύνταγμα αλλά για εκείνο του 1864, το οποίο απλά είχε αναθεωρηθεί. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί γενικά έχουν υιοθετηθεί και έχουν επικρατήσει καίτοι υπάρχουν και αντίθετες απόψεις, οι οποίες δέχονται ότι με την «αναθεώρηση» δημιουργήθηκε μία πρωτογενής συντακτική εξουσία, διότι παραβιάσθηκε η διαδικασία που καθόριζε το άρθρον 107 του Συντάγματος του 1864 και τούτο διότι η αναθεώρηση ψηφίσθηκε από μία Βουλή και όχι από δύο όπως ορίζει το άρθρο 107 και διότι τροποποιήθηκαν και άλλες διατάξεις πέρα από εκείνες που προβλέπονταν στην πράξη περί αναθεώρησης. Οι ενέργειες αυτές, καθαρά πραξικοπηματικές, αποκλείουν τον χαρακτηρισμό της μεταβολής που πραγματοποιήθηκε σαν «αναθεώρησης».

Τέλος, πρέπει να προσθέσουμε, ότι η Β΄ Διπλή Αναθεωρητική Βουλή τροποποίησε ή συμπλήρωσε 54 συνολικά άρθρα από τα 110 του Συντάγματος του 1864. Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα των τροποποιήσεων που επέφερε η Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου εμπνέονται άμεσα από τις θέσεις που είχε υποστηρίξει πριν 30 περίπου χρόνια ο μεγάλος πολιτικός άνδρας της εποχής Χαρίλαος Τρικούπης. Για αυτό πολλοί υποστηρίζουν ότι μεταξύ των δύο μεγάλων πολιτικών ανδρών υπήρχε «συγγένεια» στις αντιλήψεις των, όσον αφορά την οργάνωση του Κράτους και την άσκηση εξουσιών.

Οι κυριότερες μεταβολές που επέφερε η Β΄ Αναθεωρητική Βουλή στο Σύνταγμα του 1864 ήταν οι εξής:

1. Ανέθετε τον έλεγχο του κύρους των Βουλευτικών Εκλογών όχι πια στη Βουλή, αλλά σε ειδικό Δικαστήριο (Εκλογοδικείο), το οποίο το αποτελούσαν Αρεοπαγίτες και Εφέτες (άρθρον 73).

2. Επεξέτεινε τα ασυμβίβαστα προς το Βουλευτικό αξίωμα έργα, απαιτώντας και από τους Στρατιωτικούς να παραιτούνται πριν ανακηρυχθούν υποψήφιοι Βουλευτές (άρθρο 71).

3. Μείωνε το κατώτερο όριο ηλικίας εκλογιμότητας των Βουλευτών από το 30ό στο 25ο έτος (άρθρο 70).

4. Απλούστευσε τη νομοθετική διαδικασία, περιορίζοντας την κωλυσιεργία και συντομεύοντας τους σχετικούς χρονικούς περιορισμούς (άρθρα 56 και 57).

5. Ίδρυσε Δικαστήριο Συγκρούσεως Καθηκόντων και Δικαστήριο Αγωγών Κακοδικίας (άρθρα 101 και 103) και επανίδρυσε το Συμβούλιο της Επικρατείας ως Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο (άρθρα 82-86), που όμως ούτε τότε έμελλε να συγκροτηθεί.

6. Βελτίωσε την προστασία της Δικαστικής ανεξαρτησίας καθιερώνοντας τη μονιμότητα των Εισαγγελέων, Αντιεισαγγελέων και κατωτέρων Δικαστικών, ιδρύοντας το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο, το οποίο τοποθετούσε, μετέθετε και προήγε τους μόνιμους και ισόβιους Δικαστικούς Λειτουργούς (άρθρα 88 και 90).

7. Απλούστευε την αναθεωρητική διαδικασία (άρθρο 108).

8. Καθιέρωνε τη μονιμότητα των Δημοσίων Υπαλλήλων (άρθρο 102).

9. Παρείχε πρόσθετες νομικές εγγυήσεις για την προστασία των ατομικών ελευθεριών και ειδικότερα της φορολογικής ισότητας (άρθρο 3), του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 11) και του ασύλου της κατοικίας (άρθρο 12).

10. Διεύρυνε τις περιπτώσεις για τις οποίες θα ήταν επιτρεπτή η αναγκαστική απαλλοτρίωση, ορίζοντας ταυτόχρονα ότι τη σχετική αποζημίωση θα καθόριζαν πάντοτε τα Δικαστήρια (άρθρο 17).

11. Καθιέρωνε την υποχρεωτική και δωρεάν στοιχειώδη εκπαίδευση (άρθρο 16).

12. Καθιέρωνε και πάλι το θεσμό της καταστάσεως πολιορκίας, σε συνδυασμό με αναστολή των κυριότερων εγγυήσεων των ατομικών ελευθεριών μόνον για την αντιμετώπιση εξωτερικών κινδύνων (εμπόλεμη κατάσταση και γενική επιστράτευση), απαιτώντας για την έκδοση του σχετικού διατάγματος άδεια της Βουλής (άρθρο 91).

13. Θέσπιζε ως επίσημη γλώσσα του Κράτους εκείνη *«εις την οποίαν* συντάσσονται το πολίτευμα και της Ελληνικής Νομοθεσίας τα κείμενα», απαγορεύοντας κάθε επέμβαση «προς παραφθορά της».

Γενικά μπορούμε να παρατηρήσουμε, ότι το Σύνταγμα του 1911 διαπνέεται από ένα Δημοκρατικό και Φιλελεύθερο πνεύμα, με εξαίρεση τις δύο τελευταίες διατάξεις που αναφέρονται στο θεσμό της κατάστασης πολιορκίας και της καθιέρωση της καθαρεύουσας ως επίσημης γλώσσας του Κράτους.

Το γλωσσικό ζήτημα στο Σύνταγμα του 1911

Το γλωσσικό ζήτημα είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που διαχρονικά έχει απασχολήσει το Ελληνικό Έθνος και τον Ελληνικό λαό.

Ήδη πριν την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1911 και συγκεκριμένα το έτος 1907, ασχολήθηκε με το γλωσσικό ζήτημα τόσο η Βουλή, όσον και η Κυβέρνηση της περιόδου εκείνης. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα προγενέστερα επεισόδια των «Ευαγγελικών» και των «Ορεστιακών» (1901-1903) οδήγησαν τη χώρα σε μεγάλη πολιτική κρίση, αλλά η άμεση εμπλοκή των Κυβερνήσεων αντιμετώπισε έγκαιρα το πρόβλημα και έτσι, δεν είχαμε μεγαλύτερες εμπλοκές. Βέβαια, η πρώτη Κοινοβουλευτική παρέμβαση σημειώθηκε το 1907

και το 1908 στη συζήτηση του Νομοσχεδίου περί διδακτικών βιβλίων. Στο Νομοσχέδιο αυτό κατετέθη τροπολογία, η οποία έλεγε ότι τα διδακτικά βιβλία συντάσσονται υποχρεωτικά «εν γλώσση απλή και καθαρευούση ινά μη ει σβάλει ο χυδαϊσμός εις το Σχολείο».

Τα επιχειρήματα, τα οποία προέβαλαν οι συντάκτες τις τροπολογίας, ήσαν δύο. Το ένα ήταν εθνικόν, διότι η γλώσσα αποτελεί «*τον θεμέλιον λίθον της εθνικής ημών ενότητος*» και το άλλο ήταν θρησκευτικό «*η γλώσσα η Ελληνική* (...) *είναι η γλώσσα την οποίαν ο Θεός δις εμφαντικότατα μεταχειρίσθη* (...) *Τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης μεταφράστηκαν κατά τρόπον ακατανόητον, κατά τρόπον αυτόχρημα θεόπνευστον*» και «*είναι ιστορικώς βεβαιωμένο, ότι ο Χριστός ομιλεί την Ελληνική γλώσσα. Ημείς παραιτούμεθα να παραιτηθούμεν της γλώσσης την οποίαν ομίλησεν ο θεός*». Βέβαια, η τροπολογία δεν ψηφίσθηκε, αλλά έγινε μεγάλη συζήτηση και επί πολλές ημέρες ησχολήθη ο τύπος.

Είναι ανάγκη εδώ να σημειώσουμε, ότι τον επόμενο χρόνο ο ίδιος εισηγητής έφερε προς συζήτηση να γίνει διάβημα στη Γαλλική Κυβέρνηση, προκειμένου να απομακρυνθεί από τη θέση του στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών στο Παρίσι ο Ψυχάρης, γιατί η γλώσσα που δίδασκε εκεί «*είναι γλώσσα ελεεινή και χυδαία*». Το θέμα αυτό συζητήθηκε πάρα πολύ στη Βουλή των Ελλήνων, αλλά και στον τύπο. Όμως, ο εισηγητής ελάχιστους βρήκε υπερασπιστάς των απόψεων του και έτσι η πρότασίς του απερρίφθη. Αξίζει όμως να αναφέρουμε πώς αντιμετώπισε την πρόταση αυτή ο Στέφανος Δραγούμης, μετέπειτα Πρωθυπουργός, ο οποίος είπε τα εξής: «*Τι θα επράττομεν, κύριοι, εάν η Γαλλική Κυβέρνησις μιμούμενη την ημετέραν εζήτα λόγον για την καταστροφήν που υφίσταται η Γαλλική γλώσσα διδασκόμενη στα Ελληνικά Γυμνάσια;*». Και η πρόταση αυτή απερρίφθη από τη Βουλή όπως και πολλές άλλες στο παρελθόν.

Ανέφερα τα ανωτέρω περιστατικά, για να καταδειχθεί πόσο αναγκαία ήταν η πρόταση για τη συζήτηση της Συνταγματικής Διάταξης για το γλωσσικό ζήτημα. Βέβαια, η συζήτηση και στη Β΄ Διπλή Αναθεωρητική Βουλή ήταν οξύτατη. Οι συγκρούσεις ξεκίνησαν στη Συνεδρίαση της 16ης Φεβρουάριου 1911, όταν ο Βουλευτής Αττικοβοιωτίας, Μιχαλόπουλος, πρότεινε προσθήκη άρθρου που απαγόρευε τη μετάφραση Ευαγγελίου, επαναφέροντας στη μνήμη όλων τα «Ευαγγελικά». Όμως, οι συζητήσεις στη Βουλή οξύνθηκαν ακόμα περισσότερον, όταν ο Βουλευτής Ν. Μπουφίδης, μιλώντας καθύβρισε τον ποιητή Κωστή Παλαμά, Γραμματέα τότε του Πανεπιστημίου Αθηνών, τον οποίο ονόμασε: «*εξ επαγγέλματος* δε και μελετημένης προαιρέσεως στρεβλωτήν και υβριστήν της Ελληνικής γλώσσας».

Στη συνέχεια, στις 25 και 28 Φεβρουάριου 1911, στη Βουλή συνεχίσθηκε η συζήτηση, όπου τον λόγον έλαβαν πολλοί Βουλευτές, όλων των κομμάτων της Βουλής. Ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε η αγόρευση του Βουλευτή και ποιητή Λορέντζου Μαβίλη, ο οποίος αποστόμωσε τους υβριστάς της Δημοτικής γλώσσας με την επιγραμματική φράση: «*Δεν υπάρχει χυδαία γλώσσα. Η γλώσσα που ομιλεί ο Ελληνικός λαός δεν είναι χυδαία. Υπάρχουν μόνον χυδαίοι άνθρωποι. Και είναι χυδαίοι και όταν ομιλούν την καθαρεύουσα*».

Σημαντική όμως στη συζήτηση για το γλωσσικό ζήτημα ήταν και η παρέμβαση του εισηγητή της Επιτροπής Αναθεωρήσεως του Συντάγματος, Κωνσταντίνου Ρακτιβάν, ο οποίος αναφέρθηκε στην πρόταση του Βουλευτή Αττικοβοιωτίας, Θ. Μιχαλόπουλο, περί προστασίας της γλώσσας της Εκκλησίας

και του Ευαγγελίου, καθώς και περί προστασίας της επισήμου γλώσσας του Κράτους. Και ως προς μεν το πρώτο, ο Κωνσταντίνος Ρακτιβάν είπε, ότι: «*η Επιτροπή έκρινε ότι υπάρχει αρκετή προστασία υπό του Συντάγματος, ώστε να μην υπάρχει λόγος να τεθεί ιδιαίτερη διάταξη*». Ως προς το δεύτερο θέμα, που αφορούσε την καθαρεύουσα ως επισήμου γλώσσας του Κράτους, ο Κωνσταντίνος Ρακτιβάν έδωσε την ακόλουθη απάντηση: «*Η αναγραφή ιδίας διατάξεως, η οποία να προστατεύει τη γλώσσα ταύτην, θα απέτρεπεν έναν κίνδυνον αντιστικόν, θα εδημιούργει ιδέαν κινδύνου, εκεί όπου δεν υπάρχει τοιούτος. Ένεκα τούτων η Επιτροπή θα φρονεί ότι είναι περιττή η αναγραφή ιδίας διατάξεως, αναγνωριζούσης τη γλώσσαν ταύτην, η οποία είναι Ελληνική και θα* είναι».

Εις τη συζήτηση για το γλωσσικό ζήτημα έλαβε μέρος και ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου, ο οποίος διαμαρτυρήθη δια το πάθος με το οποίο διεξήγητο η συζήτηση. Και ανέφερε ότι υπήρξε και αυτός «*θιασώτης της καθαρευούσης αδιάλλακτος, όπως θιασώτες της καθαρευούσης είμεθα πάντες, όταν εξερχόμεθα από το Γυμνάσιον, διότι εκεί δεν διδασκόμεθα τίποτε άλλο, παρά να μελετώμεν, όπως διδασκόμεθα να μελετώμεν εις το Γυμνάσιον τους αρχαίους συγγράφεις».* Αλλά μετά το πέρας των Πανεπιστημιακών σπουδών, τα πράγματα, τόνισε ο Αλ. Παπαναστασίου, αλλάζουν, όπως αλλάζουν εξελισσόμενοι όλοι οι οργανισμοί: και τούτο διότι «*η γλώσσα δεν είναι τι το αμετάβλητον, το νεκρόν, αλλά είναι τι ζων και μεταβαλλόμενοι και εξελισσόμενοι οργανισμοί, οίτινες και δημιουργούν*». Και κατέληξε ο Αλ. Παπαναστασίου, κάνοντας έκκληση να μη δώσει η Βουλή παράδειγμα καταπίεσης και ανελευθερίας.

Επίσης, τον λόγον έλαβε και ο Ι. Τσιριμώκος, ο οποίος τόνισε ότι δεν είναι δυνατόν διά διατάξεως να εμποδισθεί η εξέλιξη της γλώσσας. «*Δεν είναι δυνατόν να είπωμεν εις αυτήν* [εννοεί τη γλώσσα] *στήθι εις εν σημείον».* Τέλος, ο Ι. Τσιριμώκος εξέφρασε την ανησυχία του έναντι οιασδήποτε διαιρέσεως της γλώσσας και διεκήρυξε την πίστην του προς την εξέλιξιν.

Τέλος, τον λόγον έλαβε ο Πρωθυπουργός, Ελ. Βενιζέλος. Αρχόμενος του λόγου του εξήγησε ότι «*το μέγα ατύχημα της διγλωσσίας...*» εκληροδότησε «*... η επί αιώνες απώλεια της ανεξαρτησίας του Ελληνικού έθνους*». Και εξήγησε, ότι τούτο δεν αφεώρα την μεταβολήν των τόπων της αρχαίας γραμματικής αναπόδραστον εκ του χρόνου, αλλά ότι ένεκα της υποδουλώσεως «*έπαυσαν πλέον να παράγονται έργα φιλολογικά άξια λόγου. Εδημιουργήθη ως εκ τούτου απόστασις μεταξύ προφορικού και γραπτού λόγου, πράγμα που δημιούργησαν, όταν επεκτάθη ο ελεύθερος πολιτικός βίος, το πρόβλημα εκ της ελλείψεως γλώσσας ανταποκρινόμενης προς τας ανάγκας αυτού*». Συνεχίζων την εξιστόρηση ανακεφαλαίωσε τας διατυπωθείσας τρεις διαφορετικός γνώμας: «*Η μία έβλεπε τη λύση εις την επιστροφή εις την αρχαίαν γλώσσαν. Η άλλη εζήτει το άκρως αντίθετον, την προσαρμογήν του γραπτού λόγου εις τον προφορικόν. Και η τρίτη, την οποίαν υπεστηρίζει ο Αδαμάντιος Κοραής, απέβλεπε εις την αποκάθαρσιν του προφορικού λόγον και εξαγνισμόν της γλώσσας, η οποία θα απέβαινε εις το γραπτόν ιδίωμα τον Ελληνικού Βασιλείου*». Η τελευταία γνώμη (η ταυτισθείσα με την καθαρεύουσα) υπήρξε η κρατήσασα και αυτή εδέχθη το έθνος, διότι όπως τόνισε ο Ελ. Βενιζέλος, εις την φαντασίαν του «οι τύποι του αρχαίου ετυμολογικού έλαβαν υπερκόσμιον εκτίμησιν και όλη η λαμπρότης της αρχαίας φιλολογίας εθεωρήθη συνδεδεμένη προς ορισμένον γραμματικόν τυπικόν». Το αυτό συνέβη και διά την διδασκαλίαν των αρχαίων συγγραφέων, ακριβώς εκ της «λα-

τρείας προς τους τύπους, της αρχαίας γραμματικής». Παρά ταύτα, ετόνισε ο Βενιζέλος, η δημοτική γλώσσα «δεν απεσκορασκίσθη, εγένετο χρήσις αυτής και γίνεται εν τη ποιήσει». Διά τον γραπτόν όμως λόγον είχε τεθεί ως πορεία πλεύσης τουλάχιστον η γλώσσα του Ξενοφώντος. Και μόνον με τη σειρά δεκαετηρίδων διεπιστώθη ότι το ταξίδιον τούτο δεν ήταν δυνατόν να φθάσει εις πέρας.

Στη συνέχεια, ο Βενιζέλος επεσήμανε το Νόμο της φύσεως, ότι: *«πάσα δράσις οδηγείς εις αντίδρασιν και πάσα υπερβολή δράσης εις υπερβολήν αντίδρασης».* Ο «λογιωτατισμός» έφερε τον «μαλλιαρισμόν» και ο «μαλλιαρισμός» οδήγησε εις τα «Ευαγγελικά». Και παρατήρησεν ότι η Πολιτεία ουδέν μέτρον έλαβε τότε, ενώ έπρεπε να λάβει, όχι εκ φόβου επανόδου εις την προσπάθεια «εκχυδαϊσμού» του Ευαγγελίου, αλλά για να εμποδίσει στο μέλλον την εκμετάλλευση του γλωσσικού ζητήματος για άλλους σκοπούς. Τούτο ετόνισε διά να καυτηριάσει τον Μυστριώτη εις τον οποίον απέδωσε και τα «Ορεστειακά». Και υπό τα παρατεταμένα χειροκροτήματα της Βουλής κατέληξε να υποστηρίξει την απόλυτη απαγόρευσιν *«εις άλλον 'λεκτικόν τύπον' των κειμένων των Ιερών Γραφών άνευ της εγκρίσεως, της συναίνεσης της γνώμης της εν Κωνσταντινούπολει Αγίας και Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας».*

Εισήλθεν κατόπιν εις την ανάλυση του ζητήματος της επισήμου γλώσσας του Κράτους και εξήγησε ότι οι διατάξεις του Συντάγματος ήσαν επαρκείς διά να προστατεύσουν το Κράτος από οιανδήποτε τυχόν διάθεση δημοσίου λειτουργού, όπως αγνόηση εις την εκτέλεσιν της υπηρεσίας του την γλώσσαν, την οποία χρησιμοποιεί το Κράτος, δηλαδή την καθαρεύουσα. Αλλά ουδέποτε θα διενοείτο να απαγορεύσει σ' αυτόν όπως χρησιμοποιήσει τη Δημοτική δι' ο,τιδήποτε έξω της υπηρεσίας του. Φυσικά, δι' ορισμένη κατηγορίαν υπαλλήλων «των εντεταλμένων την διδασκαλίαν της γλώσσης, ως και δια τους αξιωματικούς», ετόνισε τα εξής: *«Υπάρχει εντελώς ασυμβίβαστον εις το να εντέλλονται και να αναλαμβάνουσι την διδασκαλίαν εν τοις σχολίοις της επισήμου γλώσσης και να υποστηρίζουσιν έξω της υπηρεσιας αυτών ότι αυτή η γλώσσα είναι κακή και βδέλυγμα και ολέθρια ή και δεν ηξεύρω τι».*

Τούτο αποτελεί άλλη απόδειξιν του Συντηρητισμού, από τον οποίον διεπνέετο εκείνη την περίοδο ο Ελ. Βενιζέλος. Επανερχόμενος όμως εις τον ρεαλισμό, ο οποίος διέκρινε τον Πρωθυπουργό, δεν εδίστασε να συμπεράνει ότι *«το δυστύχημα της διγλωσσίας είναι προορισμένο να βαρύνει όχι μόνον την γενεάν την ιδική μας, αλλά και πολλάς ακόμη γενεάς, φοβούμαι».* Και ομίλει τότε προφητικώς. Και συνεχίζοντας τον προφητικό του λόγον, συμπερασματικά τόνισε τα εξής: *«Δια τούτο είπον, ότι είμεθα υποχρεωμένοι επί μακρόν χρόνον ακόμη, όχι ημείς, αλλά το έθνος, είναι υποχρεωμένον επί μακρόν χρόνον* να *υφίσταται τα δεινά της διγλωσσίας. Αλλά ου δε μία υπάρχει αμφιβολία, κύριοι, ότι η κατεύθυνσις πρέπει να τείνει εις εξάλειψιν της διγλωσσίας».* Προς τούτο εζήτησεν «ανοχή των μεν προς τας γνώμας των δε» και πρόσθεσεν ότι *«η αδιαλλαξία, ο φανατισμός μετά των οποίων διεξάγεται η γλωσσική συζήτησις είναι ξένα εντελώς προς το αληθές Ελληνικό πνεύμα, το οποίον παρέσχεν εις ημάς τα αριστουργήματα της αρχαίας Ελληνικής φιλολογίας».*

Τέλος, στην ομιλία του ο Ελ. Βενιζέλος επέστησε την προσοχή προς τους δημοτικιστάς από τον κίνδυνο του «μαλλιαρισμού» και ετόνισε ότι «*ο μαλλιαρισμός είναι ο μεγαλύτερος εχθρός, ουχί της καθαρεύουσας, την οποίαν είναι αδύνατον να επηρεάσει, αλλά της* δημοτικής».

Τελικά, έγινε δεκτή η ακόλουθη διετύπωση του σχετικού άρθρου, μετά από πρόταση του Βουλευτή Γαλανού: *«Επίσημος γλώσσα του Κράτους είναι εκείνη εις την οποίαν συντάσσονται το πολίτευμα και της Ελληνικής Νομοθεσίας τα κείμενα. Πάσα προς παραφθοράν ταύτης επέμβασις απαγορεύεται».* Την πρόταση αυτή απεδέχθη ο Υπουργός Δικαιοσύνης Ν. Δημητρακόπουλος, ως περισσότερον ανταποκρινόμενη προς την άποψην του Πρωθυπουργού, την οποίαν εφαίνετο ασπαζόμενη η πλειοψηφία της Βουλής.

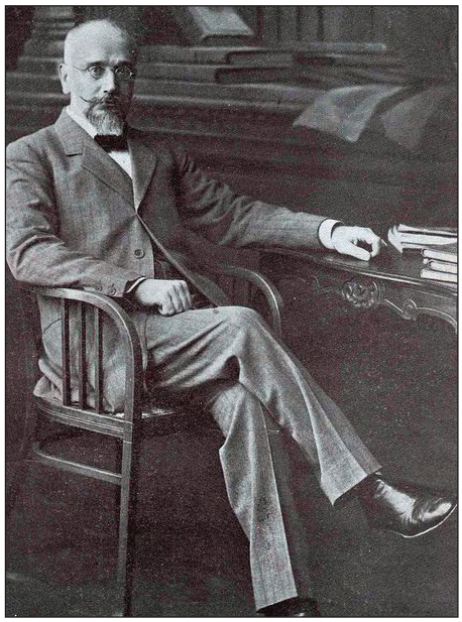
Οι Βουλευτικές Εκλογές του 1912 και η νέα μεγάλη νίκη του Ελ. Βενιζέλου

Όπως ελέχθη στο προηγούμενο κεφάλαιο, μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1911 ακολούθησε το μεγάλο μεταρρυθμιστικό έργο της Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου, με στόχο τον εκσυγχρονισμό και τον εξευρωπαϊσμό του Ελληνικού Κράτους. Έτσι, η Κυβέρνηση των Φιλελευθέρων προχώρησε στον εκδημοκρατισμό του Κράτους, στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και τη βελτίωση της Διεθνούς θέσεως της Ελλάδος. Παράλληλα, προχώρησε στην αναδιοργάνωση των Ενόπλων και σε ουσιαστικές αλλαγές στη Διοίκηση, στη Δικαιοσύνη, στη Δημόσια Ασφάλεια, στην Παιδεία κ.ά. Σημαντικές όμως ήσαν και οι πρωτοβουλίες του Ελ. Βενιζέλου στον τομέα των εργαζομένων, με την ψήφιση πολλών εργατικών νόμων, οι οποίοι χαρακτηρίσθηκαν θεμελιώδεις νόμοι για μία νέα εργατική και κοινωνική πολιτική.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι εκείνη την περίοδο ψηφίσθηκαν περίπου 330 νέοι νόμοι, οι οποίοι άλλαξαν τη μορφή του τόπου και τη μοίρα του Ελληνικού λαού. Με την εργώδη αυτή προσπάθεια, που έδινε την εικόνα ενός πανελλήνιου Συναγερμού για την ανάπλαση της χώρας, έκλεισε το έτος του 1911: Ο πρώτος χρόνος της μεγάλης αναδημιουργικής προσπάθειας του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Έτσι πέρασε το 1911, το οποίο χαρακτηρίστηκε ως παραγωγικό έτος, για να εισέλθουμε στο 1912, το οποίο είχε προκαθορισθεί ως έτος νέων εκλογών. Οι εκλογές αυτές διεξήχθησαν την 11η Μαρτίου 1912 με τη συμμετοχή και των παλαιών κομμάτων, τα οποία στις προηγούμενες εκλογές, της 28ης Νοεμβρίου 1910, δεν μετείχαν. Βέβαια, ο αγώνας και σε αυτές τις εκλογές ήταν πεισμών, διότι τα αντιπολιτευόμενα τον Ελευθέριο Βενιζέλο κόμματα είχαν συνασπισθεί δια μία ακόμα φορά, διότι έβλεπαν ότι προέβαλε ενώπιον τους η τελευταία ευκαιρία. Εάν και αυτή η ευκαιρία εχάνετο, τότε ο Ελ. Βενιζέλος θα επεβάλλετο πλέον οριστικά και τελεσίδικα. Όμως τα πράγματα έδειξαν ότι ήταν πολύ αργά για να αναστραφεί το κλίμα. Και τούτο διότι το δημιουργικό έργο των Φιλελευθέρων, το οποίο είχε επιτευχθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα, είχε αναγνωρισθεί από ολόκληρο το Ελληνικό λαό. Το πνεύμα της μεγάλης αλλαγής είχε επικρατήσει σε όλες τις περιοχές της χώρας. Επί πλέον, την προεκλογική περίοδο οι Έλληνες ήταν έτοιμοι να εκδικηθούν τα παλαιά κόμματα για τον κρατικό, πολιτικό και στρατιωτικό εξευτελισμό που υπέστη η χώρα μας στον ατυχή πόλεμο του 1897. Και γι' αυτό η μεγάλη πλειοψηφία του Ελληνικού λαού, εκτός του έργου, είχε ταχθεί υπέρ του Ελ. Βενιζέλου. Στη νέα βέβαια Βουλή, η οποία ήταν πλέον απλή, θα εκλέγονταν μόνον 181 Βουλευτές. Τις εκλογές της 11ης Μαρτίου 1912 διεξήγαγε η Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου, η οποία παρέμεινε και

πάλι στην εξουσία. Βέβαια, οι εκλογές αυτές έγιναν και στην Κρήτη, όπου εξελέγησαν 69 Βουλευτές, τους οποίους όμως δεν εδέχθησαν στη Βουλή, λόγω του ότι δεν είχε ακόμη ενωθεί η Κρήτη με την Ελλάδα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι Κρήτες Βουλευτές έγιναν δεκτοί στη Βουλή την 1.10.1912, μετά από πολύμηνη προσπάθεια να μετάσχουν για να επισπευσθεί η διαδικασία της Ενώσεως της Κρήτης με την Ελλάδα.

Μετά τη θριαμβευτική νίκη στις εκλογές της 11 Μαρτίου 1912 ο Ελ. Βενιζέλος άρχισε το μεταρρυθμιστικό του έργο ώστε να φανεί αντάξιος στις απαιτήσεις του ελληνικού λαού. Έτσι, μετά τις εργασίες για την αναθεώρηση του Συντάγματος άρχισαν οι προσπάθειες για τον εκδημοκρατισμό του Κράτους, την οικονομική ανάπτυξη, τη βελτίωση της διεθνής θέσης της χώρας κ.ά.

Τέλος, οι εκλογές διεξήχθησαν με το ίδιο εκλογικό σύστημα, δηλαδή το πλειοψηφικό με ευρεία και στενή περιφέρεια και η επιλογή των υποψηφίων έγινε με το σφαιρίδιο. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι εκλογές διεξήχθησαν με απόλυτη τάξη καίτοι υπήρχε μεγάλος ανταγωνισμός λόγω της συμμετοχής των παλαιών κομμάτων. Όμως και οι εκλογές αυτές είχαν δημοψηφισματικό χαρακτήρα, λόγω της μεγάλης νίκης την οποία πέτυχε το κόμμα των Φιλελευθέρων, το οποίο εξέλεξε τους 146 από τους 181 Βουλευτές, που εξελέγησαν σε ολόκληρη την επικράτεια. Από τα άλλα κόμματα, ο Γεώργιος Θεοτόκης εξέλεξε 10 Βουλευτές, ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης 8, ο Δημήτριος Ράλλης 6, ο Αλέξανδρος Ζαΐμης 4 και οι Κοινωνιολόγοι (Αλ. Παπαναστασίου) 5. Τέλος, εξελέγησαν και δύο ανεξάρτητοι, ο ένας εκ των οποίων ήταν ο Δημήτριος Γούναρης, πληρεξούσιος της Αχαΐας. Όμως στις εκλογές αυτές δεν κατάφερε να εκλεγεί ο Δημήτριος Ράλλης, τ. Πρωθυπουργός και αρχηγός του ομώνυμου Ραλλικού κόμματος.

Το αποτέλεσμα των εκλογών της 11ης Μαρτίου 1912 οδήγησε στην εκμηδένιση των άλλων κομμάτων, στην επιβολή των Φιλελευθέρων ως δεσπόζοντος κόμματος πειθαρχημένου και συνεκτικού. Αυτή η ενότητα και η συνοχή των Φιλελευθέρων παρατηρήθηκε στις περισσότερες περιοχές της Ελλάδος. Έτσι, το κόμμα των Φιλελευθέρων έδειξε όγκο δύναμης στην Αττική και Βοιωτία, στην Αιτωλία και Ακαρνανία, στην Εύβοια, στη Λάρισα, στα Τρίκαλα, στην Άρτα, στις Κυκλάδες και την Ύδρα. Στις ανωτέρω περιοχές το κόμμα των Φιλελευθέρων κέρδισε και τις 86 έδρες. Αξιόλογη όμως δύναμη εμφάνισε το κόμμα των Φιλελευθέρων στην Αχαΐα και στην Ηλεία, όπου κέρδισε τις 15 από τις 16 Βουλευτικές έδρες, τη δε 16η έδρα κέρδισε ο ανεξάρτητος Δημήτριος Γούναρης. Σημαντική ήταν η δύναμη των Φιλελευθέρων και στην Αργολίδα και Κορινθία, όπου κέρδισε τις 9 εκ των 11 εδρών. Ανάλογη ήταν η δύναμη των Φιλελευθέρων και σε άλλες περιοχές της Ελλάδος. Είναι ανάγκη εδώ να σημειώσουμε, ότι σημαντική ήταν η αύξηση της δύναμης των Φιλελευθέρων στη Λάρισα και στα Τρίκαλα, όπου στις εκλογές του 1910 είχαν επικρατήσει οι συνδυασμοί του Αγροτικού Κινήματος.

ΠΑΤΡΙΣ

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

200.000 ΦΥΛΛΑ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

Η ΝΙΚΗ ΤΩΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ

140-150 ΒΕΝΙΖΕΛΙΚΟΙ

ΤΑ ΜΕΣΤΕΡΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΤΤΙΚΟΒΟΙΩΤΙΑΣ

ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ

Η νίκη των Φιλελευθέρων στις εκλογές της 11ης Μαρτίου 1912 όπως αποτυπώθηκαν στο πρωτοσέλιδο της εφ. Πατρίς *(12 Μαρτίου 1912)*

Γιατί όμως σημειώθηκε αυτή η αύξηση της δύναμης του κόμματος των Φιλελευθέρων; Τι ώθησε τον Ελληνικό λαό, ώστε να ακολουθήσει το κόμμα των Φιλελευθέρων; Αναμφισβήτητα σημαντικό ρόλο έπαιξε η προσωπικότητα του Ελευθερίου Βενιζέλου, διότι ήταν ο νέος ηγέτης τον οποίο από πολλά χρόνια αναζητούσε ο Ελληνικός λαός μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897. Πέραν όμως από την προσωπικότητα του Πρωθυπουργού, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του αποτελέσματος έπαιξε το μεταρρυθμιστικό έργο του Ελευθερίου Βενιζέλου, το οποίο είχε αρχίσει μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1911. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων ψηφοφόρων προτίμησε το κόμμα των Φιλελευθέρων επειδή με τις ταχύρρυθμες μεταρρυθμίσεις είχαν θέσει πολλά πράγματα σε κίνηση και είχαν δημιουργήσει την εμπιστοσύνη ότι θα έλυναν όλα τα προβλήματα τα οποία υπήρχαν σε εκκρεμότητα από πολλά χρόνια πριν. Ένας άλλος λόγος που οδήγησε τους ψηφοφόρους προς το κόμμα των Φιλελευθέρων, ήταν το γεγονός ότι τα στελέχη του κόμματος δεν ήσαν βεβαρημένα με την κρίση των κομμάτων και τις αδυναμίες του πολιτικού συστήματος προ του 1909.

Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε ότι οι εξαγγελίες και οι υποσχέσεις που είχαν δοθεί για τη μεγάλη αλλαγή ήσαν ακόμη στο στάδιο των εξελίξεων και δεν υπήρχαν περιθώρια στα αντιβενιζελικά κόμματα να ασκήσουν κριτική για πράξεις ή παραλείψεις. Έτσι, όλα ευνοούσαν την παράταξη του Ελευθερίου Βενιζέλου και γι' αυτό στις εκλογές της 11ης Μαρτίου 1912 πέτυχε αυτό το νικητήριο αποτέλεσμα. Αντίθετα, με τη μεταρρυθμιστική πολιτική που άσκησε η Κυβέρνηση των Φιλελευθέρων ήταν η πολιτική του κόμματος της αντιπολίτευσης με πρώτο βέβαια το κόμμα του Δημητρίου Ράλλη και το κόμμα του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Συγκεκριμένα, το κόμμα του Δημητρίου Ράλλη ήταν αντίθετο με τις μεταρρυθμίσεις του Βενιζέλου και κυρίως δεν ήθελε καθόλου τις νεωτεριστικές πρωτοβουλίες του αρχηγού των Φιλελευθέρων. Επίσης, το κόμμα του Δημητρίου Ράλλη δεν ήθελε την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας όπως αυτή διαμορφωνόταν στο τέλος του 19ου αιώνα, λόγω της αύξησης της εκτελεστικής εξουσίας, πράγμα το οποίο επιδίωκε η Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου. Βέβαια, για τους Ραλλικούς η Βουλή συνέχιζε να αποτελεί το κέντρο του πολιτικού συστήματος και αγωνίζονταν να θέσουν τέρμα στην ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας. Από την πλευρά του το Εθνικό Κόμμα του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη διέφερε ως προς την προπαγάνδα και τους πολιτικούς στόχους από το κόμμα του Δημητρίου Ράλλη. Έτσι, το Εθνικό Κόμμα αντιδρούσε στις σύγχρονες μεθόδους της πολιτικής προπαγάνδας που χρησιμοποιούσαν οι Φιλελεύθεροι.

Αξιοσημείωτο ήταν το ιοβόλο ύφος που χρησιμοποιούσε το κόμμα του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου. Μάλιστα, χρησι-

μοποιούσε και ανεπίτρεπτες φράσεις όπως: *«Ένας ξένος ήταν ο Βενιζέλος στη χώρα με τον οποίον τον συνέδεαν μόνο οι δεσμοί των εθνικών προσδοκιών... ».* Παρ' όλα ταύτα, το 1912, όταν ξέσπασε ο Βαλκανικός πόλεμος, ο Μαυρομιχάλης υποστήριζε σθεναρά την Κυβέρνηση, ενώ ο Δημήτριος Ράλλης σιώπησε. Διαφορετική όμως ήταν η αντιπολίτευση που ασκούσε το κόμμα του Γεωργίου Θεοτόκη. Η συντηρητική αντίληψη για την κοινωνία και το διαφορετικό πολιτικό ύφος μπορεί να χώριζαν τους Θεοτοκικούς από τους Φιλελευθέρους, όμως η απόσταση ήταν πολύ μικρότερη από εκείνη που χώριζε τους Φιλελευθέρους από τους Ραλλικούς. Οι Θεοτοκικοί ήθελα να βελτιώσουν τη φιλελεύθερη πολιτική και να διορθώσουν τα λάθη του Ελευθερίου Βενιζέλου. Βέβαια, οι Θεοτοκικοί κατηγορούσαν τον Βενιζέλο, διότι με το ένα χέρι μοίραζε υποσχέσεις στους «πλουτοκράτες» και με το άλλο στους εργάτες. Στην εξωτερική πολιτική ο Θεοτόκης ενθάρρυνε το 1912 την Κυβέρνηση να συμμετάσχει στον πόλεμο στο πλευρά της Ιταλίας, συμφώνησε όμως αργότερα με τον Ράλλη στην κατ' αρχήν κριτική της πολιτικής συμμαχιών, της εισόδου της Ελλάδος στον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο και στην ειρήνη του Βουκουρεστίου.

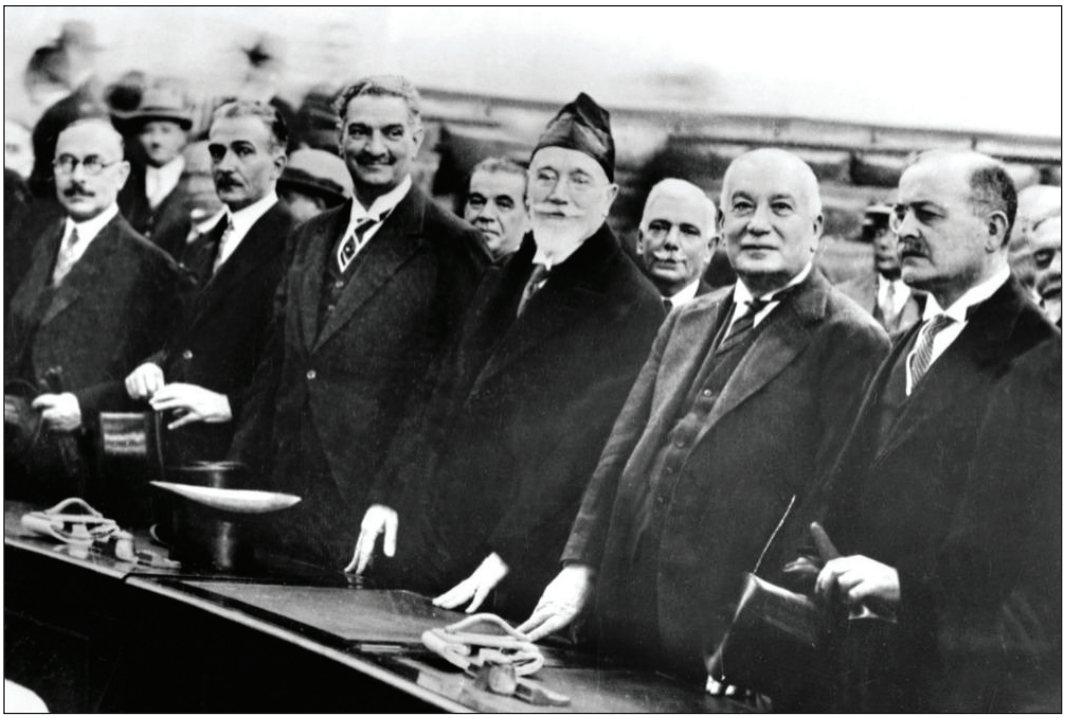
Πρέπει τέλος να σημειώσουμε, ότι στην περιοχή της Αχαϊοήλιδος το κόμμα των Φιλελευθέρων αύξησε σημαντικά την εκλογική του δύναμη σε σύγκριση με τις εκλογές του 1910. Συγκεκριμένα, στην Αχαϊοήλιδα το κόμμα των Φιλελευθέρων εξέλεξε 15 Βουλευτές από τους 16. Τη 16η έδρα κέρδισε ο ανεξάρτητος Βουλευτής Αχαΐας Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος στις προηγούμενες εκλογές της 28ης Νοεμβρίου 1910 δεν είχε πολιτευθεί όπως όλα τα παλαιά κόμματα.

Στην Αχαϊοήλιδα κατά σειρά εξελέγησαν οι εξής: 1) Ανδρέας Μιχαλακό- πουλος με 24.643 ψήφους, 2) Δημήτριος Γούναρης με 24.342 ψήφους, 3) Αλέξανδρος Ζαΐμης με 24.021 ψήφους, 4) Λουκάς Κανακάρης με 23.517 ψήφους, 5) Σπήλιος Αγαπητός με 23.193 ψήφους, 6) Κωνσταντίνος Γόντικας με 23.114 ψήφους, 7) Αριστόβουλος Πετιμεζάς με 23.035 ψήφους, 8) Γεώργιος Κρεστενίτης με 22.941 ψήφους, 9) Ιωάννης Βέρροιος με 22.308 ψήφους, 10) Γεώργιος Παπακυριακόπουλος με 22.281 ψήφους, 11) Πολυχρόνης Πολυχρονιάδης με 22.123 ψήφους, 12) Λέων Μεσσηνέζης με 22.707 ψήφους, 13) Παναγής Βουρλούμης με 21.582 ψήφους, 14) Γεώργιος Λαμπρινόπουλος με 21.402 ψήφους, 15) Νικόλαος Συριόπουλος με 21.271 ψήφους και 16) Πελοπίδας Ηλιόπουλος με 21.075 ψήφους.

Εκτός όμως από τους ανωτέρω 16 που εξελέγησαν Βουλευτές Αχαϊοΐλιδος υπήρξαν και πολλοί επιλαχόντες. Πρώτοι επιλαχόντες ήσαν οι: 1) Γεώργιος Κατσιμπίρης με 20.080 ψήφους, 2) Διονύσιος Γκλαβάς με 19.800 ψήφους, 3) Ανδρέας Δρούλιας με 19.617 ψήφους, 4) Θρασύβουλος Πετμεζάς με 18.501 ψήφους, 5) Κωνσταντίνος Γεροκωστόπουλος με 18.424 ψήφους κ,λ.π. Επίσης, δεν εξελέγησαν γνωστοί πολιτικοί, όπως ο Κωνσταντίνος Γκότσης, ο Λουκάς Φλαμής, ο Ανδρέας Παναγιωτόπουλος, ο Αλέξανδρος Φωτήλας κ.ά.

Το μεταρρυθμιστικό έργο του Ελευθερίου Βενιζέλου και τα ληφθέντα νέα μέτρα

Η πρώτη Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου σχηματίσθηκε, όπως είναι γνωστόν, την 6η Οκτωβρίου του 1910. Η Κυβέρνηση αυτή διεξήγαγε και τις εκλογές της 28ης

Ο Ελ. Βενιζέλος ως Πρωθυπουργός την περίοδο 1910-1911 έδωσε πολλές και μεγάλες μάχες στη Βουλή για την ψήφιση του Συντάγματος του 1911, το οποίο εθεωρήθη ένα από τα προοδευτικότερα Συντάγματα της Ευρώπης

Νοεμβρίου του 1910 για την εκλογή της Β΄ Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής. Μετά τις τελευταίες εκλογές, στις οποίες το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου είχε θριαμβεύσει συγκεντρώσας ποσοστό 84,8% (λόγω της μη συμμετοχής των παλαιών κομμάτων), ο Πρωθυπουργός εσκέπτετο τον ανασχηματισμό της Κυβέρνησής του για να μπορέσει να εφαρμόσει το μεταρρυθμιστικό του έργο. Έτσι, στις αρχές του 1911 τοποθέτησε τον Εμμανουήλ Μπενάκη ως Υπουργό του νεοσυσταθέντος Υπουργείου Γεωργίας, Εμπορίου και Βιομηχανίας, το οποίο αργότερα ονομάσθηκε Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας. Βέβαια, την περίοδο εκείνη δεν έγινε καμία αλλαγή στο Κυβερνητικό σχήμα μέχρι το 1912. Τότε, λόγω παραίτησης των Υπουργών Αποστόλου Αλεξανδρή (Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης) και Εμμ. Μπενάκη (Υπουργός Εθνικής Οικονομίας) ορκίσθηκαν αντίστοιχα ο Ιωάννης Τσιριμώκος και ο Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, Αχαιός στην καταγωγή και μετέπειτα Πρωθυπουργός. Εκείνη την περίοδο (αρχές του 1912) διορίσθη ως Υπουργός των Ναυτικών και ο Νικόλαος Στράτος. Άλλη αλλαγή σημειώθηκε στις 18 Μαΐου 1912, όταν παραιτήθη εξαιτίας του θέματος των Κρητών Βουλευτών, ο Υπουργός Δικαιοσύνης Κωνσταντίνος Ρακτιβάν και στη θέση του τοποθετήθηκε ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος. Τέλος, στις 17 Αυγούστου του 1912 ορκίσθηκε ο Λάμπρος Κορομηλάς ως Υπουργός Εσωτερικών και ο Αλέξανδρος Διομήδης ορκίσθηκε ως Υπουργός Οικονομικών.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μετά τις εκλογές της 28ης Νοεμβρίου του 1910, όπου το κόμμα του Ελευθερίου Βενιζέλου θριάμβευσε κερδίζοντας τις 307 έδρες από τις 362 και την αναθεώρηση του Συντάγματος, έπρεπε να αρχίσει το μεταρρυθμιστικό έργο της Κυβέρνησης. Βέβαια, η Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου μπορούσε, χάρις στη μεγάλη πλειοψηφία που διέθετε, να στηριχθεί

στις δικές της δυνάμεις για να απαλλαγεί από την κηδεμονία του θρόνου και των άλλων κομμάτων. Έτσι, στις πρώτες προτεραιότητες που έθεσε ο Πρωθυπουργός ήταν να σταθεροποιηθεί στην εξουσία και να κρατήσει το μεγάλο πλέον κόμμα ενωμένο. Εδώ είναι ανάγκη να τονίσουμε, ότι ο Πρωθυπουργός ήταν υποχρεωμένος να βρίσκει τη μέση οδό στις διάφορες αντιφατικές απόψεις που εμφανίζονταν στα διάφορα θέματα, από το γλωσσικό ζήτημα έως τη μοναρχία και να δίνει τις σωστές και αντικειμενικές λύσεις. Το ίδιο βέβαια συνέβαινε και στο κόμμα, όπου η ετερογένεια των πολιτικών στελεχών που το αποτελούσαν αποτυπώθηκε στο αντιφατικό έργο της Β΄ Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής.

Όμως ο Πρωθυπουργός, παρά τις παλινδρομήσεις των στελεχών του, είχε ξεκαθαρισμένες αντιλήψεις, επηρεασμένες από το Γαλλικό Ριζοσπαστισμό και το Βρετανικό Νεοφιλελευθερισμό, που έδιναν λύσεις στην απάλυνση των κοινωνικών αντιθέσεων. Έτσι, την πρώτη περίοδο άρχισε με την ενίσχυση και τον εκδημοκρατισμό του Κράτους, την οικονομική ανάπτυξη με μέσο την προστασία του μεγάλου κεφαλαίου και τέλος τη βελτίωση της θέσεως των λαϊκών μαζών, ώστε να εξασφαλίσει τη νομιμοφροσύνη τους. Τέλος, έθεσε ως άμεσους στόχους την πειθαρχία του στρατού, τη στερέωση του θρόνου, του οποίου όμως ήθελε να περιορίσει τις αρμοδιότητες σε σχέση με το παρελθόν, την επιβολή ευταξίας και τη βελτίωση της διεθνούς θέσεως της χώρας.

Βέβαια, ο Ελευθέριος Βενιζέλος μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος, όπου έγινε λόγος σε προηγούμενο κεφάλαιο, άρχισε να αντιμετωπίζει τα προβλήματα τα οποία υπήρχαν στον στρατό. Το πρώτο πρόβλημα που αντιμετώπισε στο στράτευμα ήταν η πλήρης αποκατάσταση της πειθαρχίας. Και τούτο διότι η στρατιωτική πειθαρχία είχε αρχίσει να κλονίζεται από την εποχή της επανάστασης του 1909 και η αποκατάστασή της απετέλεσε ένα από τα πρώτα μελήματα της Κυβερνήσεως του Ελευθερίου Βενιζέλου. Το δεύτερο ζήτημα σε σχέση με τον στρατό ήταν η εκ νέου χρησιμοποίηση ικανών στελεχών, τα οποία είχαν απομακρυνθεί από την επανάσταση και την επάνοδο των οποίων ήθελε και ο Βασιλιάς. Το τρίτο ζήτημα ήταν η οριστική ρύθμιση της εκπαίδευσης του στρατού, με την μετάκληση εκπαιδευτών εκ του εξωτερικού. Και το τελευταίο ζήτημα ήταν ο επαρκής εφοδιασμός των Ενόπλων Δυνάμεων με πολεμικό υλικό, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν εις την αποστολή τους όταν οι περιστάσεις το προκαλέσουν. Σε όλες αυτές τις απαιτήσεις ο Πρωθυπουργός ανταποκρίθηκε άμεσα και κατάφερε να οργανώσει τον στρατό και να τον καταστήσει αξιόμαχο και ετοιμοπόλεμο.

Μετά τις Ένοπλες Δυνάμεις ή και παράλληλα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η Κυβέρνησή του εστράφη προς την κρατική μηχανή και πραγματοποίησε ουσιαστικές αλλαγές στη Διοίκηση, στη Δικαιοσύνη, στη Δημόσια Ασφάλεια και στην Παιδεία. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι βασική διοικητική μεταβολή ήταν ο νόμος περί Αυτοδιοίκησης, με τον οποίο περιόρισε τις εξουσίες των Δημάρχων, με στόχο τον εκδημοκρατισμό της επαρχιακής πολιτικής ζωής. Στον τομέα της Δικαιοσύνης επεχειρήθη η σύνταξη νέων κωδικών (αστικού, ποινικού και εμπορικού), καθώς και Ποινικής και Πολιτικής Δικονομίας. Επί πλέον, με διάφορα νομοθετήματα, επιχειρήθηκε ο εκσυγχρονισμός του Αστικού Δικαίου, η απλοποίηση της Δικονομίας, η τροποποίηση επί το επιεικέστερο της ποινικής νομοθεσίας, ενώ έγιναν σημαντικές προσπάθειες για την καλύτερη λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος.

Στην πορεία η Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου οργάνωσε καλύτερα τα λογι-

στικά του Κράτους και το σύστημα των Δημοσίων εσόδων. Έτσι, εισήγαγε τη φορολογία του εισοδήματος και εισέπραξε καθυστερούμενους φόρους, ενώ καταδίωξε το λαθρεμπόριο και μεταρρύθμισε το φορολογικό σύστημα προς όφελος των πτωχότερων τάξεων. Την ίδια περίοδο κάλεσε ξένους ειδικούς για την αναδιοργάνωση της Χωροφυλακής και ενίσχυσε την αγροτική ασφάλεια.

Στο χώρο της εκπαίδευσης χρηματοδότησε το Πανεπιστήμιο, ώστε να αναπτυχθεί καλύτερα, ενώ προώθησε τον εκσυγχρονισμό της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Επίσης στον τομέα της εκπαίδευσης με έμμεσους τρόπους προώθησε τη Δημοτική γλώσσα, βελτίωση τα οικονομικά των δασκάλων και των καθηγητών, ενώ μείωσε την οικονομική επιβάρυνση των διδασκομένων.

Ιδιαίτερο όμως ενδιαφέρον επέδειξε η Κυβέρνηση των Φιλελευθέρων και προς την ύπαιθρο, με τη δημιουργία υποδομών (υδραυλικά έργα, δρόμοι κ.λ.π.), αλλά και ενίσχυση της γεωργικής, κτηνοτροφικής και δασικής παραγωγής της χώρας.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι ενώ η Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου συνέχισε τη φιλελεύθερη οικονομική πολιτική της προηγούμενης περιόδου, στην πραγματικότητα έθεσε τις βάσεις για μία κρατιστική πολιτική, την οποία στην πορεία αναγκάστηκε να ακολουθήσει. Έτσι, με διάφορα μέτρα περιόρισε την ανεξαρτησία της Εθνικής Τράπεζας, ώστε να θέτει πιο άμεσα τους πόρους της στην υπηρεσία της Κρατικής Μηχανής.

Στον τομέα της εργατικής τάξης εφαρμόσθηκε προστατευτική πολιτική με την ψήφιση ειδικών νόμων και την ίδρυση του Ανωτάτου Συμβουλίου Εργασίας και του Τμήματος Εργασίας και Κοινωνικής Πρόνοιας που υπήχθη στο νεοσύστατο Υπουργείο. Βέβαια, η εργατική πολιτική συνεχίστηκε να εφαρμόζεται καθ' όλη τη δεκαετία του 1910, αλλά τα πρακτικά της αποτελέσματα για τους εργαζομένους ήταν πολύ πτωχά. Σημαντικό όμως έργο της Κυβερνήσεως των Φιλελευθέρων ήταν ότι την περίοδο εκείνη τέθηκαν τα θεμέλια της Αγροτικής μεταρρύθμισης στη Θεσσαλία και στην Κέρκυρα, ενώ ο νόμος εναντίον της τοκογλυφίας ανακούφισε τα πτωχότερα στρώματα του πληθυσμού και ιδιαίτερα τους αγρότες.

Όλες αυτές οι μεταρρυθμίσεις που αναφέρθησαν πιο πάνω, είχαν άμεσα αποτελέσματα και γρήγορα φάνηκε η οικονομική άνθιση του τόπου. Τέλος, προχώρησε αποφασιστικά η ανασύνταξη των Στρατιωτικών και Ναυτικών Δυνάμεων. Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι οι μεταρρυθμίσεις που πραγματοποίησε η Κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου επηρέασαν πάρα πολύ τις σχέσεις Κράτους Κοινωνίας. Άμεσο επηρεασμό είχαν οι μεταρρυθμίσεις στην ενίσχυση των κρατικών εξουσιών, πράγμα το οποίο είχε συμβεί και με την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1911.

Βέβαια, ο Συντάκτες του Συντάγματος ήταν άτομα με συντηρητικές αρχές κι έτσι απεφεύχθησαν οι ριζικές καινοτομικές και οι ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις. Η προσπάθεια αυτή βοήθησε την εσωτερική ειρήνευση, ενώ περιόρισε σημαντικά τις βασιλικές αρμοδιότητες και συντέλεσε αποφασιστικά στην αναδιοργάνωση του Κράτους. Βέβαια, η ίδια συνταγματική αναθεώρηση προώθησε την ιδέα του παρεμβατικού Κράτους ως δίκαιο και αμερόληπτο του διαχωρισμού της Κοινωνίας. Από την άλλη μεριά, διάφοροι ειδικοί νόμοι αύξησαν την Εκτελεστική εξουσία του Διοικητικού Μηχανισμού και έτσι λειτούργησε αποτελεσματικότερα η Κρατική Εξουσία.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε, ότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος εξεπλήρωσε

τις δεσμεύσεις του για ριζικό θεσμικό μετασχηματισμό και οδήγησε την Ελληνική Κοινωνία σε Δημοκρατική κατεύθυνση.

Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος και οι πρώτες μεγάλες νίκες των Ελλήνων

Σε προηγούμενο κεφάλαιο αναφέραμε για το κίνημα των Νεοτούρκων, οι οποίοι επικράτησαν στις χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου το 1909. Μετά την επικράτησή τους οι Νεότουρκοι εφήρμοσαν μία εθνικιστική πολιτική, η οποία αποσκοπούσε στον αφανισμό των Χριστιανικών πληθυσμών της Βαλκανικής και την εφαρμογή σκληρών μέτρων, όπως ήταν η υποχρεωτική στρατολογία, η υποχρεωτική διδασκαλία της Τουρκικής γλώσσας, η κατάργηση διαφόρων προνομίων κ.λ.π.

Βέβαια, η πολιτική αυτή των Νεοτούρκων είχε κύριο αποδέκτη τον Ελληνικό πληθυσμό, διότι οι Έλληνες είχαν αποκτήσει κάποια δύναμη μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, λόγω της πνευματικής τους υπεροχής και της βαθιάς ριζωμένης εθνικής συνείδησης.

Η συμπεριφορά αυτή των Νεοτούρκων δεν είχε αφήσει αδιάφορους τους Έλληνες, οι οποίοι από το 1910 είχαν αρχίσει να αντιμετωπίζουν το νέο κίνδυνο, οργανώνοντας και εξοπλίζοντας τις ένοπλες δυνάμεις με τις άλλες Βαλκανικές χώρες, όπου επικρατούσε πνεύμα συνεργασίας και αμοιβαίας συνεννόησης.

Μέσα σ' αυτό το πνεύμα της αμοιβαίας συνεννόησης άρχισαν οι προσεγγίσεις των Βαλκανικών χωρών για συγκρότηση κάποιας συμμαχίας εναντίον των Τούρκων. Έτσι, οι προσπάθειες της Ελλάδας με τη Βουλγαρία συνάντησαν την αντίδραση της Βουλγαρίας λόγω του ότι η Ελλάδα έθεσε το θέμα της άρσης του σχήματος που είχε δημιουργηθεί με την ίδρυση της Βουλγαρικής εξαρχίας το 1870. Αντίθετα, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Βουλγαρίας και Σερβίας βρίσκονταν σε καλό δρόμο, ενώ το Μαυροβούνιο είχε δηλώσει ότι θα μετείχε σε οποιαδήποτε συμμαχία εναντίον της Τουρκίας.

Έτσι, στις 29 Φεβρουάριου του 1912 υπεγράφη μυστική συμμαχία μεταξύ Σερβίας και Βουλγαρίας, που προέβλεπε την αμοιβαία στρατιωτική συνδρομή για την εξασφάλιση της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας των δύο χωρών. Βέβαια, η συνθήκη αυτή μεταξύ Σερβίας και Βουλγαρίας αντιμετώπιζε και το ενδεχόμενο της στρατιωτικής επεμβάσεως κατά της Τουρκίας και το θέμα της διανομής των εδαφών. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι εκτός των άλλων οι Ελληνοβουλγαρικές διαπραγματεύσεις συναντούσαν δυσκολίες και λόγω των Βουλγαρικών διεκδικήσεων στη Μακεδονία και τη Θράκη. Παρά ταύτα, η Ελλάδα, διαβλέποντας τον κίνδυνο της μη συμμετοχής σε μία συμμαχία με τις άλλες Βαλκανικές χώρες, υπέγραψε στις 16 Μαΐου 1912 αμυντική συνθήκη συμμαχίας τριετούς διάρκειας, χωρίς να ρυθμίζεται με αυτή το θέμα διανομής εδαφών. Όμως, ο Ελευθέριος Βενιζέλος και μετά την υπογραφή της ανωτέρω συμβάσεως ανησυχούσε πάρα πολύ, διότι είχε πληροφορηθεί τη μυστική συμφωνία μεταξύ Βουλγαρίας και Σερβίας. Και τούτο διότι σε περίπτωση πολέμου, χωρίς τη συμμετοχή της Ελλάδας, θα χάνονταν οριστικά τα Ελληνικά εδάφη σε Μακεδονία και Θράκη και η Ελλάδα θα παρέμενε στα όρια του 1881.

Εδώ είναι ανάγκη να διευκρινίσουμε, ότι η Ελλάδα καίτοι δεν είχε υπογράψει

καμία συμφωνία με τη Σερβία και το Μαυροβούνιο, εν τούτοις στις αρχές του 1912 όλοι οι Χριστιανικοί λαοί της Βαλκανικής βρέθηκαν ενωμένοι κατά του κοινού εχθρού. Επίσης, εδώ πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι λαοί της Βαλκανικής δεν είχαν ιδιαίτερη συμπάθεια προς τον Ελληνικό στρατό. Δέχθηκαν τελικά τη σύμπραξη της Ελλάδας για το στόλο της που θα εμπόδιζε τη μεταφορά Τούρκικων στρατευμάτων στη Μακεδονία και Θράκη.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι από τον Σεπτέμβριο μήνα του 1912 επικρατούσε μεγάλος αναβρασμός σε ολόκληρη την Τουρκία. Ειδικότερα, στην Κωνσταντινούπολη καθημερινά γίνονταν φιλοπόλεμες διαδηλώσεις και ταραχές. Επίσης, από το πρόσχημα ασκήσεων στρατιωτικές μονάδες μεταφέρονταν στη Θράκη και στη Μακεδονία, ενώ παράλληλα καλούνταν έφεδροι υπό τα όπλα. Το ποτήρι όμως ξεχείλισε μετά τη σφαγή των Σλάβων από τους Τούρκους τον Ιούλιο του 1912. Μετά από το γεγονός αυτό η Ελλάδα, η Σερβία και η Βουλγαρία βρήκαν την κατάλληλη ευκαιρία και την 30ή Σεπτεμβρίου του 1912 επέδωσαν στην Τουρκία ταυτόσημες διακοινώσεις καλώντας την να αναγνωρίσει την εθνική αυτονομία των μειονοτήτων και να πάρει μέτρα που θα βελτίωναν τις συνθήκες ζωής μέσα στα πλαίσια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Από την πλευρά του το Μαυροβούνιο είχε κηρύξει ήδη τον πόλεμο κατά της Τουρκίας από της 25 Σεπτεμβρίου του 1912. Στην πορεία η Τουρκία απέρριψε τις διακοινώσεις της Σερβίας και της Βουλγαρίας, ενώ τήρησε διαφορετική στάση έναντι της Ελλάδας. Μετά από αυτά, η Σερβία και η Βουλγαρία στις 4 Οκτωβρίου κήρυξαν τον πόλεμο κατά της Τουρκίας. Για την Ελλάδα η Τουρκία τήρησε διαφορετική στάση θέλοντας να την αποσπάσει από τη συμμαχία. Για το λόγο αυτό οι Τούρκοι υποσχέθησαν ότι θα παραχωρούσαν στην Ελλάδα την Κρήτη και τις περιοχές νότια του Καλαμά Ποταμού στην Ήπειρο μέχρι τις ανατολικές πλαγιές του Ολύμπου.

Από την πλευρά της η Ελλάδα απέρριψε τη δελεαστική πρόταση των Τούρκων και όταν πέρασε άπρακτη η προθεσμία που είχε θέσει στους Τούρκους για την απόδοση των Ελληνικών πλοίων, που είχαν κατασχεθεί νωρίτερα στα Τουρκικά λιμάνια, κήρυξαν τον πόλεμο στις 5 Οκτωβρίου του 1912, ενώ παράλληλα εδόθη εντολή στον Ελληνικό στρατό της Θεσσαλίας να πραγματοποιήσει επίθεση εναντίον των Τούρκων.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι ο Ελληνικός στρατός με Αρχιστράτηγο τον διάδοχο του Ελληνικού θρόνου Κωνσταντίνο, αποτελούνταν από δύο στρατιές. Η πρώτη στρατιά της Θεσσαλίας που ήταν η κύρια δύναμη κρούσης, αποτελούνταν από 100.000 άνδρες, ενώ ο στρατός της Ηπείρου αριθμούσε 13.000 άνδρες περίπου και είχε σαν αποστολή την άμυνα έναντι των Τούρκων. Βέβαια, οι συμμαχικές δυνάμεις έφταναν περίπου τις 700.000 με τη Βουλγαρία να έχει τη μεγαλύτερη δύναμη. Από την άλλη πλευρά η Τουρκία αντιπαρέτασσε 350.000 άνδρες από τους οποίους 35.000 απέναντι από το στρατό μας στη Θεσσαλία.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι πολλοί Έλληνες του εξωτερικού ήλθαν στην Ελλάδα για να πολεμήσουν εναντίον των Τούρκων. Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονταν 3.600 Κρητικοί και 1.200 ξένοι Φιλέλληνες με αρχηγό τον Γκαριμπάλντι.

Με αυτές τις δυνάμεις και με Αρχιστράτηγο τον Κωνσταντίνο, ο Ελληνικός στρατός άρχισε την προέλευση την πρωία της 5ης Οκτωβρίου 1912 από το μέ-

τωπο της Θεσσαλίας. Αφού απώθησε με σχετική ευκολία τον εχθρό πέρα από την Ελασσόνα και τη Δεσκάτη, στις 8 Οκτωβρίου έφθασε μπροστά στο Σαραντάπορο, μία τοποθεσία από τη φύση ισχυρά και καλά οργανωμένη από τους Τούρκους. Μάλιστα, ο οργανωτής του Τούρκικου στρατού, Γερμανός Στρατηγός, Φον Ντε Γκολτς πασάς έλεγε με κομπασμό πως αν τολμούσαν οι Έλληνες να περάσουν από το Σαραντάπορο εκεί θα γινόταν ο τάφος τους. Όμως, ο Ελληνικός στρατός τόλμησε και την πρωινή (6.30 π.μ.) της 9ης Οκτωβρίου 1912 πραγματοποιήθηκε η πρώτη μεγάλη μάχη αυτού του πολέμου. Η μάχη αυτή κράτησε δύο μέρες και οι Τούρκοι, με σοβαρές απώλειες και αφήνοντας πίσω 1.000 αιχμαλώτους μαζί με άφθονο πολεμικό υλικό, εγκατέλειψαν το Σαραντάπορο διαψεύδοντας ταυτόχρονα και τον μεγάλο Γερμανό Στρατηγό. Η νίκη του Σαρανταπόρου ήταν η πρώτη μεγάλη νίκη του Ελληνικού στρατού και γέμισε χαρά και ενθουσιασμό και τους στρατιώτες αλλά και ολόκληρο τον Ελληνικό λαό.

Μετά τη νίκη στο Σαραντάπορο, ο Ελληνικός στρατός με ενθουσιασμό προχώρησε προς Βορράν απελευθερώνοντας πολλές περιοχές της Βορείου Ελλάδας. Στην πορεία του στρατού η Ελληνική Κυβέρνηση πληροφορήθηκε ότι οι Βούλγαροι ενδιαφέρονταν για τη Θεσσαλονίκη και βιάζονταν να φθάσουν εκεί το συντομότερο δυνατόν. Αμέσως, λοιπόν, εστάλη διαταγή (12.10.1912) στον Αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο να φθάσει έστω και μία ώρα γρηγορότερα στη Θεσσαλονίκη και τούτο διότι επιβάλλονταν για σπουδαίους πολιτικούς λόγους. Βέβαια, το γενικό Στρατηγείο και ο διάδοχος Κωνσταντίνος είχαν διαφορετική άποψη και εσκέπτοντο να προχωρήσουν προς το Μοναστήρι για να συντρίψουν το μεγάλο όγκο των Τουρκικών δυνάμεων και μετά να προχωρήσουν προς τη Βέροια και τη Θεσσαλονίκη. Η προέλαση αυτή άρχισε στις 13.10.1912 και αφού προχώρησε ο στρατός χωρίς να συναντήσει αντίδραση, έφθασε στην Κοζάνη όπου έτυχε μεγάλης υποδοχής από τους κατοίκους της περιοχής.

Μετά τη θριαμβευτική πορεία, ο Αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος έστειλε από τη Σερβία τηλεγράφημα προς την Κυβέρνηση όπου ανέφερε τα επιτεύγματα του Ελληνικού στρατού και κατέληγε ως εξής: *«Παρακαλώ δε υμάς όπως ευαρεστοιμένοι, μη προσπαθείτε να επηρεάζετε τη Διεύθυνση των επιχειρήσεων».* Η φράση αυτή του Κωνσταντίνου ήταν η φράση του κακού που θέριεψε τα επόμενα χρόνια με τον διχασμό ο οποίος ξεκίνησε από μία προσωπική αυτοδικία.

Στην προκειμένη όμως περίπτωση και οι δύο πλευρές είχαν δίκιο. Από την πλευρά του ο Βενιζέλος βιάζονταν για τη Θεσσαλονίκη μήπως προλάβουν οι Βούλγαροι, ενώ και η άποψη του Κωνσταντίνου βρίσκονταν στη σωστή κατεύθυνση και ήθελε να συντρίψει το μεγάλο όγκο του Τουρκικού στρατού που ευρίσκετο στην περιοχή του Μοναστηριού για να μην έχει στην πορεία στα νώτα του όλη αυτή τη μεγάλη Τουρκική δύναμη.

Εν πάσει περιπτώσει, μετά τη διαταγή του Πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου, η μεγάλη δύναμη του Ελληνικού στρατού από τις 14 Οκτωβρίου κινήθηκε προς τη Βέροια και τη Θεσσαλονίκη.

Πρέπει να σημειώσουμε, ότι μόνο η V Μοιραρχία διατάχθηκε να κινηθεί προς Βορράν με στόχο να προχωρήσει προς το Μοναστήρι είτε προς Έδεσσα-Γιαννιτσά. Εν τω μεταξύ, τα Ελληνικά στρατεύματα στις 16 Οκτωβρίου 1912 απελευθέρωσαν τη Βέροια, όπου ο Ελληνικός στρατός έτυχε μεγάλης υποδοχής.

Στην πορεία, ο Τούρκικος στρατός μετά την ήττα του Σαρανταπόρου συγκεντρώθηκε σε τοποθεσίες μπροστά στα Γιαννιτσά. Εκεί είχαν συγκεντρωθεί περίπου 25.000 άνδρες του Τουρκικού στρατού.

Μετά τα ανωτέρω, την πρωία της 19ης Οκτωβρίου 1912, ο Ελληνικός στρατός άρχισε την προέλαση προς τα Γιαννιτσά, οπότε δέχθηκε τα πρώτα πυρά των Τούρκων που ήταν ανεπτυγμένοι στα υψώματα της πόλης. Γιατί όμως επέλεξαν οι Τούρκοι να αμυνθούν στην πόλη των Γιαννιτσών; Την εξήγηση την έδωσε ο Αρχιστράτηγος Χασάν Ταξίν, υποστηρίζοντας ότι η πόλη των Γιαννιτσών ήταν Ιερή Πόλη για τους Τούρκους και ποτέ οι Τούρκοι δεν θα άφηναν να καταληφθεί η πόλη από τους Έλληνες.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι ο Τούρκικος στρατός αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα. Ευρίσκεται σε περίοδο διάλυσης και επί τρεις ημέρες οι Τούρκοι στρατιώτες ήταν νηστικοί. Μάλιστα, πολλοί έλεγαν: «*πάμε να φύγουμε γιατί μας πρόδωσαν οι μεγάλοι, οι οποίοι πούλησαν τη Μακεδονία στους άπιστους*».

Έτσι είχαν τα πράγματα όταν άρχισε ο αγώνας, με πρώτο το πυροβολικό και μετά την επίθεση του πεζικού. Η μάχη στα Γιαννιτσά κράτησε δύο ημέρες με συνεχή βροχή. Βέβαια, τα σημάδια του κλονισμού των Τουρκικών δυνάμεων άρχισαν να φαίνονται από τις πρωινές ώρες της 20ής Οκτωβρίου. Τότε διαπιστώθηκε η γενική υποχώρηση των Τούρκων. Μάλιστα, στις 12 π.μ. η ώρα, δύο Ελληνικές Μοιραρχίες μπήκαν στην πόλη, οπότε οι Τούρκοι άρχισαν να αποχωρούν από την πόλη, προσπαθώντας να σώσουν έκαστος τη ζωή του. Πολλοί υποστήριζαν ότι εάν οι Ελληνικές δυνάμεις είχαν πιάσει έγκαιρα την οδική και σιδηροδρομική γραμμή, τότε το μεγαλύτερο μέρος του Τουρκικού στρατού θα είχε αιχμαλωτισθεί και η προέλαση προς τη Θεσσαλονίκη θα ήταν πιο γρήγορη.

Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και άλλων περιοχών της Μακεδονίας. Η ταυτόχρονη άφιξη του Βουλγαρικού στρατού

Μετά τις μεγάλες νίκες του Ελληνικού στρατού στο Σαραντάπορο και στα Γιαννιτσά, οι Ελληνικές δυνάμεις προχώρησαν προς τη Θεσσαλονίκη. Αφού πέρασαν τον Αξιό, ο οποίος μάλιστα ήταν φουσκωμένος, λόγω πλημμύρων, (στις 25 Οκτωβρίου 1912) το Γενικό Στρατηγείο εγκαταστάθηκε στα ανατολικά του χωριού Ταψίν (Γέφυρα), δίπλα από τα σημερινό δρόμο προς το Πολύκαστρο.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Πρωθυπουργός, Ελευθέριος Βενιζέλος, ανησυχούσε, διότι είχαν περάσει τέσσερις ημέρες από τη μάχη των Γιαννιτσών και ο Ελληνικός στρατός δεν είχε φθάσει ακόμα στη Θεσσαλονίκη. Τότε αναγκάστηκε να στείλει νέο τηλεγράφημα στον Αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο και τον Βασιλιά Γεώργιο, ο οποίος εκείνη την περίοδο ευρίσκετο στο μέτωπο. Στο τηλεγράφημα αυτό ο Πρωθυπουργός εξέφρασε και πάλι τις ανησυχίες του, διότι εφοβείτο μην φθάσουν στη Θεσσαλονίκη πρώτοι οι Βούλγαροι. Παράλληλα, ο Χασάν Ταξίν, επικεφαλής των Τουρκικών δυνάμεων, στις 25 Οκτωβρίου 1912 έστειλε στον Αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο τους πρόξενους των Μεγάλων Δυνάμεων και τον Τούρκο Στρατηγό Σαλδίκ για να διαπραγματευτούν την παράδοση

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ και ο αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος εισέρχονται με το επιτελείο τους στη Θεσσαλονίκη

της Θεσσαλονίκης εις τον Ελληνικό στρατό. Βέβαια, ο Τούρκος Αρχιστράτηγος είχε θέσει ορισμένους όρους, τους οποίους δύο φορές απέρριψε ο Κωνσταντίνος. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι η καθυστέρηση αυτή είχε συντελέσει ώστε να χαθεί πολύτιμος χρόνος με κίνδυνο να μπουν στη Θεσσαλονίκη οι Βούλγαροι. Εκείνη τη στιγμή παρενέβη πάλι ο Ελ. Βενιζέλος, διέταξε τον Κωνσταντίνο να καταλάβει αμέσως τη Θεσσαλονίκη, άλλως θα ήταν υπεύθυνος εάν εχάνετο η μεγάλη ευκαιρία για να καταλάβει ο Ελληνικός στρατός την πόλη της Θεσσαλονίκης. Έτσι, εδόθη εντολή στον Ελληνικό στρατό να είναι έτοιμος για επίθεση την πρωία της 26ης Οκτωβρίου του 1912, ημέρα εορτής του πολιούχου της Θεσσαλονίκης, Αγίου Δημητρίου. Τελικά, ο Ταζίν πασάς απεδέχθη τους όρους του Κωνσταντίνου και τη νύκτα της 26ης προς την 27η Οκτωβρίου 1912, οι αξιωματικοί του Ελληνικού στρατού Ιωάννης Μεταξάς και Βίκτωρ Δούσμανης, υπέγραψαν στο Διοικητήριο της Θεσσαλονίκης το πρωτόκολλο παράδοσης της πόλεως στον Ελληνικό στρατό. Την επομένη ημέρα (27 Οκτωβρίου) υπεγράφη συμπληρωματικό πρωτόκολλο, με το οποίο παραδίδονταν στους Έλληνες όλη η φρουρά της Θεσσαλονίκης, η οποία ανήρχετο σε 25.000 στρατιώτες και 1.000 αξιωματικούς με όλο το βαρύ και ατομικό τους οπλισμό. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας μπήκαν στην πόλη δύο τάγματα ευζώνων της Ζ΄ Μοιραρχίας, ενώ οι Α΄, Β΄, Γ΄, Δ΄ Μοιραρχίες έλαβαν θέσεις στα υψώματα γύρω από την πόλη της Θεσσαλονίκης.

Είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι μετά την υπογραφή του πρωτοκόλλου, τη νύκτα της 26ης Οκτωβρίου 1912, δόθηκε και η διαταγή για την αναστολή των εχθροπραξιών. Από την πλευρά τους οι Βούλγαροι, καίτοι είχαν ενημερωθεί για την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους Έλληνες, προχωρούσαν προς τη Θεσσαλονίκη, προσπαθώντας να εκμεταλλευτούν την κατάσταση. Εδώ πρέπει να διευκρινίσουμε, ότι ο Αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος από την 26 Οκτωβρίου 1912 είχε στείλει μήνυμα προς τον Βούλγαρο Στρατηγό, Θεοδώρωφ, που κατευθυνόταν προς τη Θεσσαλονίκη με μία Μοιραρχία, ότι η Θεσσαλονίκη είχε ήδη απελευθερωθεί και ότι μπορούσε να διαθέσει τις δυνάμεις του σε άλλες επιχειρήσεις. Όμως ο Θεοδώρωφ ακολούθησε τη δική του γραμμή και έστειλε δικό

του απεσταλμένο αξιωματικό στον Ταζίν πασά, ζητώντας να υπογράψει πρωτόκολλο παράδοσης της Θεσσαλονίκης, παρόμοιο με εκείνο που μόλις είχε συνάψει με τους Έλληνες, με στόχο να εμφανισθεί ως συναπελευθερωτής της πόλεως της Θεσσαλονίκης. Όμως, ο Ταζίν πασάς αρνήθηκε και μάλιστα ζήτησε την προστασία του Ελληνικού στρατού επειδή μονάδες του που είχαν παραδοθεί στον Ελληνικό στρατό δέχονταν επιθέσεις από τα Βουλγαρικά τμήματα. Τελικά, αν και συμφωνήθηκε να μπουν στην πόλη μόνο δύο Βουλγαρικά τάγματα, τη νύκτα μπήκαν και άλλες μονάδες. Παράλληλα, έφθασε στη Θεσσαλονίκη και ένα σύνταγμα Ιππικού του Σέρβικου στρατού, οι οποίοι μπήκαν στην πόλη μαζί με τους Βούλγαρους στις 28 Οκτωβρίου 1912. Όμως, οι Σέρβοι αφού συνεχάρησαν τον διάδοχο Κωνσταντίνο εκ μέρους του Σέρβικου στρατού, ανεχώρησαν για τη Γευγελή.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στις 27 Οκτωβρίου έφθασε στη Θεσσαλονίκη σαν εκπρόσωπος της Ελληνικής Κυβέρνησης ο Υπουργός Δικαιοσύνης με αρκετούς Διοικητικούς υπαλλήλους και άνδρες της Χωροφυλακής. Πρέπει επίσης να σημειώσουμε, ότι το πρωί της επομένης ημέρας μπήκε ως θριαμβευτής στη Θεσσαλονίκη ο Αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος γενόμενος ενθουσιωδώς δεκτός από τα πλήθη του λαού, τα οποία έβλεπαν να τελειώνει η μεγάλη νύκτα της σκλαβιάς. Τέλος, στις 29 Οκτωβρίου 1912 η πόλη της Θεσσαλονίκης ντυμένη απ' άκρον σ' άκρον στα γαλανόλευκα, υποδέχθηκε με ενθουσιασμό τον Βασιλιά Γεώργιο Α΄, ο οποίος μπήκε έφιππος στην πόλη, ενώ τα πλήθη του λαού χειροκροτούσαν ασταμάτητα την απελευθέρωση της πόλεως από τον Τούρκικο ζυγό.

Πρέπει εδώ να υπενθυμίσουμε, ότι όταν η στρατιά από την Κοζάνη πήρε το δρόμο για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, άφησε στην περιοχή τη V Μεραρχία για να ασφαλίσει τα νώτα από τις μεγάλες Τούρκικες δυνάμεις που υπήρχαν στην περιοχή Μοναστηριού. Έτσι, η V Μεραρχία σης 18 Οκτωβρίου προχώρησε προς Βορρά με στόχο να φθάσει μέχρι το Μοναστήρι. Στην πορεία όμως, συνάντησε μεγάλες Τούρκικες δυνάμεις, οπότε αναγκάστηκε να αποχωρήσει και να εγκατασταθεί αμυντικά πλέον στη γραμμή Αμυνταίου-Σωτήρας.

Εκεί όμως, την πρωία της 24ης Οκτωβρίου ένα μικρό τμήμα του Τούρκικου στρατού που είχε διεισδύσει την προηγούμενη νύκτα, κτύπησε από τα νώτα το λόχο Μηχανικού. Βέβαια, οι άνδρες του Μηχανικού αιφνιδιάστηκαν και ετράπησαν σε φυγή. Όμως ο πανικός αυτός μεταφέρθηκε σε ολόκληρη τη Μεραρχία και όλοι πανικόβλητοι έτρεχαν για να σωθούν στην Κοζάνη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι δύο Πυροβολαρχίες έμειναν στις θέσεις και πολέμησαν ηρωικά, με αποτέλεσμα να μετρηθούν πολλά θύματα. Μετά από αυτόν τον αιφνιδιασμό η Μεραρχία ανασυντάχθηκε στην Κοζάνη, χωρίς βέβαια ο πανικός αυτός να μεταφερθεί στους κατοίκους της περιοχής. Εδώ σημαντικό ρόλο για τη διατήρηση του ηθικού των κατοίκων έπαιξαν ο Μητροπολίτης και ο Διοικητής της Μεραρχίας. Έτσι, ο πανικός περιορίσθηκε μόνον στη V Μεραρχία, χωρίς να φθάσει στη στρατιά, η οποία ευρίσκετο στη Θεσσαλονίκη.

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, η στρατιά της Θεσσαλίας διέθεσε δύο Μεραρχίες για την απελευθέρωση της Ηπείρου και οι υπόλοιπες δυνάμεις από τις 29 Οκτωβρίου του 1912 κινήθηκαν προς τη Δυτική Μακεδονία. Στην περιοχή αυτή οι Τούρκικες δυνάμεις μαζί με τους ντόπιους Τούρκους, έχοντας ενθαρρυνθεί από το πάθημα της V Μεραρχίας, δημιούργησαν μεγάλα προβλήματα στον Ελληνικό στρατό.

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΗΜΕΡΑ ΛΑΜΠΡΥΝΘΩΜΕΝ, ΙΙΑΝΕΛΛΗΝΕΣ

Ο ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΕΠΙ ΚΕΦΑΛΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΙΣΗΛΘΕΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΝΕΧΩΡΗΣΕ ΜΕΤΑΒΑΙΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΝ ΠΡΩΙ ΕΥΟΥΣΑΝ

ΚΑΤΕΛΗΦΘΗ Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Η ΔΟΞΑ ΚΥΡΙΟΥ ΑΝΕΤΕΙΛΕΝ ΕΠΙ ΣΕ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ

Ο Δ. ΡΑΚΤΙΒΑΝ ΓΕΝ. ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΖΟΥΣΑΙ ΤΟ ΜΕΓΑ ΕΘΝΟΤΥΠΟΡΙΚΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ

Η είσοδος του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη όπως αποτυπώθηκε στην εφ. Ακρόπολις *της 27ης Οκτωβρίου 1912*

Παρά ταύτα, ο Ελληνικός στρατός, ενθουσιασμένος από τις προηγούμενες νίκες στο Σαραντάπορο και τα Γιαννιτσά, αλλά και από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, από τις αρχές Νοεμβρίου του 1912 άρχισε να απελευθερώνει τη μία μετά την άλλη τις πόλεις και τα χωριά της Δυτικής Μακεδονίας. Έτσι, κατά σειρά, απελευθερώθησαν η Νεάπολη, η Σιάτιστα, η Φλώρινα, η Καστοριά, τα Γρεβενά κ.ά. Πρέπει να πούμε, ότι οι Τούρκοι πανικόβλητοι είχαν ήδη αποχωρήσει προς την Κορυτσά. Εδώ είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι στην περιοχή αυτή της Δυτικής Μακεδονίας είχαν συγκεντρωθεί πολλοί Τούρκοι από το Μοναστήρι. Το γεγονός αυτό ανάγκασε την ηγεσία του Ελληνικού στρατού να συγκροτήσει τμήμα στρατιάς, με στόχο να συντρίψει τις εχθρικές δυνάμεις που είχαν οχυρωθεί νότια είσοδο του Κάμπου της Κορυτσάς. Έτσι, οργανωμένα ο Ελληνικός στρατός προχώρησε και στις 7 Δεκεμβρίου 1912 οι κάτοικοι της Κορυτσάς υπεδέχθησαν τους ελευθερωτάς.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι σημαντικό ρόλο στον πόλεμο αυτό έπαιξαν τα Σώματα Προσκόπων, τα οποία ήταν μονάδες ελαφρού πεζικού και τα οποία αποτελούνταν από 20-40 άνδρες το καθένα. Συνολικά υπήρχαν 6.000 Πρόσκοποι, οι οποίον ήσαν εθελοντές που δεν είχαν υποχρέωση στράτευσης. Εξ αυτών 3.500 ήταν Κρήτες και πολλοί είχαν έρθει από το εξωτερικό για να βοηθήσουν την πατρίδα.

Τμήματα λοιπόν των Προσκόπων είχαν από την αρχή του πολέμου αποβιβαστεί στις ακτές της Χαλκιδικής και ελευθέρωσαν προοδευτικά τα χωριά της περιοχής, εκδιώκοντας τις μικρές φρουρές και τις Τουρκικές αρχές. Μέχρι δε την είσοδο της στρατιάς στη Θεσσαλονίκη είχε ελευθερωθεί ολόκληρη η Χαλκιδική και η περιοχή μέχρι την Ελευθερούπολη. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε, ότι η Διοίκηση της στρατιάς, έχοντας υπόψη τις προθέσεις των Βουλγάρων, φρόντισε να επισημοποιήσει την κατοχή όλων των πόλεων και των χωριών από τον Στρυμόνα και μέχρι και την Γευγελή, εγκαθιστώντας Ελληνικές φρουρές.

Βέβαια, προς αυτή την κατεύθυνση βοήθησε και το γεγονός, ότι το μεγαλύτερο μέρος του Βουλγαρικού στρατού αποχώρησε από την περιοχή της Θεσσαλονίκης εξαιτίας δυσμενούς τροπής του αγώνα στην ανατολική Θράκη.

Μετά από τις ανωτέρω εξελίξεις, άρχισε να ελαττώνεται σταδιακά η δύναμη της στρατιάς της Θεσσαλίας, προκειμένου να ενισχύσουν τις μονάδες που μάχονταν στην Ήπειρο. Έτσι, στις 6 Ιανουαρίου 1913 αναχώρησε για την Ήπειρο και ο Αρχιστράτηγος και διάδοχος του Ελληνικού θρόνου, Κωνσταντίνος, μαζί με το επιτελείο του.

Τελικά, η στρατιά της Θεσσαλίας είχε πλέον ολοκληρώσει το έργο της. Μέσα σε 3 μήνες είχε μετατρέψει τη μικρή Ελλάδα σε Ελλάδα του Στρυμόνα, της Χαλκιδικής της Δυτικής Μακεδονίας και ιδιαίτερα της Θεσσαλονίκης.

Από την άλλη μεριά και οι συμμαχικές δυνάμεις προχώρησαν στην απελευθέρωση δικών τους εδαφών. Έτσι, οι Βούλγαροι με τη κήρυξη του πολέμου προχώρησαν κυρίως νότια προς τη Θράκη. Αρχικώς κατέλαβαν τις Σαράντα Εκκλησίες, χωρίς ουσιαστική αντίσταση και προχώρησαν προς την Αδριανούπολη, την οποία πολιόρκησαν. Η Βουλγαρική επίθεση προχώρησε προς την Κωνσταντινούπολη, αλλά ανακόπηκε στις 4 Νοεμβρίου στην Τσατάλτζα, λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη. Τελικά η Αδριανούπολη, ύστερα από πολιορκία μηνών έπεσε στα χέρια των Βουλγάρων την 22 Φεβρουάριου 1913. Επίσης, οι Βούλγαροι κατέλαβαν και την Ραιδεστό, στις ακτές του της Προποντίδας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ένα μέρος του Βουλγαρικού στρατού εκινήθη νοτιοδυτικά, έχοντας στόχο τη Θεσσαλονίκη και την Καβάλα. Τελικά, κατέλαβαν την Καβάλα και τις Σέρρες, αλλά δεν πρόλαβαν, όπως ελέχθη, να κάνουν τίποτα στη Θεσσαλονίκη, διότι είχαν προλάβει οι Έλληνες.

Οι Σέρβοι κατευθύνθηκαν νότια και νοτιοανατολικά και κατέλαβαν διαδοχικά τις πόλεις: Νοβιπαζάρ, Μητροβίτσα, Πρίστινα, Σκόπια, Μοναστήρι και περνώντας τον Αξιό κατέλαβαν το Κρίβολακ, το Ίστιπ και τη Γευγελή. Προωθήθηκαν βέβαια και προς τα δυτικά, φθάνοντας μέχρι την Αδριατική θάλασσα, καταλαμβάνοντας το Δυρράχιο και το βόρειο τμήμα της σημερινής Αλβανίας σε συνεργασία με το Μαυροβούνιο.

Τέλος, ο στρατός του Μαυροβουνίου κατέλαβε την πόλη Σκόδρα στις 13 Απριλίου του 1913 και απελευθέρωσε άλλα τμήματα, τα οποία κατείχαν οι Τούρκοι.

Η Συνθήκη Ειρήνης (17.5.1913) για τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο

Η διανομή των εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, ήταν η αιτία των προστριβών μεταξύ των μελών του Βαλκανικού συνασπισμού. Οι προστριβές αυτές είχαν αρχίσει από την εποχή που διεξήγοντο οι μάχες στη Μακεδονία. Έτσι, η Βουλγαρία που είχε επικεντρώσει τις δυνάμεις της και προς τη Θράκη, διεκδικούσε εδάφη και στη Μακεδονία, τα οποία ήδη είχε καταλάβει ο Ελληνικός στρατός. Επίσης, οι Βούλγαροι διεκδικούσαν εδάφη που είχαν περιέλθει στην κατοχή των Σέρβων. Βέβαια, η Ελλάδα δεν δεσμευόταν από καμία συνθήκη διανομής εδαφών. Η Σερβία διεκδικούσε όχι μόνο τα εδάφη της Μακεδονίας, που είχε στην κατοχή της, αλλά και την έξοδό της προς την Αδριατική Θάλασσα, η οποία απειλούνταν από τη δημιουργία Αλβανικού κράτους. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι πριν ακόμα ολοκληρωθούν οι συγκρούσεις του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου, είχε αρχίσει η αντιπαράθεση για την οριστική διανομή των νεοαποκτηθέντων εδαφών. Από την πλευρά τους όμως και οι μεγάλες Δυνάμεις είχαν προσπαθήσει να ελέγξουν την κατάσταση, με στόχο αφ' ενός μεν να εξασφαλίσουν η κάθε μία τα δικά της συμφέροντα στην περιοχή και αφ' ετέρου να αποφύγουν να μετατραπεί η κρίση σε γενικευμένο Ευρωπαϊκό Πόλεμο. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, ο Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας, σερ Εδουάρδος Γκρεν, άρχισε εντατικές διαπραγματεύσεις προς αυτές τις κατευθύνσεις.

Βέβαια, οι μεγάλες Δυνάμεις δέχθηκαν την πρόταση Γκρεν να συγκληθεί διάσκεψη των Πρεσβευτών στο Λονδίνο υπό την Προεδρία του. Ταυτόχρονα, ο

Γκρεν κάλεσε και τους εμπολέμους σε διάσκεψη Ειρήνης. Για τα εμπόλεμα κράτη η ειρηνευτική διάσκεψη ήταν ευκαιρία όχι μόνο να υπογράψουν τη Συνθήκη Ειρήνης που θα διαμόρφωνε μεταπολεμικό εδαφικό καθεστώς στα Βαλκάνια, αλλά και να λύσουν τις ενδοσυμμαχικές διαφορές και να εξασφαλίσουν την επιρροή των Μεγάλων Δυνάμεων για τα γενικότερα συμφέροντά τους. Εδώ είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι παρά τις διαφορές τους στα θέματα διανομής των νεοαποκτηθέντων εδαφών, οι Βαλκανικοί σύμμαχοι παρέταξαν ενιαίο μέτωπο απέναντι στην Υψηλή Πύλη, η οποία αρνιόταν να αποδεχθεί ως τετελεσμένο γεγονός την απώλεια των Ευρωπαϊκών εδαφών και εφήρμοσε την πολιτική της κωλυσιεργίας. Πρέπει επίσης εδώ να τονισθεί, ότι η πρόταση των συμμάχων περιελάμβανε την παραχώρηση από την Τουρκία όλων των Ευρωπαϊκών της εδαφών δυτικά της γραμμής Αίνου-Μήδειας, την εγκατάλειψη των δικαιωμάτων της στην Κρήτη, καθώς και την παραχώρηση των νησιών του Αιγαίου Πελάγους. Μετά όμως από τις διαδοχικές ήττες, στα πεδία και όταν πια διαφαίνονταν ότι το κλίμα δεν μπορούσε να αντιστραφεί (ιδιαίτερα μετά την ήττα στη Ναυμαχία της Λήμνου), η Τουρκική Κυβέρνηση του Κεμάλ πασά φάνηκε διατεθειμένη να αποδεχθεί το τελεσίγραφο των Μεγάλων Δυνάμεων και να υπογράφει Συνθήκη Ειρήνης. Όμως, στις 10 Ιανουαρίου του 1913 εκδηλώθηκε Στρατιωτικό Κίνημα υπό των Νεοτούρκων, με επικεφαλής τον Εμβέρ πασά, που ανέτρεψε την προηγούμενη Κυβέρνηση και η νέα Εθνικιστική Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης απέρριψε το τελεσίγραφο των συμμάχων και κήρυξαν τη συνέχιση του πολέμου, με αποτέλεσμα να αρχίσουν πάλι οι εχθροπραξίες σε όλα τα μέτωπα.

Παρά ταύτα, στις 29 Ιανουαρίου 1913, η νέα Κυβέρνηση της Τουρκίας ζήτησε εκ νέου τη μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων. Όμως οι Μεγάλες Δυνάμεις ζήτησαν από τους εμπολέμους να αποδεχθούν την άνευ όρων μεσολάβησή τους για τη σύνταξη του κειμένου της Συνθήκης Ειρήνης. Βέβαια, η Τουρκία δέχθηκε αμέσως την πρόταση των Μεγάλων Δυνάμεων, διότι η κατάσταση είχε επιδεινωθεί σε όλα τα μέτωπα. Στη συνέχεια, οι διαπραγματεύσεις προχώρησαν με γοργούς ρυθμούς και στις 17 Μαΐου 1913 υπογράφηκε στο Λονδίνο η Συνθήκη Ειρήνης των Βαλκανικών συμμάχων με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης στο Λονδίνο (17.5.1913) ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος επίσημα είχε τελειώσει. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Συνθήκη Ειρήνης προέβλεπε τα εξής:

1. Παραχώρηση στις χώρες της Βαλκανικής συμμαχίας όλων των εδαφών δυτικά της γραμμής Αίνου-Μήδειας.
2. Τη ρύθμιση του καθεστώτος της Αλβανίας από τις Μεγάλες Δυνάμεις στην επόμενη διάσκεψη.
3. Την παραχώρηση της Κρήτης στους συμμάχους.
4. Τη ρύθμιση της τύχης των νησιών του Αιγαίου Πελάγους και της χερσονήσου του Άθω από τις Μεγάλες Δυνάμεις σε μελλοντική διάσκεψη.

Όπως ελέχθη, η Συνθήκη Ειρήνης υπεγράφη στις 17 Μαΐου 1913. Δύο ημέρες μετά υπεγράφη στη Θεσσαλονίκη η Ελληνοσερβική συνθήκη συμμαχίας και συνεργασίας μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι η υπογραφείσα Συνθήκη Ειρήνης του Λονδίνου δημιούργησε λόγους για νέες προστριβές μεταξύ Βαλκανικών συμμάχων.

Έτσι, η δημιουργία Αλβανικού κράτους, η οποία στερούσε την έξοδο προς την Αδριατική στη Σερβία, την ανάγκασε να γίνει πιο αδιάλλακτη προς τη Βουλγαρία και να αθετήσει τις υποσχέσεις της για παραχώρηση εδαφών (ως αποζημίωση), που είχε ορισθεί εξ αρχής με διακρατική συμφωνία. Ένας άλλος παράγοντας προστριβών ήταν και η έλλειψη Ελληνοβουλγαρικής συμφωνίας, για τη διανομή των νέων εδαφών, καθώς οι φιλομακεδονικοί κύκλοι στη Βουλγαρία απαιτούσαν άμεση Βουλγαρική προσάρτηση της Θεσσαλονίκης.

Κατόπιν όλων των ανωτέρω η Ελλάδα και η Σερβία ήταν έτοιμες να αντιμετωπίσουν από κοινού την απειλή της Βουλγαρίας.

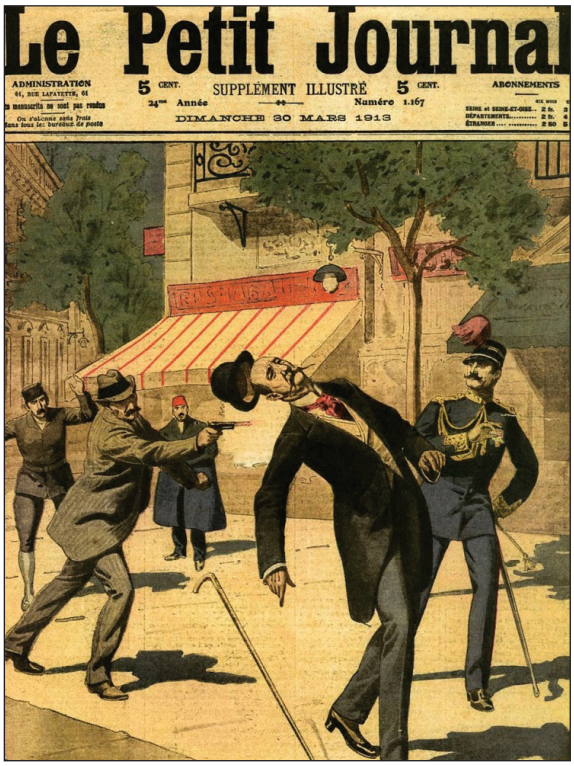
Η δολοφονία του Βασιλιά Γεωργίου του Α΄

Όπως ελέχθη σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ εγκαταστάθηκε αμέσως μετά την απελευθέρωσή της στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Η εκεί εγκατάστασή του απέβλεπε να στερεώσει την υπονομευόμενη προσάρτηση της πόλεως στην Ελλάδα. Πρέπει εδώ να πούμε ότι την περίοδο εκείνη (Μάρτιος του 1913) στην πόλη επικρατούσε απόλυτη τάξη, χάρις στις προσπάθειες χιλίων ανδρών της Κρητικής Χωροφυλακής με Διοικητή τον Συνταγματάρχη Μομφεράτο. Βέβαια, οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης που ήσαν Έλληνες, Τούρκοι, Εβραίοι, Βούλγαροι και Λεβαντίνοι, ζούσαν με την ανάμνηση ενός πολέμου που είχε τελειώσει πριν από μερικούς μήνες και με την αγωνία ενός νέου πολέμου που περίμεναν να έλθει. Εκείνες δε τις ημέρες η πόλη της Θεσσαλονίκης ήταν ντυμένη στα γαλανόλευκα, διότι όλοι οι Έλληνες πανηγύριζαν την πτώση του Μπιζανίου και τα εμβατήρια ακούγονταν παντού.

Έτσι είχαν τα πράγματα, όταν την 5η Μαρτίου 1913, καθώς ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ επέστρεφε από τον περίπατο που συνήθιζε να κάνει κάθε απόγευμα, με τον υπασπιστή του Ταγματάρχη Φραγκούδη, στη διασταύρωση των οδών Εξοχής (οι σημερινοί οδοί Βασιλέως Γεωργίου και Βασιλίσσης Όλγας) και Αγίας Τριάδας (εκεί που είναι σήμερα η προτομή του), κοντά στο κέντρο «Νέο Φάληρο», προσπέρασαν κάποιον κακοντυμένο άνδρα που έμοιαζε περισσότερο με ζητιάνο. Μόλις προσπέρασε ο Βασιλιάς, αυτός ο κακοντυμένος άνδρας έβγαλε ένα πιστόλι και πυροβόλησε από πίσω τον Βασιλιά. Μετά τον πυροβολισμό ο Βασιλιάς παραπάτησε δυο-τρία βήματα και έπεσε στο έδαφος. Αμέσως ο Φραγκούδης και οι συνοδοί του αστυνομικοί έτρεξαν και συνέλαβαν αμέσως τον δολοφόνο. Όμως καθ' οδόν προς το Νοσοκομείο, όπου μεταφέρετο με άμαξα ο Βασιλιάς, άφησε την τελευταία του πνοή. Η σφαίρα, δυστυχώς, βρήκε στόχο και είχε περάσει την καρδιά του Βασιλιά.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο δολοφόνος ονομάζετο Αλέξανδρος Σχινάς, ήταν Σερραίος την καταγωγή, 65 ετών, πρώην φοιτητής της Ιατρικής στην Αθήνα και εκείνη την περίοδο ήταν δάσκαλος χωρίς διορισμό. Πρέπει επίσης να σημειώσουμε, ότι πριν τρία χρόνια τον είχαν απελάσει από τη Θεσσαλονίκη οι Τούρκοι σαν κακοποιό, αλήτη και αναρχοσυνδικαλιστή. Γενικά έδινε την εντύπωση ανθρώπου ανισσόροπου και σχιζοφρενή.

Πρέπει επίσης εδώ να πούμε, ότι το γεγονός έπεσε σαν κεραυνός αν αιθρία. Αγανακτισμένοι πολίτες μαζί με χωροφύλακες βγήκαν στους δρόμους και έξαλ-

Le Petit Journal
ADMINISTRATION
5 CENT. SUPPLÉMENT ILLUSTRÉ 5 CENT.
ABONNEMENTS
24me Année — Numéro 1.167
DIMANCHE 30 MARS 1913

Αναπαράσταση της δολοφονίας του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ στο Γαλλικό περιοδικό Le Petit Journal *(30.3.1913)*

λοι πυροβολούσαν στον αέρα φωνάζοντας *«θάνατος στους Τούρκους», «θάνατος στους Βουλγάρους»,* διότι πίστευαν ότι τη δολοφονία του Βασιλιά την είχαν διαπράξει Βούλγαροι ή Τούρκοι.

Μπρος σε αυτές τις διαμαρτυρίες των αγανακτισμένων πολιτών και για να ησυχάσει τα πλήθη, βγήκε ο πρίγκιπας Νικόλαος, Στρατιωτικός Διοικητής Θεσσαλονίκης, και απεκάλυψε ότι ο δολοφόνος δεν ήταν ούτε Τούρκος ούτε Βούλγαρος, αλλά Έλληνας. Έτσι, η οργισμένη μάζα των πολιτών δαμάσθηκε και όλοι κατηφείς επέστρεψαν στα σπίτια τους.

Ποιος όμως όπλισε τα χέρια του δολοφόνου Σχινά; Ποιοι έδωσαν εντολή στον Σχινά να δολοφονήσει τον Βασιλιά; Ήσαν Τούρκοι, Γερμανοί ή Βούλγαροι; Βέβαια ο Σχινάς στον ανακριτή Κανταρέ, που διενεργούσε την ανάκριση, δεν άνοιξε το στόμα του, αντέχοντας σε όλες τις ανακριτικές πιέσεις.

Ένα βράδυ, λίγες ημέρες μετά τη δολοφονία, συνάντησε τον Σχινά στο κελί του η Βασίλισσα Όλγα, σύζυγος του Βασιλιά Γεωργίου και έμειναν αρκετές ώρες μαζί του. Ακολούθησαν δύο ακόμα επισκέψεις της Βασίλισσας Όλγας στο κελί του Σχινά, κανένας όμως δεν έμαθε τι ειπώθηκε από τον Σχινά στη Βασίλισσα Όλγα. Η Βασίλισσα κράτησε το στόμα της κλειστό, όπως και ο πρίγκιπας Νικόλαος, που θα έπρεπε η μητέρα του Βασίλισσα Όλγα να τον είχε ενημερώσει. Είχε όμως αποκαλύψει ο Σχινάς το μυστικό της δολοφονίας;

Βέβαια, όταν τελείωσε η ανάκριση, μία μέρα κάλεσε ο ανακριτής Κανταρές τον Σχινά στο Διοικητήριο, για μία συμπληρωματική ανάκριση. Ξαφνικά ο φονιάς ξέφυγε από την επιτήρηση της φρουράς και πήδησε από το παράθυρο του τρίτου ορόφου και σκοτώθηκε. Μετά την αυτοκτονία του Σχινά ο ανακριτής παρέδωσε τον φάκελο της ανάκρισης στον πρίγκιπα Νικόλαο, ο οποίος εκείνη την περίοδο ήταν Διοικητής Θεσσαλονίκης.

Στη συνέχεια, όταν τα αρχεία μεταφέρονταν στην Αθήνα, διότι τα σύννεφα ενός νέου πολέμου σκέπαζαν τη Θεσσαλονίκη, εξεδηλώθη πυρκαγιά στο καράβι, η οποία σβήστηκε αμέσως. Από την πυρκαγιά κάηκαν μόνο τα αρχεία του Στρατοδικείου.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι για τη δολοφονία του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ κυκλοφόρησαν πάρα πολλές φήμες. Εκείνη όμως η φήμη που επικράτησε περισσότερο ήταν η φήμη που έλεγε ότι ο Κάιζερ της Γερμανίας είχε βάλει τις μυστικές υπηρεσίες να δολοφονήσουν τον Γεώργιο, για να ανέλθει στο θρόνο ο διάδοχος Κωνσταντίνος, ο οποίος ήταν Γερμανόφιλος και είχε παντρευτεί την

αδελφή του Γουλιέλμου, Σοφία, ενώ ο Γεώργιος ήταν Αγγλόφιλος. Όμως και η εκδοχή αυτή δεν μπορούσε να σταθεί, διότι ήδη ο Βασιλιάς Γεώργιος συμπλήρωνε εκείνη την περίοδο πενήντα χρόνια στο θρόνο και είχε δηλώσει ότι θα παραιτείτο.

Από την άλλη πλευρά, εκείνη την περίοδο είχε διαδοθεί ότι ο ανακριτής Κανταρές είχε πει σε ανθρώπους του στενού του περιβάλλοντος, ότι ο Σχινάς ήταν όργανο ξένων συμφερόντων. Το ίδιο περίπου είχε πει και ο πρίγκιπας Νικόλαος: *«Η δολοφονία του βασιλιά δεν ήταν έργο αναρχικών, αλλά πολιτικών εξωτερικών συμφερόντων».*

ΑΘΗΝΑΙ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΘΛΙΒΕΡΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Η δολοφονία του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ όπως αποτυπώθηκε στο πρωτοσέλιδο της εφ. Αθήναι *(6 Μαρτίου 1913)*

Μετά τη δολοφονία του Βασιλιά Γεωργίου Α΄, στο βασιλικό θρόνο ανήλθε ο διάδοχος Κωνσταντίνος, ο οποίος ορκίσθηκε ενώπιον της Βουλής των Ελλήνων την 8η Μαρτίου 1913. Μετά την ορκωμοσία ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος μαζί με τον Πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο μετέβησαν στις 10 Μαρτίου στη Θεσσαλονίκη, όπου η σωρός του Γεωργίου είχε εκτεθεί σε Λαϊκό Προσκύνημα.

Στις 14 Μαρτίου 1913 η σωρός του Γεωργίου μεταφέρθη στον Πειραιά με τη βασιλική θαλαμηγό «Αμφιτρίτη», που συνόδευαν Ελληνικά πολεμικά σκάφη και από ένα Αγγλικό, Γαλλικό, Γερμανικό, Ρωσικό, Ιταλικό και Αυστριακό. Η κηδεία του Βασιλιά Γεωργίου έγινε στην Αθήνα με μεγάλη μεγαλοπρέπεια την 20 Μαρτίου 1913 και η ταφή του έγινε στα Ανάκτορα της Δεκέλιας, όπου έχουν ταφεί όλοι οι διατελέσαντες Βασιλείς της Ελλάδας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στην κηδεία του παρέστησαν εκπρόσωποι όλων των κρατών και ανάμεσά τους ο Βούλγαρος διάδοχος Βόρις. Πρέπει τέλος να τονίσουμε, ότι ποτέ άλλοτε δεν είχε συγκεντρωθεί τόσος κόσμος και αυτό ήταν ένα δείγμα της αγάπης του λαού προς τον Βασιλιά του.

Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄

Μετά τη δολοφονία του Βασιλιά Γεωργίου Α΄, στον Ελληνικό θρόνο ανήλθε ο πρωτότοκος γιος του, Κωνσταντίνος Α΄. Ο Κωνσταντίνος γεννήθηκε στις 2 Αυγούστου του 1868 και έλαβε το όνομα του παππού του, του Μεγάλου Δούκα της Ρωσίας Κωνσταντίνου. Το όνομα αυτό συγκινούσε ιδιαίτερα τους Έλληνες, διότι ήταν συνδεδεμένο με τη Μεγάλη Ιδέα των Ελλήνων. Μετά την ενηλικίωσή του ο

ΣΚΡΙΠ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

Η ΟΡΚΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΙΒ'

ΑΠΟΘΕΩΣΙΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΕΝ ΤΗ ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ ΤΗ ΠΟΛΕΙ

ΟΛΑΙ ΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΙ ΤΗΣ ΦΑΝΤΑΣΜΑΓΟΡΙΚΗΣ ΤΕΛΕΤΗΣ

Ο ΟΡΚΙΣΘΕΙΣ ΧΘΕΣ ΕΝ ΤΗ ΒΟΥΛΗ
ΝΕΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΒ'

Η ορκομωσία του Βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ σε πρωτοσέλιδο της εφ. Σκριπ *(8 Μαρτίου 1913)*

διάδοχος Κωνσταντίνος σπούδασε στην Στρατιωτική Σχολή των Ευελπίδων και μετά την αποφοίτησή του από εκεί μετέβη στο Βερολίνο, όπου σπούδασε στη Στρατιωτική Σχολή της Ακαδημίας Πολέμου της Πρωσίας. Στη συνέχεια και συγκεκριμένα το 1889, ενυμφεύθη τη Σοφία της Πρωσίας, αδελφή του Αυτοκράτορας της Γερμανίας Γουλιέλμου του Β΄.

Η μεγάλη δραστηριότητα του διαδόχου Κωνσταντίνου ήταν στον ατυχή πόλεμο του 1897, όπου μετά από πίεση του τότε Πρωθυπουργού Θ. Δηλιγιάννη ανέλαβε την Αρχιστρατηγία παρά τη θέλησή του. Βέβαια, μετά την Ελληνική ήττα στον ατυχή πόλεμο του 1897 οι συνάδελφοί του Αξιωματικοί, προκειμένου να καλύψουν τις δικές τους ευθύνες, επέρριψαν τα αίτια της ήττας στο νεαρό τότε Αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο Α΄. Όμως, παρά τις ευθύνες για την ήττα του 1897, η νέα Κυβέρνηση του Γ. Θεοτόκη ανέθεσε στον διάδοχο Κωνσταντίνο την αναδιοργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων. Από τη θέση αυτή ο διάδοχος Κωνσταντίνος πέτυχε σημαντικό έργο. Δίπλα του όμως είχαν συγκεντρωθεί πολλοί αξιόλογοι Αξιωματικοί, όπως ο Ι. Μεταξάς, ο Στρατηγός, ο Β. Δούσμανης, οι οποίοι απελάμβαναν πολλών προνομίων, πράγμα το οποίο προκαλούσε τη μήνη άλλων ικανών Αξιωματικών, οι οποίοι δεν μπορούσαν να πλησιάσουν το περιβάλλον του διαδόχου. Έτσι, δημιουργήθηκε μια μεγάλη αντιπαλότητα εναντίον του διαδόχου και όλοι αυτοί κατηγορούσαν και δεν αναγνώριζαν το έργο του διαδόχου.

Βέβαια, η κατάσταση αυτή των αντιφρονούντων Αξιωματικών συνεχίστηκε μέχρι το 1909, όταν εκδηλώθηκε το κίνημα του Συνδέσμου Αξιωματικών, με επικεφαλής τον Ν. Ζορμπά. Οι κινηματίες εκτός των άλλων επιχειρημάτων προέβαλαν και τη μεροληπτική μεταχείριση στις προαγωγές των Αξιωματικών που βρίσκονταν πλησίον του διαδόχου και των αδελφών του. Κατόπιν όλων αυτών, ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ αναγκάστηκε να απομακρύνει από το στράτευμα όλους τους άλλους πρίγκιπες, με αντικειμενικό στόχο να μην έλθει σε σύγκρουση με τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο. Στη συνέχεια και συγκεκριμένα το 1912, στον Πόλεμο των Βαλκανικών Χωρών εναντίον της Τουρκίας, ο διάδοχος Κωνσταντίνος ηγήθηκε του Ελληνικού Στρατού, ο οποίος πραγματοποίησε μεγάλες νίκες στο Σαραντάπορο, στα Γιαννιτσά και απελευθέρωσε και την πόλη της Θεσσαλονίκης. Μετά από τις νίκες αυτές, ο Κωνσταντίνος με μεγάλη δύναμη του Ελληνικού Στρατού μετέβη στο μέτωπο της Ηπείρου. Εκεί, μετά την πολιορκία και την κατάληψη του Μπιζανίου, προχώρησε προς τα Ιωάννινα, τα οποία απελευθέ-

ρωσε από τους Τούρκους, παραδίδοντας έτσι και την Ήπειρο στη μητέρα Ελλάδα. Όμως την περίοδο εκείνη και συγκεκριμένα την 18η Μαρτίου 1913 εδολοφονήθη στη Θεσσαλονίκη ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄, οπότε ανήλθε στο θρόνο ο πρωτότοκος γιος του, Κωνσταντίνος Α΄.

Μετά την ανάληψη της βασιλείας και συγκεκριμένα κατά τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο, ο Κωνσταντίνος ήταν και πάλι Αρχιστράτηγος του Ελληνικού Στρατού. Κατά τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο ο Ελληνικός Στρατός πραγματοποίησε μεγάλες νίκες, πράγμα το οποίο ενίσχυσε το κύρος του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Όλα αυτά τα γεγονότα τον έκαναν περισσότερο δημοφιλή και πολλοί τον αποκαλούσαν «Κωνσταντίνο ΙΒ΄», περιμένοντας από αυτόν να πραγματοποιήσει τη «μεγάλη ιδέα του Έθνους».

Τα μεγάλα προβλήματα όμως για τον Βασιλιά Κωνσταντίνο εμφανίσθηκαν με την έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου τον Αύγουστο του 1914. Την περίοδο εκείνη η Ελλάδα βρέθηκε σε δύσκολη θέση, διότι είχε συνάψει συμφωνία με την Σερβία που την υποχρέωνε σε παροχή βοήθειας σε περίπτωση Βουλγαρικής επίθεσης. Από την πλευρά της όμως η Σερβία, ενώ αντιστεκόταν στην επίθεση της Αυστροουγγαρίας, η Βουλγαρία παρέμενε ουδέτερη, τηρώντας στάση αναμονής. Ακριβώς εκείνη την περίοδο, που η κατάσταση ήταν πολύ κρίσιμη, παρουσιάσθηκε ρήγμα στις προσωπικές πεποιθήσεις των δύο ανώτατων πολιτειακών παραγόντων, του Βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ και του Πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου.

Για ιστορικούς λόγους πρέπει να αναφέρουμε, ότι ο Κάιζερ είχε απευθύνει έκκληση προς τον Βασιλιά Κωνσταντίνο να σταθεί στο πλευρό της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας *«σε μια ενωμένη σταυροφορία κατά της Σλαβικής επικράτησης στα Βαλκάνια»*. Πρέπει στο σημείο αυτό να διευκρινίσουμε, ότι ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος εθεωρείτο και ήταν Γερμανόφιλος. Και τούτο διότι είχε σπουδάσει στη Γερμανία και είχε νυμφευθεί την αδελφή του Κάιζερ, ο οποίος του είχε απομείνει και τον βαθμό του Στρατάρχη του Γερμανικού Στρατού. Επίσης, το φθινόπωρο του 1913 ο Κωνσταντίνος ως Βασιλιάς είχε παρακολουθήσει ασκήσεις του Γερμανικού Στρατού μαζί με τον Κάιζερ και είχε προσπαθήσει να διαπραγματευτεί τη λήψη δανείου από τη Γερμανία. Τέλος, ο Κωνσταντίνος είχε επηρεαστεί και ήταν υπέρ της Γερμανίας, διότι ο Κάιζερ είχε βοηθήσει τη χώρα μας να διατηρήσει τα απελευθερωμένα εδάφη κατά τους δύο Βαλκανικούς Πολέμους. Έτσι, οι προσωπικές προτιμήσεις του Κωνσταντίνου ήταν υπέρ της Γερμανίας. Όμως δεν παρέβλεπε ότι η Ελλάδα ήταν ευπρόσβλητη από τον Αγγλογαλλικό στόλο, ούτε μπορούσε να αποδεχτεί τη σύμπραξη της Τουρκίας, ενώ τα ανταλλάγματα που μπορούσε να προσφέρει η Γερμανία στην Ελλάδα ήταν περιορισμένα. Για όλους αυτούς τους λόγους ο Κωνσταντίνος προτιμούσε την ουδετερότητα.

Από την άλλη πλευρά, ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος, ο οποίος ήταν Αγγλόφιλος, διαπραγματεύονταν την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο με το μέρος της Αντάντ, η οποία προσέφερε εκτός των άλλων ως αντάλλαγμα την Κύπρο. Στην πορεία όμως και όταν η Τουρκία μπήκε στον πόλεμο, στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων (Γερμανία κ.λ.π.), η πίεση από την Αντάντ προς την Ελλάδα αυξήθηκε σημαντικά. Βέβαια, σε κάποια φάση ο Κωνσταντίνος ήταν έτοιμος να εγκρίνει την εισήγηση του Πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου για τη συμμετοχή της Ελλάδας στην εκστρατεία του 1915, αλλά τον απέτρεψε ο Συνταγματάρχης Ι.

Μεταξάς, ο οποίος τότε εκτελούσε χρέη Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Μετά από την άρνηση αυτή του Βασιλιά, ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος παραιτήθηκε δηλώνοντας ταυτόχρονα τη ρήξη του με τα Ανάκτορα.

Με την παραίτηση του Πρωθυπουργού προκηρύχθηκαν αμέσως εκλογές για την 31η Μαΐου 1915. Βέβαια, τις εκλογές τις κέρδισαν οι Φιλελεύθεροι του Ελ. Βενιζέλου. Παρά τη νίκη στις εκλογές, η αντιπαλότητα μεταξύ των δύο πολιτειακών παραγόντων συνεχίσθηκε. Έτσι, τον Σεπτέμβριο του 1915, σε αντίδραση προς τη Βουλγαρική επιστράτευση που στρεφόταν κατά της Σερβίας, ο Ελ. Βενιζέλος κάλεσε τους Άγγλους και τους Γάλλους να στείλουν στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη για βοήθεια των Σέρβων, χωρίς τη συναίνεση του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Τελικά, ο Κωνσταντίνος δέχθηκε να προχωρήσει σε επιστράτευση εν όψει της Βουλγαρικής επίθεσης. Πρέπει στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι η αποβίβαση των συμμαχικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη προκάλεσε πολιτική κρίση, αλλά ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος έφερε το θέμα στη Βουλή και κατάφερε να αποσπάσει ψήφο εμπιστοσύνης. Μετά την απόφαση της Βουλής ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, υπερβαίνοντας τις συνταγματικές του αρμοδιότητες, κατήργησε τον Πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο και έδωσε εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Αλ. Ζαΐμη, ο οποίος δεν κατάφερε να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή. Μετά την αποτυχία του Ζαΐμη ο Κωνσταντίνος έδωσε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Στέφανο Σκουλούδη, ο οποίος με Βασιλικό Διάταγμα διέλυσε τη Βουλή και προκήρυξε εκλογές για τον Δεκέμβριο του 1915. Βέβαια, στις εκλογές αυτές δεν μετείχαν οι Βενιζελικοί και έτσι οι εκλογές τις κέρδισαν τα αντιβασιλικά κόμματα.

Την περίοδο εκείνη και μετά τις εκλογές παρέμεινε στην Κυβέρνηση ο Στ. Σκουλούδης. Τότε η Ελλάδα ευρίσκετο σε ουδετερότητα, αλλά οι Δυνάμεις της Αντάντ με επικεφαλής τον Γάλλο Στρατηγό Σαρράιγ επέκτειναν σταδιακά την κυριαρχία τους στη Βόρειο Ελλάδα και το Αιγαίο αγνοώντας παντελώς την Ελληνική Κυβέρνηση. Στη συνέχεια και συγκεκριμένα την 27η Μαΐου 1916, πραγματοποιήθηκε με έγκριση της Ελληνικής Κυβέρνησης η παράδοση του Οχυρού Ρούπελ σε μικτή Γερμανοβουλγαρική δύναμη, πράγμα το οποίο οδήγησε σε μεγάλη όξυνση την όλη κατάσταση. Μετά από τα ανωτέρω γεγονότα, ο Σαράιγ κήρυξε Στρατιωτικό Νόμο, καταργώντας ουσιαστικά την Ελληνική κυριαρχία σε όλες τις περιοχές που είχαν τον έλεγχο οι συμμαχικές Δυνάμεις, ενώ συγχρόνως απαίτησε την αποστράτευση του Ελληνικού Στρατού που υπηρετούσε στην περιοχή. Όταν δε αργότερα και συγκεκριμένα τον Αύγουστο του 1916 ξεκίνησε η προέλαση στη Μακεδονία του Βουλγαρικού στρατού, τότε οι Βενιζελικοί Αξιωματικοί οργάνωσαν το κίνημα της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη, το οποίο στην πορεία υποστήριξε και ο Ελ. Βενιζέλος. Στη συνέχεια, εγκατεστάθη στη Θεσσαλονίκη και ο Ελ. Βενιζέλος, δημιουργώντας νέο κράτος με νέα Κυβέρνηση. Οι σύμμαχοι όμως δεν έμειναν αδιάφοροι, αλλά συνέχισαν τις αξιώσεις τους, ζητώντας την παράδοση του στόλου και τον οπλισμό. Πέραν από τα ανωτέρω Άγγλοι και Γάλλοι ναύτες ήλθαν σε σύγκρουση με τον Ελληνικό Στρατό και μάλιστα βομβάρδισαν και τα Ανάκτορα. Όλα αυτά τα γεγονότα είχαν ξεσηκώσει τους οπαδούς του Κωνσταντίνου, οι οποίοι επετέθησαν εναντίον επιφανών Βενιζελικών. Οι επιθέσεις αυτές απετέλεσαν τα λεγάμενα «Νοεμβριανά» για να ακολουθήσει το περίφημο «ανάθεμα» κατά του Ελ. Βενιζέλου, στο οποίο μάλιστα είχε πρωτοστατήσει

ο Αρχιεπίσκοπος Θεόκλητος. Όλα αυτά τα γεγονότα οδήγησαν σε οριστική ρήξη του Βασιλιά Κωνσταντίνου με τις Δυνάμεις της Αντάντ, οι οποίες επέβαλαν ναυτικό αποκλεισμό στη «Βασιλική Ελλάδα». Μετά τον αποκλεισμό οι Άγγλοι και οι Γάλλοι απαίτησαν από τον Κωνσταντίνο να εγκαταλείψει το θρόνο για να άρουν τον αποκλεισμό. Μετά τις ανωτέρω εξελίξεις ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος αποφάσισε να εγκαταλείψει τον θρόνο, παραχωρώντας τη θέση στον πρωτότοκο υιό του Γεώργιο Β΄. Οι σύμμαχοί μας αρνήθηκαν να δοθεί ο θρόνος στον Γεώργιο, διότι είχε υπηρετήσει στον Γερμανικό στρατό. Έτσι, ο Κωνσταντίνος έδωσε τη θέση του στο δευτερότοκο υιό του Αλέξανδρο, χωρίς να παραιτηθεί ο ίδιος του θρόνου. Αφού τελείωσαν όλες οι τυπικές διαδικασίες, ο Κωνσταντίνος με τη σύζυγό του και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας αναχώρησε για την Ελβετία. Η αναχώρηση του Κωνσταντίνου έδωσε την ευκαιρία στον Ελ. Βενιζέλο να επανέλθει στην εξουσία, περιβεβλημένος πλέον με μεγάλες εξουσίες και μεγάλες αρμοδιότητες. Βέβαια, πρώτη ενέργεια του Βενιζέλου ήταν τον Ιούλιο του 1917 να κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας, της Αυστροουγγαρίας, της Τουρκίας και της Βουλγαρίας. Μετά την κήρυξη του πολέμου ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος βρήκε την ευκαιρία στη Διάσκεψη των Παρισίων να προβάλει τις Ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις, περιλαμβανομένης και της Σμύρνης.

Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα ευρίσκετο σε εμπόλεμη κατάσταση με την Τουρκία. Και ενώ ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος βρισκόταν σε εξέλιξη, ο Ελ. Βενιζέλος ζήτησε από τους Άγγλους (Οκτώβριος του 1920) να υποστηρίξουν την Ελλάδα για την προέλαση του Ελληνικού Στρατού προς την Άγκυρα, όπου είχε το Στρατηγείο του το Τούρκικο Αντιστασιακό Κίνημα του Κεμάλ Αττατούρκ. Όμως εκείνη την περίοδο που η χώρας μας ευρίσκετο μέσα σε διεθνείς εξελίξεις, απέθανε από ένα αναπάντεχο ατύχημα (δάγκωμα πιθήκου) ο Βασιλιάς Αλέξανδρος.

Εν τω μεταξύ και ενώ η εκστρατεία στη Μικρά Ασία ευρίσκετο σε εξέλιξη, στην Ελλάδα διεξήχθησαν εκλογές (1η Νοεμβρίου 1920), τις οποίες έχασε ο Ελ. Βενιζέλος και αμέσως ανεχώρησε για το εξωτερικό. Στη συνέχεια η νέα Κυβέρνηση έκανε δημοψήφισμα και επανήλθε στην Ελλάδα ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος. Με τις αλλαγές όμως αυτές διαφωνούσαν οι Άγγλοι, οι οποίοι έπαψαν να υποστηρίζουν την Ελλάδα και Στρατιωτικά και Διπλωματικά.

Όμως η Ελληνική Κυβέρνηση, παρά την εγκατάλειψη των Άγγλων και την αποτυχία του Δημ. Γούναρη στις επισκέψεις που έκανε στις συμμαχικές Κυβερνήσεις της Ευρώπης, η Κυβέρνηση και ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος αποφάσισαν να συνεχίσουν τον πόλεμο με την Τουρκία. Τότε και συγκεκριμένα τον Μάιο του 1921 ο Βασιλιάς αναχώρησε για το μέτωπο, αναλαμβάνοντας την Αρχιστρατηγία του Στρατού στη Μικρά Ασία. Στο τέλος όμως του έτους 1921 αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Αθήνα λόγω κλονισμού της υγείας του. Στη συνέχεια και συγκεκριμένα τον Αύγουστο του 1922 κατέρρευσαν όλα τα μέτωπα και άρχισε η μεγάλη υποχώρηση του Ελληνικού Στρατού με τις τρομερές συνέπειες. Όπως είναι γνωστόν, μετά την Μικρασιατική Καταστροφή. ακολούθησε η επανάσταση των Συνταγματαρχών Πλαστήρα και Γονατά, η οποία εκτός των άλλων ζήτησε την παραίτηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Έτσι, μετά την παραίτηση του Κωνσταντίνου ήλθε τον Σεπτέμβριο του 1922 στο θρόνο ο διάδοχος Γεώργιος, ο οποίος ονομάστηκε Βασιλεύς Γεώργιος Β΄.

Μετά την τελευταία περιπέτεια ο Κωνσταντίνος δεν άντεξε και στις 11 Ιανουαρίου του 1923 πέθανε στο Παλέρμο της Σικελίας και ενταφιάστηκε στην κρύπτη της Ρωσικής Εκκλησίας της Φλωρεντίας.

Ο δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος και η Συνθήκη του Βουκουρεστίου

Η Συνθήκη Ειρήνης η οποία υπεγράφη στο Λονδίνο στις 17 Μαΐου 1913, μεταξύ των συμμάχων, των Βαλκανικών χωρών και της Τουρκίας, έθεσε τέρμα στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο και ευνοούσε σημαντικά τη Βουλγαρία. Αντίθετα, η Ελλάδα, η Σερβία και το Μαυροβούνιο είχαν αδικηθεί πάρα πολύ από τη διανομή των εδαφών. Ειδικότερα η Ελλάδα είχε αδικηθεί στην περιοχή της Μακεδονίας, αλλά περισσότερο ήταν αβέβαιη η τύχη των νησιών του Αιγαίου πελάγους και της Βορείου Ηπείρου. Εκείνο όμως που είχε στενοχωρήσει περισσότερο τους συμμάχους αλλά και τη Ρουμανία, η οποία δεν είχε συμμετάσχει στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, ήταν η πλεονεξία της Βουλγαρίας που είχε ανησυχήσει όλους τους πρώην συμμάχους. Έτσι, μετά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης στο Λονδίνο για τον τερματισμό του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου, στην ουσία άρχιζε ένας δεύτερος πόλεμος, ο οποίος ανεξάρτητα από τις θυσίες και τα ανθρώπινα θύματα υπήρξε ευεργετικός για την Ελλάδα.

Βέβαια, οι διαθέσεις των Βουλγάρων είχαν φανεί από την αρχή των εχθροπραξιών, όπου παραβλέποντας άλλα μέτωπα και άλλες διεκδικήσεις, εκινούντο προς τη Θεσσαλονίκη με στόχο να την κατακτήσουν.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι τα ίδια αισθήματα έναντι των Βουλγάρων είχαν και οι Σέρβοι. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε μια προσέγγιση και έτσι στις 22 Απριλίου 1913 υπεγράφη μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας ένα προκαταρκτικό πρωτόκολλο συμμαχίας μεταξύ των δύο χωρών. Βέβαια η επίσημη Συνθήκη καθυστέρησε να υπογράφει και υπεγράφη στις 19 Μάιου 1913, διότι οι Σέρβοι ήθελαν να βοηθήσει η Ελλάδα τη Σερβία και στην περίπτωση που υποστεί επίθεση από την Αυστροουγγαρία. Τελικά η Ελλάδα εδέχθη και εκείνον τον όρο, διότι ήθελε οπωσδήποτε τη συμμαχία με τη Σερβία. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Ελλάδα υπέγραψε τον όρο για την Αυστροουγγαρία αποφασισμένη να μην τηρήσει τον όρο αυτό, διότι σε μια τέτοια σύρραξη θα αναμειγνύονταν οι μεγάλες Δυνάμεις, όπως και έγινε το καλοκαίρι του 1914.

Πρέπει επίσης να επισημάνουμε, ότι την περίοδο εκείνη είχε συσταθεί μια μεικτή επιτροπή εκ μέρους των συμμάχων, για την επίλυση των διαφορών. Όμως μπροστά στην αδιαλλαξία των Βουλγάρων η επιτροπή διέκοψε τις εργασίες της. Η διακοπή των εργασιών της επιτροπής οδήγησε σε θερμά επεισόδια, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα να οξύνουν την κατάσταση. Βέβαια, η αρχή έγινε στο 14ο χιλιόμετρο της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης-Αλεξανδρούπολης, διότι οι Βούλγαροι ήθελαν να ελέγχουν μόνοι τους την κατάσταση. Μετά από αυτό το γεγονός ακολούθησαν τα γεγονότα στην Αριδαία και τη Νιγρίτα με αποκορύφωμα τις μάχες που δόθηκαν στα χωριά του Παγγαίου, όπου και οι δύο αντίπαλες πλέον χώρες να έχουν σημαντικές απώλειες σε ανθρώπινες ψυχές. Ενώ συνέβαιναν τα ανωτέρω περιστατικά άρχισαν να μεταφέρονται μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις στη Μακεδονία από άλλες περιοχές της Βουλγαρίας. Υπολογίζεται ότι ο Βουλγαρικός

στρατός που είχε συγκεντρωθεί εκείνη την περίοδο από Δοϊράνη μέχρι Καβάλα, ανήρχετο σε 70.000 άνδρες.

Το γεγονός αυτό ανάγκασε την Ελληνική πλευρά να εγκαταστήσει το Γενικό Στρατηγείο στη Θεσσαλονίκη και να συγκεντρώσει ολόκληρο τον Ελληνικό στόλο στον κόλπο του Ορφανού.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στα μέσα Μαΐου 1913, με πρόταση των Βουλγάρων, χαράχθηκε μία γραμμή διαχωρισμού ανάμεσα στους Έλληνες και τους Βούλγαρους, η οποία άρχιζε από τη λίμνη Δοϊράνης, περνούσε από τη λίμνη Αχινού και την κορυφογραμμή του Παγγαίου, για να καταλήξει στο λιμάνι των Ελευθέρων. Και εδώ όμως παρατηρήθηκε το εξής φαινόμενο: ενώ οι Έλληνες συμμορφώθηκαν και πέρασαν πίσω από τη γραμμή, οι Βούλγαροι κωλυσιεργούσαν προβάλλοντας διάφορες προφάσεις στις διαμαρτυρίες των Ελλήνων. Μετά από όλα τα ανωτέρω και ενώ οι Βούλγαροι εξακολουθούσαν να παραβιάζουν τις συμφωνίες, οι Έλληνες άρχισαν να συγκεντρώνουν τον στρατό, έτοιμοι για παν ενδεχόμενο. Έτσι, στις 15 Ιουνίου, η δύναμη του Ελληνικού στρατού έφτασε στις 109.000 άνδρες στη Μακεδονία και στις 25.000 στην Ήπειρο. Παράλληλα, τοποθετήθηκε απέναντι στον Ελληνικό στρατό και ο Βουλγαρικός και όλα σχεδόν ήταν έτοιμα για έναν νέο Βαλκανικό Πόλεμο.

Μετά από όλα τα ανωτέρω και συγκεκριμένα στις 16 Ιουνίου 1913, οι Βούλγαροι επετέθησαν ταυτόχρονα κατά των δύο συμμάχων, δηλαδή κατά της Ελλάδας και της Σερβίας, χωρίς προηγουμένως να κηρύξουν πόλεμο, με στόχο να καταλάβουν όσο το δυνατόν περισσότερα εδάφη πριν προφθάσουν οι Μεγάλες Δυνάμεις.

Κατόπιν από τις ανωτέρω εξελίξεις η Ελληνική Κυβέρνηση ομόφωνα αποφάσισε να επιτεθεί σε όλα τα μέτωπα και ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, ως Αρχιστράτηγος, να μεταβεί στη Θεσσαλονίκη.

Και ενώ οι Βούλγαροι επετέθησαν πρώτοι, διαμαρτυρήθηκαν στις Μεγάλες Δυνάμεις ότι εδέχθησαν επίθεση από τους Έλληνες και τους Σέρβους. Μετά από τα ανωτέρω ο Ελληνικός στρατός εξουδετέρωσε τον Βουλγαρικό στρατό που ευρίσκετο στη Θεσσαλονίκη, αφού είχε περάσει άπρακτη η προθεσμία που είχαν θέσει οι Έλληνες για οικειοθελή αποχώρηση από τη Θεσσαλονίκη.

Έτσι είχαν τα πράγματα, όταν στις 19 Ιουνίου 1913 άρχισε η ακάθεκτη προέλαση του Ελληνικού στρατού προς το μέτωπο Κιλκίς-Λαχανά, όπου είχαν εγκατασταθεί αμυντικά οι Βουλγαρικές δυνάμεις.

Βέβαια, στην πορεία ο Ελληνικός στρατός ξεπέρασε τις πρώτες αντιστάσεις και το βράδυ της ίδιας ημέρας έφθασε προ του κυρίου όγκου του Βουλγαρικού στρατού δεχόμενος τα ισχυρά πυρά του Βουλγαρικού πυροβολικού. Η επίθεση των Ελλήνων συνεχίσθηκε και το πρωί της επόμενης ημέρας καταλαμβάνοντας την πόλη της Νιγρίτας. Αποφασιστικής σημασίας ήταν η μάχη της 21 Ιουνίου 1913, όταν ο Βουλγαρικός στρατός εκδιώχθηκε από την περιοχή του Κιλκίς και από εκεί άρχισε η καταδίωξή του, χωρίς να ολοκληρωθεί διότι οι στρατιώτες ήσαν κουρασμένοι και εξαντλημένοι μετά από τρεις ημέρες συνεχών μαχών και καταδιώξεις του εχθρού. Εδώ βέβαια θα ήταν ολοκληρωτική η καταστροφή του Βουλγαρικού στρατού, εάν η VII Μεραρχία δεν αδρανούσε και έπιανε έγκαιρα το γεφύρι του Στρυμόνα από όπου πανικόβλητοι φεύγοντας περνούσαν οι Βούλγαροι στρατιώτες με προορισμό της Σέρρες. Κατ' αυτόν τον τρόπο έληξαν οι μάχες του Κιλκίς και Λαχανά με πλήρη επικράτηση των Ελληνικών δυνάμεων.

Βέβαια, ήταν βαρύς ο φόρος αίματος και των δύο πλευρών. Οι Βούλγαροι είχαν βαρύτερες απώλειες, ο ακριβής αριθμός δεν εγνώσθη. Από πλευράς Ελλήνων είχαμε 9.000 νεκρούς και μεταξύ αυτών πολλοί Αξιωματικοί.

Μετά τις δύο μεγάλες επιτυχίες του Ελληνικού στρατού στο Κιλκίς και Λαχανά, συνεχίσθηκε η μεγάλη προέλαση των Ελλήνων, ενώ οι Βούλγαροι συνεχώς υποχωρούσαν, προσπαθώντας να αντισταθούν σπασμωδικά. Έτσι, στις 23 Ιουνίου 1913 δύο Ελληνικές Μεραρχίες επετέθησαν εναντίον των Βουλγάρων, που είχαν οχυρωθεί στα υψώματα δυτικά της λίμνης Δοϊράνης, ενώ οι υπόλοιπες δυνάμεις εκινήθησαν προς τα ανατολικά της λίμνης. Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι η καθυστέρηση της μίας Μεραρχίας έδωσε την ευκαιρία στον Βουλγαρικό στρατό να συγκεντρώσουν τα πυρά τους σε κάθε μία από τις δύο Μεραρχίες χωριστά, με αποτέλεσμα να υποστεί ο Ελληνικός στρατός σοβαρές απώλειες. Παρά ταύτα, η ορμή των επιτιθέμενων Ελλήνων παρέσυρε τον εχθρό και τον ανάγκασε να υποχωρήσει άτακτα, παίρνοντας μαζί τους ομήρους τον Μητροπολίτη Δοϊράνης και άλλους τριάντα προκρίτους της περιοχής.

Στην πορεία ο Ελληνικός στρατός συνέχισε να προελαύνει προς Βορρά αναγκάζοντας τους Βούλγαρους σε συνεχείς υποχωρήσεις. Έτσι, στις 26 Ιουνίου 1913 ελευθέρωσε τη Στρώμνιτσα και την επομένη το Σιδηρόκαστρο. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι πριν αποχωρήσουν από το Σιδηρόκαστρο, εκτός από τις μεγάλες λεηλασίες, έσφαξαν τον Μητροπολίτη και πάνω από 100 κατοίκους της περιοχής.

Παράλληλα όμως με τον στρατό δρούσε και το πολεμικό ναυτικό. Έτσι, στις 26 Ιουνίου άγημα του αντιτορπιλικού «Δόξα» κατέλαβε την Καβάλα λίγες ώρες μετά την αποχώρηση των Βουλγάρων. Συνεχίζοντας τις επιτυχίες του ο Ελληνικός στρατός, στις 28 Ιουνίου απελευθέρωσε τις Σέρρες και την 1η Ιουλίου 1913 τη Δράμα. Στη συνέχεια απελευθέρωσε ο Ελληνικός στρατός το Δοξάτο, όπου φεύγοντας οι Βούλγαροι διέπραξαν μεγάλες κτηνωδίες εις βάρος των κατοίκων της περιοχής.

Και ενώ ο Ελληνικός στρατός προελάμβανε νικηφόρα σε όλα τα μέτωπα, η σύμμαχος Σερβία υπέκυψε σε πιέσεις της Ρωσίας και της Αυστρίας, ανέστειλε μερικώς τις πολεμικές δραστηριότητες εναντίον των Βουλγάρων, με συνέπεια οι Βούλγαροι να μεταφέρουν τις δυνάμεις τους στα μέτωπα του Ελληνικού στρατού. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι από την αρχή του πολέμου οι Βούλγαροι είχαν υποτιμήσει τις δυνατότητες του Ελληνικού στρατού και είχαν διαθέσει τις μεγαλύτερες δυνάμεις τους στο μέτωπο με την Σερβία. Εν τω μεταξύ, η Ρουμανία βλέποντας τις ήττες της Βουλγαρίας στο μέτωπο της Ελλάδας, κήρυξε στις 27 Ιουνίου 1913 τον πόλεμο εναντίον της Βουλγαρίας. Έτσι, ο Ρουμανικός στρατός προχώρησε χωρίς σχεδόν αντίσταση και έφθασε 40 χιλιόμετρα έξω από τη Σόφια.

Στην πορεία ο Ελληνικός στρατός συνέχισε να προελαύνει προς την καρδιά της Βουλγαρίας. Μάλιστα, στα στενά της Κρέσνας, που ανοίγουν το δρόμο προς τη Σόφια, έγιναν στις 8-11 Ιουλίου μεγάλες μάχες με νικητή τον Ελληνικό στρατό.

Στο μεταξύ ο Αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος, βλέποντας ότι ο στρατός είχε φθάσει στα όρια της αντοχής και λαμβάνοντας υπόψη την αδράνεια των Σέρβων, πρότεινε στον Βενιζέλο να ανακαινίσει και πάλι το θέμα της ανακωχής, αν και δεν είχε περάσει πολύς καιρός από τότε που είχαμε αρνηθεί μη υποκύπτοντας στις πιέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων.

Από την πλευρά τους οι Τούρκοι, επωφελούμενοι της άσχημης κατάστασης στην οποία ευρίσκοντο οι Βούλγαροι, πέρασαν τη συνοριακή γραμμή του Αίνου-Μήδειας και ανακατέλαβαν στις 9 Ιουλίου 1913 την Αδριανούπολη.

Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου

Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος έληξε με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου την 28 Ιουλίου 1913 και έκανε δεκτή την πρόταση της Ρουμανίας για προσωρινή ανακωχή και χάραξη των συνόρων μεταξύ των εμπολέμων χωρών. Επικεφαλής της Ελληνικής αντιπροσωπείας ήταν ο Πρωθυπουργός, Ελευθέριος Βενιζέλος. Είναι γεγονός ότι η Συνθήκη του Βουκουρεστίου δημιούργησε μία νέα κατάσταση πραγμάτων στην περιοχή των Βαλκανίων.

Έτσι η Ελλάδα προσάρτησε τη Μακεδονία με τη Θεσσαλονίκη και την Καβάλα μέχρι τις εκβολές του Νέστου ποταμού, τη Νότια Ήπειρο και την Κρήτη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στο θέμα της Καβάλας υπήρξε εμπλοκή και η παραχώρηση στην Ελλάδα έγινε με προσωπική παρέμβαση του Κάιζερ υπέρ της Ελλάδας. Βέβαια η Ελλάδα απαιτούσε τα σύνορα να χαραχθούν στην περιοχή της Αλεξανδρούπολης ή έστω του Πόρτο Λάγος. Τελικά η διάσκεψη καθόρισε ότι η Ελληνοβουλγαρική γραμμή περνώντας από την κορυφογραμμή Κερκίνης (Μπέλες) θα κατέληγε στις εκβολές του Νέστου. Αν και η επιτυχία της Ελλάδας ήταν αναμφίβολη, έμεινε σε εκκρεμότητα η Βόρεια Ήπειρος, τα νησιά του Αιγαίου πελάγους και το καθεστώς του Αγίου Όρους.

Με την ίδια Συνθήκη η Σερβία προσάρτησε τη Βόρεια Μακεδονία, με το Μοναστήρι, τα Σκόπια και τη Στρώμνιτσα. Η Βουλγαρία απέκτησε έξοδο στο Αιγαίο μεταξύ Αλεξανδρούπολης και Πόρτο Λάγος, ενώ η Βουλγαρία με την επίθεση που έκανε στον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο κράτησε την Ανατολική Θράκη και την Αδριανούπολη. Η Ρουμανία επίσης τακτοποίηση προς όφελος της όλες τις συνοριακές διαφορές που είχε με τη Βουλγαρία στην περιοχή της Δροβουτσάς, ενώ η Αλβανία έγινε ανεξάρτητο κράτος, στο οποίο περιελήφθη η Βόρειος Ήπειρος. Τέλος, τα νησιά του Αιγαίου πελάγους απεδόθησαν στην Ελλάδα ένα χρόνο αργότερα με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, 13 Φεβρουάριου 1913, ενώ τα Δωδεκάνησα παρέμειναν υπό Ιταλική κατοχή.

Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων και των νησιών του Αιγαίου πελάγους

Παράλληλες με τις επιτυχίες που είχε ο Ελληνικός στρατός στο Μακεδονικό μέτωπο, ήσαν και οι επιτυχίες στο μέτωπο της Ηπείρου. Στο μέτωπο αυτό η Ελληνική Κυβέρνηση είχε δώσει εντολή στον Αρχηγό του στρατού της Ηπείρου, Αρχιστράτηγο Κ. Σαπουτζάκη, να παρακωλύσει την παραβίαση της μεθορίου μεταξύ Μετσόβου, Άρτας και Αμβρακικού Κόλπου. Καίτοι όμως η αποστολή του στρατού της Ηπείρου ήταν αμυντική, ο ολιγάριθμος αυτός στρατός (μία Μεραρχία), τον Οκτώβριο του 1912 είχε σημειώσει σημαντικές επιτυχίες. Έτσι, μετά το Γρίμποβο, τη Φιλιππιάδα, τη Χειμάρα και το Μέτσοβο, ήρθε η σειρά της Πρέβεζας για να φθάσει νικηφόρα μέχρι τη Νικόπολη, η οποία αφού παραδόθηκε στις 21 Οκτωβρίου του 1912, χρησιμοποιήθηκε από τότε ως βάση ανεφοδιασμού του στρατού. Βέβαια, μετά από όλες αυτές τις επιτυχίες ο στρατός

ΣΚΡΙΠ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΕΔΟΞΑΣΘΗ. ΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ ΗΛΩΘΗΣΑΝ

Η ΦΡΟΥΡΑ ΠΑΡΕΔΟΘΗ ΕΙΣ ΤΗΝ Α. Υ. ΤΟΝ ΔΙΑΔΟΧΟΝ ΑΝΕΥ ΟΡΩΝ
ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΕΝ ΤΗ ΒΟΥΛΗ.-ΤΟ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΕΝ ΑΚΟΜΗ ΤΡΟΠΑΙΩΝΙ

ΕΠΗΡΑΜΕ ΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Ο ΑΝΤΙΤΥΠΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ

«Το Έθνος εδοξάσθη. Τα Ιωάννινα ηλώθησαν», Σκριπ *(22 Φεβρουαρίου 1913)*

της Ηπείρου άλλαξε πολιτική, από αμυντική δύναμη έγινε επιθετική, με στόχο την εκκαθάριση της ελληνικότατης αυτής περιοχής. Με αυτές τις προοπτικές, ο στρατός της Ηπείρου συνέχισε την προέλαση και ανακόπηκε μπροστά από την τοποθεσία των Ιωαννίνων, που εθεωρείτο μία από τις 5 πιο ισχυρές αμυντικές τοποθεσίες στον κόσμο. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η τοποθεσία αυτή είχε μετατραπεί από τον καιρό της ειρήνης σε απόρθητο κάστρο, κάτω από την επίβλεψη Γερμανικής Στρατιωτικής αποστολής. Η τοποθεσία αυτή είχε αναπτυχθεί σε σχήμα ημικυκλίου γύρω στα εβδομήντα χιλιόμετρα και στο νότιο τμήμα της δέσποζε το περίφημο οχυρό Μπιζάνι που έφραζε το δρόμο προς την Άρτα.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι δύο προσπάθειες που έγιναν για την άλωση του οχυρού στις αρχές Δεκεμβρίου και τον Ιανουάριο 1913 απέβησαν άκαρπες. Μετά τις δύο αυτές ενέργειες, ο στρατός της Ηπείρου ενισχύθηκε με τις δύο Μεραρχίες που ήλθαν από το μέτωπο της Μακεδονίας και την αρχηγία πλέον του στρατού της ηπείρου ανέλαβε ο Αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος. Βέβαια, μετά από όλα τα ανωτέρω τα πράγματα είχαν αλλάξει και ο Ελληνικός στρατός ετοιμαζόταν για τη μεγάλη επίθεση. Πριν όμως από την επίθεση ο Αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος πρότεινε στον Διοικητή των Τουρκικών Δυνάμεων, Στρατηγό Εσάτ Πασά, να παραδώσει την περιοχή στον Ελληνικό στρατό. Όμως ο Εσάτ πασάς αρνήθηκε, καίτοι η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε ήδη παραιτηθεί από κάθε δικαίωμα στα εδάφη από Αδριατική Θάλασσα μέχρι τη Θράκη.

Εκείνη την περίοδο που ο Ελληνικός στρατός ετοιμαζόταν για τη μεγάλη επίθεση, το μέτωπο επεσκέφθη και ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος, για να ενημερωθεί από τον Αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο για την κατάσταση που επικρατούσε στο μέτωπο και για την πορεία των επιχειρήσεων.

Έτσι, μετά την απόρριψη της πρότασης για παράδοση από τον Εσάτ πασά, ο Ελληνικός στρατός ετοίμασε σχέδιο επίθεσης σε ολόκληρο το μέτωπο. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι η μεγάλη επίθεση είχε προγραμματισθεί να γίνει σε όλο το μέτωπο την πρωία της 20 Φεβρουάριου του 1913. Εν τω μεταξύ, στα πλαίσια της παραπλάνησης των Τούρκων, έγινε στις 18 και 19 Φεβρουάριου απόβαση τμημάτων που είχαν ξεκινήσει από την Κέρκυρα για τους Αγίους Σαράντα. Έτσι, το Β΄ τμήμα στρατιάς προχώρησε με ορμή και ανέτρεψε τις αντιστάσεις που βρέθηκαν στο δρόμο του. Η 2η φάλαγγα εκμεταλλεύτηκε τις επιτυχίες της 3ης που ήταν δίπλα της και μέχρι το βράδυ το Σύνταγμα Ευζώνων,

που ήταν η εμπροσθοφυλακή, πέρασε από την περιοχή της Δωδώνης και σε μικρή απόσταση έξω από τα Γιάννενα με το τάγμα του Βελισσαρίου να φθάνει στο χωριό Άγιος Ιωάννης (σημερινό Βελισσάριος). Εν τω μεταξύ, ομάδες ασύντακτων Τούρκων απ' όλο το μέτωπο υποχώρησαν προς τα Ιωάννινα και πολλοί αιχμαλωτίσθησαν από τον Ελληνικό στρατό.

Έτσι είχαν τα πράγματα όταν ο Εσάτ πασάς πληροφορήθηκε την παρουσία του Βελισαρρίου και του Ελληνικού στρατού να ευρίσκονται πλησίον των Ιωαννίνων, άλλαξε γνώμη και αποφάσισε να παραδώσει την πόλη, αν και το Μπιζάνι μαζί με τα άλλα οχυρά ήταν απόρθητα. Μετά από όλα τα ανωτέρω, το πρωτόκολλο της παράδοσης υπεγράφη στις 21 Φεβρουάριου 1913 και ο διάδοχος Κωνσταντίνος μπήκε επίσημα στην πόλη την επομένη ημέρα κάτω από εκδηλώσεις μεγάλου ενθουσιασμού των κατοίκων της πόλης των Ιωαννίνων. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Αρχηγός του Τουρκικού στρατού μαζί με 430 Αξιωματικούς και 30.000 στρατιώτες ήταν πλέον αιχμάλωτοι του Ελληνικού στρατού.

Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων ενθουσίασε τον Ελληνικό στρατό και τον Ελληνικό λαό. Πέραν τούτων ανέβασε το γόητρο του στρατού μας έναντι των συμμάχων μας, οι οποίοι στην έναρξη των πολέμων είχαν διαφορετική γνώμη για τον Έλληνα στρατιώτη.

Βέβαια, μετά το πέρας των επιχειρήσεων στην Ήπειρο, η μεγάλη μάζα του Ελληνικού στρατού μεταφέρθηκε στη Μακεδονία, διότι εκεί πλέον ευρίσκετο το μεγάλο ενδιαφέρον και εκεί έπρεπε να βρίσκεται ο στρατός έτοιμος για παν ενδεχόμενο. Όμως στην Ήπειρο έμειναν αρκετές στρατιωτικές δυνάμεις για την εκκαθάριση της περιοχής από τα υπόλοιπα Τούρκικα τμήματα τα οποία είχαν απομείνει στην περιοχή.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι η κατοχή του Ελληνικού στρατού έφθασε μέχρι τις περιοχές της Χειμάρας, του Αργυροκάστρου, της Κολωνίας και της Κορυτσάς. Βέβαια, οι Ελληνικές δυνάμεις δεν μπόρεσαν να προχωρήσουν βορειότερα, διότι τούτο το εμπόδισε η Ιταλία και η Αυστρία, που είχαν δικά τους συμφέροντα.

Τέλος, πρέπει να πούμε, ότι μετά την υπογραφή του πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας, 4 Δεκεμβρίου 1913, που καθόριζε τα όρια του νεοϊδρυθέντος Αλβανικού κράτους, τα Ελληνικά στρατιωτικά τμήματα αναγκάστηκαν να εκκενώσουν τα εδάφη της Βορείου Ηπείρου.

Η απελευθέρωση των νησιών του Αιγαίου Πελάγους

Παράλληλα με την απελευθέρωση των πόλεων και των χωριών της Μακεδονίας και της Ηπείρου, συνετελέσθη και η απελευθέρωση των νησιών του Αιγαίου πελάγους, τα οποία ευρίσκονταν υπό του Τουρκικού ζυγού. Είναι ανάγκη εδώ να σημειώσουμε, ότι με την έναρξη του πολέμου η υπεροχή του Τουρκικού στόλου σε αριθμό πλοίων, εκτόπισμα και πυροβολικό ήταν εμφανής. Η προσπάθεια της Ελληνικής Πολιτείας, ιδιαίτερα μετά το 1909, για αγορά ή ναυπήγηση πολεμικών πλοίων δεν ήταν η αναμενόμενη. Απεκτήθησαν ορισμένα πολεμικά πλοία και μεταξύ αυτών και το θωρηκτό του θρυλικού «Αβέρωφ», αλλά γενικά μειονεκτούσαμε έναντι των Τούρκων. Μία άλλη σημαντική προσπάθεια που έγινε εκείνη την περίοδο ήταν η αλλαγή του ορμητηρίου του στόλου μας. Μέχρι το 1912 ορμητήριο του στόλου μας ήταν ο όρμος των Ωρεών στην Εύβοια. Επειδή το ορμητήριο αυτό ευρίσκετο μακράν των στόχων του Ελληνικού στόλου, γι' αυτό

απεφασίσθη στις 6 Οκτωβρίου 1912 η κατάληψη της Λήμνου για να χρησιμοποιηθεί ως ορμητήριο του Ελληνικού στόλου. Βέβαια, η κατάληψη έγινε αμαχητί και αμέσως σχεδιάστηκε η κατάληψη των νησιών του Βόρειου Αιγαίου, διότι εκείνη την περίοδο απουσίαζε ο Τουρκικός στόλος, ο οποίος ήταν απασχολημένος στον Εύξεινο Πόντο στις μάχες εναντίον των Βουλγάρων.

Έτσι, στις 18 και 19 Οκτωβρίου 1912 ελευθερώθηκαν χωρίς αντίσταση από τις Τουρκικές φρουρές, η Θάσος, ο Άγιος Ευστράτιος, η Ίμβρος και η Σαμοθράκη. Στη συνέχεια ο Ελληνικός στόλος και συγκεκριμένα στις 21 Οκτωβρίου, κατελήφθησαν τα Ψαρά και εν συνεχεία, στις 28, η Τένεδος, την οποία είχαν εξοπλίσει κατάλληλα οι Τούρκοι, διότι από εκεί επόπτευαν τις κινήσεις του Ελληνικού στόλου.

Στη συνέχεια ο Ελληνικός στόλος κινήθηκε προς την Ικαρία, την οποία ελευθέρωσε, καίτοι η ίδια από το 1912 είχε κηρύξει την ανεξαρτησία της. Μετά την Ικαρία, το αντιτορπιλικό «Θύελλα» κατευθύνθηκε ολοταχώς προς το Άγιο Όρος, για να υψώσει στη Δάφνη την Ελληνική σημαία. Αξίζει εδώ να επισημάνουμε και μία σπουδαία κίνηση του τορπιλοβόλου 11, το οποίο με πλοίαρχο το Ν. Βότση στις 18 Οκτωβρίου 1912 τορπίλισε το παλιό Τουρκικό θωρηκτό «Φετίχ Μπουλέν», που ήταν αγκυροβολημένο έξω από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Βέβαια, το Τουρκικό πλοίο «Φετίχ Μπουλέν» ήταν άχρηστο, εν τούτοις η πράξη του Ν. Βότση επέδρασε σημαντικά στο κλονισμένο ηθικό της φρουράς της Θεσσαλονίκης και βοήθησε στην απόφαση για την παράδοση της πόλεως.

Τέλος, η Λέσβος παραδόθηκε στις 8 Νοεμβρίου και η Χίος στις 21 Δεκεμβρίου, όταν ισχυρές Ελληνικές δυνάμεις επανέλαβαν την επίθεση μετά την πρώτη αποτυχία εξαιτίας της ισχυρής αντίστασης των Τουρκικών δυνάμεων.

Ελέχθη σε προηγούμενο κεφάλαιο, ότι μεγάλη δύναμη του Τουρκικού στρατού και του στόλου είχε συγκεντρωθεί στο Τσαλτάτζας, για να εμποδίσει τους Βούλγαρους προς την Κωνσταντινούπολη. Μετά από εκεί ο Τουρκικός στόλος έπλευσε προς του Ναύσταθμου του Ναγαρά, στην είσοδο των Δαρδανελίων από την πλευρά του Αιγαίου Πελάγους. Έτσι, στις 3 Δεκεμβρίου του 1912, όταν ο Ελληνικός στόλος έπλεε ανατολικά της Ίμβρου, τότε βγήκε ο Τουρκικός στόλος από τα στενά. Σε κάποια φάση και μετά από διαδοχικούς ελιγμούς πλησίασαν οι δύο στόλοι στα 14.000 μέτρα, οπότε άρχισαν τα πυροβόλα να κτυπούν. Στην πορεία, ο Ελληνικός στόλος με τον θρυλικό «Αβέρωφ», αυξάνοντας ταχύτητα μπήκε ανάμεσα στους Τούρκους και οι Έλληνες πυροβολούσαν και από τις δύο πλευρές. Οι εύστοχες κινήσεις των Ελληνικών πλοίων προκάλεσαν διάσπαση στον Τουρκικό στόλο, ο οποίος αναγκάστηκε το μεσημέρι να αποχωρήσει, ζητώντας τη βοήθεια των παράκτιων Τουρκικών δυνάμεων. Μετά τη Ναυμαχία αυτή, η οποία ονομάστηκε «Ναυμαχία της Έλλης» από την παράκτια ονομασία της περιοχής (Έλλες Μπουρνού από τη μυθική Έλλη), ο Ελληνικός στόλος είχε νικήσει και το Αιγαίο Πέλαγος ήταν πλέον Ελληνικό.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι επικεφαλής του Ελληνικού στόλου ήταν ο Παύλος Κουντουριώτης, ο οποίος όταν παρατάχθηκε ο Ελληνικός στόλος απέναντι στους Τούρκους εξέπεμψε το ιστορικό σήμα που έλεγε το εξής: «*Με τη βοήθεια του Θεού, τας ευχάς του Βασιλέως, εν ονόματι του Δικαίου, με την πεποίθηση της νίκης, επιπέσατε μεθ' ορμής ακάθεκτοι κατά των εχθρών του έθνους*».

Βέβαια, η Ναυμαχία της Έλλης δεν συνέτισε τους Τούρκους, οι οποίοι εξα-

κολουθούσαν να πιστεύουν ότι μπορούσαν να αλλάξουν την πορεία του πολέμου, νικώντας τους Έλληνες στη θάλασσα. Έτσι, από το Δεκέμβριο του 1912 Τουρκικά πλοία έκαναν εξόδους στο Αιγαίο και πραγματοποιούσαν μικράς διαρκείας καταδρομικές επιθέσεις. Αποκορύφωμα αυτής της δράσης ήταν το καταδρομικό «Χαμιδιέ», το οποίο επί πέντε περίπου μήνες έκανε εφόδους στο Αιγαίο και στη Μεσόγειο, χωρίς κανένας να γνωρίζει τη θέση του. Στόχος του «Χαμιδιέ» ήταν να διασπάσει τους Έλληνες που θα έσπευδαν σε καταδίωξή του. Αυτό όμως δεν έγινε, χάρις στην εντολή του Παύλου Κουντουριώτη, ο οποίος έλεγε να μη δοθεί σημασία στις κινήσεις του «Χαμιδιέ».

Πέραν όμως από το «Χαμιδιέ», οι Τούρκοι ήλπιζαν ότι μπορούσαν να επικρατήσουν στη θαλάσσια περιοχή. Έτσι, στις 5 Ιανουαρίου 1913 έβγαλαν τον στόλο τους στο Αιγαίο. Τη Ναυαρχίδα «Μπάρμπαροι» ακολουθούσαν τρία θωρηκτά, ένα καταδρομικό και πολλά αντιτορπιλικά. Από την πλευρά του ο Ελληνικός στόλος, που ο κύριος όγκος ευρίσκετο στο «Μούδρο», ξεκίνησε αμέσως με επικεφαλής το θωρηκτό «Αβέρωφ» προς συνάντηση του Τουρκικού στόλου. Στη συνάντηση άρχισαν τα πυροβόλα να κτυπούν. Τώρα οι Τούρκοι δεν είχαν την παράκτια ενίσχυση που είχαν στην Έλλη και εδέχοντο συνέχεια τα εύστοχα πυρά των Ελλήνων. Σε κάποια φάση ο Τουρκικός στόλος ετράπη σε ανοικτή φυγή και ο Ελληνικός στόλος τους κυνηγούσε από πίσω, με πρώτο το θωρηκτό «Αβέρωφ», που τους έφθασε μέχρι τις Τουρκικές ακτές. Έτσι, για μία ακόμα φορά ο Τουρκικός στόλος στη Ναυμαχία της Λήμνου, όπως ονομάσθη, ηττήθη και κάθε ελπίδα τους για να επικρατήσουν στα νερά του Αιγαίου είχε απομακρυνθεί.

Τέλος, την 1η Μαρτίου 1913 ο Ελληνικός στόλος έπλευσε προς τη Σάμο, επικυρώνοντας την ένωσή της με την Ελλάδα, που την είχε κηρύξει την 1η Νοεμβρίου του 1912 η Εθνοσυνέλευση του νησιού με τον Θεμιστοκλή Σοφούλη.

Βέβαια, οι εχθροπραξίες στη θάλασσα σταμάτησαν οριστικά με την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Η έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου και η θέση της Ελλάδας

Ο πρώτος Παγκόσμιος πόλεμος ήταν μία γενικευμένη σύγκρουση των Ευρωπαϊκών δυνάμεων, που άρχισε τον Αύγουστο του 1914 και τελείωσε στις 14 Νοεμβρίου 1918. Ο πόλεμος αυτός άρχισε με τις Ενωμένες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία Ρωσία και από το 1917 μετείχαν και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής) και είχε ως αντιπάλους τις Κεντρικές Δυνάμεις (Γερμανία, Αυστροουγγαρία, Οθωμανική Αυτοκρατορία και Βουλγαρία). Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι Ηνωμένες Δυνάμεις συχνά ονομάζονται Δυνάμεις της Αντάντ, ενώ οι Κεντρικές Δυνάμεις αναφέρονται και ως Τριπλή Συμμαχία.

Τα αίτια του πολέμου πρέπει να αναζητηθούν στις οικονομικές συνθήκες της εποχής και τις επεκτατικές βλέψεις των διαφόρων κρατών, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός μεγάλου ανταγωνισμού. Ειδικότερα, η οικονομική ανάπτυξη της Γερμανίας, που προήλθε από τη ραγδαία εξέλιξη της βιομηχανίας, οδήγησε στην όξυνση του ανταγωνισμού με την Αγγλία, με στόχο την εξασφάλιση του μονοπωλίου των διεθνών αγορών. Από την άλλη πλευρά η Γαλλία επιθυμούσε να αποκαταστήσει το γόητρό της και να ανακτήσει την Αλσατία και τη Λωρραίνη, που είχε χάσει στον Γαλλογερμανικό πόλεμο του 1870-1871. Έτσι, είχε δημιουργήσει ένταση στις σχέσεις με τη Γερμανία. Την ίδια περίοδο η Αυστροουγγαρία βρισκόταν σε ανταγωνισμό με τη Ρωσία σχετικά με την κυριαρχία στα Βαλκάνια. Συγκεκριμένα, η Αυστροουγγαρία επιθυμούσε να έχει επιρροή στις νέες Βαλκανικές χώρες, ενώ η Ρωσία επιθυμούσε να βρει διέξοδο στη Μεσόγειο.

Πέραν όμως από τα ανωτέρω, τις προηγούμενες δεκαετίες όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις, δηλαδή η Βρετανία, η Γαλλία, οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Γερμανία, είχαν χωρίσει τον πλανήτη σε αποικίες και σε χώρες επιρροής. Βέβαια, όλες αυτές οι χώρες ήθελαν να εξαπλώσουν την κυριαρχία τους περισσότερο και έτσι η επιθυμία τους αυτή, αργά ή γρήγορα τους έφερνε αναπόφευκτες συγκρούσεις μεταξύ τους.

Σε αυτή, λοιπόν, την τεταμένη διεθνή κατάσταση αρκούσε μια αφορμή για να προκαλέσει την αιτία πολέμου. Το μοιραίο γεγονός παρουσιάσθηκε, όταν στις 28 Ιουνίου 1914 δολοφονήθηκε στο Σαράγεβο της Βοσνίας (επαρχία της Αυστροουγγαρίας) ο αρχιδούκας διάδοχος της Αυστρίας, Φερδινάνδος και η σύζυγός του Σοφία Τσότσεκ, από τον νεαρό σπουδαστή Γαβριήλ Πρίντσιπ, φανατικό οπαδό της Πανσλαβικής Εθνικιστικής Κίνησης, η οποία διευθυνόταν από υψηλά ιστάμενα πρόσωπα της Σερβίας. Βέβαια, το γεγονός αυτό έδωσε την αφορμή στην Αυστροουγγαρία να ταπεινώσει τη Σερβία και να αυξήσει τη δική της επιρροή στις Βαλκανικές χώρες. Αμέσως, λοιπόν, έστειλε στη Σερβία τελεσίγραφο, με το οποίο την καθιστούσε υπεύθυνη για τη δολοφονία του Φερδινάνδου και της συζύγου και της έθετε όρους απαράδεκτους. Η Σερβία απάντησε

*Η δολοφονία του Αρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου της Αυστρίας. Λιθογραφία του Achille Beltrame (*Copertina della Domenica del Corriere Anno XVI *n. 27 del 5-12.7.1914)*

αμέσως και αποδέχθηκε όλους τους όρους που είχε θέσει η Αυστροουγγαρία με το τελεσίγραφο. Η απάντηση όμως της Σερβίας αγνοήθηκε τελείως από τους αρμοδίους της Αυστροουγγαρίας. Αντί απαντήσεως, η Αυστροουγγαρία με την υποστήριξη της Γερμανίας διέταξε γενική επιστράτευση και κήρυξε τον πόλεμο κατά της Σερβίας στις 28 Ιουλίου 1914, ενώ ταυτόχρονα βομβάρδισαν το Βελιγράδι. Μετά από όλα τα ανωτέρω και σε μικρό χρονικό διάστημα ο πόλεμος είχε γενικευθεί. Έτσι, στην επιστράτευση της Ρωσίας (30 Ιουλίου 1914) απάντησε η Γερμανία με κήρυξη πολέμου (1 Αυγούστου 1914) εναντίον της, καθώς και εναντίον της Γαλλίας (3 Αυγούστου 1914).

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι θέλοντας η Γερμανία να εισβάλλει στη Γαλλία παραβίασε την ουδετερότητα του Βελγίου. Το γεγονός αυτό ενέπλεξε στον πόλεμο την Αγγλία, που ήταν σύμμαχος του Βελγίου και κήρυξε τον πόλεμο κατά της Γερμανίας (4 Αυγούστου 1914). Στη συνέχεια η Αυστροουγγαρία κήρυξε τον πόλεμο κατά της Ρωσίας (5 Αυγούστου), η Σερβία κατά της Γερμανίας (6 Αυγούστου), το Μαυροβούνιο κατά της Αυστροουγγαρίας (7 Αυγούστου) και κατά της Γερμανίας (12 Αυγούστου). Τέλος, η Γαλλία και η Αγγλία κατά της Αυστροουγγαρίας (10 Αυγούστου), η Ιαπωνία κατά της Γερμανίας (28 Αυγούστου), η Αυστροουγγαρία κατά της Ιαπωνίας (25 Αυγούστου) και κατά του Βελγίου (28 Αυγούστου).

Η σύγκρουση, όπως ελέχθη, ξεκίνησε στις 28 Ιουλίου 1914, με την κήρυξη του πολέμου από την Αυστροουγγαρία εναντίον της Σερβίας. Μετά την κήρυξη του πολέμου η Ρωσία κάλεσε τις δυνάμεις σε γενική επιστράτευση για να υποστηρίξει τη Σερβία. Σε απάντηση η Γερμανία, που ήταν σύμμαχος της Αυστροουγγαρίας και είχε ανανεώσει την υποστήριξή της ακόμα και σε περίπτωση πολέμου, κάλεσε με τελεσίγραφο τη Ρωσία να σταματήσει την επιστράτευση εντός 12 ωρών και της κήρυξε τον πόλεμο την 1η Αυγούστου 1914. Το βράδυ της ίδιας ημέρας, τμήματα του Ρωσικού ιππικού παραβίασαν τα σύνορα της Ανατολικής Πρωσίας.

Από την άλλη πλευρά, με την κήρυξη του πολέμου τα Γερμανικά στρατεύματα, παραβιάζοντας την ουδετερότητα του Βελγίου και παρακάμπτοντας τις Γαλλικές οχυρώσεις στη Βόρειο Γαλλία με ραγδαία προέλευση, προχώρησαν με στόχο να περικυκλώσουν το Παρίσι. Αντίθετα, το Γαλλικό σχέδιο προέβλεπε προώθηση των στρατευμάτων προς Αλσατία-Λωρραίνη. Το σχέδιο όμως αυτό δεν πρόλαβε να εφαρμοσθεί, λόγω της ταχείας προέλασης των Γερμανικών

στρατευμάτων. Μετά τις ανωτέρω κινήσεις και ειδικότερα μετά την επίθεση εναντίον του Βελγίου και την πιθανή εγκατάσταση των Γερμανών στις ακτές της Μάγχης, η Μεγάλη Βρετανία βρήκε αφορμή να κηρύξει τον πόλεμο στη Γερμανία στις 4 Αυγούστου 1914.

Πρέπει να επισημάνουμε, ότι παρά τις αρχικές επιτυχίες και τη ραγδαία προέλαση των Γερμανών δια μέσου του Βελγίου, το Γερμανικό επιτελείο αναγκάστηκε να αποσύρει αρκετές Μεραρχίες από το Δυτικό μέτωπο, για να ενισχύσει το Ανατολικό, διότι εκεί είχε αρχίσει η προέλαση προς Νότο των Ρώσικων στρατευμάτων. Τελικά, η μεγάλη επίθεση των Γερμανών ανακόπηκε τον Σεπτέμβριο του 1914, από την σθεναρή αντίσταση του Γαλλικού στρατού στην πρώτη μάχη του Μάρνη. Αποτέλεσμα της ήττας αυτής των Γερμανών ήταν πλέον ο διμέτωπος αγώνας Γάλλων και Γερμανών, που αποτελούσε ανάθεμα για τη Γερμανική ηγεσία.

Στο ανατολικό μέτωπο η Ρωσία έστειλε στην Ανατολική Πρωσία δύο στρατιές, οι οποίες κατέλαβαν σημαντικά εδάφη και ανάγκασαν τις Γερμανικές δυνάμεις να υποχωρήσουν. Αργότερα όμως και συγκεκριμένα στα μέσα Σεπτεμβρίου ο Ρώσικος στρατός νικήθηκε στη μάχη των Μαζουριανών λιμνών και εκδιώχθηκε από την Ανατολική Πρωσία. Αντίθετα η Ρώσικη επίθεση πέτυχε στη Γαλικία (Αύγουστος-Σεπτέμβριος) και οι Αυστριακοί αναγκάστηκαν να συμπτυχθούν στα Καρπάθια Όρη. Όμως και στο ανατολικό μέτωπο ο πόλεμος πήρε μορφή χαρακωμάτων, μήκους 900 χιλιομέτρων που επεκτεινόταν από τον ποταμό Νιέμεν ως τα Ρουμανικά σύνορα. Η ίδια όμως κατάσταση ήταν και στο Βαλκανικό μέτωπο. Όπως ελέχθη, με την έναρξη του πολέμου οι Αυστριακοί επετέθησαν εναντίον της Σερβίας και αρχικώς σημείωσαν σημαντικές επιτυχίες. Έτσι, νίκησαν στους ποταμούς Σάβο και Δρίνο και αργότερα, το Νοέμβριο, στην Κολουμπάρα αναγκάζοντας τους Σέρβους να εκκενώσουν το Βελιγράδι (30 Νοεμβρίου). Οι Σέρβοι όμως, υπό την αρχηγία του Πούτνικ, πέρασαν στην αντεπίθεση, νίκησαν τους Αυστριακούς στη μάχη του Ρούδνικ και ανακατέλαβαν την Πρωτεύουσά τους (15 Δεκεμβρίου 1914).

Βέβαια, στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο αναμείχθη και η Τουρκία, η οποία είχε ταχθεί με το μέρος της Γερμανίας. Μάλιστα, ο Τούρκος Στρατηγός Εμβέρ Πασάς, στις 2 Αυγούστου 1914 υπέγραψε μυστική συμφωνία και στις 10 Αυγούστου δύο Γερμανικά καταδρομικά μπήκαν στη Μεσόγειο και έγιναν δεκτά στα Τουρκικά χωρικά ύδατα. Στη συνέχεια, τα δύο αυτά πλοία εικονικά πωλήθησαν στην Τουρκία, η οποία στην πορεία βομβάρδισε την Οδησσό και άλλα Ρωσικά λιμάνια (30 Οκτωβρίου). Μετά από αυτά τα γεγονότα, η Ρωσία την 1η Νοεμβρίου 1913 κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Τουρκίας. Η είσοδος της Τουρκίας στον πόλεμο είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργήσει τρία νέα πολεμικά μέτωπα (της Καλλίπολης, του Καυκάσου και της Μεσοποταμίας).

Μετά την είσοδο της Τουρκίας στον πόλεμο άρχισαν τις διαπραγματεύσεις και οι Βούλγαροι, με στόχο την ανατροπή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου. Από την πλευρά της η Ελλάδα, με τα μεγάλα εθνικά προβλήματα, την εκκρεμότητα των νησιών του Αιγαίου πελάγους, τους Βαλκανικούς και ανατολικούς ανταγωνισμούς, τις συμβατικές υποχρεώσεις έναντι της Σερβίας, τις υποχρεώσεις τις απορρέουσες από τη Συνθήκη της 19ης Μαΐου 1913 και τόσα άλλα, έφεραν τη χώρα μας προς τον πόλεμο. Βέβαια, η πρώτη απόπειρα προς σύναψη Βαλκανικής συνεννόησης μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής συνεννόησης απέ-

τυχε. Το πρόβλημα της εξόδου της Ελλάδας εις τον πόλεμο έλαβε συγκεκριμένη μορφή επ' ευκαιρία της μελετώμενης υπό των συμμάχων εκστρατείας στα Δαρδανέλια. Έναντι των προσφερομένων εδαφικών ανταλλαγμάτων στη Μικρά Ασία, ο Ελευθέριος Βενιζέλος ετάχθη υπέρ της συμμετοχής αλλά συνάντησε την αντίθεση του Βασιλιά Κωνσταντίνου και παραιτήθη την 21 Φεβρουάριου 1915. Μετά την παραίτηση του Ελευθερίου Βενιζέλου, η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία, όπως και η κοινή γνώμη, εδιχάσθησαν. Έτσι, άλλοι ετάχθησαν υπέρ της Συνεννόησης, άλλοι υπέρ της ουδετερότητας και άλλοι υπέρ των Κεντρικών Δυνάμεων. Βέβαια, η επιχείρηση των Δαρδανελίων κατέληξε σε καταστροφή των Δυνάμεων της Συνεννόησης (18 Μαρτίου 1915). Όμως, όλα αυτά τα γεγονότα οδήγησαν τη χώρα σε εκλογές, οι οποίες διεξήχθησαν από την Κυβέρνηση του Δημητρίου Γούναρη στις 31 Μαΐου 1915 (13 Ιουνίου 1915). Τις εκλογές αυτές τις κέρδισε το κόμμα των Φιλελευθέρων, αλλά και πάλι η σχηματισθείσα τον Αύγουστο Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου αναγκάστηκε να παραιτηθεί (24 Σεπτεμβρίου 1915).

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι η διάσταση Ελευθερίου Βενιζέλου και Βασιλέως Κωνσταντίνου, η οποία άρχισε τον Μάρτιο του 1915, έμελλε να λάβει διαστάσεις εθνικού διχασμού. Και ενώ στην Ελλάδα συνέβαιναν τα τραγικά για τον τόπο μας γεγονότα, στη Χερσόνησο του Αίμου και στην εγγύς ανατολή διαδραματίζεντο σπουδαία και ιστορικά γεγονότα. Έτσι, μετά την έξοδο της Τουρκίας στον πόλεμο, ακολούθησε καθυστερημένα βέβαια η Βουλγαρία, η οποία στις 12 Οκτωβρίου 1915 κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Σερβίας. Εν τω μεταξύ στις 13 Οκτωβρίου απεβιβάζοντο Γαλλικά στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη, ενώ στην Κέρκυρα είχαν καταφύγει τα ηττηθέντα Σέρβικά στρατεύματα. Τέλος, Γερμανικές και Βουλγαρικές δυνάμεις, αφού κατέλαβαν το Ρούπελ (13-14 Μαΐου 1916) προωθήθησαν μέχρι της Καβάλας και της Φλωρίνης.

Και ενώ συνέβαιναν όλα αυτά τα συνταρακτικά γεγονότα, η Ελλάδα κα- τατρύχετο από τον εθνικό διχασμό, πράγμα το οποίο πληρώσαμε πολύ ακριβά. Έτσι, μετά την αποκατάσταση κάποιας ηρεμίας στον τόπο και μετά τις παρεμβάσεις των ξένων δυνάμεων, την αποχώρηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου, την επάνοδο του Βενιζέλου στην εξουσία, η Ελλάδα κήρυξε τον πόλεμο κατά των Κεντρικών Δυνάμεων την 30 Ιουνίου 1917.

Η αντιπαλότητα βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ - Ελ. Βενιζέλου και η παραίτηση του Πρωθυπουργού. Νέος Πρωθυπουργός ο Δημήτριος Γούναρης

Είναι ήδη γνωστές οι αντιπαλότητες μεταξύ Βασιλέως Κωνσταντίνου και του Ελευθερίου Βενιζέλου. Βέβαια, οι πρώτες αντιπαλότητες εξεδηλώθησαν στους Βαλκανικούς πολέμους, όταν ο πρώτος ήταν Αρχιστράτηγος του Ελληνικού στρατού και ο δεύτερος Πρωθυπουργός της Ελλάδας. Η πρώτη όμως μεγάλη κόντρα μεταξύ των δύο ανδρών που οδήγησε στην παραίτηση του Πρωθυπουργού, σημειώθηκε στις αρχές του 1915, με αφορμή την εκστρατεία των χωρών της Αντάντ εναντίον των Δαρδανελίων. Τότε ο Πρωθυπουργός, Ελευθέριος Βενιζέλος, ήταν υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδας στην εκστρατεία των συμμάχων

εναντίον των Δαρδανελίων. Ο Βασιλιάς όμως Κωνσταντίνος και το Γενικό Επιτελείο Στρατού ήταν εναντίον της εκστρατείας. Η άρνηση αυτή του Βασιλιά Κωνσταντίνου ανάγκασε τον Πρωθυπουργό την 6η Μαρτίου 1915 να υποβάλλει την παραίτησή του. Μετά την παραίτηση του Ελευθερίου Βενιζέλου η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης εδόθη στον Αλέξανδρο Ζαΐμη, ο οποίος όμως αρνήθηκε να σχηματίσει Κυβέρνηση. Μετά την άρνηση του Αλ. Ζαΐμη η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης εδόθη στον εκπρόσωπο της βασιλικής παράταξης της Βουλής, στον Αχαιό πολιτικό, Δημήτριο Γούναρη, ο οποίος υπεστήριζε τις θέσεις του Κωνσταντίνου για ουδέτερη στάση μεταξύ των συμμαχικών και Γερμανικών θέσεων.

Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄ και ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος σε εγκάρδια συνομιλία στο μέτωπο κατά τη διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μετά τον Αλέξανδρο Ζαΐμη εκλήθη στα ανάκτορα και ο γηραιός πολιτικός και τ. Πρωθυπουργός Στέφανος Σκουλούδης, ο οποίος εκείνη την περίοδο ήταν εκτός Βουλής. Ο Σκουλούδης όμως αρνήθηκε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης, εισηγήθηκε όμως στον Βασιλιά να αναθέσει την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Δημήτριο Γούναρη. Μάλιστα, στην εισήγησή του προς τον Βασιλιά, ο γηραιός πολιτικός τόνισε ότι οι περιστάσεις θέλουν άνδρα νέο, καταξιωμένο από την κοινή παραδοχή, ικανό Κοινοβουλευτικό με πρωτοποριακές αντιλήψεις.

Πέραν όμως των ανωτέρω, ο Δημήτριος Γούναρης εξετιμάτο από φίλους και αντιπάλους για την ευρεία του μόρφωση, για την ακεραιότητα του χαρακτήρα του, τη ρητορική του ικανότητα και τη γλυκύτητα του τρόπου και της συμπεριφοράς του. Όλα τα ανωτέρω στη συμπεριφορά του είχαν επιβάλλει στην κοινή γνώμη και όλοι πίστευαν ότι επρόκειτο περί μιας μεγάλης προσωπικότητας που κάποτε θα διεδράμαζε πρωτεύοντα ρόλο στο δημόσιο βίο της χώρας μας.

Μετά την άρνηση του Στέφανου Σκουλούδη, εκλήθη στα ανάκτορα ο Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος απεδέχθη την εντολή και την επομένη ορκίσθηκε η νέα Κυβέρνηση με την ακόλουθη σύνθεση: Δημήτριος Γούναρης Πρωθυπουργός και Υπουργός Στρατιωτικών, Νικόλαος Στράτος Υπουργός Ναυτικών, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης Υπουργός Οικονομικών, Γεώργιος Μπαλτατζής Υπουργός Συγκοινωνιών, Γεώργιος Ζωγράφος Υπουργός Εξωτερικών, Παναγής Τσαλδάρης Υπουργός Δικαιοσύνης, Νικόλαος Τριανταφυλλάκος Υπουργός Εσωτερικών, Χαράλαμπος Βοζίκης Υπουργός Παιδείας, Αθανάσιος Ευταξίας Υπουργός Εθνικής Οικονομίας.

Μετά την ανάληψη της εξουσίας, η νέα Κυβέρνηση του Δημητρίου Γούναρη ξεκαθάρισε ότι θα συνεχίσει την πολιτική της ουδετερότητας, αλλά η χώρα θα εκπληρώσει τις συμμαχικές υποχρεώσεις της, χωρίς να διακινδυνεύσει η ακεραιότητά της. Ιδιαίτερη όμως σημασία είχαν τα σχόλια και οι κρίσεις των εφημερί-

ΕΘΝΟΣ

ΝΕΑ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

Η ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΩΝ ΑΛΗΘΕΙΑ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ

Η ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ΑΡΣΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΔΟΣ

ΤΑ ΟΝΕΙΡΑ ΤΟΥ ΖΕΠΠΕΛΙΝ

Ο ΥΠΟΒΟΛΕΥΣ

ΔΙΑ ΤΟΝ κ. ΓΟΥΝΑΡΗΝ

Μετά την παραίτηση του Πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης εδόθη στον Δημήτριο Γούναρη (εφ. Έθνος, 9 Μαρτίου 1915)

δων για την επελθούσα πολιτική μεταβολή. Έτσι, η «Ακρόπολις» του Βλάση Γαβριηλίδη έγραφε τα εξής: *«Ο Πρωθυπουργός παραιτήθη. Ζήτω ο Πρωθυπουργός. Τον έναν γόητα διαδέχεται ο άλλος. Αυτός ήταν ο ερχόμενος. Το άστρον του Βενιζέλου ανετειλε, διέγραψε μίαν ολόφωτον τροχιάν και έδυσε προς στιγμή... Φυσική συνέπεια ήτο να μεσουρανήσει το άστρον του Γούναρη. Και μεσουράνησε. Ήτο ο αναμένων, ο μη επειγόμενος, ο μη δαγκάνων ούτε τους χάλινους, ούτε τα δάκτυλά του. Ο μόνος πολιτικός ανήρ όστις δεν έτρεζε κατόπιν της Πρωθυπουργίας. Ο Βενιζέλος την κυνήγησε ως …»*· Και συνεχίζων καταλήγει: *«Μετά την ορμήν έρχεται η επιστήμη. Μετά τη φούρια η σκέψις. Μετά την ακαταστασίαν το σύστημα...»*.

Μία άλλη εφημερίδα, η «Εστία», όργανο του κόμματος των Φιλελευθέρων, έγραψε: *«Η ανάθεσις του καταρτισμού Κυβερνήσεως εις πρόσωπον νέον κυρώνει το έργο της επανάστασης το 1909. Πρέπει να ομολογηθεί ότι η εκλογή του Βασιλέως συνέπεσεν εις πρόσωπον το οποίον η κοινή γνώμη εθεωρεί τον εξ ανάγκης διάδοχον του Κυβερνήτου...»*.

Η εφημερίδα «Πατρίς» επίσης φιλελεύθερη τόνισε: *«Ο νέος Πρωθυπουργός αποτελεί ηθικήν και πνευματικήν φυσιογνωμίαν, προέρχουσαν αληθώς μεταξύ του πολιτικού κόσμου»*.

Η «Εσπερινή» εφημερίδα, προσκείμενη κι αυτή στο κόμμα των Φιλελευθέρων, ανέφερε μεταξύ άλλων και τα εξής: *«Ουδείς αρνείται τα εξαιρετικά χαρίσματα του Δημητρίου Γούναρη. Περί του νέου Πρωθυπουργού ουδείς δύναται να είπη τίποτα...»*.

Η «Νέα Ημέρα» έγραφε: *«Αποκαλύπτως η κοινή γνώμη επεκρότησε την προσφυγήν του στέμματος εις νέα πρόσωπα. Ο νέος Πρωθυπουργός είναι εξέχουσα πολιτική φυσιογνωμία»*.

Το «Έθνος» Φιλελευθέρων Αρχών έγραφε τα εξής: *«Ο σχηματισμός της νέας Κυβέρνησης υπό τον κ. Δημήτριο Γούναρη ενεποίησεν αγαθήν εντύπωσιν. Νέος ανήρ απολαμβάνει της γενικής εκτιμήσεως»*.

Η εφημερίδα «Καιροί» υπεγράμιζον: *«Ο πολιτευτής Πατρών έχει πολλά και μεγάλα εφόδια για να αντιμετωπίσει τις περιστάσεις. Είναι ο μάλλον ενδεδειγμένος για τη στιγμήν αύτην»*.

«Αι Αθήναι» έγραφον: *«Διά τον σχηματισμόν της Κυβερνήσεως Γούναρη εισέρχεται εις την κανονικήν οδόν το πολίτευμα της χώρας»*.

Η εφημερίδα το «Νέον Άστυ» υπενθύμισε: *«Ο νέος Πρωθυπουργός είναι ο άνθρωπος της σιδηράς θελήσεως, είναι ο επιτήδειος οιακοστρόφος, είναι ο ευθαρσής, δέον και συντηρητικός αναλόγως των περιστάσεων πολιτευτής»*.

Η εφημερίδα το «Σκριπ» έγραφε: *«Ο κ. Δημήτριος Γούναρης δεν εδοκιμάσθη ως Κυβερνήτης. Αλλά είναι τοιούται αι πολιτικαί αρεταί τας οποίας ως πολιτικός*

ανήρ απέδειξεν, ώστε εν τη εθνική συνείδηση είχε προ πολλού ανυψωθεί ως ανήρ μέλλων να διευθύνει πολύ ταχέως τας τύχας του κράτους».

Επίσης, ο «Χρόνος» του Κωστή Χαιρόπουλου έγραψε για τον Δ. Γούναρη *τα εξής: «Ο λαός ανέπνευσε... Ο Βασιλεύς ενεπιστεύθη τας τύχας της χώρας εις τον μόνο άνδρα όστις ευρισκετο εις το ύψος των περιστάσεων. Τον Δημήτριο Γούναρη».*

Τέλος, το «Εμπρός» έγραφε: *«Ο νέος Πρωθυπουργός, του οποίου η αξία νομολογείται άνευ δοιάστης και μεταξύ των φανατικοτέρων Βενιζελικών, η φιλοπονία, ο άψογος χαρακτήρας και η μετριοπάθεια, διαθέτει προσόντα αδιαφιλονίκητα. Η άνοδός του εις την αρχή σημαίνει τον τελικόν σκοπόν».*

Όμως, όλα αυτά τα δημοσιεύματα του Αθηναϊκού τύπου (ανάλογα βέβαια δημοσιεύματα είχαν γραφεί και στον επαρχιακό τύπο), είχαν εκνευρίσει τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος από τη φύση του ήταν άνθρωπος οξύθυμος και ευερέθιστος. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Βενιζέλος δυσαρεστήθη πολύ με την ανάθεση της Πρωθυπουργίας στον Δημήτριο Γούναρη, ο οποίος είχε εξελιχθεί σε βασικό του πολιτικό αντίπαλο, κυρίως στο Κοινοβούλιο. Βέβαια, περισσότερο τον είχαν εκνευρίσει τα σχόλια, τα οποία ήσαν πολύ εγκωμιαστικά για τον νέο Πρωθυπουργό. Όλα αυτά όμως τα περιγράφει με γλαφυρό τρόπο ο Κωνσταντίνος Ζαβιτσιάνος στης «Αναμνήσεις» του, όπου ο Βενιζέλος διαισθανόταν ότι η χώρα σε εκλογές με Κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη. Και διηγείται ο Ζαβιτσιάνος τη σχετική συνομιλία του με τον Βενιζέλο, όπου εθίγει η πιθανότητα νέων εκλογών με Πρωθυπουργό τον Δημ. Γούναρη.

«Εις το σημείο τούτο σημειώνεται και μου λέγει εις ύφος σοβαρόν κατά λέξιν: Τι λες για το Θεόν σου. Πώς είναι δυνατόν να ανατεθεί η Πρωθυπουργίαν εις τον Γούναρη που δεν έχει εις την Βουλήν παρά έναν οπαδόν; Τον Τσαλδάρην; Το επιχείρημά σας, απαντά ο Ζαβιτσιάνος, δεν μου μεταβάλλει ποσώς την σκέψιν, διότι ερωτώ κι εγώ: Γιατί δεν δύναται να ανατεθεί εις τον Γούναρη η Κυβέρνησις, εκ του λόγου ότι έχει μόνον έναν οπαδόν και δύναται να ανατεθεί εις τον Μαυρομιχάλη που έχει τέσσερις, ή εις τον Ράλλην *που* έχει έξι, *ή εις τον Θεοτόκην που έχει οκτώ;* Αλλά πρέπει να ενθυμίσθε», συνέχισε ο Ζαβιτσιάνος προς τον Βενιζέλον, *«κάτι άλλο που συνέβη όταν ο μακαρίτης Γεώργιος ο Α΄, κατά την πρώτη Αναθεωρητικήν Βουλήν του 1910* και πριν *διαλυθεί αύτη, ανέθεσε εις σας τον σχηματισμόν Κυβερνήσεως, μολονότι δεν είχατε παρά 17 οπαδούς, ενώ η μεγάλη πλειοψηφία της διπλής εκείνης Βουλής ανήκε εις τα ηνωμένα κόμματα. Διερωτώμαι αν ορθώς έπραξεν ο Γεώργιος πολιτευθείς και επολιτεύθη; Ασφαλώς ορθώς επολιτεύθη διότι σεις είχατε το κεφάλαιο της κοινής γνώμης του οποίου στερούνται οι έχοντες την πλειοψηφία αντίπαλοί σας».*

Και κατέληξε ο Ζαβιτσιάνος: *«Αυτό τούτο συμβαίνει σήμερον με τον Γούναρην. Η κοινή γνώμη βλέπει εις το πρόσωπον του τον άξιον αντίπαλον και εις τον σχηματισμό αύτης της γνώμης πρέπει να μη λησμονείται ό,τι και σεις συντελέσατε ...»* (Σπ. Μαρκεζίνης, *Πολιτική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας, τόμ. 3, σελ.* 328).

Οι απόψεις του Κ. Ζαβιτσιάνου σε συνδυασμό με τα ευμενή σχόλια του προσκείμενου στον Βενιζέλο τύπου, είχαν επηρεάσει δυσμενώς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Για το λόγο αυτό έδωσε εντολή στον φιλικό του τύπο να επιτεθεί στον Δημ. Γούναρη, διότι ουσιαστικά τον έβλεπε για τον μεγάλο του αντίπαλο. Μετά από όλα αυτά ο προσκείμενος στον Ελευθέριο Βενιζέλο άρχισε μια επίθεση, με

αποτέλεσμα να απαντήσει ο Δημ. Γούναρης και στη συνέχεια να αρχίσει ένας μεγάλος πόλεμος επιστολών μεταξύ Δημ. Γούναρη και Ελ. Βενιζέλου (Αναλυτικά βλ. βιβλίο Δημ. Χρονόπουλου, «*Ο Δημ. Γούναρης»,* σελ. 117, «*Επικίνδυνη επιστολογραφία*».

Στην πορεία μεσολάβησε η σοβαρή ασθένεια του Βασιλιά Κωνσταντίνου, η οποία επηρέασε και τις πολιτικές εξελίξεις. Τότε ο Δημ. Γούναρης, βλέποντας ότι ήταν αδύνατο να συνεργασθεί με την πλειοψηφία της Βουλής, προκήρυξε νέες εκλογές με βασιλικό διάταγμα, που δημοσιεύθηκε στις 18 Απριλίου 1915 και έτσι οι εκλογές ορίστηκαν να γίνουν στις 31 Μαΐου 1915.

Η αρχή του Εθνικού Διχασμού και οι εκλογές της 31ης Μαΐου 1915

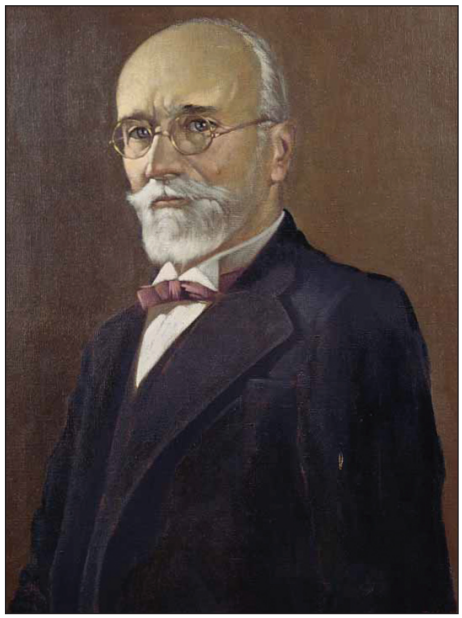
Ελέχθη στο προηγούμενο άρθρο ότι τον Αύγουστο του 1914 εκηρύχθη ο Α΄ παγκόσμιος πόλεμος, στον οποίο μετείχαν τα περισσότερα κράτη της Ευρώπης. Επίσης ελέχθη, ότι στον πόλεμο αυτόν μετείχαν και γειτονικά μας κράτη, όπως η Σερβία, η Βουλγαρία, η Τουρκία κ.ά.

Πρέπει επίσης να επισημάνουμε, ότι τα περισσότερα κράτη είχαν ταχθεί στο πλευρό κάποιας συμμαχίας της Αντάντ, ή της τριπλής Συμμαχίας, την οποία εκπροσωπούσαν οι λεγάμενες Κεντρικές Δυνάμεις. Ποιος όμως θα ήταν ο προσανατολισμός της Ελλάδος; Ποια από της δύο συμμαχίες έπρεπε να ακολουθήσει; Εδώ ο προσανατολισμός της Ελλάδος δεν ήταν ξεκάθαρος. Έπρεπε να περάσουν δυο χρόνια από την έναρξη του πολέμου, εν μέσω μεγάλων εντάσεων και εσωτερικών κρίσεων, για να βρει η Ελλάδα το δρόμο της. Βέβαια, οι επιλογές τόσο της κοινωνίας όσον και της ηγεσίας ήσαν δύο: Η μια κατεύθυνση οδηγούσε την Ελλάδα σε μια νέα ευκαιρία, ώστε να ολοκληρώσει το όραμα της μεγάλης Ελλάδος, μέσω της προσάρτησης νέων περιοχών, όπως η Κωνσταντινούπολη, οι ακτές της Μικράς Ασίας κ.α., ακολουθώντας τον δρόμο του πολέμου. Ο άλλος δρόμος ήταν ο συντηρητικός δρόμος, δηλαδή ότι η χώρα θα έπρεπε να αποφύγει μια νέα πολεμική περιπέτεια και να προσαρμοστεί στην ενσωμάτωση και την αξιοποίηση των νέων εδαφών, που είχαμε κατακτήσει κατά την διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων.

Τον πρώτο δρόμο ήθελε να ακολουθήσει ο Πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος και η παράταξή του, ενώ τον δεύτερο ο Βασιλιάς και πολλά από τα παλαιά κόμματα. Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε, ότι οι σύμμαχοι - οι Αντάντ είχαν μαζί τους τον Ελευθέριο Βενιζέλο και την παράταξή του ενώ οι Κεντρικές Δυνάμεις είχαν μαζί τους τα παλαιά κόμματα και τον Βασιλιά Κωνσταντίνο, ο οποίος είχε παντρευτεί την αδελφή του Γουλιέλμου του Β΄, Κάιζερ της Γερμανίας.

Είναι ανάγκη εδώ να τονίσουμε ιδιαίτερα, ότι όταν η Αυστρία επετέθει εναντίον της Σερβίας και στην ουσία άρχισε ο Α΄ παγκόσμιος πόλεμος, η Ελλάδα αποφάσισε να μείνει ουδέτερη, διότι ουδέτερες ήσαν εκείνη την περίοδο και η Τουρκία και η Βουλγαρία. Όμως από την πλευρά του ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήθελε η Ελλάδα να ενταχθεί στο πλευρό της Αντάντ, διότι διέβλεπε ότι η Βουλγαρία και η Τουρκία θα εντάσσονταν στο πλευρό της Γερμανίας (Κεντρική Συμμαχία). Έτσι, ο Βενιζέλος πίστεψε ότι βρέθηκε η μεγάλη ευκαιρία να μετάσχει η χώρα μας στην εκστρατεία που έκαναν οι χώρες της Αντάντ, για την κατάληψη της Καλλίπολης, που

είναι γνωστή ως εκστρατεία των Δαρδανελλίων. Στην πρόταση όμως αυτή του Πρωθυπουργού, Ελευθερίου Βενιζέλου, ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος και το περιβάλλον του αρνήθηκαν. Η άρνηση αυτή του Βασιλιά ανάγκασε τον Πρωθυπουργό, την 6η Μαρτίου 1915, να υποβάλλει την παραίτησή του. Μετά την παραίτηση του Ελ. Βενιζέλου η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως ανετέθη στον Αλέξανδρο Ζαΐμη, ο οποίος αρνήθηκε να σχηματίσει Κυβέρνηση. Μετά την άρνηση του Αλ. Ζαΐμη η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως ανετέθη στον εκπρόσωπο της αντιβενιζελικής παράταξης Δημήτριο Γούναρη, ο οποίος υπεστήριζε τις θέσεις του Κωνσταντίνου για ουδέτερη πολιτική.

Η διαμάχη μεταξύ Βενιζελικών και Βασιλοφρόνων συνεχίστηκε και μετά τον σχηματισμό Κυβέρνησης υπό τον Δ. Γούναρη. Τελικά η χώρα οδηγήθηκε σε εκλογές (31.5.1915), τις οποίες κέρδισε ο Ελ. Βενιζέλος αλλά ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος για διάφορους λόγους καθυστέρησε περίπου δύο μήνες για να δώσει την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος πίστευε στην νίκη της Γερμανίας και αυτό το υπεστήριζε με σημαντικά επιχειρήματα, τα οποία εντυπωσίαζαν την κοινή γνώμη. Από την άλλη πλευρά, κάθε προσπάθεια δημιουργίας κλίματος Ελληνικής εμπιστοσύνης στη Βρετανία και στη Γαλλία, ανατρέποντας από την πραγματικότητα της διπλωματίας του, εφόσον δεν προσέφεραν κάποια εγγύηση ούτε εξασφάλιζαν τα οφέλη της Ελλάδας μετά τη νίκη αυτή, ακόμα και την εδαφική της ακεραιότητα κατά της Βουλγαρίας. Αντίθετα, στις 3 Αυγούστου, Βρετανία, Γαλλία και Ρωσία ειδοποίησαν την Ελληνική Κυβέρνηση ότι είχαν υποσχεθεί την Καβάλα και την ενδοχώρα της στην Βουλγαρία, για να επεκταθεί σε αναλογία με την Ελληνική επέκταση στη Μικρά Ασία. Την ίδια ημέρα η Σερβία πληροφορήθηκε ότι η Αντάντ σκόπευε να εκχωρήσει στη Βουλγαρία το νότιο τμήμα της Μακεδονίας. Μετά τα ανωτέρω, ο Πρωθυπουργός Δημήτριος Γούναρης απάντησε με επιφυλάξεις στα νέα διαβήματα της Αντάντ, αρνούμενος κάθε παραχώρηση στην Βουλγαρία και παρουσιάζοντας ως υπερβολικές απαιτήσεις στο θέμα της Μικράς Ασίας. Βέβαια, η κατάσταση στη χώρα την περίοδο εκείνη δεν ήταν καθόλου καλή. Οι δύο παρατάξεις, Βενιζελικοί και Αντιβενιζελικοί, Βασιλικοί ή Αντιβασιλικοί, είχαν μεγάλες αντιθέσεις και οι αντιθέσεις και οι αντιπαραβολές περνούσαν στην κοινή γνώμη μέσω του τύπου. Έτσι, η κατάσταση αυτή των αντιπαραθέσεων δεν μπορούσε να πάει άλλο γι' αυτό ο Βασιλιάς απεφάσισε να διαλύσει τη Βουλή και να προκηρύξει εκλογές. Οι εκλογές προκηρύχθηκαν για τις 31 Μαΐου 1915 και έγιναν με την κυβέρνηση Δημητρίου Γούναρη. Σε αυτές τις εκλογές ψήφισαν και οι περιοχές που μόλις είχαν απελευθερωθεί.

Βέβαια και αυτές οι εκλογές έδωσαν την πλειοψηφία στο κόμμα των Φιλελευθέρων του Ελευθερίου Βενιζέλου. Συγκεκριμένα, το κόμμα των Φιλελευθέρων εξέλεξε 185 Βουλευτές, το κόμμα των Εθνικοφρόνων (Δ. Γούναρης) 95 Βουλευτές, το κόμμα Θεοτόκη 12 Βουλευτές, το κόμμα του Δημητρακόπουλου 7 Βουλευτές,

Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, ο οποίος είχε ταχθεί με την Κεντρική Συμμαχία και ήταν αντίθετος με την συμμετοχή της Ελλάδας στην εκστρατεία των Δαρδανελίων

το κόμμα του Κυρ. Μαυρομιχάλη 7 βουλευτές, το κόμμα του Δημ. Ράλλη 6 Βουλευτές και οι Σοσιαλιστές της Θεσσαλονίκης και οι Ανεξάρτητοι από 2 Βουλευτές. Ανάλογα βέβαια ήσαν και τα αποτελέσματα στην περιοχή της Αχαϊοηλίδας, όπου κατά σειρά επιτυχίας εξελέγησαν οι εξής 16 Βουλευτές: 1) Ζαΐμης Παναγιώτης με 22.925 ψήφους, 2) Ρούφος Λουκάς με 22.351 ψήφους, 3) Κρεστενίτης Γ. με 22.271 ψήφους, 4) Ρούφος Βασίλειος με 21.777 ψήφους, 5) Γούναρης Δημήτριος με 21.745 ψήφους, 6) Μεϊτάνης Χρήστος με 21.079 ψήφους, 7) Μιχαλακόπουλος Ανδρέας με 20.948 ψήφους, 8) Γόντικας Κων/νος με 20.550 ψήφους, 9) Πετιμεζάς Αρ. με 20.235 ψήφους, 10) Γκλαβάς Διονύσιος με 20.232 ψήφους, 11) Αντωνόπουλος Β. με 19.692 ψήφους, 12) Βουρλούμης Παναγής με 19.499 ψήφους, 13) Λαμπρινόπουλος Γ. με 19.493 ψήφους, 14) Συριόπουλος Ν. με 19.286 ψήφους, 15) Αργυρόπουλος Γ. με 19.259 ψήφους και 16) Πολυχρονιάδης Π. με 19.206 ψήφους.

Εκτός από τους 16 εκλεγέντες Βουλευτές ακολούθησαν οι επιλαχόντες, οι οποίοι κατά σειρά ήσαν οι εξής: 1) Τριανταφύλλου Δ., 2) Στεφανόπουλος Ανδρέας, 3) Βαρούζης Λεωνίδας, 4) Παναγιωτόπουλος Α., 5) Γκότσης Κων/νος, 6) Χατζόπουλος Ιωάννης, 7) Σισίνης Ιωάννης, 8) Γεροκωστόπουλος Κ., 9) Μπούκουρας Δ., και 10) Θούας Γεώργιος.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι εκλογές της 31ης Μαΐου 1915 διεξήχθησαν σε ένα κλίμα μεγάλων αντιπαραθέσεων μεταξύ Βενιζελικών και των Βασιλοφρόνων. Η πρώτοι προσπαθούσαν να πείσουν τους ψηφοφόρους για συμμαχία με τους συμμάχους της Αντάντ και συμμετοχή στον πόλεμο, ενώ οι δεύτεροι ήθελαν ουδετερότητα, πράγμα το οποίο ωφελούσε τις Κεντρικές Δυνάμεις. Βέβαια, το κλίμα αυτό συνεχίστηκε και μετά τις εκλογές, όπου ο Βασιλιάς με διάφορες δικαιολογίες καθυστέρησε περίπου δύο μήνες για να δώσει την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στο πλειοψηφούν κόμμα, που ήταν το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου. Στο διάστημα αυτό, μετά τις εκλογές, εξακολουθούσε να είναι στην Κυβέρνηση ο Δημήτριος Γούναρης. Αλλά και όταν εκλήθη ο Ελευθέριος Βενιζέλος δυο μήνες μετά τις εκλογές να σχηματίσει Κυβέρνηση, φάνηκε αμέσως η αντίθεση του Βενιζέλου προς τον Βασιλιά. Ο Βενιζέλος εκείνη την περίοδο αναγνώριζε ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να παραμείνει ουδέτερη όσον δεν άλλαζε η κατάσταση στην Ευρώπη. Εξέφραζε όμως την άποψη του ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να επέμβει στην περίπτωση Βουλγαρικής επίθεσης κατά της Σερβίας, η οποία φαίνονταν επικείμενη, στο πλαίσιο μάλιστα των συμβατικών υποχρεώσεων των δύο χωρών. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι το σημείο αυτό ο Βενιζέλος το είχε θέσει ως προϋπόθεση για την ανάληψη της Πρωθυπουργίας. Από την άλλη πλευρά, ο Βασιλιάς δεν απεκάλυψε τις μυστικές συνεννοήσεις που είχε με την

Γερμανία, ούτε την πρόθεσή του να μην τηρήσει το Ελληνοσερβικό σύμφωνο. Μάλιστα λέγετε, ότι είχε ενημερώσει τον Βενιζέλο ότι κατά την άποψή του το σύμφωνο ήταν αμυντικό και ότι οι Σέρβοι σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να επιτεθούν στην Βουλγαρία.

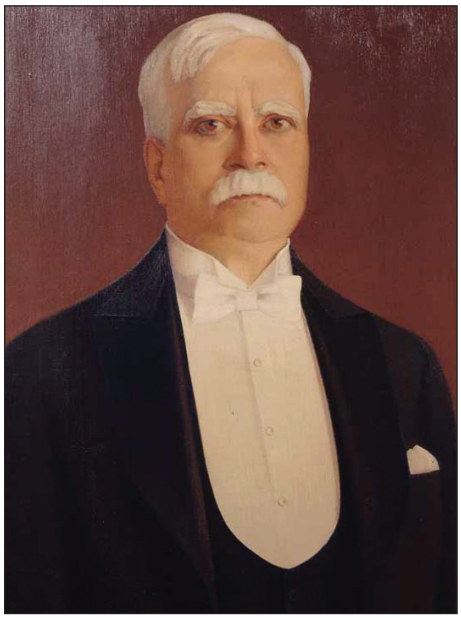
Όμως από τις αρχές του Σεπτεμβρίου 1915 η κατάσταση στα Βαλκάνια άρχισε να κορυφώνεται και ο Βενιζέλος ήταν πεπεισμένος ότι η Βουλγαρική επίθεση κατά της Σερβίας ήταν αναπόφευκτη. Για να εξασφαλίσει τη Βουλγαρική ουδετερότητα, συμφώνησε στις 14 Σεπτεμβρίου με τον Πρωθυπουργό της Σερβίας Πάσιτς, να κάνουν εδαφικές παραχωρήσεις προς την Βουλγαρία μέσω της Αντάντ. Και όλα αυτά διότι πίστευε, ότι δεν θα είχε την δυνατότητα να μεταπείσει τον Βασιλιά, παρά μόνο εάν οι σύμμαχοι δημιουργούσαν στα Βαλκάνια μια νέα κατάσταση. Όμως οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες, αφού στα μέσα Σεπτεμβρίου η Βουλγαρία είχε αποφασίσει μερική κινητοποίηση του στρατού της και ο Βενιζέλος έκανε σαφή την πρόθεσή του να υποστηρίζει την Σερβία υπό την προϋπόθεσε ότι η Γαλλία και η Βρετανία θα έστελναν στα Βαλκάνια μια στρατιωτική δύναμη 150.000 ανδρών. Βέβαια, οι Άγγλοι και οι Γάλλοι δέχθηκαν την πρόταση του Βενιζέλου για αποστολή δυνάμεως στη Θεσσαλονίκη, αφενός μεν για να ενισχύσουν πολιτικά τον Βενιζέλο να παραμείνει στην εξουσία και να οδηγήσει την Ελλάδα στον πόλεμο και αφετέρου διότι σε όλες τις πρωτεύουσες των συμμάχων αυξάνονταν διαρκώς οι πιέσεις για μια εκστρατεία στα Βαλκάνια για να σωθεί η Σερβία.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι οι κινήσεις του Πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου έρχονταν σε αντίθεση με την πολιτική που ακολουθούσε ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, ο οποίος όπως έδειχναν τα πράγματα είχε πάρει την απόφαση να αποπέμψει τον Πρωθυπουργό και την Κυβέρνησή του. Και ενώ έτσι είχαν τα πράγματα στις 25 Σεπτεμβρίου 1915, οι πρεσβευτές της Αγγλίας και της Γαλλίας της Αθήνας ανακοίνωσαν στην Ελληνική Κυβέρνηση την πρόθεση των χωρών τους να αποβιβάσουν στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη, για να βοηθήσουν τη Σερβία. Από την πλευρά του ο Βενιζέλος, αν και διαμαρτυρήθη για την παραβίαση του Ελληνικού εδάφους παράλληλα υπεσχέθη ότι θα παράσχει στους συμμάχους κάθε βοήθεια για την αποβίβαση των στρατευμάτων κ.λ.π. Βέβαια, την ίδια εντολή έδωσε και στον Διοικητή του Γ' Σώματος Στρατού που είχε την έδρα στην Θεσσαλονίκη, να παράσχει κάθε βοήθεια στα Άγγλογαλλικα στρατεύματα που θα έφθαναν στη Θεσσαλονίκη.

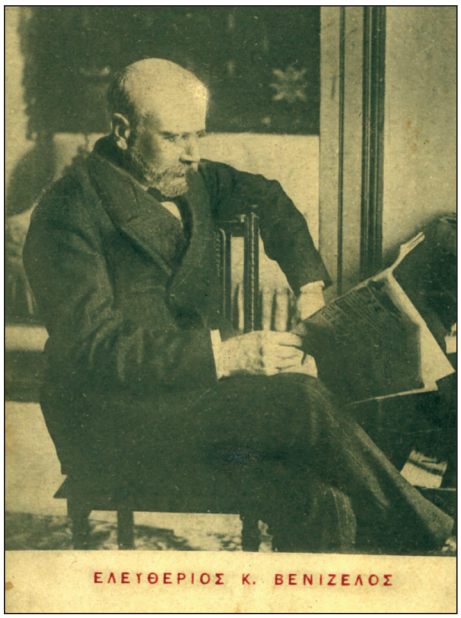
Η νέα παραίτηση της Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου και οι νέες εκλογές της 6.12.1915

Οι Εκλογές της 31ης Μαΐου 1915 δεν έλυσαν τα προβλήματα για τα οποία έγιναν. Ο Ελληνικός λαός εξέλεξε και πάλι τον Ελευθέριο Βενιζέλο και το κόμμα των Φιλελευθέρων. Η κατάσταση όμως στο εσωτερικό μέτωπο δεν άλλαξε καθόλου. Οι κινήσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου ήρχοντο σε αντίθεση με την πολιτική του Βασιλιά Κωνσταντίνου, ο οποίος αναζητούσε την ευκαιρία να τον αποπέμψει και πάλι από την Κυβέρνηση.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στις 23 Σεπτεμβρίου 1915 η Αυστρία μαζί με

Μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου ο Βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον μετριοπαθή πολιτικό Αλ. Ζαΐμη

Ο Ελ. Βενιζέλος καίτοι κέρδισε της εκλογές τις 31ης Μαΐου 1915 σχημάτισε Κυβέρνηση μικρού βίου, διότι συνεχίσθησαν οι αντιπαραθέσεις με τον Βασιλιά Κωνσταντίνο

την Γερμανία ξεκίνησαν την επίθεση εναντίον της Σερβίας. Από την πλευρά τους οι Βούλγαροι συνέχιζαν να συγκεντρώνουν στρατεύματα στα σύνορα της Σερβίας, ενώ τα Αγγλογαλλικά στρατεύματα είχαν επιβιβαστεί σε πλοία με προορισμό την Μακεδονία. Βέβαια, ο αριθμός των Αγγλογαλλικών στρατευμάτων ήσαν μικρός και έφτανε μόνο τις 13.000 άνδρες. Από την πλευρά της η Ελληνική Κυβέρνηση ετοιμαζόταν για πόλεμο, πάντοτε όμως στο πλευρό της Σερβίας. Έτσι, στις 5 Οκτωβρίου του 1915 η Ελληνική Βουλή ενέκρινε την πολιτική του Ελ. Βενιζέλου να επέμβει στον πόλεμο υπέρ της Σερβίας, με ψήφους 142 υπέρ, 102 κατά και 13 αποχές. Παράλληλα, ο Πρωθυπουργός δήλωνε ότι η Ελληνοσερβική συνθήκη συμμαχίας επέβαλε την ένοπλη επέμβαση της Ελλάδας, προσθέτοντας ότι η επέμβαση αυτή ήταν αναγκαία, ακόμα και εάν δεν υπήρχε η σχετική συνθήκη, για να αποτρέψει την εγκαθίδρυση της Βουλγαρικής ηγεμονίας στα Βαλκάνια. Όμως την πολιτική αυτή της Κυβερνήσεως Βενιζέλου δεν την ενέκρινε ο Βασιλιάς, διότι πίστευε ακράδαντα ότι τελικά νικητής σε αυτόν τον πόλεμο θα ήσαν η Γερμανία. Μάλιστα, σε συνάντηση που είχαν οι δυο άνδρες, Βασιλιάς και Πρωθυπουργός, δεν επήλθε καμία προσέγγιση απόψεων και ο καθένας υπεστήριζε τις θέσεις του. Ειδικότερα, ο Βασιλιάς προέβαλε και τις απόψεις του Γενικού Επιτελείου Στρατού, που χαρακτήριζε μια τέτοια κίνηση ως «τρέλα». Μετά από όλα τα ανωτέρω ο Πρωθυπουργός δεν είχε άλλη επιλογή και υπέβαλε την παραίτηση της Κυβερνήσεως.

Μετά την παραίτηση του Ελευθερίου Βενιζέλου ο Βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στον Αλέξανδρο Ζαΐμη. Στην Κυβέρνηση Ζαΐμη, ο οποίος ήταν μετριοπαθής πολιτικός, μετείχαν και οι πρώην Πρωθυπουργοί Δ. Γούναρης, Γ. Θεοτόκης, Δ. Ράλλης και Στ. Δραγούμης. Από την πλευρά του ο Βασιλιάς, θέλοντας να δείξει ότι ακολουθεί μετριοπαθή πολιτική,

κάλεσε τους Πρεσβευτές των χωρών της Αντάντ και τους διαβεβαίωσε ότι η αποδοχή παραιτήσεως Βενιζέλου δεν σήμαινε μεταβολή της Ελληνικής πολιτικής. Τούτο σήμαινε, ότι αφενός μεν η Ελλάδα θα εξακολουθούσε να εφαρμόζει την ουδέτερη πολιτική, αφετέρου τα συμμαχικά στρατεύματα θα μπορούσαν να αποβιβαστούν στην Θεσσαλονίκη, όπως είχε συμφωνηθεί υπό την προηγούμενη Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου. Βέβαια, η στάση αυτή του Βασιλιά εθεωρήθη κατά κάποιο τρόπο υποκριτική. Από την πλευρά του όμως ο Πρωθυπουργός, Αλ. Ζαΐμης, έπρεπε νομικά να αποδείξει την ιδιόρρυθμη θέση της Ελλάδας και να δικαιολογήσει την έλευση των στρατευμάτων των χωρών της Αντάντ στη χώρα μας. Και όλα αυτά για μια χώρα που δήλωνε ουδέτερη. Εν τω μεταξύ η Κυβέρνηση Ζαΐμη, μετά από ένα επίσημο αίτημα της Σερβίας, ξεκαθάρισε τη θέση της χώρας μας σχετικά με την ενεργοποίηση ή όχι της Ελληνοσερβικής συνθήκης. Συγκεκριμένα, η Ελληνική Κυβέρνηση υπεστήριζε ότι η συνθήκη του 1911 μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας αφορούσε τις Βαλκανικές διεργασίες και εξελίξεις και όχι έναν γενικευμένο πόλεμο μεταξύ σχεδόν όλων των Ευρωπαϊκών χωρών. Παράλληλα έγινε γνωστό, ότι στο Αγγλικό Κοινοβούλιο έγινε συζήτηση (14 Οκτωβρίου 1915) και ελέγχθη ότι η Αγγλία έχει προσφέρει στην Ελλάδα την Κύπρο υπό την προϋπόθεση ότι η Ελλάδα θα έμπαινε στον πόλεμο και μάλιστα στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ. Μάλιστα εκεί ελέχθη, ότι η Ελλάδα είχε αρνηθεί την πρόταση αυτή, πράγμα το οποίο είχε κορυφώσει την εχθρότητα των συμμάχων εναντίον του Βασιλιά Κωνσταντίνου και της Κυβέρνησης. Εν τω μεταξύ είχε φανεί ότι η Σερβία δεν μπορούσε να σωθεί και στην περίπτωση που βοηθούσε η Ελλάδα. Επίσης, η εκστρατεία της Θεσσαλονίκης δεν προσέφερε τίποτα στην πολεμική αναμέτρηση, διότι ούτε σχέδιο υπήρχε, ούτε ουσιαστικός συντονισμός. Μάλιστα, ο Στρατηγός Σαράιγ (Sarrail), του οποίου τα στρατεύματα είχαν προωθηθεί στην περιοχή των Σκοπίων, δεν κατόρθωσαν να ενωθούν με τον Σερβικό στρατό και έτσι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στο Ελληνικό έδαφος.

ΣΚΡΙΠ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

ΠΕΡΙΦΑΝΗΣ ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΝΩΝ

ΕΞΕΛΕΓΗΣΑΝ ΚΑΘ ΟΛΟΝ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΟΙ ΓΟΥΝΑΡΙΚΟΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

ΜΕΤ' ΟΛΙΓΑΣ ΗΜΕΡΑΣ

ΣΕΙΣ ΤΟ „ΣΚΡΙΠ"

Η ΣΟΥΛΤΑΝΑ ΘΕΟΔΩΡΑ

ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΑΦΥΓΗ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Η ΣΟΥΛΤΑΝΑ ΘΕΟΔΩΡΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΟΥΛΤΑΝΟΝ ΟΡΚΑΝ

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Η ΣΟΥΛΤΑΝΑ ΘΕΟΔΩΡΑ

ΕΓΚΑΘΕΙΣΤΑΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΣΟΥΛΤΑΝΙΚΟΝ ΧΑΡΕΜΙΟΝ

ΑΡΑΠΕΤΕΥΕΙ ΚΑΙ ΕΞΕΣΤΑΙ ΕΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΩΝ ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΤΟΝ ΙΠΠΟΤΗΝ ΤΗΣ ΕΡΤΟΔΟΜΗΝ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΟΥΛΤΑΝΑΝ ΘΕΟΔΩΡΑΝ

ΤΗΣ ΣΟΥΛΤΑΝΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ

Ο μεγάλος νικητής των εκλογών της 6ης Δεκεμβρίου 1915 Δημήτριος Γούναρης, αρχηγός του κόμματος των Εθνικοφρόνων, ο οποίος και εξέλεξε 230 Βουλευτές (εφ. Σκριπ, *7 Δεκεμβρίου 1915)*

Πέρα όμως από τις ανωτέρω εξελίξεις, η κατάσταση και στο εσωτερικό της χώρας δεν ήταν καθόλου καλή. Παντού υπήρχε ένταση και οι πολίτες ήταν χωρισμένοι στα δύο: Άλλοι ήσαν υπέρ της ουδετερότητας και άλλοι ήθελαν η χώρα να βγει στον πόλεμο, στο πλευρό των συμμάχων χωρών της Αντάντ. Βέβαια, η ένταση αυτή είχε φτάσει στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, όπου ένα τυχαίο επεισόδιο κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του Κοινοβουλίου ήταν αρκετό για να προκληθεί κυβερνητική κρίση, με αποτέλεσμα να καταψηφιστεί η Κυβέρνηση Αλ. Ζαΐμη (22 Οκτωβρίου 1915).

Μετά την καταψήφιση της Κυβέρνησης Αλ. Ζαΐμη, ο Βασιλιάς έδωσε εντολή

σχηματισμού Κυβέρνησης στον Στέφανο Σκουλούδη (25 Οκτωβρίου 1915). Βέβαια, η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Στ. Σκουλούδη εσχολιάστηκε ποικιλοτρόπως, διότι δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί μια τέτοια επιλογή σε περίοδο εσωτερικής και διεθνούς κρίσεως. Από την πλευρά του όμως ο Βασιλιάς εγκαινίαζε μια νέα περίοδο, κατά την οποίαν οι διορισμοί Πρωθυπουργών εγένοντον χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν το πολιτικό κύρος των διοριζομένων εντός και εκτός του Κοινοβουλίου. Παρά ταύτα, ο Στ. Σκουλούδης σχημάτισε μια αξιόλογη Κυβέρνηση με τη συμμετοχή όλων των παλαιών πολιτικών. Έτσι, το Υπουργείο Εξωτερικών το κράτησε ο ίδιος ο Πρωθυπουργός ενώ στα διάφορα Υπουργεία χρησιμοποιήθηκαν οι εξής: Δ. Γούναρης Εσωτερικών, Στ. Δραγούμης Οικονομικών, Γ. Θεοτόκη Εθνικής Οικονομίας και Παιδείας, Δ. Ράλλης Συγκοινωνίας, Ι. Γιαννακίτσας Στρατιωτικών και Π. Κουντουριώτης Ναυτικών.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Κυβέρνηση του Στέφανου Σκουλούδη ήταν υπηρεσιακή και λίγες μέρες μετά την ορκωμοσία της προκήρυξε εκλογές για της 6 Δεκεμβρίου 1915. Όμως αμέσως μετά την προκήρυξη των εκλογών, το κόμμα των Φιλελευθέρων δήλωσε ότι δεν θα λάβει μέρος, διότι θεωρούσε αντισυνταγματική την διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη νέων εκλογών. Μάλιστα, ο αρχηγός του κόμματος των Φιλελευθέρων και πρώην Πρωθυπουργός, Ελευθέριος Βενιζέλος, με διακήρυξη προς τον Ελληνικό λαό εξήγησε τους λόγους της πολιτικής πράξης της αποχής του κόμματός του από τις εκλογές της 6ης Δεκεμβρίου 1915. Στη διακήρυξή του αυτή ο Ελευθέριος Βενιζέλος τόνισε τα εξής: «*Ευρισκόμεθα ενώπιον φανεράς εξαρθρώσεως του πολιτεύματος...*» και θεωρεί απαράδεκτη λύση την διεξαγωγή εκλογών ενώ μαίνεται ο πόλεμος. Και συνεχίζει ότι στην «*... πολιτικήν ταύτην κωμωδίαν...*» αρνείται να λάβει μέρος το κόμμα των Φιλελευθέρων για να «*... μη δώσει ούτω την επίφασιν νομιμότητος εις ό,τι κατ' ουσίαν αποτελεί αθέτησην και του συνταγματικού και του ηθικού νόμου*».

Βέβαια, στις εκλογές αυτές, οι οποίες έγιναν με το ίδιο εκλογικό σύστημα που είχαν γίνει και οι προηγούμενες, δηλαδή το πλειοψηφικό σύστημα με ευρεία και στενή περιφέρεια, μετείχαν όλα τα άλλα κόμματα. Επιπλέον στις εκλογές αυτές εξελέγησαν και 19 Βουλευτές από τη Βόρειο Ήπειρο.

Τα αποτελέσματα των εκλογών της 6ης Δεκεμβρίου 1915 ήταν τα εξής: 1) Το κόμμα των Εθνικοφρόνων (Δ. Γούναρης - Στ. Σκουλούδης) εξέλεξε 230 Βουλευτές. 2) Το Εθνικό Συντηρητικό κόμμα (Νικόλαος Στράτος) 7 Βουλευτές. 3) Το κόμμα του Μαυρομιχάλη εξέλεξε 6 Βουλευτές. 4) Η Μακεδονική ομάδα του Στέφανου Δραγούμη εξέλεξε 5 Βουλευτές. 5) Το Προοδευτικό κόμμα (Δημητρακόπουλος) εξέλεξε 3 Βουλευτές. Επίσης εξελέγησαν 62 ανεξάρτητοι και 19 Βουλευτές από την Βόρεια Ήπειρο.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι το κύριο χαρακτηριστικό των εκλογών της 6ης Δεκεμβρίου 1915 ήταν η μεγάλη αποχή, η οποία οφείλετε στην απόφαση του κόμματος των Φιλελευθέρων να απέχουν οι οπαδοί του από τις εκλογικές διαδικασίες. Βέβαια, ένας μεγάλος αριθμός ψηφοφόρων ήσαν επιστρατευμένοι και ως εκ τούτου δεν ηδύναντο να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα.

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός των εκλογών αυτών ήταν ότι μετά τις εκλογές αυτές δεν άλλαξε η Κυβέρνηση. Παρέμεινε και πάλι η Κυβέρνηση του Στέφανου Σκουλούδη καίτοι θα έπρεπε να σχηματίσει Κυβέρνηση ο νικητής των εκλογών και αρχηγός του κόμματος των Εθνικοφρόνων Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος

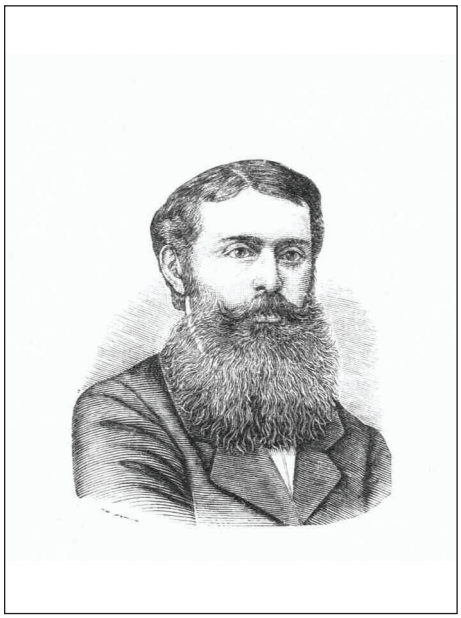
παρέμεινε στην Κυβέρνηση ως Υπουργός των Εσωτερικών, όπως ήταν και πριν από τις εκλογές.

Τέλος, στην εκλογική περιφέρεια της Αχαϊοηλίδας Βουλευτές εξελέγησαν οι εξής 16: 1) Δημήτριος Γούναρης με 14.847 ψήφους, 2) Γεώργιος Τσίμας με 14.223 ψήφους, 3) Α. Στεφανόπουλος με 13.931 ψήφους, 4) Άγγελος Πετραλιάς με 13.566 ψήφους, 5) Γ. Κρεστενίτης με 13.544 ψήφους, 6) Λουκάς Κανακάρης με 13.482 ψήφους, 7) Κ. Γεροκωστόπουλος με 13.404 ψήφους 8) Ιωάν. Σισίνης με 13.169 ψήφους, 9) Β. Κανακάρης με 13.138 ψήφους, 10) Αρ. Πετιμεζάς με 13.138 ψήφους, 11) Α. Παναγιωτόπουλος με 13.131 ψήφους, 12) Αγ. Αγγελόπουλος με 13.026 ψήφους, 13) Ιωάν. Γιαννόπουλος με 12.764 ψήφους, 14) Γ. Παναγιωτόπουλος με 12.747 ψήφους, 15) Γ. Λαμπρινόπουλος με 12.740 ψήφους και 16) Γ. Θούας με 12.475 ψήφους.

Κατά την ίδια εκλογική αναμέτρηση επιλαχόντες ήσαν οι εξής: 1) Παναγιώτης Ζαΐμης με 8.317 ψήφους, 2) Χρήστος Μεϊτάνης με 6.844 ψήφους, 3) Σ. Σταυρόπουλος με 6.166 ψήφους, 4) Διονύσιος Γκλαβάς με 5.727 ψήφους και 5) Αγ. Αγγελακόπουλος με 4.723 ψήφους.

Οι αλλεπάλληλες κυβερνητικές αλλαγές του 1916 και οι χρησιμοποιηθέντες Πρωθυπουργοί

Οι εκλογές της 6/19 Δεκεμβρίου 1915, στις οποίες δεν συμμετείχε το κόμμα των Φιλελευθέρων, έδωσαν ένα μεγάλο προβάδισμα στο κόμμα των Εθνικοφρόνων του Δημητρίου Γούναρη, χωρίς όμως να του δοθεί και η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως. Ο Βασιλιάς διατήρησε και μετά τις εκλογές την ίδια Κυβέρνηση του Στέφανου Σκουλούδη, ο οποίος είχε διαδεχθεί απροσδόκητα στις 25 Οκτωβρίου του 1915 τον Αλέξανδρο Ζαΐμη. Βέβαια, στην Κυβέρνηση αυτή μετείχε ως Υπουργός Εσωτερικών και ο αρχηγός του πλειοψηφίσαντος κόμματος των Εθνικοφρόνων Δ. Γούναρης. Όμως όλες αυτές οι κινήσεις κατευθύνονταν από τον Βασιλιά Κωνσταντίνο και είχαν στόχο την ένωση των Αντιβενιζελικών δυνάμεων για να στραφούν εναντίον της Αντάντ, διότι πίστευε ότι τελικά νικητές στον πόλεμο θα ήσαν οι Γερμανοί και οι σύμμαχοι τους. Έτσι, ο Πρωθυπουργός Στ. Σκουλούδης από τις 9 Νοεμβρίου 1915 είχε ενημερώσει τη Γαλλία για την ουδετερότητα της Ελλάδας, ενώ παράλληλα έπρεπε να αντιμετωπίσει το αίτημα της Γερμανίας, η οποία αξίωνε από την Ελλάδα τον αφοπλισμό των συμμαχικών στρατευμάτων που είχαν καταφύγει στο Ελληνικό έδαφος, σύμφωνα με τη σύμβαση της Χάγης του 1907. Η αξίωση όμως αυτή της Γερμανίας, θα τον έφερνε σε αντίθεση με την Γαλλία και την Αγγλία, των οποίων οι στόλοι ήσαν στο Αιγαίο πέλαγος. Όταν δε ο Πρωθυπουργός ενημέρωσε τους εν Αθήναις Πρεσβευτές της Αγγλίας και της Γαλλίας για την αξίωση της Γερμανίας, υπήρξε άμεση αντίδραση των κυβερνήσεων τους, οι οποίες διεμήνυσαν προς την Ελληνική κυβέρνηση ότι ο αφοπλισμός των στρατευμάτων τους θα συνιστούσε εχθρική πράξη που θα επέσυρε κυρώσεις, ακόμη δε και πράξη βίας. Βέβαια, ο Πρωθυπουργός Στ. Σκουλούδης δεν περίμενε τόσο μεγάλη αντίδραση και προσπάθησε με κάθε τρόπο να αμβλύνει τις αντιδράσεις. Όμως η αντίδραση των συμμάχων δεν άργησε να εκδηλωθεί. Με κοινή τους διακοίνωση την 10/23 Νοεμβρίου 1915

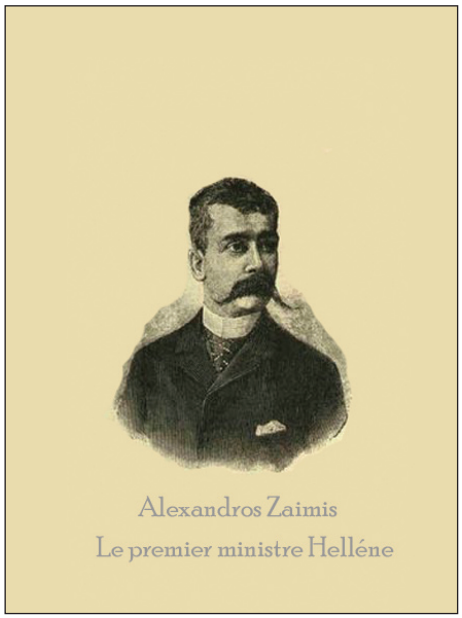
Και μετά τις εκλογές της 6.12.1915, τις οποίες είχε κερδίσει το κόμμα των Εθνικοφρόνων (Δημ. Γούναρης), Πρωθυπουργός παρέμενε ο Στέφανος Σκουλούδης, ο οποίος αναγκάστηκε να παραιτηθεί την 21η Απριλίου 1916 ύστερα από την αυστηρή διακοίνωση των Συμμαχικών Δυνάμεων

Άγγλοι και Γάλλοι ζήτησαν από την Ελλάδα να αναλάβει ρητώς την υποχρέωση να μην αφοπλίσει τον συμμαχικόν στρατόν. Επιπλέον ζήτησαν από την Ελλάδα την παροχή διευκολύνσεων διά των στρατευμάτων τους, καθώς και την χρησιμοποίηση του λυμένος Θεσσαλονίκης, υποσχόμενες την καταβολή αποζημιώσεως για τυχόν ζημιές που θα προκαλούσαν στον λιμενικό χώρο. Από την πλευρά της η Ελληνική Κυβέρνηση δεν είχε άλλη επιλογή και ικανοποίησε όλα τα αιτήματα των συμμαχικών δυνάμεων. Όμως οι σύμμαχοι δεν έμειναν στα ανωτέρω αιτήματα. Μετά από τρείς ημέρες υπέβαλαν κι' άλλο αίτημα, με το οποίο οι σύμμαχοι ζητούσαν την αποχώρηση των Ελληνικών στρατευμάτων από τη Θεσσαλονίκη, πλήρη έλεγχο του οδικού και σιδηροδρομικοί δικτύου μέχρι τα σύνορα και δικαίωμα καταξιώσεως και καταστροφής των εχθρικών υποβρυχίων στα χωρικά ύδατα της Ελλάδας. Βέβαια, τα αιτήματα αυτά, ενώ τα απεδέχθη η Ελληνική Κυβέρνηση, ο Βασιλιάς και το Γενικό Επιτελείο Στρατού δεν είχαν πρόθεση να υπογράψουν σχετική συμφωνία. Με όλα αυτά ο Βασιλιάς ήθελε να κερδίσει χρόνο ελπίζοντας σε ήττα των συμμάχων μετά από Γερμανική επίθεση στην περιοχή της Μακεδονίας.

Και ενώ έτσι εξελίσσετο η κατάσταση, η Γερμανία συνέχιζε να ασκεί πιέσεις στην Ελλάδα για την ικανοποίηση των αξιώσεων της. Παράλληλα, ο αρχηγός του Γερμανικού Επιτελείου εξήταζε τα μέτρα, τα οποία θα έπαιρνε το Βερολίνο στην περίπτωση που η Ελλάδα δεν θα εσέβετο τις διεθνής της υποχρεώσεις. Όμως η κατάσταση αυτή είχε ανησυχήσει πάρα πολύ τον Βασιλιά Κωνσταντίνο, μέχρι που τον ανάγκασε να ενοχλήσει για το θέμα αυτό τον Κάιζερ. Συγκεκριμένα, την 22α Δεκεμβρίου 1915 ο Βασιλιάς διεμαρτυρήθη προσωπικά προς τον Κάιζερ, ζητώντας να εγκαταλείψουν οι Γερμανοί το σχέδιο παραβιάσεως των Ελληνικών συνόρων. Μάλιστα ο Βασιλιάς τόνισε, ότι εάν η Γερμανία επέμενε στο σχέδιο της η Ελλάδα θα έθετε ορισμένους όρους, όπως τον σεβασμό στην εδαφική ακεραιότητα της χώρας, την εκχώρηση του Μοναστηριού κ.ά., προκειμένου να μην επιτεθεί ο Ελληνικός στρατός κατά του Γερμανικού στρατού. Βέβαια, η παρέμβαση του Κωνσταντίνου ήταν η αιτία να αρχίσει ένας διάλογος μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας, ο οποίος διήρκεσε μέχρι τον Μάιο του 1916.

Από την πλευρά τους οι σύμμαχοι είχαν πειστεί ότι δεν μπορούσαν πλέον να περιμένουν τίποτα από τον Κωνσταντίνο και την Κυβέρνηση της Ελλάδας, η οποία συνέχιζε τις διαπραγματεύσεις με τους Γερμανούς και μετά την 15η Δεκεμβρίου 1915 για το θέμα μιας ενδεχόμενης κατοχής της Μακεδονίας από τα Γερμανικά και Βουλγαρικά στρατεύματα. Έτσι, στις 30 Δεκεμβρίου 1915, ο Σαράιγ συνέλαβε τους Προξένους των κρατών που ευρίσκοντο σε εμπόλεμη κα-

τάσταση με τις δυνάμεις της Αντάντ. Στη συνέχεια κατέλαβαν (28 Δεκεμβρίου 1915/10 Ιανουαρίου 1916) την Κέρκυρα, η οποία από το 1864 απελάμβανε διαρκούς ουδετερότητας, για να χρησιμοποιηθεί ως χώρος συγκεντρώσεως και ανασυντάξεως του Σερβικού στρατού, ο οποίος στη συνέχεια θα πολεμούσε στο μέτωπο της Μακεδονίας. Την ίδια περίοδο οι σύμμαχοι κατέστρεψαν την γέφυρα του Σιδηροκάστρου και κατέλαβαν το οχυρό του Καραμπουρνού, που διασφάλιζε τον έλεγχο του Θερμαϊκού κόλπου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι Σερβικές δυνάμεις, ωθούμενες δια μέσου της Αλβανίας προς την θάλασσα, θα είχαν εξοντωθεί εάν οι συμμαχικές δυνάμεις δεν τους είχαν μεταφέρει στην Κέρκυρα.

Μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης του Στ. Σκουλούδη (21.4.1916) η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης εδόθη στον Αλ. Ζαΐμη ο οποίος μετά από μέρες διαβουλεύσεων όρκισε την Κυβέρνησή του στις 9.6.1916

Επίσης, εδώ είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι η Ελληνική Κυβέρνηση προκειμένου να αποτρέψει μια ακόμη παραβίαση της Ελληνικής ουδετερότητας και μετά από διάβημα του Γερμανού Πρόξενου αρνήθηκε να συναινέσει στην μεταφορά 120.000 ανδρών του Σερβικού στρατού στη Θεσσαλονίκη μέσω του Ελληνικού εδάφους. Συμφώνησε όμως την μεταφορά τους με πλοία, τα οποία θα διέρχονταν από τα Ελληνικά χωρικά ύδατα για να αποφύγουν τις επιθέσεις των εχθρικών υποβρυχίων.

Εν τω μεταξύ στην Ελλάδα υπήρχε πάντοτε ο φόβος μιας ενδεχόμενης Βουλγαρικής εισβολής στην περιοχή της Μακεδονίας, με ό,τι συνεπάγετο μια τέτοια ενέργεια. Βέβαια, η σκέψη αυτή απασχολούσε πολλούς αξιωματούχους της Μακεδονίας και ιδιαιτέρα της Θεσσαλονίκης. Έτσι, σε πολλές περιοχές της Μακεδονίας δημιουργήθηκαν διάφορες πατριωτικές οργανώσεις, με στόχο να υπερασπιστούν τα πάτρια εδάφη. Μία από αυτές τις οργανώσεις, η οποία δημιουργήθηκε στη Θεσσαλονίκη από τους Βενιζελικούς Παμίκο Ζυμβρακάκη (γνωστό από την επανάσταση του 1909), Αλέξανδρο Ζάννα και Περικλή Αργυρόπουλο, έφερε την ονομασία «Επιτροπή Εθνικής Άμυνας» και είχε σκοπό την υπεράσπιση των Ελληνικών εδαφών της Μακεδονίας. Η επιτροπή αυτή, εκτός των άλλων, ζήτησε από τους στρατηγούς Λεωνίδα Παρασκευόπουλο και Εμμανουήλ Ζυμβρακάκη να προχωρήσουν στη δημιουργία της στρατιωτικής οργάνωσης.

Όμως οι διευκολύνσεις της Ελληνικής Κυβερνήσεως προς τους συμμάχους της Αντάντ (για την διευκόλυνση των Σέρβων) προκάλεσε την άμεση αντίδραση των Γερμανών, οι οποίοι απειλούσαν ότι θα κατελάμβαναν το χώρο του Ρούπελ και θα υποχωρούσαν όταν η Ελληνική Κυβέρνηση θα σταματούσε να παρέχει βοήθεια προς τον στρατό του Σαράιγ. Βέβαια, η Ελληνική Κυβέρνηση διεμαρτυρήθη για τις απειλές των Γερμανών, όμως αυτοί την 13/26 Μαΐου 1916 κατέλαβαν το Ρούπελ μαζί με Βουλγαρικές Δυνάμεις. Το γεγονός αυτό είχε σαν συνέπεια να διακοπεί ο Ελληνογερμανικός διάλογος και να κλονίσει τις Ελληνογερμανικές σχέσεις. Πα-

ράλληλα, η Αντάντ θεώρησε ότι η κατάληψη του Ρούπελ έγινε με την συγκατάθεση του Βασιλιά Κωνσταντίνου, με στόχο την εξόντωση της στρατιάς του Σαράιγ. Έτσι, μετά τα ανωτέρω γεγονότα και συγκεκριμένα την 21 Απριλίου 1916, οι Πρεσβευτές των τριών συμμαχικών δυνάμεων επέδωσαν αυστηρή διακοίνωση προς τον Πρωθυπουργό Στέφανο Σκουλούδη, με την οποία απαιτούσαν τα εξής: 1) Την παραίτηση της Κυβερνήσεως Στ. Σκουλούδη, 2) τον σχηματισμό Υπηρεσιακής Κυβερνήσεως, 3) την προκήρυξη εκλογών και 4) την άμεση αποστράτευση του Ελληνικού στρατού. Εκτός των ανωτέρω οι σύμμαχοι στο τελεσίγραφο ζητούσαν οι συμμαχικές δυνάμεις να λειτουργούν ως θεματοφύλακες του Ελληνικού λαού. Κάτω λοιπόν από τις ανωτέρω συνθήκες και υπό την απειλή να καταπλεύσει στον Πειραιά μια μοίρα του Γαλλικού στόλου υπό τον Ναύαρχο Φουρνέ, για την εφαρμογή του τελεσίγραφου η Κυβέρνηση του Στέφανου Σκουλούδη υπέβαλε την παραίτηση της.

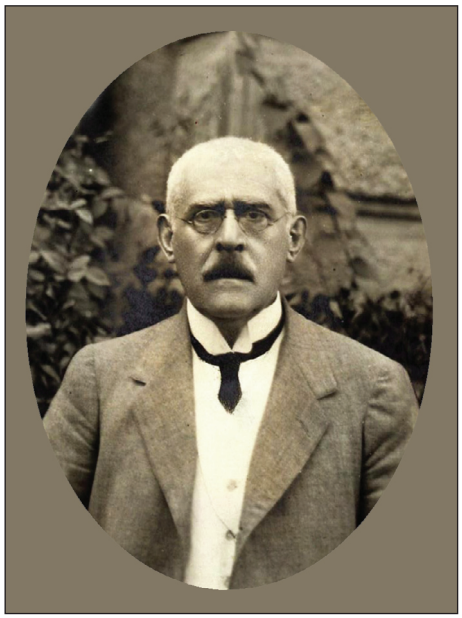
Μετά την παραίτηση του Στ. Σκουλούδη ο Βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Αλέξανδρο Ζαΐμη. Η νέα Κυβέρνηση ορκίσθηκε την 9/21 Ιουνίου 1916 και είχε την ακόλουθη σύνθεση: Πρωθυπουργός και Υπουργός Εξωτερικών Αλ. Ζαΐμης, Υπουργός Δικαιοσύνης ο Α. Μομφεράτος, Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης ο Κ. Λιδωρίκης, Υπουργός Οικονομικών ο Γ. Ράλλης, Υπουργός Εθνικής Οικονομίας ο Π. Καλλιγάς, Υπουργός Συγκοινωνίας ο Φ. Νέγρης, Υπουργός Στρατιωτικών ο Κ. Καλλάρης, Υπουργός Εσωτερικών ο Α. Χαραλάμπης και Υπουργός Ναυτικών ο Ι. Δαμιανός.

Βέβαια πρώτο μέλημα της Κυβερνήσεως Ζαΐμη ήταν να έρθει σε επαφή με τους Πρεσβευτές της Αντάντ, οι οποίοι είχαν δώσει το τελεσίγραφο στον πρώην Πρωθυπουργό Στ. Σκουλούδη και ούτο ήταν η αιτία της παραιτήσεως της Κυβερνήσεώς του. Βέβαια ακόμα, στην πρώτη επαφή ο νέος Πρωθυπουργός Αλ. Ζαΐμης υπεσχέθη στους Πρεσβευτές της Αντάντ ότι θα ικανοποιήσει τα αιτήματα τους. Πρέπει όμως εδώ να τονίσουμε, ότι τα επιχειρήματα που προβάλλονταν για την υποστήριξη της ουδετερότητας δεν είχαν πια καμιά αξία. Δεν μπορούσε πια κανείς να επικαλείται την ουδετερότητα της Ελλάδας, την στιγμή κατά την οποία η χώρα συμμετείχε στον πόλεμο.

Η επίσημη έναρξη του εθνικού Διχασμού και τα ολέθρια αποτελέσματά του

Όταν λέμε εθνικό διχασμό εννοούμε το χωρισμό των Ελλήνων σε δύο παρατάξεις. Τους Βενιζελικούς και τους αντιβενιζελικούς ή τους Βασιλικούς και τους αντιβασιλικούς. Πως όμως δημιουργήθηκε αυτή η κατάσταση, η οποία στοίχησε πάρα πολλά στην Ελλάδα και στον Ελληνικό λαό; Ποιοι ήσαν οι υπαίτιοι αυτού του εθνοκτόνου διχασμού; Κατ' αρχήν πρέπει να διευκρινίσουμε ότι αφ' ότου ανήλθε στον θρόνο ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, μετά την δολοφονία του πατέρα του Γεωργίου του Α΄, ο Ελ. Βενιζέλος ήταν Πρωθυπουργός. Από τότε λοιπόν είχαν αρχίσει οι μικροδιαφωνίες, για να μην πούμε ότι τέτοιες διαφωνίες είχαν διαφανεί και στους Βαλκανικούς πολέμους, όπου πολλές φορές ο Ελ. Βενιζέλος παρενέβαινε σε στρατιωτικές επιχειρήσεις και εξέφραζε απόψεις, πράγμα το οποίο έφερνε σε δύσκολη θέση τον τότε διάδοχο και αρχιστράτηγο των Ενόπλων δυνάμεων Κωνσταντίνο. Βέβαια, η μεγάλη αντιπαράθεση δημιουργήθηκε

με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όπου ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος υπεστήριζε ότι η Ελλάδα έπρεπε να ταχθεί με το μέρος των συμμάχων χωρών (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία), ενώ ο Βασιλιάς, επειδή η Βασίλισσα ήταν Γερμανικής καταγωγής, ήθελε στο πόλεμο η Ελλάδα να ταχθεί με το μέρος της Γερμανίας και των Κεντρικών Δυνάμεων. Έτσι είχαν τα πράγματα όταν τον Οκτώβριο του 1915 ο Βενιζέλος είχε πάρει την απόφαση για παρέμβαση στον πόλεμο και την έξοδο της χώρας από την ουδετερότητα την οποία στήριζε ο Βασιλιάς. Σε συνάντηση που είχαν οι δυο άνδρες, ο Βασιλιάς ήταν ανένδοτος στηριζόμενος και στην άποψη του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Μετά από όλα αυτά, ο Βενιζέλος δεν είχε άλλη επιλογή από το να παραιτηθεί. Βέβαια, μετά από όλα αυτά η χώρα οδηγήθηκε σε εκλογές, στις οποίες δεν μετείχε το κόμμα των Φιλελευθέρων και από τότε άρχισε ο πόλεμος μεταξύ Βενιζελικών και αντιβενιζελικών. Στη πορεία έχουμε συνεχείς κυβερνητικές αλλαγές και μία μεγάλη πολιτική αποσταθεροποίηση, πράγμα το οποίο οδήγησε τον Ελευθέριο Βενιζέλο να φύγει από την Αθήνα για την Κρήτη με 100 πολιτικούς και στρατιωτικούς συνεργάτες του. Στην Κρήτη ο Ελ. Βενιζέλος ανακοίνωσε τον σχηματισμό προσωρινής Κυβέρνησης, με αρχικά μέλη τον εαυτόν του, τον Ναύαρχο Π. Κουντουριώτη και τον Στρατηγό Παν. Δαγκλή. Βέβαια, στόχος της Κυβέρνησης, όπως δήλωσε ο ίδιος, ήταν ο πόλεμος εναντίον των Βουλγάρων πάντοτε στο πλευρό των συμμάχων. Όμως στη Κρήτη ο Ελ. Βενιζέλος δεν έμεινε πολύ και στις 3 Οκτωβρίου 1916 με τη βοήθεια της Γαλλικής Πρεσβείας έφθασε στη Θεσσαλονίκη, όπου σχημάτισε την Κυβέρνηση «Εθνικής Άμυνας» με Υπουργό των Εξωτερικών τον Νικόλαο Πολίτη και με στρατιωτική δύναμη που έφθανε τις 20.000 στρατιώτες και 700 μόνιμους και εφέδρους αξιωματικούς. Την Κυβέρνηση της «Εθνικής Άμυνας» του Ελ. Βενιζέλου στήριξαν από την πρώτη στιγμή υλικά και ηθικά οι Άγγλοι και οι Γάλλοι, ενώ οι Ιταλοί τάχθηκαν εναντίον της.

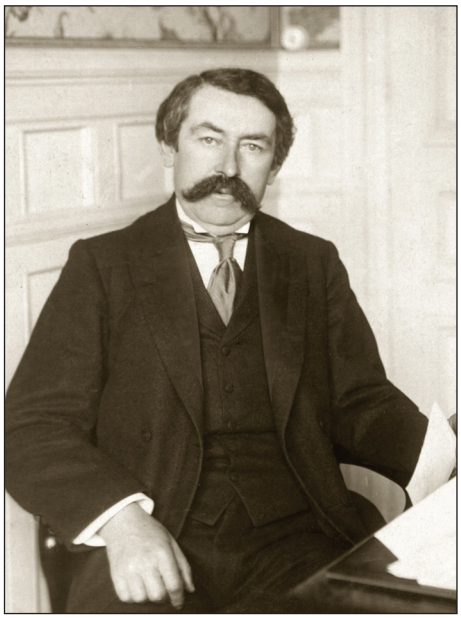

Οι συνεχείς παρεμβάσεις των Γάλλων στην Αθήνα και η μεγάλη αναταραχή που είχε δημιουργηθεί ανάγκασαν τον Πρωθυπουργό Σπ. Λάμπρο να υποβάλει την παραίτησή του

Πέραν των ανωτέρω, οι σύμμαχοι χορήγησαν στη Κυβέρνηση Βενιζέλου δάνειο δέκα εκατομμυρίων φράγκων για την κάλυψη στρατιωτικών και άλλων αναγκών. Βέβαια, πρώτη ενέργεια της Κυβερνήσεως «Εθνικής Άμυνας» ήταν να κηρύξει τον πόλεμο κατά της Γερμανίας και των άλλων Κεντρικών Δυνάμεων και να ταχθεί στο πλευρό των συμμάχων. Πέραν των ανωτέρω οι σύμμαχοι προχώρησαν και σε άλλες ενέργειες. Ετσι, στις 8 Νοεμβρίου 1916 ο Γάλλος Ναύαρχος Φουρνέ κατέλαβε τον ναύσταθμο της Σαλαμίνας και ύψωσε τη Γαλλική σημαία. Στη συνέχεια, την 3/16 Νοεμβρίου 1916, ο Ναύαρχος Φουρνέ επέδωσε μια αυστηρή διακοίνωση, ζητώντας να παραδώσει η Ελληνική Κυβέρνηση όλο το πολεμικό υλικό που βρίσκονταν στην Ελλάδα άλλως θα επέβαλε αυστηρά μέτρα εις

Ο Γάλλος στρατηγός Φουρνέ (Louis Dartige du Fournet) ήταν ο επικεφαλής του Γαλλικού στρατού, ο οποίος επετέθη εναντίον της Αθήνας με στόχο να διωχθεί ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος και να έλθει από τη Θεσσαλονίκη ο Ελ. Βενιζέλος με την Κυβέρνησή του

Ο Γάλλος Πρωθυπουργός Μπριάν (Aristide Briand), ο οποίος πρότεινε να εκθρονιστεί ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος παρά τις αρχικές αντιδράσεις των Συμμάχων

βάρος της Ελλάδας. Βέβαια, στην πρόταση αυτή αρχικά ο Πρωθυπουργός Λάμπρου και μετά ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος αρνήθηκαν να ικανοποιήσουν τη Γαλλική αξίωση, αφού οι Γάλλοι δεν είχαν τηρήσει τη συμφωνία Κωνσταντίνου-Μπεναζέ. Στη συνέχεια ο Ναύαρχος Φουρνέ έκανε άλλη μια προσπάθεια αλλά και αυτή είχε τα ίδια αποτελέσματα.

Μετά από όλα τα ανωτέρω και τη λήξη της προθεσμίας που είχαν τάξει οι Γάλλοι, συμμαχική μονάδα αποτελούμενη από 3.000 Γάλλους, Άγγλους και Ιταλούς αποβιβάστηκε στο Φάληρο και τον Πειραιά, με σκοπό να καταλάβει δημόσια κτήρια και άλλες σημαντικές θέσεις στην Αθήνα. Η Κυβέρνηση προ αυτής τη της κατάστασης ανέθεσε στον Διοικητή του Α΄ Σώματος Στρατού να καταλάβει με δικές του δυνάμεις τις θέσεις που ήθελαν να καταλάβουν οι σύμμαχοι. Βέβαια, η απόφαση αυτή της Ελληνικής Κυβέρνησης έφερε σε σύγκρουση τις Ελληνικές με τις συμμαχικές δυνάμεις, ενώ μοίρα του συμμαχικού ναυτικού βομβάρδιζε διάφορες περιοχές της Αθήνας. Όμως η ανοικτή αυτή σύγκρουση τερματίσθηκε με τη μεσολάβηση των Πρεσβευτών των συμμαχικών χωρών και την απόφαση του Κωνσταντίνου να παραδώσει μέρος του πολεμικού υλικού. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα αποτελέσματα αυτής της σύγκρουσης ήταν 194 νεκροί και τραυματίες από το μέρος των συμμάχων, ενώ από το μέρος των Ελλήνων είχαμε 82 νεκρούς, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται σε αυτούς θύματα του άμαχου πληθυσμού. Μετά την απομάκρυνση των συμμαχικών δυνάμεων από το κέντρο της Αθήνας την 19 Νοεμβρίου/2 Δεκεμβρίου 1916 άρχισε να λειτουργεί ένα κύμα τρομοκρατίας και διώξεων εναντίον των Βενιζελικών. Αποτέλεσμα των διώξεων αυτών ήταν να δολοφονηθούν 35 άτομα, να πραγματοποιηθούν 922

φυλακίσεις, 503 λεηλασίες οικιών και καταστημάτων, 66 καταστροφές περιουσιών, 31 αναστολές κυκλοφορίας εφημερίδων κ.ά.

Βέβαια, όλες αυτές οι αντιπαραθέσεις οδήγησαν τον Γάλλο Πρωθυπουργό Μπριάν να προτείνει την εκθρόνιση του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Στη πρόταση αυτή του Γάλλου Πρωθυπουργού ήταν αντίθετοι όλοι οι σύμμαχοι. Οι Βρετανοί λόγω των δυσχερειών του εγχειρήματος, οι Ρώσοι για να αποτρέψουν τη μείωση του Μοναρχικού θεσμού και οι Ιταλοί για να εμποδίσουν την επάνοδο του Βενιζέλου και να ματαιώσουν τις εδαφικές επιδιώξεις του. Στην πορεία όλα αυτά δεν εμπόδισαν τη Γαλλία και την Αγγλία να συμφωνήσουν και να κηρύξουν στις 25 Νοεμβρίου/8 Δεκεμβρίου 1916, τον αποκλεισμό στη παλαιά Ελλάδα, ενώ παράλληλα αξίωσαν από την Ελληνική Κυβέρνηση να μεταφέρει τον Ελληνικό στρατό στην Πελοπόννησο.

Ο νέος Βασιλιάς Αλέξανδρος, ο οποίος ορκίσθηκε την 30.6.1917 όταν μετά από μεγάλες πιέσεις των Συμμάχων απεσύρθη από τον θρόνο του ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος χωρίς να παραιτηθεί, υποδεικνύοντας ως νέο Βασιλιά τον γιο του Αλέξανδρο

Μετά από όλα τα ανωτέρω ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος με τη βοήθεια των Γερμανών αποφάσισε τη συγκρότηση αντάρτικων ομάδων για την αποτροπή της εξάπλωσης της εξουσίας της προσωρινής Κυβερνήσεως. Μια άλλη απόφαση του Βασιλιά Κωνσταντίνου ήταν να αντικαταστήσει τον Πρωθυπουργό Λάμπρου και να επαναφέρει στην Κυβέρνηση τον Αλέξανδρο Ζαΐμη (21 Απριλίου/4 Μαΐου 1917), παίζοντας έτσι το τελευταίο του χαρτί και εξευμενίζοντας τους συμμάχους. Όμως οι Γάλλοι επέμεναν στην εκθρόνιση του Κωνσταντίνου. Βέβαια, όλα αυτά που αφορούσαν την Ελλάδα συζητήθηκαν με πρωτοβουλία της Γαλλίας στη συμμαχική διάσκεψη του Αγίου Ιωάννη της Μωριέννης στις 6/19 Απριλίου 1917, στην οποία όμως δεν μετείχε η Ρωσία. Βέβαια, στη διάσκεψη αυτή δεν ελήφθη καμία απόφαση λόγω των επιφυλάξεων της Ιταλίας αλλά και των αντιδράσεων που διατυπώθηκαν από την πλευρά της Ρωσίας. Η Γαλλία όμως δεν παραιτήθη από την προσπάθειά της αυτή. Έτσι, σε επίσκεψή του στο Λονδίνο στις 28-29 Μαΐου, ο νέος Πρωθυπουργός της Γαλλίας Ριμπό έπεισε τον Πρωθυπουργό της Αγγλίας Λόυδ Τζωρτζ να αποστείλουν στην Ελλάδα τον Γάλλο Γερουσιαστή και πρώην Υπουργό Εξωτερικών, Κάρολο Ζονάρ, για να διευθετήση όλα τα εκκρεμή προβλήματα της Ελλάδας. Οι Άγγλοι δέχθηκαν την πρόταση υπό τον όρο ότι δεν θα γίνει χρήση βίας, εκτός εάν ο Βασιλιάς προβάλει ένοπλη αντίσταση. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Κάρολος Ζονάρ ήταν περιβεβλημένος με ευρύτατες εξουσίες, αφού θα ασκούσε καθήκοντα Ύπατου Αρμοστή και θα ενεργούσε σε συνεργασία με τον Σαράιγ.

Περιβεβλημένος με αυτές τις εξουσίες ο Ζονάρ έφθασε στην Αθήνα την 24 Μαίου/6 Ιουνίου 1917 και αμέσως συναντήθηκε με τον Πρωθυπουργό Αλ. Ζαΐμη. Μετά την συνάντηση αυτή μετέβει στη Θεσσαλονίκη, όπου συναντήθηκε με τον Σαράιγ και τον Ελ. Βενιζέλο. Συγκεκριμένα με τον Σαράιγ συνεφώνησαν για την άμεση κατάληψη της Θεσσαλίας και ενδεχομένως της Κορίνθου και του Πειραιά.

Με τον Ελ. Βενιζέλο συνεφωνήθη, εκτός των άλλων, να αντικαταστήσουν τον Βασιλιά Κωνσταντίνο με τον δευτερότοκο γιο του Αλέξανδρο.

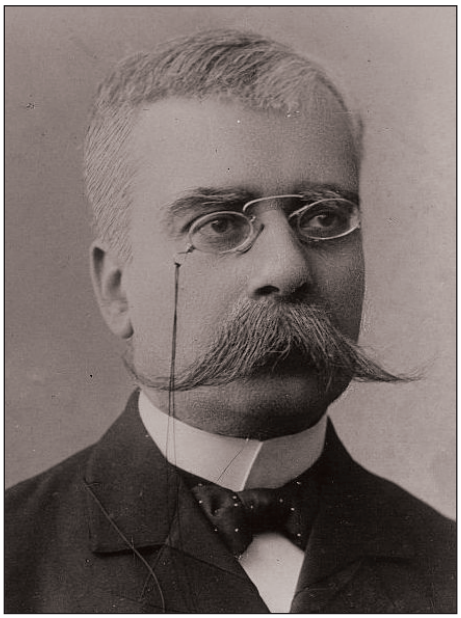
Και ενώ ο Ζονάρ άρχισε να δραστηριοποιείται στην Ελλάδα, η Ιταλική Κυβέρνηση εξέφρασε την αντίθεση της και έκανε λόγο για παραβίαση της συνθήκης του Αγίου Ιωάννη της Μωριέννης, σύμφωνα με την οποία ο Κωνσταντίνος θα εκθρονίζονταν μόνο στην περίπτωση διώξεων και δολοφονιών οπαδών του Βενιζέλου. Πέραν των ανωτέρω, η Ιταλία για να κατοχυρώσει τα συμφέροντα της στην Ελλάδα με τη συναίνεση όπως λέγεται του Κωνσταντίνου έσπευσε να καταλάβει στις 26 Μαίου/8 Ιουνίου τη πόλη των Ιωαννίνων. Στη συνέχεια των ανωτέρω η Ιταλική Κυβέρνηση για να ενισχύσει τη θέση της έναντι της Γαλλίας προχώρησε στην ανακήρυξη της Αλβανίας ως αυτόνομου κράτους υπό την Ιταλική προστασία. Και όλα αυτά για να ενισχύσει τη διαπραγματευτική της δύναμη και για να φέρει τους συμμάχους προ τετελεσμένων γεγονότων.

Εν τω μεταξύ στην Αθήνα συνέβησαν συνταρακτικά γεγονότα. Ο Ζονάρ, υπερβαίνοντας κάθε αρμοδιότητα, ανακοίνωσε στον Πρωθυπουργό Αλ. Ζαΐμη την 29 Μαΐου/11 Ιουνίου την απόφαση των συμμάχων για την εκθρόνιση του Βασιλιά Κωνσταντίνου και ζήτησε την εκτέλεση της απόφασης εντός 24 ωρών, απειλώντας σε αντίθετη περίπτωση με βομβαρδισμό της Αθήνας. Ο Πρωθυπουργός Αλ. Ζαΐμης επεσκέφθη αμέσως τον Βασιλιά Κωνσταντίνο και τον συμβούλευσε να δεχθεί την πρόταση για το καλό του τόπου. Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος ενέδωσε στο συμμαχικό τελεσίγραφο και αποσύρθηκε από το θρόνο χωρίς να παραιτηθεί, υποδεικνύοντας ως διάδοχο του τον γιο του Αλέξανδρο. Μετά από όλα τα ανωτέρω η Βασιλική οικογένεια αναχώρησε για την Ιταλία και εν συνεχεία εγκαταστάθη στην Ελβετία. Στη συνέχεια ο νέος Βασιλιάς Αλέξανδρος ορκίσθηκε στις 3 0 Μαίου/12 Ιουνίου 1917.

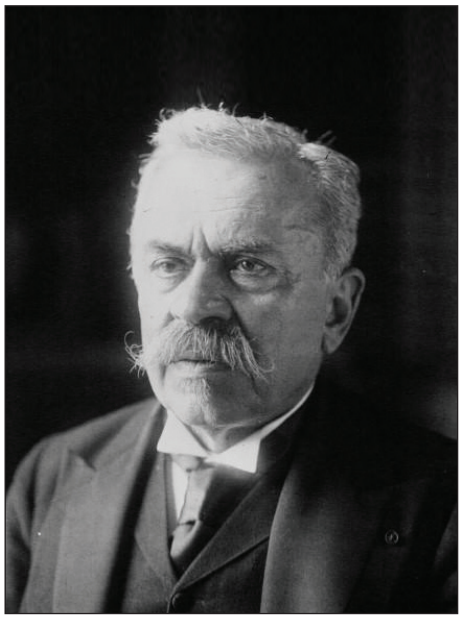
Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε, ότι η εκθρόνιση του Κωνσταντίνου έγινε ευνοϊκά δεκτή από την Γαλλία και Αγγλία ενώ οι δύο άλλες συμμαχικές χώρες εξέφρασαν αντιρρήσεις η κάθε μία για δικούς της λόγους. Η Ρωσία θεώρησε την παρέμβαση αυτή αντίθετη προς την αρχή της αυτοδιάθεσης του λαού, ενώ η Ιταλία εφοβήθη, διότι η είσοδος της Ελλάδος στον πόλεμο θα δημιουργούσε εμπόδια στην ικανοποίηση των Ιταλικών διεκδικήσεων.

Οι νέες κυβερνητικές αλλαγές του 1916 και η δημιουργία του κράτους της Θεσσαλονίκης

Όπως ελέγχθη στο προηγούμενο κεφάλαιο, μετά την παραίτηση της Κυβερνήσεως Στ. Σκουλούδη Πρωθυπουργός ορκίσθηκε την 9/22 Ιουνίου 1916, ο Αλέξανδρος Ζαΐμης. Βέβαια, η κατάσταση όχι μόνο δεν άλλαξε αλλά άρχισαν να φαίνονται σημεία που επιδείνωναν την όλη κατάσταση. Συγκεκριμένα, στις 17 Αυγούστου 1916 ο Πρεσβευτής της Γερμανίας ανακοίνωσε στον Πρωθυπουργό Αλ. Ζαΐμη ότι τα στρατεύματα της Γερμανίας και της Βουλγαρίας ήταν αναγκασμένα να διευρύνουν την ζώνη επιρροής στην περιοχή της Μακεδονίας. Έτσι, στις 26 Αυγούστου 1916 Βουλγαρικά στρατεύματα μπήκαν στην Δράμα και τις Σέρρες και κατέλαβαν τα υψίπεδα πέριξ της Καβάλας. Από την πλευρά τους τα στρατεύματα του Σαράιγ αμύνθηκαν μέχρι τις αρχές Σεπτεμβρίου, αλλά τελικά

Ο Αλέξανδρος Ζαΐμης ορκίστηκε Πρωθυπουργός την 9η Ιουνίου 1916 και παραιτήθη την 29η Αυγούστου 1916 εξαιτίας της παρέμβασης των Συμμάχων

Ύστερα από την παραίτηση του Αλ. Ζαΐμη Πρωθυπουργός ορκίσθηκε την 3η Σεπτεμβρίου 1916 ο Νικ. Καλογερόπουλος, ο οποίος αμέσως απεφάσισε την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο

η ανατολική Μακεδονία περιήλθε στους Βουλγάρους. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η είσοδος των Βουλγάρων στην ανατολική Μακεδονία συνοδεύτηκε από συστηματικούς διωγμούς εναντίον του Ελληνικού λαού σε ολόκληρη την περιοχή, την οποία είχε καταλάβει ο Βουλγαρικός στρατός. Βέβαια, οι Βούλγαροι ήθελαν να εκδιώξουν και να εξολοθρεύσουν το Ελληνικό στοιχείο, αλλά η άμεση παρέμβαση των Γερμανών απέτρεψε τα Βουλγαρικά σχέδια.

Όμως η κατάληψη της ανατολικής Μακεδονίας από τις Γερμανικές και Βουλγαρικές δυνάμεις, έφεραν στην επικαιρότητα το θέμα της ακρωτηριασμένης Ελλάδας. Και τούτο διότι εχθροί και σύμμαχοι την περίοδο εκείνη αφαιρούσαν εδάφη από την χώρα μας και τούτο απεδείκνυε την αδυναμία της χώρας μας να αντιδράσει. Έτσι έβλεπαν οι Έλληνες ότι Βρετανοί και Γάλλοι είχαν καταλάβει την Μήλο, το Καστελόριζο, την Κέρκυρα, την Σύρο και τη Νάξο. Οι Ιταλοί τα Ιωάννινα και τελευταία οι Γερμανοί και οι Βούλγαροι το Ρούπελ, τις Σέρρες, τη Δράμα και την Καβάλα. Βέβαια, όλα αυτά τα γεγονότα είχαν ανησυχήσει πάρα πολύ τους Έλληνες και τους συμμάχους. Έτσι, οι σύμμαχοι αποφάσισαν να λάβουν δραστικά μέτρα στην Βόρεια Ελλάδα. Από την πλευρά του ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, στα πλαίσια μιας πολιτικής κατευνασμού, απεφάσισε να αντικαταστήσει τον Γερμανόφιλο αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού Δούσμανη με τον Στρατηγό Μοσχόπουλο, ενώ απεμάκρυνε από την επιτελική θέση που κατείχε τον Συνταγματάρχη Ιωάννη Μεταξά.

Βέβαια, τις ίδιες ανησυχίες είχε και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος ήθελε να δραστηριοποιηθεί. Όμως οι συνθήκες δεν τον ευνόησαν, διότι τον πρόλαβε το πραξικόπημα της 16/29 Αυγούστου 1916 που πραγματοποίησε η «Εθνική Άμυνα» στη Θεσσαλονίκη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι το κίνημα δεν είχε την αναμενόμενη επιτυχία, διότι περισσότεροι αξιωματικοί και στρατιώτες αντέδρασαν

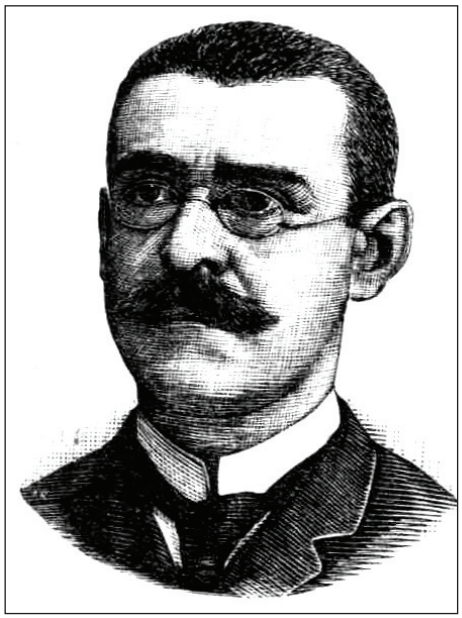
Η Τριανδρία της Κυβέρνησης «Εθνικής Άμυνας»του Κράτους της Θεσσαλονίκης. Ο Ελ. Βενιζέλος εν μέσω του Ναυάρχου Κουντουριώτη και του Στρατηγού Δαγκλή

Η Κυβέρνηση της «Εθνικής Άμυνας»στη Θεσσαλονίκη τον Οκτώβριο του 1916. Στην πρώτη σειρά, στο κέντρο, ο Ελ. Βενιζέλος

σ' αυτό. Μάλιστα, εάν δεν είχε παρέμβει ο Σαράιγ η εξέγερση θα είχε συντρίβει.

Εκτός όμως από το εσωτερικό, η Ελλάδα την περίοδο εκείνη αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα και στο εξωτερικό. Έτσι, εκτός του ότι εισήλθε εις τον πόλεμο και η Ρουμανία, η Ιταλία εποφθαλμιούσε την Ήπειρο συγκεντρώνοντας στρατό στην Βόρεια Ήπειρο. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι πιέσεις των Ιταλών στην Ήπειρο ανήγκασαν τον Ελληνικό στρατό να παραδώσει σημαντικές περιοχές για την ενσωμάτωση των οποίων η Ελλάδα είχε κάνει μεγάλους αγώνες. Όλη αυτή η κατάσταση όπως είχε εξελιχθεί οδήγησε τον Πρωθυπουργό της χώρας Αλ. Ζαΐμη σε διαπραγματεύσεις με τους Γάλλους, για το ενδεχόμενο εισόδου της Ελλάδος στον πόλεμο. Η προσπάθεια όμως αυτή του Πρωθυπουργού δεν βρήκε απήχηση στους συμμάχους, διότι υπήρχε μεγάλη δυσπιστία στο πρόσωπο του Βασιλέως Κωνσταντίνου. Πέρα όμως από τα ανωτέρω, οι Πρεσβευτές των συμμαχικών δυνάμεων αξίωσαν από την Ελληνική Κυβέρνηση, με την συνδρομή του Γαλλικού στόλου που ήταν στο Πειραιά, την επιβολή συμμαχικού ελέγχου επί των τηλεγραφικών και ταχυδρομικών επικοινωνιών με το εξωτερικό και την απέλαση των πρακτόρων της Γερμανικής προπαγάνδας. Η ωμή αυτή παρέμβαση των συμμάχων σε συνδυασμό με την αποτυχία του κινήματος της «Εθνικής Άμυνας» στη Θεσσαλονίκη, οδήγησαν τον Πρωθυπουργό Αλέξανδρο Ζαΐμη στης 29 Αυγούστου/11 Σεπτεμβρίου του 1916 να υποβάλει την παραίτηση της υπ' αυτόν Κυβερνήσεως.

Μετά την παραίτηση του Πρωθυπουργού Νικ. Καλογερόπουλου η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης εδόθη στον Σπυρίδωνα Λάμπρο

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι την ίδια ημέρα, 29 Αυγούστου/11 Σεπτεμβρίου 1916, τα Γερμανικά και Βουλγαρικά στρατεύματα κατέλαβαν την Καβάλα και λίγες μέρες αργότερα και την Φλώρινα. Εδώ η στρατιωτική φρουρά της Καβάλας, για να διασφαλιστεί η ουδετερότητα, κατέθεσε τα όπλα και οι Γερμανοί έστειλαν τους 8.000 άνδρες, που αποτελούσαν την δύναμη της Καβάλας, σε στρατόπεδο συγκεντρώσεως της Γερμανίας.

Μετά την παραίτηση της Κυβερνήσεως Αλ. Ζαΐμη, η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως εδόθη στις 3/16 Σεπτεμβρίου στον Νικόλαο Καλογερόπουλο, ο οποίος εσχημάτισε Κυβέρνηση, την οποία απετέλεσαν οι εξής: Πρωθυπουργός ο Νικόλαος Καλογερόπουλος, ο οποίος κράτησε και τα Υπουργείο Στρατιωτικών και Οικονομικών, Υπουργός Εξωτερικών ο Α. Καραπάνος, Υπουργός Εσωτερικών ο Λ. Ρούφος, Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης ο Α. Κανακάρης, Υπουργός Εθνικής Οικονομίας ο Θ. Μπασιάς, Υπουργός Συγκοινωνιών ο Ι. Καυτατζόγλου, Υπουργός Ναυτικών ο Ι. Δαμιανός, Υπουργός Δικαιοσύνης ο Δ. Βοκοτόπουλος.

Βέβαια, η πρώτη κίνηση του νέου Πρωθυπουργού ήταν να αποφασίσει την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο. Το γεγονός αυτό είχε ευμενή αντίκτυπο σε με-

γάλη μερίδα του Ελληνικού λαού. Βασιζόμενος σε όλα αυτά ο νέος Πρωθυπουργός, Νικόλαος Καλογερόπουλος, τρείς ημέρες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ανακοίνωσε επίσημα την πρόταση του για έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο.

Από την πλευρά του ο Ελευθέριος Βενιζέλος, έχοντας εξαντλήσει όλα τα περιθώρια συνεννόησης με τον Βασιλιά Κωνσταντίνο, αλλάζει τελείως πολιτική και παίρνει μεγάλες αποφάσεις. Αναχωρεί από την Αθήνα στις 13/26 Σεπτεμβρίου του 1916 για την Κρήτη, μαζί με περίπου 100 πολιτικούς και στρατιωτικούς συνεργάτες. Φτάνοντας εκεί ανακοίνωσε τον σχηματισμό προσωρινής Κυβέρνησης, με αρχικά μέλη τον ίδιο, τον Ναύαρχο Κουντουριώτη και τον Στρατηγό Δαγκλή. Βασικός στόχος της Κυβερνήσεώς του ήταν ο πόλεμος κατά των Βουλγάρων, στο πλευρό πάντοτε των συμμάχων. Μετά την Κρήτη ο Ελευθέριος Βενιζέλος, με την βοήθεια της Γαλλικής Πρεσβείας, έφθασε στη Θεσσαλονίκη όπου σχημάτισε την Κυβέρνηση «Εθνικής Άμυνας» με Υπουργό Εξωτερικών τον Νικόλαο Πολίτη και με στρατιωτική δύναμη περίπου 20.000 άνδρες και 100 αξιωματικούς και υπαξιωματικούς. Η Κυβέρνηση «Εθνικής Άμυνας» στη πορεία αναγνωρίστηκε από την Γαλλία και την Αγγλία, ενώ αντέδρασε η Ιταλική Κυβέρνηση, η οποία ήταν πάντοτε εναντίον του Ελευθέριου Βενιζέλου. Πέραν από την αναγνώριση, η Αγγλία και η Γαλλία διαπιστεύουν διπλωματικούς αντιπροσώπους στην Θεσσαλονίκη και χορηγούν στη νέα Κυβέρνηση Βενιζέλου δάνειο εκατομμυρίων φράγκων, για την κάλυψη μη στρατιωτικών δαπανών. Μετά από όλα τα ανωτέρω, η Κυβέρνηση της «Εθνικής Άμυνας», η Κυβέρνηση Βενιζέλου έσπευσε να κηρύξει τον πόλεμο κατά των κεντρικών δυνάμεων.

Βέβαια, οι κινήσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου ευνοούσαν τους συμμάχους, οι οποίοι μάλιστα εκμεταλλεύτηκαν την περίπτωση και ζήτησαν από την Κυβέρνηση των Αθηνών νέες παραχωρήσεις. Συγκεκριμένα, ζήτησαν την προσωρινή παράδοση ολοκλήρου του ελαφρού στόλου και την επιβολή συμμαχικού ελέγχου στα λιμάνια και τους σιδηροδρόμους. Οι προτάσεις αυτές των συμμάχων χωρών αιφνιδίασαν την Κυβέρνηση Καλογερόπουλου, αλλά ο Πρωθυπουργός δεν μπορούσε να αντιδράσει και ικανοποίησε το συμμαχικό αίτημα. Όμως ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, θέλοντας να διατηρήσει την ουδετερότητα της χώρας, αντέδρασε εξαναγκάζοντας τον Πρωθυπουργό Νικόλαο Καλογερόπουλο να υποβάλει την παραίτησή του την 27 Σεπτεμβρίου/10 Οκτωβρίου 1916.

Μετά την παραίτηση του Ν. Καλογερόπουλου και συγκεκριμένα την ίδια ημέρα, ορκίστηκε νέα Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Σπυρίδωνα Λάμπρου, καθηγητή ιστορίας του Πανεπιστήμιου Αθηνών. Η νέα Κυβέρνηση είχε την ακόλουθη σύνθεση: Πρωθυπουργός και Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης ο καθηγητής Σπυρίδων Λάμπρου. Υπουργός Εξωτερικών ο Ε. Ζαλοκώστας. Υπουργός Δικαιοσύνης ο Αντ. Τσέλλος. Υπουργός Οικονομικών ο Σ. Τζανετουλέας. Υπουργός Εθνικής Οικονομίας ο Ν. Αποστολίδης. Υπουργός Συγκοινωνίας ο Γ. Αργυρόπουλος. Υπουργός Στρατιωτικών ο Ν. Δράκος. Υπουργός Ναυτικών ο Ι. Δαμιανός και Υπουργός Δικαιοσύνης Τ. Ηλιόπουλος.

Όλα τα ανωτέρω γεγονότα (Κυβέρνηση Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη, παρεμβάσεις συμμάχων στα εσωτερικά της χώρας, κατάληψη εδαφών από Γερμανοβουλγαρικές δυνάμεις) είχαν ανησυχήσει πάρα πολύ τον Βασιλιά Κωνσταντίνο και τον είχαν οδηγήσει σε αδιέξοδα. Προ αυτής της κατάστασης προέβη σε ένα διπλωματικό ελιγμό, προσπαθώντας να ισορροπήσει την κατάσταση. Προσπά-

θησε, λοιπόν, να έλθει σε συμφωνία με τους συμμάχους, μέσω του Γάλλου Βουλευτή Πωλ Μπεναζέ, ο οποίος μετέβαινε μέσω Αθηνών στη Θεσσαλονίκη και ήταν μυστικά εξουσιοδοτημένος από τον Πρωθυπουργό της Γαλλίας Μπριάν, για να επιδιώξει συμβιβασμό με τον Βασιλιά. Πρότεινε λοιπόν τα εξής: 1) να μεταφέρει στην Πελοπόννησο τον Ελληνικό στρατό που είχε απομείνει στη Θεσσαλία και 2) να εκχωρήσει στους συμμάχους όλο το ναυτικό και στρατιωτικό υλικό έναντι αποζημιώσεως, η οποία θα κατεβάλετο μετά το τέλος του πολέμου. Με αυτόν τον τρόπο ήθελε ο Βασιλιάς να αποδείξει, ότι από Ελληνικής πλευράς δεν υπήρχε περίπτωση απειλής των συμμαχικών στρατευμάτων του Σαράϊγ. Ως αντάλλαγμα δε από τις δυνάμεις του Σαράιγ ο Κωνσταντίνος ζήτησε την άρση των πιεστικών μέτρων που είχαν επιβληθεί στην Ελλάδα και την εγγύηση ότι το πολεμικό υλικό που θα τους παρέδιδε δεν θα χρησιμοποιούνταν εναντίον της Κυβερνήσεως των Αθηνών. Βέβαια, η κατάσταση αυτή δεν κράτησε πολύ, διότι αφενός μεν ο Βενιζέλος σχεδίαζε την καθοδόν του προς τον νότον, με σκέψη να καταλάβει την Κατερίνη, αφετέρου διότι οι σύμμαχοι αξίωναν την υλοποίηση μέρους της συμφωνίας Κωνσταντίνου-Μπεναζέ.

Τα «Νοεμβριανά» και το «Ανάθεμα» κατά του Ελευθέριου Βενιζέλου

Ως «Νοεμβριανά» νοούνται τα μεγάλα γεγονότα που συνέβησαν στην Αθήνα την 18η Οκτωβρίου 1916 μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων, του Ελληνικού στρατού και των πολιτών της Αθήνας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Ελλάδα την περίοδο εκείνη ήταν χωρισμένη στα δύο, στο κράτος των Αθηνών υπό τον Κωνσταντίνο και το κράτος της Θεσσαλονίκης υπό τον Ελ. Βενιζέλο. Εκείνη, λοιπόν, την περίοδο και συγκεκριμένα στις 8 Νοεμβρίου 1916, ο Γάλλος Ναύαρχος Φουρνέ κατέλαβε τον Ναύσταθμο της Σαλαμίνας και ύψωσε εκεί την Γαλλική σημαία. Στη συνέχεια επέδωσε στην Ελληνική Κυβέρνηση μια αυστηρά διακοίνωση, ζητώντας να του παραδώσουν όλο το πολεμικό υλικό που υπήρχε στην Ελλάδα, άλλως οι συμμαχικές δυνάμεις θα επέβαλαν αυστηρά μέτρα εις βάρος της Ελλάδας. Βέβαια, στη πρόταση αυτή αρχικά ο Πρωθυπουργός Σπ. Λάμπρου και στη συνέχεια ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος αρνήθηκαν να απαντήσουν, αφού οι Γάλλοι δεν είχαν τηρήσει τη συμφωνία Κωνσταντίνου- Μπενεζέ.

Στη συνέχεια ο Ναύαρχος Φουρνέ έκανε άλλη μια προσπάθεια, αλλά και αυτή είχε τα ίδια αποτελέσματα. Μετά τα ανωτέρω και τη λήξη της προθεσμίας που είχαν θέσει οι συμμαχικές δυνάμεις, η Αθήνα ζει ένα βαρύ κλίμα προετοιμασίας για πολεμική σύρραξη. Η Κυβέρνηση δείχνει να προετοιμάζετε για δυναμική απόκρουση σε ενδεχόμενη προσπάθεια επιβολής δυναμικών λύσεων από τις συμμαχικές δυνάμεις του Φουρνέ. Βέβαια, την περίοδο εκείνη οι υποστηρικτές των Φιλελευθέρων αναγκάζονται να φύγουν από την Αθήνα, γιατί φοβούνται την οργή των οπαδών του Κωνσταντίνου. Εν τω μεταξύ οι «Επίστρατοι» έχουν κάνει εμφανή την παρουσία τους και είναι έτοιμοι να δράσουν. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι την περίοδο εκείνη κυκλοφορούσαν διάφορα θούρια και άσματα, τα οποία είχαν σαν στόχο να ενισχύσουν το φρόνημα των Κωνσταντινικών. Ένα από αυτά έλεγε τα εξής: «Ο *Βασιλιάς μας πάλι θα ζώσει το σπαθί, θα σφάξει τους Αγγλογάλλους και τους Βενιζελικούς μαζί».* Βέβαια, όλα αυτά μπορεί

να ενίσχυαν το φρόνημα των οπαδών του Βασιλιά, έδειχναν όμως και το πάθος και το μίσος που είχε αναπτυχθεί μεταξύ των αντίπαλων παρατάξεων. Μέσα λοιπόν σ' αυτό το κλίμα οι συμμαχικές δυνάμεις, αφού έληξε η προθεσμία την οποία είχαν τάξει ήταν έτοιμες να εισβάλουν στην Αθήνα. Έτσι στις 17 Νοεμβρίου 1916 ο Ναύαρχος Φουρνέ απεβίβασε στον Πειραιά 3.000 περίπου στρατού, που ήταν έτοιμοι να πορευθούν προς την Αθήνα. Από την άλλη πλευρά η Ελληνική Κυβέρνηση είχε συγκεντρώσει στην Αθήνα 15.000 στρατό που ήσαν έτοιμοι να αντικρούσουν την επίθεση των συμμαχικών δυνάμεων. Όλες αυτές οι δυνάμεις του Ελληνικού στρατού είχαν δημιουργήσει γραμμές άμυνας σε όλη την Αθήνα και ιδιαίτερα στις προσβάσεις προς και από τον Πειραιά. Έτσι είχαν τα πράγματα όταν οι δυνάμεις του Φουρνέ συντεταγμένες οδηγήθηκαν στην Αθήνα, με πρώτο στόχο να καταλάβουν την περιοχή του Φιλοπάππου, την οποία υπερασπίζετο τμήμα στρατού με επικεφαλής τον Ταγματάρχη Γρηγοράκο. Όμως η πρώτη σύγκρουση των Ελληνικών δυνάμεων με τις δυνάμεις του Φουρνέ έγινε στην περιοχή του Θησείου. Και ενώ είχαν αρχίσει οι εχθροπραξίες, ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος για να σταματήσει αυτή την αιματηρή σύγκρουση, πρότεινε στον Ναύαρχο Φουρνέ μέσω του Ρώσου Πρεσβευτή να του παραχωρήσει έξη πυροβολαρχίες. Ο Φουρνέ δέχθηκε την πρόταση και σταμάτησαν για λίγο οι εχθροπραξίες, για να ξαναρχίσουν τις απογευματινές ώρες. Και ενώ όλοι περίμεναν ένα αίσιο τέλος των εχθροπραξιών ο Φουρνέ διέταξε να λειτουργήσουν τα πυροβόλα των πλοίων εναντίον στόχων της Αθήνας. Το γεγονός αυτό συνετάραξε την πόλη της Αθήνας, διότι οι κανονιοβολισμοί αυτοί ακούγονταν για πρώτη φορά και δημιούργησαν στη πόλη μια πρωτόγονη κατάσταση. Εκείνη τη στιγμή των κανονιοβολισμών στον Βασιλιά Κωνσταντίνο ευρίσκοντο οι Πρεσβευτές των χωρών της Αντάντ, οι οποίοι εξεπλάγησαν από τις ενέργειες του Φουρνέ και εξέφρασαν τις ανησυχίες τους. Βέβαια, αργά το βράδυ οι βομβαρδισμοί σταμάτησαν μετά από συμφωνία που επετεύχθει μεταξύ του Κωνσταντίνου και των Πρεσβευτών των χωρών της Αντάντ.

Αποτέλεσμα αυτής της σύγκρουσης ήταν 194 νεκροί και τραυματίες από του συμμάχους και 82 νεκροί Έλληνες χωρίς να συμπεριλαμβάνονται σ' αυτούς τα άτομα του άμαχου πληθυσμού. Μετά την απομάκρυνση των συμμαχικών δυνάμεων από το κέντρο της Αθήνας, άρχισε να λειτουργεί ένα κύμα διώξεων εναντίον των Βενιζελικών. Συγκεκριμένα, οι «Κωνσταντινικοί»-αντιβενιζελικοί (Επίστρατοι, πολίτες, στρατιώτες κ.λ.π.) άρχισαν μετά τους πανηγυρισμούς για την απομάκρυνση των συμμαχικών δυνάμεων, τις διώξεις και τις άγριες επιθέσεις εναντίον των Βενιζελικών. Όλος αυτός ο όχλος λεηλατούσε κατοικίες και καταστήματα Βενιζελικών, κακοποιούσαν πολίτες και γενικά είχαν εγκαθιδρύσει στην Αθήνα υπό τις ευλογιές της αδύναμης Κυβέρνησης ένα καθεστώς τρόμου, ένα καθεστώς πραγματικής ζούγκλας. Επώνυμοι υποστηρικτές και προσωπικοί φίλοι του Ελ. Βενιζέλου σύρθηκαν στους δρόμους από τα στίφη των πολιτικών τους αντιπάλων, κακοποιήθηκαν, τρομοκρατήθηκαν και βασανίσθηκαν κατά τον χειρότερο τρόπο. Λέγεται ότι ο Δήμαρχος Αθηναίων, Εμ. Μπενάκης, απέφυγε την εκτέλεση την τελευταία στιγμή, η δε οικία του Ελευθερίου Βενιζέλου λεηλατήθηκε και υπέστη μεγάλες καταστροφές. Βέβαια, από τη μανία του όχλου αυτού δεν γλύτωσαν ούτε οι εφημερίδες που στήριζαν τον Ελ. Βενιζέλο. Συγκεκριμένα τα γραφεία και τα τυπογραφεία των Βενιζελικών εφημερίδων κατεστράφησαν τελείως. Λέγεται, χωρίς να έχει επιβεβαιωθεί, ότι χωρίς την τήρηση καμιάς

δικονομικής διαδικασίας, εφονεύθησαν πολλοί πολίτες που εθεωρήθησαν πράκτορες της Αντάντ. Επίσης λέγεται, ότι ο Πρωθυπουργός Σπ. Λάμπρου είχε πει κατά τη διάρκεια των λεηλασιών και των άλλων έκτροπων, ότι *«τακτοποιούνται τα του οίκου μας»*. Τέλος εκείνη την περίοδο πολλοί οπαδοί του Βασιλιά έλεγαν: *«ο φονεύουν Βενιζελικόν δεν φονεύει άνθρωπο»*. Όλα αυτά έδειχναν το μένος και το μίσος το οποίον είχε δημιουργηθεί εκείνη την περίοδο μεταξύ των αντιμαχόμενων παρατάξεων, πράγμα που έδειχνε το μέγεθος του κακού που είχε κάνει στον Ελληνικό λαό ο Εθνικός Διχασμός.

ΕΜΠΡΟΣ

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

100 ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΖΟΝΤΕΣ ΤΟΝ ΒΕΝΙΖΕΛΟΝ

ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΕΝΙΖΕΛΟΝ

ΤΟ ΑΝΑΘΕΜΑ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΠΟΛΥΓΩΝΟΝ

Ο ΛΑΟΣ ΚΑΙ Ο ΛΑΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΖΟΝΤΕΣ ΤΟΝ ΠΡΟΔΟΤΗΝ

ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΚΑΤΑΠΛΗΚΤΟΙ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΑΜΑΤΟΣ

ΤΟ ΧΘΕΣΙΝΟΝ ΑΝΑΘΕΜΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Πέννιες

ΕΡΩΤΙΚΗ ΦΙΛΙΑ

Το «Ανάθεμα» κατά του Ελ. Βενιζέλου όπως αποτυπώθηκε στην εφ. Εμπρός *(19 Δεκεμβρίου 1916)*

Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε, ότι σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που ανακοίνωσε αργότερα η Κυβέρνηση των Φιλελευθέρων, κατά τη διάρκεια των Νοεμβριανών σημειώθηκαν 922 φυλακίσεις, 503 κρούσματα λεηλασίας, 395 περιστατικά εμπορικού μποϋκοτάζ, 66 περιπτώσεις φθορών κα καταστροφών ακινήτων (οι υλικές ζημιές υπολογίσθηκαν σε επτά εκατομμύρια δραχμές), 31 παύσεις εφημερίδων και καταστροφές τυπογραφείων και 980 εξορίες ή απομάκρυνση προσώπων έπειτα από απειλές. Λέγεται επίσης, χωρίς να έχει επιβεβαιωθεί, ότι την περίοδο εκείνη πραγματοποιηθήκαν τουλάχιστον τρεις χιλιάδες συλλήψεις. Πιο εκτεθειμένες ομάδες στους διωγμούς ήσαν οι έμποροι, οι Κρητικοί και οι πρόσφυγες. Όλα αυτά όμως θα είχαν αποφευχθεί εάν δεν αδιαφορούσαν οι άνθρωποι της Αντάντ και εάν ο Φουρνέ δεν ηρνείτο να χρησιμοποιηθεί ο στόλος ως καταφύγιο των διωκομένων.

Όμως χαρακτηριστική είναι η περιγραφή των Νοεμβριανών από τον γνωστό για την εποχή εκείνη δημοσιογράφο Χρ. Χουρμούζιο, ο οποίος μεταξύ άλλων έγραφε και τα εξής: *«Μεθ' εκάστην έκρηξιν πυροβολισμών των επίστρατων, περίπολοι σπεύδουσαι αποκλείουν την καθ' ης ή απόπειρα οικίαν ή κατάστημα και συλλαμβάνουν μεθ' ύβρεων και δεινών προπηλακισμών και κακοποιήσεων τους έντρομους Βενιζελικούς ενοίκους οίτινες δέσμιοι ή συρόμενοι εν μέσων λογχών, οδηγούνται εις το Φρουραρχείον υπό το στίγμα ομοιόμορφου άπαντες κατηγορίας, συνομωσίας κατά του καθεστώτος και εσχάτης προδοσίας... Και είναι χαρακτηριστικόν το επεισόδιον το οποίο αφηγήται η αντιβενιζελική 'Εσπερινή' πέρι ενός εκ των συλληφθέντων, όστις απαγόμενος υπό της περιπόλου και εκσυριτόμενος υπό του πλήθους διεμαρτύρετο προς το πλήθος του οποίου εζήτη να κινήσει την συμπάθειαν, ότι αυτός δεν ήτο Βενιζελικός, αλλά μόνον κλέπτης».*

Το ανάθεμα κατά του Ελευθερίου Βενιζέλου

Είναι γεγονός αναμφισβήτητον, ότι τα πολιτικά πάθη της περιόδου των «Νοεμβριανών» είχαν φτάσει στο αποκορύφωμα τους και κανένας δεν μπορούσε να ελέγξει την κατάσταση. Τότε με πρωτοβουλία του Συνδέσμου Συντεχνιών οργανώθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 1916 πάνδημο συλλαλητήριο αντιβενιζελικών με τις ευλογίες του Κωνσταντίνου, της Κυβερνήσεως και της Εκκλησίας, για να αναθεματίσουν τον «ολετήρα» του έθνους Ελευθέριο Βενιζέλο. Στις προκηρύξεις-προσκλήσεις που δημοσιεύτηκαν στον Αθηναϊκό τύπο ανταποκρίθηκαν χιλιάδες κάτοικοι της Αθήνας, του Πειραιά, αλλά και πολλών επαρχιακών πόλεων. Όλοι αυτοί μεταφέρθηκαν στο πεδίο του Άρεως, όπου υπήρχε ειδικός χώρος για όλες τις τελετουργικές ενέργειες. Βέβαια, κύριος στόχος και σκοπός της συγκέντρωσης ήταν ο «πολιτικός θάνατος» του Ελ. Βενιζέλου. Όλοι δε οι προσερχόμενοι στο πεδίο του Άρεως έπρεπε να φέρουν μαζί τους «από μια πέτρα». Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι παρόντες στην εκδήλωση ήταν η Ιερά Σύνοδος και πολλοί Μητροπολίτες από διάφορες περιοχές της Ελλάδος. Κεντρικό σημείο της όλης εκδήλωσης ήταν ένας μεγάλος λάκκος, εντός του οποίου ερίπτοντο οι πέτρες του αναθέματος. Μέσα δε στο λάκκο υπήρχε ένας πελώριος λίθος, επάνω στον οποίον είχαν γραφεί τα εξής: «*Ανάθεμα εις τον Βενιζέλο, Δαγκλή και Κουντουριώτη των προδοτών*». Η τελετή του αναθέματος άρχισε με ειδική δέηση που διάβασε ο Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος. Η δέηση τελείωσε με την ακόλουθη διαπίστωση και προτροπή του Θεόκλητου: «*Κατά του Ελευθερίου Βενιζέλου, του φυλακίσαντος σεπτούς Αρχιερείς και επιβουλευθέντος την Βασιλείαν και την πατρίδα, ανάθεμα έστω».* Στη συνέχεια το πλήθος άρχισε να «ρίπτει λίθους» στο σημείο που πρώτη έπεσε η πέτρα που έριξε ο Μητροπολίτης Αθηνών ενώ το πλήθος εκραύγαζε «*Ανάθεμα εις τον προδότην».*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Αλέξανδρος Α΄: ο νέος Βασιλιάς των Ελλήνων

Όπως είναι γνωστόν, τον Μάιο του 1917 οι Γάλλοι και οι Άγγλοι, μετά τα «Νοεμβριανά» το «ανάθεμα» και τον βομβαρδισμό των Ανακτόρων, προχώρησαν στον ναυτικό αποκλεισμό της Ελλάδας και απαίτησαν να αποχωρήσει ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄. Προ αυτής της κατάστασης ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος αναγκάστηκε να φύγει από την Ελλάδα, χωρίς να παραιτηθεί του θρόνου. Μετά την αναχώρηση του Κωνσταντίνου κανονικά έπρεπε να τον διαδεχθεί στο θρόνο ο πρωτότοκος γιος του, Γεώργιος ο Β΄. Όμως οι Γάλλοι δεν ήθελαν τον Γεώργιο Β΄, διότι είχε σπουδάσει στη Γερμανία. Έτσι, με συνταγματικό πραξικόπημα ανήλθε στο θρόνο ο Αλέξανδρος Α΄. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος δεν αποδέχθηκε ποτέ τον Αλέξανδρο ως Βασιλέα. Τούτο δε αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι στον τάφο του στο Τατόι αναγράφεται ως «Αλέξανδρος, Βασιλόπαις της Ελλάδος, εβασίλεψε αντί του πατρός αυτού». Έτσι, ο Αλέξανδρος αν και ορκίσθηκε Βασιλιάς, ανέλαβε τα καθήκοντά του με την πεποίθηση ότι εκτελούσε χρέη τοποτηρητή του θρόνου και ότι η προσωρινή ηγεμονία του θα έληγε με το τέλος του πολέμου και την επιστροφή του πατέρα του, ο οποίος δεν είχε υποβάλει επίσημα την παραίτησή του όταν αποχώρησε από την Ελλάδα.

Όπως ελέχθη, ο Βασιλιάς Αλέξανδρος Α΄ ήταν δευτερότοκος γιος του Κωνσταντίνου και της Σοφίας και είχε γεννηθεί στην Αθήνα την 1η Αυγούστου 1893. Σπούδασε στη Στρατιωτική Σχολή των Ευελπίδων και έλαβε μέρος στους Βαλκανικούς Πολέμους ως Αξιωματικός του Πυροβολικού. Νυμφεύτηκε κατά τη διάρκεια της Βασιλείας του (12 Νοεμβρίου του 1919) την Ασπασία Μάνου με μοργανατικό γάμο. Από τον γάμο του αυτό απέκτησε μία κόρη, την Αλεξάνδρα, την οποίαν ο ίδιος δεν πρόλαβε να γνωρίσει, διότι γεννήθηκε πέντε μήνες μετά το θάνατό του.

Ο Βασιλιάς Αλέξανδρος Α΄ βασίλευσε για μικρό χρονικό διάστημα (1917-1920). Η Βασιλεία του ήταν υποδειγματική. Εκινείτο πάντοτε μέσα στα συνταγματικά πλαίσια και απέφευγε πάντοτε να αναμειγνύεται στην πολιτική καίτοι τον πίεζε πάρα πολύ ο πατέρας του Κωνσταντίνος Α΄, ο οποίος ζούσε εξόριστος στην Ελβετία.

Ο Βασιλιάς Αλέξανδρος, ο οποίος ετοποθετήθη ως τοποτηρητής τους θρόνου μετά την αναχώρηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου για το εξωτερικό

Ο Βασιλιάς Αλέξανδρος με τον Αρχιστράτηγο Δαγκλή και τον Αντιστράτηγο Λ. Παρασκευόπουλο

Και όλα αυτά τα έκανε, διότι είχε συνειδητοποιήσει ότι μία αναζωπύρωση του εθνικού διχασμού θα έφερνε μεγάλη ζημιά στη χώρα και θα κατέστρεφε για πάντα τον Βασιλικό θεσμό. Έτσι, ο Αλέξανδρος Α΄ στήριζε όλες τις κοινοβουλευτικές αποφάσεις και προσπαθούσε πάντοτε να έχει καλή συνεργασία με τον Πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο και την Κυβέρνησή του. Η συνεργασία αυτή του Βασιλιά Αλέξανδρου Α΄ με την Κυβέρνηση και το γεγονός ότι ήταν ο μοναδικός πρίγκιπας ο οποίος είχε νυμφευθεί Ελληνίδα, τον είχε ανεβάσει ψηλά στη συνείδηση του Ελληνικού λαού και τον είχε κατατάξει, ώστε να θεωρείται περισσότερο συμπαθής από όλους τους Βασιλείς του Ελληνικού Κράτους.

Πρέπει όμως να επισημάνουμε, ότι κατά την Βασιλεία του Αλέξανδρου Α΄ έλαβαν χώρα σημαντικά γεγονότα. Το πρώτο γεγονός της Βασιλείας του ήταν η συμμετοχή της Ελλάδας στον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και μάλιστα στο πλευρό της Αντάντ. Έτσι, η Ελλάδα με τη λήξη του Παγκόσμιου Πολέμου βρέθηκε στο πλευρό των νικητών, διεκδικώντας πολλές περιοχές. Τότε με τη Συνθήκη του Νεϊγύ στην Ελλάδα παραχωρήθηκε η Ανατολική Μακεδονία και η Δυτική Θράκη που κατείχαν οι Βούλγαροι. Στη συνέχεια, με τη Συνθήκη των Σεβρών παραχωρήθηκε και η Ανατολική Θράκη εκτός βέβαια της Κωνσταντινούπολης.

Όμως ο Βασιλιάς Αλέξανδρος Α΄ υπήρξε πολύ άτυχος. Πέθανε πολύ ξαφνικά τη 12η Οκτωβρίου 1920 από σηψαιμία και κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες. Βέβαια, ο θάνατός του προήλθε από δάγκωμα πιθήκου που υπήρχε στο κτήμα Τατοΐου. Μάλιστα, το τελευταία δελτίο έγραφε τα εξής: «*Μετά βραχείαν αγωνία, καθ' ην η Αυτού Μεγαλειότης κατελήφθη υπό σπασμοδικών κινήσεων του προσώπου, εξέπ*νευσε περί 4ην και 12 λεπτά μετά μεσημβρίαν».

Πρέπει, τέλος, να σημειώσουμε ότι αμέσως μετά το θάνατό του και προς τιμήν του αποθανόντος Βασιλιά Αλέξανδρου Α΄ η πόλις Δεδεαγάτς της Θράκης μετονομάσθη το 1920 σε Αλεξανδρούπολη.

Η νέα Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου και η αντιδημοκρατική διακυβέρνηση των Φιλελευθέρων

Μετά την αποχώρηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου και την ορκωμοσία του νέου Βασιλιά Αλέξανδρου (12 Ιουνίου 1917) ο τότε Πρωθυπουργός Αλέξανδρος Ζαΐμης υπέβαλε την παραίτησή του για να δοθεί η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος από τις 7 Ιουνίου του 1917 ευρίσκετο στον Πειραιά φιλοξενούμενος σε Γαλλικό καταδρομικό. Η νέα Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου ορκίσθηκε στις 13 Ιουνίου 1917 και είχε την ακόλουθη σύνθεση: Ελ. Βενιζέλος Πρωθυπουργός και Υπουργός Στρατιωτικών, Ν. Πολίτης Υπουργός των Εξωτερικών, Ι. Τσιριμώκος Υπουργός Δικαιοσύνης, Εμμ. Ρέπουλης Υπουργός Εσωτερικών, Δ. Δίγκας Υπουργός Εκκλησιαστικών και δημόσιας Εκπαίδευσης, Μ. Νεγρεπόντης Υπουργός Οικονομικών, Π. Κουντουριώτης Υπουργός Ναυτικών, Λ. Εμπειρίκος Υπουργός Επισιτισμού και Αυτάρκειας, Ανδρέας Μιχαλακόπουλος Υπουργός Γεωργίας και Δημοσίων κτημάτων, Σπ. Σίμος Υπουργός Περιθάλψεως, Αλ. Παπαναστασίου Υπουργός Συγκοινωνίας, Κ. Σπυρίδης Υπουργός Εθνικής Οικονομίας. Βέβαια, πρώτο μέλημα της νέας Κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου ήταν η κήρυξη του πολέμου στις 17/27 Ιουνίου 1917 εναντίον των Κεντρικών Δυνάμεων, της Βουλγαρίας και της Τουρκίας. Έτσι η Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου επισημοποίησε την αντίστοιχη ενέργεια της Κυβερνήσεως «Εθνικής Άμυνας» όπου τον Νοέμβριο του 1916 είχε προβεί στην ίδια ενέργεια. Στη συνέχεια η νέα Κυβέρνηση ανακάλεσε του Πρεσβευτές που υπήρχαν στο Βερολίνο, στη Βιέννη, στη Σόφια και στην Κωνσταντινούπολη, διότι μετά την κήρυξη του πολέμου δεν είχαν λόγο ύπαρξης στις εμπόλεμες χώρες. Μετά από όλες τις ανωτέρω ενέργειες η χώρα μας έλαβε μέρος σε πολλές μάχες για να αποδειχθεί ότι παρά τη καθυστέρηση είχαμε συμμετοχή στον πόλεμο και η συμβολή μας αυτή ήταν ουσιαστική στη νίκη των συμμαχικών δυνάμεων. Ειδικότερα η Ελλάδα πήρε μέρος στο πλευρό των συμμάχων στη μεγάλη Βαλκανική επίθεση στις 15 Σεπτεμβρίου 1918. Στη συνέχεια η Βουλγαρία και η Τουρκία στις 29 Σεπτεμβρίου 1918 υπέγραψαν ανακωχή ενώ η Γερμανία υπέγραψε την ανακωχή στις 11 Νοεμβρίου 1918 και έτσι έληξε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος. Πέραν όμως από την συμμετοχή μας στον πόλεμο ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα που απασχολούσε τη νέα Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου ήταν το θέμα της Βουλής. Η υπάρχουσα Βουλή η οποία είχε εκλεγεί στις 6.12.1915 χωρίς τη συμμετοχή του κόμματος των Φιλελευθέρων δεν ευνοούσε την Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου και έπρεπε να βγει από τη μέση. Η προσφυγή όμως στις κάλπες μετά από όσα είχαν συμβεί δεν ευνοούσαν καθόλου το κόμμα των Φιλελευθέρων και προσωπικά τον αρχηγό τους Ελ. Βενιζέλο. Όμως ο ίδιος ο Πρωθυπουργός δεν ήθελε να κυβερνήσει χωρίς την ύπαρξη Κοινοβουλίου. Έτσι παραβιάζοντας κάθε ίχνος Συνταγματικής νομιμότητας κατήργησε τη Βουλή της 6ης Δεκεμβρίου 1915 και επανέφερε τη Βουλή της 31ης Μαΐου 1915. Η Βουλή αυτή λόγω της νεκρανάστασης ονομάσθηκε «Βουλή των Λαζάρων» και από αυτή απείχαν σχεδόν όλοι οι Μοναρχικοί ενώ μετείχαν οι Σοσιαλιστές και ορισμένοι Παλαιοκομματικοί που είχαν εκλεγεί στη Βουλή τον Μάιο του 1915. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Βουλή των Λαζάρων λειτούργησε επί μία περίπου τετραετία από το 1917 έως το 1920 παράτυπα και παράνομα. Στην ουσία η Βουλή των «Λαζάρων» επικύρωνε τις αποφάσεις της Κυβέρνησης χωρίς να ασκεί τις άλλες λειτουργίες και

τούτο διότι αρχικώς η Κυβέρνηση ησχολείτο μόνον με τον στρατό και είχε παραλείψει όλες τι άλλες Κυβερνητικές ενέργειες. Αλλά και μετά το τέλος του πολέμου η Κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου δεν προχώρησε σε εκλογές αλλά η Βουλή των «Λαζάρων» παρατάθηκε με σειρά διαταγμάτων μέχρι το 1920. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η δραστηριότητα του αντιβενιζελικού κόμματος είχε περιορισθεί πάρα πολύ. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι πολλά ηγετικά στελέχη της αντιπολίτευσης είχαν εξορισθεί όπως ο Δημ. Γούναρης, ο Ιωάν. Μεταξάς κ.ά. Επίσης πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η αντιβενιζελική αντιπολίτευση θεωρούσε την επανασύγκληση της Βουλής του 1915 ως αντισυνταγματική. Όμως πολλά ηγετικά στελέχη μετείχαν στις συνεδριάσεις για να υπάρχει κάποια φωνή αντιπολίτευσης και να στηρίζουν ορισμένα θέματα εξωτερικής κυρίως πολιτικής. Τέλος πρέπει να τονίσουμε, ότι το 1917 η Κυβέρνηση πέρασε όλα τα νομοσχέδια με τη διαδικασία του κατεπείγοντος.

Πέραν των ανωτέρω η Κυβέρνηση των Φιλελευθέρων την περίοδο εκείνη κυβέρνησε αυταρχικά τον τόπο. Κατέστειλε αιματηρά αρκετές ανταρσίες ειρηνόφιλων ή μοναρχικών μονάδων του στρατού, εκκαθάρισαν τις ένοπλες δυνάμεις και τις Δημόσιες Υπηρεσίες από χιλιάδες οπαδούς του Βασιλιά Κωνσταντίνου και πέρασαν από δίκη τους Βασιλικούς Υπουργούς. Έτσι καταργήθηκαν προσωρινά η ισοβιότητα των Δικαστών (άρθρα 88 έως 90 του Συντάγματος) και οι εγγυήσεις του Δημοσιοϋπαλληλικού κώδικα (άρθρα 102 του Συντάγματος) ώστε να απομακρυνθούν από τη Δικαιοσύνη, τη Διοίκηση και το Πανεπιστήμιο πρόσωπα μη αρεστά στην Κυβέρνηση και το κόμμα των Φιλελευθέρων. Σε όλες αυτές τις εκκαθαρίσεις η Κυβέρνηση συμπεριφέρθηκε απλόχερα για να βολέψει πολλές χιλιάδες στελέχη του κόμματος σε Δημόσιες θέσεις και στο στρατό. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μέχρι το 1918 απολύθηκαν με συνοπτικές διαδικασίες 6.307 υπάλληλοι.

Ένας άλλος τομέας που επλήγη εκείνη την περίοδο ήταν η Εκκλησία. Συγκεκριμένα όλοι οι Μητροπολίτες και Επίσκοποι που είχαν μετάσχει το 1916 στο ανάθεμα κατά του Βενιζέλου συμπεριλαμβανομένου και του Αρχιεπίσκοπου Αθηνών Θεόκλητου παραπέμφθησαν σε εκκλησιαστικό Δικαστήριο. Βέβαια, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Θεόκλητος έχασε το αξίωμά του και αντικατεστάθη το 1918 από τον Μελέτιο Μουζάκη.

Εκτός από τα ανωτέρω, οι μεταθέσεις, οι εξορίες και οι εκτοπίσεις συμπλήρωναν το οπλοστάσιο της βίας με το οποίον διευθετήθηκαν πολλές ιδιωτικές διαφορές και ικανοποιήθηκαν επαγγελματικές φιλοδοξίες. Ακόμα και τη σύζυγο του Βουλευτή Αν. Στράτου την είχαν στείλει εξορία, τόσο μεγάλο ήταν το πάθος για την δίωξη των αντιπάλων. Μάλιστα πολλοί την περίοδο εκείνη είχαν διωχθεί για μικροαδικήματα επειδή άνηκαν στην αντίθετη από το κόμμα των Φιλελευθέρων παράταξη. Χαρακτηριστική μάλιστα είναι η διαβεβαίωση στη Βουλή του Υπουργού Εσωτερικών Ρέπουλη, ότι θα μπορούσε να δοθεί χάρη σε όσους είχαν διαπράξει μικροπαραπτώματα, σε όσους π.χ. είχαν τραγουδήσει ένα τραγούδι υμνητικό για τον Βασιλιά ή είχαν αρνηθεί να τραγουδήσουν ένα αντίστοιχο για τον Βενιζέλο. Όμως οι διώξεις είχαν και αρνητικά αποτελέσματα για την Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου. Έτσι η εκκαθάριση στην Αστυνομία και τη Χωροφυλακή επέδρασε αρνητικά στην προσπάθεια του καθεστώτος να σταθεροποίησει την εξουσία του. Οι νεοδιορισμένοι αστυνομικοί Υπάλληλοι, οι περισσότεροι εκ των οποίων προήρχοντο από την Κρήτη, συμπεριφέροντο

τόσο βίαια και με τέτοια υπεροψία που πολλοί φιλήσυχοι και νομοταγείς πολίτες ωθήθηκαν στις τάξεις των αντίπαλων κομμάτων.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι πολλοί και επώνυμοι οπαδοί του Πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου είχαν δημόσια παραδεχθεί τα πολλά λάθη που είχαν διαπράξει άνθρωποι της παράταξης του κόμματος των Φιλελευθέρων. Συγκεκριμένα ο Υπουργός Εσωτερικών Ρέπουλης παραδέχτηκε στη Βουλή, ότι τα μέτρα έπληξαν πολλούς αθώους επειδή η Κυβέρνηση δεν είχε το χρόνο να εξετάσει κάθε κατηγορία χωριστά (Βουλή 7 Δεκεμβρίου 1918). Επίσης η Πηνελόπη Δέλτα ενθουσιώδης οπαδός του Ελ. Βενιζέλου αναφέρει πόσο την απογοήτευσαν αυτές οι αυθαιρεσίες που έμοιαζαν με τις συνθήκες του 1916/1917 και ήταν αντίθετες με τις φιλελεύθερες αρχές. (Αρχείο Π.Δ. 4 Ιουλίου 1917).

Η αποχώρηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου, η ορκομωσία του Αλέξανδρου ως βασιλικού τοποτηρητή του θρόνου, η παραίτηση της Κυβέρνησης του Αλ. Ζαΐμη οδήγησαν στην ορκομωσία της Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου στις 13 Ιουνίου 1917

Όμως ο εθνικός διχασμός θεσμοθετήθηκε κατά κάποιον τρόπον με τα μέτρα που αφορούσαν το στράτευμα. Όταν το καθεστώς της εθνικής άμυνας εισήλθε στην Αθήνα και επανενώθηκε το κράτος, οι Βορειοελλαδίτες αξιωματικοί, χειρότερα εκπαιδευμένοι και ταχύτερα προαχθέντες, κινδύνευαν να παραμεριστούν από τους λεγόμενους «παραμείνοντες» συναδέλφους τους που δεν είχαν εγκαταλείψει την επικράτεια των Αθηνών. Έτσι το κυνήγι των επιτελικών θέσεων και η αγωνία για την επαγγελματική ασφάλεια δημιουργούσαν εντάσεις και ανησυχία στο σώμα των αξιωματικών. Από την πλευρά τους οι Αξιωματικοί της Εθνικής Άμυνας θεωρούσαν ότι βρίσκονταν εν δικαίω, επειδή είχαν πολεμήσει στο μέτωπο. Η Κυβέρνηση βέβαια ικανοποίησε τους Αξιωματικούς της Εθνικής Άμυνας και έτσι βάθυνε το χάσμα μεταξύ των δύο παρατάξεων που είχαν δημιουργηθεί στο στράτευμα. Κατόπιν όλων αυτών ευνοημένοι αξιωματικοί προσδέθηκαν στο άρμα του κόμματος των Φιλελευθέρων, φοβούμενοι διότι μια άλλη Κυβέρνηση θα ακύρωνε την προαγωγή τους αυτή. Εκτός όμως των ανωτέρω η Κυβέρνηση εκκαθάρισε το σώμα των αξιωματικών από μη προσφιλή προς το κόμμα των Φιλελευθέρων πρόσωπα και μάλιστα βάσει διατάγματος το οποίο ο ίδιος ο Βενιζέλος το χαρακτήρισε ως «ανωμαλία».

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι την περίοδο εκείνη η Ελληνική Κυβέρνηση επιθυμούσε να συμμετάσχει στον πόλεμο για να δυνηθεί κατόπιν να διεκδικήσει από τους συμμάχους πολλά Ελληνικά εδάφη τα οποία είχαν χαθεί. Η κατάσταση όμως όπως διαμορφώθηκε στο στρατό μετά τις ευνοϊκές και κομματικές προαγωγές δημιούργησαν πολλά προβλήματα τα οποία είχαν σχέση με το αξιόμαχο των μονάδων. Έτσι μετά τις μαζικές αποστρατείες υπήρχε έλλειψη εκπαιδευμένων αξιωματικών, πράγμα το οποίο δεν μπορούσε να εκπληρωθεί από τους αξιωματικούς της Εθνικής Άμυνας, οι οποίοι επιδείκνυαν ζήλον αλλά ήσαν ανε-

παρκώς εκπαιδευμένοι. Πέραν των ανωτέρων πολλοί αξιωματικοί και στρατιώτες ήσαν κουρασμένοι διότι οι περισσότεροι ήσαν στο μέτωπο από το 1913 όταν άρχισε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος. Βέβαια, η κατάσταση αυτή δημιούργησε πολλά προβλήματα στο στρατό και πολλοί από την ηγεσία του στρατεύματος ήσαν απογοητευμένοι. Τότε παρουσιάσθησαν και διάφορα φαινόμενα λιποταξίας και απείθειας και πολλοί στρατιωτικοί οδηγήθηκαν στα στρατοδικεία και πολλοί εστάλησαν στα εκτελεστικά αποσπάσματα.

Όμως παρά τις δυσκολίες και παρά τη φυγή των στρατιωτών κατά τη διάρκεια της μεταφοράς στο μέτωπο το 1918, οι Έλληνες πέτυχαν στις 18 Μαΐου του 1918 μεγάλη νίκη στο οχυρό του Σκρα η οποία είχε και εσωτερικές ευνοϊκές επιδράσεις. Πέραν όμως από τη νίκη στο οχυρό Σκρα και μέχρι το τέλος του πολέμου οι Ελληνικές στρατιωτικές μονάδες πέτυχαν σημαντικές νίκες και έτσι κέρδισαν την αναγνώριση των συμμαχικών επιτελείων. Η ανδρεία λοιπόν και η αυτοθυσία των στρατιωτών και των αξιωματικών προ πάντων ο ενθουσιασμός τους εξισορρόπησαν σε μεγάλο βαθμό τις υλικές και οργανωτικές ελλείψεις και οδήγησαν τη χώρα μας σε μεγάλες επιτυχίες.

Η Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία το 1917 και ο ρόλος του Λένιν

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα που σημάδεψαν τον 20ό αιώνα ήταν η Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917. Πώς όμως φθάσαμε στο μεγάλο αυτό και κοσμοϊστορικό γεγονός; Ποίοι βοήθησαν στην επιτυχία της μεγάλης αυτής επανάστασης; Ποίος ήταν ο ρόλος του Βλαδημίρ Ιλιτέ Ουλιάνοφ, που έγινε γνωστός με το ψευδώνυμο Λένιν; Πρέπει από την αρχή να σημειώσουμε, ότι ο Λένιν υπήρξε ο άνθρωπος καταλύτης για τη Ρωσική επανάσταση. Από νωρίς και όταν ακόμα ήταν φοιτητής της Νομικής στο Πανεπιστήμιο του Καζάν, εκτοπίσθηκε για ένα χρόνο εξ αιτίας της επαναστατικής δράσης μέσα στο φοιτητικό κίνημα. Εκείνη δε την περίοδο άρχισε να μελετά τον Μαρξισμό. Το 1891 πήρε το πτυχίο της Νομικής και την άδεια άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος. Στην πορεία δεν ασχολήθηκε με το επάγγελμα, αλλά περισσότερο με τον Μαρξισμό και τα επαναστατικά κινήματα. Η δράση του ήταν πάρα πολύ μεγάλη γι' αυτό πολλές φορές φυλακίσθηκε και εξορίσθηκε. Στην εξορία και στη φυλακή μετέφρασε τον Μαρξ και έγραψε πολλά βιβλία. Ένα εξ αυτών φέρει τον τίτλο «Σκοπός Ρώσων Σοσιαλδημοκρατών», το οποίο κυκλοφόρησε στην Ελβετία με το ψευδώνυμο Νικολάι Λένιν (από τον ποταμό Λέναν που διέσχιζε την περιοχή). Στη συνέχεια εξέδωσε στη Γερμανία την εφημερίδα «Ίσκρα» (Σπίθα), την οποία αργότερα, το 1902, τη μετέφερε στο Λονδίνο και μετά στη Γενεύη. Τον Ιούλιο του 1903 μέσα στο κόμμα δημιουργήθηκαν δύο ρεύματα. Το ένα με επικεφαλής τον Λένιν και το άλλο με επικεφαλής τον Μαρτόφ. Η παράταξη του Λένιν, που συγκέντρωσε την πλειοψηφία, ονομάστηκαν «Μπολσεβίκοι» (πλειοψηφούντες) και οι παράταξη Μαρτόφ ονομάσθηκαν «Μενσεβίκοι» (μειοψηφούντες). Όμως, μεταξύ των δύο ρευμάτων ξέσπασε μεγάλη διαμάχη και οι Μπολσεβίκοι άρχισαν να δημιουργούν ένα εξτρεμιστικό ρεύμα. Το ρεύμα αυτό των εξτρεμιστών Μπολσεβίκων το 1904 εξέδωσε την εφημερίδα «Βπέριοντ» (Εμπρός) που αργότερα πήρε το όνομα «Προλετάρι».

Το 1905 αρχίζουν να σημειώνονται σημαντικά γεγονότα. Μετά την αιματηρή

Το έγγραφο του εργάτη Ιβανόφ, πίσω από το οποίο κρυβόταν ο Λένιν, ψευδώνυμο του Βλαδίμηρου Ουλιάνοφ

επανάσταση του Ιανουαρίου του 1905, που ήταν συνέπεια της ήττας των Ρώσων στον πόλεμο με την Ιαπωνία τον Οκτώβριο του 1905, ο Τσάρος αναγκάστηκε να δεχθεί τη συγκρότηση της Δούμας (Βουλής). Εκείνη την εποχή εμφανίσθηκαν και τα Σοβιέτ (Επιτροπές Αγώνα Εργατών). Μέσα σ' αυτόν τον αναβρασμό που επικρατούσε εκείνη την περίοδο, ο Λένιν έριχνε συνέχεια συνθήματα για ένοπλη εξέγερση, με στόχο να βαθύνει την κρίση του καθεστώτος, αλλά και να κάνει μία γενική δοκιμή της μελλοντικής επανάστασης με κύρια όργανα τα Σοβιέτ. Βέβαια, ο Λένιν δεν έτρεφε αυταπάτες, επειδή ο χρόνος για επανάσταση δεν είχε έλθει ακόμα. Ήθελε απλά να κλονίσει τα θεμέλια του Τσαρισμού, βάζοντας τα πλήθη να ευρίσκονται σε κάποια κινητικότητα. Την ελευθερία αυτή των κινήσεων την είχε παραχωρήσει ο Τσάρος. Έτσι, οι Μπολσεβίκοι, μέσα στα πλαίσια αυτά, εξέδωσαν και μία ημερήσια εφημερίδα που έφερε τον τίτλο «Νόβαγια Ζιζν», ώστε να μπορούν να επικοινωνούν με το λαό και να εκφράζουν τις ιδέες τους και τις απόψεις τους. Μετά από όλα τα ανωτέρω, το Δεκέμβριο του 1905 έγινε μία νέα λαϊκή εξέγερση στην Πετρούπολη και τη Μόσχα αλλά συνετρίβη από τον Στρατό του Τσάρου.

Μετά την αποτυχία αυτή, μέσα στους κόλπους των Μπολσεβίκων δημιουργήθηκε μία ισχυρή αντιπολίτευση εξ αιτίας της αποτυχίας, που ανάγκασε τον Λένιν να φύγει για τη Φινλανδία. Στη συνέχεια, ο Λένιν έκανε πολλές επισκέψεις σε χώρες του εξωτερικού, χωρίς βέβαια να εγκαταλείψει μόνιμα την πατρίδα του. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι παρά την κριτική που ασκούσαν πολλοί εναντίον του Λένιν και της πολιτικής του, ο ίδιος και οι Μπολσεβίκοι άπλωσαν ακόμη περισσότερο την επαναστατική στους δράση και δημιούργησαν πράκτορες σε όλη τη Ρωσία. Μάλιστα, τον Ιανουάριο του 1912 απεφάσισαν να ιδρύσουν

Ο Λένιν στη Στοκχόλμη στις 31 Μαρτίου 1917. Στη Ρωσία θα επιστρέψει στις 3 Απριλίου με τα χειρόγραφα από τις «θέσεις του Απρίλη», οδηγό για την επικείμενη επανάσταση

ξεχωριστό Κομμουνιστικό Κόμμα, με δική του εφημερίδα, την οποία ονόμασαν «Πράβντα» (Αλήθεια), με έδρα την Πετρούπολη. Τον ίδιο χρόνο απεφάσισαν να εξαπλώσουν μαζικούς μαχητικούς αγώνες επαναστατικής μορφής. Βέβαια, εκείνη την περίοδο το άστρο του Λένιν μεσουρανούσε και οι περισσότεροι ανεγνώριζαν την αξία του και τα επιτεύγματά του. Ήταν ένας άριστος οργανωτής, με σιδερένια θέληση, ο οποίος όμως δεν δεχόταν διαφωνίες. Υπήρχαν όμως και πολλοί που διαφωνούσαν για την αξία του και πολλοί τον αποκαλούσαν «Τσάρο Σοσιαλιστή». Συγκεκριμένα, ο Τρότσκι έγραφε για το Λένιν τα εξής: *«Ο Λένιν είναι ένας επαγγελματίας εκμεταλλευτής της καθυστέρησης του Ρωσικού Εργατικού Κινήματος. Ολόκληρος ο Λενινισμός στηρίζεται στα ψεύδη και στις πλαστογραφίες...».*

Στη συνέχεια, σε άλλο Συνέδριο στο Κίνταλ της Ελβετίας, ο Λένιν διακήρυξε ότι *«όσο υπάρχει Καπιταλισμός οι πόλεμοι είναι αναπόφευκτοι. Το σύνθημα θα πρέπει να είναι η ένοπλη εξέγερση του προλεταριάτου».* Αυτές ήταν μερικές από τις θέσεις που εξέφρασε ο Λένιν στο Συνέδριο και τόνισε ότι: *«Μέχρι τη παγκόσμια επικράτηση του Σοσιαλισμού δεν θα ήταν δυνατός ο αφοπλισμός, γιατί οι επαναστάσεις δεν μπορούν να γίνουν από άοπλους πολίτες».*

Έτσι και κάτω από τις ανωτέρω συνθήκες φθάσαμε στο 1917. Το έτος αυτό ήταν ένα κρίσιμο έτος, διότι εκείνη την περίοδο η Ρωσία ήταν σχεδόν ακυβέρνητη. Ο τελευταίος Πρωθυπουργός του Τσάρου, Πρίγκιπας Γκαλίτσιν, ήταν ένας ασήμαντος άνθρωπος, ο οποίος δεν ενδιαφερόταν για τίποτε. Εκτός όμως από αυτό, η Ρωσία μετά τη δυσμενή εξέλιξη του πολέμου και την πείνα που είχε ενσκήψει στα λαϊκά στρώματα, είχε περιέλθει σε δύσκολη θέση. Όλα αυτά τα γεγονότα υπονόμευαν το καθεστώς του Τσάρου και δημιουργούσαν ευκαιρίες τις

οποίες εκμεταλλεύονταν τα Σοβιέτ, τα οποία είχαν ταχθεί εναντίον του πολέμου.

Έτσι, τον Ιανουάριο του 1917 άρχισαν οι μεγάλες απεργίες και σε πολλές περιοχές εκδηλώθηκαν και αναρχικές εκδηλώσεις. Οι απεργίες συνεχίσθηκαν και στις 25 Φεβρουάριου κηρύχθηκε γενική απεργία. Τότε ο Τσάρος διέταξε τον Στρατιωτικό Διοικητή της Πετρούπολης να θέσει τέλος στην αταξία και να αποκαταστήσει την τάξη. Οι απειλές όμως δεν έπιασαν και την επομένη σημειώθηκαν επαναστατικά κρούσματα, ακόμα και μέσα στη φρουρά της Πρωτεύουσας, χωρίς να πάρουν διαστάσεις. Δύο όμως ημέρες αργότερα η φρουρά ενώθηκε με τους επαναστάτες και η Πετρούπολη αποκλείστηκε από όλες τις πλευρές. Έτσι, η επανάσταση του Φεβρουάριου του 1917 είχε πετύχει.

Μετά από όλα τα ανωτέρω γεγονότα, στις 2 Μαρτίου ο Τσάρος παραιτήθη και ο Πρίγκιπας Λβοφ σχημάτισε προσωρινή Κυβέρνηση, διαβεβαιώνοντας τους συμμάχους ότι η Ρωσία θα συνέχιζε τον πόλεμο. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι Υπουργός Δικαιοσύνης σε εκείνη την Κυβέρνηση ήταν ο Αντιπρόεδρος του Σοβιέτ της Πετρούπολης, Αλέξανδρος Κερένσκι. Τον Μάιο του 1918 η Κυβέρνηση διευρύνθη με τη συμμετοχή Σοσιαλιστών και ο Κερένσκι ανέλαβε το Υπουργείο Πολέμου. Η επανάσταση του Φεβρουάριου ήταν Σοσιαλδημοκρατικού χαρακτήρα και με τη διάλυση του απολυταρχικού κράτους άνοιξε ουσιαστικά το δρόμο για τη Μαρξιστική επανάσταση των Μπολσεβίκων, οι οποίοι μέχρι τότε δεν είχαν καμία ανάμειξη. Εν τω μεταξύ η διάβρωση στο στρατό είχε προχωρήσει και οι λιποταξίες και η απειθαρχία ήταν οι αιτίες για συχνές στάσεις. Προ αυτής της κατάστασης ο Ρώσικος στρατός αναγκάστηκε να υποχωρήσει πίσω από τα σύνορα της χώρας. Όμως, σαν συνέπεια των ανωτέρω ήταν να παραιτηθεί ο Πρωθυπουργός Λβοφ και να καταλάβει το Πρωθυπουργικό αξίωμα ο Κερένσκι. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Κερένσκι, σύμφωνα με την Ακαδημία Επιστημών της ΕΣΣΔ ήταν: *«Ένας υπάκουος υπηρέτης της Ρωσικής και της ξένης αστικής τάξης, ένας μικρός ματαιόδοξος και αυτάρεσκος τυχοδιώκτης, που ήθελε* να γίνει Βοναπάρτης*».*

Βέβαια, όλες αυτές τις εξελίξεις που είχαν σημειωθεί στη Ρωσία, ο Λένιν τις έμαθε πολύ καθυστερημένα. Ευρισκόμενος στην Ελβετία ήλθε σε επαφή με τη Γερμανική Πρεσβεία στη Βέρνη και ζήτησε να του παραχωρηθεί μέσον για να επιστρέψει στη Ρωσία. Πράγματι, οι Γερμανοί του διέθεσαν ειδική αμαξοστοιχία και μέσω Γερμανίας, Σουηδίας και Φινλανδίας έφθασε στην Πετρούπολη στις 3 Απριλίου του 1917.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η επιρροή του Λένιν στα Σοβιέτ ήταν μικρή, αλλά η παρουσία του στη Ρωσία εκείνες τις δύσκολες στιγμές αποδείχθηκε αποφασιστική. Ο ίδιος δεν έδωσε ιδιαίτερη σημασία στις επικρίσεις των Σοσιαλιστών που τον κατηγορούσαν για εθνική προδοσία και προχώρησε προς επιτυχία των στόχων του.

Από την πλευρά του ο λαός δυσπιστούσε για την προσωρινή Κυβέρνηση και οι Μπολσεβίκοι, μία μικρή μειοψηφία, ζητούσε να αναλάβουν αυτοί την διακυβέρνηση της χώρας, ενώ παράλληλα πίεζαν για τον τερματισμό του πολέμου. Μία άλλη κατηγορία, οι αγρότες και οι εργάτες, οι οποίοι είχαν εκπλαγεί από την αλλαγή του καθεστώτος, πράγμα το οποίο δεν περίμεναν, ήσαν κουρασμένοι και απογοητευμένοι από τη διεξαγωγή του πολέμου. Όλοι αυτοί αναζητούσαν κάποιο Μεσσία που θα τους υποσχόταν την ειρήνη και την επιστροφή των δικών τους ανθρώπων από τον πόλεμο.

Βέβαια, ο Λένιν κατενόησε αμέσως την ψυχολογία του λαού και προσαρμόσθηκε στην πραγματικότητα. Διεκήρυξε αμέσως ότι ήταν αντίθετος με τη συνέχιση του πολέμου και ήλθε σε αντίθεση με την Κυβέρνηση Κερένσκι, που ήταν υπέρ του πολέμου. Στην πορεία, με τις «θέσεις του Απρίλη» χάραξε την επαναστατική γραμμή για την ανατροπή της νεαρής Ρωσικής Δημοκρατίας και διεκήρυξε την εγκαθίδρυση του Σοβιετικού συστήματος, ενώ με άρθρα, λόγους και μελέτες προσπαθούσε να προετοιμάσει το έδαφος για τη δική του επανάσταση. Η πρώτη απόπειρα επανάστασης έγινε στην Πετρούπολη τον Ιούλιο του 1917. Όμως ο Πρωθυπουργός Κερένσκι, με στρατεύματα που ανακάλεσε από το μέτωπο, κατάφερε να καταστείλει την απόπειρα των Μπολσεβίκων. Από την επανάσταση αυτή εσώθησαν μόνον ο Λένιν και Ζηνοβίεφ οι οποίοι κατάφεραν να διαφύγουν μεταμφιεσμένοι. Στην επανάσταση αυτή ο Λένιν απέτυχε, αλλά ο ίδιος έλεγε «*εχάθη μία μάχη όχι ο πόλεμος*».

Στην πορεία ο Στρατηγός Κορνίλωφ βάδιζε με στρατεύματα προς την Πετρούπολη, σκοπεύοντας να κηρύξει στρατιωτική δικτατορία. Όμως η προσπάθεια αυτή απέτυχε, αφού ο Κερένσκι με τη βοήθεια των Μπολσεβίκων κατάφερε να αποκρούσει την στρατιωτική επίθεση. Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι η προσωρινή Κυβέρνηση Κερένσκι είχε μετατραπεί σε ένα πενταμελές Διευθυντήριο και στις 2 Σεπτεμβρίου 1917 ανακήρυξε τη Ρωσία σε Δημοκρατία. Επίσης, πρέπει να επισημάνουμε, ότι μέρα με τη μέρα οι Μπολσεβίκοι εξαπλώνοντο όλο πιο πλατιά, ενώ οι ημέρες του Κερένσκι ήταν πλέον μετρημένες.

Ο Λένιν από τη Φινλανδία είχε πείσει την Κεντρική Επιτροπή του κόμματός του πως είχε έρθει η ώρα του μεγάλου ξεσηκωμού. Έτσι, στις 16 Οκτωβρίου του 1917 ελήφθη η τελική απόφαση και στις 25 Οκτωβρίου ξεκίνησε η επανάσταση από την Πετρούπολη. Τότε, η Κυβέρνηση πολιορκήθηκε στα χειμερινά Ανάκτορα και την επομένη ο Λένιν ήταν κύριος της κατάστασης στην Πρωτεύουσα. Εκείνη την ημέρα ο Λένιν ανακηρύχθηκε αρχηγός της Επιτροπής του λαού και ο Τρότσκι Πρωθυπουργός.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Πρωθυπουργός Κερένσκι ήταν ο μόνος που διεσώθη, αφού κατάφερε να δραπετεύσει από τα χειμερινά Ανάκτορα. Βέβαια, μία του προσπάθεια να καταστείλει την επανάσταση με μία μικρή δύναμη Καζάκων απέτυχε και στην πορεία πολλές στρατιωτικές μονάδες προσχώρησαν στους επαναστάτες. Έτσι, οι Μπολσεβίκοι ήταν κύριοι της κατάστασης με εξαίρεση την Ουκρανία, η οποία αντιστάθηκε και προσχώρησε στο νέο καθεστώς μετά περίπου ένα χρόνο. Πάντως, ο έλεγχος της εξουσίας δεν ήταν απόλυτος, διότι υπήρχαν αρκετές κοινωνικές ομάδες όπως οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι οποίοι αντιδρούσαν και δεν ήθελαν να υποταχθούν στο νέο καθεστώς.

Βέβαια, η επικράτηση του νέου καθεστώτος έγινε σταδιακά. Όμως ο νέος ηγέτης Λένιν από τις πρώτες ημέρες διεκήρυξε ότι η γη θα ανήκει στο λαό, όρισε το οκτάωρο της εργασίας, καθιέρωσε τον έλεγχο των εργοστασίων από τους εργάτες, εθνικοποίησε τις τράπεζες, κατήργησε τους τίτλους και καθιέρωσε την προσωνυμία του «συντρόφου», καθιέρωσε το Γρηγοριανό Ημερολόγιο, το χωρισμό εκκλησίας-κράτους κ.ά. Όλα τα ανωτέρω και πολλά άλλα ο Λένιν τα κατάφερε μέσα σε δύο μήνες με τη μέθοδο των διαταγμάτων. Έτσι, εφήρμοσε όλα εκείνα τα οποία μελετούσε επί είκοσι χρόνια. Στην πορεία, στις 22 Νοεμβρίου 1917, υπογράφηκε η ανακωχή και έληξε ο πόλεμος με δυσβάστακτους για τη Ρωσία όρους, αφού παραχωρούσαν το 27% του εδάφους της πατρίδος των για

να σώσει ο Λένιν την εξουσία. Αυτό που ενδιέφερε τον Λένιν περισσότερο ήταν η δικτατορία του. Όλα τα άλλα έρχονταν σε δεύτερη μοίρα. Τέλος, στις αρχές του ο Λένιν μετέφερε την έδρα της Κυβερνήσεως από την Πετρούπολη στη Μόσχα, για να μπορέσει να κυβερνήσει τη χώρα του, χωρίς να επηρεάζεται από το παρελθόν.

Η συνέχιση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η απελευθέρωση της Ανατολικής Μακεδονίας και το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Όπως ελέγχθη σε προηγούμενο κεφάλαιο, πρώτη ενέργεια του Πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου, όταν επανήλθε στην εξουσία (13 Ιουνίου 1917), ήταν η κήρυξη του πολέμου εναντίον των κεντρικών δυνάμεων. Στη συνέχεια, άρχισε η προπαρασκευή του στρατού, για τη συμμετοχή του στον πόλεμο, δίπλα στις συμμαχικές δυνάμεις. Η ενέργεια αυτή οφείλετο στο γεγονός ότι ο Πρωθυπουργός προέβλεπε ότι οι συμμαχικές δυνάμεις θα κέρδιζαν τον πόλεμο, οπότε η Ελλάδα θα μπορούσε να διεκδικήσει όλα τα Ελληνικά εδάφη στη Μακεδονία και τη Θράκη. Έτσι άρχισε αμέσως η αναδιοργάνωση του στρατεύματος και από το φθινόπωρο του 1917 άρχισαν να μεταβαίνουν στο μέτωπο της Μακεδονίας Ελληνικές μονάδες στρατού.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι εκείνη την περίοδο ο Ελληνικός στρατός διέθετε μόνον τέσσερις Μεραρχίες, οι οποίες όμως το Φεβρουάριο του 1918 έγιναν δέκα (10) με ενενήντα συνολικά τάγματα και σαράντα, που εκπαιδεύονταν για να αποτελέσουν τις εφεδρείες του Ελληνικού και του συμμαχικού στρατού. Βέβαια, η πρώτη μάχη του Ελληνικού στρατού διεξήχθη στις 7 Ιανουαρίου 1918, όταν η Μεραρχία Αρχιπελάγους απέκρουσε επίθεση του Βουλγαρικού στρατού στην περιοχή της Μακεδονίας. Η μεγάλη όμως νίκη του Ελληνικού στρατού ήταν το ύψωμα Σκρα, το οποίο αποτελούσε ένα από τα μεγαλύτερα οχυρά του Βουλγαρικού στρατού. Η τοποθεσία ήταν γερά οργανωμένη και η κύρια προσπάθεια ανατέθηκε στη Μεραρχία Αρχιπελάγους, ενώ η Μεραρχία Κρήτης θα βοηθούσε σε δευτερεύουσες επιθέσεις. Έτσι, στις 16 Μαΐου 1918 άρχισε η επίθεση με χιλιάδες οβίδες από το Ελληνικό και συμμαχικό πυροβολικό, πράγμα το οποίο δημιούργησε πανικό στους αμυνόμενους Βούλγαρους. Την επομένη ημέρα, 17 Μαΐου, πρωί-πρωί εξόρμησαν τα Ελληνικά Τμήματα και προχωρώντας πίσω από το κινητό φράγμα του πυροβολικού, σκαρφάλωσαν προς τις κορυφές του υψώματος και μέσα σε δύο ώρες είχαν καταλάβει τους αντικειμενικούς στόχους. Βέβαια, οι Βούλγαροι αντεπετέθησαν για να πάρουν τις θέσεις που είχαν καταλάβει οι Έλληνες, αλλά απέτυχαν και επέστρεψαν στα μετόπισθεν. Τελικά, το οχυρό κατελήφθη από τους Έλληνες και η νίκη αυτή εθεωρήθη μεγάλη και προκάλεσε μεγάλο ενθουσιασμό στον Ελληνικό λαό και στους συμμάχους. Αυτή βέβαια ήταν η πρώτη μεγάλη νίκη του Ελληνικού στρατού και η νίκη αυτή είχε ευνοϊκά αποτελέσματα δια τους συμμάχους, οι οποίοι άρχισαν να εμπιστεύονται περισσότερο τον Ελληνικό στρατό.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι περί τα μέσα Ιουλίου 1918 η στρατιωτική κατάσταση των χωρών της Αντάντ άρχισε να εξελίσσεται ευνοϊκά, παρά τις περιστασιακές νίκες των Γερμανών. Εκείνη, λοιπόν, την περίοδο οι σύμμαχοι απο-

φάσισαν να εντείνουν τις προσπάθειες για τελική νίκη. Τότε, λοιπόν, δόθηκε από τη Γαλλική Κυβέρνηση οδηγία στον στρατηγό Φρανσέ ντε Εσπερέ να ετοιμάσει τη στρατιά της Ανατολής, με στόχο να διασπάσει το Βουλγαρικό αμυντικό μέτωπο, σε συνεργασία με όλες τις συμμαχικές δυνάμεις. Παράλληλα, η οδηγία απέβλεπε στην ενεργοποίηση των Ελληνικών και Σερβικών δυνάμεων, ώστε η κάθε χώρα να καταλάβει τα απωλεσθέντα εδάφη.

Μετά από όλα τα ανωτέρω, ο στρατηγός Φρανσέ ντε Εσπερέ, αφού μελέτησε όλες τις τοπικές συνθήκες, απεφάσισε τη γενική επίθεση για τη διάσπαση του Βουλγαρικού μετώπου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Ελληνικός στρατός, μετά την προοδευτική αύξηση της δυνάμεως, κρίνονταν ικανός από τη συμμαχική ηγεσία για την τήρηση παθητικών τμημάτων του μετώπου, αλλά και για συμμετοχή σε επιθετικές επιχειρήσεις. Επειδή όμως, οι εθνικές βλέψεις των Ελλήνων στρέφονταν προς την Ανατολική Μακεδονία, δεν ενδεικνύονταν η χρησιμοποίηση στρατού σε άλλες περιοχές.

Είναι ανάγκη να σημειώσουμε, ότι στις αρχές Ιουνίου 1918 οι Ελληνικές δυνάμεις στη Μακεδονία έφταναν τις 105.000 άνδρες, ενώ το σύνολο των συμμαχικών δυνάμεων στην περιοχή ήταν 650.000. Από την άλλη πλευρά, οι εχθρικές δυνάμεις (κεντρικές δυνάμεις) υπολογίζονταν σε 380.000 άνδρες, από τους οποίους 356.000 ήταν Βούλγαροι και 24.000 Γερμανοί. Ως εκ τούτου οι συμμαχικές δυνάμεις στην περιοχή υπερείχαν του εχθρού και σε δύναμη και σε αριθμό πυροβόλων. Εκτός τούτων η Γερμανική ηγεσία τον τελευταίο καιρό είχε ανακαλέσει από το Μακεδονικό μέτωπο μέρος των Γερμανικών δυνάμεων, για να ενισχύσει το δυτικό μέτωπο. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την έλλειψη διατροφής και ιματισμού και τη δυσμενή συμπεριφορά των Γερμανών στη διανομή εδαφών με την Τουρκία, είχε επιδράσει δυσμενέστατα τους Βουλγάρους, οι οποίοι πίστευαν ότι είχαν εγκαταλειφθεί από τους συμμάχους τους και κυρίως από τη Γερμανία.

Μετά την επιτυχία του Ελληνικού στρατού στο οχυρό Σκρα, οι Ελληνικές δυνάμεις μαζί με δυνάμεις του Αγγλικού στρατού ετοιμάζονταν για τη μεγάλη επίθεση εναντίον της Δοϊράνης. Η τοποθεσία αυτή και συγκεκριμένα η περιοχή μεταξύ της λίμνης Δοϊράνης και του Αξιού ποταμού από τη φύση της είναι ισχυρή. Φάνταζε σαν άπαρτο κάστρο ζωσμένη από πολλά και βαθειά χαρακώματα, πλατειές ζώνες συρματοπλεγμάτων και ό,τι άλλο μπορούσε να γίνει για το σταμάτημα κάθε επίθεσης. Πέραν αυτών, την περιοχή την επάνδρωναν ισχυρές Βουλγαρικές δυνάμεις.

Εναντίον της περιοχής αυτής, η ηγεσία των συμμαχικών δυνάμεων ανέθεσε την επίθεση στο XII Βρετανικό σώμα στρατού και στην Ελληνική Μεραρχία Σερρών. Η επίθεση στη λίμνη Δοϊράνης (όπως πλέον είναι γνωστή) έγινε στις 5 η ώρα το πρωί της 5ης Σεπτεμβρίου 1918. Στη αρχή όλα πήγαιναν καλά και σε μισή ώρα έφθασαν τα τμήματα στη τρίτη σειρά συρματοπλεγμάτων. Τότε όμως τα πυρά του πυροβολικού και των πολυβόλων προκάλεσαν τρομερές απώλειες και η επίθεση αναχαιτίσθηκε. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μαζί με την Αγγλική Μεραρχία στην ανωτέρω επίθεση είχαν λάβει μέρος και δύο Συντάγματα της Μεραρχίας των Σερρών, τα οποία και αυτά είχαν σημαντικές απώλειες. Επίσης, πρέπει να επισημάνουμε, ότι οι Βούλγαροι είχαν πληροφορηθεί την ώρα της επίθεσης και δι' αυτό αμύνθηκαν σθεναρά και απέκρουσαν τις επιθέσεις της Ελληνικής και της Βρετανικής Μεραρχίας. Παρά ταύτα, οι Έλληνες και οι Βρε-

τανοί στρατιώτες επετέθησαν με ορμή για να καταλάβουν γρήγορα τις θέσεις των αντιπάλων. Όμως η Βρετανική Μεραρχία είχε από τη πρώτη στιγμή ανατραπεί, οπότε όλα τα πυρά των Βουλγάρων έπεσαν επάνω στους άνδρες της Μεραρχίας των Σερρών, χωρίς όμως οι Έλληνες να ανακόψουν την πορεία τους. Αυτό όμως δεν κράτησε πολύ και οι άνδρες της Μεραρχίας των Σερρών υποχώρησαν με μεγάλες απώλειες. Συγκεκριμένα, μεταξύ των νεκρών ήταν οι Διοικητές ενός συντάγματος και ενός τάγματος. Από την πλευρά των Άγγλων η Βρετανική Μεραρχία έπαψε να υπάρχει, διότι ελάχιστοι είχαν απομείνει στη ζωή.

Όμως παρά τις απώλειες της πρώτης ημέρας, η επίθεση επανελήφθη την επομένη 6η Σεπτεμβρίου 1918 με τις ίδιες δυνάμεις, οι οποίες δεν είχαν προλάβει να συνέλθουν από τη δοκιμασία της πρώτης ημέρας. Δυστυχώς και η δεύτερη επίθεση απέτυχε και οι Βούλγαροι κατάφεραν να κρατήσουν το κάστρο τους απόρθητο. Οι απώλειες και εδώ ήσαν πολύ μεγάλες, διότι υπήρχαν μονάδες που είχαν χάσει μέχρι το 70% των ανδρών τους. Βέβαια, μπροστά σε αυτή τη καταστροφή απεφασίσθη να σταματήσει η επιχείρηση, τουλάχιστον προς το παρών.

Τα ίδια όμως αποτελέσματα είχε και μια άλλη επίθεση στο ανατολικό της λίμνης ανάμεσα στη Δοϊράνη και στο όρος Μπέλες. Σε αυτό το μέτωπο είχε διατεθεί το XVII Βρετανικό σώμα στρατού μαζί με τη Μεραρχία Κρήτης και το 3ο Ελληνικό Σύνταγμα ιππικού. Στο μέτωπο αυτό ο Διοικητής του Βρετανικού σώματος ανέθεσε τη επίθεση στη Μεραρχία της Κρήτης, η οποία όμως για πρώτη φορά πολεμούσε μαζί με Άγγλους. Βέβαια και η επίθεση αυτή έγινε στις 3 η ώρα το πρωί της 5ης Σεπτεμβρίου, μέσα στο σκοτάδι, με στόχο να ξαφνιάσουν τον εχθρό. Έτσι, προχώρησαν μέσα στη νύκτα αλλά όταν έφθασαν στα συρματοπλέγματα σταμάτησαν και περίμεναν το πυροβολικό να ανοίξει διαδρόμους. Όμως εκεί παρασύρθηκαν από τον ενθουσιασμό και επετέθησαν νωρίτερα. Τότε ο εχθρός συγκέντρωσε επάνω τους τα πυρά, με αποτέλεσμα να υποστούν οι Ελληνικές δυνάμεις μεγάλες απώλειες και να σταματήσουν την επίθεση. Η επίθεση επανελήφθη και το απόγευμα, αλλά και εδώ υπήρχαν τα ίδια αποτελέσματα, οπότε αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν μετρώντας και εδώ μεγάλες απώλειες στρατιωτών και αξιωματικών. Έτσι οι Βούλγαροι και από τις δυο πλευρές της λίμνης Δοϊράνης έμειναν άθικτοι και κανένας από τους αντικειμενικούς στόχους των επιτιθέμενων δεν επετεύχθη. Το μόνο κέρδος ήταν ότι στο Μπέλες και τον Αξιό καθηλώθηκαν ισχυρές Βουλγαρικές δυνάμεις και δεν μπορούσαν να μετακινηθούν σε άλλα μέτωπα.

Από την πλευρά των Ελλήνων εξετιμήθη ότι υπεύθυνοι για την αποτυχία ήσαν οι Άγγλοι, διότι δεν είχαν προετοιμάσει καλά τις επιθέσεις και διότι δεν μπορούσαν να ανοίξουν διαδρόμους και να σιγήσουν τις πυροβολαρχίες του εχθρού.

Και ενώ στο μέτωπο της Δοϊράνης ο Βουλγαρικός στρατός πολεμούσε σκληρά, η στρατιωτική ηγεσία της Βουλγαρίας, εξαιτίας της κατάρρευσης του ηθικού του στρατού και της αποσύνθεσης που ακολούθησε, αναγκάστηκε να παραιτηθεί από κάθε στρατιωτική προσπάθεια. Η Βουλγαρική Κυβέρνηση και ο στρατός δεν είχαν πλέον τη διάθεση να συνεχίσουν τον πόλεμο. Έτσι, στις 12 Σεπτεμβρίου του 1918η Διοίκηση του Βουλγαρικού στρατού παρέλυσε όταν φυγάδες ένοπλοι χτυπούσαν την έδρα του Γενικού Επιτελείου.

Μετά τα ανωτέρω, στις 15 Σεπτεμβρίου, αντιπροσωπεία Βουλγάρων Αξιωματούχων, με επικεφαλής τον Υπουργό των Οικονομικών, ήρθε στις συμμαχικές

γραμμές και ζητούσε ανακωχή. Έτσι, υπεγράφη η ανακωχή στη Θεσσαλονίκη και οι εχθροπραξίες σταμάτησαν στις 17 Σεπτεμβρίου 1918.

Βέβαια, μετά την υπογραφή της ανακωχής, οι Βούλγαροι υποχρεώθησαν να εκκενώσουν όλα τα κατεχόμενα Ελληνικά και Σέρβικά εδάφη και να αποστρατεύσει το στρατό εκτός από τρεις Μεραρχίες. Επίσης, οι Γερμανοί και οι Αυστριακοί, που ήσαν στα Βουλγαρικά εδάφη, υποχρεώθηκαν να αποχωρήσουν μέσα σε 4 εβδομάδες. Στη συνέχεια των ανωτέρω, στις 20 Σεπτεμβρίου, ο στρατηγός ντε Εσπερέ διετάχθη από την Κυβέρνησή του να βαδίσει μαζί με Ελληνικές δυνάμεις προς την Τουρκία, διότι οι Γερμανοί έπαυσαν να ενδιαφέρονται για τη χώρα αυτή και ενώ οι δυνάμεις βάδιζαν προς την Τουρκία, πραγματοποιήθηκε ανακωχή (19 Σεπτεμβρίου 1918), οπότε την εκστρατεία αυτή την πρόλαβε η συνθηκολόγηση με την Τουρκία και έτσι έμεινε στο μέσον του δρόμου. Μετά την υπογραφή της ανακωχής με την Τουρκία, το Α΄ σώμα στρατού στις 19 Σεπτεμβρίου 1918 οδηγήθηκε στα εδάφη της Ανατολικής Μακεδονίας, για να ελευθερώσει τις πόλεις και τα χωριά της περιοχής. Εδώ πρέπει να τονισθεί, ότι οι Βούλγαροι, παρά το γεγονός της υποχρεώσεως που είχαν να παραδώσουν την περιοχή, προέβαλαν διάφορα προσκόμματα. Πρώτη πόλη που απελευθερώθηκε ήταν η Σέρρες, που παρουσίαζαν εικόνα τραγική. Οι καταστροφές ήταν τεράστιες και όλοι οι άνδρες από 15-60 ετών είχαν οδηγηθεί στη Βουλγαρία σε καταναγκαστικά έργα. Την ίδια ημέρα απελευθερώθηκε και η πόλη του Σιδηροκάστρου.

Παράλληλα, το 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων βάδισε προς την Καβάλα για να προλάβει τις αγριότητες των Βουλγάρων. Στην Καβάλα οι καταστροφές ήσαν τεράστιες και από τους 68.000 κατοίκους που υπήρχαν όταν μπήκαν οι Βούλγαροι στην πόλη υπήρχαν μόνον 9.000. Στην πορεία και μέχρι της 2 Οκτωβρίου 1918 είχε απελευθερωθεί ολόκληρη η Ανατολική Μακεδονία μέχρι τα σύνορα. Γενικό συμπέρασμα ήταν, ότι όλες οι πόλεις και τα χωριά είχαν υποστεί τεράστιες ζημιές και το μόνον που αντιμετώπιζε κανείς ήταν μόνον οι σωροί των ερειπίων.

Τελικά, στις 20 Οκτωβρίου 1918 υπεγράφη η ανακωχή και έτσι έληξε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Ο «πόλεμος» των Συνθηκών. Οι συνθήκες Βερσαλλιών, Αγίου Γερμανού, Νεϊγύ και Σεβρών

Ο πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος έληξε την 20ή Οκτωβρίου 1918 με νίκη της Αντάντ και των συμμάχων της. Αμέσως όμως μετά τον ένοπλο πόλεμο άρχισε ο «πόλεμος» των Συνθηκών και των διεκδικήσεων και ο πόλεμος αυτός των διεκδικήσεων χρειάσθηκε πολλά χρόνια για να τελειώσει. Ακόμα και εάν γίνει δεκτή η Συνθήκη των Σεβρών, ως η τελευταία, η οποία συνήφθη τον Αύγουστο του 1920, τότε εχρειάσθησαν 21 μήνες μετά την ανακωχή για να βρεθεί λύση στα πολλά προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί. Βέβαια, η μεγάλη καθυστέρηση οφείλετο στα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων και η προσπάθειά των να ικανοποιήσουν τα φιλικά προς αυτούς κράτη. Έτσι άρχισαν μεγάλες συζητήσεις, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να συμφωνήσουν. Αξίζει νομίζω να δούμε τις κατ' ιδίαν συνθήκες, αρχίζοντας βέβαια από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών.

Η Συνθήκη των Βερσαλλιών

Η Συνθήκη των Βερσαλλιών πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα των κάτοπτρων την 15/28 Ιουνίου του 1919 και αφορούσε την τύχη της Γερμανίας. Πρέπει να σημειώσουμε, ότι πριν από την υπογραφή της Συνθήκης είχε προηγηθεί μεγάλη προεργασία, διότι έπρεπε να συμβιβασθούν οι διιστάμενες απόψεις για τα διάφορα θέματα, τα οποία έπρεπε να ρυθμισθούν. Τα θέματα αυτά ήταν η μορφή του νέου Γερμανικού Κράτους, το θέμα των συνόρων, η τύχη των Γερμανικών αποικιών και οι στρατιωτικοί και οικονομικοί όροι. Επί του πρώτου θέματος η Γαλλική άποψη ευνοούσε την ανεξαρτητοποίηση των κρατών, τα οποία μετά το 1870 είχαν αποτελέσει τη Γερμανική Αυτοκρατορία. Βέβαια, η άποψη αυτή ευνοούσε τη Βαυαρία, αλλά τελικά δεν επεκράτησε και ανεγνωρίσθη η Γερμανική ενότητα από μορφή Ομοσπονδίας. Το δεύτερο θέμα, το οποίο είχε σχέση με τη Γερμανία, ήταν το θέμα των συνόρων. Εδώ πρέπει να διακρίνουμε τα ανατολικά και τα δυτικά σύνορα. Για τα δυτικά σύνορα ενδιαφέρονταν η Γαλλία και το Βέλγιο. Ειδικότερα, για την Αλσατία και τη Λωρραίνη δεν υπήρξε ζήτημα, διότι επί πενήντα χρόνια οι Γάλλοι έζησαν με το όνειρο της «revanche» και ο ίδιος ο Ουίλσον είχε αποδεχθεί το αίτημα πολύ πριν από την ανακωχή. Για τα εδάφη τα κείμενα δυτικώς του Ρήνου ποταμού, ο Κλεμανσώ αναγκάσθηκε να αποδεχθεί χρονικώς περιορισμένη στρατιωτική κατοχή, με διαρκή αφοπλισμό αμφότερων των οχθών του Ρήνου. Για την περιοχή του Σάαρ, απεφασίσθη να υπάρξει προσωρινό καθεστώς και μετά μία 15ετία θα απεφάσιζαν οι κάτοικοι για το οριστικό τους μέλλον. Η ρύθμιση αυτή υπήρξε αιτία μεγάλων εσωτερικών ερίδων και περισσότερο αντέδρασαν οι στρατιωτικοί με επικεφαλής τον Στρατάρχη Φος.

Τέλος, στη δυτική πλευρά το Βέλγιο πέτυχε την προσάρτηση μικρής περιοχής κατοικουμένης ιδία από Βαλλώνων. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα υπήρχε με τα ανατολικά σύνορα, κυρίως με τη δημιουργία του νέου κράτους της Πολωνίας. Ειδικότερα, η Συνθήκη των Βερσαλλιών προέβλεψε την εξουσιοδότηση των Μεγάλων Δυνάμεων για τον καθορισμό των ανατολικών συνόρων της Πολωνίας. Ως προς τα δυτικά σύνορα, αναγνωρίσθηκαν εκείνα του 1777, δηλαδή τα σύνορα που υπήρχαν πριν από τον πρώτο διαμελισμό. Για την περιοχή της άνω Σιλεσίας προεβλέφθη να γίνει δημοψήφισμα και ανεγνωρίσθη ένας διάδρομος, μία δηλαδή λωρίδα, προς τη Βαλτική, ενώ το Δάντσιγκ με την περιοχή του ανεγνωρίσθη ως ελεύθερη πόλη.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Δανία επωφελήθη της ευκαιρίας και ανέκτησε το βόρειο Σλέβιγκ, το οποίο είχε απολέσει το 1864. Τέλος, η Γερμανία προς τα νότια προς την περιοχή της νεοσυνιστωμένης Τσεχοσλοβακίας, απώλεσε μικρή εδαφική λωρίδα, εις την οποία ήσαν εγκατεστημένοι Γερμανοί.

Είναι ανάγκη εδώ να τονίσουμε, ότι η Γερμανία απώλεσε όλες τις αποικίες και η διανομή έγινε μεταξύ όλων των νικητριών δυνάμεων.

Ένα άλλο σημαντικό θέμα, το οποίο συνεζητήθη στις Βερσαλλίες, ήταν η παρεμπόδιση του στρατιωτικού εξοπλισμού της Γερμανίας, τον οποίο το Γερμανικό Στρατιωτικό Επιτελείο κατάφερε κατά αριστοτεχνικό τρόπο να εξουδετερώσει. Τέλος, ως αναφορά τον Γερμανικό Στόλο, πραγματοποιήθηκε η παράδοση, αλλά όχι και η παραλαβή, διότι τα Γερμανικά πληρώματα παραπλανήσαντα τους Βρετανούς εβύθισαν τα σκάφη των.

Τελικά, όπως απεδείχθη εκ των υστέρων, η Συνθήκη των Βερσαλλιών υπήρξε ατυχής, διότι όχι μόνον δεν συντέλεσε στην εξασφάλιση της ειρήνης, αλλά αντιθέτως προπαρασκεύασε και τις μετά ταύτα εξελίξεις.

Η Συνθήκη του Αγίου Γερμανού

Η Συνθήκη του Αγίου Γερμανού πραγματοποιήθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου (10 Οκτωβρίου) 1919 και αφορούσε την Αυστρία σε συνδυασμό με την υπογραφείσα εις Τριανόν Συνθήκη την 27 Μαΐου (4 Ιουνίου) 1919. Δια των δύο αυτών Συνθηκών διελύθη η Αυστροουγγαρία, με αποτέλεσμα να κλονισθεί η Ευρωπαϊκή ισορροπία εις τον κεντρικό της κορμό. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι η διάλυση της Αυστροουγγαρίας συνετέλεσε αποφασιστικά εις τις μετέπειτα εξελίξεις, οι οποίες οδήγησαν στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά και εις το εν συνεχεία καθεστώς της αστάθειας. Επί πλέον με τη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού από την ισχυρή Αυτοκρατορία των Αψβούργων δημιουργήθηκε μία μικρή Αυστρία, με κατοίκους, ένα είδος Βιέννης με την ενδοχώρα της. Επίσης, η Ουγγαρία είχε αποκτήσει την ανεξαρτησία της υπό καθεστώς αντιβασιλείας υπό τον Ναύαρχο Χόρτυ, ο οποίος τελικώς διεδέχθη το Βραχύβιο Κομμουνιστικό Καθεστώς του Μπέλα Κουν. Εκτός από τις ανωτέρω χώρες, εδημιουργήθη εκ της Αυστροουγγαρίας και η Τσεχοσλοβακία και έτσι οφελήθησαν, εκτός από τα γειτονικά κράτη Ρουμανία και Σερβία, και η Ιταλία. Εφαρμόσθηκε εδώ δηλαδή η αρχή του Ουίλσον περί της αυτοδιάθεσης των εθνοτήτων. Έτσι, χωρίς να το επιδιώκει κανείς εδημιουργούντο προϋποθέσεις για ένωση της Αυστρίας με τη Γερμανία, διότι μόνη της η Αυστρία θα ήτο δύσκολο να επιβιώσει.

Τελικά, απεδείχθη ότι και η Συνθήκη του Αγίου Γερμανού υπήρξε ατυχής, διότι αντί να λύσει προβλήματα τα περιέπλεξε περισσότερο.΄

Η Συνθήκη του Νεϊγύ

Η Συνθήκη του Νεϊγύ υπεγράφη στις 14/27 Νοεμβρίου 1919. Η Συνθήκη αυτή, η Τρίτη κατά σειράν, αφορούσε τη Βουλγαρία και κατά συνέπεια, αλλά και αμέσως αφορούσε και την Ελλάδα. Εδώ πρέπει να διευκρινίσουμε, ότι η Ελλάδα μετείχε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χωρίς να έχει προηγηθεί καμία συμφωνία μετά των συμμάχων για τις εδαφικές διεκδικήσεις. Το γεγονός αυτό δεν βοήθησε καθόλου την Ελλάδα και γι' αυτό ο Ελευθέριος Βενιζέλος ανέλαβε μεγάλες προ*σπάθειες για να πετύχει συνθήκες ευνοϊκές για τη χώρα μας, όπως θα εκθέσουμε* σε άλλα κεφάλαια.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι όταν υπεγράφη η ανακωχή υπήρχε ένα καθεστώς αοριστίας, το οποίο κοσμούσαν οι ωραίο λόγοι και οι μεγάλες υποσχέσεις των *συμμάχων, για την αποκατάσταση των παλαιών Ελληνικών συνό*ρων. Έτσι, η τύχη των Ελληνικών αιτημάτων εναπόκειτο εις την κρίση των πέντε ή τεσσάρων ουσιαστικών μεγάλων, εκ των οποίων οι περισσότεροι διάκειντο δυσμενώς για την Ελλάδα. Καθένας από τους ηγέτες των Μεγάλων Δυνάμεων είχε τις δικές του αντιλήψεις και τις δικές του ιδέες. Έτσι, ο Ουίλσον, Πρόεδρος τον ΗΠΑ, επηρεαζόμενος από την έμμονη ιδέα της Αυτοδιάθεσης των λαών, ήταν πρόθυμος να ακούσει κάθε αντίρρηση περί Ελλάδας, η οποία θα υπεστήριζε ότι και όπου υπήρχαν ισχυροί Ελληνικοί πληθυσμοί αποτελούν νησίδες ή διεσπαρμένες μειονότητες. Από την πλευρά του ο Κλεμανσώ, Πρωθυπουργός της Γαλλίας, επηρεαζόμενος και από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, δεν ήταν δυσμενώς προδιατεθειμένος. Όμως, η Γαλλική επιρροή στην Τουρκία είχε αφήσει ζωηρά τα κατάλοιπά της, τα οποία έκαναν πολλούς Γάλλους να είναι Τουρκόφιλοι. Σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο οικονομικός παράγων, διότι το 60% του Τούρκικου χρέους, καθώς και το ήμισυ των Τουρκικών επενδύσεων ανήκαν σε Γαλλικά συμ-

φέροντα. Πέραν τούτων, όταν ο Κλεμανσώ έχασε την Πρωθυπουργία μαζί με τον Βενιζέλο το 1920 και επανήλθε στην Ελλάδα ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, τότε οι φιλότουρκοι Γάλλοι αυξήθηκαν πάρα πολύ. Τέλος, για την Ιταλία δεν υπήρχε καμία ελπίδα, διότι πάντοτε ήσαν εναντίον της Ελλάδας. Έτσι, μοναδική ελπίδα για την Ελλάδα ήταν η Αγγλία, η οποία εκείνη την περίοδο στήριζε τα Ελληνικά συμφέροντα. Πάντως, δια της Συνθήκης του Νεϊγύ η Βουλγαρία παραιτήθη των κυριαρχικών της δικαιωμάτων επί της Δυτικής Θράκης, η οποία όμως κατεκυρώθη εις την Ελλάδα με τη Συνθήκη των Σεβρών. Επίσης, απεδέχθη η Βουλγαρία τη διαρρύθμιση των συνόρων της προς τη Ρουμανία και τη Σερβία.

Η Συνθήκη των Σεβρών

Η Συνθήκη των Σεβρών πραγματοποιήθηκε στις 28 Ιουλίου (10 Αυγούστου) 1920. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι την περίοδο εκείνη ο Ελληνικός στρατός είχε καταλάβει τη Σμύρνη και ο Βενιζέλος εκείνη την περίοδο διεπραγματεύετο με τους Ιταλούς τη Βόρειο Ήπειρο και τα Δωδεκάνησα. Δια της Συνθήκης των Σεβρών η Ελλάδα αποκτούσε, εκτός της Δυτικής Θράκης, και την Ανατολική, φθάνοντας μέχρι τη γραμμή της Τσατάλτζας, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής ακτής των Δαρδανελίων. Πέραν των ανωτέρω, η Τουρκία ανεγνώριζε οριστικώς την κυριαρχία της Ελλάδας σε όλα τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους, πλην της Δωδεκανήσου και του Καστελόριζου, που παρεχωρούντο στην Ιταλία.

Η Σμύρνη με ορισμένη περιοχή θα διοικείτο κυριαρχικώς υπό της Ελλάδας, ενώ ο Σουλτάνος διετηρείτο ψιλώ ονόματι κυρίαρχος της Σμύρνης, η οποία θα οργάνωνε εκεί Τοπική Αυτοδιοίκηση δια της συγκλήσεως τοπικής συνελεύσεως. Η συνέλευση αυτή θα απεφάσιζε μετά πενταετία την ενδεχόμενη προσάρτηση της Περιφέρειας αυτής εις την Ελλάδα. Αυτό βέβαια θα γινόταν με τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, το οποίο θα απεφάσιζε η Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ). Όλα αυτά όμως ήσαν θεωρητικά, διότι εν τω μεταξύ εμφανίσθηκε το κίνημα του Μουσταφά Κεμάλ και ορισμένοι εκ των συμμάχων άρχισαν να υπονομεύουν την Ελλάδα, οπότε υπήρχε πρόβλημα εάν η Ελλάδα είχε την ικανότητα να επιβάλλει την εφαρμογή της Συνθήκης.

Εκτός όμως από τα ανωτέρω, υπήρχαν και τα εξής ασθενή σημεία. 1) Το Ελληνικό έθνος εκείνη την περίοδο ήταν διχασμένο. 2) Διχασμένη ήταν και η Μεγάλη Βρετανία, διότι υπήρχε ισχυρός φιλοτουρκικός παράγων, αλλά και διότι μετά από έναν πολυετή πόλεμο οποιαδήποτε αίτηση θυσίας δεν είχε πιθανότητα να βρει ανταπόκριση και 3) Η Ελλάδα ήταν επί μία οκταετία σε κατάσταση πολεμικής κινητοποίησης και συνεπώς τα όρια αντοχής ήσαν περιορισμένα έναντι του εχθρού, ο οποίος εμάχετο στα εδάφη του υπέρ βωμών και εστιών.

Πέραν των ανωτέρω, διά της Συνθήκης των Σεβρών ανεγνωρίσθη θεωρητικώς η Αρμενία ως ανεξάρτητο κράτος. Επίσης, καθίσταντο ανεξάρτητα κράτη η Αραβία, ενώ η Συρία, η Μεσοποταμία και η Παλαιστίνη θα διοικούντο υπό της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας, κατά το σύστημα εντολών της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ). Τέλος, τα στενά και ο Βόσπορος θα παρεχωρούντο ανοχύρωτα και ανοικτά και εν καιρώ πολέμου θα ιδρύονταν Επιτροπή Στενών, στην οποία θα μετείχε και η Ελλάδα.

Αυτές ήσαν οι αποφάσεις των τεσσάρων Συνθηκών που ακολούθησαν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Δηλαδή ολίγον ρεαλιστικές, όχι σπάνια άδικες, πολύ θεω-

ρητικές και έτοιμες να καταρρεύσουν σε κάθε αμφισβήτηση. Βέβαια, η πρώτη φάση της αμφισβήτησης συνετελέσθη λίγα χρόνια αργότερα, με τη Συνθήκη της Λωζάνης. Η δεύτερη αμφισβήτηση θα σημειωθεί με τη δημιουργία δικτατορικών καθεστώτων, τα οποία προετοιμάζοντο με την ισχύ των όπλων να επιβάλουν τις αξιώσεις των και να δημιουργήσουν de facto καταστάσεις. Όλοι αυτοί όμως επαναπαύθησαν επί της νίκης των και όλοι τότε είχαν περιέλθει εις κατάσταση αποξένωσης, αναμένοντες τη ρύθμιση των πραγμάτων από μία δεύτερη παγκόσμια αναμέτρηση.

Τα πέντε μεγάλα πολιτικά γεγονότα που προηγήθηκαν των εκλογών της 1ης Νοεμβρίου 1920

Είναι ανάγκη πριν από τις εκλογές της 1η Νοεμβρίου 1920, τις οποίες ο Ελληνικός λαός περίμενε με μεγάλη αγωνία, διότι είχαν καθυστερήσει λόγω των πολέμων και των άλλων γεγονότων, να αναφερθούμε στα πέντε πολιτικά γεγονότα τα οποία είχαν άμεση σχέση με τις πολιτικές εξελίξεις της περιόδου εκείνης.

Τα γεγονότα τα οποία αναφέραμε και εισαγωγικώς κατά χρονολογική σειρά είναι τα εξής:

1. Ο μοργανατικός γάμος του Βασιλιά Αλεξάνδρου με την Ασπασία Μάνου

Από την Άνοιξη του 1919 ο Βασιλιάς Αλέξανδρος είχε αποφασίσει να τελέσει τον γάμο του με την Ασπασία Μάνου, η οποία δεν ανήκε σε κάποια βασιλική δυναστεία. Βέβαια, για τον γάμο αυτό ήταν αντίθετοι οι γονείς του. Όμως ο Βασιλιάς Αλέξανδρος δεν υπολόγιζε τις αντιδράσεις των γονέων του, ούτε τις αντιρρήσεις του Πρωθυπουργού, Ελ. Βενιζέλου. Μάλιστα, προς άρση κάθε παρεξηγήσεως ο Βασιλιάς Αλέξανδρος απέστειλε προς τον Πρωθυπουργό επιστολή, όπου αφού εξέφρασε τη χαρά του για την κατάληψη της Σμύρνης και τα άλλα γεγονότα, έγραφε και για την απόφασή του να τελέσει τους γάμους του με την Ασπασία Μάνου. Συγκεκριμένα, στην επιστολή του αυτή με ημερομηνία 13/25 Μαΐου 1919, ο Βασιλιάς Αλέξανδρος έγραφε μεταξύ άλλων και τα εξής: «*Επιθυμώ να συνδυάσω την εθνικήν χαράν με ιδιαιτέρως δι εμέ ευτυχές γεγονός, το οποίον άλλωστε είναι σύμφωνο προς τας περί εθνικοποιήσεως της δυναστείας ιδέας υμών, ως επανειλημμένως εξεφράσατε*». Συνεχίζων στην επιστολή του ο Βασιλιάς ανέφερε την απόφασή του να προβεί ανεπισήμως στην τέλεση του γάμου με τη διαβεβαίωσή του, ότι ο Βενιζέλος θα προέβαινε «*εις την έγκρισιν και επισημοποίησιν του τετελεσμένου γεγονότος*». Όμως ο Ελ. Βενιζέλος αρνήθηκε φοβούμενος τις

Η Ασπασία Μάνου (1896-1972), σύζυγος του Βασιλιά Αλέξανδρου Α΄

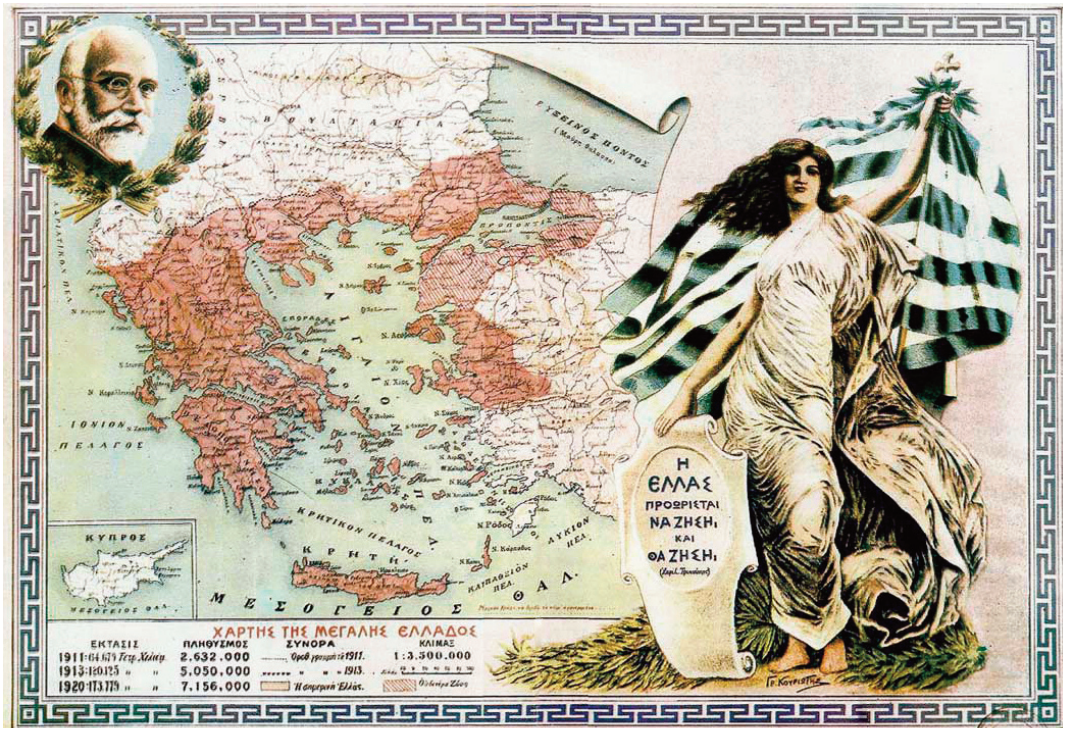
αντιδράσεις μέρους της κοινωνίας. Μάλιστα, ευρισκόμενος στο εξωτερικό απέστειλε τηλεγράφημα, στο οποίο μεταξύ άλλων έγραφε ότι σύντομα θα επανέλθει από το εξωτερικό και αφού δει τις αντιδρασεις της κοινής γνώμης θα απεφάσιζε σχετικώς. Όμως ο καιρός παρήρχετο, η επιστροφή του Ελ. Βενιζέλου ανεβάλλετο, οι πιέσεις προς τον Βασιλιά αυξάνοντο και τελικώς απεφάσισε να αδιαφορήσει και να τελέσει τους γάμους μυστικά στις 4/17 Νοεμβρίου 1919. Βέβαια, εκ των υστέρων ο Βενιζέλος ανεγνώρισε τον γάμο ως τετελεσμένο γεγονός. Το γεγονός βοηθούσης και της Λογοκρισίας, έμεινε μυστικό επί αρκετό χρονικό διάστημα και έτσι απεύχθηκαν αντιδράσεις φανατικών οπαδών.

Τελικά, η είδηση του μοργανατικού γάμου άρχισε να κοινωνιολογείται από την Άνοιξη του 1920, οπότε το πληροφορήθηκε και εις το εξωτερικό διαμένουσα οικογένεια, μέλη της οποίας εξέφρασαν την απορία τους και τις αντιρρήσεις τους.

2. Η υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης των Σεβρών

Η Συνθήκη των Σεβρών είναι η τελευταία από τις Συνθήκες που ακολούθησαν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Της Συνθήκης των Σεβρών είχαν προηγηθεί η Συνθήκη των Βερσαλλιών τον Ιούνιο του 1919, η Συνθήκη του Αγίου Γερμανού τον Αύγουστο του 1919 και η Συνθήκη του Νεϊγί το Νοέμβριο του 1919. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Συνθήκη των Σεβρών υπογράφτηκε στο Δημαρχείο της Πόλεως Σεβρ την 20 Ιουλίου 1920. Δια της Συνθήκης αυτής δημιουργήθηκε η Ελλάδα των δύο Ηπείρων (Ευρώπη και Ασία) και των πέντε θαλασσών, (Αιγαίο, Ιόνιο, Προποντίδα, Εύξεινος Πόντος και Μεσόγειος Θάλασσα).

Πρέπει επίσης εδώ να επισημάνουμε, ότι της διεκδικήσεως της Κωνσταντινουπόλεως είχε εγκαταλειφθεί η ιδέα, διότι εκτιμήθηκε ότι δεν θα δέχονταν οι σύμμαχοί μας την παραχώρησής της και διότι η παραχώρησή της δεν θα ήταν

Τα νέα εθνικά σύνορα, όπως διαμορφώθηκαν με τη συνθήκη των Σεβρών

δυνατή χωρίς την κατοχή της Μικράς Ασίας. Η Κωνσταντινούπολη παρέμενε Πρωτεύουσα του Τούρκικου κράτους και η Θράκη γινόταν Ελληνική, ενώ τα Ελληνοτουρκικά σύνορα καθορίζονταν στη γραμμή της Τσατάλτζας. Η Σμύρνη με την περιφέρειά της παρέμενον υπό την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά η Τουρκία θα μεταβίβαζε την ενάσκηση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων στην Ελληνική Κυβέρνηση, η οποία θα ήταν υπεύθυνη για τη Διοίκησή της με τοπικό Κοινοβούλιο, το οποίο θα προερχόταν από εκλογές και θα εκπροσωπούσε όλες τις εθνικές, γλωσσικές και θρησκευτικές μειονότητες. Η Συνθήκη προέβλεπε ότι μετά από πέντε χρόνια θα μπορούσε η Ελλάδα να ζητήσει από την Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ) να περιέλθει οριστικά η Σμύρνη και η περιοχή της στην Ελλάδα, οπότε και θα τερματίζονταν τα κυριαρχικά δικαιώματα της Τουρκίας.

Πέραν των ανωτέρω, η Τουρκία παραιτείτο από τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο, ενώ παρέμεναν σ' αυτήν τα νησιά της Προποντίδας. Επίσης, με τη Συνθήκη των Σεβρών παρεχωρήθη η Βρετανία η Κύπρος και η Τουρκία παραιτείτο υπέρ της Ιταλίας από τα δικαιώματά της στα Δωδεκάνησα και από το Καστελόριζο.

Έτσι, η Οθωμανική Αυτοκρατορία έπαυε να υπάρχει και μέσα από τα ερείπιά της αναδυόταν μία Μεγάλη Ελλάδα με έκταση 250.000 τ.χ. έναντι 132.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων και 9 εκατομμυρίων κατοίκων, από τους οποίους τα 6,5 εκατ. ήσαν Έλληνες.

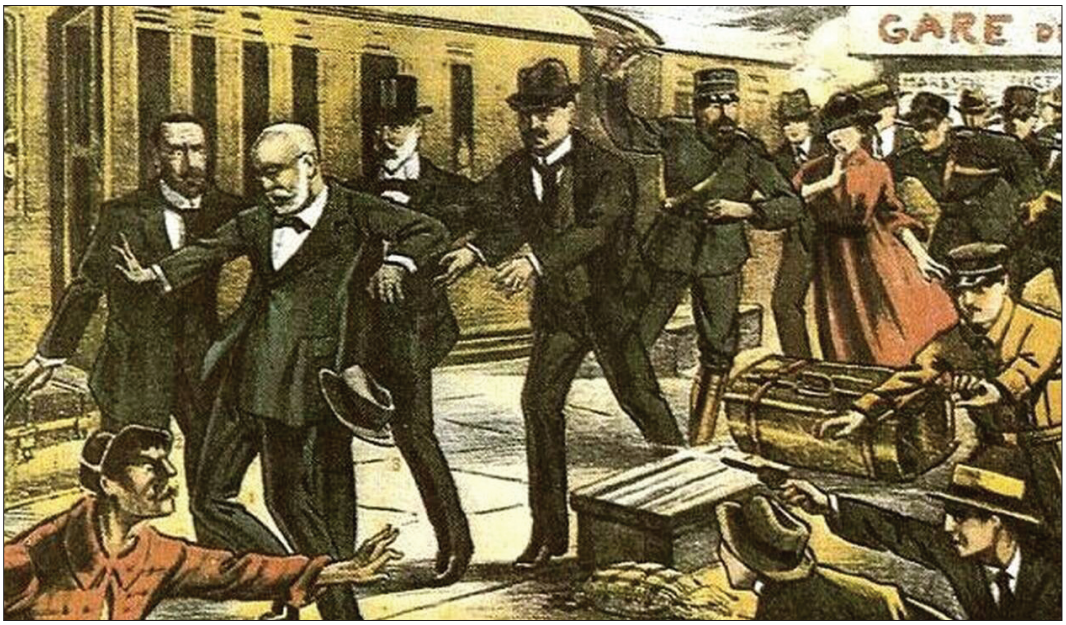
Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε, ότι στη Συνθήκη των Σεβρών παρόντες ήσαν οι Πρωθυπουργοί της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας, καθώς και οι Αντιπρόσωποι της Ρουμανίας, της Γιουγκοσλαβίας, της Τσεχοσλοβακίας και της Τουρκίας. Αίσθηση όμως είχε προκαλέσει η πολυπληθής Ελληνική Αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Έλληνα Πρωθυπουργό, Ελευθέριο Βενιζέλο.

3. Η δολοφονική απόπειρα κατά της ζωής του Ελευθερίου Βενιζέλου

Η μεγάλη χαρά για την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών δεν κράτησε πολύ για τον Πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο. Και τούτο διότι την ώρα που ετοιμάζονταν να επιβιβασθεί εις τον σταθμό της Λυών του Παρισιού για να επιστρέψει στην Ελλάδα εδέχθη δολοφονική απόπειρα κατά της ζωής του. Βέβαια, η απόπειρα εναντίον του Πρωθυπουργού απέτυχε και έτσι ο Ελ. Βενιζέλος επέστρεψε σώος εις την Ελλάδα και γιόρτασε την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, η οποία εθεωρήθη η λαμπρότερη επιτυχία εξ όσων υπέγραψαν οι Έλληνες από την εποχή της ανεξαρτησίας.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι αποπειραθέντες να δολοφονήσουν τον Ελ. Βενιζέλο ήσαν απότακτοι Αξιωματικοί, ο μεν ένας ήταν ο υποπλοίαρχος (Απόστολος Τσερέπης) και ο άλλος ο υπολοχαγός (Γεώργιος Κυριάκης) του Μηχανικού. Καίτοι όμως ήσαν εκπαιδευμένοι σκοπευτές και πυροβόλησαν πολλές φορές τον Πρωθυπουργό, εν τούτοις δεν πέτυχαν τον στόχο τους και κατάφεραν να τραυματίσουν ελαφρά τον Ελ. Βενιζέλο.

Η δολοφονική απόπειρα κατά του Ελ. Βενιζέλου είχε επιπτώσεις και στο εξωτερικό αλλά και στο εσωτερικό. Έτσι, στο εξωτερικό δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι ο Ελ. Βενιζέλος, καίτοι δικαιώθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, εν τούτοις στο εσωτερικό δεν είχε επιτευχθεί μείωση του μίσους που είχε δημιουργήσει ο διχασμός. Επίσης, υπήρχαν πολλοί ξένοι οι οποίοι εχαίροντο για τη διατήρηση του διχασμού, διότι πίστευαν ότι έτσι η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να πραγματοποιήσει τις διεκδικήσεις που της είχαν αναγνωρισθεί. Τούτο

Η δολοφονική επίθεση εναντίον του Ελ. Βενιζέλου, μεσούσης της Μικρασιατιτικής Εκστρατείας, στο σιδηροδρομικό σταθμό της Λυών

βέβαια δεν αφορούσε μόνο τους Τούρκους και τους Βουλγάρους, αλλά και μερικούς από τους δήθεν συμμάχους μας. Αλλά και από τους συμμάχους μας πολλοί ανησυχούσαν διότι άρχισαν να αμφιβάλουν εάν ήταν δικαιολογημένη η στήριξη του Ελ. Βενιζέλου.

Όμως η απόπειρα δολοφονίας του Ελ. Βενιζέλου είχε επιπτώσεις και στο εσωτερικό της χώρας και δεν πρόκειται για επιπτώσεις που είχαν αντεκδικητικό χαρακτήρα, αλλά για επιπτώσεις που επηρέασαν το πολιτικό κλίμα. Έτσι, εξαφανίσθησαν οι ελπίδες για επηρεασμό της Συνθήκης των Σεβρών, καθώς επίσης και οι ελπίδες για την ένωση του έθνους και την απομάκρυνση των παθών που τόσον πολύ είχαν βλάψει τη χώρα μας και είχαν προξενήσει μεγάλες συμφορές. Αντίθετα, την περίοδο εκείνη εδημιουργήθη μία ατμόσφαιρα βιαιότητας, η οποία επηρέασε πολιτικά το προεκλογικό κλίμα εν όψει των εκλογών της 1ης Νοεμβρίου 1920.

Τέλος, ητρίτη σημαντική επίπτωση της απόπειρας δολοφονίας ήταν η επίπτωση επί του ιδίου του Ελ. Βενιζέλου. Έτσι, συνέχεια τον απασχολούσε τυχόν νέα απόπειρα εναντίον του, πράγμα το οποίο δημιουργούσε διάφορα ψυχολογικά προβλήματα, τα οποία επηρέαζαν την πολιτική του συμπεριφορά. Αυτός ο επηρεασμός έπαιξε σημαντικό ρόλο εις την περαιτέρω πολιτική του σταδιοδρομία και πολλοί υποστήριζαν ότι αυτό ήταν η αιτία πολλών σφαλμάτων, τα οποία διέπραξε εις την περαιτέρω πολιτική σταδιοδρομία.

4. Η δολοφονία του Ίωνα Δραγούμη

Η είδηση για τη δολοφονική απόπειρα κατά του Ελ. Βενιζέλου ξεσήκωσε πραγματική θύελλα στην Αθήνα. Έτσι, την 31η Ιουλίου 1920, δηλαδή την επομένη της απόπειρας, πλήθη κόσμου, τυφλωμένα από το πάθος της εκδίκησης, ξεχύθηκαν στους δρόμους της Αθήνας με πολύ άγριες διαθέσεις. Βέβαια, πρώτα θύματα των διαδηλωτών ήταν τα γραφεία των αντιβενιζελικών εφημερίδων και τα

Ίων Δραγούμης (1878-1920)

σπίτια των πολιτικών αντιπάλων του Ελευθερίου Βενιζέλου. Τα γεγονότα αυτά έμειναν στην ιστορία ως «Ιουλιανά». Βέβαια, η Κυβέρνηση δεν είχε καμία ανάμειξη για το ξέσπασμα της Λαϊκής οργής. Η ευθύνη της εστιάζεται στη βραδύτητα με την οποία αντιμετώπισε την κατάσταση. Όμως, το πιο σημαντικό περιστατικό της ημέρας εκείνης ήταν η δολοφονία του πολιτικού, διανοούμενου και στελέχους του Μακεδονικού Αγώνα, Ίωνα Δραγούμη, υιού του πρώην Πρωθυπουργού Στέφανου Δραγούμη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι την ημέρα εκείνη, 31 Ιουλίου 1920, ο Ίωνας Δραγούμης κατέβαινε από την Κηφισιά στην Αθήνα, όταν συνελήφθη στους Αμπελοκήπους από άνδρες του Τάγματος Ασφαλείας του Παύλου Γύπαρη. Στη συνέχεια, τον οδήγησαν στην έδρα του Τάγματος και μετά από τυπική ανάκριση τον παρέλαβαν οκτώ άνδρες και τον οδήγησαν στην οδό Κηφισίας (σημερινή οδός Βασιλίσσης Σοφίας) και συγκεκριμένα εκεί που υπήρχαν τα στρατιωτικά λουτρά. Εκεί τον έστησαν μπροστά σε έναν τοίχο και οι στρατιώτες ήσαν έτοιμοι να τον εκτελέσουν. Μοναδικός μάρτυρας όλων των γεγονότων ήταν ο Ρώσος ακόλουθος Λεμπεντιέφ, που περίμενε στη στάση του τραμ και παρακολουθούσε όλα τα γεγονότα. Για την ιστορία πρέπει να πούμε, ότι οι άνδρες του αποσπάσματος δεν πυροβόλησαν με την εκστόμιση του πυρ, οπότε αναγκάστηκε να πυροβολήσει πρώτα ο λοχίας και η βολή του έπληξε τον Ίωνα Δραγούμη στο στήθος. Μετά ακολούθησαν και οι άλλοι πυροβολισμοί και ο Ίων Δραγούμης έπεσε νεκρός.

Μετά από χρόνια απεκαλύφθη ότι την εντολή για κείνο το έγκλημα την είχε δώσει ο Εμμανουήλ Μπενάκης, όπως ομολόγησε ο Γύπαρης εξεταζόμενος για το κίνημα του 1935. Για την ιστορία πρέπει να πούμε, ότι πριν από χρόνια, όταν ο Δραγούμης ήταν πρόξενος στην Αλεξάνδρεια, είχε παράνομο ερωτικό δεσμό με την κόρη του Μπενάκη, την Πηνελόπη Δέλτα. Και αυτό ήταν η αιτία να δώσει την εντολή ο Μπενάκης στο Γύπαρη για την εκτέλεση του Ίωνα Δραγούμη.

5. Ο θάνατος του Βασιλιά Αλεξάνδρου από το δάγκωμα πιθήκου

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός εκείνης της περιόδου ήταν ο θάνατος του Βασιλιά Αλεξάνδρου, που συνέβη πριν από τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920. Ο θάνατος του Βασιλιά Αλεξάνδρου προήλθε από το δάγκωμα ενός πιθήκου. Συγκεκριμένα, το πρωί της 17/30 Σεπτεμβρίου 1920 ο Βασιλιάς Αλέξανδρος έκανε τον περίπατό του στο κτήμα του Τατοΐου, μαζί με το σκύλο του «Φρίτς». Κατά τον περίπατο ο σκύλος επετέθη εναντίον ενός πιθήκου και ο Βασιλιάς έσπευσε να τα χωρίσει. Την ίδια στιγμή άλλος πίθηκος, το αρσενικό «ταίρι» του πρώτου, επετέθη με μανία εναντίον του Αλεξάνδρου και τον δάγκωσε στο χέρι και στο πόδι. Όμως τα τραύματα, παρά τη μεγάλη αιμορραγία, δεν προκάλεσαν καμία

ανησυχία. Στη συνέχεια, όμως, η κατάσταση χειροτέρευε και ο πυρετός είχε φθάσει πολύ ψηλά. Μάλιστα, ο καθηγητής Σάββας, μετά από μικροβιολογική εξέταση ανεκάλυψε στρεπτόκοκκο, πράγμα το οποίο τον ανησύχησε πάρα πολύ. Στη συνέχεια προσέτρεξαν και άλλοι γιατροί από την Αθήνα και το εξωτερικό, αλλά ο στρεπτόκοκκος την εποχή εκείνη δεν μπορούσε να αντιμετωπισθεί. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι με την ασθένεια του νεαρού Βασιλιά είχε συγκινηθεί ολόκληρος ο Ελληνικός λαός, διότι ο Αλέξανδρος εξετιμάτο ιδιαίτερα. Τελικά, την 4η απογευματινή της 12/25 Οκτωβρίου 1920 ο Βασιλιάς απέθανε. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο θάνατος του Βασιλιά Αλεξάνδρου συγκίνησε ολόκληρο τον Ελληνικό λαό και ιδιαίτερα τους γονείς του, οι οποίοι εκείνη την περίοδο ζούσαν στην Ελβετία.

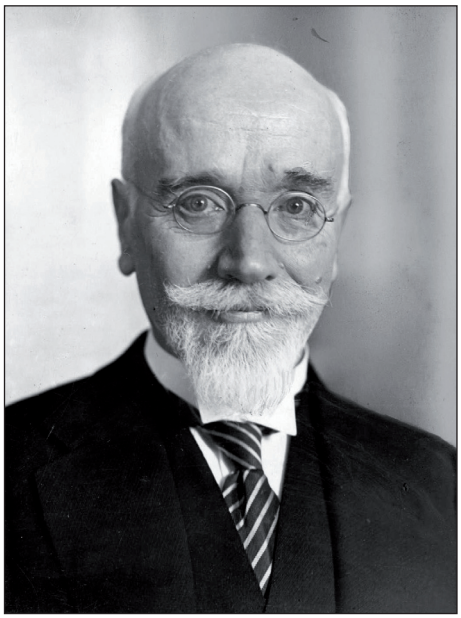
Η πορεία προς τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 και η αναγνώριση των ευθυνών του Ελευθερίου Βενιζέλου

Η Βουλή των Ελλήνων, ο ναός της Δημοκρατίας καθ' όλη τη διάρκεια του 1919, δεν είχε λειτουργήσει. Βέβαια, κατά τη διάρκεια που ήταν κλειστή η Βουλή εξεδόθη το από 28 Μαΐου (10 Ιουνίου) 1919 αναγκαστικό διάταγμα, το οποίο παρέτεινε τη διάρκεια της Βουλής κατά ένα εξάμηνο. Πρέπει εδώ να θυμίσουμε, ότι η θητεία της Βουλής εκείνης έληγε την 31η Μαΐου (13 Ιουνίου) 1919, αφού συμπλήρωνε τότε τετραετία, από το 1915, ότε είχαν διενεργηθεί εκλογές. Είναι ανάγκη εδώ να διευκρινίσουμε, ότι στην αιτιολογική έκθεση που συνόδευε το αναγκαστικό διάταγμα, ως δικαιολογία προέβαλε το *«ή μήπω αποτερματισθείσα εν πολέμω κατάστασις»*. Επί πλέον, στην έκθεση ανεφέρετο ότι το ίδιο είχε γίνει και σε άλλα κράτη της Ευρώπης, τα οποία ευρίσκοντο σε εμπόλεμη κατάσταση και ότι το διάταγμα αυτό θα επεκυρώνετο από την Εθνική Αντιπροσωπεία όταν θα άρχιζαν κανονικά οι εργασίες της.

Έτσι, κατά τη συνεδρίαση της Βουλής την 23η Νοεμβρίου (6 Δεκεμβρίου) 1919, μιλώντας ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος, τόνισε ότι υπεβλήθησαν προς κύρωση οι Συνθήκες Ειρήνης, μεταξύ των οποίων η ενδιαφέρουσα την Ελλάδα Συνθήκη του Neville και ότι παρατείνεται εκ νέου ο βίος της Βουλής για τέσσερις μήνες ακόμα. Στη συνέχεια ο Πρωθυπουργός υπεστήριζε ότι εντός του τετραμήνου θα έχει υπογράφει η Συνθήκη με την Τουρκία και εν συνεχεία η χώρα θα οδηγηθεί σε εκλογές: «*Δηλώ*» είπε *«επισήμως, ότι αμέσως μετά την υπογραφήν της Συνθήκης μετά της Τουρκίας, η Βουλή θα διαλυθεί και οι εκλογαί θα διεξαχθούν εντός των προθεσμιών τας οποίας το Σύνταγμα καθορίζει»*. Όμως, στην πορεία δεν ετηρήθησαν οι δεσμεύσεις του Πρωθυπουργού και έτσι αναγκάστηκε να ζητήσει νέα παράταση της Βουλής για τρεις ακόμα μήνες διά νέου αναγκαστικού διατάγματος, το οποίο εξεδόθη την 24η Μαρτίου (6 Απριλίου) 1920.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι κατά την ίδια συνεδρίαση της Βουλής ο Ελ. Βενιζέλος ομίλησε και επί του θέματος της λογοκρισίας, διότι επιέζετο από την αντιπολίτευση για την άρση αυτού του μέτρου, λόγω του ότι είχε τερματισθεί ο πόλεμος. Όμως ο Πρωθυπουργός υπεστήριζε ότι ο πόλεμος δεν είχε τερματισθεί και επεκαλέσθη για παράδειγμα τη Γαλλία, όπου η λογοκρισία ήρθη όχι κατά την υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλλιών, αλλά μόνον μετά την επικύρωσή

της από τη Γερμανία. Και προσέθεσε ότι όταν πριν από ένα χρόνο είχε άρει την λογοκρισία δοκιμαστικώς, αναγκάστηκε τηλεγραφικώς να την επιβάλει, λόγω υπερβασιών του τύπου που έβλαπταν τα εθνικά συμφέροντα. Και ανέφερε για παράδειγμα ότι τότε *«ανεγράφη ότι η στρατιωτική κατάληψις της Σμύρνης εκ μέρους της Ελλάδος αποτελεί τυχοδιωκτική κατακτητική εκστρατείαν εις την οποίαν ο Ελληνικός λαός δεν είναι σύμφωνος»*.

Η αντιδημοκρατική διακυβέρνηση της χώρας την περίοδο 1912-1920, η παράνομη παράταση του βίου της Βουλής του 1915, η αναγνώριση των ευθυνών για τον εθνικό διχασμό είχαν δημιουργήσει ένα πολύ άσχημο πολιτικό κλίμα για τον Πρωθυπουργό και την Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου

Στη συνέχεια ο Πρωθυπουργός ομίλησε και για τον στρατιωτικό νόμο και είπε τα εξής: *«Είναι μέτρον σκοπούν εις την διατήρησιν της ηρεμίας του πνεύματος των πολιτικών. Έχει όμως και άλλον τινά σκοπόν. Εκείνοι οι οποίοι ονειρεύονται ανατροπάς και οι οποίοι μηχανεύονται επιβουλάς κατά του καθεστώτος, αδιαφορούσι δια την κεφαλήν αθώων θυμάτων, όταν ιδίως αυτοί έχουν ασφαλίσει την ιδικήν των, όταν ζώσι μακρά του κράτους τούτου. Αλλά εγώ δεν δύναμαι να αδιαφορώ δια την ασφάλειαν της κεφαλής των άτυχων οργάνων των κακοήθων αυτών ανθρώπων». Και τελειώνοντας την ομιλία του είπε ότι «σε τρεις περίπου μήνες όλα θα έχουν τελειώσει και ότι ο ίδιος δεν ήθελε ποτέ να θεωρείται τύρρανος»*.

Σε άλλη συνεδρίαση της Βουλής, 20 Ιανουαρίου (2 Φεβρουάριου) 1920, προεκλήθη συζήτηση για να ακολουθήσει τον τερματισμό του πολέμου η λήθη του παρελθόντος που προϋπέθετε ανάληψη υπό της Κυβερνήσεως ορισμένων πρωτοβουλιών. Την παροχή δηλαδή γενικής αμνηστείας, την επάνοδο των απολυθέντων υπαλλήλων στις θέσεις των, την επάνοδο των αποταχθέντων αξιωματικών και την επικράτηση πνεύματος συνδιαλλαγής και όχι συνέχισης της κατάστασης όπου η μία μεριά του Ελληνικού λαού έδιωχνε την άλλη. Μάλιστα, για παράδειγμα αναφέρθησαν τα ονόματα του Κωνσταντίνου Έσσλιν και του Σπύρου Λάμπρου, οι οποίοι μετά από διώξεις και μεγάλες ταλαιπωρίες απέθαναν στις φυλακές. Πρέπει εδώ να αναφέρουμε, ότι και οι δύο εδιώχθησαν, διότι ήσαν οπαδοί του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Απαντώντας ο Ελ. Βενιζέλος αναφέρθηκε στο ιστορικό του διχασμού και τόνισε τα εξής: *«Κανείς άνθρωπος δεν είναι δυστυχέστερος για την επελθούσα διαίρεσιν του έθνους από εμέ, όχι διότι αγαπώ το έθνος περισσότερον από τους άλλους, αλλά διότι δυστυχώς επί της εποχής μου προεκλήθη η διαίρεσις αυτή του έθνους. Και είναι φυσικόν να είμαι εκείνος ο οποίος περισσότερον πάντος άλλου ανησυχώ και θλίβομαι δια την υπάρχουσα διαίρεσιν και δύναμαι να διαβεβαιώσω ότι θα αποθάνω δυστυχής, πριν κατορθώσω να εργασθώ δια να επανασυνδέσω την διασπασθείσαν εθνικήν ενότητα»*.

Σε άλλη συνεδρίαση της Βουλής και συγκεκριμένα την 23η Απριλίου (6 Μαΐου) 1920 εν όψει της αναγγελίας των όρων της Διασκέψεως του Σαν Ρέμο,

ησθάνετο τον εαυτό του ισχυρόν να προχωρήσει εις μερικήν αμνηστείαν και μερικήν άρση του Στρατιωτικού Νόμου, διατηρουμένου ουσιαστικά του σκέλους που αφορούσε ειδήσεις που είχαν σχέση με το στρατιωτικό έργο. Στη συνεδρίαση αυτή ο Πρωθυπουργός αγόρευσε δια μακρόν και θυμήθηκε πάλιν το παρελθόν, αλλά αναφέρθηκε στην προέλαση του στρατού στη Δυτική Θράκη μέχρι των προαστίων της Ανδριανούπολης, καθώς και επικείμενη προέλαση προς την Ανατολική Θράκη. Ευρέθη όμως εις την ανάγκη να ανακοινώσει την επαναφοράν του στρατιωτικού νόμου, πράγμα το οποίο προκάλεσε μεγάλες αντιδράσεις. Στην πορεία όμως ομολόγησε την πλάνη του, διότι είχε αποφασίσει την άρση του στρατιωτικού νόμου, ενώ παράλληλα εδήλωνε κατηγορηματικά ότι η Βουλή που θα προέλθει από τις εκλογές δεν θα είναι συντακτική αλλά αναθεωρητική. Στη συνέχεια, ανέφερε ποια άρθρα του Συντάγματος θα αναθεωρηθούν και εξέφρασε την πεποίθησή του ότι: *«μεθ' όλα ταύτα και μεθ' όλου του κλονισμού – του οποίου δεν παραγνωρίζω– το πολίτευμα της Βασιλευομένης Δημοκρατίας δύναται επί μακρόν να προσφέρει χρήσιμους υπηρεσίας εις το έθνος».* Τελειώνοντας την ομιλία του τόνισε τα εξής: *«Και τον στρατιωτικόν νόμον ήραμε και την λογοκρισίαν, και τα μέτρα επιείκειας, τα άλλα τα οποία γνωρίζει η Βουλή, εισηγήθην στη Βουλή και τα εφαρμόσαμε. Αλλά ταύτα πάντα απέβησαν εις μάτην! Τον κλάδον της ελαίας, τον οποίον ετείναμε τον αποσύραμεν επί του παρόντος. Η Ελλάς ευρίσκεται, κύριοι, εις εμπόλεμον κατάστασιν εισέτι μετά της Τουρκίας. Δεν αγνοείται ότι ο Κεμάλ ετοιμάζεται να προσβάλει την κατοχή μας εν Σμύρνη, ο δε Ταγιάρ ετοιμάζεται για να αντιμετωπίσει την προέλασιν ημών εις Θράκην».* Και έτσι, στις παραμονές της υπογραφής της Συνθήκης των Σεβρών, επανερχόμεθα *εις το προηγούμενο καθεστώς, το οποίο όπως στην αρχή είχαμε τονίσει «ότι ο Βενιζέλος δεν ήλεγχε πλέον την κατάσταση».*

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι μετά της ανωτέρω συνεδριάσεως, η Βουλή διέκοψε τις εργασίες της την 25η Μαΐου (7 Ιουνίου) 1920 και θα επανελάμβανε τις εργασίες της την 25 Αυγούστου (7 Σεπτεμβρίου) 1920 σε πανηγυρική συνεδρίαση για να γιορτάσει την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών και την προαναγγελία των επικείμενων Βουλευτικών εκλογών.

Και ενώ η χώρα οδηγείτο σε εκλογές, στο εσωτερικό συνέβαιναν ορισμένα γεγονότα, τα οποία ήσκησαν μεγάλη επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις. Το πρώτο γεγονός της περιόδου αυτής είναι οι πολιτικές δίκες εκείνης της περιόδου και η οργάνωση της αντιπολίτευσης σε ενιαίο πολιτικό οργανισμό.

Ελέγχθη προηγουμένως ότι από τον Ιούνιο του 1917, που επανήλθε ο Ελ. Βενιζέλος από τη Θεσσαλονίκη στην Αθήνα, ελήφθησαν ορισμένα μέτρα που αφορούσαν απελάσεις, εκτοπίσεις και πολιτικές δίκες εναντίον των αντιπάλων του Ελ. Βενιζέλου. Βέβαια, όλα αυτά τα γεγονότα είχαν δημιουργήσει ένα κλίμα άσχημο και κάτω από αυτές τις συνθήκες η χώρα δεν μπορούσε να οδηγηθεί σε εκλογές. Και τούτο διότι οι περισσότερες δίκες εγένοντο με συνοπτικές διαδικασίες στα Στρατοδικεία και στη συνείδηση του κόσμου είχε περάσει η ιδέα ότι επρόκειτο περί πολιτικών διώξεων και ως εκ τούτου εκλονίζοντο η εμπιστοσύνη του λαού προς την Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου. Τέτοιες δίκες ήσαν του Έσσλιν και του Λάμπρου, αλλά και πολλών πολιτικών προσώπων, όπως του Δούσμανη, Μεταξά, Σκουλούδη και Μαυρομιχάλη, Ράλλη, Δραγούμη, Γούναρη κ.ά. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι όλες αυτές οι δίκες είχαν αρχίσει το 1919 και πολλές συνεχίζονταν και το 1920 για κατηγορίες επί εσχάτη προδοσία για γεγονότα

που είχαν διαπραχθεί πριν δύο ή και τριών ετών. Όλα αυτά τα γεγονότα είχαν δημιουργήσει ένα άσχημο κλίμα, το οποίον πλήρωσαν στις εκλογές όχι μόνον οι κυβερνώντες, αλλά και το έθνος, όπως θα εξιστορήσουμε σε άλλα κεφάλαια. Όπως ελέγχθη προηγουμένως, το δεύτερο μεγάλο θέμα που επηρέασε τις πολιτικές εξελίξεις εκείνης της περιόδου ήταν η οργάνωση του πολιτικού κόσμου που αντιπολιτεύονταν τον Ελ. Βενιζέλο. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι το 1918 και μεγάλο μέρος από το 1919 πολιτική οργάνωση δεν υπήρχε. Και τούτο διότι ίσχυε ο στρατιωτικός νόμος και η λογοκρισία, που δεν επέτρεπαν στην ουσία τη λειτουργία των πολιτικών κομμάτων. Πέραν των ανωτέρω, την περίοδο εκείνη οι περισσότεροι πολιτικοί ευρίσκοντο στις φυλακές ή σε απέλαση ή σε εκτόπιση ή ήσαν υπόδικοι. Κάτω, λοιπόν, από αυτές τις συνθήκες δεν μπορούσαν να υπάρχουν κόμματα και υπήρχαν μόνο νησίδες αντιδράσεων, άλλες στην Κορσική, άλλες στην Ιταλία ή την Ελβετία και άλλες στην Ελλάδα. Πρέπει ακόμη να σημειώσουμε, ότι και εις την Βουλή ευρισκόμενοι Βουλευτές της αντιπολίτευσης ελάχιστα μπορούσαν να ασκήσουν τα καθήκοντά τους, λόγω του γενικότερου κλίματος που είχε δημιουργηθεί και είχε επηρεάσει ακόμα και το ναό της Δημοκρατίας. Βέβαια, το κλίμα κάπως άλλαξε κατά το 1919, οπότε άρχισε να οργανώνεται η αντιπολίτευση σε ενιαίο οργανισμό από τους εν Ελλάδι ευρισκομένους πολιτικούς. Έτσι, η πρώτη οργάνωση δημιουργήθηκε στις 24 Δεκεμβρίου 1919 (6 Ιανουαρίου 1920) μεταξύ των Νικολάου Στράτου, Παναγή Τσαλδάρη και Νικολάου Καλογερόπουλου. Οι ανωτέρω δημιούργησαν συμβούλιο, το οποίο απετέλεσαν οι Επ. Δελιγιάννης, Χαράλαμπος Βοζίκης, Ίων. Δραγούμης, Νικ. Τριανταφυλλάκος, Γεώργιος Μπούσιος και Σπύρος Στάης. Αργότερα όμως και συγκεκριμένα τον Μάρτιο του 1920, δημιουργήθηκε «η Ηνωμένη Αντιπολίτευση», τη Διοίκηση της οποίας ανέλαβαν οι Ν. Στράτος, Τσαλδάρης, Καλογερόπουλος, Ν. Τριανταφυλλάκος, Επ. Δελιγιάννης, Ι. Δραγούμης, Ν. Μπαλτατζής, Χρ. Βοζίκης, Γ. Μπούσιος, Γρ. Ευστρατιάδης, Ν. Λεβίδης, Α. Στεφανόπουλος, Λουκάς Ρούφος, Κ. Κουμουνδούρος και Ξεν. Στρατηγός.

Μετά την οργάνωση της «Ηνωμένης Αντιπολίτευσης» έκανε την πρώτη της εμφάνιση την 31η Μαρτίου (13 Απριλίου) 1920 με βιαία επίθεση και διαμαρτυρία κατά του Πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου. Στη διαμαρτυρία αυτή η Ηνωμένη Αντιπολίτευση κατηγορούσε τον Ελ. Βενιζέλο για κατάλυση του πολιτεύματος, για τυρρανική Πολιτεία, για κομματική εξαχρείωση δι' ασύστολη σπατάλη του Δημοσίου χρήματος και προέβαλε το αίτημα για άμεση προσφυγή στις κάλπες. Στη συνέχεια, η Ηνωμένη Αντιπολίτευση επανήρχετο συνεχώς με δηλώσεις της, καυτηριάζοντας την πολιτική της Κυβέρνησης, ενώ δεν παρέλειπε να επαναλαμβάνει το αίτημα των εκλογών. Τις ενέργειες για τη δημιουργία της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης επεκρότησε με επιστολή του την 25η Μαΐου (7 Ιουνίου) 1920 και ο Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος είχε δραπετεύσει από την Κορσική, όπου ήταν εξόριστος μαζί με τον Ι. Μεταξά και τον Γ. Πεσματζόγλου και είχαν εγκατασταθεί στην Ιταλία.

Οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 και η συντριπτική ήττα του Ελ. Βενιζέλου

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών και την περιπέτειά του με την απόπειρα δολοφονίας, ο Ελευθέριος Βενιζέλος επανήλθε στην Αθήνα την 17/30 Αυγούστου 1920. Βέβαια, η άφιξή του συνδυάσθηκε με τη συνεδρίαση της Βουλής, η οποία εκείνη την περίοδο, λόγω του πολέμου και της συνεχούς απουσίας του Πρωθυπουργού, συνεδρίαζε κατά αραιά χρονικά διαστήματα. Έτσι, η Βουλή συνεδρίασε την 25 Αυγούστου (7 Σεπτεμβρίου) 1920 με θέμα την πανηγυρική συνεδρίαση του Σώματος για τη μεγάλη επιτυχία του Πρωθυπουργού στην υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών και την προκήρυξη των εκλογών.

Μιλώντας ο Πρωθυπουργός στη Βουλή, τόνισε ότι θα προχωρήσει στη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών εντός του Οκτωβρίου, ενώ ταυτόχρονα ανήγγειλε την κατάργηση του Στρατιωτικού νόμου και της Λογοκρισίας. Στη συνέχεια, ο Ελ. Βενιζέλος υπεστήριξε και εξήγησε τους λόγους για τους οποίους η Βουλή θα έχει αναθεωρητικό και όχι συντακτικό χαρακτήρα. Επίσης, ο Πρωθυπουργός αντέδρασε στην ιδέα να διενεργήσει τις εκλογές υπηρεσιακή Κυβέρνηση και τούτο διότι αν η Κυβέρνηση της Κωνσταντινουπόλεως αποδειχθεί ανίκανη να εφαρμόσει τη Συνθήκη των Σεβρών, δηλαδή να επιβληθεί του Κεμάλ, τότε οι σύμμαχοι επιφυλάσσονται να αναλάβουν τα ενδεικνυόμενα από τις περιστάσεις μέτρα. Ένα εκ των μέτρων αυτών θα ήταν και η απομάκρυνση της Τουρκίας από την Κωνσταντινούπολη, πράγμα που απαιτεί την παρουσία ισχυρής πολιτικής Κυβέρνησης. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η συνεδρίαση εκείνη της Βουλής ήταν η τελευταία, διότι μετά η Βουλή διελύθη και προκηρύχθηκαν εκλογές για την 25 Οκτωβρίου (7 Νοεμβρίου) 1920.

Πριν όμως από τις εκλογές, όπως ελέγχθη, απεβίωσε ο Βασιλιάς Αλέξανδρος, οπότε ο Πρωθυπουργός συνεκάλεσε εκτάκτως τη διαλυθείσα ήδη Βουλή, για την εκλογή Αντιβασιλέως. Έτσι, με την πρόταση του Ελ. Βενιζέλου Αντιβασιλιάς εξελέγη ο Ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης. Επίσης, λόγω του επισυμβάντος θανάτου οι εκλογές ανεβλήθησαν κατά μία εβδομάδα και απεφασίσθη να διεξαχθούν την 1/14 Νοεμβρίου 1920. Ταυτόχρονα, ο Πρωθυπουργός επεχείρησε να αντιμετωπίσει αμέσως το θέμα της διαδοχής υποστηρίζων την αναδοχή εις το θρόνο του Πρίγκιπα Παύλου.

Πρέπει όμως εδώ να σημειώσουμε, ότι δύο ημέρες προ του θανάτου του Βασιλιά Αλεξάνδρου, είχε φθάσει εξ Ιταλίας ο εξόριστος πρώην Πρωθυπουργός Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος μίλησε προς τον λαό της Κέρκυρας. Η ομιλία αυτή του Δημ. Γούναρη ήταν η πρώτη του ομιλία εν όψει του σκληρού προεκλογικού αγώνα. Μετά την Κέρκυρα ο Δημήτριος Γούναρης επεσκέφθη τη γενέτειρά του, την Πάτρα, όπου οι συμπολίτες του τον υποδέχθησαν στο λιμάνι με μεγάλο ενθουσιασμό και μετά από λίγο εξεφώνησε ενώπιον του λαού της Πάτρας τον πρώτο του προγραμματικό λόγο. Πρέπει επίσης εδώ να σημειώσουμε, ότι τότε άλλαξε και ο τίτλος του κόμματος, το οποίο από κόμμα Εθνικοφρόνων θα ονομάζετο πλέον Λαϊκό Κόμμα. Μετά την Πάτρα ο Δημήτριος Γούναρης ανεχώρησε αμέσως για την Αθήνα, για να παραστεί στην κηδεία του Βασιλιά Αλεξάνδρου. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι ευθύς ως ο Ελ. Βενιζέλος ανακίνησε το θέμα της διαδοχής του Αλεξάνδρου, ονοματίζοντας και τον Πρίγκιπα Παύλο, ο Δημήτριος Γούναρης απάντησε με οξύτατες δηλώσεις, όπου μεταξύ

Ο Ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης, ο οποίος ορκίσθηκε Αντιβασιλιάς με τον θάνατο του Βασιλιά Αλέξανδρου

άλλων είπε και τα εξής: «*Υπαρχούσης περιπτώσεως, εις και μόνος είναι ο αρμόδιος να τον εκλέξει: ο Ελληνικός λαός. Και εις μόνος τρόπος ίνα ερωτηθεί: το Δημοψήφισμα. Παν ό, τι αντιθέτως προς ταύτα λέγεται είναι τεχνάσματα. Αλλά με σοφίσματα και τεχνάσματα δεν καταργείται η μεγάλη πραγματικότης, η οποία λέγεται θέλησις του λαού...*». Βέβαια, στις δηλώσεις αυτές απάντησε ο Ελ. Βενιζέλος και ανταπάντησε ο Δημ. Γούναρης, εμμένοντας ο καθένας στις θέσεις του και τις απόψεις του. Έτσι και μετά όλα τα ανωτέρω, οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 είχαν συνδεθεί, καλώς ή κακώς, και με το θέμα της επιστροφής του Βασιλέως Κωνσταντίνου. Και εάν μεν κέρδιζε τις εκλογές ο Ελ. Βενιζέλος τέτοιο θέμα δεν θα μπορούσε να υπάρξει. Εάν όμως τις εκλογές τις έχανε ο Ελ. Βενιζέλος, τότε, είτε γίνονταν Δημοψήφισμα, είτε όχι θα ήταν δύσκολο να αρνηθεί κανείς, διότι η επιστροφή του Κωνσταντίνου θα είχε προκριθεί από τον λαό, επειδή στις εκλογές αυτές ο λαός εκαλείτο να αποφανθεί μεταξύ Βασιλέως και Βενιζέλου. Επίσης, στις εκλογές εκείνες ο λαός θα εκαλείτο να αποφανθεί στις αιτίες και τους υπαίτιους του διχασμού. Και όπως υπεστήριζε ο Αλ. Σβώλος «*διά την εκλογήν του 1920, ο λαός εκ των υστέρων εφάνη δικαιώσας κατ' ουσίαν την συνταγματικήν εκδοχήν του Βασιλέως*». Και κατά συνέπεια, δεν υπήρξε λόγος εξορίας.

Μετά την αναβολή των εκλογών, λόγω του θανάτου του Βασιλιά Αλεξάνδρου, παρετάθη ο προεκλογικός αγώνας. Έτσι, την 25 Οκτωβρίου (7 Νοεμβρίου) 1920, ημέρα Κυριακή, μίλησε ο Δημήτριος Γούναρης σε μεγάλη συγκέντρωση στην Πλατεία Συντάγματος. Στην ομιλία του αυτή ο Δ. Γ ούναρης επανέφερε το θέμα του Βασιλιά και είπε μεταξύ άλλων και τα εξής: «*Ζήτημα θρόνου δεν υπάρχει. Ο θρόνος έχει τον νόμιμον αυτόν κάτοχον. Ο Βασιλεύς των Ελλήνων είναι ο Κωνσταντίνος*». Και εάν υπήρχε κάποια αμφιβολία, από τη στιγμή εκείνη έπαυσε πλέον να υπάρχει. Το θέμα της εκλογικής διαμάχης ήταν πλέον ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε, ότι συνήθως οι Βασιλείς ανήκουν στο έθνος και όχι σε μία μερίδα του λαού, σε ένα δηλαδή κόμμα όσον μεγάλο και εάν είναι.

Από την πλευρά του ο Ελ. Βενιζέλος εξεφώνησε τον προεκλογικό του λόγο την 28η Οκτωβρίου (10 Νοεμβρίου) 1920. Εις την ομιλία του αυτή ο Ελ. Βενιζέλος εστηρίχθη εις τον εθνικόν θρίαμβον και την επικείμενη αποστράτευση, ώστε να αποτραπεί ο κίνδυνος της δικαιολογημένης δυσφορίας του λαού εκ της συνεχιζόμενης επιστράτευσης και ακόμη περισσότερον εκ του φόβου επεκτάσεώς της. Τέλος, στην ομιλία του ο Ελ. Βενιζέλος αναφέρθηκε στη Διοικητική, Οικονομική και Κοινωνική ανόρθωση του τόπου.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η συγκέντρωση ήταν τόσον μεγάλη, ώστε και εκείνοι που προδίκαζαν ήττα του Ελ. Βενιζέλου άλλαξαν γνώμη και άρχισαν

να περιορίζουν τα ποσοστά της ήττας. Πάντως κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα εκείνων των εκλογών ήταν η μεγάλη «μουγκαμάρα». Ακόμη και το απόγευμα της ίδιας ημέρας των εκλογών ήταν η ίδια κατάσταση. Το κλίμα άλλαξε μόνον μετά την έκδοση των πρώτων αποτελεσμάτων, οπότε άρχισε να διαφαίνεται ότι το κόμμα των Φιλελευθέρων είχε χάσει πλέον τις εκλογές και οδηγείτο σε ήττα. Αργά τη νύκτα είχε πλέον διαφανεί ότι το κόμμα των Φιλελευθέρων είχε χάσει οριστικά την εκλογική μάχη. Βέβαια, την επομένη ημέρα διεπιστώθη η μεγάλη ήττα, διότι εκτός των άλλων δεν εξελέγη Βουλευτής ούτε ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

Αναλυτικά τα αποτελέσματα των εκλογών είχαν ως εξής: Η Ηνωμένη Αντιπολίτευση κέρδισε τις εκλογές με μεγάλη διαφορά. Έτσι, το Λαϊκό Κόμμα του Δημ. Γούναρη εξέλεξε 75 έδρες, το Εθνικό Συντηρητικό Κόμμα πήρα 60 έδρες και το κόμμα του Δημ. Ράλλη 25. Επίσης, 30 έδρες πήρε ο συνδυασμός του Στέφανου Δραγούμη και 70 διάφορες μικρές και ανεξάρτητες ομάδες, όπως οι Μακεδόνες με τον Γεώργιο Μπούσιο κ.ά. Απ' την άλλη πλευρά, το κυβερνών κόμμα του Ελευθερίου Βενιζέλου εξέλεξε μόνον 118 έδρες σε σύνολο 369 εδρών, ήτοι ποσοστό 32%. Πρέπει εδώ να τονίσουμε ιδιαίτερα, ότι το κόμμα των Φιλελευθέρων εξέλεξε Βουλευτές μόνον σε 18 από τις 40 εκλογικές περιφέρειες. Βέβαια, εάν επιχειρήσει κανείς να κάνει σύγκριση με τις εκλογές του 1912 ή του 1915, τότε θα διαπιστώσει τεράστιες διαφορές. Μια άλλη ουσιαστική παρατήρηση που μπορεί να γίνει είναι οι περιοχές όπου ψηφίσθηκε το κόμμα των Φιλελευθέρων. Αυτές οι περιοχές ήταν οι Θρακικές εκλογικές περιφέρειες Αδριανούπολης, Έβρου, Καλλίπολης Ραιδεστού, Ροδόπης και Σαράντα Εκκλησιών (όπου δεν υπήρχαν υποψήφιοι της Αντιπολίτευσης). Επίσης, το κόμμα των Φιλελευθέρων ψηφίσθηκε στα Ιωάννινα, στην Πρέβεζα, στη Λέσβο και στη Χίο. Τέλος, το κόμμα των Φιλελευθέρων ψηφίσθηκε και στους τέσσερις νομούς της Κρήτης, Χανιά, Ηράκλειο, Ρέθυμνο και Λασίθι. Δηλαδή οι Φιλελεύθεροι ψηφίσθηκαν στις περιοχές που είχαν προσαρτηθεί στην Ελλάδα το 1912-1913 ή μετά το 1917. Εξαίρεση βέβαια απετέλεσε η Δράμα, όπου οι Φιλελεύθεροι εξέλεξαν πέντε από τις 13 έδρες. Επίσης, μειοψήφησαν οι Φιλελεύθεροι στις περιφέρειες Θεσσαλονίκης, Σερρών και Φλώρινας. Γενικά, υπολογίζεται ότι σε ψήφους οι Φιλελεύθεροι στις Νέες χώρες έλαβαν 292.822, ήτοι ποσοστό 44,2%, ενώ η Ηνωμένη Αντιπολίτευση έλαβε 368.678, ήτοι ποσοστό 55,7%. Αντίθετα, στην παλαιά Ελλάδα οι Φιλελεύθεροι έλαβαν 177.717 (40,3%), ενώ η Ηνωμένη Αντιπολίτευση έλαβε 255.437 (59,7%). Τέλος, στις πόλεις οι Φιλελεύθεροι διατήρησαν σχετική υπεροχή, ενώ στην επαρχία υπερίσχυσαν τα κόμματα της Αντιπολίτευσης. Ο μικρός αριθμός εδρών του κόμματος των Φιλελευθέρων εξηγείται από το γεγονός ότι εκλέγονταν οι υποψήφιοι που είχαν συγκεντρώσει τις σχετικά περισσότερες ψήφους και ότι ακόμα και ο τελευταίος εκλεγόμενος αντιβενιζελικός είχε περισσότερες ψήφους από τον πρώτο φιλελεύθερο. Και τούτο διότι το ισχύον τότε εκλογικό σύστημα δεν προέβλεπε την εκπροσώπηση της μειοψηφίας. Παράδειγμα, η Αττικοβοιωτία, όπου η Αντιπολίτευση με 46.535 ψήφους κέρδισε όλες τις έδρες, ενώ οι Φιλελεύθεροι με 36.180 δεν εξέλεξαν κανέναν Βουλευτή. Έτσι, με βάση το εκλογικό σύστημα στην Αττικοβοιωτία δεν εξελέγη Βουλευτής ούτε ο Ελευθέριος Βενιζέλος καίτοι ο ίδιος σαν επικεφαλής του κόμματος είχε συγκεντρώσει 39.879 ψήφους. Μετά την ήττα του κόμματος των Φιλελευθέρων στις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920, ο Πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος εγκατέ-

λειψε και το κόμμα και την Ελλάδα και ανεχώρησε για το εξωτερικό. Οι Βουλευτές όμως και τα στελέχη των Φιλελευθέρων εξέλεξαν στις 9 Ιανουαρίου του 1921 μόνιμη Διοικούσα Επιτροπή, με Πρόεδρο τον Στρατηγό Δαγκλή, τον οποίον τον τελευταίο καιρό ο Βενιζέλος δεν εμπιστεύονταν πλήρως. Εις τον Νομόν Αχαϊοήλιδος εξελέγησαν Βουλευτές οι εξής: 1) Δημήτριος Γούναρης, 2) Λουκάς Κανακάρης-Ρούφος, 3) Κωνσταντίνος Γεροκωστόπουλος, 4) Ιωάννης Γιαννόπουλος, 5) Δημήτριος Στεφανόπουλος, 6) Ανδρέας Παναγιωτόπουλος, 7) Άγγελος Αγγελόπουλος, 8) Θεόδωρος Ζαΐμης, 9) Αριστοτέλης Φωτήλας, 10) Γεώργιος Κρεστενίτης, 11) Γεώργιος Παπαγιαννόπουλος, 12) Άγγελος Πετραλιάς, 13) Ιωάννης Σισίνης, 14) Κωνσταντίνος Σταματόπουλος, 15) Ανδρέας Στεφανόπουλος και 16) Κωνσταντίνος Γκότσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Η πολιτική κατάσταση μετά την παραίτηση και την αναχώρηση για το εξωτερικό του Ελ. Βενιζέλου. Η νέα Κυβέρνηση του Δημ. Ράλλη, το Δημοψήφισμα και η επάνοδος του Βασιλιά Κωνσταντίνου

Η ανακοίνωση των εκλογικών αποτελεσμάτων της 1ης Νοεμβρίου 1920 έπεσε σαν κεραυνός στο κόμμα των Φιλελευθέρων και τούτο διότι κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί τέτοια μεγάλη ήττα για το κόμμα των Φιλελευθέρων και προσωπικά για τον Ελ. Βενιζέλο, μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, που έκανε την Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Βέβαια, μετά την ανακοίνωση των εκλογικών αποτελεσμάτων ο Ελ. Βενιζέλος απεφάσισε να αναχωρήσει για το εξωτερικό παρά τις συστάσεις των φίλων του, οι οποίοι επέμεναν να μείνει στην Ελλάδα. Προτού αναχωρήσει για το εξωτερικό υπέβαλε την παραίτησή του στον Αντιβασιλέα Παύλο Κουντουριώτη και μάλιστα τον συμβούλευσε την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης να την αναθέσει στον γηραιό πλέον πολιτικό Δημήτριο Ράλλη.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων η Αθήνα είχε μεταβληθεί σε χώρο λαϊκού πανηγυριού. Πολλοί από ενθουσιασμό πυροβολούσαν, άλλοι έστηναν λαϊκούς χώρους και πολλοί εμφανίσθηκαν με φωτογραφίες του Βασιλιά Κωνσταντίνου, πράγμα το οποίο προκάλεσε θύελλα ενθουσιασμού.

Επίσης, εδώ πρέπει να επισημάνουμε, ότι ενώ συνεχίζονταν οι πανηγυρισμοί του λαού για τη μεγάλη νίκη, ο Δημ. Γούναρης και ο Νικ. Στράτος ανακοίνωσαν στους πρεσβευτές των συμμάχων χωρών ότι η κατάσταση ελέγχεται και ότι έχουν ληφθεί όλα τα κατάλληλα μέτρα για να μην διαταραχθεί η τάξη και η ασφάλεια.

Εν τω μεταξύ η ηγεσία της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης που κέρδισε τις εκλογές δεν ήθελε να πάρει εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως και να ορκισθεί ενώπιον του Αντιβασιλέως Παύλου Κουντουριώτη, διότι δεν τον αναγνώριζαν. Έτσι, βρέθηκε η λύση να θεωρηθεί ο Π. Κουντουριώτης ως «ντε φάκτο» Αντιβασιλιάς και να αναλάβει την Αντιβασιλεία «ντε γιούρε» η Βασίλισσα Όλγα. Πράγματι, ακολουθήθηκε αυτή η διαδικασία και η Βασίλισσα Όλγα ως Αντιβασίλισσα ανέθεσε τον σχηματισμό Κυβερνήσεως εις τον Δημ. Ράλλη. Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε, ότι για τη λύση αυτή συμφώνησε και ο Αρχηγός της Αντιπολίτευσης, Δημ. Γούναρης, μη θέλοντας για ευνοϊκούς λόγους να φανεί ο ίδιος στο προσκήνιο και έτσι ο ίδιος ανέλαβε το Υπουργείο των Στρατιωτικών, το οποίο εκείνη την περίοδο ήταν το σημαντικότερο Υπουργείο.

Είναι ανάγκη εδώ να τονίσουμε, ότι η Βασίλισσα Όλγα, όταν ανέλαβε την Αντιβασιλεία απηύθυνε προς τον Ελληνικό λαό το ακόλουθο διάγγελμα: *«Αναλαμβάνουσα την Αντιβασιλεία, συμφώνους προς το Σύνταγμα και τους νόμους του Κράτους, λόγω της απουσίας του πεφιλημένου υιού μου Κωνσταντίνου, πέ-*

ποιθα ότι ο Ελληνικός λαός, ο τοσούτον σθένος επιδείξας κατά τη διαρρεύσασα χαλεπήν περίοδον, θέλει παράσχει τη συνδρομήν του εις εμέ, ώστε να δυνηθώ να ανταποκριθώ εις τα δυσχερή καθήκοντά μου. Το αίσθημα του δικαίου και της τάξεως, το οποίον εμπνέει πάντοτε τον Ελληνικό λαό, εγγυάται ότι κατά την βραχείαν μεταβατικήν περίοδο της Αντιβασιλείας μου, ουδέν θέλει επισυμβεί δυνάμενον να διαταράξει την ευημερίαν της χώρας. Λαός και στρατός και ενταύθα και εκεί όπου τόσον γενναίως μάχεται υπέρ των εθνικών μας δικαίων, θα εκπληρώσει ως πάντοτε το καθήκον του προς την πατρίδα».

Το διάγγελμα της Βασίλισσας Όλγας προσυπέγραψαν ο Πρωθυπουργός Δημ. Ράλλης και τα μέλη του νέου Υπουργικού Συμβουλίου, Δημ. Γούναρης, Π. Τσαλδάρης, Ν. Καλογερόπουλος, Θ. Ζαΐμης, Ι.Δ. Ράλλης και Π. Μαυρομιχάλης.

Μία από τις πρώτες ενέργειες της Κυβέρνησης του Δημ. Ράλλη ήταν η εξαγγελία Δημοψηφίσματος, το οποίο έγινε στις 22 Νοεμβρίου 1920 κι έτσι πανηγυρικά επανήλθε ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος

Για την ιστορία είναι ανάγκη να διευκρινίσουμε, ότι το νέο Υπουργικό Συμβούλιο, μετά την ενώπιον του Αντιβασιλιά Παύλου Κουντουριώτη ορκωμοσία του, ανήλθε στα Ανάκτορα του Τατοΐου και εγένετο δεκτό εις την μεγάλη αίθουσα υπό της Α.Μ. της Βασιλίσσης Όλγας. Αμέσως η Βασίλισσα ενώπιον του νέου Υπουργικού Συμβουλίου ορκίσθηκε υπό του Ιερέως των Ανακτόρων για την υπ' αυτής ανάληψη της Αντιβασιλείας. Η τελετή ορκωμοσίας της Βασίλισσας Όλγας ήταν συγκινητική και η Βασίλισσα εδάκρυσε από τη μεγάλη συγκίνηση.

Μετά την ορκωμοσία της Βασίλισσας ακολούθησε η ορκωμοσία του Πρωθυπουργού Δημ. Ράλλη για δεύτερη φορά και μετά η ορκωμοσία των νέων Υπουργών. Στη συνέχεια συνετάχθησαν τα διατάγματα του διορισμού των νέων Υπουργών, τα οποία υπέγραψε η Βασίλισσα Όλγα εν ονόματι του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Οι νέοι Υπουργοί που ορκίσθηκαν ήσαν οι εξής: Δημ. Ράλλης, Πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου, Υπουργός των Εξωτερικών και προσωρινώς της Δικαιοσύνης. Δημ. Γούναρης, Υπουργός Στρατιωτικών. Νικόλαος Καλογερόπουλος, Υπουργός των Οικονομικών και προσωρινώς του Επισιτισμού. Παν. Τσαλδάρης, Υπουργός Εσωτερικών και προσωρινώς Συγκοινωνίας. Θεόδ. Ζαΐμης, Υπουργός Παιδείας και προσωρινώς Περίθαλψης. Π. Μαυρομιχάλης, Υπουργός Οικονομίας και προσωρινώς Γεωργίας. Ιωάννης Ράλλης, Υπουργός Ναυτικών. Εις τον Ν. Στράτου προσεφέρθη από τον Πρωθυπουργό οποιοδήποτε Υπουργείο ήθελε επιλέξει. Όμως αυτός αρνήθηκε τη συμμετοχή του σε μία Κυβέρνηση προσωρινού χαρακτήρα.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι η νέα Κυβέρνηση του Δημ. Ράλλη παρέλαβε την εξουσίαν, χωρίς να γίνει η τυπική παράδοση της εξουσίας στη νέα Κυβέρνηση, όπως γίνεται σε κάθε κυβερνητική αλλαγή. Οι τέως Υπουργοί ανεχώρησαν χωρίς τυπικά να παραδώσουν και να ενημερώσουν τους νέους Υπουργούς στα καίρια προβλήματα των Υπουργείων. Μάλιστα δεν έγινε καμία ενημέρωση για

Μετά τη μεγάλη νίκη της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης εδόθη στον Δημ. Ράλλη, ο οποίος άρχισε να εφαρμόζει άμεσα το πρόγραμμα της παράταξής του

Στην Κυβέρνηση του Δημ. Ράλλη Υπουργός Στρατιωτικών ορκίσθηκε ο Δ. Γούναρης, ο οποίος ανέθεσε την αρχιστρατηγία στον εικονιζόμενο αντιστράτηγο Παπούλα. Ο τελευταίος, μόλις είχε ελευθερωθεί από τις φυλακές Αβέρωφ, όπου είχε φυλακισθεί από το καθεστώς του Ελ. Βενιζέλου

την πορεία των εθνικών μας ζητημάτων, ενώ ο πόλεμος στη Μικρά Ασία συνεχιζόταν.

Βέβαια, ο φανατισμός που επικρατούσε δεν επέτρεψε ούτε αυτή την τυπική μεν, αλλά ουσιαστική για τα εθνικά θέματα παράδοση της εξουσίας. Νόμιζε κανείς ότι επρόκειτο περί παραδόσεως ενός κράτους σε κάποιον εχθρόν που είχε εισβάλει στη χώρα.

Όμως η Κυβέρνηση προχώρησε και μετά τον σχηματισμό της απηύθυνε προς τον Ελληνικό λαό το ακόλουθο διάγγελμα: «*Αποχωρησάσης της Κυβερνήσεως την οποίαν η Λαϊκή ετυμηγορία ανέτρεψε και παραιτηθέντος της Αντιβασιλείας του Ναυάρχου Π. Κουντουριώτη, ανέλαβεν την Αντιβασιλείαν, συμφώνως τω Συντάγματι και τοις νόμοις του κράτους, η Α. Μ. η Βασίλισσα-μήτηρ Όλγα. Η Α. Μ. ανέθηκεν ημίν τον καταρτισμόν της νέας Κυβερνήσεως. Ομοσάντες ενώπιον Αύτης τον νεμομοσμένον όρκον προέβημεν αμέσως εις την σύγκλησιν της άρτι εκλεγείσης εθνικής Αντιπροσωπείας, όπως αύτη επιληφθή της ρυθμίσεως των πραγμάτων της χώρας. Με βαθυτάτην την συνείδηση ότι ύψιστα της πατρίδας συμφέροντα επιτάσσουσι τη διατήρησιν της τάξεως και τη διαγεφύρωσιν του χάσματος, το οποίον η διά της πανδήμου λαϊκής ψήφου αποδοκιμασθείσα ολιγαρχία ώρυζεν εν τη χώρα, πάσαν θα καταβάλομεν μέριμνα προς αποκατάστασιν του πολιτεύματος και της ισχύος των νόμων. Γενικώς και αδιακρίτως οι πολίτες ανακτώσι την γαλήνην, ην είχον απωλέσει κατά την περίοδο την τερματισθείσαν διά της ψήφου της παρελθούσης Κυριακής. Ήδη οι Έλληνες αποκαθιστάμενοι ίσοι και ελεύθεροι, πρέπει να έχουσιν απόλυτον πεποίθησιν ότι,*

υπακούοντες εις μόνον το δίκαιον και τον νόμον, θα απολαύσωσι πλήρως της προστασίας των νομίμων συμφερόντων αυτών. Ποιούμεθα έκκλησιν εις τα γενναία αισθήματα του Ελληνικού και του εθνικού στρατού ίνα παράσχωσιν την συνδρομήν των εις το ημέτερον έργον».

Μετά την ορκωμοσία της η νέα Κυβέρνηση έβαλε εμπρός τις διαδικασίες για τη διενέργεια του Δημοψηφίσματος με το ερώτημα της επανόδου ή μη του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Το Δημοψήφισμα προσδιορίστηκε να πραγματοποιηθεί την 22 Νοεμβρίου 1920. Βέβαια, η όλη προετοιμασία έγινε με προσοχή, ώστε το αποτέλεσμα να είναι αδιάβλητο. Όμως, όλοι πίστευαν ότι το αποτέλεσμα θα ήταν σύμφωνο με τις απόψεις της Κυβερνήσεως, η οποία προεκλογικά είχε πάρει θέση υπέρ της επανόδου του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Αντάντ ήταν εναντίον της επανόδου του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Εναντίον ήταν και το κόμμα των Φιλελευθέρων, το οποίο κάλεσε τους οπαδούς να απόσχουν από το Δημοψήφισμα. Παρά ταύτα, ο Ελληνικός λαός είχε αντίθετη άποψη και με το Δημοψήφισμα απεφάνθη να επανέλθει ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος. Έτσι, ο Βασιλιάς επανήλθε στην Αθήνα την 6/19 Δεκεμβρίου 1920, όπου του επεφυλάχθη ενθουσιώδης υποδοχή. Παράλληλα όμως με τις προετοιμασίες για το Δημοψήφισμα η νέα Κυβέρνηση του Δημ. Ράλλη άρχισε να λαμβάνει τα πρώτα επείγοντα κυβερνητικά μέτρα. Έτσι, ο Υπουργός Στρατιωτικών, Δημ. Γούναρης, ανέθεσε την αρχιστρατηγία του στρατού στον Αντιστράτηγο Παπούλα, ο οποίος μόλις είχε ελευθερωθεί από τις φυλακές Αβέρωφ, όπου είχε φυλακιστεί από το καθεστώς της προηγούμενης Κυβερνήσεως του Ελ. Βενιζέλου. Επιτελάρχης του νέου Αρχιστράτηγου τοποθετήθηκε ο Συνταγματάρχης Κ. Πάλλης, αντί του Θ. Πάγκαλου και Υπαρχηγός του Επιτελείου διατηρήθηκε ο από την εποχή του Βενιζέλου υπηρετών Συνταγματάρχης Π. Σαρηγιάννης. Βέβαια, η διατήρηση του Σαρηγιάννη στη νευραλγική αυτή θέση ήταν σφάλμα και πληρώθηκε αργότερα, διότι ο Υπαρχηγός του Επιτελείου εβαρύνετο με πολλές ευθύνες.

Ένα άλλο μεγάλο ζήτημα που είχε να αντιμετωπίσει ο Υπουργός Στρατιωτικών ήταν το ζήτημα των Αξιωματικών εκείνων, οι οποίοι ήσαν πιστοί φίλοι του Ελ. Βενιζέλου και οι οποίοι εγκατέλειψαν τις μονάδες τους και ανεχώρησαν για το εξωτερικό.

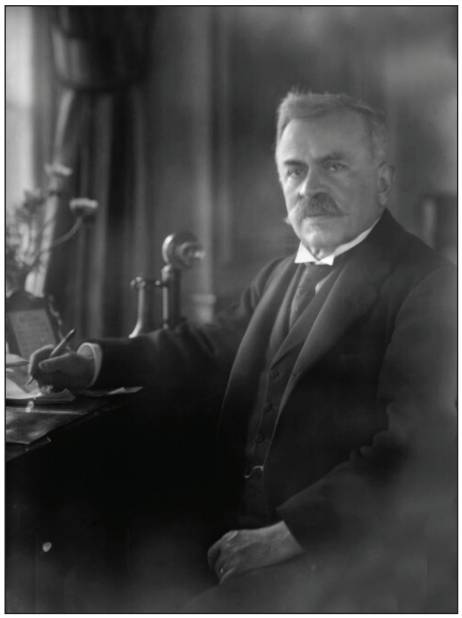
Τέλος, μεγάλο πρόβλημα στο στρατό δημιουργήθηκε με την επαναφορά στην ενεργό υπηρεσία και την προαγωγήν 1.550 αντιβενιζελικών Αξιωματικών που είχαν αποταχθεί, προκάλεσε τη δυσαρέσκεια των βενιζελικών συναδέλφων τους.

Με όλες αυτές τις ενέργειες αναζωογονήθηκε ο φατριασμός στο στράτευμα, πράγμα το οποίον προκάλεσε πολλά προβλήματα και μείωσε το αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων.

Η νέα Διάσκεψη του Λονδίνου 8.2.1921. Η παραίτηση του Δημ. Ράλλη και ο νέος Πρωθυπουργός Ν. Καλογερόπουλος

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι η επιθετική αναγνωριστική προσπάθεια του Ελληνικού στρατού δεν απέδωσε θετικά αποτελέσματα. Αντίθετα, απεδείχθη ότι οι Κεμαλικές δυνάμεις είχαν ενισχυθεί από τη Γαλλία, την Ιταλία και τη Σοβιετική

Ένωση. Όμως η κατάσταση εις την Μικράν Ασίαν εξακολουθούσε να είναι κρίσιμη και να απασχολεί συνεχώς τις συμμαχικές δυνάμεις της Ευρώπης. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στις αρχές Ιανουαρίου 1921, ο Αριστείδης Μπριάν έγινε για 7η φορά Πρωθυπουργός της Γαλλίας και θέλησε να δώσει λύση στο Ελληνοτουρκικό πρόβλημα. Έτσι, πρότεινε να συγκληθεί Διάσκεψη στο Λονδίνο μεταξύ τριών συμμάχων χωρών, της Ελλάδος και της Σουλτανικής Τουρκίας. Με πρόταση όμως του Υπουργού των Εξωτερικών της Ιταλίας, Σφόρτσα, απεφασίσθη να κληθεί και εκπρόσωπος της Κεμαλικής Τουρκίας. Βέβαια, η πρόταση αυτή ήτο παρακινδυνευμένη, διότι δια πρώτη φορά εκαλείτο σε διεθνή συνδιάσκεψη εκπρόσωπος του Κεμαλικού καθεστώς, πράγμα το οποίο σήμαινε την επίσημη αναγνώριση από τις συμμαχικές δυνάμεις του Κεμαλικού καθεστώτος. Η πρόταση του Γάλλου Πρωθυπουργού έγινε δεκτή και από την Αγγλία και η συνδιάσκεψη απεφασίσθη να συγκληθεί στο Λονδίνο την 8η Φεβρουάριου 1921. Μετά την οριστικοποίηση της Διάσκεψης ο Πρεσβευτής της Γαλλίας στην Αθήνα επέδωσε στον Πρωθυπουργό Δημ. Ράλλη πρόσκληση για τη συμμετοχή στη Διάσκεψη της Ελληνικής Κυβέρνησης. Βέβαια, η Ελληνική απάντηση έγινε αμέσως και την ίδια ημέρα εστάλη επιστολή ότι αποδέχεται την πρόσκληση. Εν τω μεταξύ στην Ελλάδα ξέσπασε πολιτική κρίση με παραίτηση της Κυβέρνησης Δημ. Ράλλη.

Μετά την παραίτηση της Κυβέρνης του Δημ. Ράλλη νέος Πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο εικονιζόμενος Νικόλαος Καλογερόπουλος ο οποίος έσπευσε στο Λονδίνο όπου συζητούνταν τα ελληνοτουρκικά προβλήματα

Γιατί όμως παραιτήθη η Κυβέρνηση Δημ. Ράλλη, όταν ο ίδιος είχε αποδεχθεί την πρόσκληση και ετοιμαζόταν να μεταβεί ο ίδιος στο Λονδίνο; Για το θέμα αυτό υπεστηρίχθησαν δύο απόψεις. Η πρώτη άποψη δέχεται ότι την παραίτηση την προκάλεσε ο ίδιος ο Δημ. Γούναρης, διότι πίστευε ότι ο Δημ. Ράλλης δεν μπορούσε να εκπροσωπήσει την Ελλάδα σε μία τέτοια σοβαρή Διάσκεψη, επειδή ήταν σοβαρά ασθενής, πάσχων εκ καρκίνου του στόματος. Αντίθετα, ο υιός του Δημ. Ράλλη, Γεώργιος, υπεστήριζε ότι ο πατέρας του εκείνες τις ημέρες είχε λάβει επιστολή από τον Ελ. Βενιζέλο, ο οποίος δήλωνε ότι τίθεται στη διάθεση της Ελληνικής Κυβέρνησης για τη Διάσκεψη του Λονδίνου. Περιχαρής τότε ο Δημ. Ράλλης έσπευσε να δηλώσει στους Υπουργούς ότι θα ηγηθεί ο ίδιος της Ελληνικής αντιπροσωπείας στο Λονδίνο και θα έχει σύμβουλο τον Ελ. Βενιζέλο. Η δήλωση αυτή του Πρωθυπουργού προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση στο Υπουργικό Συμβούλιο και ο Αρχηγός της πλειοψηφίας και Υπουργός Στρατιωτικών, Δημ. Γούναρης, υπέβαλε παραίτηση από τη θέση του Υπουργού, πράγμα που σήμαινε ότι η Κυβέρνηση ευρίσκετο εις το κενό. Απόπειρα συμβιβασμού απέτυχε, διότι κατά τη στιγμή της διαπραγμάτευσης –όπως υποστηρίζει ο Γεώργιος Ράλλης– ο γηραιός Πρωθυπουργός αντελήφθη τον Δημ. Γούναρη να κάνει νεύματα στους συναδέλφους του Υπουργούς, πράγμα το οποίο τον

Ο Δημ. Γούναρης, Υπουργός των Στρατιωτικών, ο οποίος συνόδευσε τον νέο Πρωθυπουργό Νικ. Καλογερόπουλο στη διάσκεψη του Λονδίνου. Μάλιστα σε σύσκεψη που έγινε στην οικία του Λόυδ Τζωρτ, ο Άγγλος Πρωθυπουργός ενθουσιάστηκε τόσο από την παρουσία του Δημ. Γούναρη ώστε στους ομολόγους του να δηλώσει τα εξής: «Αυτός ήταν ο σημαίνων»

οδήγησε σε παραίτηση από τη θέση του Πρωθυπουργού.

Μετά την παραίτηση του Δημ. Ράλλη Πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Ν. Καλογερόπουλος, ο οποίος ήταν γνωστός ως «γαλλόφιλος». Την επομένη η Κυβέρνηση Νικολάου Καλογερόπουλου ορκίσθηκε και στη συνέχεια, κατά την ομιλία του στη Βουλή, μεταξύ άλλων τόνισε και τα εξής: «*Πάντως η διατήρηση της Συνθήκης των Σεβρών θα αποτελέσει τη μοναδική βάσιν των εν Λονδίνω διαπραγματεύσεων*». Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι Συμπολίτευση και Αντιπολίτευση χειροκρότησαν τον νέο Πρωθυπουργό και οι Φιλελεύθεροι δήλωσαν ότι στο θέμα αυτό θα είναι στο πλευρό της Κυβέρνησης.

Μετά από όλα τα ανωτέρω, η Ελληνική αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Πρωθυπουργό Ν. Καλογερόπουλο, έφθασε στο Λονδίνο στις 4 Φεβρουάριου 1921. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι η Διάσκεψη συνήλθε στο ανάκτορο του Αγίου Ιακώβου και σ' αυτήν πήραν μέρος, εκτός από τους εκπροσώπους των μεγάλων δυνάμεων, οι εκπρόσωποι του Σουλτάνου με το μεγάλο Βεζίρη Αχμέτ Τεφίκ πασά και η Κεμαλική αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Υπουργό των Εξωτερικών της Κυβερνήσεως Αγκύρας Μπεκίρ Σαμή Μπέη, Βουλευτή της Αμάσειας.

Κατά τη διάρκεια της Συσκέψεως ο Γάλλος Πρωθυπουργός Μπριάν κατέβαλε κάθε προσπάθεια να πείσει τον Βρετανό συνάδελφό του, ότι έπρεπε να αναγκασθούν οι Έλληνες σε αποχώρηση υπό όρους από τη Μικράν Ασίαν. Και ως επιχείρημα ο Γάλλος Πρωθυπουργός προέβαλε ότι δεν θα μπορούσαν να κρατήσουν την κατοχή και θα ηττώντο από τον Κεμάλ. Μάλιστα, για να υποστηρίξει με επιχειρήματα τις απόψεις του είχε μαζί του δύο Γάλλους Στρατηγούς, οι οποίοι προσπάθησαν με επιχειρήματα να στηρίξουν τις απόψεις του Γάλλου Πρωθυπουργού.

Βέβαια, από την πλευρά της η Ελληνική αντιπροσωπεία τόσον δημοσία όσον και σε ιδιαίτερες συναντήσεις με τον Λόυδ Τζωρτζ και το επιτελείο του υπεστήριζαν ότι ο Ελληνικός στρατός, ο οποίος ανέρχεται στη Μικράν Ασίαν σε 121.000 άνδρες, είναι σε θέση να συντρίψει τον Τούρκικο στρατό, του οποίου η συνολική δύναμη ανέρχεται σε 65.000 άνδρες, από τους οποίους στο κυρίως μέτωπο εναντίον των Ελλήνων δεν μπορεί να συγκεντρώσει ούτε 35.000. Μάλιστα, σε κάποια στιγμή της ομιλίας του ο Πρωθυπουργός Ν. Καλογερόπουλος δήλωσε τα εξής: «*Μέσα σε τρεις μήνες οι Ελληνικές δυνάμεις είναι σε θέση να εκμηδενίσουν τον στρατό του Κεμάλ και να εκκαθαρίσουν τη χώρα από τους Τούρκους*». Στο σημείο αυτό παρενέβη ο Λόυδ Τζωρτζ και ρώτησε τα εξής: «*Ποία χώρα συγκεκρι-*

μένα εννοείτε;». «Όλη την κατεχόμενη από τους Κεμαλικούς περιοχή» απάντησε ο Πρωθυπουργός Καλογερόπουλος, υπονοώντας προφανώς το σύνολον της Μικράς Ασίας.

Την ίδια αισιοδοξία με τον Πρωθυπουργό Ν. Καλογερόπουλο για την πορεία του Ελληνικού στρατού είχαν και άλλα κρατικά στελέχη. Έτσι, ο Συνταγματάρχης Πτολεμαίος Σαρηγιάννης, ο οποίος μετείχε στην αντιπροσωπεία του Πρωθυπουργού, δήλωσε τα εξής: *«Τα Ελληνικά στρατεύματα είναι έτοιμα ανά πάσα στιγμήν να αρχίσουν την εκστρατείαν και σε πρώτο στάδιο θα εκτελέσουν προέλαση μέχρις Αγκύρας, με την οποίαν θα διαλυθούν οι κύριες δυνάμεις του Κεμάλ»*.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι στο Ελληνικό στρατόπεδο υπήρχε μία μεγάλη αισιοδοξία, η οποία όμως δεν ανταπεκρίνετο στην πραγματικότητα. Και εάν μεν όλα αυτά ελέγοντο διά διαπραγματευτικούς λόγους ήσαν οπωσδήποτε δικαιολογημένα. Όμως όλα αυτά είχαν παρασύρει τον Λόυδ Τζωρτζ σε εσφαλμένες εκτιμήσεις, αρά και σε εσφαλμένους χειρισμούς. Έτσι, όταν ο Γάλλος Πρωθυπουργός Μπριάν πρότεινε σχέδιο αποφάσεως με βάση την εκκένωση της Μικράς Ασίας, το οποίο απέρριψε η Ελλάδα, όπως το απέρριψε και η Κεμαλική αντιπροσωπεία, η οποία αξίωνε την εκκένωση και της Θράκης, ο Άγγλος Πρωθυπουργός δεν επέμενε στην αποδοχήν του, βασιζόμενος στις δυνατότητες του Ελληνικού στρατού.

Βέβαια, σε όλες αυτές τις δυνατότητες του Ελληνικού στρατού δεν πίστευε μόνον η αντιπροσωπεία μας στο Λονδίνο, αλλά ολόκληρη η Ελληνική Κυβέρνηση. Έτσι, στη Συνεδρίαση της Βουλής της 15.2.1921, ο Υπουργός Εξωτερικών Γ. Μπαλτατζής δήλωνε τα εξής: *«Διά των μέσων τα οποία διαθέτει η Ελλάς δύναται άνευ συμμαχικής επικουρίας, να επιτύχει δια της μελετουμένης ήδη στρατιωτικής προελάσεως εντός τριμήνου την πλήρη και ολοσχερή ειρήνευσιν της Ανατολής»*.

Στο ίδιο μήκος κύματος εκινούντο και οι δηλώσεις του Υπουργού Στρατιωτικών Δημ. Γούναρη, ο οποίος έσπευσε στο Λονδίνο την 25 Φεβρουάριου 1919, για να ενισχύσει την Ελληνική αντιπροσωπεία. Μάλιστα, την ίδια ημέρα (25.2.1921) συνάντησε μαζί με τον Πρωθυπουργό, Ν. Καλογερόπουλο, τον Άγγλο Πρωθυπουργό Λόυδ Τζωρτζ στην οικία του. Εκεί και οι δύο Έλληνες επίσημοι διαβεβαίωσαν τον Άγγλο Πρωθυπουργό για τις δυνατότητες του Ελληνικού στρατού, για εμμονή της Ελλάδος στη διατήρηση της Συνθήκης των Σεβρών και για την άρνηση της Ελλάδος να εγκαταλείψει τη Μικράν Ασίαν και τη Θράκην. Την ίδια ημέρα ο Βρετανός Πρωθυπουργός έλεγε στη Διάσκεψη στον Μπριάν και τον Σφόρτσα ότι συναντήθηκε με τον Δημ. Γούναρη και τον Ν. Καλογερόπουλο. Ο πρώτος του έδωσε την εντύπωση ότι αυτός ήταν ο σημαίνων. Ήταν ο Έλλην Μπεκίρ Σαμή Μπέης, ενώ ο Καλογερόπουλος ήταν ο Έλλην Μέγας Βεζύρης. Βέβαια, οι Έλληνες στη Διάσκεψη διευκρίνισαν ότι δεν επρόκειτο να συμβιβασθούν σε ό,τι αφορούσε τη Σμύρνη.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η στάση των Ελλήνων στη Διάσκεψη εξέπεμπε μία μεγάλη αισιοδοξία για μελλοντική νίκη των Ελληνικών στρατευμάτων. Το ίδιο όμως αισιόδοξη ήταν και η πλευρά της Κεμαλικής Τουρκίας, όπου ο Υπουργός Εξωτερικών της Κυβέρνησης της Άγκυρας, Μπεκίρ Σαμή Μπέης, μιλούσε και αυτός για νίκη του Κεμάλ εναντίον των Ελλήνων. Μάλιστα ο ίδιος ο Λόυδ Τζωρτζ έλεγε ότι ουδέποτε είχε δει δύο αντιπάλους, οι οποίοι ήσαν τόσο

πεπεισμένοι ότι ο εις θα νικούσε τον άλλον. Κάτω, λοιπόν, από αυτές τις συνθήκες και την αδιαλλαξία των δύο μερών, της Ελλάδος και της Κεμαλικής Τουρκίας, η Διάσκεψη οδηγείτο σε ναυάγιο. Έτσι, μετά την απόρριψη του πρώτου σχεδίου, οι σύμμαχοι επεξεργάσθηκαν και πρότειναν την 28 Φεβρουάριου 1921 ένα νέο σχέδιο, σύμφωνα με το οποίο: «*Το Βιλαέτιο Σμύρνης θα παραμείνει υπό την Τουρκική κυριαρχίαν. Ελληνική δύναμις θα διατηρηθεί εν τη πόλει της Σμύρνης εν δε τω υπολοίπω Σαντζακίω αύτης η τάξις θα τηρείται υπό της χωροφυλακής στρατολογουμένης κατά εθνικότητας κατ' αναλογίαν προς τον αριθμόν και την κατανομήν των πληθυσμών, ήτις θα τελεί υπό Συμμάχους της αυτής περιοχής και της πόλεως της Σμύρνης. Χριστιανός Διοικητής θα διορίζεται υπό της Κοινωνίας των Εθνών έχων παρ' αυτώ αιρετόν Συμβούλιον*».

Αλλά και η δεύτερη πρόταση που έκαναν οι σύμμαχοι στη Διάσκεψη δεν είχε κανένα αποτέλεσμα, διότι η μεν Ελληνική αντιπροσωπεία διατήρησε επιφυλάξεις, η δε Κεμαλική Τουρκική αντιπροσωπεία ανεχώρησε για την Άγκυρα και δήλωσε ότι θα χρειασθούν 25 ημέρες για να απαντήσουν στα συμμαχικά συμβιβαστικά σχέδια.

Βέβαια, έτσι όπως εξελίχθησαν τα πράγματα η Διάσκεψη δεν μπόρεσε να προσφέρει κάποια ουσιαστική υπηρεσία. Πάντως, από την πλευρά της η Ελλάδα έχασε μία ευκαιρία να απαγκιστρωθεί από την περιπέτεια της Μικράς Ασίας και να περιορισθεί στα κεκτημένα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αποφεύγοντας τη μελλοντική καταστροφή.

Η Γ΄ Συντακτική Συνέλευση

Όπως είναι γνωστό, η Γ΄ Εθνική Συνέλευση εξελέγη την 1/14 Νοεμβρίου 1920 ως Αναθεωρητική Βουλή. Στην πορεία όμως και συγκεκριμένα την 25 Ιανουαρίου / 7 Φεβρουάριου 1921, με ψήφισμά της αυτοανακηρύχθηκε σε Συντακτική Συνέλευση. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, ο οποίος παρέστη στην πανηγυρική έναρξη των εργασιών της Βουλής που προήλθε εκ των εκλογών της 1/14 Νοεμβρίου 1920, την 23 Δεκεμβρίου 1920 / 5 Ιανουαρίου 1921 ανέγνωσεν τον βασιλικό λόγο του θρόνου διά του οποίου εκήρυξε «την έναρξιν της Γ΄ εν Αθήναις Εθνικής Συνελεύσεως». Συγκεκριμένα, εις τον λόγο εκείνο ο Βασιλιάς Μεταξύ άλλων είπε και τα εξής: *«Η ευρεία εντολή δι' ης περιέλαβεν υμάς ο λαός, εντολή ης τα όρια χαράσσονται εκ των γεγονότων της τελευταίας τετραετίας...».* Εκ των ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι οι νικητές των εκλογών έκριναν από την πρώτη στιγμή, ότι δεν εδεσμεύοντο από το Διάταγμα της προκηρύξεως των εκλογών, το οποίο προέβλεπε Αναθεωρητική Βουλή. Αντίθετα, πιστοί σε όσα προεκλογικά διεκήρυξαν, αναγνώρισαν και ανεκήρυξαν τη Βουλή εκείνη διά του από 25 Ιανουαρίου / 7 Φεβρουάριου 1921 ψηφίσματος *«συμφώνως τη εντολή του λαού και το δοθέντι όρκω»* ως Γ΄ εν Αθήναις Συντακτικήν Συνέλευσιν των Ελλήνων.

Έτσι, τρεις ημέρες μετά την έκδοση του ψηφίσματος και συγκεκριμένα την 28 Ιανουαρίου / 10 Φεβρουάριου 1921 η Συνέλευση συγκρότησε Επιτροπή εκ 49 μελών προς κατάρτιση του σχεδίου του νέου Συντάγματος. Η μεγάλη αυτή Επιτροπή όρισε εκ των μελών της 11μελή Επιτροπή εισηγητών, η οποία κατά τη

συνεδρίαση της 6/19 Φεβρουάριου 1921 καθόρισε τα περί καθορισμού της εργασίας αυτών. Βέβαια οι Επιτροπές εργάσθηκαν με ευσυνειδησία και μεγάλη ταχύτητα και ήσαν έτοιμες να παρουσιάσουν το έργο τους εις την Συνέλευση. Όμως η Συνέλευση δεν μπορούσε να ακολουθήσει το έργο των Επιτροπών, αφ' ενός μεν διότι πολλές φορές οι συνεδριάσεις διακόπτοντο για να συζητήσουν γεγονότα που είχαν σχέση με τον πόλεμο και αφ' ετέρου λόγω της συχνής απουσίας του Πρωθυπουργού εις το εξωτερικό, όπου συνεζητούντο διάφορα εθνικά θέματα.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι καίτοι δεν υπήρχαν περιθώρια για να συζητηθούν τα συνταγματικά θέματα, ο ίδιος ο Πρωθυπουργός Δημ. Γούναρης, μιλώντας στη συνεδρίαση της 10/23 Μαΐου 1921, είχε τονίσει τα εξής: «*Είναι επιτακτικώς επιβεβλημένο, όπως η συνέλευσις απασχοληθεί περί το κύριον έργον αυτής ήτοι το Συντακτικόν».* Βέβαια, στην άποψη αυτή του Πρωθυπουργού εκφράσθηκαν αντιρρήσεις. Συγκεκριμένα, ο Ν. Στράτος υπεστήριζε ότι ο χρόνος για μία τέτοια συζήτηση δεν ήταν κατάλληλος λόγω του πολέμου, αλλά και το τεθέν από την κυβερνητική πλειοψηφία αίτημα για Συντακτική Συνέλευση εκάλυπτε απόλυτα τον Βασιλιά Κωνσταντίνο. Επί των ανωτέρω τεθέντων θεμάτων έδωσε αμέσως πειστικές και αποστομωτικές απαντήσεις ο Δημ. Γούναρης, αντικρούοντας τις αιτιάσεις του Ν. Στράτου.

Όμως παρά τις αντιδράσεις της αντιπολίτευσης η Κυβέρνηση προχώρησε στην υλοποίηση των εξαγγελιών της. Έτσι, στις 24 Μαΐου / 6 Ιουνίου 1921, ο Πρόεδρος της Συντακτικής Επιτροπής και γενικός εισηγητής, Νικόλαος Λεβίδης, μιλώντας στη Συνέλευση ανέφερε ότι από τον Φεβρουάριο μήνα που συστήθηκε η Επιτροπή συνεδρίασε εννέα φορές και εξέφρασε την οριστική της γνώμη επί 22 άρθρων του Συντάγματος. Εκτός όμως από αυτά η Επιτροπή των εισηγητών είχε επεξεργασθεί άλλα 34 άρθρα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα μισά από τα άρθρα του Συντάγματος ήσαν έτοιμα προς συζήτηση, όπως τόνισε ο εισηγητής και τα υπόλοιπα δεν χρειάζονταν καμία μεταβολή. Μάλιστα, σε συζήτηση που έγινε ενώπιον του Σώματος, ο εισηγητής διευκρίνισε ότι γρήγορα οι προτάσεις θα υποβληθούν ολοκληρωμένες στο Σώμα προς τελική συζήτηση. Όμως, ο εισηγητής δεν παρέλειψε να αναφέρει και καινοφανείς για την εποχή προτάσεις, όμως η πρόταση για την ενσωμάτωση άρθρου και μάλιστα πρώτου κατά σειράν «περί ανεξαρτησίας και αυτοτέλειας της χώρας». Στη συνέχεια, ανέφερε την περί δημοψηφίσματος πρόταση του Δημ. Γούναρη, καθώς επίσης και το θέμα του «Συμβουλίου των Αντιπροσώπων των Επαγγελματικών και Παραγωγικών Τάξεων».

Βέβαια, και η τελευταία πρόταση, προήρχετο από τις προτάσεις του Δημ. Γούναρη, αλλά η πρόταση συνάντησε μεγάλες αντιδράσεις έναντι της πρότασης για το Δημοψήφισμα, διότι εκρίθη ότι η πρόταση αυτή θα καθιέρωνε ένα «Παρακοινοβούλιο».

Άλλη πρόταση, σημαντική και πρωτοποριακή, ήταν η πρόταση για την παροχή δικαιώματος ψήφου για τις γυναίκες. Βέβαια, την πρόταση αυτή ο Δημ. Γούναρης την έχει εξαγγείλει και προεκλογικά και περιελαμβάνετο και στο προεκλογικό πρόγραμμα του κόμματός του. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε, ότι η Επιτροπή είχε δεχθεί την πρόταση, η οποία είχε λάβει την ακόλουθη διάταξη: *«Νόμος δύναται να ορίσει την απονομή και την έκταση πολιτικών δικαιωμάτων εις τας γυναίκας».* Για το θέμα αυτό έγινε πολύ μεγάλη συζήτηση και οι απόψεις

ήσαν διχασμένες. Μάλιστα, κατά τη σχετική συζήτηση στη Βουλή του Μαΐου του 1922 (19 Μαΐου / 1 Ιουνίου) μιλώντας ο Δημ. Γούναρης τόνισε μεταξύ άλλων και τα εξής: *«Πάντες οι επεξεργασθέντες το θέμα σχεδόν ευρέθησαν σύμφωνοι, διότι δεν επρόκειτο περί καθιέρωσης οιασδήποτε διατάξεως αφορώσης εις την πολιτικήν εξίσωσιν των δύο φύλων, αλλά περί διασαφήσεως ότι το Σύνταγμα δεν απέκλειε ταύτην».* Και τελείωσε την ομιλία του ο Δημ. Γούναρης λέγοντας ότι: *«Καθ' άπαντα τον πολιτισμένον κόσμον έχουσι παραχωρηθεί ταύτα».*

Τέλος, το θέμα αυτό απασχόλησε την Συνέλευση κατά τη συνεδρίαση της 27 Μαΐου / 9 Ιουνίου 1922, οπότε ήλθε προς ψηφοφορία η τελική πρόταση του Δημ. Γούναρη, κατά την οποία στο άρθρο 3 του Συντάγματος προσετίθετο εδάφιον το οποίο είχε ως εξής: «*Διά νόμου ψηφιζομένου από των 2/3 του συνόλου των Βουλευτών δύναται να καταργηθή* εν *όλω ή εν μέρει πάσα διάκρισις των φύλων, όσον αφορά εις την ικανότητα του εκλέγειν, του εκλέγεσθαι και του αναλαμβάνειν οιανδήποτε λειτουργίαν ή υπηρεσίαν».*

Άλλα μεγάλα θέματα, τα οποία απασχόλησαν τη Συνέλευση την περίοδο εκείνη ήταν τα θέματα της Εκπαίδευσης, της Θρησκείας και της Γλώσσας. Αλλά η συζήτηση επ' αυτών δεν μπόρεσε να επεκταθεί, λόγω των γεγονότων που επακολούθησαν. Για μερικά μόνον άρθρα εδόθη χρόνος να συζητηθούν, όπως ήσαν τα άρθρα που αφορούσαν τη Θρησκεία. Δεν συνέβη όμως το ίδιο για τη γλώσσα που ο εισηγητής αναφερόμενος στο έργο της Επιτροπής τόνισε ότι *«κανένας δεν μπορεί με Νομοθετική ή Συντακτική Διάταξη να εμποδίσει τον οποίον δήποτε να γράφει την γλώσσα την οποίαν επιθυμεί. Όμως, η Εθνοσυνέλευση εκπροσωπούσα την Πανελλήνιαν λαϊκή θέληση, δεν θα φανεί δείλη και δεν θα ανεχθεί ποτέ ίνα αι φυλλάδες των μαλλιαρών εξακολουθούσι να μολύνωσι τα της δημοτικής ημών εκπαιδεύσεως διαστραβλούσαι ουχί μόνον τη γλώσσαν των παίδων ημών, αλλά και αυτήν την ψυχήν αυτών».*

Βέβαια, η συζήτηση δεν επεξετάθη, λόγω των πολεμικών γεγονότων και όλοι ζήτησαν την αναβολή της συζήτησης, ώστε τα θέματα αυτά να συζητηθούν άνετα σε χρόνο που οι συνθήκες θα το επιτρέπουν.

Ποίο όμως ήταν το Συνταγματικό έργο της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης; Από τη μελέτη των συζητήσεων της Επιτροπής δια την κατάρτιση του σχεδίου Συντάγματος και κυρίως από τη μελέτη της 11 μελούς Επιτροπής των εισηγητών, αλλά και από τις λίγες συνεδριάσεις της Συνέλευσης, οι οποίες αφιερώθησαν στη συζήτηση αυτή, παρουσιάζεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον και διαφαίνεται η πρόθεση των εισηγητών για να δημιουργήσουν ένα σύγχρονο Σύνταγμα εφάμιλλον πολλών άλλων Ευρωπαϊκών Συνταγμάτων. Όμως, η εξέλιξη των γεγονότων και ιδίως η κατάσταση στη Μικρά Ασία δεν επέτρεψαν να γίνουν οι συζητήσεις που έπρεπε να γίνουν για την ψήφιση ενός σύγχρονου Συντάγματος. Μάλιστα, οι αντίπαλοι της Κυβερνήσεως τους εμέμφοντο εκείνη την περίοδο, διότι ενώ καταρρέει το Μέτωπο, η Συνέλευση ησχολείτο με το ποια θρησκεία θα επικρατούσε στην Ελλάδα ή εάν θα εδίδετο δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες. Βέβαια, οι αντίπαλοι της Κυβερνήσεως, δηλαδή τα κόμματα της αντιπολίτευσης, υπερέβαλλαν όταν έλεγαν τα ανωτέρω για το Συνταγματικό έργο της Κυβέρνησης. Και τούτο διότι η Εθνοσυνέλευση εκείνη την περίοδο ελάχιστα ησχολείτο με το Συνταγματικό έργο και κακώς η αντιπολίτευση επέκρινε την Κυβέρνηση. Παρά ταύτα το Συντακτικό έργο της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης υπήρξε σημαντικό. Τούτο δε οφείλετο εις την επιρροή την οποίαν ασκούσαν και στην Ελλάδα την περίοδο εκείνη τα

Ευρωπαϊκά Συντάγματα και ιδιαίτερα το περίφημο Γερμανικό Σύνταγμα της Βαϊμάρης. Και νομίζουμε ότι ορθώς εκινείτο την περίοδο εκείνη η Ελληνική Εθνοσυνέλευση προς την κατεύθυνση εκσυγχρονισμού του Ελληνικού Συντάγματος. Άλλος παράγων που επηρέασε την Ελληνική Εθνοσυνέλευση προς την ορθή κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού του Ελληνικού Συντάγματος ήταν οι προοδευτικές και ριζοσπαστικές προτάσεις του Δημ. Γούναρη. Και τούτο διότι ο Δημ. Γούναρης, εκτός του θέματος της ψήφου των γυναικών, πρότεινε την εισαγωγή του θεσμού του Δημοψηφίσματος, την αντιπροσώπευση των συμφερόντων, τον καταρτισμό των Υπηρεσιακών Κυβερνήσεων, ως και τις διαδικασίες για την Αναθεώρηση του Συντάγματος. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι οσάκις εδόθη η ευκαιρία, ο Δημ. Γούναρης με μαχητικότητα και επιμονή υπεστήριζε τις καινοτόμες για την εποχή του προτάσεις, παρά τα πρωθυπουργικά του και τα άλλα προβλήματα (πολεμικό μέτωπο, απουσίες στο εξωτερικό, οικονομικό πρόβλημα κ.ά.), τα οποία αντιμετώπιζε η χώρα εκείνη την περίοδο. Όμως η πλειοψηφία της Εθνοσυνέλευσης δεν εφαίνετο πρόθυμος να ακολουθήσει τις προοδευτικές ιδέες του Δημ. Γούναρη. Έτσι, την περίοδο εκείνη χάθηκε μία μεγάλη ευκαιρία να εκσυγχρονισθεί η χώρα μας και να παρακολουθήσει τα μεγάλα και προοδευτικά ρεύματα που είχαν εμφανισθεί εκείνη την περίοδο στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης.

Η ατυχής Ελληνική επίθεση του Μαρτίου του 1921 και ο νέος Πρωθυπουργός Δημ. Γούναρης

Μετά την αποτυχία της Διάσκεψης του Λονδίνου, της 8ης Φεβρουάριου 1921, ο Πρωθυπουργός της Αγγλίας, Λόυδ Τζωρτζ, κάλεσε στην οικία του τον Πρωθυπουργό της Ελλάδας, Ν. Καλογερόπουλο και τον Υπουργό των Στρατιωτικών, Δημ. Γούναρη, για μία ανασκόπηση της όλης κατάστασης. Στη συζήτηση αυτή κατέστη φανερόν ότι η Διάσκεψη δεν έθεσε κανέναν όρο διακοπής των εχθροπραξιών και ότι οι Έλληνες ήσαν ελεύθεροι να προχωρήσουν σε οποιαδήποτε επιχείρηση ήθελαν. Μάλιστα, στη συζήτηση οι Έλληνες επίσημα έθεσαν υπόψη του Λόυδ Τζωρτζ ότι προτίθενται προς ενίσχυση των επιχειρήσεων στη Μικράν Ασίαν να επιστρατεύσουν τρεις νέες ηλικίες. Με τις ηλικίες αυτές θα ενισχυθεί ο Ελληνικός στρατός κατά 45 χιλιάδες άνδρες, πράγμα το οποίο θα ενισχύσει πάρα πολύ τις επιχειρήσεις στη Μικράν Ασίαν. Μάλιστα, για να ενισχύσουν το φρόνημα του Ελληνικού λαού, η πρόσκληση των νέων στρατευμάτων θα γίνει δια Διαγγέλματος του Βασιλιά Κωνσταντίνου, ο οποίος θα επισκεφθεί τις μαχόμενες δυνάμεις στο μέτωπο της Μικράς Ασίας.

Με όλα τα ανωτέρω ο Άγγλος Πρωθυπουργός εφάνη ότι συμφωνούσε και ενέκρινε προκαταβολικώς όλες τις κινήσεις. Μάλιστα, στη συζήτηση ο Λόυδ Τζωρτζ τόνισε ότι: «*ουδέν πρέπει να αφεθεί στην τύχη του, διότι εν αποτυχία των στρατιωτικών επιχειρήσεων θα καθίσταντο οι Τούρκοι ανοικονόμητοι*». Εις ερώτηση του Άγγλου Πρωθυπουργού πότε θα αρχίσουν οι επιχειρήσεις, οι Έλληνες Αξιωματούχοι απάντησαν: Την προσεχή εβδομάδα.

Από την ανωτέρω συζήτηση φαίνεται καθαρά ότι ο Άγγλος Πρωθυπουργός ήτο σύμφωνος με την Ελληνική πολιτική, διότι έτσι μέσω της Ελλάδας εξασφά-

Η επίσκεψη του Δημ. Γούναρη μαζί με τον Πρωθυπουργό Νικ. Καλογερόπουλο στην οικία του Λόυδ Τζωρτζ και τα ενθουσιώδη λόγια του Άγγλου Πρωθυπουργού για τον Δημ. Γούναρη δημιούργησαν τις προϋποθέσεις ώστε σύντομα να ορκισθεί ως Πρωθυπουργός.

λιζε τα Αγγλικά συμφέροντα στην περιοχή της Μικράς Ασίας. Αντίθετα, οι Γάλλοι ήθελαν να εξασφαλίσουν τα δικά τους συμφέροντα μέσω του Κεμάλ.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι είχαν προηγηθεί συνεννοήσεις με τη Διοίκηση της στρατιάς της Μικράς Ασίας, η οποία ανελάμβανε να επιτεθεί με απόλυτη αισιοδοξία και αυτοπεποίθηση για να καταλάβει τη γραμμή Εσκί Σεχίρ, Αφιόν Καραχισάρ. Και πράγματι στις 10 Μαρτίου 1921 η επιχείρηση άρχισε.

Βέβαια, το σχέδιο της στρατιάς προέβλεπε επίθεση του Γ΄ Σώματος στρατού κατά του Εσκί Σεχίρ και του Α΄ Σώματος κατά του Αφιόν Καραχισάρ. Στόχος του σχεδίου ήταν μετά την κατάληψη των δύο αυτών στρατηγικών κόμβων, τα δύο Σώματα θα συνέκλιναν, ώστε να ενωθούν συντρίβοντας τις ενδιάμεσες Τούρκικες δυνάμεις. Όμως τα πράγματα δεν εξελίχθησαν όπως προέβλεπαν τα σχέδια και έτσι είχαμε αντίθετα αποτελέσματα.

Συγκεκριμένα, το Γ΄ Σώμα στρατού εξόρμησε την 10 Μαρτίου 1921 από την περιοχή της Προύσσης με τρεις μεραρχίες πεζικού και μια ταξιαρχία ιππικού. Σε αριθμούς οι άνδρες που αποτελούσαν τις ανωτέρω μονάδες ήσαν 16.000 άνδρες και 1.300 ιππείς με 76 πυροβόλα, από τα οποία τα 12 ήσαν βαρέα. Όμως οι Ελληνικές δυνάμεις είχαν απέναντι τους 24.000 άνδρες πεζικού και 3.000 ιππείς με 52 πυροβόλα, από τη Διοίκηση του τότε Αρχιστράτηγου του Δυτικού μετώπου της Τουρκίας και Αρχηγού του Επιτελείου, Ισμέτ Πασά.

Με άνισες, λοιπόν, δυνάμεις και με όχι επαρκή μέσα μεταφοράς το Γ΄ Σώμα στρατού σκόνταψε στην οχυρωμένη γραμμή Καβαλίστρας-Αβγκίν και μετά από 4ήμερη σκληρή μάχη (14-18 Μαρτίου) αναγκάστηκε να υποχωρήσει χωρίς να καταλάβει το Εσκί Σεχίρ που ήταν ο στόχος του. Βέβαια, ο Αρχιστράτηγος Παπούλας ανέφερε το γεγονός στην Κυβέρνηση και δικαιολόγησε την υποχώρηση λόγω ελλείψεως ενισχύσεων και επαρκούς εφοδιασμού. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι με πρόταση του Γ΄ Σώματος στρατού οι δυνάμεις επανήλθαν στις αρχικές θέσεις εξορμήσεως, αναστέλλοντας συνέχιση επιθέσεως μέχρι αφίξεως ενισχύσεων.

Από την πλευρά του το Α΄ Σώμα στρατού με δύο μεραρχίες συνολικής δύναμης 10.550 άνδρες και 56 πυροβόλα, αντιμετώπισε ισάριθμη περίπου Τούρκικη δύναμη και κατάφερε να καταλάβει το Αφιόν-Καραχισάρ. Στην πορεία όμως αναγκάστηκε να το εγκαταλείψει μετά την απώθηση του Γ΄ Σώματος στρατού, οι Τούρκοι συγκέντρωσαν τον όγκον των δυνάμεών τους στην περιοχή του Αφιόν Καραχισάρ.

Έτσι, η Ελληνική Κυβέρνηση, η οποία είχε διακηρύξει τόσα πολλά και περί-

μενε μεγάλη νίκη, αντιμετώπιζε δύσκολη κατάσταση. Και τούτο διότι η νέα αποτυχία έρχεται να προστεθεί στις αποτυχίες του Δεκεμβρίου. Αντίθετα, για τους Τούρκους τα αποτελέσματα ήσαν πολύ ενθαρρυντικά. Μάλιστα, σε τηλεγράφημα του Μουσταφά Κεμάλ προς τους στρατιωτικούς ηγέτες της περιοχής έγραφε μεταξύ άλλων και τα εξής: *«Δεν κατανικήσατε μόνον τον εχθρόν, αλλά ταυτοχρόνως ανατρέψατε την άτυχη μοίρα του έθνους. Ολόκληρη η χώρα μας, συμπεριλαμβανομένων των κακή τη μοίρα κατειλημμένων από τον εχθρό περιοχών, εορτάζει σήμερον τον θρίαμβόν σας».*

Ο Πρωθυπουργός της Αγγλίας David Lloyd George (1863-1945)

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε ένα γεγονός το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, στο χωριό Ινονού, Β.Δ. του Εσκί Σεχίρ, κρίθηκε η μάχη στον τομέα του Γ΄ Σώματος στρατού. Ακριβώς στο ίδιο χωριό είχε κριθεί η τύχη της «επιθετικής αναγνωρίσεως του Δεκεμβρίου του 1920». Και στις δύο περιπτώσεις ο Ισμέτ πασάς διοικούσε τα Τουρκικά στρατεύματα, γι' αυτό αργότερα, όταν οι Τούρκοι αποκτούσαν νέα επώνυμα, ο Ισμέτ πασάς, τιμής ένεκεν, ονομάσθηκε Ινονού, λόγω των δύο μεγάλων επιτυχιών που είχε εναντίον του Ελληνικού στρατού, στο χωριό Ινονού.

Πώς όμως αντέδρασε η Ελληνική Κυβέρνηση στην ήττα του Μαρτίου; Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ενώ ακόμη διεξήγετο η μάχη στο Τουρκικό έδαφος, η Ελληνική αντιπροσωπεία επέστρεφε από τη Διάσκεψη του Λονδίνου. Βέβαια, πρώτη πράξη ήταν η παραίτηση της Κυβερνήσεως Ν. Καλογερόπουλου και η ανάληψη της εξουσίας από τον Αρχηγό της πλειοψηφίας Δημήτριο Γούναρη. Τη νέα από τον Δημ. Γούναρη Κυβέρνηση απετέλεσαν οι εξής: Δημ. Γούναρης Πρωθυπουργός και Υπουργός Δικαιοσύνης, Ν. Θεοτόκης Υπουργός Στρατιωτικών, Γ. Μπαλτατζής, Υπουργός Εξωτερικών, Π. Μαυρομιχάλης Υπουργός Ναυτικών, Π. Τσαλδάρης Υπουργός Συγκοινωνίας, Π. Πρωτοπαπαδάκης Υπουργός Οικονομικών, Σπ. Στάης Υπουργός Εσωτερικών, Κ. Τερτίπης Υπουργός Γεωργίας, Θ. Ζαΐμης Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης, Α. Καρτάλης Υπουργός Περίθαλψης. Το μεγάλο όμως ερώτημα, το οποίο προβλημάτιζε τον Ελληνικό λαό ήταν το εξής: Πώς ο Δημ. Γούναρης, που ως τώρα απέφευγε να αναλάβει τις πρωθυπουργικές ευθύνες, για να μην προκαλέσει τις συμμαχικές αντιδράσεις, ανελάμβανε τον Πρωθυπουργικό θώκο; Τι είχε μεσολαβήσει ώστε να ορκισθεί ως Πρωθυπουργός ο Αρχηγός της πλειοψηφίας; Βέβαια, η αλλαγή αυτή και η απόφαση του Δημ. Γούναρη να αναλάβει την Πρωθυπουργία οφείλεται εις την επίσκεψη στο Λονδίνο, όπου οι ηγέτες των συμμαχικών χωρών και ιδιαίτερα ο Λόυδ Τζωρτζ, τον περιέβαλαν με μεγάλη εμπιστοσύνη και όλοι απορούσαν γιατί ο Δημ. Γούναρης δεν είχε γίνει ακόμα Πρωθυπουργός της χώρας.

Πέραν των ανωτέρω, στην απόφαση να γίνει Πρωθυπουργός ρόλο σημαντικό

έπαιξαν και ορισμένες άλλες λεπτομέρειες, οι οποίες ήρθησαν μετά το ταξίδι στο Λονδίνο.

Είναι ανάγκη εδώ να σημειώσουμε, ότι η Κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη, μετά την ορκωμοσία της, εμφανίσθηκε στην εθνική αντιπροσωπεία την 29η Μαρτίου (11 Απριλίου) 1921. Κατά τη συνεδρίαση εκείνη ο Δημ. Γούναρης προέβη σε συνοπτικές ανακοινώσεις σχετικά με τις συζητήσεις που είχαν γίνει στο Λονδίνο και στη συνέχεια ανεφέρθη στις επιχειρήσεις που γίνονταν εκείνη την περίοδο στη Μικράν Ασίαν. Στη συνέχεια ο Πρωθυπουργός εξήρε την αναγνωρισθείσαν υπό των συμμάχων ελευθερίαν κινήσεων. Τούτο όμως δεν απετέλει επιτυχία εφ' όσον η Ελλάδα αβοήθητος θα είχε να αντιμετωπίσει έναν ισχυρόν αντίπαλον. Στη συνέχεια ο Δημ. Γούναρης αναφέρθηκε στη Γαλλοτουρκική συμφωνία, της οποίας και μόνον η υπογραφή εστρέφετο εναντίον των Ελληνικών συμφερόντων. Βέβαια, ο Δημ. Γούναρης ζήτησε από την εθνική αντιπροσωπεία να επιτραπεί η κήρυξη του στρατιωτικού νόμου, υποσχεθείς να γίνει η εφαρμογή του σε περιορισμένη κλίμακα και όπου η χρήση του θα ήταν αναγκαία. Όσον αφορά την άδεια για την εφαρμογή του νόμου περί καταστάσεως πολιορκίας, αφορούσε μόνον τις διατάξεις «*περί λογοκρισίας του τύπου και εν γένει πάσαν ανακοίνωσιν και δημοσίευσιν σχετιζόμενη με τα στρατιωτικά και ναυτικά πράγματα*».

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι κατά τη συνεδρίαση της Βουλής την 31η Μαρτίου (13 Απριλίου) διεξήχθη συζήτηση επί των ανακοινώσεων του Πρωθυπουργού Δημ. Γούναρη. Μιλώντας εκ μέρους του κόμματος των Φιλελευθέρων ο Π. Δαγκλής βρήκε ασαφείς και ανεπαρκείς τις ανακοινώσεις του Πρωθυπουργού και εξέφρασε την απορίαν «*πώς να επιτευχθεί δια πάσης θυσίας η εφαρμογή της Συνθήκης των Σεβρών;*». Στη συνέχεια ο εκπρόσωπος των Φιλελευθέρων αναφέρθηκε στην ανάγκη της ενισχύσεως του στρατεύματος, καθώς και της διπλωματικής προνοίας δια στενωτέραν επαφήν και συνεργασίαν μετά των συμμάχων.

Στη συνέχεια τον λόγο πήρε ο Γεώργιος Εξηντάρης, εκπρόσωπος και αυτός του κόμματός των Φιλελευθέρων, ο οποίος άσκησε κριτική κατά της εξωτερικής πολιτικής της Κυβερνήσεως. Συγκεκριμένα, ο Γ. Εξηντάρης αναφέρθηκε στις εξελίξεις μετά τις εκλογές και τόνισε τα εξής: «*Ήταν θλιβερό άγγελμα η πρόσκληση των Τούρκων να συμμετάσχουν εις την Διάσκεψιν του Λονδίνου και επιμένω εις την διαπίστωσιν της δυσμενείας των Δυνάμεων εξ αφορμής των εκλογών της 1/14 Νοεμβρίου 1920*».

Όμως ενδιαφέρουσα ήταν και η αγόρευση του Νικολάου Στράτου, ο οποίος ανέλυσε τις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις δια να αποδείξει ότι επήλθε ουσιώδης μεταβολή εις τη Συνθήκη των Σεβρών προς όφελος της Τουρκίας. Και κατέληξε ότι δεν υπάρχει άλλη οδός από την έντονον στρατιωτική δράσιν. Δεν εφείσθη δε των μέχρι τότε στρατιωτικών υπευθύνων, δι' αυτό άλλωστε και επρότεινε την ανασυγκρότηση του Γενικού Στρατηγείου, εκφράζοντας προς τούτο το κοινό αίσθημα.

Η νέα Κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη και η διακοίνωση των Ευρωπαίων Υπουργών Εξωτερικών προς την Ελλάδα και την Τουρκία

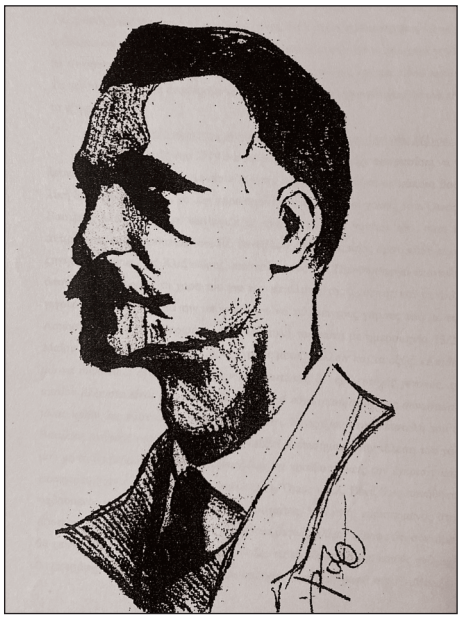
Μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης του Δημ. Γούναρη, ο Βασιλιάς άρχισε τις διαβουλεύσεις για την ανάθεση της εντολής σχηματισμού Κυβερνήσεως σε νέο πρόσωπο. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι κανένα άλλο πρόσωπο δεν μπορούσε να συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία εκτός από τον Δημ. Γούναρη. Και τούτο διότι ο Δημ. Γούναρης διατηρούσε την αριθμητική υπεροχή επειδή κατά την ψηφοφορία στη Βουλή, όταν κατεψηφίσθη η Κυβέρνησή του, δεν είχαν ψηφίσει οι 13 Υπουργοί της Κυβερνήσεως. Έτσι, η δύναμη των Κυβερνητικών Βουλευτών ήταν 168, διότι στους 155 που υπερψήφισαν την Κυβέρνηση πρέπει να υπολογισθούν και 13 Υπουργοί, οπότε η δύναμη των Βουλευτών που στήριζαν τον Δημ. Γούναρη ήσαν 168. Για το λόγο αυτό οι διαβουλεύσεις του Βασιλιά Κωνσταντίνου δεν μπόρεσαν να έχουν κανένα θετικό αποτέλεσμα.

Πέραν όμως των ανωτέρω, εκείνη την περίοδο αναμένονταν να συζητηθεί στο Παρίσι το Ελληνικό πρόβλημα, για το οποίο η κρίση δεν μπορούσε να παραταθεί περαιτέρω. Έτσι, ο Βασιλιάς ανέθεσε μετά από διαβουλεύσεις την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης και πάλιν στο Δημ. Γούναρη. Μετά τη νέα εντολή ο Δημ. Γούναρης προέβη σε ευρύ ανασχηματισμό και η νέα Κυβέρνηση παρουσιάσθηκε στη Βουλή την 5/18 Μαρτίου 1922 και έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης. Συγκεκριμένα, επί 303 παρόντων υπέρ της Κυβερνήσεως ψήφισαν 164, ενώ εναντίον της ψήφισαν 86 του κόμματος των Φιλελευθέρων και 53 οι οποίοι συνετάχθησαν με την άποψη του Ν. Στράτου, ο οποίος αρνήθηκε να ψηφίσει την Κυβέρνηση, διότι θα ακολουθούσε την ίδια πολιτική. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι εις τον αριθμό των ψηφισάντων δεν υπολογίσθησαν οι ψήφοι των Υπουργών.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι η νέα Κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη είχε πλήρως ανασχηματισθεί με πολλά νέα πρόσωπα. Έτσι, εκτός από τον Γ. Μπαλτατζή που παρέμεινε στο Υπουργείο Εξωτερικών, τον Π. Πρωτοπαπαδάκη που έμεινε και αυτός στο Υπουργείο Οικονομικών και τον Ν. Θεοτόκη στο Υπουργείο Στρατιωτικών, όλοι οι άλλοι Υπουργοί ήσαν νέοι. Η σύνθεση λοιπόν της νέας Κυβέρνησης είχε ως εξής: Πρωθυπουργός και Υπουργός Δικαιοσύνης ο Δημ. Γούναρης, Υπουργός Εσωτερικών ο Μιχαήλ Γούδας, Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης ο Κωνσταντίνος Πολυγένης, Υπουργός Οικονομικών και Προσωρινώς του Επισιτισμού Π. Πρωτοπαπαδάκης, Υπουργός Εθνικής Οικονομίας ο Λουκάς Κανακάρης-Ρούφος, Υπουργός Συγκοινωνιών ο Υποστράτηγος Ξ. Στρατηγός, Υπουργός Γεωργίας ο Αθανάσιος Αργυρός και Υπουργός Περίθαλψης ο Μάρκος Θεοδωρίδης.

Πρέπει στο σημείο αυτό να τονίσουμε, ότι την περίοδο εκείνη διεπράχθη ένα μεγάλο πολιτικό ατόπημα. Συγκεκριμένα, ο Βασιλιάς κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων για την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως, κατά παράβαση μονίμου κοινοβουλευτικής τακτικής δεν κάλεσε καθόλου τον Αρχηγό του κόμματος των Φιλελευθέρων, ο οποίος εκπροσωπούσε στη Βουλή το μεγαλύτερο πολιτικό κόμμα. Βέβαια, οι εισηγηθέντες εις τον Βασιλιά τα ανωτέρω, αντελήφθησαν το λάθος των και δια διαφόρων άλλων πράξεων προσπάθησαν να επανορθώσουν το μεγάλο πολιτικό τους ατόπημα.

Μέσα σε αυτή τη θύελλα των πολιτικών ανακατατάξεων και των πολιτικών

Οι μεγάλες συζητήσεις στη Βουλή και οι διαβουλεύσεις του Βασιλιά Κωνσταντίνου οδήγησαν στην παραίτηση της Κυβέρνησης του Δημ. Γούναρη. Ωστόσο, κανένα κόμμα στη Βουλή δεν διέθετε την απαιτούμενη πλειοψηφία κι έτσι η εντολή εδόθη πάλι στον Αρχηγό της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης Δημ. Γούναρη

εξελίξεων συνήλθαν στις 9/22 Μαρτίου 1922 οι Υπουργοί των Εξωτερικών των τριών μεγάλων Δυνάμεων. Από την πλευρά της Γαλλίας μετείχε ο Πρωθυπουργός Ρ. Πουανκαρέ, ο οποίος διατηρούσε και το χαρτοφυλάκιο των Εξωτερικών, από την Αγγλία ο Λόρδος Κώρζον και από την Ιταλία ο νέος Υπουργός των Εξωτερικών Schanzer. Πρώτο θέμα στη διάσκεψη των Παρισίων ήταν το Μικρασιατικό πρόβλημα, όπου οι σύμμαχοι ήθελαν να δοθεί οπωσδήποτε λύση. Για το λόγο αυτό απηύθυναν διακοίνωση στις εμπόλεμες χώρες με την οποία ζητούσαν σύναψη ανακωχής για να επακολουθήσει η εκκένωση της Μικράς Ασίας υπό του Ελληνικού στρατού υπό ορισμένους όρους και προϋποθέσεις. Βέβαια, η Ελλάδα απεδέχθη αμέσως την ανακωχή με ορισμένες επιφυλάξεις ως προς τους στρατιωτικούς όρους αυτής. Οι Τούρκοι απάντησαν με καθυστέρηση δέκα ημερών, αλλά εξάρτησαν την ανακωχή εκ της ταυτοχρόνου εκκενώσεως της Μικράς Ασίας.

Μετά τα ανωτέρω και συγκεκριμένα στις 13/26 Μαρτίου 1922, οι τρεις Υπουργοί των Εξωτερικών απηύθυναν νέα διακοίνωση προς την Ελλάδα και την Τουρκία. Τη διακοίνωση αυτή συνόδευσε εκτενές μνημόνιο, στο οποίο εξετίθεντο οι αντιλήψεις των Δυνάμεων σχετικά με τις προτάσεις για ειρήνευση στην περιοχή. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι το μνημόνιο υπερέβαινε τα όρια της φιλοφροσύνης και σε ορισμένα σημεία κολάκευε υπέρμετρα τους Τούρκους. Οι κυριότεροι των όρων τους οποίους περιείχε ήσαν δυσμενέστεροι για τους Έλληνες σε σύγκριση με άλλες προτάσεις που είχαν προηγηθεί στο παρελθόν, συγκεκριμένα το μνημόνιο προέβλεπε τα εξής: *«Η εκκένωση της Μικράς Ασίας θα επραγματοποιείτο εντός τεσσάρων μηνών, βάσει σχεδίου το οποίο θα είχαν εκπονήσει στρατιωτικοί υπό την Προεδρία του Στρατάρχη Φος. Στη συνέχεια προτείνονταν διάφορα μέτρα δια την εξασφάλιση των μειονοτήτων, ενώ η Κοινωνία των Εθνών θα επόπτευε με ειδικές επιτροπές την εφαρμογή των αποφάσεων. Περαιτέρω εγένετο λόγος για τα θέματα των στενών και για την Κωνσταντινούπολη, ενώ η Ελληνική μεθόριος απεμακρύνετο ακόμη περισσότερο από την πόλη»*. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι διά της νέας συνοριακής γραμμής η Ραιδεστός περιήρχετο πλέον στην Τουρκία και το μόνο που κέρδιζε η Ελλάδα ήταν η Αδριανούπολη. Έτσι, δια των προτάσεων αυτών, όλες οι Ελληνικές βλέψεις εθυσιάζοντο κατ' ουσίαν, ενώ ταυτόχρονα η πολιτική του Λόυδ Τζωρτζ εδέχετο βαρύ πλήγμα χάρη του γενικότερου συμφέροντος. Όμως παρά τις μεγάλες παροχές προς την Τουρκία, η απάντηση των Τούρκων ήταν αρνητική.

Βέβαια, η αρνητική απάντηση των Τούρκων είχε σαν συνέπεια να ακολουθήσουν και άλλες ανταλλαγές διακοινώσεων, χωρίς όμως κανένα αποτέλεσμα.

Ο Πρωθυπουργός Δημ. Γούναρης με Υπουργούς της Κυβέρνησής του μετά από την επίσημη τελετή της ορκωμοσίας

Και έτσι, η κατάσταση οδηγείτο σε διπλωματική αποτελμάτωση. Μετά από όλα τα ανωτέρω οι άλλες δυνάμεις δεν είχαν καμία περαιτέρω διάθεση, η δε Μεγάλη Βρετανία δεν είχε καμία δύναμη για να επιβάλει οποιαδήποτε λύση, έστω και την πλέον ευνοϊκή για την Τουρκία. Έτσι, η Ελλάδα ευρέθη σε πλήρη αδιέξοδο. Μάλιστα ήταν τόσο δύσκολη η θέση της, ώστε πλέον δεν μπορούσε ούτε και να εκβιάσει. Και τούτο διότι ουσιαστικά η Ελληνική Κυβέρνηση είχε ηττηθεί στο στρατιωτικό πεδίο και τώρα «ηττήθη» και στο διπλωματικό, αφού και η εν λευκώ «παράδοση» εις την κρίση των συμμάχων δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα.

Από την πλευρά της η Τουρκία ήταν η μεγάλη κερδισμένη και δεν είχε να κάνει τίποτε άλλο παρά να περιμένει. Βέβαια, ο χρόνος ήταν υπέρ της, διότι εκτός των άλλων η Ελλάδα και οι Έλληνες κατατρύχοντο από έριδες και οξύτατα πάθη, τα οποία είχαν επηρεάσει δυσμενώς την πολιτική κατάσταση της χώρας.

Όμως, όλη αυτή η κατάσταση είχε επηρεάσει δυσμενώς την Κυβέρνηση του Δημητρίου Γούναρη, η οποία εστηρίζετο σε μία πλειοψηφία η οποία δεν είχε ιδεολογική και πολιτική βάση. Και τούτο διότι η σχηματισθείσα πλειοψηφία την 1/14 Νοεμβρίου 1920 εστρέφετο εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου και υπέρ της επανόδου του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Έτσι, η πλειοψηφία της λεγόμενης Ηνωμένης Αντιπολίτευσης ήταν ένα πραγματικό Μωσαϊκό. Βέβαια, στην παράταξη αυτή πλειοψηφούσε το Λαϊκό Κόμμα του Δημ. Γούναρη, αλλά υπήρχαν και άλλες ομάδες και ανεξάρτητοι Βουλευτές, οι οποίες δημιουργούσαν διάφορα προβλήματα και έτσι εκλονίζετο η ενότητα της παράταξης.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι δεν είχε παρέλθει ούτε ένας χρόνος από τις εκλογές της 1/14 Νοεμβρίου 1920 και η Κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη άρχισε να αντιμετωπίζει προβλήματα κυβερνητικής αστάθειας. Εκείνο όμως που ένωνε

κάπως την παράταξη ήταν η πλήρης νίκη ή η πλήρης ένωση ενώπιον του κοινού κινδύνου. Όμως από της ανοίξεως του 1922 τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν ριζικά. Μάλιστα την επόμενη της ημέρας κατά την οποία η νέα Κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη έτυχε ψήφου εμπιστοσύνης, ήλθαν στο φως της δημοσιότητας ποιες παρασκηνιακές ενέργειες κατεβλήθησαν για την ανατροπή της Κυβερνήσεως, καθώς και δια την επιτυχίαν της διατήρησης στην εξουσίαν. Όμως παρά την κρισιμότητα της κατάστασης και τη σκληρή πραγματικότητα που αντιμετώπιζε το έθνος, οι πολίτες και οι περισσότεροι πολιτικοί δεν είχαν συνειδητοποιήσει πού οδηγούσε τη χώρα η τραγική κατάσταση στην οποία είχαν οδηγηθεί.

Έτσι, στη συνεδρίαση της 11/24 Μαρτίου 1922, η εθνοσυνέλευση ευρίσκετο σε ταραχή, διότι την προηγούμενη ημέρα ο Πρωθυπουργός είχε ανακοινώσει συλλογικό διάβημα των τριών Πρεσβευτών περί της προτάσεως των τριών Υπουργών των Εξωτερικών για ανακωχή. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα δημοσιεύματα των εφημερίδων έδιδαν περισσότερες πληροφορίες και σχολιάζοντας γενικά την ενέργεια, διέβλεπαν ότι στο προοίμιο της ανακοίνωσης περιλαμβάνονταν και πολιτικοί όροι. Βέβαια, για τους στρατιωτικούς όρους οι αντιπολιτευόμενοι την Κυβέρνηση δεν είχαν αντίρρηση για οποιαδήποτε ενέργεια ήθελε επιλέξει η Κυβέρνηση. Όμως επέμεναν για τους πολιτικούς όρους και ζητούσαν από την Κυβέρνηση μεγαλύτερη και λεπτομερή ενημέρωση. Η Κυβέρνηση ηρνείτο να ενημερώσει τη Βουλή και η συνεδρίαση επανελήφθη στις 14/27 Μαρτίου 1922. Στη συνεδρίαση αυτή ο Υπουργός Εξωτερικών ανακοίνωσε τα έγγραφα της ανακωχής, εις τα οποία δεν συμπεριλαμβάνετο το ενδιαφέρον μνημόνιο της 13/26 Μαρτίου 1922 των τριών Υπουργών των Εξωτερικών, εις το οποίο εξετίθεντο οι απόψεις των συμμάχων χωρών επί των προτάσεων ειρήνης. Πέραν των ανωτέρω, έγινε ιδιαίτερη συζήτηση για το θέμα της Θράκης, στην οποία έλαβαν μέρος και οι Βουλευτές της Θράκης, διότι αφορούσε την ιδιαίτερη πατρίδα των. Βέβαια, η συζήτηση επανελήφθη και την 19 Μαρτίου/1 Απριλίου 1922, όταν πλέον οι πληρεξούσιοι εγνώριζαν την πραγματική κατάσταση, οπότε η συζήτηση στη Βουλή γενικεύθηκε και εκτραχύνθηκε. Στη φάση αυτή ο Πρωθυπουργός Δημ. Γούναρης εκαλύπτετο πίσω από την καθυστέρηση της απάντησης των Τούρκων και δήλωνε ότι δεν μπορούσε να προβεί σε καμία ενέργεια αν δεν απαντούσαν οι αντίπαλοι επί του θέματος της ανακωχής.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι ο Δημ. Γούναρης ουσιαστικά είχε αποδεχθεί τη μεσολάβηση των τριών συμμάχων και ιδιαίτερα της Αγγλίας. Όμως η όλη υπόθεση δεν είχε συνέχεια, διότι υπήρχε η αδιάλλακτη άρνηση του Κεμάλ. Πάντως στη συνεδρίαση εκείνη ο Πρωθυπουργός απεδέχθη την ευθύνη, αλλά περιορίσθηκε μόνον σε αυτή και αρνήθηκε να δεχθεί έλεγχο της διαχειρίσεώς του εφ' όσον η Κυβέρνηση δεν ήταν σε θέση να προβεί σε λογοδοσία. Μετά από όλα τα ανωτέρω, το μόνο το οποίο μπορούσε να τεθεί ήταν θέμα εμπιστοσύνης προς την Κυβέρνηση.

Στη συνέχεια διεξήχθη οξεία συζήτηση μεταξύ του Πρωθυπουργού και του Ν. Στράτου. Στην πορεία παρενέβη και ο εκπρόσωπος των Φιλελευθέρων Π. Δαγκλής, καθώς και οι Βουλευτές της Θράκης, οι οποίοι ζητούσαν να λογοδοτήσει η Κυβέρνηση. Όμως ο Γούναρης αρνήθηκε και ζήτησε να τεθεί θέμα εμπιστοσύνης προς την Κυβέρνηση. Τελικά, η συζήτηση κατέληξε σε ψηφοφορία. Στην ψηφοφορία παρέστησαν 236 Βουλευτές και απείχαν οι Υπουργοί. Υπέρ

της Κυβέρνησης ψήφισαν 163 και την καταψήφισαν 52, ενώ ένας Βουλευτής αρνήθηκε ψήφο. Όμως η νίκη αυτή ήταν εφήμερος, διότι ακολούθησαν ραγδαίες εξελίξεις.

Το οικονομικό πρόβλημα της Ελλάδας και η διχοτόμηση του χαρτονομίσματος

Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα, το οποίο είχαν να αντιμετωπίσουν οι Κυβερνήσεις του 1920, εκτός από τον πόλεμο στη Μικρά Ασία, ήταν το οικονομικό πρόβλημα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η οικονομική κατάσταση της χώρας και πριν από την 1η Νοεμβρίου 1920 δεν ήταν ρόδινη. Ο τιμάριθμος με βάση το 100 το 1914 είχε φθάσει το 1920 στο 35%. Επίσης, ο προϋπολογισμός είχε μεγάλη χάσμα και η αβέβαιη προοπτική του πολέμου είχε συσσωρεύσει όλα τα δυσμενή οικονομικά και δημοσιονομικά προβλήματα. Βέβαια, υπήρχε το μεγάλο οικονομικό δάνειο που αποτελούσε μεγάλη ελπίδα για το παρόν και το μέλλον της χώρας μας. Όμως η ραγδαία επιδείνωση της Αγγλικής Οικονομίας καθιστούσε προβληματική τη χορήγηση των δικών της δόσεων προς την Ελλάδα. Βέβαια, στην ίδια κατάσταση με την Αγγλική Οικονομία ήταν και η Οικονομία της Γαλλίας, η οποία διέκοψε και αυτή τις δόσεις του πολεμικού δανείου προς την Ελλάδα. Έτσι, η κατάσταση των Δημοσίων Οικονομικών της χώρας από της 1ης Νοεμβρίου 1920 είχε επιδεινωθεί. Η δανειακή προσφυγή στην ελεύθερη αγορά απέτυχε, διότι πλέον δεν παρείχαν οι συμμαχικές Κυβερνήσεις τις απαραίτητες δανειακές εγγυήσεις. Και μετά από όλα τα ανωτέρω δεν απέμεινε στο Ελληνικό Κράτος παρά μόνον η φορολογία και η εκδοτική μηχανή. Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι η φορολογία είχε φθάσει στα άκρα και δεν υπήρχαν περιθώρια περαιτέρω φορολόγησης του Ελληνικού λαού. Όμως και η έκδοση χαρτονομίσματος το Νοέμβριο του 1920 είχε φθάσει τα 600.000.000 δραχμές, δηλαδή είχε ξεπεράσει τα επιτρεπόμενα όρια. Παρά ταύτα η έκδοση χαρτονομίσματος συνεχίσθηκε όχι μόνο για να αντιμετωπισθούν οι πολεμικές δαπάνες, αλλά και να αποζημιωθούν οι «διωχθέντες» από το Βενιζελικό καθεστώς.

Αποτέλεσμα όμως αυτής της πολιτικής ήταν ο τιμάριθμος με βάση 1914 = 100, από το 1920 έως τέλη του 1922 να ανέλθει από 359 μονάδες σε 737. Και η δραχμή η οποία τον Οκτώβριο του 1920 είχε την ισοτιμία 1 λίρα = 35 δραχμές, έφθασε τον Φεβρουάριο του 1922 στην ισοτιμία 1 λίρα = 97 δραχμές. Βέβαια, η κατάσταση αυτή είχε απογοητεύσει τους πάντες, με πρώτους τα μέλη της Κυβερνήσεως Δημ. Γούναρη, οι οποίοι πίστευαν ότι εάν δεν ευρίσκετο κάποιος τρόπος δανεισμού, η χώρα θα κατέρρεε οικονομικά.

Εκείνη τη δύσκολη στιγμή και αφού η σύναψη δανείου από την Αγγλία είχε τελικά αποκλεισθεί και η χώρα ευρίσκετο σε δεινή οικονομική κατάσταση, ο Υπουργός των Οικονομικών, Π. Πρωτοπαπαδάκης, ενεπνεύστει τη διχοτόμηση του νομίσματος. Αξίζει να αναφέρουμε τι γράφει ο βιογράφος του Π. Πρωτοπαπαδάκη για την ιστορική εκείνη στιγμή.

«Βαρύθυμοι ήσαν ο Πρωθυπουργός και ο Υπουργός των Οικονομικών, όταν ο πρώτος γύρισε από την Ευρώπη (τον Φεβρουάριο του 1922) με άδεια χέρια. Και ξαφνικά, ο δεύτερος τινάχθηκε για να πη στον Γούναρη: 'Δημητράκη, τα ηύρα τα λεπτά'.

Η μεγάλη οικονομική κρίση η οποία βασάνιζε τη χώρα από το 1920 και οι αρνήσεις των Συμμάχων να βοηθήσουν την Ελλάδα παρά τις υποσχέσεις των, οδήγησαν τον Πρωθυπουργό Δημ. Γούναρη να δεχθεί την πρόταση του Υπουργού των Οικονομικών Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη για διχοτόμηση του εθνικού νομίσματος

Ο Γούναρης έμεινε εμβρόντητος και τον κοίταζε με ολάνυκτα και ακίνητα τα μάτια χωρίς να αρθρώσει λέξιν. Ο Πρωτοπαπαδάκης αντί άλλης εξηγήσεως έβγαλε από το πορτοφόλι το εν εκατοντάδραχμου χαρτονόμισμα, το έκοψε εις δύο και επέδειξε τα τεμάχια, κρατών αύτα προ των εκστατικών οφθαλμών του φίλου του. Ο Γούναρης δεν κατάλαβε τι συνέβαινε. Ένόμισα πως τρελάθηκε' έλεγε κατόπιν. Αφού λοιπόν ο Πρωτοπαπαδάκης μειδιόν απήλαυσε το θέαμα το οποίον παρείχε ο άναυδος φίλος του, απεφάσισε να του εξηγήσει το σχέδιόν του. Πλήρης θαυμασμού ο Γούναρης δια την ευφυά και απλουστάτην επινόησιν προσεπάθησεν εν τούτοις να εύρη κάθε πιθανήν αντίρρησιν για την ορθότητα της εφαρμογής της. Και ηύρε πολλάς ως έλεγε, πολλάς, αλλά ουδεμια ηδύνατο να σταθή προ των επιχειρημάτων του Πρωτοπαπαδάκη. Απεδέχθη λοιπόν πλήρως το σχέδιόν του. Αμφότεροι ετήρησαν απόλυτον εχεμύθειαν».

Πρέπει όμως εδώ να παρατηρήσουμε, ότι η έμπνευση του Π. Πρωτοπαπαδάκη ήταν πολύ απλή: Με τη διχοτόμηση του χαρτονομίσματος θα κυκλοφορούσε μόνον το ένα ήμισύ του, αυτό δηλαδή που θα είχε την εικόνα του ιδρυτού της Τράπεζας Γεωργίου Σταύρου. Και η τιμή του θα ήταν η μισή του αρχικού χαρτονομίσματος. Το άλλο ήμισυ, με το στέμμα, θα αποσυρθεί από την κυκλοφορία. Ο κάτοχός του θα το κρατήσει σαν ομολογία που θα την εξοφλήσει το κράτος σε 20 χρόνια με τόκο 7%. Έτσι επιτυγχάνετο το εξής: Ο κάθε Έλληνας έχανε τα μισά του λεπτά, με την ελπίδα να του τα αποδώσει το Δημόσιο αργότερα και τοκισμένα. Αλλά το κυκλοφορούν χαρτονόμισμα που είχε φθάσει τα 3.000 εκατομμύρια δραχμές της εποχής, εμειώνετο στα 1.500 εκατομμύρια δραχμές. Κατ' αυτόν τον τρόπο το Κράτος μπορούσε να εκδώσει χαρτονόμισμα 1.500 εκατομμυρίων δραχμών στη θέση εκείνου που αποσύρθηκε, χωρίς να υπερβεί η κυκλοφορία το προηγούμενο επίπεδο.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι αφού ο Υπουργός των Οικονομικών Π. Πρωτοπαπαδάκης έπεισε τον Πρωθυπουργό Δημ. Γούναρη, έφερε αιφνιδιαστικά στη Βουλή (20 Μαρτίου 1922) το σχετικό νομοσχέδιο προς ψήφιση. Περιττό να πούμε ότι οι περισσότεροι Βουλευτές ένοιωσαν την ίδια έκπληξη που είχε νοιώσει στην αρχή ο Πρωθυπουργός. Έτσι, ο Π. Πρωτοπαπαδάκης προσπάθησε να τους πείσει. Αφού λοιπόν ανέβηκε στο Βήμα της Βουλής έβγαλε από την τσέπη του ένα εκατοστάρικο (χαρτονόμισμα) και το έδειχνε δεξιά και αριστερά λέγοντας τα εξής: *«Είμαι κύριοι κάτοχος ενός εκατοντάδραχμου. Ιδού αυτό. Προς τα δεξιά είναι γραμμένη η εικών του Γεωργίου Σταύρου προς τα αριστερά το Βασιλικόν Στέμμα. Ευθύς ως το νομοσχέδιο ψηφισθεί υπό της Βουλής και γίνει νόμος του Κράτους, θα διχοτομήσω το εκατοντάδραχμον και το τεμάχιον το*

φέρον την εικόνα του Γεωργίου Σταύρου θα εξακολουθήσει κυκλοφορούν ως νόμισμα αξίας πεντήκοντα δραχμών, το δε έτερον ήμισυ, εφ ου είναι γεγραμμένον το στέμμα, θα αποτελεί ομολογίαν αξίας πεντήκοντα δραχμών και το πράγμα τελείωσε». (χειροκροτήματα, επευφημίαι, γέλωτες). Και ο Πρωτοπαπαδάκης συνέχισε την ομιλία του λέγοντας: *«Επαναλαμβάνω ότι αφ' ης στιγμής ψηφισθεί και κυρωθεί ο νόμος, το κυκλοφορούν χαρτονόμισμα δεν θα είναι παρά μόνον το ήμισυ του σημερινού χαρτονομίσματος, το φέρον την εικόνα του Γεωργίου Σταύρου. Και εφ' όσον πρόκειται περί εκατοντάδραχμου, το ήμισυ τούτου θα κυκλοφορεί με την αξίαν πεντήκοντα δραχμών. Εφ' όσον πρόκειται περί εικοσιπενταδράχμου, το σχετικό ήμισυ, ο Σταύρου Γεώργιος, θα κυκλοφορεί με αξίαν δωδεκάμισυ δραχμών, εφ' όσον πρόκειται περί δεκάδραχμου με αξίαν πέντε δραχμών. Εφ' όσον πρόκειται περί πενταδράχμου με αξίαν 2,5 δραχμών. Τι θα συμβή εν τοιαύτη περιπτώσει; Θα συμβή ώστε αυτοστιγμεί το κυκλοφορούν χαρτονόμισμα, το οποίον είναι τρία δισεκατομμύρια, την επαύριον της ψηφίσεως του νομοσχεδίου θα περιορισθή εις το ήμισυ. Το έτερον ήμισυ θα αντικατασταθή δι' ομολογιών του δανείου, η δε Τράπεζα θα πιστώσει το Δημόσιον Ταμείον αυτοστιγμεί με το έτερον ενάμισυ δισεκατομμύριον το οποίον απεσύρθη εκ της κυκλοφορίας».*

Ο σχετικός νόμος ψηφίσθηκε στις 25 Μαρτίου 1922. Το Νομοσχέδιο έγινε δεκτό με 151 ψήφους υπέρ και 148 κατά. Από εκείνη την ημέρα οι Έλληνες έγιναν πτωχότεροι, αλλά το Κράτος έγινε πλουσιότερο κατά 1.500 εκατομμύρια δραχμές της εποχής εκείνης, (στην πραγματικότητα λόγω διαφόρων αιτιών, το εκδοθέν χαρτονόμισμα ανήλθε σε 1.300 εκατομμύρια).

Εδώ είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι εκείνη την εποχή το φαινόμενο του πληθωρισμού ελάχιστο το εγνώριζαν, χωρίς να εξαιρούμε απ' αυτούς και τα μέλη της Κυβερνήσεως. Βέβαια, το δραστικό αυτό μέτρο του Π. Πρωτοπαπαδάκη αποτελούσε ένα «σάλτο μορτάλε». Στην ουσία αποτελούσε ένα αποφασιστικό αντιπληθωριστικό μέτρο, από τα συνηθισμένα μέτρα όπου οι εκούσιες υποτιμήσεις των νομισμάτων αποτελούν ρουτίνα για την εποχή μας. Όμως για το 1922 ήταν ένα ισχυρό τέχνασμα που προκάλεσε μεγάλη έκπληξη. Και τούτο διότι με το μέτρο αυτό μπόρεσε το Ελληνικό Κράτος να ξεφύγει από το δημοσιονομικό αδιέξοδο και να καλύψει τις μεγάλες δαπάνες που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος στη Μικρά Ασία.

Το αναγκαστικό αυτό δάνειο αργότερα ονομάσθηκε «Πρώτον Αναγκαστικό Δάνειο» και τούτο διότι το 1926, επί δικτατορίας Παγκάλου, πραγματοποιήθηκε το Δεύτερο Αναγκαστικό Δάνειο, ήταν εξοφλητέο σε 20 χρόνια, τοκοφόρο και λαχειοφόρο. Μάλιστα, για την εξυπηρέτηση αυτού διπλασιάσθηκε η φορολογία του εισοδήματος και αυξήθηκαν και οι άμεσοι φόροι.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η φορολογία αυτή ήταν η πρώτη σχεδόν φορολογία που επεβάλλετο από τις μετανοεμβριανές Κυβερνήσεις. Αντίθετα, επί Κυβερνήσεων Ελ. Βενιζέλου και μάλιστα σε εποχές ασυγκρίτως καλύτερες, οι φόροι επεβάλλοντο με σχετική ευκολία. Παράδειγμα, η περίοδος 1918-1919, Υπουργούντος του Μιλτιάδη Νεγρεπόντη, επιβλήθησαν σκληροί φόροι. Τότε αντικατεστάθησαν οι παλαιοί άμεσοι φόροι διά του φόρου επί του εισοδήματος και υπεβλήθησαν σε φορολογία, ο καπνός, το οινόπνευμα, το χαρτόσημο, ο οίνος κ.ά.

Οι αλλεπάλληλες κυβερνητικές αλλαγές του 1922 και οι ορκισθέντες νέοι Πρωθυπουργοί

Μετά την ψήφο εμπιστοσύνης η Κυβέρνηση Δημ. Γούναρη προχώρησε στο έργο της, αντιμετωπίζοντας όλα τα προβλήματα τα οποία είχαν συσσωρευθεί στη χώρα μας. Όμως η αντιπολίτευση από τη μεριά της δημιουργούσε συνεχώς προβλήματα, με στόχο να την ανατρέψει από την εξουσία. Ένα μεγάλο θέμα το οποίο απασχολούσε τη χώρα μας εκείνη την περίοδο ήταν και το οικονομικό. Έτσι, στη συνεδρίαση της Βουλής την 27 Απριλίου / 10 Μαΐου 1922 το οικονομικό πρόβλημα, με εμπεριστατωμένη ομιλία του, έφερε στη Βουλή ο Αθανάσιος Ευταξίας. Περιορίσθη όμως μόνον εις το οικονομικό θέμα και έφερε σε δύσκολη θέση τον Υπουργό των Οικονομικών Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη. Μάλιστα, στη συζήτηση παρενέβη και ο ίδιος ο Πρωθυπουργός, θέλοντας να συνδράμει τον Υπουργό των Οικονομικών. Η συζήτηση όμως διευρύνθη και έλαβε μέρος σε αυτή και ο Ν. Στράτος, συνδέσας μάλιστα το οικονομικό θέμα με τη διαχείριση των εθνικών θεμάτων. Βέβαια, η συζήτηση στην πορεία εξετράπη, διότι ο Στράτος έθεσε πάλι θέμα εμπιστοσύνης προς την Κυβέρνηση.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι ο Πρωθυπουργός Δημ. Γούναρης, στην απάντησή του προς τον Ν. Στράτο αναφέρθηκε περισσότερο στο πολιτικό ζήτημα παρά στο οικονομικό. Παράλληλα, επικείμενης της ψηφοφορίας επεδίωξε να διαχωρίσει τα οικονομικά προβλήματα της χώρας από το θέμα της εμπιστοσύνης. Και τούτο διότι θα ηδύνατο να υπολογίσει και επί των Υπουργικών ψήφων, πράγμα το οποίο είχε ιδιαίτερη σημασία, διότι πλέον η πλειοψηφία είχε καταντήσει ήδη οριακή. Τελικά, διεξήχθη η ψηφοφορία και επί 332 παρόντων (εννέα δεν ψήφισαν) υπέρ της Κυβέρνησης ψήφισαν 161 και κατά 160. Έτσι, η Κυβέρνηση είχε πλειοψηφία μιας ψήφου και αυτής αμφισβητείτο η εγκυρότητα και τούτο διότι ο Θ. Σκούφος ο οποίος ψήφισε με επιφύλαξη, στην πορεία διευκρίνισε ότι η ψήφος του πρέπει να θεωρηθεί δυσμενής. Επ' αυτού ο Πρωθυπουργός επεφυλάχθη και μετά δύο ημέρες και συγκεκριμένα την 29 Απριλίου/12 Μαΐου 1922, προσήλθε στη Βουλή και ενώπιον του Σώματος ανακοίνωσε ότι η υπ' αυτόν Κυβέρνηση έχει ήδη παραιτηθεί.

Μετά την παραίτηση του Δημ. Γούναρη ο Βασιλιάς άρχισε τις διαβουλεύσεις και τελικά την εντολή την έλαβε ο Νικόλαος Στράτος, ο οποίος αμέσως εσχημάτισε την υπ' αυτόν Κυβέρνηση. Όμως παρά το γεγονός ότι εσχημάτισε την Κυβέρνησή του, ο Ν. Στράτος καθυστερούσε να εμφανισθεί στη Βουλή, διότι ήθελε να εξασφαλίσει σχετική πλειοψηφία. Η αδικαιολόγητη αυτή καθυστέρηση της εμφανίσεως στη Βουλή της Κυβέρνησης, δημιούργησε μεγάλο θέμα και τελικά η Κυβέρνηση αναγκάσθηκε ύστερα από πολλές πιέσεις να εμφανισθεί ενώπιον της Βουλής την 4/17 Μαΐου 1922.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Κυβέρνηση του Ν. Στράτου είχε την ακόλουθη σύνθεση: Ν. Στράτος, Πρόεδρος της Κυβερνήσεως και Υπουργός Στρατιωτικών και προσωρινώς Εξωτερικών. Γ. Καρπετόπουλος, Υπουργός Εσωτερικών. Δημ. Χατζίσκος, Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης. Εμμανουήλ Λαδόπουλος, Υπουργός των Οικονομικών και προσωρινώς Γεωργίας. Κ. Λυκουρέζος, Υπουργός Δικαιοσύνης. Αχ. Μαλαμίδης, Υπουργός Εθνικής Οικονομίας. Κ. Δροσόπουλος, Υπουργός Συγκοινωνίας. Κ. Τυπάλδος, Υπουργός Ναυτικών. Ι. Λεωνίδας, Υπουργός Επισιτισμού και προσωρινώς Περιθάλψεως.

Μετά τις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβερνήσεως ακολούθησε συζήτηση επί των προγραμματικών δηλώσεων και στη συνέχεια διεξήχθη ψηφοφορία. Βέβαια, η Κυβέρνηση του Ν. Στράτου δεν έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή, διότι επί 335 παρόντων Βουλευτών (αρνηθέντων ψήφων των Υπουργών) υπέρ της Κυβερνήσεως ψήφισαν 154 και εναντίον της 170. Έτσι, ο Πρωθυπουργός των 24 ωρών, όπως τον απεκάλεσαν, υπέβαλε αμέσως την παραίτηση.

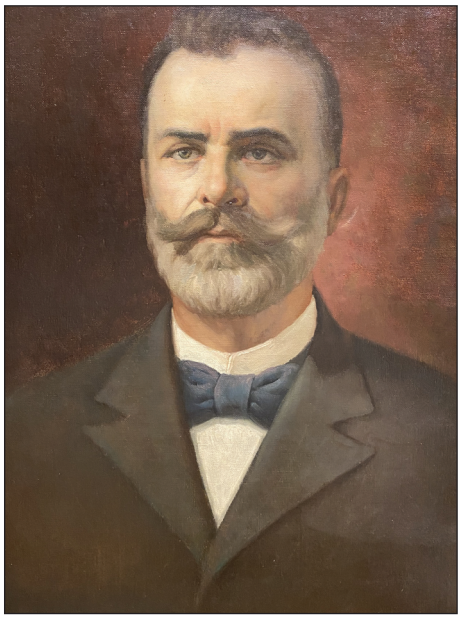

Η Κυβένηση του Δημ. Γούναρη ύστερα από μακρές συζητήσεις στη Βουλή αναγκάστηκε να παραιτηθεί στις 22.4.1922. Μετά τα ανωτέρω η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης εδόθη στον Νικ. Στράτο, αλλά δεν κατέστη δυνατό να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης και παραιτήθη λαμβάνοντας τον τίτλο «Κυβέρνηση 24 ωρών»

Βέβαια, μετά την καταψήφιση της Κυβερνήσεως του Ν. Στράτου, η χώρα οδηγείτο προς Κυβέρνηση ευρύτερου συνασπισμού. Πράγματι, η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως εδόθη εις τον Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη, ο οποίος εμφανίσθηκε στη Βουλή με την Κυβέρνηση της 9/22 Μαΐου του 1922. Η σύνθεση της Κυβερνήσεως του Π. Πρωτοπαπαδάκη ήταν η εξής: Πρωθυπουργός και Υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου ο Π. Πρωτοπαπαδάκης. Υπουργός Εξωτερικών ο Γ. Μπαλτατζής. Υπουργός Δικαιοσύνης ο Δημ. Γούναρης. Υπουργός Εσωτερικών ο Ν. Στράτος. Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης ο Κ. Πολυγένης. Υπουργός Οικονομικών ο Εμ. Λαδόπουλος. Υπουργός Εθνικής Οικονομίας ο Μ. Γούδας. Υπουργός Συγκοινωνίας ο Ξ. Στρατηγός. Υπουργός Γεωργίας ο Αθ. Αργυρός. Υπουργός Περιθάλψεως ο Μάρκος Θεοδωρίδης. Υπουργός Στρατιωτικών ο Ι. Λεωνίδας. Υπουργός επί του Δημοσίου Θησαυρού ο Κ. Λυκουρέζος. Διορίσθησαν επίσης ως Υπουργοί-Γενικοί Διοικητές οι εξής: Μακεδονίας ο Σπ. Στάης, Κρήτης ο Γ. Καρπετόπουλος και Ηπείρου ο Δ. Χατζίσκος.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι πριν σχηματίσει ο Ν. Στράτος την Κυβέρνησή του ήταν φανερό ότι η χώρα οδηγείτο σε Κυβερνήσεις Συνασπισμού. Όμως, λόγω των δισταγμών του Ν. Στράτου, οι Κυβερνήσεις αυτές είχαν καθυστερήσει να πραγματοποιηθούν. Μάλιστα, ο ίδιος κατά την εμφάνισή του ως Πρωθυπουργός στη Βουλή είχε ανακοινώσει ότι εγένετο συζήτηση δημόσια περί της ανάγκης Κυβερνήσεων Συνασπισμού μεταξύ των μερίδων των πολιτικών, οι οποίοι είχαν συνεργασθεί στις εκλογές 1/14 Νοεμβρίου 1920. Βέβαια, ο ίδιος ο Ν. Στράτος ήταν αντίθετος με την ιδέα της δημιουργίας Κυβερνήσεως Συνασπισμού και ο ίδιος είχε δηλώσει τα εξής: «*Οφείλω όμως να δηλώσω εις την συνέλευσιν, ότι αι Κυβερνήσεις Συνασπισμού ενέχουσι μεγάλους κινδύνους. Ειδικώς δε κατά τας παρούσας περιστάσεις, η Κυβέρνησις Συνασπισμού ενέχει τον κίνδυνον της συγχρόνου φθοράς όλων των πολιτικών παραγόντων, τους οποίους συνέδεσε κοινόν πολιτικόν πρόγραμμα*».

Βέβαια, ο Δημ. Γούναρης, επειδή προεξοφλούσε την πτώση της Κυβέρνησης, δεν εξέφρασε γνώμη επί του τι θα συνέβαινε ως προς την διαδοχή της Κυβερνήσεως, εάν αυτή δεν ελάμβανε ψήφο εμπιστοσύνης. Και επειδή ο Ν. Στράτος

Ύστερα από την παραίτηση της Κυβέρνησης του Νικ. Στράτου η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης εδόθη στον Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη, του οποίου η Κυβέρνηση εψηφίσθη στη Βουλή την 9η Μαΐου 1922

απάντησε ότι η συζήτηση ήταν ακαδημαϊκή ο Δημ. Γούναρης έδωσε την εξής απάντηση: *«Από ευλάβεια τουλάχιστον δεν φρονώ ότι επιτρέπεται πριν αποθάνει η Κυβέρνησις να μεριμνήσουμε περί του διαδόχου αυτής».* Έτσι, ο Ν. Στράτος προτού συμπράξει εις την Κυβέρνηση επιχείρησε να πείσει τη Συνέλευση να δεχθεί να κηρύξει εαυτήν ότι είχε ήδη διαλυθεί. Στην πραγματικότητα όμως, αφού δεν την έπεισε, τότε δεν υπήρχε άλλη λύση από το να δεχθεί την Κυβέρνηση Συνασπισμού. Και τούτο διότι διαφορετικά ο τόπος θα οδηγείτο σε ακυβερνησία. Πρέπει όμως εδώ να σημειώσουμε, ότι τα πράγματα εδικαίωσαν τον Ν. Στράτο για τους φόβους τους οποίους είχε εκφράσει. Όμως, το λάθος του ήταν ότι ο ίδιος διά της στάσεώς του συνετέλεσε στο κυβερνητικό αδιέξοδο, επιδιώκοντας συστηματικά να απομακρύνει τον Δημ. Γούναρη και την Κυβέρνησή του, ενώ εγνώριζε ότι ο ίδιος δεν θα μπορούσε να δημιουργήσει γύρω από το πρόσωπό του την απαιτούμενη πλειοψηφία. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Ν. Στράτος οδηγήθηκε σε πραγματική θυσία, η οποία είχε σαν συνέπεια να στερηθεί μία μεγάλη μερίδα του πολιτικού κόσμου της χώρας και μάλιστα σε κρίσιμες ώρες, ενός ηγέτου ο οποίος θα μπορούσε να προσφέρει πάρα πολλά στον τόπο μας.

Από την άλλη πλευρά η νέα Κυβέρνηση του Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη απέφυγε τις συζητήσεις στη Βουλή. Αρκέσθηκε σε βραχείες δηλώσεις του Πρωθυπουργού ο οποίος προσπαθούσε να δικαιολογήσει τις πράξεις και τις παραλείψεις της Κυβερνήσεώς του. Μεταξύ άλλων ετόνισε την ανάγκη η Κυβέρνησή χου να ασχοληθεί απερίσπαστα με τα εθνικά θέματα, με το Συντακτικό έργο της Εθνοσυνέλευσης και την τακτοποίηση των Οικονομικών εκκρεμοτήτων της χώρας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι γνώμες των αποτελούντων την Κυβέρνηση προσώπων ήσαν σύμφωνες για «την όσον ένεστιν αποτελεσματικωτέρα εξυπηρέτησιν των ανωτέρω σκοπών». Μάλιστα, ο εκπρόσωπος του κόμματος των Φιλελευθέρων Α. Καραπάνος, μιλώντας εκ μέρους των Φιλελευθέρων, συνεμορφώθη με το κυβερνητικό αίτημα και δεν προκάλεσε καμία συζήτηση. Αρκέσθηκε μόνον να δηλώσει ότι οι Φιλελεύθεροι θα καταψήφιζαν την Κυβέρνηση, διότι η σύνθεσή της απεδείκνυε *«εμμονήν εις την αυτήν εξωτερικήν, στρατιωτικήν και οικονομικήν πολιτικήν επί της διαχειρίσεως της οποίας η συνέλευσις δις απεφάνθη αποδοκιμαστικώς».* Μετά *από* όλα τα ανωτέρω ακολούθησε ψηφοφορία κατά την οποίαν επί των 248 παρόντων, υπέρ της Κυβερνήσεως εψήφισαν 201, εναντίον αυτής 30 και αρνήθηκαν ψήφο οι 17 Υπουργοί της Κυβερνήσεως. Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε ότι η Βουλή συνεδρίασε μέχρι της 29 Ιουνίου/12 Ιουλίου 1922 και στη συνέχεια διεκόπησαν οι εργασίες για τις 15/28 Οκτωβρίου 1922.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι κατά την απελπιστική εκείνη περίοδο η Κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη αντιμετώπισε πολλά τολμηρά σχέδια, όπως η δημιουργία χωριστού κινήματος στη Σμύρνη, καθώς και η επιχείρηση κατά της Κωνσταντινούπολης. Αλλά και τα σχέδια αυτά δεν επρόκειτο να ευδοκιμήσουν. Επίσης, πρέπει να επισημάνουμε, ότι 1/14 Αυγούστου 1922 διεφάνη στον ορίζοντα κάποια ακτίδα φωτός. Συγκεκριμένα, την περίοδο εκείνη επισπεύθηκε η διάσκεψη των εν Κωνσταντινούπολει Αρμοστών, η οποία επρόκειται να συνέλθει στη Βενετία. Όμως, η διάσκεψη αυτή δεν πρόλαβε να προσδιορισθεί, διότι μετά από λίγες ημέρες το μέτωπο της Μικράς Ασίας υπέστη ρήγμα και οι επελθούσες εξελίξεις ήσαν ραγδαίες. Το μεγάλο κακό ήδη είχε αρχίσει.

Η παραίτηση του Πρωθυπουργού Π. Πρωτοπαπαδάκη και η ορκωμοσία του Ν. Τριανταφυλάκου. Οι απόψεις για ενέργειες και λάθη του Βασιλιά Κωνσταντίνου

Η αιφνιδιαστική επίθεση του Τούρκικου στρατού εναντίον των Ελληνικών δυνάμεων στη Μικρά Ασία, αιφνιδίασε όχι μόνον τις Ένοπλες Δυνάμεις, αλλά και την Ελληνική Κυβέρνηση. Για να έχει όμως ιδίαν αντίληψη η Κυβέρνηση Π. Πρωτοπαπαδάκη, απέστειλε στη Σμύρνη τους Υπουργούς Στρατιωτικών, Νικόλαον Θεοτόκη και Εσωτερικών, Νικόλαον Στράτον. Βέβαια, οι Υπουργοί διεπίστωσαν ότι η κατάσταση στη Μικρά Ασία δεν ήταν καθόλου καλή, αλλά ήλπιζαν ότι η αλλαγή του Αρχιστράτηγου θα μπορούσε να μεταβάλει την κατάσταση. Βέβαια, στην πορεία έγινε και νέα επίσκεψη, των ιδίων Υπουργών, στη Σμύρνη, αλλά τότε η κατάσταση ήταν πλέον τραγική και τη φορά αυτή οι δύο Υπουργοί και άλλα μέλη της Κυβερνήσεως είχαν διαπιστώσει ότι πλέον η Κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη δεν μπορούσε να παραμείνει άλλο στην εξουσία. Έτσι, στις 25 Αυγούστου/7 Σεπτεμβρίου 1922, η Κυβέρνηση Π. Πρωτοπαπαδάκη υπέβαλε την παραίτησή της. Βέβαια, η παραίτηση της Κυβερνήσεως έγινε σε μία περίοδο πάρα πολύ δύσκολη και κανένας δεν ήταν πρόθυμος να δεχθεί να γίνει Πρωθυπουργός σε μία τραγική περίοδο.

Πολύ συζήτηση την περίοδο εκείνη έγινε για να δοθεί η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης εις τον Ι. Μεταξά. Όμως οι αντιδράσεις ήσαν πολύ μεγάλες και έτσι η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως ανετέθη εις τον τέως Πρωθυπουργό Ν. Καλογερόπουλο. Αλλά ο Καλογερόπουλος δεν μπόρεσε να σχηματίσει Κυβέρνηση και αναγκάστηκε να καταθέσει την εντολή. Στην πορεία και συγκεκριμένα στις 28 Αυγούστου/10 Σεπτεμβρίου 1922, η εντολή ανετέθη εις τον Ν. Τριανταφυλλάκο, ο οποίος υπήρξε Ύπατος Αρμοστής στην Κωνσταντινούπολη.

Βέβαια και η εντολή αυτή συνάντησε πολλές αντιδράσεις, αλλά τελικά η Κυβέρνηση την 28 Αυγούστου/10 Σεπτεμβρίου ορκίσθηκε με την ακόλουθο σύνθεση: Ν. Τριανταφυλλάκος Πρωθυπουργός, Ν. Καλογερόπουλος Υπουργός των Εξωτερικών, Σ. Γιαννόπουλος Υπουργός Δικαιοσύνης και προσωρινώς Περιθάλψεως, Γ. Μπούσιος Υπουργός Εσωτερικών και προσωρινώς Επισιτισμού, Θ. Σκούφος Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης και προσωρινώς Γεωργίας, Αθανάσιος Ευταξίας Υπουργός Οικονομικών και προσωρινώς Θησαυρού, Κλέαρχος Μανέας Υπουργός Εθνικής Οικονομίας και Αντώνιος Μά-

Τον Αύγουστο του 1922 η κατάσταση στο μικρασιατικό μέτωπο δεν ήταν καθόλου καλή. Προ αυτής της κατάστασης ορκίσθηκε η Κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη και μετά από δυσκολίες ορκίσθηκε νέα Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Ύπατο Αρμοστή του Βασιλιά Κωνσταντίνου, Νικόλαο Τριανταφυλλάκο στις 28.8.1922

τσας Υπουργός Συγκοινωνίας και προσωρινώς των Τ.Τ.Τ.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι η Κυβέρνηση Π. Πρωτοπαπαδάκη αναγκάστηκε να παραιτηθεί λόγω πιέσεως της κοινής γνώμης, η οποία ήταν φυσικό επακόλουθο της επερχόμενης μεγάλης καταστροφής. Όμως η διάδοχος Κυβέρνηση του Ν. Τριανταφυλλάκου δεν ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις της περιόδου εκείνης, διότι τότε χρειάζονταν μία Κυβέρνηση ισχυρή, ομοιογενής και αποφασιστική, για να μπορέσει να ανταποκριθεί στα πολλά και μεγάλα προβλήματα της περιόδου εκείνης. Αλλά η Κυβέρνηση αυτή ήταν μία Κυβέρνηση θνησιγενής καίτοι ο μανδύας της ήταν καθαρά Κοινοβουλευτικός. Και τούτο διότι η Κυβέρνηση αυτή εστηρίζετο στα δύο μεγάλα κόμματα, το Λαϊκό του Δημητρίου Γούναρη και το Μεταρρυθμιστικό του Νικολάου Στράτου, με τη συμμετοχή του Μακεδονικού Κόμματος, του οποίου αρχηγός ήταν ο Γ. Μπούσιος. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η Κυβέρνηση του Ν. Τριανταφυλλάκου θα ετύγχανε τις εγκρίσεις της Βουλής, αλλά δεν έφθασε ποτέ εκεί, διότι μεσολάβησε η επανάσταση.

Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε ορισμένα γεγονότα, τα οποία έχουν σχέση με τη στάση του Βασιλέως Κωνσταντίνου. Πολλοί τότε διερωτήθησαν πώς ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος εδέχθη ως Πρωθυπουργό τον Ν. Τριανταφυλλάκο. Γιατί ο Βασιλιάς δεν αντέδρασε στην πρόταση για να δοθεί η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως εις τον Ν. Τριανταφυλλάκο; Βέβαια ελέχθησαν πολλά υπέρ της μίας ή της άλλης άποψης. Εκείνο όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι το γεγονός ότι από της επανόδου του εις την Ελλάδα ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, ήταν τελείως αλλαγμένος και αυστηρά προσηλωμένος στο Σύνταγμα και στο Κοινοβουλευτικό Πολίτευμα. Τα όσα είχε υποστεί στο παρελθόν και για όσα είχε κατηγορηθεί ως μη πιστός τηρητής του Συντάγματος και του Πολιτεύματος, τον είχαν επηρεάσει πάρα πολύ και τον είχαν οδηγήσει στο άλλο άκρο. Μάλιστα, είχε φθάσει στο σημείο να μην πράττει τίποτε το οποίο δεν το υπεδείκνυε ο Πρωθυπουργός ή ο αρμόδιος Υπουργός και πίστευε ότι αυτό ήταν αρκετό. Βέβαια σε όλα αυτά βοήθησε πάρα πολύ και η κατάσταση της υγείας του, ώστε να μην επιτρέπει στον εαυτό του καμία πρωτοβουλία. Πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι η παθητικότητα, η αβουλία και η απάθεια κυριαρχούσαν κυριολεκτικά και είχαν μεταβάλει ριζικά τον άλλοτε ισχυρογνώμονα και αποφασιστικό Βασιλιά Κωνσταντίνο. Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος του 1912 και 1913, ακόμα και ο Κωνσταντίνος του 1915, δεν είχε καμία σχέση με τον Βασιλιά Κωνσταντίνο του 1920 και πολύ περισσότερο με τον Βασιλιά Κωνσταντίνο του 1922.

Πρέπει όμως εδώ να σημειώσουμε, ότι η νέα Κυβέρνηση του Ν. Τριανταφυλ-

λάκου δεν ενέπνεε σε κανέναν εμπιστοσύνη. Ακόμα και μέσα στους κόλπους της υπήρχαν αντιγνωμίες, οι οποίες δεν άργησαν να εκδηλωθούν και δημόσια. Εν τω μεταξύ οι κινήσεις των αντιβασιλικών για επαναστατική αντίδραση ενισχύονταν, ενώ μία συνέντευξη του Ι. Μεταξά στο «Ελεύθερον Βήμα» προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση. Στη συνέντευξή του αυτή ο Ι. Μεταξάς, μεταξύ άλλων είπε και τα εξής: *«Η κατάστασις στην Ελλάδα είναι αξιοθρύνητος ιδίως εξ αιτίας του διχασμού. Η ανάγκη της συνδιαλλαγής προβάλλει εκ των περιστάσεων πλέον επιτακτική και επείγουσα. Η διαίρεσις υπήρξεν ο κυριώτερος ίσως συντελεστής της Μικρασιατικής καταστροφής. Πρωτεύει σήμερον να επέλθη η αλλαγή και να επέλθη πλήρης»*. Προς τούτο υπεδείκνυε σχηματισμό ισχυράς Κυβερνήσεως. Στη συνέχεια και απαντώντας στην ερώτηση εάν είναι δυνατή η σωτηρία της Θράκης, έδωσε την ακόλουθη απάντηση: *«Αδιστάκτως ναι, αλλά υπό όρους»*. Η απάντηση αυτή είχε ιδιαίτερη σημασία για να αντιληφθούν οι ξένοι, ότι η Ελλάδα στρατιωτικώς ήταν σε θέση να κρατήσει τη Θράκη και ότι παρά τα όσα συνέβησαν, οι υλικές απώλειες του στρατού δεν ήσαν μεγάλες και ότι η στρατηγική διατήρηση της Θράκης ήταν εύκολη. Πλέον όμως των ανωτέρω, ο Μεταξάς ήθελε να εξυψώσει το ηθικό του στρατού γι' αυτό τόνισε ιδιαίτερα το θέμα της Θράκης και γι' αυτό είπε ότι το θέμα της Θράκης ήταν εύκολη υπόθεση. Και όλα αυτά διότι θεωρούσε το θέμα της Θράκης ότι ήταν επείγον, χωρίς όμως να υποστηρίζει ότι ήταν και το μοναδικό. Βέβαια, μετά την εξασφάλιση της Θράκης έβλεπε την ανάγκη διεξαγωγής εκλογών με αμεροληψία και τάξη. Οι απόψεις όμως του Ι. Μεταξά, συνδυαζόμενες με τις επαφές τις οποίες είχε εκείνες τις ημέρες με σημαίνοντα στελέχη του κόμματος των Φιλελευθέρων και ιδίως με τον Δ. Λαμπράκη (εκδότη του *Βήματος* προκάλεσαν δυσπιστία στους αδιάλλακτους βασιλόφρονες). Μάλιστα τότε άρχισαν να τον θεωρούν ύποπτο. Έτσι ήταν επόμενον οι βασιλόφρονες να αντιδρούν σε κάθε σκέψη ή πρόσκληση του Μεταξά για τον σχηματισμό Κυβερνήσεως. Παράλληλα ενισχύοντο όλοι όσοι ανέκαθεν είχαν αντίθετη άποψη προς τις αρχές και τις σκέψεις του Ιωάννη Μεταξά.

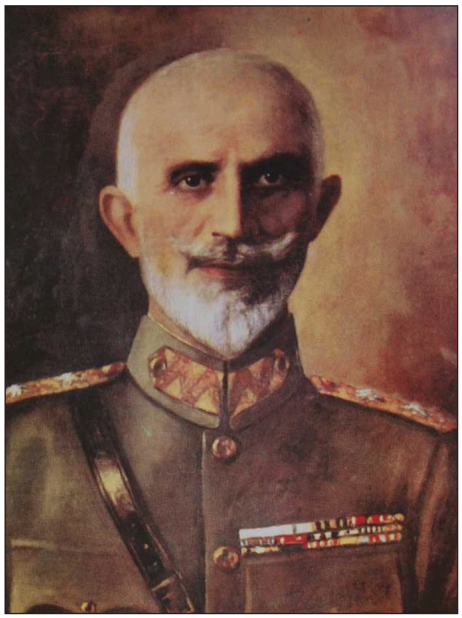
Ιδιαίτερη όμως σημασία για το θέμα αυτό, έχουν οι απόψεις του Βασιλόπαιδος Νικολάου, όπου μεταξύ άλλων γράφει τα εξής: *«Δυστυχώς, καθ' όλο το χρονικό διάστημα το οποίον προηγήθη και επακολούθησε την παραίτησιν του Γούναρη, δεν έλλειψαν οι διάφοροι καλοθελητaί και καλοί σύμβουλοι, Υπουργοί, πολιτικοί κ.λ.π. να ψάλλουν τα εξ αμάξης εναντίον του Ι. Μεταξά, διά τον απλούστατον λόγον ότι τον εφοβούντο. Έτρεμαν με την ιδέαν ότι ο Ι. Μεταξάς, του οποίου εγνώριζαν τον δυνατόν χαρακτήρα και την ικανότητά του, μπορούσε να τους 'φάει το μάτι'. Είχαν καταλάβει ότι αυτοί οι ίδιοι, με την πολιτικήν την οποίαν ηκολούθησαν δεν μπορούσαν πλέον να σταθούν στα πόδια τους, διότι ο λαός τους είχε βαρεθεί και εφοβούντο μήπως ο Ι. Μεταξάς θα κατώρθωνε δια της προσωπικής του αξίας (αν και ήτο ακόμα αδοκίμαστος από πολιτικήν άποψην) να ξελασπώσει τον τόπον. Δεν θέλω να πω ότι τα λόγια αυτά των διαφόρων συμβούλων επηρέασαν τον Βασιλέα, όσον αφορά την προσωπικήν του γνώμην διά τον Ι. Μεταξά, αλλά οπωσδήποτε συνετέλεσαν εις το να τον ενισχύσουν εις την ιδέαν ότι η κρίσις που γεννήθηκε με την παραίτησιν του Γούναρη, δεν μπορούσε και δεν έπρεπε να λυθή παρά διά της προσκλήσεως διά σχηματισμόν νέας Κυβερνήσεως παραγόντων εκ της εθνοσυνελεύσεως. Εκείνη η τυφλή προσήλωσις του Βασιλέως εις το γράμμα αν όχι εις το πνεύμα του Συντάγματος είναι που του εστοίχησε τον θρόνον»*.

Από το ανωτέρω κείμενο και από άλλες σημειώσεις βγαίνει το συμπέρασμα ότι ο Βασιλόπαις Νικόλαος πίστευε ότι εάν είχε κληθεί να γίνει Πρωθυπουργός ο Ι. Μεταξάς θα αποφεύγετο η παραίτηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος το 1915, παραβιάζοντας το πνεύμα του πολιτεύματος έχασε πρόσκαιρα το θρόνο του, ενώ το 1922 εφαρμόζοντας το Σύνταγμα τον έχασε οριστικά (το θρόνο). Διότι εκείνο το οποίο ζημιώνει σε τέτοιες περιπτώσεις δεν είναι η χρήση μιας αμφισβητούμενης αρμοδιότητας, όσον η κακή και άκαιρος χρήση αυτής. Και σε κάθε περίπτωση η κατάχρηση αυτής. Και σαν συμπέρασμα όλων των ανωτέρω, όπως καταλήγουν πολλοί συνταγματολόγοι, είναι ότι ο ασφαλέστερος τρόπος ασκήσεως της Βασιλείας είναι ότι ο Βασιλιάς πρέπει «να παραμένει απλός σύμβουλος των εκάστοτε Κυβερνήσεων». Έτσι, το λάθος του Βασιλιά το 1915 ήταν ότι ήλθε δύο φορές σε διαφωνία με την πλειοψηφία της Βουλής, ενώ το 1922 αν αναλάμβανε πρωτοβουλία, ουσιαστικά δεν θα ήρχετο σε αντίθεση με την πλειοψηφία, διότι τότε όπως είχε διαμορφωθεί η κατάσταση η Βουλή δεν διέθετε κανένα κύρος.

Η υποχώρηση και η αποχώρηση των Ελλήνων από τη Σμύρνη και τη Μικρά Ασία. Ο επίλογος της Μικρασιατικής Εκστρατείας

Μετά την ομάδα Τρικούπη μένει να δούμε τι απέγινε η ομάδα Φράγκου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η ομάδα Φράγκου αποτελείτο από τα υπολείμματα του Α΄ και Β΄ Σώματος στρατού, τα οποία αρχικώς ηγωνίζοντο να επανασυνδεθούν με την ομάδα. Και επειδή δεν πέτυχαν τον ανωτέρω στόχο υποχώρησαν προς Φιλαδέλφεια και από εκεί, κάτω από αντίξοες συνθήκες κατευθύνονταν προς τη Σμύρνη. Όμως στην πορεία, τμήματα της ομάδας Φράγκου συνεπλάκησαν σε μάχες, άλλα στην περιοχή του Σαλιχλή και άλλα στην περιοχή Ντερέκιοϊ και Μιντεπέ. Και ενώ η ομάδα Φράγκου συνεπτύσσετο, τότε διετάχθη το 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων, με το οποίο είχαν ενωθεί τμήματα της XIII Μεραρχίας, να σπεύσει σιδηροδρομικώς στο Σαλιχλή, όπου σε συνεργασία με την εκεί Μεραρχία ιππικού, να προστατεύσουν την πόλη από ενδεχόμενη Τούρκικη επίθεση. Βέβαια, η επίθεση εξεδηλώθη αιφνιδιαστικά το πρωί της 23ης Αυγούστου/5 Σεπτεμβρίου 1922. Τότε η εκεί πρώτη Τούρκικη Μεραρχία κατάφερε να εισέλθει στο Σαλιχλή, αλλά αμέσως πραγματοποιήθηκε αντεπίθεση από το 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων και μετά από τρίωρη μάχη η πόλη ανακαταλήφθηκε. Στη συνέχεια οι Τούρκοι δεν σταμάτησαν τις παρενοχλήσεις αλλά το 5/42 Σύνταγμα και οι εκεί υπάρχουσες Ελληνικές δυνάμεις βοήθησαν ώστε να πραγματοποιηθεί η σύμπτυξη με την ομάδα Φράγκου. Μετά της ανακατάληψης της πόλεως Σαλιχλή, οι παρενοχλήσεις των Τούρκων ήσαν περιορισμένες και τούτο διότι ήδη οι Τούρκοι είχαν αντιληφθεί ότι ο Ελληνικός στρατός είχε πλέον εξουθενωθεί και δεν υπήρχαν πλέον δυνάμεις για περαιτέρω αγώνες. Τα εναπομείναντα τμήματα του στρατού ήσαν τόσο εξαντλημένα, ώστε πολλοί στρατιώτες έπεφταν στους δρόμους αρνούμενοι να συνεχίσουν την πορεία τους παρά τον κίνδυνο της αιχμαλωσίας. Όλες αυτές οι πληροφορίες είχαν φθάσει στην Αθήνα και όλοι πλέον είχαν αντιληφθεί την τραγικότητα της καταστάσεως. Βέβαια, αρχικά υπήρχε μια ελπίδα να διατηρηθεί η γραμμή Τουμπλού Μπουνάρ, διότι υπήρχε η ανάμνηση

των μεγάλων επιτυχιών στην εαρινή επίθεση του 1921. Αλλά όταν και η γραμμή αυτή δεν κατορθώθηκε να διατηρηθεί, ούτε και η γραμμή των Σάρδεων, τότε εκρίθη αναγκαίο να αντικατασταθεί ο Αρχιστράτηγος Χατζανέστης. Βέβαια, η αντικατάσταση του Αρχιστράτηγου σε τέτοιες δύσκολες στιγμές προκάλεσαν ποικίλα σχόλια, διότι έγινε σε περίοδο συγχύσεως και πλήρους νευρικότητας και μάλιστα σε περίοδο που ο Ελληνικός στρατός ευρίσκετο σε υποχώρηση.

Μετά την ανακατάληψη του Σαλιχλή και τις άλλες ήττες που ακολούθησαν κρίθηκε αναγκαίο να αντικατασταθεί ο Αρχιστράτηγος Γ. Χατζανέστης

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι νέος Διοικητής της στρατιάς ορίστηκε ο Υποστράτηγος Ν. Τρικούπης την 22 Αυγούστου / 4 Σεπτεμβρίου, όταν δηλαδή ήταν ήδη αιχμάλωτος των Τούρκων και το Γενικό Επιτελείο Στρατού δεν γνώριζε τίποτα για σύλληψή του. Όταν βέβαια η Κυβέρνηση επληροφορήθη την σύλληψη του Στρατηγού Ν. Τρικούπη, αναγκάστηκε να διορίσει νέο Αρχηγό της στρατιάς, τον Αντιστράτηγο Γεώργιο Πολυμενάκο, ενώ τα καθήκοντα του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού ανετέθησαν στον Βίκτωρα Δούσμανη. Μετά τις ανωτέρω αλλαγές και συγκεκριμένα την 24 Αυγούστου/6 Σεπτεμβρίου 1922, έφθασαν με το αντιτορπιλικό «Βέλος» στη Σμύρνη ο Υπουργός των Στρατιωτικών Ν. Θεοτόκης και οι Αντιστράτηγοι Γ. Πολυμενάκος και Β. Δούσμανης. Όλοι οι ανωτέρω μόλις έφθασαν στα γραφεία της στρατιάς μετείχαν σε σύσκεψη, στην οποία μετείχαν επίσης, ο Αντιστράτηγος Χατζανέστης και ο Ύπατος Αρμοστής Α. Στεργιάδης.

Μετά την σύσκεψη, ο αντικατασταθείς Αρχιστράτηγος ανεχώρησε αμέσως για τον Πειραιά. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Αρχιστράτηγος Χατζανέστης πίστευε ότι άμεσος κίνδυνος καταλήψεως της Σμύρνης δεν υπήρχε. Χρειάζονταν όμως μια καλύτερη οργάνωση γύρω από την πόλη και αυτό θα μπορούσε να γίνει από την ομάδα Φράγκου, η οποία θα ενισχύετο με τη μεταφορά εκεί του Γ΄ Σώματος στρατού. Σε διαφορετική περίπτωση θα έπρεπε να εκκενωθεί η πόλη για να αποφευχθεί αιχμαλωσία του στρατού. Βέβαια, το σχέδιο Χατζανέστη εκρίθη ανεφάρμοστο όχι λόγω ελλείψεως πυροβολικού, αλλά λόγω του καταρρακωμένου ηθικού και αδυναμίας αμέσου προσελεύσεως του Γ΄ Σώματος στρατού. Μετά από όλα τα ανωτέρω για τον νέο Αρχιστράτηγο, ο οποίος ανέλαβε αμέσως καθήκοντα την 24 Αυγούστου/6 Σεπτεμβρίου, δεν υπήρχε άλλη λύση παρά η λήψη μέτρων ασφαλείας και η άμεση εκκένωση της Σμύρνης. Όμως και αυτά τα μέτρα δεν ήταν εύκολο να ληφθούν αμέσως. Και τούτο διότι εκτός των άλλων είχε δημιουργηθεί στη Σμύρνη μία ψυχολογία πανικού, η οποία δεν υπήρχε τις πρώτες ημέρες της επίθεσης. Βέβαια, ο πανικός αυτός άρχισε όταν την 18/31 Αυγούστου οι αφιχθέντες στη Σμύρνη Υπουργοί, Ν. Θεοτόκης και Ν. Στράτος, ανεχώρησαν αυθημερόν για τον Πειραιά. Τότε άρχισαν να κυκλοφορούν πολλές διαδόσεις, τις οποίες συνεδύαζαν με την από 15/28 Αυγούστου ανακοίνωση εκ-

Ο νέος Αρχηγός της Στρατιάς, Αντιστράτηγος Γ. Πολυμενάκος, ο οποίος αντικατέστησε τον Αρχιστράτηγο Γ. Χατζανέστη

κένωσης του Αφιόν Καραχισάρ. Οι διαδόσεις όμως αυτές ενισχύθησαν από το πρωί της 19 Αυγούστου /1 Σεπτεμβρίου, όταν άρχισε η συσκευασία των αρχείων της στρατιάς και της Αρμοστίας και έγιναν γνωστές οι διαταγές για την προετοιμασία αναχώρησης Δημοσίων Υπαλλήλων και ανδρών της Χωροφυλακής. Εάν στα ανωτέρω προσθέσει κανείς την αθρόα άφιξη ατόμων τα οποία ήρχοντο από το εσωτερικό της Μικράς Ασίας, τότε ήταν δικαιολογημένο το αίσθημα πανικού που είχε δημιουργηθεί στους κατοίκους της Σμύρνης. Έτσι, μετά από όλα τα ανωτέρω όλοι έτρεχαν με αποσκευές στην παραλία αναζητούντες μέσον αναχωρήσεως. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η παραλία της Σμύρνης ήταν κατάμεστη από ανθρώπους και αποσκευές. Ένα άλλο γεγονός το οποίο ενίσχυσε τον πανικό του στρατού και των κατοίκων της Σμύρνης ήταν το γεγονός ότι ο νέος Αρχιστράτηγος στρατιάς. Γ. Πολυμενάκος, μετέφερε τα μεσάνυχτα της 26 Αυγούστου/8 Σεπτεμβρίου την έδρα του Στρατηγείου του σε πλοίο. Μετά από όλα τα ανωτέρω γεγονότα, το πρωί της 27 Αυγούστου/9 Σεπτεμβρίου η πόλη της Σμύρνης ήταν έρημη και οι ελάχιστοι κάτοικοι που κυκλοφορούσαν ευρίσκοντο σε κατάσταση απόγνωσης και απογοήτευσης. Μάλιστα, το μεσημέρι της ίδιας ημέρας διεδόθη η φοβερή είδηση ότι αναμένονταν να εισέλθουν στη Σμύρνη Τούρκοι στρατιώτες. Πράγματι όμως, τις απογευματινές ώρες ενεφανίσθησαν στην πόλη περίπου 400 άτακτοι ιππείς. Μετά όμως από λίγο εμφανίσθηκε ισχυρά δύναμη του πέμπτου Τούρκικου Σώματος ιππικού και έτσι επιβεβαιώθηκαν όλες οι διαδόσεις οι οποίες από την παραμονή είχαν κυκλοφορήσει σε ολόκληρη την πόλη της Σμύρνης, βέβαια, μετά το ιππικό και συγκεκριμένα τις βραδινές ώρες, εισήλθαν στην πόλη και ισχυρά τμήματα πεζικού. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι ο κύριος όγκος του Τούρκικου στρατού και του πυροβολικού της Α΄ Στρατιάς εισήλθαν στην πόλη την 28 Αυγούστου/10 Σεπτεμβρίου με επικεφαλής τον Νουρεντίν Πασά. Επίσης, πρέπει να σημειώσουμε, ότι με την είσοδο του Τούρκικου στρατού εκηρύχθη ο στρατιωτικός νόμος τον οποίο κήρυξε ο Τούρκικος στρατός. Από την άλλη πλευρά, οι Ελληνικές δυνάμεις άρχισαν να υποχωρούν από τις 26 Αυγούστου/8 Σεπτεμβρίου. Η αποχώρηση των Ελληνικών δυνάμεων επραγματοποιείτο διά της Χερσονήσου της Ερυθραίας, περιοχής αποτελεσματικά προστατευμένης από ξηράς και από θαλάσσης. Στο διάστημα αυτό οι Τούρκοι παρακολουθούσαν σαν θεατές το δράμα των Ελλήνων, χωρίς μάλιστα να τους παρενοχλούν.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι από της 26 Αυγούστου/8 Σεπτεμβρίου 1922, όταν διατάχθηκε η εκκένωση της Σμύρνης, μέχρι την 5/16 Σεπτεμβρίου, όταν επιβιβάσθηκαν στα πλοία τα τελευταία τμήματα του Ελληνικού στρατού που ευρίσκονταν στην Ιωνία, υπήρξε μεγάλη σύγχυση και αμηχανία. Κανένας δεν ήξερε τι γινόταν και προς τα πού βαδίζουμε. Βέβαια, τη σύγχυση και την

αβεβαιότητα την διεδέχθη το χάος και η ανασφάλεια. Και όλοι διερωτώντο γιατί συμβαίνουν όλα αυτά και μάλιστα τόσο βιαστικά; Γιατί πραγματοποιείται τόσο εσπευσμένα η αποχώρηση ακόμη και των στρατιωτικών τμημάτων; Γιατί να μην ενημερώνονται ακόμη και οι στρατιωτικοί; Γιατί να περιφέρονται στην πόλη της Σμύρνης περιπλανώμενοι στρατιώτες και να αιχμαλωτίζονται από τον Τούρκικο στρατό, ο οποίος είχε εισέλθει χωρίς καμία αντίσταση στην πόλη της Σμύρνης; Ακόμη εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι οι Τούρκοι δεν περίμεναν με κανέναν τρόπο αυτή την άτακτη αποχώρηση των Ελλήνων. Μάλιστα, τις τελευταίες ημέρες οι Τούρκοι είχαν ενθαρρυνθεί από την αθρόα αποχώρηση των Ελλήνων και από καιρού εις καιρόν πραγματοποιούσαν επιθέσεις τις οποίες βέβαια απέκρουαν οι Έλληνες. Βέβαια και με τη βοήθεια του πολεμικού μας στόλου που ναυμαχούσε στη θαλάσσια περιοχή της Σμύρνης. Όλες όμως οι επιθέσεις και οι αψιμαχίες κάποτε τελείωσαν και έτσι το πρωί της 3/16 Σεπτεμβρίου 1922 οι Τούρκοι μπήκαν πανηγυρικά εις τον Τσεσμέ, ενώ οι τελευταίες Ελληνικές δυνάμεις του νοτίου μετώπου που είχαν διεσωθεί επιβιβάστηκαν στα πλοία με προορισμό τα νησιά μας Χίο και Μυτιλήνη.

Έτσι γράφτηκε ο επίλογος της μεγάλης Μικρασιατικής Εκστρατείας, η οποία στοίχησε τόσα πολλά στην Ελλάδα και τον Ελληνισμό.

Ο απολογισμός της Μικρασιατικής καταστροφής και οι μεγάλες περιπέτειες των Ελλήνων προσφύγων. Οι ευθύνες της Κυβέρνησης και η αποδοκιμασία του Στεργιάδη

Όπως είναι ήδη γνωστόν, την 5η Σεπτεμβρίου 1922 είχαν εγκαταλείψει τις ακτές της Μικράς Ασίας όλα τα στρατιωτικά Ελληνικά τμήματα. Σε ολόκληρη τη Μικρά Ασία δεν υπήρχαν πια Έλληνες στρατιωτικοί παρά μόνον ο αιχμάλωτοι. Μετά, λοιπόν, την αποχώρηση όλων των Ελλήνων στρατιωτικών από τη Μικρά Ασία, είναι ανάγκη να γίνει ένας απολογισμός της μεγάλης Ελληνικής τραγωδίας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα στοιχεία τα οποία έχουμε στα χέρια μας από το Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ) και από διάφορους συγγραφείς, δεν συμφωνούν μεταξύ τους. Βέβαια, σοβαρά λαμβάνουμε υπόψη και τα στοιχεία τα οποία έχει παραθέσει και ο Στρατηγός Παναγάκος από τα αρχεία της στρατιάς. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα αλληλοσυμπληρούμενα στοιχεία την 13/26 Αυγούστου 1922, ημέρα της μεγάλης Τούρκικης επίθεσης, το σύνολο του στρατού της Μικράς Ασίας ανήρχετο σε 210.000 άνδρες. Οι νεκροί και οι αιχμάλωτοι ανήλθαν σε 80.000 άνδρες. Συνεπώς διεσώθησαν 130.000 σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία τα οποία κρίνονται ως αντικειμενικά. Επίσης, πρέπει να σημειώσουμε, ότι με την έναρξη της μεγάλης επίθεσης υπήρχαν 418 πυροβόλα. Εξ αυτών διεσώθησαν 222, οπότε απωλέσθησαν 196 πυροβόλα.

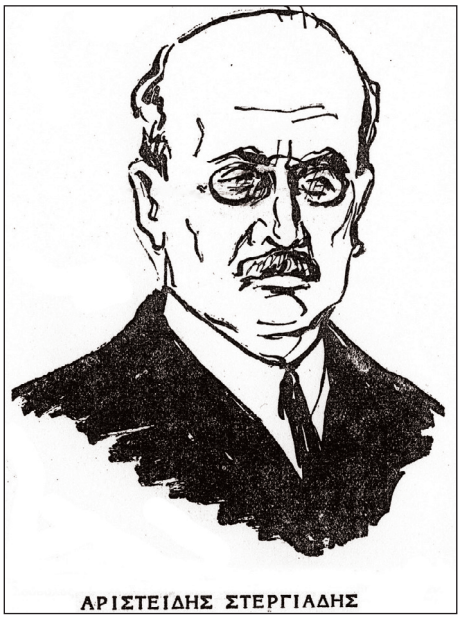
Είναι ανάγκη εδώ να πούμε και ποιες από τις Στρατιωτικές Μονάδες της Μικράς Ασίας είχαν τις μεγαλύτερες απώλειες. Έτσι, πρώτη έρχεται η 11η Μεραρχία του Γ΄ Σώματος στρατού, η οποία από 13.500 άνδρες έχασε τις 10.000 άνδρες, μαζί 32 από 38 κανόνια, τα οποία υπήρχαν στη Μονάδα. Ακολουθεί η 13η Μεραρχία του Β΄ Σώματος, που είχε απώλειες 9.000 άνδρες, από τις 10.000 που υπηρετούσαν στη μονάδα αυτή. Στη συνέχεια ακολουθεί η 12η Μεραρχία

του Α΄ Σώματος στρατού που έχασε τις 8.500 άνδρες από τις 11.000 άνδρες που υπηρετούσαν στη μονάδα αυτή.

Αντίθετα, τις μικρότερες απώλειες είχαν οι εξής μονάδες: Η 5η Μεραρχία του Α΄ Σώματος στρατού, όπου διεσώθησαν 8.500 άνδρες από τις 12.500 που ήταν το σύνολο των ανδρών. Η 2η Μεραρχία του Β΄ Σώματος στρατού, η οποία διέσωσε 17.000 άνδρες επί συνόλου 18.000 ανδρών. Η 10η Μεραρχία του Γ΄ Σώματος στρατού, η οποία διέσωσε 9.500 άνδρες επί συνόλου 10.500. Τέλος η ανεξάρτητη Μεραρχία διέσωσε 7.000 άνδρες από τους 8.000 που υπηρετούσαν σε αυτή.

Βέβαια, το δράμα του Ελληνικού στρατού με τις μεγάλες απώλειες που περιγράψαμε παραπάνω τελείωσε στις 25 Αυγούστου/7 Σεπτεμβρίου 1922. Όμως το δράμα και η τραγωδία που ζούσαν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας με επίκεντρο την Ελληνική Σμύρνη, την «Γκιαούρ Ισμίρ» δεν είχε τελειωμό. Σε προηγούμενα κεφάλαια αναφέραμε πολλά από τα δεινά που υπέστησαν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας μετά την αποχώρηση του Ελληνικού στρατού από τα εδάφη της Μικράς Ασίας. Το πρώτο κτύπημα το δέχθηκαν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας, όταν στις 15/28 Αυγούστου 1922 πληροφορήθηκαν το επίσημο ανακοινωθέν της στρατιάς για εκκένωση του Αφιόν Καραχισάρ. Αμέσως μετά έφθαναν διάφορες πληροφορίες που έλεγαν ότι το μέτωπο της Μικράς Ασίας είχε πλέον διασπασθεί και ότι οι Έλληνες με μεγάλες απώλειες υποχωρούσαν σε όλα τα μέτωπα. Τότε άρχισαν μαζί με τον Ελληνικό στρατό να φεύγουν οι Έλληνες από το εσωτερικό της Μικράς Ασίας και να κατευθύνονται προς τη Σμύρνη. Η επιλογή της Σμύρνης δεν ήταν τυχαία. Είχε διαδοθεί ότι οι υποχωρούντες Έλληνες θα συγκεντρώνονταν στη Σμύρνη, όπου θα οργάνωναν μεγάλη άμυνα μαζί με τις ενισχύσεις που αναμένονταν από τη Θράκη, ώστε η Σμύρνη και η περιοχή να παραμείνει Ελληνική. Όμως οι ελπίδες των Ελλήνων της Σμύρνης διαψεύστηκαν, διότι ο Ελληνικός στρατός που έφθανε στη Σμύρνη έδειχνε όχι οργανωμένο στρατό αλλά «συρφετό φυγάδων», ανίκανο πλέον να πολεμήσει. Τότε οι ελπίδες των Ελλήνων της Σμύρνης εστράφησαν προς τον Ελληνικό στρατό που θα ήρχετο από τη Θράκη και θα ήταν αξιόμαχος. Πράγματι, στις 23 Αυγούστου/5 Σεπτεμβρίου κατέπλευσε στο λιμάνι της Σμύρνης η Μεραρχία Αδριανουπόλεως. Όμως οι ελπίδες των Ελλήνων της Σμύρνης αποδείχθησαν απατηλές. Και τούτο διότι οι στρατιώτες της Μεραρχίας της Αδριανουπόλεως που κατέπλευσαν στο λιμάνι της Σμύρνης αρνήθηκαν να αποβιβασθούν και άρχισαν να πυροβολούν στον αέρα και να ζητούν τον απόπλου των πλοίων. Βέβαια, όσοι πολίτες και Αξιωματικοί της Μικρασιατικής Αμύνης κυκλοφορούσαν στο λιμάνι της Σμύρνης απεγοητεύθησαν από το θέαμα αυτό και τότε ο καθένας άρχισε να φροντίζει μόνος του και να ετοιμάζεται για την αναχώρησή του.

Μετά από τα ανωτέρω γεγονότα άρχισε να κυριαρχεί μεγάλη απελπισία μεταξύ του Ελληνικού πληθυσμού που είχε συγκεντρωθεί στη Σμύρνη. Η μόνη τους ελπίδα ήταν η άφιξη πολεμικών συμμαχικών πλοίων, τα οποία είχαν έλθει στη Σμύρνη για να προστατεύσουν τους δικούς τους υπηκόους από τους Τούρκους, οι οποίοι αναμένονταν να εισέλθουν στην πόλη της Σμύρνης. Το χειρότερο όμως όλων για τους Έλληνες της Σμύρνης ήταν η πληροφορία που είχε διαρρεύσει ότι όλος ο Ελληνικός στρατός θα έφευγε προς την Ερυθραία. Τότε η λέξη «εγκατάλειψη» εσημειώθη στη συνείδηση όλων και όλοι άρχισαν να συρρέουν στις παραλίες με ό,τι πρόχειρα διέθεταν με αντικειμενικό σκοπό να επιβιβασθούν σε

Ο Ύπατος Αρμοστής Σμύρνης, Αριστείδης Στεργιάδης, ο οποίος απεδοκιμάσθη από τα πλήθη των προσφύγων κατά την αναχώρησή του από τη Σμύρνη

ο,τιδήποτε πλωτό μέσον. Βέβαια, στην παραλία είχαν καταπλεύσει πολλά εμπορικά πλοία, τα οποία παρελάμβαναν Έλληνες πολίτες για Πειραιά, Μυτιλήνη, Σάμο, Χίο κ.λ.π. Όμως η μεγάλη μάζα των προσφύγων παρέμεινε στοιβαγμένη στις παραλίες και στους δρόμους.

Γιατί όμως συνέβησαν όλα αυτά τα γεγονότα, τα οποία ταλαιπώρησαν πάρα πολύ τον Ελληνικό πληθυσμό της Μικράς Ασίας; Γιατί δεν είχε προπαρασκευασθεί νωρίτερα η αποχώρηση του Ελληνικού πληθυσμού; Βέβαια, όλοι εστράφησαν εναντίον του Ύπατου Αρμοστή Στεργιάδη, τον οποίο θεωρούσαν υπεύθυνο για όλα αυτά τα γεγονότα. Ορισμένοι μάλιστα συγγραφείς, έφθασαν στο σημείο να του αποδώσουν και προσωπικό μίσος εναντίον των κατοίκων της Σμύρνης και των ηγετών της, διότι τους απαγόρευσε την έγκαιρη αναχώρησή τους.

Πρέπει όμως εδώ να επισημάνουμε, ότι ο Στεργιάδης δεν είχε παύσει να εκτελεί τις εντολές της Κυβερνήσεως. Μέχρι όμως τότε η Κυβέρνηση δεν είχε πάρει καμία σχετική απόφαση, διότι δεν είχε πεισθεί ότι ήταν δυνατόν να κρατηθεί η Σμύρνη και η περιοχή της υπό την Ελληνική Κυριαρχία. Κατόπιν όλων αυτών η Κυβέρνηση δεν μπορούσε να δώσει εντολή για να φύγει ο Ελληνικός πληθυσμός. Έτσι ο Στεργιάδης δεν μπορούσε να πάρει πρωτοβουλία και να επιτρέψει την αναχώρηση των Ελλήνων από τη Σμύρνη. Πέραν των ανωτέρω, για να φύγει όλος αυτός ο κόσμος εχρειάζοντο και πλοία τα οποία μόνον η Ελληνική Κυβέρνηση μπορούσε να στείλει.

Όμως ιδιαίτερη σημασία έχει κάτι το οποίο έγραψε την περίοδο εκείνη ο Υποπλοίαρχος Τ. Λυκουρέζος, ο οποίος υπηρετούσε ως Υπασπιστής εις τον Υπουργό Εσωτερικών Ν. Στράτου. Γράφει, λοιπόν, ο Τ. Λυκουρέζος τα εξής:

«Υπηρετών τότε ως Υπασπιστής Υπουργού, έλαβα διαταγήν να συνοδεύσω το αείμνηστον Νικόλαον Στράτο εις το ιστορικό εκείνο ταξείδι του εις Σμύρνην. Ανέμενα διαταγάς εις το Υπασπιστήριον της στρατιάς του Αρχιστράτηγου, κατά το πολύωρον εκείνο Συμβούλιον και δεν είχαν παρέλθει 15 λεπτά ότε ο Νικόλαος Στράτος εξήλθε δι' ολίγον κάτωχρος εκ συγκινήσεως και μου υπαγόρευσε δύο τηλεγραφήματα διά να τα μεταβιβάσω εις τα Αθήνας. Το εν απευθυνόμενον προς τον Πρωθυπουργόν, τον επληροφόρει ότι η κατάστασις ήτο απελπιστική και συνεβούλευε να αρχίσει αμέσως η εκκένωσις. Το άλλο δι' ειδικού κώδικος με τον οποίον κατά διαταγήν του είχα εφοδιασθεί, απηύθυνε προσωπικώς προς τον Υπουργόν Ναυτικών, Ιωάννην Λεωνίδαν και τον διέτασσα να επιτάξει επειγόντως άπαντα τα εις Ελληνικούς λιμένας ναυλοχώντα πλοία και να τα αποστείλει εις Σμύρνην προς εκκένωσιν του πληθυσμού. Καθιστών αυτόν υπεύθυνον διά την εκτέλεσιν, ακόμη και αν αι αποφάσεις της Κυβερνήσεως ήσαν αντίθετοι. Τη νύκτα της ίδιας ημέρας επιστρέφοντας προς Πειραιά, ελάβομεν την απάντησιν

του Πρωθυπουργού (Π. Πρωτοπαπαδάκη) διαφωνούντος με την έναρξιν εκκενώσεως, προς αποφυγήν πανικού».

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μετά την αποχώρηση της στρατιάς και των στρατιωτικών Διοικήσεων, άρχισε η αναχώρηση των πολιτικών υπαλλήλων και την 25 Αυγούστου/7 Σεπτεμβρίου 1922 ολοκληρώθηκε η εγκατάλειψη. Βέβαια, τελευταίος αποχώρησε από το λιμάνι της Σμύρνης ο Ελληνικός στόλος με το καταδρομικό «Έλλη». Έτσι έμεινε μοναδικός εκπρόσωπος της Ελληνικής εξουσίας ο Ύπατος Αρμοστής Αριστείδης Στεργιάδης.

Το ίδιο απόγευμα της 25 Αυγούστου/7 Σεπτεμβρίου 1922 έφυγε και ο Ύπατος Αρμοστής Στεργιάδης με το Αγγλικό θωρηκτό «Άιρον Ντιούκ». Όμως κατά την μετάβασή του στον προκυμαία τον αντελήφθη το πλήθος των προσφύγων και επιχείρησε να τον λιντσάρει. Για την ημέρα εκείνη ο Επ. Λοβέρδος μεταξύ άλλων γράφει και τα εξής: *«Ο Ύπατος Αρμοστής επιχειρών να αναχωρήσει αναχαιτίζεται υπό του εξαγριωμένου πλήθους. Αγγλικόν άγημα εξασφαλίζει την επιβίβασίν του επί του 'Άιρον Ντιούκ'. Τελευταίοι Δημόσιοι αναχωρούν ο Πρύτανης Κ. Καραθεοδωρής και ο Ταμίας Κ. Ρεβελής, συναποκομίζοντες όλα τα περιουσιακά στοιχεία της Υπηρεσίας των. Αποπλέουν τα τελευταία πλοία κατάφορτα προσφύγων. Χιλιάδες Χριστιανών παραμεινάντων ελλείψει μεταγωγικών μέσων ευρίσκουν καταφύγιον εις οικίας Ευρωπαίων και στο προαύλιον του ναού της Αγίας Φωτεινής».*

Την επομένη ο Στεργιάδης επιβιβάστηκε στο Ρουμανικό πλοίο της γραμμής για την Κωνσταντινούπολη, συνοδευόμενος από τις κατάρες και το ακόρεστο μίσος των προσφύγων που έμειναν πίσω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

Η προπαρασκευή της επανάστασης του 1922 με πρωτεργάτες τον Στ. Γονατά και τον Ν. Πλαστήρα. Η εναλλαγή στην αρχηγία της επανάστασης μεταξύ Στ. Γονατά και Ν. Πλαστήρα

Μετά την Μικρασιατική καταστροφή, την αποχώρηση του Ελληνικού στρατού από τη Μικρά Ασία και τη δραματική κατάσταση στην οποία ευρέθησαν οι πρόσφυγες Έλληνες στην περιοχή της Σμύρνης, όλοι αναζητούσαν κάποιον ή κάποιους που θα έβγαζαν τη χώρα από το αδιέξοδο στο οποίο είχε οδηγηθεί. Από την πλευρά της η Κυβέρνηση του Ν. Τριανταφυλλάκου αντιμετώπιζε τα πολλά και δισεπίλυτα προβλήματα με βραδύ ρυθμό, πράγμα το οποίο δεν ανταποκρίνονταν στην κρισιμότητα της κατάστασης. Βέβαια, όλα αυτά χωρίς να αγνοεί κανείς τα τεκταινόμενα και τις κινήσεις που γίνονταν την περίοδο εκείνη με στόχο την ανατροπή της Κυβερνήσεως. Όμως όλοι είχαν υποτιμήσει τα τεκταινόμενα και η Κυβέρνηση συνέχιζε να λαμβάνει μέτρα άστοχα ή αντίθετα προς την κρισιμότητα της κατάστασης. Και ενώ έτσι είχε η κατάσταση στην Ελλάδα, με μεγάλα προβλήματα και δυσκολίες για την αντιμετώπισή τους, έφθασαν στην Κυβέρνηση πληροφορίες για προπαρασκευή και προετοιμασίες για επανάσταση.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι δύο ήσαν οι αρχικοί πυρήνες, οι οποίοι μάλιστα ήσαν ασύνδετοι μεταξύ τους. Ο ένας πυρήνας εμφανίσθηκε στη Μυτιλήνη με επικεφαλής τον Στυλιανό Γονατά και ο άλλος πυρήνας ήταν στη Χίο με επικεφαλής τον Νικόλαο Πλαστήρα. Μάλιστα ο Ν. Πλαστήρας προετοιμάζονταν για επανάσταση από αρκετό καιρό. Στην πορεία οι δύο αυτοί πυρήνες, της Χίου και της Μυτιλήνης, συνδέθησαν μεταξύ τους και αφού προσεταιρίσθησαν και τη δύναμη του στόλου εξεδήλωσαν την πρόθεσή τους για επανάσταση. Τότε οι φίλοι τους στην Αθήνα και στη Θράκη έσπευσαν να ενισχύσουν την προσπάθειά τους και δήλωσαν την αμέριστη συμπαράστασή τους. Μάλιστα ο εκ των ηγετών της επανάστασης Στ. Γονατάς, περιγράφοντας τα γεγονότα υπεστήριζε ότι γενικώς επικρατούσε ένας μεγάλος αναβρασμός στον Ελληνικό στρατό. Επικρατούσε η εντύπωση ότι η Κυβέρνηση εγνώριζε τα συμβαίνοντα στο στράτευμα και γι' αυτό κρατούσε τον στρατό μακριά από την παλιά Ελλάδα. Συγκεκριμένα ο Στυλιανός Γονατάς, την 10/23 Σεπτεμβρίου 1922, γράφει τα εξής: «*Η ψυχολογία του στρατού και ιδία των Αξιωματικών ήτο λίαν εχθρικήν προς την Κυβέρνησιν*». Και αφού αναφέρει διάφορα περιστατικά που αποδεικνύουν την αντίθεση του στρατού προς την Κυβέρνηση προσθέτει: «*Μία κίνησις Αξιωματικών μάλλον συνωμοτική, είχε αρχίσει τελευταίως εις την Μικράν Ασίαν, διευθυνόμενη υπό του Συνταγματάρχου Νικολάου Πλαστήρα, ήτις από της αποβιβάσεώς της εις Χίον είχε λάβει μεγάλην έκτασιν*».

Αλλά και στον ίδιο τον Στυλιανό Γονατά, όπως ο ίδιος αφηγείται, προ της αποβιβάσεώς του στη Μυτιλήνη, δύο φορές του είχαν γίνει προτάσεις για να ηγηθεί επαναστάσεως. Βέβαια, ο ίδιος ο Στ. Γονατάς εδίσταζε να ηγηθεί μιας τέ-

τοιας επανάστασης, φοβούμενος μήπως προκαλέσει ζημιές στον τόπο και υπεστήριζε ότι εάν γίνει επανάσταση δεν θα έπρεπε αυτή να λάβει μορφή *«ούτε Βενιζελική ούτε καθαρώς αντιβενιζελική για να έχει το σύνολον του λαού μαζί της»*. Τελικά ο Στυλιανός Γονατάς αποφάσισε να αποδεχθεί την ηγεσία της επανάστασης όταν επείσθη ότι θα εγίνετο και άνευ εκείνον «και θα απέληγεν ίσως κακώς, άνευ ενιαίας διευθύνσεως». Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μεταξύ των όρων τους οποίους έθεσε σ' αυτούς που τον πίεζαν να εκδηλωθεί, ήτο και η δήλωση των ευρισκομένων στη Χίο ότι θα τον ανεγνώριζαν ως Αρχηγό οι πάντες «μηδέ Πλαστήρα εξαιρουμένου».

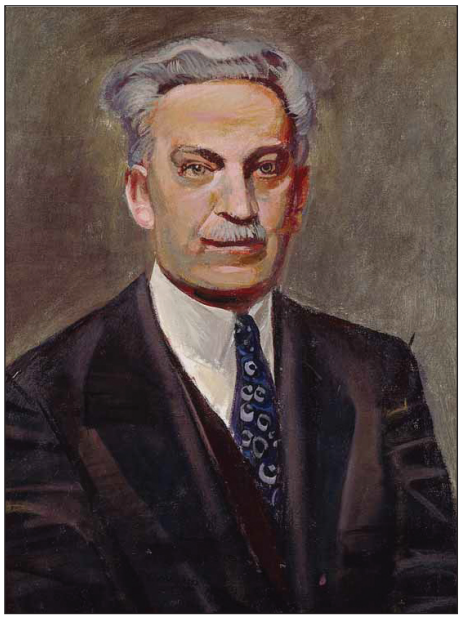

Ο Συνταγματάρχης Νικόλαος Πλαστήρας, ο οποίος άρχιε την επανάσταση από τη Χίο. Στη συνέχεια συνεργάσθηκε με τον Στυλιανό Γονατά, ο οποίος ηγούνταν επαναστατικού κινήματος στη Μυτιλήνη και μαζί ξεκίνησαν την 12η Σεπτεμβρίου 1922 για την Αθήνα

Μετά από τις ανωτέρω εξελίξεις και συγκεκριμένα την 11/24 Σεπτεμβρίου 1922, ο Στ. Γονατάς ενημερώθηκε για την πορεία της επαναστάσεως και όλοι των διαβεβαίωσαν ότι «όλα πάνε καλά» και ότι οι επαναστάτες ήσαν κατά το πλείστον κύριοι και του στόλου. Ήθελε όμως ο Στ. Γονατάς να βεβαιωθεί προσωπικά για τη στάση των επαναστατών της Χίου. Τότε και συγκεκριμένα την 2 μ.μ. της ίδιας ημέρας, έλαβε τηλεγράφημα από τον Συνταγματάρχη Ν. Πλαστήρα, ο οποίος ευρίσκετο στη Χίο και το οποίο απευθύνοτο προς τον Στ. Γονατά «Αρχηγόν Επαναστατικού Κινήματος Χίου και Μυτιλήνης». Στο τηλεγράφημα αναφέροντο τα εξής: *«Οι Μέραρχοι Πέτσας, Κουρουσόπουλος, Δέδες, Μεσσήνης και Ρόκας εδήλωσαν ότι ουδεμίαν έχοντες επιβολήν επί των Μεραρχιών των, ουδεμίαν αναλαμβάνουν ευθύνην, αλλά και δεν επιθυμώσι να αντιδράσωσιν. Ότι ο Μέραρχος Λούφας εθεώρη κατά την ώραν εκείνη επιβλαβή την επαναστατικήν ενέργειαν. Συνεπώς δεν συνεφώνει αλλά δεν αντέδρα. Οι υπόλοιποι Μέραρχοι, Γαρδίκας, Κοιμήσεις και Πλαστήρας ως και ο αναλαβών την αρχηγίαν του στόλου Πετροπουλάκης, συνεφώνουν, αλλά εθεώρουν απαραίτητην προϋπόθεσιν επιτυχίας την αυθημερόν αναχώρησιν των ορισθησομένων τμημάτων. Είχε αρχίσει μάλιστα η επιβίβασις εις τα πλοία δυνάμεων των Ι και VII Μεραρχιών»*.

Ύστερα από τις ανωτέρω εξελίξεις ήρθησαν όλοι οι ενδοιασμοί του Στυλιανού Γονατά και ήταν έτοιμος να προχωρήσει. Μάλιστα μετά τη λήψη του τηλεγραφήματος και συγκεκριμένα την 11/24 Σεπτεμβρίου 1922, συνέταξε προκήρυξη προς τον Ελληνικό λαό, τον Πρόεδρο της Εθνοσυνέλευσης, τον Βασιλέα τον διάδοχον και τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως, όπου ανέφερε τα εξής:

«Ο εν Μυτιλήνη και Χίο στρατός και στόλος, μοι ανέθηκε αυθορμήτως την ηγεσίαν αυτών, όπως διατυπώσω επ' ονόματί των τας κάτωθι αξιώσεις, εν τη απολύτω πεποίθηση ότι εις ταύτας είναι σύμφωνος και ο υπόλοιπος στρατός και στόλος και ιδία, ολόκληρος ο Ελληνικός λαός, πλην ασημάντου μειοψηφίας, ουχί εξ ευγενών ελατηρίων αντιφρονούσης. Η σωτηρία της πατρίδος και μόνη επιβάλει τας αξιώσεις ταύτας:

Ο Στυλιανός Γονατάς, ο οποίος ηγήθηκε επαναστατικού κινήματος στη Μυτιλήνη και στη συνέχεια συνεργάσθηκε με τον Ν. Πλαστήρα, όπου μαζί ένωσαν τις δυνάμεις τους με προορισμό την Αθήνα. Ιδιαίτερη αξία έχει η προκήρυξη του Στ. Γονατά, η οποία συνετάχθη στης Μυτιλήνη στις 11.9.1922 και απευθύνεται προς τον ελληνικό λαό, τον Πρόεδρο της Εθνοσυνέλευσης και τον Βασιλιά

1. Παραίτησις του Βασιλέως χάριν της πατρίδος, υπέρ του Διαδόχου.

2. Άμεσος διάλυσις της Εθνοσυνελεύσεως.

3. Σχηματισμός Κυβερνήσεως αχρόου εμπνεούσης εμπιστοσύνην εις Αντάντ, διά την ταχίστην και αμερόληπτον ενέργειαν εκλογών Εθνοσυνελεύσεως και την διαχείρισιν των εξωτερικών ζητημάτων, μέχρις ου ο λαός αποφασίσει τελικώς δια την εκλογών περί της τύχης του.

4. Άμεσος ενίσχυσις του Θρακικού μετώπου.

Ας επικρατήση και παρ' ημίν ο αγνός πατριωτισμός προς αποσόβησιν αλληλοσπαραγμού και ταχυτέραν έναρξιν του έργου της εθνικής παλινορθώσεως, δι' ης θα ανασταλή η πλήρως καταστροφή προς ην φερόμεθα και θα επιτευχθή η σωτηρία της πατρίδος».

Μετά τη σύνταξη της προκήρυξης και ασκώντας πλέον καθήκοντα Αρχηγού της επαναστάσεως, ο Στ. Γονατάς άρχισε να ασχολείται με τη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων. Συγκεκριμένα, διέταξε την άμεση επιβίβαση σε πλοία της ΙΙ Μεραρχίας, την αποστολή της V Μεραρχίας στη Θράκη και τη σύνθεση του τμήματος, το οποίο θα κατευθύνετο προς την Αθήνα. Το τμήμα αυτό ονομάσθηκε «Αποβατικόν Σώμα Καταλήψεως Αθηνών», τη Διοίκηση του οποίου κρατούσε ο ίδιος. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι όλες οι ενέργειες εκείνης της ημέρας εκρατήθησαν μυστικές, απαγορευθείσης και της αποστολής δημοσιογραφικών τηλεγραφημάτων. Και όλα αυτά για να μην γνωσθεί πρόωρα το κίνημα στην Αθήνα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η έλλειψη πλοίων επιβράδυνε την προετοιμασία και την αναχώρηση. Πάντως υπήρξε συνεννόηση, ώστε οι δυνάμεις Χίου και Μυτιλήνης να αναχωρήσουν μαζί και να ακολουθήσουν την ίδια πορεία. Πράγματι, η συνάντηση αυτή πραγματοποιήθηκε την 8η εσπερινή της 12/25 Σεπτεμβρίου 1922 και οι δύο ομάδες μαζί έπλεαν προς Λαύριο ή Χαλκίδα, λιμάνια τα οποία προσφέρονταν για αποβίβαση.

Έτσι, την 6η πρωινή της 13/26 Σεπτεμβρίου 1922, οι δύο ομάδες διήρχοντο το στενό μεταξύ Άνδρου και Τήνου. Στο σημείο αυτό παρεκλήθη ο Στ. Γονατάς να επιβιβασθεί στο πολεμικό «Λήμνος» για να συναντηθεί με τα ηγετικά στελέχη του κινήματος Ν. Πλαστήρα και τον Αντιπλοίαρχο Πετροπουλάκη υπό την ιδιότητα του Αρχηγού του στόλου που είχε προσχωρήσει εις το επαναστατικό κίνημα. Πέραν όμως των ανωτέρω, ο Στ. Γονατάς συνάντησε και πλήθος Αξιωματικών, με τους οποίους είχε την ευκαιρία να συνομιλήσει. Όμως στη σύσκεψη που ακολούθησε επί του πολεμικού πλοίου «Λήμνος», ο Στ. Γονατάς αντελήφθη «*ότι υπήρχαν φιλοδοξίες προσωπικές ανικανοποίητες εκ της δοθείσας λύσεως*».

Επίσης, εκεί διεπίστωσε, όπως γράφει ο Στ. Γονατάς, ότι είχαν και έτοιμες διαφορετικές προκηρύξεις καίτοι είχε αποστείλει ο ίδιος τις δικές του προκηρύξεις, τις οποίες είχε υπογράψει. Συγκεκριμένα γράφει, ότι *«οι περί τον Πλαστήραν είχαν αντιλήψεις καθαρώς Βενιζελικάς και αντιβασιλικάς (Δημοκρατικός) και εθεώρουν τον Πλαστήραν ως κύριον δημιουργόν της επαναστάσεως, την οποίαν από καιρού είχεν προπαρασκευάσει δια μυήσεως αξιωματικών και συνεπώς δεν ήτο ορθόν οι προκηρύξεις να φέρουν μόνον την ιδική μου υπογραφήν»*.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες και λόγω χαρακτήρος (μετριοπαθής), ο Στ. Γονατάς αναγκάστηκε να υποχωρήσει, ενώ στην ουσία τον είχαν καταργήσει από Αρχηγό της επαναστάσεως. Τότε καταρτίσθηκε δωδεκαμελής επιτροπή, την οποίαν αποτελούσαν οι Συνταγματάρχες Γονατάς, Πλαστήρας, Κουρουσόπουλος, Γαρδίκας, οι Αντιστυνταγματάρχες Πρωτοσύγγελου, Μαμούρης, Κοιμήσης, Χασαπίδης και Παναγόπουλος και ο Αντιπλοίαρχοι Πετροπουλάκης και Φωκάς. Στην πορεία δημιουργήθηκε επιτροπή, την οποία αποτελούσαν οι Γονατάς, Πλαστήρας και Φωκάς. Βέβαια, αργότερα καταργήθηκαν όλα τα ανωτέρω όργανα και Αρχηγός της επαναστάσεως έγινε ο Νικόλαος Πλαστήρας. Όμως οι προκηρύξεις που ερρίφθησαν σε αρκετές πόλεις (Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Λάρισα και Λαμία) με αεροπλάνο, έφεραν την υπογραφή του Στυλιανού Γονατά και ερρίφθησαν την 13/26 Σεπτεμβρίου 1922, δηλαδή την ημέρα που υπολόγιζαν οι επαναστάτες ότι θα έφθαναν στην Αττική. Και ενώ είχαν ξεκινήσει οι διαδικασίες για τη ρίψη των προκηρύξεων, τα πλοία καθυστέρησαν να φθάσουν στον προορισμό τους, με αποτέλεσμα να φοβηθούν οι επαναστάτες, διότι υπήρχε κίνδυνος να εμποδισθεί η αποβίβασή τους. Η ανησυχία δε των επαναστατών μεγάλωσε, όταν από ραδιοτηλεγράφημα του Υπουργείου το οποίο έφθασε στο πολεμικό «Λήμνος», επληροφορούντο ότι η Αθήνα και η Κυβέρνηση ήσαν ενήμεροι των κινήσεων των επαναστατών. Μάλιστα, ο Στ. Γονατάς γράφει στο ημερολόγιό του τα εξής: *«Εάν προλάβωμεν να αποβιβασθώμεν, είμαι βέβαιος δια την περαιτέρω επιτυχίαν μας»*. Όμως η ανησυχία των επαναστατών δεν ήταν δικαιολογημένη, διότι οι κυβερνώντες «εκοιμώντο τον ύπνο του δικαίου» και δεν είχαν ούτε τη θέληση ούτε τη διάθεση να εμπλακούν σε νέα περιπέτεια.

Αρχηγός της επανάστασης ο Συνταγματάρχης Ν. Πλαστήρας. Η κίνηση του στρατού προς την Αττική με πλοία του στόλου. Ψύχραιμη αντιμετώπιση της κατάστασης από Βασιλιά και Πρωθυπουργό

Η επιβολή του Νικολάου Πλαστήρα ως Αρχηγού της επανάστασης είχε ιδιαίτερη απήχηση μεταξύ των στρατιωτικών. Και τούτο διότι από την περίοδο της υποχώρησης του Ελληνικού στρατού από την περιοχή του Σαγγαρίου είχε αρχίσει η δυσφορία μεταξύ Αξιωματικών, ανεξάρτητα από πολιτικά φρονήματα. Μάλιστα οι τολμηρότεροι εκ των Αξιωματικών αναζητούσαν τον άνδρα ο οποίος θα αποφάσιζε να ηγηθεί ενός μεγάλου εγχειρήματος. Από τότε, λοιπόν, είχε αρχίσει να προπαρασκευάζεται, κυρίως από Βενιζελικούς Αξιωματικούς που ευρίσκοντο στη Μικρά Ασία και την Κωνσταντινούπολη, η προβολή του Συνταγματάρχη Νικολάου Πλαστήρα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η προβολή του Ν. Πλαστήρα δεν ήταν τυχαία και προς αυτή την κατεύθυνση βοη-

θούσε η γενναιότητα του άνδρα, η αφοσίωση στο πρόσωπο του Ελ. Βενιζέλου και το γεγονός ότι ηγείτο του Συντάγματος 5/42 των ευζώνων, το οποίο ετιμάτο ιδιαίτερα μεταξύ των Αξιωματικών του Ελληνικού στρατού.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι η δυσφορία των στρατιωτικών μετά τον Σαγγάριον εύρισκε διέξοδο στην ιδέα της αυτονόμησης της Μικράς Ασίας. Στην πορεία όμως, η ιδέα αυτή εγκατελήφθη μετά την κατάρρευση του μετώπου και την υποχώρηση των Ελλήνων και όλοι εστρέφοντο προς την ιδέα για μια επανάσταση εναντίον του «κράτους» των Αθηνών. Εκείνη, λοιπόν, την περίοδο και συγκεκριμένα όταν πραγματοποιείτο η υποχώρηση από το Νυμφαίο προς Τσεσμέ, τότε ο Ν. Πλαστήρας, όπως ομολογούν στενοί του συνεργάτες, απεφάσισε να τεθεί επικεφαλής Ελλήνων πατριωτών για τη σωτηρία της πατρίδας.

Ο Συνταγματάρχης Νικόλαος Πλαστήρας, ο οποίος ετέθη επικεφαλής της επανάστασης και οδήγησε τον στρατό από τη Χίο και τη Μυτιλήνη στην Αττική με πλοία του στόλου

Προς τον σκοπό αυτό επέλεξε ως κέντρο της επαναστατικής δράσης τη νήσο Χίο, διότι αφ' ενός μεν ευρίσκετο πλησιέστερα προς την Αθήνα και αφ' ετέρου διότι εκεί είχε συγκεντρωθεί το μεγαλύτερο τμήμα των υπολειμμάτων του Ελληνικού στρατού. Το υπόλοιπο τμήμα του Ελληνικού στρατού είχε συγκεντρωθεί στη Μυτιλήνη και γι' αυτό στόχος του Πλαστήρα ήταν να προσεγγίσει τον επικεφαλής της δύναμης της Μυτιλήνης και να τον μυήσει στο επαναστατικό κίνημα.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι εν Χίω μυημένοι στο επαναστατικό κίνημα Πλαστήρα, ήθελαν να συνεργασθούν με τις στρατιωτικές δυνάμεις που είχαν συγκεντρωθεί στη Μυτιλήνη. Εκεί υπήρχε ο Συνταγματάρχης Στ. Γονατάς, ο οποίος συμφωνούσε με την ιδέα της επανάστασης, αλλά είχε πάρα πολλούς δισταγμούς. Βέβαια, τους δισταγμούς του Στ. Γονατά προσπαθούσαν να κάμψουν οι Αντισυνταγματάρχες Πρωτοσύγγελος και Μαμούρης, οι οποίοι ήσαν μυημένοι στο επαναστατικό κίνημα του Πλαστήρα. Τελικά ο Στ. Γονατάς την 10/23 Σεπτεμβρίου 1922 απεφάσισε να αναλάβει την ηγεσία της επανάστασης. Εις την απόφασή του αυτή προχώρησε, διότι όπως ο ίδιος γράφει στα απομνημονεύματά του, αγνοούσε ότι ο Ν. Πλαστήρας εκινείτο προς τον ίδιο σκοπό, δηλαδή να ηγηθεί του επαναστατικού κινήματος. Πίστευε δηλαδή ο Στ. Γονατάς ότι η δική του ηγεσία είχε γίνει αποδεκτή από όλους μηδέ εξαιρουμένου του Ν. Πλαστήρα. Για το λόγο αυτό, όταν του υπέδειξαν σχέδιο προκήρυξης, το απέρριψε και συνέταξε δικό του σχέδιο λακωνικότερο, το οποίο τελικά παρέμεινε ως το

Οι επαναστατικοί τύραννοι της Αθήνας, οι οποίοι με επικεφαλής τον Θεόδωρο Πάγκαλο προσχώρησαν στο επαναστατικό κίνημα των Πλαστήρα-Γονατά

πρώτο κείμενο της επανάστασης, με το οποίο μάλιστα έγινε γνωστή (η επανάσταση) με τις προκηρύξεις που ερρίφθησαν στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας.

Παράλληλα με τις διαπραγματεύσεις στη Μυτιλήνη γίνονταν επαφές και συζητήσεις με εκπροσώπους του στόλου, για να μυηθούν στο επαναστατικό κίνημα. Μάλιστα, ο Αντιπλοίαρχος Πετροπουλάκης ανέλαβε να εξασφαλίσει το θωρηκτό «Λήμνος» για την πορεία προς Αθήνα. Εκτός του Πετροπουλάκη, στο κίνημα προσχώρησαν και άλλοι Αξιωματικοί και άρχισε η προεργασία για την εξασφάλιση και άλλων πλοίων για την ετοιμαζόμενη πορεία προς την Αθήνα. Τέλος, εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι οι μυημένοι στο επαναστατικό κίνημα που ευρίσκοντο στην Αθήνα με επικεφαλής τον Θ. Πάγκαλο, ήσαν έτοιμοι να εκδηλωθούν την κατάλληλη στιγμή.

Από όλα τα προαναφερθέντα βγαίνει το συμπέρασμα ότι εάν υπήρχε μία Κυβέρνηση ισχυρή, δεν θα μπορούσε να προχωρήσει η επανάσταση του 1922. Και τούτο διότι υπήρχαν πολλοί οι οποίοι ήσαν αντίθετοι με ένα τέτοιο εγχείρημα και στη Χίο και στη Μυτιλήνη. Επιπλέον υπήρχε δυσκολία στην εξασφάλιση πλοίων για τη μεταφορά των στρατιωτικών στην περιοχή της Αττικής. Αλλά οι κυβερνώντες των τελευταίων Κυβερνήσεων εφαίνοντο κουρασμένοι από την άσκηση της εξουσίας και δεν μπορούσαν να αντιδράσουν στα διάφορα γεγονότα τα οποία εμφανίζονταν. Έτσι, η κατάσταση μέρα με την ημέρα χειροτέρευε και όλοι περίμεναν τον από μηχανής Θεό να σώσει την Ελλάδα. Το ερώτημα όμως που τίθεται είναι το εξής: Θα μπορούσε μία άλλη Κυβέρνηση να αντιμετωπίσει τα συσσωρευμένα προβλήματα και να βγάλει τη χώρα από το αδιέξοδο στο οποίο είχε οδηγηθεί; Απάντηση συγκεκριμένη δεν μπορεί να δοθεί. Πολλοί υποστηρίζουν ότι εάν δεν υπήρχε ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος και εάν υπήρχε κάποια συνεργασία με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί πολλά δεινά και να είχε διασωθεί η Ανατολική Θράκη. Όμως όλα αυτά είναι θεωρητικά και δεν είχαν σχέση με την πραγματικότητα. Βέβαια θεωρίες έχουν αναπτυχθεί πάρα πολλές για το πώς θα μπορούσε να διασωθεί τουλάχιστον η Ανατολική Θράκη. Αλλά είναι άλλο πράγμα να αντιμετωπίζεις τη ζώσα πραγματικότητα και άλλο να συζητάς ανεύθυνα, χωρίς να βρίσκεσαι κοντά στην άσκηση της εξουσίας.

Έτσι, λοιπόν, εξελίσσονταν τα πράγματα, όταν το πρωί της 13/26 Σεπτεμβρίου 1922, οι κάτοικοι των Αθηνών και άλλων Ελληνικών πόλεων επληροφο-

ρούντο από προκηρύξεις που ερρίφθησαν από αεροπλάνα την έκρηξη της επανάστασης στη Χίο και τη Μυτιλήνη. Βέβαια, με τις προκηρύξεις οργίαζαν οι διαδόσεις και οι φήμες, πολλές εκ των οποίων δεν είχαν καμία σχέση με την πραγματικότητα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μέχρι τις εσπερινές ώρες η κατάσταση ήταν συγκεχυμένη και κανένας δεν ήξερε τι ακριβώς είχε συμβεί. Πολλοί πίστευαν ότι επρόκειτο περί τοπικού κινήματος, χωρίς κανείς να φαντασθεί ότι θα μπορούσε να πάρει διαστάσεις μεγάλες. Χαρακτηριστικά της αμηχανίας που επικρατούσε εκείνη την ημέρα είναι και αυτά τα οποία είχε γράψει ο πρίγκιπας Νικόλαος, όπου μεταξύ άλλων γράφει τα εξής: «*Ομολογώ ότι το ύφος της, τα λόγια και η εν γένει σύνταξίς της, μου έκαναν την εντύπωσιν ότι επρόκειτο περί πραγματικώς εθνικού και πατριωτικού σκοπού και ότι δεν ήταν κατασκεύασμα Βενιζελικών».* Ακόμη και τον όρο της παραιτήσεως του Βασιλιά, του οποίου φυσικά το λόγο εθεωρούσε περιττό, τον εύρε *«συντεταγμένον με ύφος μετριοπαθές»* και εξηγεί: *«Εζητείτο η παραίτησις χάριν της πατρίδος και όχι κατά τρόπο τηλεγραφικόν και με απόδοσιν ευθυνών»*. Δεν παραλείπει δε ο πρίγκιπας Νικόλαος να διατηρήσει την επιφύλαξιν μήπως το ύφος ήταν σκοπίμως ήπιο δια να μην εξεγερθεί η κοινή γνώμη.

Ιδιαίτερη όμως σημασία έχουν και όσα αργότερα διηγείται ο πρίγκιπας Νικόλαος. Συγκεκριμένα λέγει ότι ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος επέστρεψε από την Αθήνα στις 1.30 μ.μ. και οι πληροφορίες που είχε ήσαν συγκεχυμένες. Μάλιστα, μέχρι τη στιγμή εκείνη ο Βασιλιάς δεν είχε ακόμη διαβάσει την προκήρυξη. Στη συνέχεια ο πρίγκιπας ανέφερε ότι το απόγευμα ανέβηκε στα ανάκτορα ο Πρωθυπουργός Τριανταφυλλάκος και συνομίλησε με τον Βασιλιά: *«Έως τη στιγμή εκείνη δεν ήξευρε κανείς τι ακριβώς είχε συμβεί και αν το κίνημα της Μυτιλήνης θα ελάμβανε χαρακτήρα γενικώτερον και αποτελεσματικώτερον».*

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μέχρι το βράδυ της ημέρας εκείνης επικρατούσε στην Αθήνα σχετική ησυχία. Υπήρχαν ακόμη ορισμένοι οι οποίοι πίστευαν ότι επρόκειτο για κίνημα που είχε τοπικό χαρακτήρα και είχε εκδηλωθεί στη Χίο και στη Μυτιλήνη. Αλλά στις 7 μ.μ. ο Πρωθυπουργός τηλεφώνησε στον Βασιλιά για να κατέβει από το Τατόι στην Αθήνα μαζί με τον διάδοχο. Εκείνη περίπου τη στιγμή ο τότε Υπουργός Α. Μάτσας τηλεφώνησε στον Υπασπιστή του Βασιλιά για να τον πληροφορήσει ότι ελήφθη ραδιοτηλεγράφημα από το θωρηκτό «Λήμνος», το οποίο έλεγε ότι αρκετές μονάδες πολεμικών συνοδεύουσες οπλιταγωγά φέροντα περί τις 12.000 άνδρες, έπλεαν προς τον Πειραιά και ότι προεξοφλείτο η αποδοχή των όρων της προκήρυξης. Εκτός από την πληροφορία ο Υπουργός Α. Μάτσας, μεταδίδοντας την είδηση, εξέφρασε και την άποψη ότι έπρεπε να γίνουν δεκτοί οι όροι της προκήρυξης που είχε ριφθεί από τα αεροπλάνα, διότι δεν μπορούσε να γίνει κάτι διαφορετικό. Μετά από όλα αυτά τα γεγονότα, ο Βασιλιάς μαζί με τον διάδοχο ανεχώρησαν για να κατέβουν στην Αθήνα και να έχουν τις συναντήσεις που επέβαλε η κρισιμότητα της κατάστασης.

Οι συνεννοήσεις του Βασιλιά και του Πρωθυπουργού με την Επαναστατική Επιτροπή. Η παραίτηση του Κωνσταντίνου και του Πρωθυπουργού. Νέος Βασιλιάς ο Γεώργιος Β΄

Γράφαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες η Κυβέρνηση και ο Βασιλιάς πληροφορήθηκαν τις κινήσεις και τις προθέσεις των επαναστατών, οι οποίοι με πλοία του Πολεμικού Ναυτικού είχαν καταπλεύσει στην περιοχή της Αττικής. Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε, ότι στο ραδιοτηλεγράφημα που εστάλη από το πολεμικό «Λήμνος» δεν ανεφέρετο το θέμα της παραίτησης του Βασιλιά. Τούτο δε ήταν η αιτία, ώστε ο Ν. Πλαστήρας να συντάξει ο ίδιος νέο τελεσίγραφο, με το οποίο εζήτει την παραίτηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Μετά από τις ανωτέρω εξελίξεις ο Βασιλιάς κάλεσε τον Στρατηγό Παπούλα, στον οποίο έδωσε εντολή να μεταβεί στο Λαύριο, να συναντήσει την Επαναστατική Επιτροπή και να τους διαβιβάσει τα εξής: *«1) ότι η Κυβέρνηση Τριανταφυλλάκου ευρίσκετο υπό παραίτηση και 2) ο Βασιλιάς εσκέπτετο να αναθέσει την εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως στον Ι. Μεταξά με Υπουργό Στρατιωτικών τον Στρατηγό Παπούλα»*. Η επιλογή Παπούλα δια τις διαπραγματεύσεις με την Επαναστατική Επιτροπή δεν ήταν καθόλου τυχαία. Και τούτο διότι ο Παπούλας ήταν φιλήσυχος άνθρωπος και διότι διατηρούσε καλές σχέσεις με το σύνολο του στρατού στη Μικρά Ασία.

Μετά την αναχώρηση του Παπούλα για το Λαύριο ο Βασιλιάς συναντήθηκε, εκτός του Πρωθυπουργού, και με άλλα πρόσωπα του πολιτικού κυρίως κόσμου, με τους οποίους αντήλλαξε απόψεις για την αντιμετώπιση της κρίσιμης καταστάσεως.

Τη μεγαλύτερη συζήτηση εκείνη τη βραδιά την είχε ο Βασιλιάς με τον Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος του εξέθεσε με θάρρος και ειλικρίνεια τις απόψεις του σχετικά με την κρισιμότητα της κατάστασης. Μεταξύ των άλλων ο Μεταξάς υπεστήριζε ότι την κατάσταση αυτή τη δημιούργησε ο κομματισμός και υπέδειξε στον Βασιλιά ότι σε περίπτωση που η Επαναστατική Επιτροπή ζητήσει την παραίτησή του, να υποστεί και αυτή τη θυσία για το καλό του τόπου. Βέβαια, ο Βασιλιάς όλα αυτά τα είχε σκεφθεί, αλλά η άποψη του Μεταξά ενίσχυσε τις προθέσεις του.

Εκείνο το βράδυ των μεγάλων συσκέψεων και των ακροάσεων του Βασι- λέως δεν έλειψαν και οι θερμόαιμοι οι οποίοι παρότρυναν τον Βασιλιά για αντίσταση κατά του επαναστατικού κινήματος και για άλλες ενέργειες προς σωτηρία της πατρίδας και του θρόνου. Όμως σε όλα αυτά, ο Βασιλιάς προσωπικά συνέστησε σύνεση και αυτοσυγκράτηση, με στόχο να αντιμετωπισθεί η κατάσταση χωρίς αιματοχυσίες και άλλους διχασμούς. Στο πνεύμα αυτό του Βασιλιά ήταν σύμφωνο και το σύνολο της κοινής γνώμης, διότι δεν ήθελε πλέον άλλες ταραχές και άλλες φασαρίες. Έτσι, μετά τη ρήψη των προκηρύξεων δεν παρατηρήθηκε καμία έκρηξη αγανάκτησης της κοινής γνώμης εναντίον της επαναστάσεως, ούτε καμία άλλη εκδήλωση σαν αυτές που συνέβαιναν στο παρελθόν. Φαίνεται ότι η κοινή γνώμη ήταν πλέον κουρασμένη από τους πολέμους τόσων ετών και αναζητούσε την ηρεμία της και την ησυχία της και όλα αυτά διότι οι περισσότεροι πίστευαν ότι μια ένοπλη αντίσταση κατά της επανάστασης θα δημιουργούσε πολλά προβλήματα και θα ήταν αιτία για μία άλλη καταστροφή. Όλα αυτά τα είχε αντιληφθεί ο Βασιλιάς και όλη τη νύκτα παρακολουθούσε με τους

ανθρώπους του τις κινήσεις των «θερμόαιμων», μήπως κάνουν καμιά κίνηση που θα ήταν αντίθετη και με τον ίδιο, αλλά και με την κοινή γνώμη.

Ο Γεώργιος Β΄ (1890-1947) διετέλεσε Βασιλιάς κατά τα διαστήματα 1922-24, 1935-1941 και 1946-1947

Ο Παπούλας επέστρεψε από την αποστολή του στις τέσσερις η ώρα το πρωί και εγένετο δεκτός αμέσως παρά του Βασιλέως παρόντος και του διαδόχου. Στη συνάντηση αυτή ο Παπούλας είπε ότι έγινε αμέσως δεκτός από την Επαναστατική Επιτροπή επί του θωρηκτού «Λήμνος». Επί των τεθέντων ερωτημάτων έδωσαν τις εξής απαντήσεις: Κατ' αρχήν απέρριψαν την πρόταση περί σχηματισμού Κυβερνήσεως από τον Ιωάννη Μεταξά, επιφυλαχθέντες να ορίσουν αυτοί Κυβέρνηση όταν φθάσουν στην Αθήνα. Για το πρόσωπο του Βασιλιά υπεστήριζαν ότι πρέπει να υπάρξει παραίτηση χάριν της πατρίδας. Μάλιστα, ο Γονατάς εκφράζοντας τα αισθήματα της Επιτροπής, του έδωσε το λόγο της τιμής του ότι ο Βασιλιάς και η οικογένειά του θα παραμείνουν εις την Ελλάδα και ότι δεν θα θιχθούν εις το παραμικρό.

Στη συνέχεια ο Παπούλας, όπως γράφει ο ίδιος στις αναμνήσεις του, εκλήθη και από τον Πρωθυπουργό Τριανταφυλλάκο, στον οποίο μετέφερε τα γεγονότα όπως τα είχε αναφέρει και στον Βασιλιά. Μάλιστα ο Πρωθυπουργός τον ερώτησε εάν εμπιστεύεται τους λόγους των επαναστατών. Και ο Παπούλας έδωσε την ακόλουθη απάντηση: *«Εφ' όσον την προκήρυξην την υπογράφη ο Συνταγματάρχης Γονατάς, άνθρωπος τον οποίον θεωρώ συνετόν, έχω τη γνώμη ότι το κίνημα θα είναι σοβαρόν».* Στη συνέχεια έγινε Υπουργικό Συμβούλιο και ο Παπούλας παρεκλήθη να μεταβεί και πάλι στο Λαύριο και να ανακοινώσει στην Επαναστατική Επιτροπή ότι η Κυβέρνηση τελούσε υπό παραίτηση και ζητούσε να διατυπωθούν εγγράφως οι αξιώσεις της επανάστασης.

Η Επαναστατική Επιτροπή έδωσε στον Παπούλα έγγραφη επιστολή με τις αξιώσεις της επαναστάσεως και τις υπογραφές των μελών της Επιτροπής. Πρέπει και εδώ να σημειώσουμε, ότι η Επαναστατική Επιτροπή ζητούσε και πάλι την παραίτηση του Βασιλιά.

Όμως πριν επιστρέψει ο Παπούλας από τη δεύτερή του αποστολή, ο Βασιλιάς είχε ήδη λάβει τις οριστικές του αποφάσεις. Μάλιστα είχε καλέσει τον Ι. Μεταξά και τον παρακάλεσε να συντάξει μία επιστολή προς την Κυβέρνηση, αναφέροντας τους λόγους της παραίτησής του και ένα διάγγελμα προς τον Ελληνικό λαό με κοινοποίηση προς τον Πρωθυπουργό και την εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Στην επιστολή του ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος έγραφε τα εξής:

«Κύριε Πρόεδρε,

Ο σάλος όστις παρήχθη εν Ελλάδι κατόπιν των εν Μ. Ασίαν ατυχημάτων και εκ του κινδύνου της απώλειας της Θράκης, ενίσχυσε την ιδέαν μερίδος των υπηκόων μου, ότι η επί του Θρόνου παρουσία μου κωλύει τους ισχυρούς φίλους μας από του να συντρέξουν αποτελεσματικώς την Ελλάδα.

Καίτοι δεν συμμερίζομαι ποσώς την αντίληψην ταύτην, εν τούτοις βλέπων ότι η σφαλερά αυτή της μερίδος ταύτης εντύπωσις άγει την χώραν εις εμφύλιον ρήξιν και θεωρών ότι ο αλληλοσπαραγμός θα είναι το έσχατον και τελειωτικόν πλήγμα κατά της Ελλάδος, αποφάσισα προς αποφυγήν αυτού να θυσιάσω εαυτόν και να παραιτηθώ και παραιτούμαι του Θρόνου.

Όλως Υμέτερος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α΄
Εν Αθήναις τη 14 Σεπτεμβρίου 1922»

Το διάγγελμα προς τον Ελληνικό λαό έλεγε τα εξής:

«Μη θέλων να αφήσω εις ουδενός τον νουν ουδέν την παραμικράν αμφιβολίαν ότι δια της επί Θρόνου παρουσίας μου δυσχεραίνω και επί ελαχίστον την ιεράν των Ελλήνων ένωσιν και την βοήθειαν των φίλων μας, παραιτήθην της Βασιλικής Αρχής. Ο πρωτότοκος υιός μου, Γεώργιος, είναι από του νυν Βασιλεύς σας. Είμαι βέβαιος ότι ολόκληρον το έθνος θα συσπειρωθή περί αυτόν και θα τον συντρέξη πόση δύναμη και πόση θυσία εις το δυσχερές έργον τον. Εγώ δε ευτυχής διότι μου παρέχεται ακόμη μία ευκαιρία όπως εκ νέου θυσιάσω εαυτόν υπέρ της Ελλάδας μας, θα είμαι ακόμη ευτυχέστερος όταν ιδώ τον τόσον αγαπητόν μου λαόν εν πλήρη ομονοία περιβάλλοντα τον νέον Βασιλέα του να οδηγή την πατρίδα εις νέαν δόξαν και ακμήν.

Υπέρ της δόξης της πατρίδος είμαι έτοιμος να αγωνισθώ επικεφαλής του Στρατού, υπέρ των συμφερόντων της χώρας, αν η Κυβέρνησις και ο Ελληνικός λαός κρήνουν χρήσιμον την υπηρεσίαν ταύτην προς την φίλτατη πατρίδα.

Εν Αθήναις τη 14 Σεπτεμβρίου 1922
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α΄»

Λίγες ώρες αργότερα και συγκεκριμένα την 12η ώρα της 14ης Σεπτεμβρίου 1922 πραγματοποιήθηκε η ορκωμοσία του Διαδόχου ως Βασιλέως των Ελλήνων. Όμως την τελετή της ορκωμοσίας διηγείται παραστατικά ο πρίγκιπας Νικόλαος, όπου γράφει τα εξής:

«Είμαστε στο χωλ κάτω από τη σκάλα και περιμέναμε να έλθει ένας παπάς για να ορκίσει... το νέο Βασιλιά!!! Ο Μητροπολίτης ήταν κάπου στην εξοχή και κανείς συνοδικός δεν ευρίσκετο εις τας Αθήνας. Κατά τας 12 περίπου βρέθηκε ο παπάς. Ειδοποιήθησαν ο Πρωθυπουργός Τριανταφυλλάκος και ο Υπουργός Εξωτερικών Καλογερόπουλος, οι οποίοι περίμεναν εις το Υπασπιστήριο. Η ορκωμοσία έγινε εις το κάτω γραφείο του Βασιλέως χωρίς καμία επισημότητα. Όλοι φορούσαν ρούχα περιπάτου. Εγώ κουβέντιαζα με τον Ι. Μεταξά εις μίαν γωνίαν κοντά στη σκάλα. Ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος εστέκετο παρέκει και μιλούσε με τον Υπασπιστή της Υπηρεσίας. Εις την ορκωμοσία ήσαν μόνοι παρόντες, ο Διάδοχος, ο Τριανταφυλλάκος, ο Καλογερόπουλος και ο παπάς. Όλα αυτά τα γεγονότα είχαν ακολουθήσει το ένα το άλλο με τέτοια δραματική και

καταπληκτική ταχύτητα και είμαστε όλοι τόσο σκοτισμένοι ώστε σχεδόν δεν αισθανόμεθα συγκίνησιν. Και εν τούτοις, τι μεγάλη, τι ιστορική στιγμή ήτο εκείνη για την οικογένεια μας και για την καημένη την Ελλάδα».

Μετά την ορκωμοσία ο Κωνσταντίνος αναχώρησε για το Τατόι με το αυτοκίνητό του, κατηφής και σφόδρα στεναχωρημένος για το μέλλον του τόπου.

Η παρεμβολή του Θ. Πάγκαλου στο επαναστατικό κίνημα και οι αντιδράσεις της Τριανδρίας. Το Διάγγελμα και οι πρώτες αποφάσεις της Επαναστατικής Επιτροπής. Νέος Πρωθυπουργός ο Σ. Κροκιδάς

Η παραίτηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου και η ορκωμοσία του νέου Βασιλιά Γεωργίου Β΄, σε συνδυασμό με την παραίτηση της Κυβερνήσεως Τριανταφυλλάκου, είχαν δημιουργήσει μία πολύ άσχημη εικόνα. Ήδη το κράτος είχε καταλυθεί από την προηγούμενη νύκτα. Και ενώ ήδη διεξάγονταν οι συνεννοήσεις του Βασιλιά Κωνσταντίνου και της Κυβερνήσεως Τριανταφυλλάκου με τους επαναστάτες, οι οποίοι ήδη είχαν φθάσει στο Λαύριο, ξαφνικά εμφανίσθηκε στον ορίζοντα μια νέα επαναστατική κίνηση, η οποία είχε το Στρατηγείο της στο γραφείο της εφημερίδας «Ελεύθερον Βήμα», στην οδό Πανεπιστημίου. Της ομάδας αυτής ηγείτο ο Στρατηγός Θ. Πάγκαλος και μέλη της ήταν μια μεγάλη ομάδα απόστρατων Αξιωματικών φίλα προσκείμενοι προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Μάλιστα, ο Θ. Πάγκαλος αυτοδιορίσθηκε Αρχηγός και άρχισε να εκδίδει διαταγές, με τις οποίες συνεμορφώνοντο πάρα πολλοί, μεταξύ των οποίων η Αστυνομία και άλλες Αρχές. Στην πορεία άνοιξαν και τις φυλακές για να βγουν έξω πολιτικοί κρατούμενοι, αλλά και άλλοι κρατούμενοι του κοινού ποινικού νόμου. Μεταξύ δε εκείνων που βγήκαν από τις φυλακές Αιγίνης ήταν και η ομάδα των πολιτικών που είχαν καταδικασθεί με επικεφαλής τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου για το «Δημοκρατικό Μανιφέστο». Όλοι αυτοί επέστρεψαν από την Αίγινα στην Αθήνα και πήγαν κατ' ευθείαν στο Στρατηγείο του Πάγκαλου που είχε την έδρα του στα γραφεία της εφημερίδας «Ελεύθερον Βήμα» του Δημ. Λαμπράκη. Εκεί σε λίγο έφθασε και ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος ήταν συνήγορος των συντακτών του Μανιφέστου και ο οποίος τον τελευταίο καιρό ήταν φυγόδικος, διότι είχε διαταχθεί η σύλληψή του.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η ομάδα Πάγκαλου θέλησε πραγματικά να δημιουργήσει τετελεσμένα και να εμφανισθεί ότι ασκεί πραγματική εξουσία. Προς την κατεύθυνση αυτή διόρισε ως Φρούραρχο Αθηνών τον Συνταγματάρχη Σκανδάλη, ο οποίος άρχισε να ενεργεί συλλήψεις αντιβενιζελικών. Συγκεκριμένα την περίοδο εκείνη συνελήφθησαν περίπου 300 άτομα, μεταξύ των οποίων οι τέως Πρωθυπουργοί Δημ. Γούναρης, Πρωτοπαπαδάκης και Στράτος, καθώς και πολλοί Στρατηγοί βασιλόφρονες, οι οποίοι ενεκλείσθησαν σε φυλακές των Αθηνών. Βέβαια, την ίδια νύκτα ο Θ. Πάγκαλος έστειλε μία ομάδα Οπλαρχηγών με την εντολή να παραλάβει τους Γούναρη, Πρωτοπαπαδάκη και Στράτο και να τους μεταφέρουν στις φυλακές Αβέρωφ. Πλην της επισήμου αυτής εντολής, η οποία εδόθη μεγαλοφώνως, έδωσε και άλλη μυστική εντολή, ότι αντί των φυλακών Αβέρωφ να τους μεταφέρουν εις τη δασώδη περιοχή μεταξύ Κουκουβάουνες και Κηφισίας, όπου και να τους εκτελέσουν. Την εντολή αυτή για την εκτέλεση των

πολιτικών προσώπων την αντελήφθη ο Δημ. Λαμπράκης και είπε μυστικά στον Κοκκαλά, ο οποίος ήταν διορισμένος από τον Πάγκαλο ως Αστυνομικός Διευθυντής Αθηνών, να μην παραδώσει την ομάδα των πολιτικών κρατούμενων εις τους Οπλαρχηγούς που είχε στείλει ο Πάγκαλος.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Δημ. Λαμπράκης ήταν φίλος με τον Κοκκαλά, διότι κατήγοντο και οι δύο από την Κρήτη. Επίσης, ο Δημ. Λαμπράκης ειδοποίησε και τον κρατούμενο Στρατηγό Τσόντο (Βάρδα) να μην δεχθούν να μεταφερθούν, διότι υπήρχε κίνδυνος να τους εκτελέσουν. Έτσι, η ομαδική εκτέλεση απετράπη χάρις στην έγκαιρη και αποτελεσματική παρέμβαση του Δ. Λαμπράκη.

Εκτός όμως από τις ανωτέρω συλλήψεις πολιτικών προσώπων, ο Θ. Πάγκαλος πήρε και άλλες πολλές πρωτοβουλίες, με στόχο να δημιουργήσει τετελεσμένα γεγονότα προτού φθάσουν στην Αθήνα οι επαναστάτες της Χίου και της Μυτιλήνης. Μία άλλη επιδίωξη του Θ. Πάγκαλου ήταν η προσπάθεια να καθαρίσει με εκτελέσεις των αντιβενιζελικών για να εμφανισθεί ως φορέας καθαρμού, πράγμα το οποίο αποτελούσε κοινό αίτημα.

Όμως όλες αυτές τις κινήσεις και τις πρωτοβουλίες του Στρατηγού Θ. Πάγκαλου, η Επαναστατική ηγεσία τις είχε πληροφορηθεί και είχε αρχίσει να ανησυχεί. Για το λόγο αυτό άρχισε να λαμβάνει μέτρα, ώστε να μην της υφαρπάξει την εξουσία η ομάδα Πάγκαλου αφ' ενός και αφ' ετέρου να μην επιτρέψει να γίνουν έκτροπα. Έτσι, το μεσημέρι της 14/27 Σεπτεμβρίου 1922, από το θωρηκτό «Λήμνος» η Επαναστατική Επιτροπή απηύθυνε αυστηρό προειδοποιητικό διάγγελμα, στο οποίο ανέφερε τα εξής: «*Κατόπιν της επελθούσης μετά της παραιτηθείσης Κυβερνήσεως συμφωνίας, η Επαναστατική Επιτροπή αναλαμβάνει εντός ελάχιστων ωρών την εξουσίαν. Μέχρι της στιγμής ταύτης επαφίεται εις τον πατριωτισμό των Ελλήνων η διαφύλαξις της τάξεως και η ασφάλεια όλων ανεξαιρέτως των πολιτών, προς συμφιλίωσιν όλων των Ελλήνων και γεφύρωσιν του χάσματος, ΠΟΘΟΝ ον ενσαρκώνει η επανάστασις. Οι τυχόν ταραξίαι, εις οιανδήποτε πολιτικήν μερίδα και αν ανήκουν, θα τιμωρηθώσι αμειλίκτως και ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩ*».

Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε, ότι η προειδοποίηση αυτή είχε σαν στόχο να επισημαίνει ότι η επανάσταση δεν αναγνώριζε καμία αρμοδιότητα στον Πάγκαλο και την ομάδα του. Επίσης, πρέπει να διευκρινίσουμε, ότι η ομάδα του Θ. Πάγκαλου αποτελούνταν από τους Στρατηγούς Γαργαλίδη, Μαζαράκη, Μανέτα, Τσερούλη κ.ά. Μαζί τους ήταν και τα ηγετικά στελέχη του Ναυτικού Χατζηκυριάκος, Δεμέστιχας, Κολιαλέξης κ.ά. Όμως οι Συνταγματάρχες του Αιγαίου δεν ανεγνώριζαν κανέναν άλλον και δεν εννοούσαν να παραχωρήσουν ή να μοιρασθούν την εξουσία με τους Αθηναίους Στρατηγούς.

Μετά τις διαβουλεύσεις και τα μηνύματα που έστειλε η Επαναστατική Επιτροπή προς πάσαν κατεύθυνση, άρχισε να υλοποιεί τις προθέσεις της. Έτσι, στις 3 η ώρα της 14/27 Σεπτεμβρίου 1922 έφθασαν στην Αθήνα από το Λαύριο μερικοί Αξιωματικοί με δύο λόχους στρατιώτες. Χωρίς καμία αντίσταση κατέλαβαν το Φρουραρχείο και τα Δημόσια κτίρια Αστυνομία, Τηλεγραφείο κ.ά., καθώς και τους στρατώνες. Την επόμενη ημέρα, 15/28 Σεπτεμβρίου, η Επαναστατική αρμάδα ανέβηκε από το Φάληρο, όπου είχε καταπλεύσει, στην Αθήνα με επικεφαλής την Τριανδρία. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Τριανδρία Πλαστήρας-Γονατάς-Φωκάς εισήλθαν έφιπποι, χωρίς να υπάρξει καμία αντί-

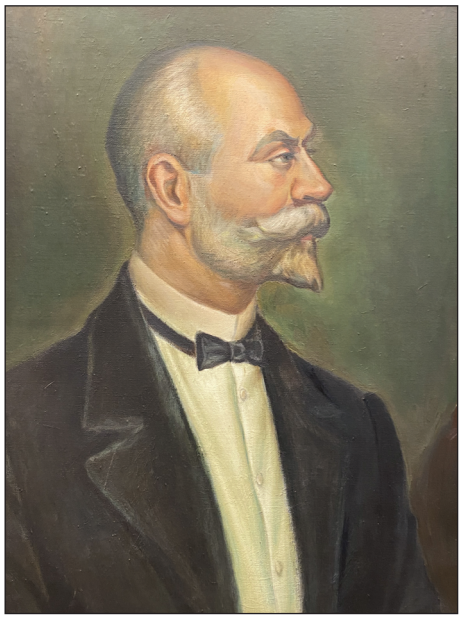
σταση. Έτσι η «Επανάσταση του 1922», όπως έγινε γνωστή, είχε ήδη επιβληθεί με την ανοχή όλων.

Μετά την επιβολή της η Επανάστασης, έπρεπε να λάβει ορισμένα μέτρα, τα οποία ήσαν αναγκαία για την εν συνεχεία άσκηση της εξουσίας. Έτσι, τα μέτρα τα οποία απεφάσισε η Επαναστατική Επιτροπή ήσαν τα εξής:

1. Απεφάσισε να εξαλείψει τελείως την ομάδα του Στρατηγού Θ. Πάγκαλου. Για το λόγο αυτό την 15/28 Σεπτεμβρίου εξέδωσε την ακόλουθο ανακοίνωση:

«Χθες και προ της είσοδον τον Επαναστατικού Στρατού εις Αθήνας, Αξιωματικοί τινες και υπαλληλοι, μη διατελούντες εν ενεργεία, κατέλαβαν εν τη Πρωτεύουση Αρχάς τινάς προς εξασφάλισιν της τάξεως, εκδώσαντες και προκηρύξεις ως προσωρινή Επαναστατική Επιτροπή. Δηλούμε ότι διά τας ενεργείας των ταύτας δεν εξουσιοδοτήθησαν παρά της Επαναστατικής Επιτροπής, ήτις θα εγκαταστήση τας νέας Αρχάς σνμφώνως προς το πνεύμα της πρώτης προκηρύξέώς της.

Εκ της Επαναστατικής Επιτροπής Συνταγματάρχαι: Γονατάς, Πλαστήρας, Αντιπλοίαρχος Φωκάς».

Ο επαναστατικός επίτροπος για να υλοποιήσει το πρόγραμμά του έδωσε εντολή στον Σ. Κροκικά, πολιτικό και παλαιό Βουλευτή να σχηματίσει αμέσως Κυβέρνηση. Έτσι ο Σ. Κροκιδάς όρκισε την υπ' αυτόν Κυβέρνησή του στις 17.9.1922

2. Απεφάσισε να συλλάβει τους κορυφαίους παράγοντες του αντιβενιζελισμού, όσους είχαν προκλητική δράση έως τότε στα πλαίσια των επαγγελιών για τον καθαρμό της Μικρασιατικής καταστροφής.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι το Φρουραρχείο Πάγκαλου είχε αρχίσει να συλλαμβάνει πολλούς πολιτικούς. Εκείνη την περίοδο πολλοί φίλοι του Δημ. Γούναρη του πρότειναν να φύγει στο εξωτερικό. Τότε ο Δημ. Γούναρης έδωσε την εξής απάντηση: «Οι Πρωθυπουργοί και οι Υπουργοί δεν φεύγουν. Μένουν και λογοδοτούν. Δεν πρόκειται εγώ να λιποτακτήσω».

Μετά τα ανωτέρω ο Δημ. Γούναρης συνελήφθη στο σπίτι του πολιτικού Στάη, μαζί με τον τ. Πρωθυπουργό Π. Πρωτοπαπαδάκη. Την ίδια νύκτα συνελήφθησαν ο Ν. Θεοτόκης, ο Μ. Γούδας, ο Β. Δούσμανης και ο Ξ. Στρατηγός. Επίσης, τις επόμενες ημέρες συνελήφθησαν ο Ν. Καλογερόπουλος (τ. Πρωθυπουργός), ο Γ. Μπαλτατζής (τ. Υπουργός), ο Γ. Χατζανέστης (τ. Αρχιστράτηγος) κ.ά.

Βέβαια, οι συλλήψεις αυτές είχαν σχέση με το μεγάλο ερώτημα της εποχής: Τί θα γίνει με τον καθαρμό; Πώς και ποιοι θα τιμωρηθούν ως υπαίτιοι της Μικρασιατικής καταστροφής; Τα ανωτέρω ερωτήματα απασχολούσαν τους επαναστάτες από την πρώτη ημέρα που ξεκίνησαν την επανάσταση. Και όλα αυτά διότι πίστευαν ότι δεν μπορούσαν να σταθούν και να δικαιολογήσουν την επανάσταση αν δεν προχωρούσαν στον καθαρμό.

3. Απεφάσισε την απομάκρυνση του Βασιλιά Κωνσταντίνου από την Ελλάδα.

Όμως ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος στις 17/30 Σεπτεμβρίου 1922 απεφάσισε μόνος του να πάρει για δεύτερη φορά το δρόμο της εξορίας. Στο δρόμο αυτό τον ακολούθησε η σύζυγός του Σοφία, ο πρίγκιπας Νικόλαος και άλλα μέλη της βασιλικής οικογένειας. Έτσι, την ανωτέρω ημερομηνία κατέβηκε στη Σκάλα του Ωρωπού, όπου τον παρέλαβε το υπερωκεάνιο «Πατρίς», το οποίο τον μετέφερε στο Παλέρμο της Σικελίας όπου ο Κωνσταντίνος σε λίγους μήνες ετερμάτισε τη ζωή του άδοξα σε ένα φτωχικό ξενοδοχείο της μικρής Ιταλικής πόλης.

4. Τέλος, η Επανάσταση απεφάσισε να σχηματίσει Κυβέρνηση, η οποία θα αποτελούσε τη βιτρίνα της Επανάστασης, αφού πίσω από την Κυβέρνηση θα υπήρχε η Επαναστατική Επιτροπή, η οποία θα ασκούσε την πραγματική εξουσία.

Για να υλοποιήσει η Επαναστατική Επιτροπή την πρόθεσή της αυτή απευθύνθηκε κατ' αρχήν στον Αλ. Ζαΐμη, ο οποίος εκείνη την περίοδο ευρίσκετο στην Αυστρία. Βέβαια, ο Ζαΐμης δεν αρνήθηκε, αλλά δεν έδειξε να βιάζεται για να επιστρέψει, οπότε η Τριανδρία απευθύνθηκε στον Σωτήριο Κροκίδα, νομικό και παλαιό Βουλευτή, ο οποίος εδέχθη και όρκισε την Κυβέρνησή του στις 17/30 Σεπτεμβρίου 1922. Μαζί με τον Πρωθυπουργό Σωτήριο Κροκιδά ορκίσθηκαν και οι εξής Υπουργοί: Στρατιωτικών ο Στρατηγός Χαραλάμπης Αναστάσιος, Εθνικής Οικονομίας ο Ευθύμιος Κανελλόπουλος, Δικαιοσύνης, ο Φιλ. Βασιλείου, Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης ο Ι. Σιώτης, Συγκοινωνίας ο Π. Καλλιγάς, Οικονομικών ο Αλ. Διομήδης, Εξωτερικών ο Ν. Πολίτης, Περιθάλψεως ο Απ. Δοξιάδης, Επισιτισμού ο Γ. Εμπειρίκος, Ναυτικών ο Δ. Παπαχρήστου και Γεωργίας ο Αλ. Μυλωνάς.

Έτσι ολοκληρώθηκαν τα άμεσα μέτρα τα οποία έπρεπε να πάρει η Επαναστατική Επιτροπή και έμενε μόνο το θέμα της Εθνοσυνέλευσης. Για την Εθνοσυνέλευση ίσχυσε η προκήρυξη την οποία είχε υπογράψει ο Στ. Γονατάς και η οποία μιλούσε για διάλυση της Εθνοσυνέλευσης. Έτσι, σιωπηρώς διελύθη και η Εθνοσυνέλευση, η οποία είχε διακόψει τις εργασίες από τις 29 Ιουνίου, λόγω του πολέμου στη Μικρά Ασία.

Οι πρώτες επικοινωνιακές επαφές της Επαναστατικής Επιτροπής και η αλλαγή στάσης της έναντι των υπευθύνων της Μικρασιατικής Καταστροφής

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που απασχολούσε την κοινή γνώμη τις πρώτες ημέρες της επαναστάσεως του 1922, ήταν η σύλληψη και η τύχη των συλληφθέντων από την ομάδα του Θ. Πάγκαλου, πολιτικών και στρατιωτικών ηγετών. Το επαναστατικό κίνημα έδειχνε ότι οι ηγετικοί τουλάχιστον κύκλοι εκινούντο μέσα σε πλαίσια μετριοπάθειας. Από την άλλη πλευρά, οργίαζαν και οι ανεύθυνες διαδόσεις για την τύχη όσων είχαν συλληφθεί και είχαν κατηγορηθεί ως υπαίτιοι της Μικρασιατικής Καταστροφής. Μάλιστα, μεγάλες διαστάσεις είχαν πάρει οι φήμες για την εκτέλεση των υπαιτίων και μάλιστα με συνοπτικές διαδικασίες. Οι φήμες έφθασαν και στο διπλωματικό σώμα των ξένων Πρεσβειών, οι οποίοι είχαν αρχίσει να ανησυχούν. Ειδικότερα, οι Πρεσβευτές της Αγγλίας και της Γαλλίας είχαν ανησυχήσει πάρα πολύ, γι' αυτό ανέλαβαν την πρωτοβουλία για να συναντηθούν με τους ηγέτες του επαναστατικού

κινήματος. Από την πλευρά τους οι επαναστατικοί ηγέτες, πληροφορηθέντες τις ανησυχίες των ξένων διπλωματικών, ανέλαβαν την πρωτοβουλία και επισκέφθησαν την Αγγλική Πρεσβεία, αφού είχαν ειδοποιήσει να είναι παρών και ο Γάλλος Πρεσβευτής. Στη συνάντηση αυτή οι ξένοι διπλωμάτες εξέφρασαν τις ανησυχίες τους για την τύχη των πολιτικών ανδρών που είχαν συλληφθεί. Εκεί οι εκπρόσωποι της επανάστασης διαβεβαίωσαν τους ξένους διπλωμάτες ότι δεν θα προβούν σε ακρότητες. Μάλιστα, μετά τη σύσκεψη, η οποία κράτησε περίπου 1 1/2 ώρα, ο εκ των ηγετών της επαναστάσεως, Ν. Πλαστήρας, μίλησε προχείρως προς τους δημοσιογράφους, όπου δεν απέκρυψεν το ενδιαφέρον των ξένων διπλωματών να δικαστούν οι κρατούμενοι από Τακτικό δικαστήριο.

Εζητήθη από τους Πρεσβευτές η έκδοση επισήμου ανακοινωθέντος, από το οποίο αποδεικνύεται ότι είχαν προβεί σε ρητή διακοίνωση. Στο ανακοινωθέν των Πρεσβευτών, μεταξύ άλλων αναφέρετο ότι δεν θα είχε καλή απήχηση στην Ευρώπη και στην Αμερική η παραπομπή των υπαιτίων σε Στρατιωτικά Δικαστήρια και ότι οι πολιτικοί άνδρες δίδουν λόγο των πράξεών τους σε Πολιτικά Δικαστήρια, όπως συνέβη στη Γαλλία με την υπόθεση Καγιώ κατά τη διάρκεια του πολέμου. Εις την απάντηση των ηγετικών στελεχών της επανάστασης περιήχετο και η διαβεβαίωση ότι «*δεν εμφορείται η επανάστασις από εκδικητικός προθέσεις, ούτε από προκαταλήψεις και έχει τόσα άλλα ζητήματα να ασχοληθεί και ιδία με την ανασύνταξιν του στρατού της Θράκης, ώστε να αφήσει η τιμωρία να γίνει εν καιρώ από τους αρμοδίους*».

Από όλα τα ανωτέρω και από την έκθεση του Άγγλου Πρεσβευτού συνάγεται ότι η Επαναστατική Επιτροπή είχε αναλάβει τότε τη δέσμευση να δικασθούν οι υπεύθυνοι υπό Τακτικού Δικαστηρίου, παρέχοντας πάσαν εγγύησιν και όχι βεβαίως υπό ειδικόν, δηλαδή έκτακτον και δη Στρατοδικείον. Σε νέα έκθεση αργότερα ο Άγγλος Πρεσβευτής σαφώς εκφράζεται για υπαναχώρηση των Συνταγματαρχών Γονατά και Πλαστήρα από την αρχική τους δέσμευση. Έτσι διεγράφετο η κατάσταση και όλα έδειχναν ότι η κατάσταση έβαινε ομαλά. Μάλιστα στις 18 Σεπτεμβρίου/1 Οκτωβρίου η Επαναστατική Επιτροπή παρουσιάσθηκε επίσημα στον Βασιλιά Γεώργιο Β΄ σε πρώτη εθιμοτυπική επίσκεψη. Στην επίσκεψη αυτή τον Βασιλιά προσεφώνησε ο Στ. Γονατάς, ο οποίος ακόμη διατηρούσε τον τίτλο του Αρχηγού της επανάστασης καίτοι ουσιαστικά Αρχηγός ήταν ο Ν. Πλαστήρας. Το περιεχόμενο της προσεφωνήσεως του Στ. Γονατά ήταν ένα κήρυγμα εναντίον της οξύτητας και υπέρ της ενότητος του έθνους και του λαού.

Στο ίδιο πνεύμα απάντησε και ο Βασιλιάς και όλα έδειχναν ότι η χώρα θα βάδιζε σε μία ομαλή πορεία, αφού πρώτοι οι ηγέτες της επανάστασης έδειχναν πνεύμα συνεργασίας και ειρηνικό τρόπο διακυβέρνησης της χώρας.

Μετά την επαναστατική ηγεσία, τον Βασιλιά επισκέφθησαν και οι Πρεσβευταί των χωρών που είχαν διακόψει κάθε επαφή με τον Βασιλιά Κωνσταντίνο. Πρώτος εκ των Πρεσβευτών επεσκέφθη τον Βασιλιά ο Πρεσβευτής της Μεγάλης Βρετανίας και στη συνέχεια το παράδειγμά του ακολούθησαν και οι διπλωμάτες των άλλων χωρών. Οι επισκέψεις όμως αυτές δεν σημαίνουν και ντε γιούρε αναγνώριση του νέου Βασιλιά, αλλά ήταν ένα δείγμα καλής θέλησης.

Εξελίξεις είχαμε και στα εσωτερικά της Επαναστατικής Επιτροπής. Έτσι η Επαναστατική Επιτροπή από δωδεκαμελής έγινε δεκατετραμελής με την είσοδο δύο ακόμα προσώπων που εκπροσωπούσαν παράγοντες του εσωτερικού. Στην πορεία η Επαναστατική Επιτροπή υπέστη και άλλες αριθμητικές μεταβολές

λόγω της χρησιμοποιήσεως μελών της σε διάφορες θέσεις. Τελικά με την αιτιολογία ότι ήταν δυσκίνητος λόγω του μεγάλου αριθμού, περιορίσθηκε την 28 Σεπτεμβρίου/11 Οκτωβρίου 1922 σε πενταμελή. Τα μέλη της νέας Επαναστατικής Επιτροπής ήσαν ο Στ. Γονατάς ως Αρχηγός, όπως και παλαιότερα, ο Ν. Πλαστήρας, ο Λ. Σακελλαρόπουλος, ο τότε πλοίαρχος Αλ. Χατζηκυριάκος και ο τότε Αντιπλοίαρχος Δ. Φωκάς, ο οποίος μετά από λίγες ημέρες αποχώρησε λόγω του ότι η μετριοπάθειά του δεν συνεβιβάζετο με άκραν αδιαλλαξία του Αλεξ. Χατζηκυριάκου. Η Επαναστατική Επιτροπή παρίστατο στις Συνεδριάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου. Βέβαια, κατ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνετο ένας συντονισμός των κυβερνητικών ενεργειών, όμως στην ουσία το Υπουργικό Συμβούλιο λειτουργούσε σαν υποεπιτροπή της Επαναστατικής Επιτροπής.

Εκτός όμως από την κυρία επανάσταση και την Επαναστατική Επιτροπή υπήρχε στην Αθήνα και η ομάδα των αδιαλλάκτων με επικεφαλής τον Θεόδωρο Πάγκαλο, η οποία δρούσε παρασκηνιακά. Σε κάποια φάση η ομάδα των αδιαλλάκτων σταμάτησε την παρασκηνιακή δράση και αποφάσισε να προβεί σε δημόσια επίδειξη δυνάμεως. Έτσι ο Θ. Πάγκαλος πραγματοποίησε στο Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός» συγκέντρωση 300 περίπου κατώτερων Αξιωματικών με σκοπό την άμεση και αυστηρή τιμωρία των υπαιτίων της Μικρασιατικής Καταστροφής. Στη συγκέντρωση αυτή απεφασίσθη και εξεδόθη ψήφισμα με στόχο να επηρεάσει την Επαναστατική Επιτροπή για την τιμωρία των ενόχων της Μικρασιατικής Καταστροφής. Μετά από τις ανωτέρω ενέργειες η Επαναστατική Επιτροπή με διάγγελμά της προς το Ελληνικό λαό και με τη δικαιολογία της αποσαφηνίσεως των θέσεών της, μετέβαλλε ουσιαστικά πορεία και εστρέφετο πλέον προς την αδιαλλαξία ευθυγραμμιζομένη με το ψήφισμα των αδιαλλάκτων του Θ. Πάγκαλου. Πέραν όμως από την ανωτέρω θέση, επανελάμβανε τις διαβεβαιώσεις για τον υπερκομματικό της χαρακτήρα και την άσκηση πολιτικής εθνικής σωτηρίας, ως και τις υποσχέσεις για εκλογές και την πλήρη σύσφιξη των σχέσεων με τις Μεγάλες Δυνάμεις. Σε άλλο σημείο του διαγγέλματος ετονίζετο ότι η πολιτική της εθνικής σωτηρίας συνίστατο εις την προσπάθεια «*προς έξαρσιν του εθνικού φρονήματος και συναδέλφωσιν. Αλλά η συναδέλφωσις θα ήτο αρχή ανήθικος, αν επρόκειτο να σημάνη λήθη ή μετάθεσιν τρομερών ευθυνών, σύγχισιν των αθώων και των ενόχων*». Και συνέχιζεν ότι θεωρεί «*επιβεβλημένη την παραδειγματικών τιμωρίαν των εχθρών της πατρίδος, εις τους οποίους οφείλεται η κατάρρευσις του μετώπου, καθώς και η διεθνής καταδίκη της Θράκης, η οποία δυστυχώς είχε προηγηθεί της επαναστάσεως, καθώς και τον οριστικόν, ηθικόν και πολιτικόν, θάνατον των πολιτικών της καταστροφής*».

Το ανωτέρω κείμενο δεν αποτελούσε διευκρίνηση των στόχων της επανάστασης, αλλά αναίρεση των προηγουμένων εξαγγελιών. Γιατί όμως η επανάσταση άλλαζε γραμμή πλεύσης; Ποια γεγονότα ανάγκασαν την Επαναστατική Επιτροπή να αλλάξει γραμμή; Οι λόγοι είναι πολλοί. Κυριώτεροι λόγοι που ανάγκασαν την ηγεσία της επανάστασης να αλλάξει γραμμή πλεύσης ήσαν οι εξής:

1) Οι σκληρές διακηρύξεις του Θ. Πάγκαλου, ο οποίος είχε επηρεάσει τους νέους Αξιωματικούς. 2) Οι μεγάλες και πιεστικές αξιώσεις των προσφύγων, οι οποίοι υπήρξαν τα πρώτα και τα μεγάλα θύματα της Μικρασιατικής Καταστροφής. 3) Οι μεγάλες αντιδράσεις που δημιούργησαν στην Επαναστατική Επιτροπή οι πιεστικές ενέργειες των συμμάχων, από τις οποίες εθίγετο το εθνικό φιλότιμο και ετίθετο σε δοκιμασία το κύρος της επανάστασης. Τέλος, πολλοί

επέρριψαν ευθύνες στον Ν. Πολίτη, ως προσωπικώς ενεργούντος αλλά κυρίως ως μεταφέροντα τις απόψεις του Ελ. Βενιζέλου.

Οι προτεραιότητες της Επαναστατικής Επιτροπής και ο σχηματισμός της Κυβερνήσεως Σωτηρίου Κροκιδά

Μετά την εκδήλωση του επαναστατικού κινήματος και πριν η Επαναστατική Επιτροπή εγκατασταθεί στην Αθήνα Βενιζελικοί Αξιωματικοί με επικεφαλής τον Θ. Πάγκαλο είχαν αρχίσει να δραστηριοποιούνται στην Πρωτεύουσα και να υποκαθιστούν διάφορες αρχές με ανθρώπους του δικού τους περιβάλλοντος. Τα άτομα αυτά με επικεφαλής τον Στρατηγό Θ. Πάγκαλο, όπως ελέχθη σε προηγούμενο κεφάλαιο, είχαν εγκατασταθεί στα γραφεία της εφημερίδος «Ελεύθερον Βήμα», όπου είχαν εγκαταστήσει το Στρατηγείο τους και προέβαιναν σε διάφορες ενέργειες. Βέβαια, μία από τις πρώτες ενέργειες των ανθρώπων του Πάγκαλου ήταν η σύλληψη των κυριότερων ατόμων που θεωρούσαν υπαιτίους της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Έτσι, στις βραδινές ώρες της 14/27 Σεπτεμβρίου 1922, συνέλαβαν διάφορους πολιτικούς και στρατιωτικούς άνδρες. Μεταξύ αυτών ήσαν οι Δημ. Γούναρης, Π. Πρωτοπαπαδάκης, Ν. Στράτος, Ν. Θεοτόκης, Μ. Γούδας, Β. Δούσμανης, Γ. Μπαλτατζής, Γ. Χατζανέστης, Ξενοφών Στρατηγός κ.ά. Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε ότι αρχικώς διεδόθη ότι οι ανωτέρω συλλήψεις έγιναν με εντολή της Επαναστατικής Επιτροπής. Η αλήθεια είναι ότι στην πορεία η Επαναστατική Επιτροπή συνεφώνησε εκ των υστέρων με την πρωτοβουλία του Θ. Πάγκαλου, ο οποίος προέβη στις συλλήψεις και σε άλλες ενέργειες, με στόχο να δημιουργήσει «τετελεσμένα γεγονότα» και να επιβληθεί ως Αρχηγός της Επαναστάσεως.

Και όλα αυτά συνέβαιναν διότι η Επαναστατική Επιτροπή ησχολείτο με άλλα θέματα μεγαλύτερης πολιτικής σημασίας. Το πρώτο θέμα που απασχολούσε την Επαναστατική Επιτροπή ήταν η αναίμακτη κατάληψη των Αθηνών. Άλλο θέμα μεγάλο για την Επιτροπή ήταν το θέμα του Βασιλιά Κωνσταντίνου: Επί του θέματος αυτού είχαν αλλάξει γνώμη και η νεώτερη απόφασή τους ήταν να επιβάλουν στον Βασιλιά «αναγκαστική υπερορίαν». Άλλο μεγάλο θέμα ήταν οι σχέσεις των επαναστατών με τις χώρες του εξωτερικού. Εδώ, τα πάντα, η Επαναστατική Επιτροπή τα είχε αναθέσει στον Ελ. Βενιζέλο, με τον οποίο είχαν έλθει σε επαφή και ο οποίος είχε αποδεχθεί την γενομένη προς αυτόν πρόσκληση. Τέλος, μεγάλο πρόβλημα για τους επαναστάτες ήταν το θέμα σχηματισμού Κυβερνήσεως. Για το θέμα αυτό αρχικά είχε αποκλεισθεί η σκέψη για να αναλάβουν τη διακυβέρνηση οι στρατιωτικοί. Επίσης, είχε αποκλεισθεί η σκέψη να στραφούν προς την Εθνοσυνέλευση, διότι η πλειοψηφία της είχε θεωρηθεί υπεύθυνος της Μικρασιατικής Καταστροφής. Τελικά όλοι εστράφησαν προς τη λύση του Αλ. Ζαΐμη, που εθεωρείτο ως πολιτικός των δύσκολων περιστάσεων. Όμως εκείνη την περίοδο ο Αλ. Ζαΐμης ευρίσκετο για θεραπεία στη Βιέννη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι προς την κατεύθυνση την επιλύσεως του κυβερνητικού προβλήματος επίεζε και ο Πρωθυπουργός Ν. Τριανταφυλλάκος, ο οποίος ήθελε να παραδώσει και τυπικώς την Κυβέρνηση της χώρας. Προ αυτής της κατάστασης ευρισκόμενη η Επαναστατική Επιτροπή, αναγκάστηκε να αναθέσει τη διακυ-

βέρνηση της χώρας στον Σωτήριο Κροκιδά, επειδή ο επιλεγείς Αλ. Ζαΐμης καθυστερούσε να απαντήσει. Αλλά και ο επιλεγείς Πρωθυπουργός Σ. Κροκιδάς καθυστερούσε να επιστρέψει από την Κορινθία, όπου ευρίσκετο, οπότε την 16/29 Σεπτεμβρίου 1922 ορκίσθηκε για μία ημέρα ως Πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου ο ταυτοχρόνως ορκισθείς Υπουργός Στρατιωτικών και προσωρινώς των Εσωτερικών Αντιστράτηγος Αν. Χαραλάμπης. Την ίδια ημέρα ορκίσθησαν και ο Ευθύμιος Κανελλόπουλος ως Υπουργός Εθνικής Οικονομίας και προσωρινώς επί των Εξωτερικών, Φίλιππος Βασιλείου επί της Δικαιοσύνης, Ιωάννης Σιώτης Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης, Πέτρος Καλλιγάς Συγκοινωνίας και προσωρινώς των Τ.Τ.Τ. και της Γεωργίας, Απόστολος Δοξιάδης της Περιθάλψεως, Γεώργιος Εμπειρίκος του Επισιτισμού και προσωρινώς των Οικονομικών και του Δημοσίου Θησαυρού και Δημήτρης Παπαχρήστου των Ναυτικών.

Βέβαια, την επομένη ημέρα 17/30 Σεπτεμβρίου επανήλθε από την Κόρινθο όπου απούσιαζε ο Σωτ. Κροκιδάς και ορκίσθηκε ως Πρωθυπουργός, ενώ ο προσωρινά ορκισθείς ως Πρωθυπουργός Α. Χαραλάμπης περιορίσθηκε στα καθήκοντα του Υπουργού των Στρατιωτικών. Μετά δύο ημέρες και συγκεκριμένα στις 19 Οκτωβρίου/2 Νοεμβρίου, το Υπουργείο Οικονομικών και προσωρινώς του Δημοσίου Θησαυρού ανέλαβε ο Αλ. Διομήδης, ενώ ο Γ. Εμπειρίκος περιορίζετο στο Υπουργείο Επισιτισμού. Τέλος, την 3/16 Νοεμβρίου ορκίσθηκε ως Υπουργός των Εξωτερικών ο Νικόλαος Πολίτης άρτι αφιχθείς εκ Παρισίων, ο δε Ευθύμιος Κανελλόπουλος περιορίσθηκε εις το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Έτσι συμπληρώθηκε η Κυβέρνηση του Σωτηρίου Κροκιδά, της οποίας ο βίος δεν εφαίνετο να είναι μακρύς, διότι εν τω μεταξύ είχε αρχίσει η δίκη των έξι, οπότε οι αντιδράσεις είχαν αρχίσει να μεγαλώνουν και το μέλλον της Κυβερνήσεως να είναι δυσοίωνο.

Εν τω μεταξύ ο Αλ. Ζαΐμης είχε επανέλθει από το εξωτερικό, αλλά σε γενομένη πρόταση αρνήθηκε να αναλάβει την Προεδρία της Κυβερνήσεως. Τότε η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως εδόθη την 14/27 Νοεμβρίου στον Στυλιανό Γονατά, διότι η υπό τον Σωτήριο Κροκιδά Κυβέρνηση παραιτήθη λόγω της τραγικής τύχης των δικαζομένων ως υπαιτίων της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Της παραίτησης όμως της Κυβερνήσεως Σ. Κροκιδά προηγήθησαν διάφορα γεγονότα, τα οποία είχαν σχέση με την αποτροπή της εκτέλεσης των πολιτικών και στρατιωτικών, οι οποίοι είχαν κατηγορηθεί ως υπαίτιοι της Μικρασιατικής Καταστροφής. Συγκεκριμένα, πριν από την παραίτηση της Κυβερνήσεως Κροκιδά είχαν εκδηλωθεί αντιδράσεις μέσα στους κόλπους της Κυβερνήσεως, όπου αρκετοί Υπουργοί είχαν αποστασιοποιηθεί από την εκτέλεση των υπουργικών τους καθηκόντων απειλούντες με παραίτηση εάν η Επαναστατική Επιτροπή προχωρούσε στην εκτέλεση των ατόμων που είχαν κατηγορηθεί ως υπαίτιοι της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Έτσι, ο Υπουργός Οικονομικών Αλ. Διομήδης εξετίμησε έγκαιρα την κατάσταση και την 1/14 Νοεμβρίου ανεχώρησε για το Παρίσι με σκοπό να επηρεάσει τον Ελ. Βενιζέλο για να μην πραγματοποιηθεί η εκτέλεση των κατηγορουμένων για τη Μικρασιατική Καταστροφή. Στο Παρίσι ο Αλ. Διομήδης συναντήθηκε με τον Εμμ. Ρέπουλη, στενό συνεργάτη του Ελ. Βενιζέλου, ο οποίος ανησυχούσε και αυτός για την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα. Εκεί ο Ρέπουλης είπε στον Αλ. Διομήδη ότι ο Ελ. Βενιζέλος απέφευγε να εκφράσει δημόσια τη

γνώμη του στηριζόμενος στο επιχείρημα ότι έχει παύσει να πολιτεύεται και ως εκ τούτου δεν ηδύνατο να έχει ανάμειξη στα εσωτερικά πράγματα της Ελλάδας. Απλώς είχε δεχθεί να εκπροσωπήσει την πατρίδα σε διεθνή συνεδρία για την εξασφάλιση της ειρήνης. Μετά τη συνάντηση που είχε ο Αλ. Διομήδης με Εμμ. Ρεπούλη και αφού ένοιωσε μεγάλη απογοήτευση, έστειλε στον Ν. Πολίτη, Υπουργό των Εξωτερικών, το εξής τηλεγράφημα: «Εάν, *Επαναστατική Εντροπή επιμείνη μη προσχωρούσα αξιώσεις Αγγλικής Κυβερνήσεως, νομίζω ότι η Κυβέρνησις δεν δύναται να αναλάβη ευθύνας τοιαύτης επικινδύνου στάσεως. Διά την περίπτωσιν αύτην, παρακαλώ υποβάλητε παραίτησίν μου, ελπίζω δε ότι αντίληψίν μου ταύτην συμμερίζονται και λοιποί συνάδελφοι».*

Εκτός όμως από τον Αλ. Διομήδη και ο Υπουργός Συγκοινωνίας Π. Καλλιγάς είχε ειδοποιήσει τον Πρωθυπουργό από της 4/17 Νοεμβρίου ότι η απόφασίς του περί παραιτήσεως ήταν οριστική. Μετά τον Π. Καλλιγά ακολούθησε για την ίδια αιτία και ο Υπουργός Α. Χριστομάνος, ο οποίος σε επιστολή του προς τον Πρωθυπουργό είχε τονίσει ότι θα παραιτηθεί σε περίπτωση κατά την οποία απεφασίζετο η εκτέλεση. Βέβαια την ίδια άποψη με τους Υπουργούς είχε και ο Πρωθυπουργός Σ. Κροκιδάς, ο οποίος όμως ανέμενε τα αποτελέσματα των διάφορων ενεργειών του Ν. Πολίτη, ο οποίος επιχειρούσε να μεταπείσει τους Άγγλους. Τελικά η Κυβέρνηση Σ. Κροκιδά το απόγευμα της 11/24 Νοεμβρίου αναγκάστηκε να υποβάλει την παραίτησή της. Σχετικά με την παραίτηση της Κυβερνήσεως Κροκιδά, ο Στυλιανός Γονατάς, ο οποίος τον διεδέχθη στην Πρωθυπουργία γράφει στα απομνημονεύματά του τα εξής: *«Η Κυβέρνηση Κροκίδα βλέπουσα την επικείμενη καταδίκη των δικαζόμενων υπέβαλε την παραίτησή της. Η Επαναστατική Επιτροπή αποφάσισε τότε να κρατήση η επανάστασις και την Κυβέρνησιν προς ομαλωτέραν περαιτέρω εφαρμογήν του προγράμματος της Επαναστάσεως και αποφυγήν και άλλων τυχόν μεταβολών. Προς τούτον απεφασίσθη η μεν Κυβέρνησις να σχηματισθή υπό τον Γονατάν, η δε Επανάστασις να διατηρηθή (ως αναγκαία για την έκδοσιν συντακτικών πράξεων) με μόνον Αρχηγόν τον Πλαστήραν, διαλυόμενης της Επαναστατικής Επιτροπής».*

Τα προκαταρκτικά της μεγάλης δίκης και η ακολουθηθείσα πορεία της ανακρίσεως και των άλλων διαδικασιών μέχρι την έναρξη της δίκης

Πριν φθάσει στην Αθήνα η Επαναστατική Επιτροπή, άτομα καθοδηγούμενα από τον Στρατηγό Θ. Πάγκαλο προέβησαν σε συλλήψεις πολιτικών και στρατιωτικών προσωπικοτήτων. Μεταξύ των συλληφθέντων ήσαν οι τέως Πρωθυπουργοί Δημήτριος Γούναρης και Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, οι τέως Υπουργοί Νικόλαος Στράτος, Νικόλαος Θεοτόκης και Γεώργιος Μπαλτατζής και ο Αντιστράτηγος Χατζανέστης. Πολλά άτομα τα οποία ανήκαν στο περιβάλλον των συλληφθέντων προσπάθησαν να βρουν τρόπους να πείσουν τους συλληφθέντες για να τους φυγαδεύσουν εις το εξωτερικό. Οι περισσότεροι βέβαια, με πρώτο τον Δημήτριο Γούναρη, αρνήθηκαν να δεχθούν να φυγαδευθούν εις το εξωτερικό, διότι πίστευαν ότι ήσαν αθώοι και διότι δεν είχαν διαπράξει αδικήματα. Κατά τα δύο πρώτα εικοσιτετράωρα υπήρχε κίνδυνος να εκτελέσουν τους συλ-

ληφθέντες με συνοπτικές διαδικασίες. Ο κίνδυνος αυτός απεφεύχθη χάρις εις την έγκαιρη παρέμβαση των ξένων, οι οποίοι πέτυχαν να αντικαταστήσουν την κατά τη συνοπτική διαδικασία εκτέλεση με μέσα περισσότερο νομιμοφανή.

Έτσι, συγκροτήθηκε Ανακριτική Επιτροπή με Πρόεδρο τον Στρατηγό Θεόδωρο Πάγκαλο και μέλη τους Συνταγματάρχες Ι. Καλογερά και Χ. Λούφα. Η Ανακριτική Επιτροπή προέβη στη σύνταξη του κατηγορητηρίου, το οποίο αποτελέσθηκε από δέκα πέντε κεφάλαια κατηγορίας. Μετά από το πέρας των τυπικών διαδικασιών άρχισαν οι απολογίες των κατηγορουμένων, οι οποίοι ήδη ευρίσκονται στις φυλακές Αβέρωφ. Κατά το στάδιο της προδικασίας προσήχθησαν οι μεν Δημ. Γούναρης και Π. Πρωτοπαπαδάκης ενώπιον του Θ. Πάγκαλου, οι δε άλλοι Ν. Θεοτόκης, Ξεν. Στρατηγός και Γ. Μπαλτατζής εις τους Συνταγματάρχες Καλογερά και Λούφα. Η ανάκριση διεξήχθη στα γραφεία της Ανακριτικής Επιτροπής, όπου επίσης ανεκρίθησαν και οι Ν. Στράτος, Μ. Γούδας και ο Αντιστράτηγος Χατζανέστης. Όλοι οι κατηγορούμενοι, εκτός του Δ. Γούναρη, περιορίσθησαν σε όσα κατέθεσαν κατά το στάδιο αυτό και μόνον κατά τη διάρκεια της δίκης συμπλήρωσαν την απολογία τους. Ο Δημ. Γούναρης λόγω ασθενείας την περίοδο εκείνη και με υψηλό πυρετό, απείχε της διαδικασίας την οποία ακολούθησαν οι άλλοι κατηγορούμενοι. Είχε προσβληθεί από τύφο και δεν μπορούσε να υποβληθεί σε μακρά προφορική εξέταση. Αισθάνθηκε όμως την ανάγκη να διατυπώσει τις αντιρρήσεις του στο κατηγορητήριο και απεφάσισε να διατυπώσει προχείρως την απολογία, η οποία αποτελεί μνημείο για την πολιτική και νομική επιστήμη. Στους κατηγορούμενους δεν επετράπη να συμβουλευθούν κανένα επίσημο έγγραφο και μάλιστα απηγορεύθη η επίσκεψή τους στο Υπουργείο Εξωτερικών. Χαρακτηριστικά για την απολογία του Δημ. Γούναρη ο Χ. Πολίτης γράφει: *«Εζήτησε και του εδώσαμεν χάρτην και εδανείσθη μολυβδοκόνδυλον από τον σκοπόν, χωροφύλακα. Εκλείσθη εις το δωμάτιόν του εις τας 9 μ.μ. Τη νύκτα 2 π.μ. ετελείωσε την απολογίαν του (67 σελίδες μεγάλου σχήματος). Έπιε κινίνην και προσεπάθησε, αλλά ως έλεγε την επομένην δεν κατώρθωσε να κοιμηθεί. Ο πυρετός είχε περισσότερον υψωθή. Την επομένην τον επανέφεραν εις την ανάκρισιν εις την οποίαν παρέδωσε το σημείωμα». Αυτό δε το σημείωμα υπήρξε τελικά η απολογία του.*

Το σημείωμα τούτο το διακρίνει δωρική λιτότητα και μεγάλη σαφήνεια. Καίτοι κατά τη διάρκεια που συνέτασσε την απολογία του δεν χρησιμοποίησε κανένα άλλο επίσημο έγγραφο και όλα όσα έγραψε τα έγραψε από μνήμης. Με το υπόμνημα αυτό ο Δημ. Γούναρης καταρρακώνει και απορρίπτει το διάτρητο κατηγορητήριο και αποδεικνύει ως διάτρητα κατασκευάσματα καθένα από τα άρθρα του. Τέλος, εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι η απολογία του Δημητρίου Γούναρη θεωρείται μνημείο νομικής και πολιτικής αξίας.

Μετά την παράδοση του υπομνήματος του Δημ. Γούναρη, η Ανακριτική Επιτροπή τελείωσε το έργο της (24 Οκτωβρίου / 6 Νοεμβρίου 1922) και υπέβαλε το πόρισμα εις την Επαναστατική Επιτροπή. Στην πορεία η Επαναστατική Επιτροπή παρέπεμψε την υπόθεση στο Στρατοδικείο, το οποίο άρχισε τις συνεδριάσεις από το πρωί της 31 Οκτωβρίου / 13 Νοεμβρίου 1922. Η σύνθεση του Στρατοδικείου ήταν η εξής: Πρόεδρος ο Υποστράτηγος Α. Οθωναίος και μέλη οι Συνταγματάρχες Δ. Φλωράς, Θ. Χαβίνης, Α. Παναγιωτόπουλος, Πλοίαρχος Γιαννικώστας, Αντισυνταγματάρχες Κ. Μαμούρης, Κ. Τσεφούλης, Αντιπλοίαρχος Κ. Φραγκόπουλος, Ταγματάρχες Ν. Γραβάνης, Η. Βαμβακόπουλος, Λο-

χαγός Α. Κατσαράκης. Αναπληρωματικά μέλη ήσαν: Ναύαρχος Κ. Βούλγαρης, Συνταγματάρχες Μ. Ζωγράφος, Γ. Σκανδάλης, Αντιπλοίαρχος Μ. Κανάρης, Ταγματάρχης Β. Τσιόντος, Λοχαγός Βύρων Καραπαναγιώτης, Πλοίαρχος Χαλάφτης και Υποπλοίαρχοι Α. Ζάγκας και Θ. Βουτσαράς.

Επαναστατικοί Επίτροποι ήσαν: ο Αξιωματικός της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης Ν. Ζουρίδης, ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου Γ. Γεωργιάδης και ο Συνταγματάρχης Νεόκοσμος Γρηγοριάδης. Τέλος συνήγοροι υπερασπίσεως παρέστησαν οι Τσουκαλάς, Οικονομίδης, Ρωμανός, Παπαληγούρας και Σωτηριάδης.

Πριν όμως προχωρήσουμε στην ουσία της δίκης, είναι αναγκαίο να αναφέρουμε ότι το Στρατοδικείο συνεδρίαζε στη μεγάλη αίθουσα της παλαιάς Βουλής, όπου σήμερα ευρίσκεται το Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας. Οι Στρατοδίκες με στολή κατείχαν τις θέσεις του Προεδρείου και χρησιμοποιούσαν την αίθουσα του Υπουργικού Συμβουλίου κατά τη διάρκεια των διακοπών, ενώ ο Πρόεδρος του Στρατοδικείου χρησιμοποιούσε το γραφείο του Προέδρου της Βουλής. Τέλος, το βήμα της Βουλής είχε αφαιρεθεί και επί του βάθρου του εξετάζοντο οι μάρτυρες. Ένα άλλο σημείο το οποίο πρέπει να αναφέρουμε είναι ότι οι κατηγορούμενοι είχαν μεταφερθεί από τις φυλακές Αβέρωφ από το βράδυ της προηγουμένης ημέρας στην αίθουσα της Βουλής και έμειναν ανά τέσσερις σε κάθε δωμάτιο. Έτσι, αφού ελήφθησαν όλα τα αναγκαία μέτρα, η δίκη άρχισε την 31 Οκτωβρίου/13 Νοεμβρίου 1922 και επερατώθη με συνοπτικές διαδικασίες την 15/28 Νοεμβρίου 1922.

Οι κατηγορούμενοι εισήλθαν στην αίθουσα του Στρατοδικείου κατά την εξής σειράν: Πρωτοπαπαδάκης, Γούναρης, Χατζανέστης, Θεοτόκης, Μπαλτατζής, Στράτος, Στρατηγός και Γούδας και εκάθησαν με τη σειρά εισόδου επί της πρώτης σειράς θέσεων των Υπουργών. Πίσω ακριβώς από τους κατηγορουμένους κάθισαν οι συνήγοροι υπερασπίσεως ο καθένας πίσω από τον κατηγορούμενο που υπερασπίζετο. Ενα άλλο σημείο το οποίο πρέπει να επισημάνουμε είναι, ότι το κτίριο της παλαιάς Βουλής εφρουρείτο πανταχόθεν ή μάλλον «στρατοκρατείτο» και ότι το κοινό εισήρχετο με εισιτήρια. Τέλος, οι συνεδριάσεις ήσαν βέβαια δημόσιες, αλλά πρακτικά εδημοσιεύοντο όσα συνοπτικώς έδιδε το Στρατοδικείο.

Μετά τις τυπικές διαδικασίες άρχισε η διαδικασία των συνεδριάσεων. Η πρώτη ημέρα καταναλώθη με την υποβολή ενστάσεων εκ μέρους των κατηγορουμένων. Κυριώτερες εκ των υποβληθέντων ενστάσεων αναφέρονταν στις καταθέσεις των διπλωματικών εγγράφων και στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου. Κατά τη συζήτηση των ενστάσεων τον λόγο έλαβε και ο Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος καίτοι ασθενής κατάφερνε να παρίσταται στις συνεδριάσεις του Δικαστηρίου. Ο Δημ. Γούναρης ευρίσκετο σε οικείο περιβάλλον επειδή είχε μεγάλη εμπειρία από τα Ποινικά Δικαστήρια των Πατρών, όπου είχε διακριθεί ως ρήτορας και ως γνώστης της νομικής επιστήμης. Μάλιστα σε κάποια φάση της διαδικασίας ήλθε σε σύγκρουση με τον Επαναστατικόν Επίτροπον Ζουρίδην, ο οποίος είχε επικαλεσθεί υπέρ των απόψεών του παλαιότερην επιστολήν, την οποίαν είχε στείλει προς τον Βοζίκη από την Ιταλία το 1919, όταν ο Δημ. Γούναρης ευρίσκετο εκεί εξόριστος της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Η απάντηση του Δημητρίου Γούναρη ήταν αποστομωτική και εκεί του εδόθη η ευκαιρία να επισημάνει τη διαφορά μεταξύ του γραπτού από τον άγραφο νόμο και να εκθειάσει

το κοινοβουλευτικό πολίτευμα. Μεταξύ άλλων ο Δημ. Γούναρης είπε και τα εξής: «*Οι γραπτοί νόμοι ανατρέπονται από της Επαναστάσεως, όχι όμως οι άγραφοι*». Αναφερόμενος δε στη σημασία και την αξία των πολιτευμάτων τόνισε: «*Δεν είναι δυνατόν να υπάρξη Ελλάς υπό έτερον πολίτευμα, αλλά το πολίτευμα το κοινοβουλευτικόν, το πολίτευμα κατά το οποίον τους Κυβερνήτας υποδεικνύει η λαϊκή θέλησις*».

Μετά τις ενστάσεις το Δικαστήριο ασχολήθηκε με τις εξετάσεις των μαρτύρων. Έτσι, οι συνεδριάσεις μέχρι της 5/18 Νοεμβρίου καταναλώθησαν στις εξετάσεις των μαρτύρων και από της 6/19 Νοεμβρίου άρχισαν οι απολογίες των κατηγορουμένων.

Οι παρεμβάσεις των Άγγλων στη δίκη των έξι και η σκληρή απάντηση του Ν. Πλαστήρα. Η απόφαση παραίτησης του Βασιλιά Γεωργίου Β΄ και η τελική πορεία της δίκης στο Στρατοδικείο

Στο τέλος του προηγουμένου κεφαλαίου ελέχθη ότι ο νέος Υπουργός των Εξωτερικών Κ. Ρέντης άμα τη αναλήψη των καθηκόντων του εδέχθη τον Άγγλο Πρεσβευτή Λίντλεϊ, ο οποίος εκτός των άλλων του είχε ζητήσει να μεσολαβήσει για να συναντηθεί με τον Αρχηγό της επανάστασης Ν. Πλαστήρα. Έτσι, στο πρώτο Υπουργικό Συμβούλιο, στο οποίο παρίστατο και ο Ν. Πλαστήρας, ο Κ. Ρέντης έκρινε σκόπιμο να ανακοινώσει την παράκληση του Λίντλεϊ για συνάντηση με τον Αρχηγό της επανάστασης, Ν. Πλαστήρα. Ο Πλαστήρας αρνήθηκε δημόσια, λέγοντας ότι δεν τον δέχομαι. Από την πλευρά τους ο νέος Πρωθυπουργός και οι Υπουργοί προσπάθησαν να πείσουν τον Ν. Πλαστήρα να δεχθεί τον Άγγλο διπλωμάτη, αλλά ο Αρχηγός της επανάστασης ήταν ανένδοτος και είπε τα εξής: «*Αυτός ο κύριος επεμβαίνει στα εσωτερικά μας σαν να απευθύνεται σε κάφρους. Το διάβημά του αποτελεί περιφρόνηση του Ελληνικού λαού. Δεν τον δέχομαι*». Και ενώ γινόταν συζήτηση μέσα στο Υπουργικό Συμβούλιο, κτύπησε το τηλέφωνο, το οποίο σήκωσε ο Κ. Ρέντης. Έκπληκτος ο Κ. Ρέντης διαπίστωσε ότι ήταν ο Λίντλεϊ ο οποίος ζητούσε αυτοπροσώπως από τον Αρχηγό της επανάστάσης να τον δεχθεί για να του ανακοινώσει κατεπείγον μήνυμα της Αγγλικής Κυβερνήσεως. Προ αυτής της καταστάσεως ο Ν. Πλαστήρας αναγκάστηκε να δεχθεί την συνάντηση. Δεν είχαν περάσει παρά μόνον λίγα λεπτά και ο Άγγλος διπλωμάτης ευρίσκετο στη διπλανή αίθουσα, όπου συνεδρίαζε το Υπουργικό Συμβούλιο. Σε λίγο ο Ν. Πλαστήρας, συνοδευόμενος από τον Υπουργό των Εξωτερικών Κ. Ρέντη, συναντήθηκε με τον Άγγλο Πρεσβευτή. Στη συνάντηση αυτή ο Λίντλεϊ ανακοίνωσε το μήνυμα της Αγγλικής Κυβερνήσεως που έλεγε ότι η συνέχιση της δίκης των υπευθύνων της Μικρασιατικής Καταστροφής θα σήμαινε διακοπή των διπλωματικών θέσεων των δύο χωρών. Ο Ν. Πλαστήρας εξέμανη και μίλησε με βιαιότητα στον Άγγλο διπλωμάτη, λέγοντάς του ότι η Ελλάδα δεν είναι προτεκτοράτο της Αγγλίας για να δέχεται παρεμβάσεις στα εσωτερικά της. Στη συνέχεια ο Ν. Πλαστήρας απαγόρευσε στον Άγγλο διπλωμάτη να χρησιμοποιήσει την προσβλητική για την Ελληνική Δικαιοσύνη έκφραση «για δικαστικό φόνο» και τόνισε ότι «*το ενδιαφέρον η Αγγλία έπρεπε να το δείξει όταν εγκατέλειψε μία πιστή και τίμια σύμμαχό της να πολεμάει μόνη*

της στη Μικρά Ασία». Σε άλλο σημείο της συνομιλίας τόνισε: *«Τη συμπάθειά σας και το ενδιαφέρον σας το είδαμε όταν τα πολεμικά σας πλοία παρακολουθούσαν σαν θέαμα τις σφαγές των Ελλήνων στη Σμύρνη. Και το είδαμε ακόμη στους όρους που μας επιβάλατε για την υπογραφή της ανακωχής με τον Κεμάλ».* Βέβαια, στις τελευταίες φράσεις ο Ν. Πλαστήρας εννοούσε την παράδοση της Ανατολικής Θράκης, που αναγκάστηκε να δεχθεί η Ελλάδα με τη Συνθήκη Ανακωχής των Μουδανιών. Τέλος ο Αρχηγός της επανάστασης Ν. Πλαστήρας πρότεινε στον Άγγλο διπλωμάτη τα εξής: *«Αν η Αγγλία δέχεται να υποστηρίζει την παραμονή της Θρακης στην Ελλάδα, δέχεται και η επανάσταση να παραδώσει τους κατηγορουμένους στην Αγγλία, ή σε οποιαδηποτε άλλη χώρα».* Ο Άγγλος διπλωμάτης δεν μπορούσε να απαντήσει στην πρόταση Πλαστήρα, διότι δεν είχε καμία εξουσιοδότηση από την Κυβέρνηση της πατρίδος του για να κλείσει μια τέτοια συμφωνία. Όμως στην πορεία της συζήτησης ο Λίντλεϊ επανήλθε στο θέμα που τον απασχολούσε και ζήτησε και πάλι από τον Ν. Πλαστήρα να τον διαβεβαιώσει ότι δεν θα καταδικασθούν εις θάνατο οι υπεύθυνοι για τη Μικρασιατική Καταστροφή. Στην επιμονή του Άγγλου διπλωμάτη ο Αρχηγός της επανάστασης έδωσε την ακόλουθη απάντηση: «*Αν το Στρατοδικείο τους καταδικάσει εις θάνατο, τότε θα την εκτελέσω την απόφαση. Όπως και αν τους αθωώσει σας εγγυώμαι ότι κανείς δεν θα τολμήσει να τους πειράξει. Το ίδιο σας εγγυώμαι ότι θα συμβεί και αν καταδικασθούν εις φυλάκισιν. Η απόφαση του Στρατοδικείου θα είναι απολύτους σεβαστή*».

Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι και οι δύο προτάσεις της επαναστάσεως για ανταλλαγή της ζωής των υπόδικων με κάποια παραχώρηση είχαν απορριφθεί. Συνεπώς, η μοίρα των έξι κατηγορουμένων είχε αποφασισθεί. Μάταια ήταν και η τελευταία προσπάθεια του Λίντλεϊ για το φόβο ταραχών, οι οποίες θα ακολουθούσαν μία καταδικαστική απόφαση. Αλλά και σε αυτή την αιχμή του Λίντλεϊ η απάντηση του Ν. Πλαστήρα ήταν κατηγορηματική: «*Η απόφαση θα εκτελεστεί οπωσδήποτε, οποιαδήποτε και αν είναι η ποινή που θα επιβάλλει το Δικαστήριο». Και δεν φοβάστε την εξέγερση του λαού;»,* ρώτησε ο Άγγλος διπλωμάτης.

«Εξέγερση του λαού; Ως αυτή τη στιγμή κυκλοφορούν για την τάξη μερικές περίπολοι. Μόλις εκδόση την απόφαση το Δικαστήριο θα τις αποσύρω και αυτές, έστω και αν η απόφαση είναι θάνατος. Και σε βεβαιώνω πως κανείς δεν θα κινηθεί». Με αυτή την απάντηση έληξε και η συνομιλία του Πλαστήρα με τον Άγγλο Πρεσβευτή Λίντλεϊ. Έτσι ο Άγγλος διπλωμάτης έφυγε απογοητευμένος ότι δεν υπήρχε καμία ελπίδα σωτηρίας για τους κατηγορουμένους.

Και ενώ συμβαίνουν αυτά στην αίθουσα του Στρατοδικείου στο νέο Υπουργικό Συμβούλιο και στα γραφεία της επανάστασης, ο Βασιλιάς Γεώργιος είναι κλεισμένος στα ανάκτορα και παρακολουθεί από μακριά τις εξελίξεις και το δράμα των κατηγορουμένων, που πλησιάζει το τέλος. Κάτω από αυτές τις συνθήκες πήρε τη μεγάλη απόφαση να παραιτηθεί και να αναχωρήσει από την Ελλάδα. Μάλιστα, την απόφασή του αυτή την ανακοίνωσε και στον Άγγλο Πρεσβευτή Λίντλεϊ και στους συνεργάτες του είπε να ετοιμάσουν τις αποσκευές του. Αντίθετος όμως με την απόφαση του Βασιλιά για παραίτηση ήταν ο Ιωάννης Μεταξάς, ο οποίος του διεμήνυσε ότι έχει καθήκον να μείνει στη θέση του και να μην αφήσει τον τόπο στο χάος. Το ίδιο διεμήνυσε στον Βασιλιά και ο Λίντλεϊ μετά την τελευταία συνάντηση που είχε με τον Αρχηγό της επανάστασης Ν. Πλαστήρα και την προσπάθειά του

να σώσει τους κατηγορουμένους από τη θανατική ποινή που τους απειλούσε.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι διαδικασίες στο Στρατοδικείο έχουν επιταχυνθεί και όλοι βιάζονται για την ταχεία διεκπεραίωση της δίκης. Ήδη πλησιάζουμε προς τα μεσάνυκτα και τελειώνουν οι δευτερολογίες των κατηγορουμένων. Τελευταίος δευτερολόγησε ο Χατζανέστης, οπότε ο Πρόεδρος του Στρατοδικείου ρωτάει τους κατηγορουμένους εάν θέλουν να προσθέσουν κάτι στις απολογίες τους. Η απάντηση ήταν όχι από όλους τους κατηγορουμένους, οπότε ο Πρόεδρος Οθωναίος ερώτησε τον συνήγορο υπεράσπισης του Δημ. Γούναρη, ο οποίος ήταν απών λόγω ασθενείας. Όμως και ο συνήγορος του Δημ. Γούναρη απάντησε όχι, οπότε ο Πρόεδρος Οθωναίος τόνισε: «*Κηρύσσεται περακομένη η αποδεικτική διαδικασία και το Δικαστήριο αποσύρεται σε διάσκεψη*».

Μετά τη διακοπή της συνεδρίασης οι Στρατοδίκες συγκεντρώθηκαν στο γραφείο του Προέδρου της Βουλής, όπου είχε ορισθεί σαν γραφείο διάσκεψης. Εκεί άρχισε η συζήτηση για την έκδοση της απόφασης. Οι κατηγορούμενοι μετά τη διακοπή οδηγήθηκαν στο δεσμωτήριο μαζί με τους συνηγόρους υπεράσπισης. Από το ακροατήριο που είχε κατακλύσει τα θεωρεία και τους διαδρόμους της Βουλής κανένας δεν είχε αποχωρήσει, διότι όλοι ανέμεναν την έκδοση της απόφασης.

Έτσι προχώρησε η νύκτα, μπήκε η άλλη ημέρα Τρίτη 15/28 Νοεμβρίου 1922 και κανένας στο δεσμωτήριο δεν μπορούσε να κοιμηθεί. Εκεί παρόντες με τους κατηγορουμένους και οι συνήγοροι υπεράσπισης, οι οποίοι προσπαθούσαν να παρηγορήσουν τους πελάτες τους, οι οποίοι όλοι περίμεναν την εις θάνατον καταδίκη τους. Ο μόνος κατηγορούμενος ο οποίος διέφερε από όλους τους άλλους ήταν ο τέως Πρωθυπουργός, Νικόλαος Στράτος, ο οποίος περπατούσε όλη τη νύκτα μέσα στο δεσμωτήριο και ο οποίος συζητούσε με τους υπολοίπους όχι για την καταδίκη και την εκτέλεση, αλλά για τις προσεχείς εκλογές. Μάλιστα, έλεγε ότι ο ίδιος δεν θα είναι υποψήφιος, αλλά από τη φυλακή θα διευθύνει τον προεκλογικό αγώνα. Σε κάποια στιγμή, γύρω στις δύο, μπήκε στο δεσμωτήριο ο συνήγορος του Δημ. Γούναρη, Σ. Σωτηριάδης, ο οποίος είχε γυρίσει τους διαδρόμους για να μαζέψει ορισμένες πληροφορίες που κυκλοφορούσαν εν όψει της έκδοσης της απόφασης. Είχε πληροφορηθεί από τον φρούραρχο της Βουλής ότι το πρωί θα γίνουν οι εκτελέσεις και ότι καταδικάζονταν οι περισσότεροι από τους κατηγορουμένους.

Εκείνη τη στιγμή που ο Σωτηριάδης έλεγε τα ανωτέρω στη συζήτηση, μπήκε και ο Ν. Στράτος, ο οποίος κατάλαβε τι συζητούσε ο Σωτηριάδης και με τη διακρίνουσα αυτόν αισιοδοξία είπε: «*Αυτά είναι ανοησίες. Εις την εποχή μας δεν είναι δυνατόν να γίνουν θανατικές εκτελέσεις*».

Και ενώ οι κατηγορούμενοι συζητούσαν στο δεσμωτήριο με τους συνηγόρους υπερασπίσεως, στο χώρο πέριξ της Βουλής έφθασαν δύο νοσοκομειακά αυτοκίνητα, ένα καμιόνι και δύο μικρά επιβατικά αυτοκίνητα. Μετά την άφιξη των αυτοκινήτων στρατιώτες με εφ' όπλου λόγχη απεμάκρυναν τους πολίτες που είχαν συγκεντρωθεί στην οδό Σταδίου και μπροστά από το χώρο της Βουλής. Στη συνέχεια άλλοι στρατιώτες οδήγησαν τους κατηγορουμένους από το δεσμωτήριο στα αυτοκίνητα που είχαν αράξει έξω από τη Βουλή. Συγκεκριμένα τους κατηγορουμένους τους οδήγησαν στα νοσοκομειακά αυτοκίνητα και τα πράγματά τους τα φόρτωσαν στο καμιόνι. Στη συνέχεια η πομπή ξεκίνησε και

σταμάτησε στη γωνία Ασκληπιού και Σόλωνος, όπου ευρίσκετο η Κλινική Ασημακοπούλου, στην οποία νοσηλευόταν ο Δημ. Γούναρης. Εκεί η πομπή σταμάτησε και στρατιώτες οπλισμένοι απέκλεισαν ολόκληρη την περιοχή που περιλαμβάνεται στην Ασκληπιού από την οδό Σόλωνος έως τη Σκουφά. Εκεί περίμεναν να ξημερώσει για να μπουν μέσα και να παραλάβουν και τον Δημ. Γούναρη.

Και ενώ η πομπή των αυτοκινήτων με τους άλλους κατηγορουμένους ήσαν έξω από την Κλινική Ασημακοπούλου και περίμεναν να ξημερώσει, μέσα στην Κλινική ο Δημ. Γούναρης ψηνόταν στον πυρετό και το θερμόμετρο έδειχνε 39. Παρά τον υψηλό πυρετό ο Δημ. Γούναρης ζητούσε από τους δικούς του συνεχώς πληροφορίες για την πορεία της δίκης. Σε κάποια στιγμή ο προσωπικός του γιατρός και πρώτος εξάδελφός του, Ιωάννης Βλάχος, για να τον ησυχάσει του είπε ότι δευτερολογούν οι κατηγορούμενοι. Και τότε ο Δημ. Γούναρης μονολογώντας ακούστηκε να λέει: *«Ώστε αύριο τελειώνουν όλα».* Οι δικοί του άνθρωποι προσπαθούσαν να τον παρηγορήσουν, αλλά στο φλογισμένο από τον πυρετό βλέμμα του πλανιέται μια σκιά που του έλεγε ότι αύριο το πρωί όλα πια τελειώνουν ...

Η απολογία του Δημητρίου Γούναρη στη δίκη των έξι

Η δίκη των έξι και η εκτέλεσή των με συνοπτικές διαδικασίες αποτελεί ένα από τα τραγικότερα πολιτικά γεγονότα του 20ού αιώνα. Και τούτο διότι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διεξήχθη η δίκη έδειχναν ότι η απόφαση για την εκτέλεση των έξι ήταν προαποφασισμένη και απέβλεπε στην ικανοποίηση πολιτικών σκοπιμοτήτων. Βέβαια, η κοινή γνώμη αρχικώς ήταν διχασμένη, επηρεασμένη από το πολιτικό κλίμα της εποχής, διότι και την περίοδο εκείνη εξακολουθούσε να υπάρχει ο διχασμός μεταξύ Βενιζελικών και Αντιβενιζελικών ή Βασιλικών και Αντιβασιλικών. Αλλά η αδικία η οποία έγινε με την εκτέλεση των έξι απασχόλησε και εξακολουθεί να απασχολεί ακόμα και σήμερα την κοινή γνώμη, διότι όλοι πιστεύουν ότι άδικα καταδικάσθηκαν και άδικα εκτελέσθηκαν οι έξι πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες ως υπαίτιοι της Μικρασιατικής Καταστροφής. Γι' αυτό πολλοί ένοιωσαν μεγάλη ανακούφιση με την τελευταία απόφαση του Αρείου Πάγου και την απαλλαγή των κατηγορουμένων από πάσα κατηγορία.

Έτσι ικανοποιήθηκε το περί δικαίου αίσθημα του Ελληνικού λαού και όλοι οι Έλληνες είναι πλέον ευχαριστημένοι, διότι έστω και καθυστερημένα απεδόθη δικαιοσύνη.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι πρωταγωνιστικό ρόλο στα γεγονότα της περιόδου εκείνης είχε παίξει και ο τ. Πρωθυπουργός, Δημ. Γούναρης, και γι' αυτό όλοι ανέμεναν με αγωνία την απολογία του ενώπιον του Στρατοδικείου, για να βγάλει ο καθένας τα συμπεράσματά του. Όμως, ο Δημ. Γούναρης καθ' όλη τη διάρκεια της δίκης ήταν ασθενής, πάσχων από πνευμονία με υψηλό πυρετό και ως εκ τούτου ήταν αδύνατη η παρουσία του στο Στρατοδικείο. Μάλιστα, σε κάποια φάση της δίκης επεσκέφθη τον Δημήτριο Γούναρη ο συνήγορός του Σ. Σωτηριάδης, στην Κλινική Ασημακοπούλου, όπου ενοσηλεύετο. Εκεί ο Δημ. Γούναρης είπε στο Δικηγόρο του: «*Είμαι αποφασισμένος να προσέλθω στο Στρατοδικείο και να απολογηθώ».* Βέβαια

ο Δικηγόρος του προσπάθησε να τον αποτρέψει λέγοντάς του: «*Τούτο ισοδυναμεί προς αυτοκτονία κ. Πρόεδρε*». Και τότε απαντώντας στο Δικηγόρο του είπε: *«Θέλω να απολογηθώ. Ο ιατρός θα μου κάνει ενέσεις και θα σταθώ. Είναι ανάγκη να ομιλήσω. Πρέπει να εξηγήσω όλα τα σημεία, πρέπει να συντρίβει όλη η κατηγορία».* Τελικά, ο Δημήτριος Γούναρης δεν μπόρεσε να εμφανισθεί στο Στρατοδικείο και να απολογηθεί, όπως ο ίδιος ήθελε. Πρέπει όμως εδώ να σημειώσουμε, ότι στις 15 Οκτωβρίου μεταφέρθηκε από τις φυλακές Αβέρωφ, όπου εκρατείτο, στα γραφεία της Ανακριτικής Επιτροπής, όπου ο Στρατηγός Θ. Πάγκαλος, του απήγγειλε το κατηγορητήριο, που είχε ο ίδιος κατασκευάσει.

ΕΜΠΡΟΣ

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΡΣΑΜΕΝΗΣ ΔΙΚΗΣ

Η ΠΡΩΤΗ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ

ΤΩΝ ΕΝΟΧΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Η ΣΥΡΡΟΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η δίκη των έξι ξεκίνησε στην Παλαιά Βουλή στις 31 Οκτωβρίου 1922. Πρωτοσέλιδο της εφ. Εμπρός *(1 Νοεμβρίου 1922) για την πρώτη ημέρα της δίκης*

Εκείνη τη στιγμή ο Δημ. Γούναρης εσκέφθη να μη δώσει καμία απολογία σε ένα κείμενο που ήταν αντιγραφή των άρθρων των αδιάλλακτων εφημερίδων και απευθυνόταν σε δικαστές αποφασισμένους να τον θανατώσουν. Στη συνέχεια, εσκέφη ότι έπρεπε να γράψει κάτι σαν απολογία, για να μείνει γραμμένο, αφού ήταν βέβαιο ότι δεν θα τον άφηναν να ζήσει. Και εξήγησε ακόμη, ότι δεν υπαγόρευσε στο Γραμματέα της Ανακρίσεως την απολογία του, γιατί χρειάζονταν ώρες πολλές και εκείνος είχε πυρετό πάνω από 38,8. Βέβαια, όταν τον επανέφεραν με πυρετό στην Ανακριτική Επιτροπή, είπε ότι την επομένη ημέρα θα στείλει σημείωμα και ζήτησε και έλαβε και αντίγραφο του κατηγορητηρίου. Όταν επανήλθε στη φυλακή ζήτησε χαρτί και δανείστηκε από τον φρουρό χωροφύλακα ένα μολύβι. Στη συνέχεια κλείστηκε στο θάλαμό του και εκεί έγραψε την απολογία του.

Συγκεκριμένα, άρχισε να γράφει από τις 9 π.μ. μέχρι τη νύκτα συνέχεια. Έγραψε 67 σελίδες μεγάλου σχήματος. Στη συνέχεια προσπάθησε να κοιμηθεί, όμως δεν τα κατάφερε λόγω της υπερέντασης καίτοι είχε πάρε και κινίνο. Την επομένη ημέρα, ασθενής και με υψηλότερο πυρετό, μεταφέρθηκε στον Ανακριτή, όπου παρέδωσε το κείμενο της απολογίας του. Πάντως, την μεθεπομένη τον μετέφεραν πάλιν στον Ανακριτή για να υπογράψει την απολογία, η οποία έμελλε να γίνει ένα ιστορικό πολιτικό και νομικό κείμενο.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι ο Δημ. Γούναρης, όπως και οι άλλοι κατηγορούμενοι, είχε στερηθεί κάθε στοιχείο αναγκαίο για τη σύνταξη της απολογίας του. Στο σπίτι του είχε έναν μεγάλο σάκο με όλα τα επίσημα έγγραφα, που ήταν απαραίτητα. Αλλά ο σάκος κατά την ώρα της συλλήψεώς του αρπάχτηκε από τους άνδρες που πραγματοποίησαν τη σύλληψή του. Έτσι, ο Δημ. Γούναρης, κατά την ώρα που συνέτασσε την απολογία του δεν είχε κανένα έγ-

γραφο για να το συμβουλευτεί και όλα όσα έγραψε, τα έγραψε από μνήμης. Παρά ταύτα, η απολογία του θεωρείται μνημείο νομικής και πολιτικής αξίας. Και τούτο διότι με το υπόμνημα αυτό ο Δημ. Γούναρης καταρρακώνει και απορρίπτει το διάτρητο κατηγορητήριο και αποδεικνύει ως διάτρητα κατασκευάσματα καθένα από τα άρθρα του.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι και οι άλλοι κατηγορούμενοι, όπως και ο Δημ. Γούναρης, είχαν ζητήσει να τους επιτραπεί να μεταφερθούν στο Υπουργείο Εξωτερικών για να βρουν στοιχεία που χρειάζονταν για την απολογία τους, αλλά το «δικαστήριο» δεν δέχθηκε το αίτημα των κατηγορουμένων. Έτσι, όλοι οι κατηγορούμενοι, όπως και ο Δημ. Γούναρης, απολογήθηκαν από μνήμης.

Οι τελευταίες στιγμές της ζωής του Δημητρίου Γούναρη. Η βίαιη μεταφορά του στις φυλακές Αβέρωφ με 39,6 πυρετό, η καρδιοτονωτική ένεση, η προαίσθηση της εκτέλεσής του και η σύνταξη της διαθήκης του, την οποία παρέδωσε στον γιατρό του και γαμπρό του Ιωάννη Βλάχο

Αξίζει εδώ να αναφέρουμε ορισμένα αποσπάσματα από τη γραπτή απολογία του Δημ. Γούναρη, ο οποίος καταδικάστηκε εις θάνατον αναπολόγητος, διότι ο Θ. Πάγκαλος και τα μέλη της Επαναστατικής Επιτροπής ζητούσαν το χειρότερο δυνατό, τα κεφάλια των κατηγορουμένων.

Γράφει, λοιπόν, ο Δημ. Γούναρης στο απολογητικό του υπόμνημα: *«Υπάρχει μία διάταξις του Συντάγματος, καθ' ην ουδείς στερείται του φυσικού του δικαστού. Υπάρχει ετέρα διάταξις του Συντάγματος, καθ' ην οι Υπουργοί δίδουσι ευθύνας προς την Εθνικήν Αντιπροσωπείαν κατά την ωρισμένην διαδικασίαν υπό του ειδικού περί ευθύνης Υπουργών νόμου και αν παραπεμφθώσιν υπ' αυτής δικάζονται υπό του ειδικού δικαστηρίου, του υπό τον αυτού νόμου οριζομένου. Υπάρχει τρίτη διάταξις του Συντάγματος, καθ' ην η σύστασις εκτάκτων δικαστηρίων και εκτάκτων επιτροπών απαγορεύεται. Και οι τρεις αυταί διατάξεις του Συντάγματος επαναλαμβανόμεναι εις πάντα τα από της συστάσεως του Ελληνικού Κράτους ψηφισθέντα υπό των Εθνικών Συνελεύσεων Συντάγματα, απολαυούσι πλήρους του κύρους αναμφισβήτητων θεμελιωδών βάσεων του Δημοσίου Δικαίου της Ελλάδος, οιον καθώρισεν αύτη επί γενεάς ομόφωνος η εθνική συνείδησις. Επί πλέον και οι τρεις αυταί διατάξεις κυρούσι θεμελιώδεις αρχάς του Δημοσίου Δικαίου του σύγχρονου πεπολιτισμένου κόσμου, πανταχού αναγνωριζομένας ως απαραίτητους όρους πάσης δικαστικής ενεργείας, ήτις άνευ αυτών δεν δύναται να φέρει τον χαρακτήρα απονομής δικαιοσύνης. Επί τη βάσει των διατάξεων τούτων, επί τη βάσει των δι' αυτών κυρωμένων αρχών του σύγχρονου Δημοσίου Δικαίου, αντιλέγω κατά του δικαίου βάσιμου της απαγγελίας εναντίον μου κατηγορίας υπό της υπό την υμετέραν Προεδρείαν Επιτροπής και επιφυλάττομαι πάσης περαιτέρω αντιτάξεως της αντιρρήσεώς μου ταύτης.*

Με την επιφύλαξιν ταύτην απαντώ εις την κατηγορίαν: Εντελώς ανακριβώς

λέγεται ότι υποστηρίξαμεν την εισβολήν των ξένων στρατευμάτων εις την Ελληνικήν Επικράτειαν και παραδώκαμεν εις τον εχθρό πόλεις, φρούρια κ.λ.π. Διότι όχι μόνον ουδεμίαν υποστήριξιν παρέσχομεν εις τον εχθρόν ουδέ παρεδωκαμεν εις αυτόν τίποτε, αλλ' απεναντίας αντετάξαμεν κατά του εχθρού δια της ημετέρας επιμελούς και αποτελεσματικής ενεργείας παν ό,τι ήτο δυνατόν να αντιταχθεί κατά της επιδρομής αυτών. Και τον εν Μικρά Ασίαν Ελληνικόν Στρατόν ηυξήσωμεν από 80-90 χιλ. όσος ήτο όταν παρελάβομεν την αρχήν, εις 220 χιλ. και τα προς στρατιωτικήν δράσιν απαιτούμενα πολεμικά εφόδια πλουσίως επρομηθεύσαμεν και πάντα τα προς συντήρησιν αυτού καθ' όλον το διάστημα μετ' αφθονίας παρέσχομεν.Αλλά ούτε εδώκαμεν διαταγήν οιασδήποτε παραδόσεως εις τον εχθρόν.

Η κατηγορια επομένως είναι εντελώς αβασίμος, διότι το επελθόν εν Μικρά Ασία στρατιωτικόν ατύχημα επήλθε όχι συνεπεία οιασδήποτε πράξεως ή παραλείψεως ημών, αλλ' απεναντίας, παρ' όλας τας ημετέρας προσπαθείας των οποίων τα αποτελέσματα υπήρξαν σπουδαιότατα φθάσαντα μέχρι του ανωτάτου δυνατού εις το Ελληνικό έθνος ορίου, δεν εγένετο δυνατόν να στεφθεί υπό επιτυχίας η Μικρασιατική επιχείρη σις, εις ην όχι ημείς, αλλά η προκάτοχος ημών Κυβέρνη σις είχεν αποδυθεί υπό περιστάσεις, ων η ελαττωματικότης δεν βαρύνει ημάς, αλλά αυτήν».

Στη συνέχεια, ο Δημ. Γούναρης στο απολογητικό του υπόμνημα προβαίνει στην ανασκευή των κεφαλαίων του κατηγορητηρίου και παράλληλα υπερασπίζεται την πολιτική των Κυβερνήσεων, οι οποίες άσκησαν την εξουσία μετά τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920, μιας πολιτικής της οποίας αυτός ήταν αρχιτέκτονας.

Ειδικότερα, αναφέρει την κατάσταση πριν από την καταστροφή και υπογραμμίζει ότι από αυτά *«προκύπτει το αβάσιμο της κατηγορίας, ότι ημείς υποστηρίξαμε τον εχθρόν και παραδώκαμε χώραν Ελληνική εις αυτόν. Ημείς επράξαμεν ό,τι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν προς τον αντίθετον σκοπόν και το παρ' ημών πραχθέν υπήρξε πολλαπλάσιον εικείνου ο και κατά την ιδίαν αυτής ομολογίαν ήλπιζε ότι ηδύνατον να πράξει η προκάτοχος ημών Κυβέρνησις, η οποία αύτη ήρξατο της Ασιατικής Επιχειρήσεως».*

Σε άλλο σημείο της απολογίας του ο Δημ. Γούναρης, αφού τονίζει ότι οι πράξεις της παρατάξεως το πολύ μπορούν να χαρακτηρισθούν ως αδέξια ή αμελής διαχείριση των συμφερόντων του κράτους όχι όμως έσχατη προδοσία, παρατηρεί: *«Αν ηθέλαμε την εγκατάλειψιν του Μικρασιατικού εδάφους, ηδυνάμεθα να διατάξωμεν την εκκένωσιν της Μικράς Ασίας, αφ᾽ ης αναλάβομεν την αρχήν και κατόπιν επί ολόκληρην διετίαν και πράξωμεν τούτο ως απόφασιν πολιτικήν, στηριζόμενην επί της αδυναμίας της Ελλάδος να διεξαγάγη αποτελεσματικός την Μικρασιατική Εκστρατεία».*

Όσον αφορά το δημοψήφισμα για την επάνοδο του Βασιλέως, αυτό αποτέλεσε εκδήλωση της θελήσεως του Ελληνικού λαού και είναι αδύνατον αυτό να χαρακτηρισθεί έγκλημα εσχάτης προδοσίας. *«Ο Ελληνικός λαός ήθελε την επάνοδο του Βασιλέως Κωνσταντίνου, όστις ουδέποτε είχε παραιτηθεί του θρόνου».*

Ένα άλλο σημείο της απολογίας του Δημ. Γούναρη αφορούσε τη δήλωση Άγγλου και Γάλλου Πρωθυπουργού, ότι εφ' όσον στο θρόνο ευρίσκεται ο Κωνσταντίνος *«η Ελλάς δεν δύναται να τύχει ουδεμίας υποστηρίζεως και επομένως ότι θα τύχει τοιαύτης αν απομακρυνθεί ο Κωνσταντίνος»*. Τέτοια δήλωση δεν έγινε

ποτέ ούτε στο Δημ. Γούναρη, αλλά ούτε στον συγκατηγορούμενο Γ. Μπαλτατζή. Και ούτε αποτελεί έγκλημα έσχατης προδοσίας το ότι «δεν *είπομεν εις τον Βασιλέα να παραιτηθεί και ότι αυτού μη παραιτούμενου δεν παραιτήθημεν της Κυβερνήσεως».*

Βέβαια, αναφέραμε αυτά τα χαρακτηριστικά αποσπάσματα από την ιστορική απολογία του Δημ. Γούναρη, διότι λόγω χώρου δεν μπορούμε να αναφέρουμε περισσότερα από τις 67 σελίδες μεγάλου μεγέθους που ήταν η απολογία του μεγάλου πολιτικού άνδρα.

Αξίζει όμως να διαβασθεί η απολογία, διότι αποτελεί μνημείο για την πολιτική και νομική ιστορία του τόπου μας.

Οι απολογίες των υπολοίπων κατηγορουμένων της πολύκροτης δίκης των έξι, για τη Μικρασιατική καταστροφή

Εκτός από την απολογία του Δημητρίου Γούναρη, ιδιαίτερη αξία έχουν και οι απολογίες των άλλων κατηγορουμένων της δίκης των έξι, για τη Μικρασιατική καταστροφή. Για την ιστορία πρέπει να σημειώσουμε, ότι στη συνεδρίαση του Στρατοδικείου της 7/20 Νοεμβρίου 1922 εκλήθη να απολογηθεί ο Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος λόγω ασθενείας προέβαλε την ένσταση της αναβολής της δίκης, διότι όπως έχει ήδη λεχθεί λόγω ασθενείας είχε σταματήσει να παρακολουθεί τις συνεδριάσεις του Στρατοδικείου. Μετά την απόρριψη της ένστασης εκλήθη να απολογηθεί ο Αρχιστράτηγος Γ. Χατζανέστης. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Χατζανέστης ήταν άτομο αναμφισβήτητης ακεραιότητας, με άρτια στρατιωτική μόρφωση και είχε αναλάβει την ηγεσία του Στρατού 2,5 περίπου μήνες πριν τη Μικρασιατική καταστροφή. Πρέπει επίσης να σημειώσουμε, ότι ο ίδιος ήταν εναντίον της επέκτασης του μετώπου και όταν ανέλαβε την Αρχιστρατηγία υπεστήριξε το σχέδιο κατάληψης της Κωνσταντινουπόλεως. Ιδιαίτερη αξία από την απολογία έχει το εξής σημείο: «Διώκησα κύριοι, 2 και 1/2 μήνες, διώκησε ο προκάτοχός μου 20 μήνες. Δεν νομίζετε ότι επειδή απέθανε εις χείρας μου η Μικρά Ασία, είναι άδικον ο τελευταίος ιατρός ενός πάσχοντος, εις τον οποίον έκανε κακήν θεραπείαν ένας άλλος, και όταν ο τελευταίος αυτός ιατρός συνηθέστατα είναι διασημότερος του προκατόχου του;».

Εκείνο όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι, ότι ο προκάτοχος του κατηγορουμένου Χατζανέστη, Στρατηγός, Α. Παπούλας, ήταν μάρτυρας κατηγορίας εναντίον του Χατζανέστη, ο οποίος είχε αναλάβει την ηγεσία πριν 2,5 περίπου μήνες, ενώ ο Παπούλας ήταν ηγέτης του Στρατού της Μικράς Ασίας επί 20 περίπου μήνες.

Βέβαια, το γεγονός αυτό προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση, διότι πέραν του ότι κάτι τέτοιο ήταν όχι μόνον άδικο, αλλά ήταν και ακατανόητο ο ένας Αρχιστράτηγος να είναι μάρτυρας κατηγορίας και ο άλλος κατηγορούμενος. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι πολλοί Στρατιωτικοί που ήσαν παρόντες στη μεγάλη εκστρατεία κατέθεταν όλοι εναντίον και όλοι υπεστήριζαν ότι ήταν αντίθετοι, ενώ εκτελούσαν όλοι τις εντολές και κανένας εξ αυτών δεν είχε παραιτηθεί. Βέβεαια, αργότερα όλοι κατανόησαν την άδικη μεταχείριση του Χατζανέστη, ο οποίος στο τέλος της δευτερολογίας με τον διακινούσα σ᾽ αυτόν αξιοπρέπεια, τόνισε

τα εξής: «*Αλλά αισθάνομαι την ανάγκη να σας ειπώ και κάτι, το οποίο πιέζει τα στήθη μου, ουδεμία ποινή, ούτε η βαρυτέρα, δεν θα είναι οδυνηρότερη από τους διαρκείς εξευτελισμούς και τας ταπεινώσεις και το μαρτύριον, το οποίο υφίσταμαι 1 και 1/2 μήνα, όχι μόνον ως άτομο, αλλά και ως Αντιστράτηγος ιδίως*».

Ανάλογο με το τέλος της απολογίας του Χατζανέστη ήταν και η απολογία του τ. Πρωθυπουργού Π. Πρωτοπαπαδάκη, ο οποίος τόνισε τα εξής: «*Αντί απολογίας, κύριοι Δικασταί, διά την κατηγορίαν της εσχάτης προδοσίας, η οποία μας απεδόθη, επιτρέψατέ μου να εκφέρω μίαν ευχήν, η οποία θα αποτελέσει και τας τελευταίας λέξεις του πολιτικού μου σταδίου. Επιτρέψατέ μου να ευχηθώ, όπως ο εξευτελισμός, τον οποίον υπέστησαν μέχρι σήμερον τα ανώτατα αξιώματα του κράτους εν τω πρόσωπό μου και εν τω πρόσωπο των συναδέλφων μου, μη παρεμποδίσει όσους ακόμα δύνανται να προσφέρουσι υπηρεσίας εις την πατρίδα να τας προσφέρωσιν*».

Αξίζει νομίζω στο σημείο αυτό να αναφέρουμε και το τέλος της απολογίας του Νικολάου Στράτου, οποίος επιθυμούσε να λησμονή ότι απευθύνετο σε δικαστήριο σκοπιμότητος, διότι τον διέκρινε η μεγάλη πικρία της άδικης μεταχείρισης, της οποίας σαν κατηγορούμενος είχε υποστεί. Απευθυνόμενος ο Ν. Στράτος προς τους Δικαστάς, είπε τα εξής: «*Κύριοι Δικασταί, φθάνει η τραγωδία. Ο δόλος είναι περιττόν κατασκεύασμα, το οποίον δεν έχει αποτέλεσμα άλλο, παρά να δυσφημήσει την πολιτικήν της Ελλάδος, ότι ευρέθησαν 7 ή 8 άθλια όντα, τα οποία χάριν πολιτικής σταδιοδρομίας, την οποίαν είχον ήδη, χάριν πολιτικού οφέλους, το οποίο δεν προσεδόκων, είχον την ευχαρίστησιν να παραδώσωσιν εις την σφαγήν των Τούρκων την φοβεράν τους ομοεθνείς αυτών και την πατρίδα εις την ατίμωσιν. Αρκεί κύριοι Δικασταί, ό,τι υπέστημεν ακούοντας καν του κατηγορητηρίου. Αρκεί τούτο. Είπον και απολογούμενος, ότι δεν ζητώ την επιείκειαν κανενός. αφήνω εις την ακεραιότητα και ευσυνειδησίαν υμών την τιμήν, όχι την προσωπικήν ελευθερίαν, ουδέν την ζωήν, την τιμήν εμού και των εν ατυχία συγκατηγορουμένων*».

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Ν. Στράτος, δια της μακράς του αγορεύσεως, ηθέλησε να απολογηθεί και για τον Δημ. Γούναρη, ο οποίος λόγω ασθενείας αδυνατούσε να προσέλθει στο Δικαστήριο και το έκανε όχι μόνον από καθήκον, αλλά και διότι πίστευε ότι ο Δημ. Γούναρης είχε πράξει ό,τι ηδύνατο έναντι της πατρίδας. Μάλιστα, ο Γ. Αθανασιάδης-Νόβας, στις αναμνήσεις γραφεί τα εξής: «*Όταν παραιτήθη, ισοψηφίσας εις την Βουλήν, ο Δ. Γούναρης και έλαβε την 3 Μαΐου 1922 εντολήν σχηματισμού Κυβερνήσεως από τον Βασιλέα Κωνσταντίνο, ο Νικόλαος Στράτος διήλθεν ολόκληρην σχεδόν την πρώτη νύκτα εις το Υπουργείον Εξωτερικών, μελετών τους φάκελους που αφορούσαν το Μικρασιάτικο ζήτημα, διά τον χειρισμόν του οποίου είχε κατηγορήσει εντόνως την απελθούσαν Κυβέρνησιν* (...). *Εις εμέ, νέον τότε ακόμα δημοσιογράφον και δικηγόρον, ανετέθη η Γενική Διεύθυνσις του πολιτικού γραφείου, την οποίαν είχα παραλάβει αυθημερόν από τον Γ. Χαριτάκην. Ενθυμούμαι ότι την επομένη ημέραν ο Νικόλαος Στράτος, γενναίος όπως ήτο και ιπποτικός αντίπαλος, είπε επί λέξει: «Από τη μελέτην των διπλωματικών φακέλων επείσθην ότι είχομεν αδικήσει εν πολλοίς τον Γούναρην. Έκαμε παν ό,τι ήτο δυνατόν εν τη διαχείριση του ζητήματος*».

Ο Νικόλαος Θεοτόκης στην απολογία του ήταν ολιγόλογος. Αντιμετώπισε ένα προς ένα τα σημεία του κατηγορητηρίου που τον αφορούσαν και αναφέρ-

θηκε στο Δημοψήφισμα και το θέμα της Βορείου Ηπείρου, τονίζοντας ότι την περίοδο εκείνη δεν ήταν Υπουργός. Σε άλλο σημείο της απολογίας του αναφέρθηκε και στον Αρχηγό της Στρατιάς, Στρατηγό Παπούλα, τον οποίον τον βρήκε στη θέση όταν ορκίσθηκε Υπουργός Στρατιωτικών: «*Ομολογώ ότι αι προσπάθειαί μου δεν εστέφθησαν πάντοτε με επιτυχία, όχι εκ κακής προθέσεως ημών, αλλά είτε εξ αδιαφορίας είπε, εκ κακής θελήσεως εκείνων προς τους οποίους απευθυνόμεθα». Βέβαια, η αναφορά αυτή είχε σχέσεις με το ζήτημα της τοποθέτησης των αξιωματικών. Τέλος, αναφερόμενος στο θέμα της ήττας, τόνισε τα εξής: «Περί ήττας αυτό δεν το ομολογώ. Ουδέποτε παραδέχομαι τοιαύτην. Ατυχίαν έσχεν, φρικτήν ατυχίαν, ήτις όμως είναι εκ των δυνατών εις όλους τους στρατούς. Οι μεγαλύτεροι στρατοί, οι ενδοξότεροι στρατοί ατύχησαν εν τη ιστορία αυτών. Διά τον στρατόν τον ιδικόν μας η ατυχία αυτή κατά την ημών γνώμην δεν είναι ανεπανόρθωτος. Η δύναμις η ζωτική της φυλής ημών είναι μεγάλη. Ο στρατός παρ' ημίν είναι στρατός εθνικός. Ό,τι επετέλεσε το επετέλεσε, διότι εν αυτώ είχε τη δύναμιν του έθνους. Ο στρατός δ' όσων έπραξε, διότι εν τη ιστορία θα μείνουν αναμφισβητήτως ως μεγάλαι σελίδες δόξης τα γενόμενα εις Μικρά Ασία - επετέλεσε πράγματα τα οποία υπερβαίνουν ίσως όλα τα μέχρι τούδε παρ' αυτού του ιδίου Στρατού επιτελσθέντα, ο οποίος εν τη επιτυχία αυτού σελίδας δόξης έδρεψε εν τη αποτυχία αυτού*».

Η ανάγνωση της απολογίας του Γ. Μπαλτατζή αποδεικνύει ότι ο ίδιος υπήρξε θύμα αφ' ενός μεν του Υπουργού των Εξωτερικών της Αγγλίας, Λόρδου Κώρζον και αφ' ετέρου της αφοσίωσης στον Δημήτριο Γούναρη, από τον οποίον ούτε την πρόθεση ούτε τη δύναμη είχε να διαχωρίσει την ευθύνη. Χαρακτηριστικά αναφέρεται από πολλούς συγγραφείς ότι τόσον ο Δημ. Γούναρης, όσον και ο Γ. Μπαλτατζής, από τα μέσα του 1921 ήθελαν να εκκενωθεί η Μικρά Ασία, αλλά κανένας δεν είχε τη δύναμη να το επιβάλει. Και έπρεπε να γίνει παραδεκτό ότι είναι εύκολο εκ των υστέρων να κρίνει κανείς και να κατακρίνει, αλλά θα είναι πάντα άδικος αν λησμονεί τις περιστάσεις και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες είχαν βρεθεί στη Μικράν Ασίαν. Βέβαια, η απολογία του Γ. Μπαλτατζή περιεστράφη στην εξωτερική πολιτική και τόνισε τα εξής: «*Δεν αφέθημεν μόνοι μας, διότι μετεβλήθη το καθεστώς εν Ελλάδι, απ ως συνεχίσαμε μίαν πολιτικήν την οποίαν εύρομεν και της οποίας τας υποχρεώσεις ημείς ήμεθα αναγκασμένοι να αναλάβωμεν*». Και ο πρώην Υπουργός των Εξωτερικών κατέληξε: «*Εκάναμεν ό,τι ήτο ανθρωπίνως δυνατόν, προσεφέραμεν εις τον τόπον με όλην την ειλικρίνειαν και αφοσίωσιν, ό,τι είχε η ψυχή μας, ό,τι είχε η καρδιά μας και η διανοία μας, είναι δε εκ των φοβερωτέρων ονείρων όταν μετά τοιαύτην εργασίαν εφθάσαμεν να ριφθώμεν εδώ εις το εδώλιον των κατηγορουμένων, κατηγορούμενοι διά το απαισιώτερον εγκλημάτων. Εδώσαμεν ό,τι είχομεν εις τον τόπο μας. Εις υμάς υπόκειται να κρίνεται*».

Και ενώ όλοι οι κατηγορούμενοι ευρίσκονται εις την αίθουσα του Στρατοτοδικείου και παρακολουθούσαν τη διαδικασία του δικαστηρίου, ο Δημ. Γούναρης ευρίσκετο στην κλινική Ασημακοπούλου της οδού Ασκληπιού, μέσα στον υψηλό του πυρετό, να αγωνιά για την πορεία της δίκης. Εκεί στην κλινική, συνεχώς ζητάει από τους δικούς του πληροφορίες, για την πορεία της δίκης και συνεχώς αναλογίζεται ότι πλησιάζει η σειρά του να απολογηθεί και δεν είναι σε θέση να σηκωθεί από το κρεβάτι. Την άλλη ημέρα, Τετάρτη 9/22 Νοεμβρίου, η κατάστασή του χειροτέρεψε. «*Θα με τουφεκίσουν, το γνωρίζω*», έλεγε συνέχεια στον

προσωπικό του γιατρό και πρώτον εξάδελφό του, Ιωάννη Βλάχο. Θέλει όμως προτού πεθάνει να εξηγήσει στους επιγενόμενους την πολιτική του. Μάλιστα, στον συνήγορό του, Σ. Σωτηριάδη, που τον επισκέφθη, του είπε: «*Είμαι αποφασισμένος να προσέλθω στο Στρατοδικείο και να απολογηθώ*». Τότε ο συνήγορός του τού είπε ότι κάτι τέτοιο θα ισοδυναμούσε με αυτοκτονία. «*Θέλω να απολογηθώ. Ο ιατρός θα μου κάνει ενέσεις και θα σταθώ. Είναι ανάγκη να ομιλήσω. Πρέπει να εξηγήσω όλα τα σημεία, πρέπει να συντρίβει όλη η κατηγορία*».

Τελικά, ο Δημ. Γούναρης δεν μπόρεσε να εμφανισθεί στο δικαστήριο. Την επομένη ημέρα 10/23 Νοεμβρίου 1922, δέκατη ημέρα της δίκης, ο Γραμματέας του Στρατοδικείου διάβασε το χειρόγραφο που είχε πρόθεση να διαβάσει ο Νικόλαος Στράτος. Πρέπει εδώ να υπενθυμίσουμε ότι ήταν η απολογία του Δημ. Γούναρη, που είχε γράψει με 38 πυρετό, αφού προηγουμένως είχε πιει κινίνο για να μπορέσει να μείνει άγρυπνος και αφού δανείσθηκε από τον σκοπό χωροφύλακα το μολύβι του. Η απολογία, όπως έχει τονισθει στο προηγούμενο κεφαλαίο πιάνει 67 σελίδες μεγάλου μεγέθους και είναι το τελευταίο γραπτό κείμενο έγραψε ο μεγάλος πολιτικός ηγέτης.

Η ολονύκτια δραματική συνεδρίαση του Στρατοδικείου και η καταδίκη σε θάνατο των έξι υπευθύνων της Μικρασιατικής καταστροφής

Μετά το πέρας της ακροαματικής διαδικασίας, οι στρατοδίκες συγκεντρώθηκαν στο γραφείο του Προέδρου της Βουλής, το οποίο είχε ορισθεί ως αίθουσα διασκέψεων. Εκεί έμειναν κλεισμένοι περισσότερο από έξι ώρες συσκεπτόμενοι. Στην αίθουσα δεν ευρίσκετο κανένας άλλος παρά μόνον οι στρατοδίκες. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι στην αίθουσα διασκέψεων δεν μπήκε κανένας άλλος παρά μόνο δύο φορές πήγε ο Πρόεδρος της Προανακριτικής Επιτροπής και τότε Υπουργός Στρατιωτικών, Θ. Πάγκαλος. Κανένας όμως δεν απεκάλυψε ποτέ τι είπε ο Πάγκαλος με τους στρατοδίκες καίτοι έχουν λεχθεί πάρα πολλά, χωρίς όμως κανείς να δώσει επίσημο χαρακτήρα στα λεχθέντα. Εκείνο το οποίο έχει μεγαλύτερη βάση, είναι η πρόθεση της επανάστασης για την έκδοση μίας παμψηφεί απόφασης. Και αυτός πρέπει να ήταν ο λόγος της επίσκεψης Πάγκαλου και η μεγάλη διάρκεια της διάσκεψης. Από διαρρεύσασες πληροφορίες λέγεται ότι όλοι οι στρατοδίκες συμφωνούσαν για τη θανατική καταδίκη του Χατζανέστη. Δυσκολίες όμως υπήρχαν για τους άλλους κατηγορούμενους. Ετσι μία ομάδα στρατοδικών συμφωνούσα με τη θανατική καταδίκη μόνο των Γούναρη, Στράτου, Θεοτόκη και φυσικά του Χατζανέστη. Για τους άλλους τέσσερις, Πρωτοπαπαδάκη, Μπαλτατζή, Γούδα και Στρατηγό επέμειναν στην ισόβια κάθειρξη. Μάλιστα λέγεται ότι η διαφωνία μεταξύ των στρατοδικών ήταν πάρα πολύ μεγάλη και σε κάποια στιγμή απεχώρησαν από την αίθουσα της διασκέψεως ο πλοίαρχος Γαννικώστας και ο αντιπλοίαρχος Κανάρης. Μετά την αποχώρηση από την αίθουσα διασκέψεων οι δύο αξιωματικοί του Ναυτικού κλείσθηκαν σε παρακείμενη αίθουσα της Βουλής. Τότε λέγεται ότι προσήλθε ο Υπουργός των Στρατιωτικών, Θ. Πάγκαλος, και τους υποχρέωσε να επανέλθουν στην αίθουσα των διασκέψεων. Μετά την επάνοδο των δύο Αξιωματικών του Ναυτικού, ο Θ. Πάγκαλος απευθυνόμενος προς όλους τους στρατοδίκες είπε ότι υπάρχει σο-

Δημήτριος Γούναρης
(1867-1922)

Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης
(1860-1922)

Γεώργιος Χατζανέστης
(1863-1922)

Νικόλαος Στράτος
(1863-1924)

Νικόλαος Θεοτόκης
(1878-1922)

Γεώργιος Μπαλτατζής
(1868-1922)

βαρός λόγος να ληφθεί απόφαση ομόφωνη και αμέσως. Προφανώς ο Θ. Πάγκαλος να εννοούσε την άφιξη του απεσταλμένου του Λόρδου Κώρζον Τάλμποτ, ο οποίος εκείνη τη στιγμή περνούσε με το αντιτορπιλικό τον Ισθμό της Κορίνθου και πλησίαζε τον Πειραιά. Επίσης λέγεται ότι ο Θ. Πάγκαλος πρότεινε στους στρατοδίκες, να καταδικασθούν εις θάνατον όλοι οι άλλοι, εκτός από τον Γούδα και τον Στρατηγό. Μετά την πρότασή του αυτή ο Πάγκαλος αναχώρησε από την αίθουσα διασκέψεων, αλλά η διαφωνία εξακολουθούσε να υπάρχει καίτοι η ώρα είχε φθάσει περίπου στις 5 το πρωί, και οι διαφωνίες μεταξύ των στρατοδικών συνεχίζονταν.

Τελικά, λέγεται ότι ο Θ. Πάγκαλος επεσκέφθη πάλι την αίθουσα διασκέψεων και αναγκάστηκε να μιλήσει σε σκληρή γλώσσα προς τους στρατοδίκες, οπότε σε κάποια στιγμή αναγκάστηκαν οι στρατοδίκες να συμφωνήσουν. Μετά τη συμφωνία και περί την 6.30 π.μ. της 15/28 Νοεμβρίου 1922, ο στρατηγός Οθωναίος και τα υπόλοιπα μέλη του Στρατοδικείου εισήλθαν στην αίθουσα του Στρατοδικείου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η αίθουσα συνεδριάσεων ήταν γεμάτη από κόσμο, ο οποίος περίμενε να ακούσει την απόφαση του Στρατοδικείου. Μετά την είσοδό τους στην αίθουσα των συνεδριάσεων και αφού κατέλαβαν τις θέσεις τους οι στρατοδίκες, ο Πρόεδρος σηκώθηκε όρθιος και άρχισε να διαβάζει την απόφαση, ενώ μπροστά από την έδρα υπήρχαν στρατιώτες οι οποίοι παρουσίαζαν όπλα.

Έτσι, μέσα σε νεκρική σιγή ο Πρόεδρος Οθωναίος άρχισε να διαβάζει με συγκινημένη φωνή: «*Εν ονόματι του Βασιλέως τον Ελλήνων Γεωργίου Β΄, το Έκτακτο Επαναστατικό Στρατοδικείο συσκεφθέν κατά νόμον - επειδή εκ της αποδεικτικής διαδικασίας προέκυψαν τα επόμενα πραγματικά περιστατικά. Άπαντες οι κατηγορούμενοι εκ συστάσεως μετ' άλλων, εν γνώσει τους όντες ότι...* ». Το σκεπτικό της απόφασης είναι μία επανάληψη του κατηγορητηρίου και το διαβάζει τώρα ο Πρόεδρος, προσπαθώντας να συγκαλήψει κάτω από τη νευρώδη φωνή τη συγκίνησή του. Φτάνει στο διά ταύτα, κηρύσσει παμψηφεί ενόχους τους κατηγορουμένους για όσα εγκλήματα αναφέρονται στο εγκλητήριο. Ο στρατηγός Οθωναίος κάνει μία σύντομη παύση και αμέσως η φωνή του ακούγεται πάλι μέσα στη σιγή της αίθουσας.

«Κηρύσσει παμψηφεί ενόχους τους κατηγορουμένους: 1) Δημήτριον Γούναρην, 2) Νικόλαον Στράτον, 3) Πέτρον Πρωτοπαπαδάκην, 4) Νικόλαον Θεοτόκην, 5) Γεώργιον Χατζανέστην, 6) Ξενοφώντα Στρατηγόν, 7) Μιχαήλ Γούδαν και 8) Γεώργιον Μπαλτατζήν.

1ον Ότι από κοινού συμφέροντος κινούμενοι, συναποφάσισαν την εκτέλεσιν της αμέσως επομένης αξιοποίνου πράξεως και ένεκα ταύτης, συνομολογήσαντες προς αλλήλους αμοιβαία συνδρομήν από της 3 Νοεμβρίου 1920 μέχρι τέλους Αυγούστου του 1922 εν Αθήναις και αλλαχού του κράτους, συνώμοσαν και συναπεφάσισαν περί πράξεως εσχάτης προδοσίας και συνυποχρεώθησαν προς αλλήλους προς ταύτη, ήτοι δια ποικίλων μέσων συστηματικής εργασίας προς κλονισμόν του ηθικού του εν Ιωνία μαχομένου Ελληνικού Στρατού, δια της προβεβουλευμένης μεταφοράς μεγάλης δύναμης στρατού, εκ του Μικρασιατικού μετώπου, επί σκοπώ εξασθενήσεως αυτού και άλλων διαφόρων μέσων ενήργησαν εκ προθέσεως την παράδοσιν εις τον εχθρόν αποθηκών πλήρως πολεμοφοδίων, όπλων, πυροβόλων και παντός άλλου πολεμικού υλικού ανηκόντων εις την Επικράτειαν.

α) Τον κατηγορούμενο Γεώργιο Χατζανέστη, τέως Αρχηγό της Στρατιάς της Μικράς Ασίας, ως υπαίτιον του ότι εν Σμύρνη και αλλαχού από της 13ης Αυγούστου του 1922 μέχρι της 23ης του ιδίου μηνάς και έτους εκούσιας και εκ προθέσεως παρέδωκεν εις τον εχθρόν μεγάλα τμήματα της παρ' αυτού διοικούμενης Στρατιάς Μικράς Ασίας, και δια διαφόρων μέσων προυκάλεσε την απέναντι του εχθρού φυγήν μεγάλων τμημάτων του Στρατεύματος και παρεμπόδισε την ανασυνάρθροισιν αυτού.

β) Τους δε λοιπούς: 1) Πέτρον Πρωτοπαπαδάκην, 2) Δημήτριον Γούναρην, 3) Νικόλαον Στράτον, 4) Ξενοφώντα Στρατηγόν, 5) Νικόλαον Θεοτόκην, 6) Μιχαήλ Γούδαν και 7) Γεώργιον Μπαλτατζήν, ότι ενώ ο Γεώργιος Χατζανέστης Αρχηγός της Στρατιάς Μικράς Ασίας από 13ης μέχρι 23ης Αυγούστου 1922, εκουσίως και εκ προθέσεως παρέδωκεν εις τον εχθρόν μεγάλα τμήματα Στρατού και παρεμπόδισε την ανασυνάρθροισιν αυτού, αυτοί εκ προθέσεως παρεκίνησαν αυτόν εις την εκτέλεσιν της ανωτέρω αξιοποίνου πράξεως προστάξαντες και παραγγειλλαντες αυτόν και συμβουλεύσαντες αυτόν μετ' απάτης, πειθούς και φορτικότητος.

Καταδικάζει

Παμψηφεί τους μεν Γεώργιον Χατζανέστην, Δημήτριον Γούναρην, Νικόλαον Στράτον, Πέτρον Πρωτοπαπαδάκην, Γέωργιον Μπαλτατζήν και Νικόλαον Θεοτόκην εις την ποινή του θανάτου. Τους δε Μιχαήλ Γούδαν και Ξενοφώντα Στρατηγόν εις την ποινήν των ισοβίων δεσμών.

Διατάσσει

Την στρατιωτικήν καθαίρεσιν του Γεωργίου Χατζανέστη, Αντιστράτηγου, Ξενοφώντος Στρατηγού, Υποστράτηγου και Μιχαήλ Γούδα, Υποναυάρχου και επιβάλλει αυτοίς τα έξοδα και τέλη και διά προσωπικής των κρατήσεως.

Επιδικάζει παμψηφεί χρηματικήν αποζημίωσιν υπέρ του Δημοσίου και κατά των: 1) Δημητρίου Γούναρη δραχμών διακοσίων χιλιάδων, 2) Νικόλαου Στράτου δραχμών τριακοσίων τριάκοντα πέντε χιλιάδων, 3) Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη δραχμών πεντακοσίων χιλιάδων, 4) Γεωργίου Μπαλτατζή δραχμών ενός εκατομμυρίου, 6) Μιχαήλ Γούδα δραχμών διακοσίων χιλιάδων.

Εκρίθη, επεφασίσθη και εδημοσιεύθη εν Αθήναις την 15/28 Νοεμβρίου 1922.

Ο Πρόεδρος
Ο Γραμματέας
Α. Οθωναίος
Ι. Πεπονής»

Μετά την ανάγνωση της απόφασης, οι στρατιώτες κατέβασαν τα όπλα παρά πόδα, αλλά κανείς από το ακροατήριο δεν μετεκινείτο. Όλοι τα είχαν χαμένα και όλων είχε κοπεί η ανάσα. Πρέπει εδώ να πούμε ότι και ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου τα είχε πραγματικά χαμένα και μέσα στη σύγχυσή του παρέλειψε να πει το τυπικό *«λύεται η συνεδρίασις»*. Βέβαια, κάποιος από τους στρατοδίκες τον ειδοποίησε, αλλά ο Πρόεδρός έκανε πως δεν άκουσε και το τυπικό της λύσεως της συνεδριάσεως το πραγματοποίησε κάποιος από τους στρατοδίκες.

Και ενώ στις αίθουσες του Στρατοδικείου επικρατούσε η κατάσταση που περιγράψαμε, στην Κλινική Ασημακοπούλου στην οδό Ασκληπιού, όπου νοσηλευόταν ο Δημήτριος Γούναρης, επαίζετο ένα μεγάλο δράμα με πρωταγωνιστή τον Πατρινό πολίτικο και τ. Πρωθυπουργο Δημ. Γούναρη. Εκεί δηλαδή στην

Κλινική κατά τις 7 το πρωί της 15/28 Νοεμβρίου 1922, εσταμάτησαν δύο καμιόνια γεμάτα στρατιώτες και ένα άλλο καμιόνι, το οποίο είχε μετατραπεί σε νοσοκομειακό. Τα ανωτέρω καμιόνια τα συνόδευε ένα άλλο μικρότερο αυτοκίνητο, μέσα στο οποίο ήσαν Αξιωματικοί της Χωροφυλακής. Ένας εξ αυτών των Αξιωματικών, επικεφαλής της ομάδας, ήταν ο Υποδιευθυντής της Αστυνομίας, ο οποίος κατέβηκε από το αυτοκίνητο και ανέβηκε στην Κλινική για να παραλάβει τον Δημ. Γούναρη. Στο διάδρομο συνάντησε τον προσωπικό γιατρό του Δημ. Γούναρη και πρώτον εξάδελφό του Ιωάννη Βλάχο και τον Κανέλλο Κανελλόπουλο, γαμπρό επ' αδελφή του Δημ. Γούναρη, στους οποίους εξήγησε ότι είχε διαταγή να παραλάβει τον Πρόεδρο και να τον μεταφέρει στις φυλακές Αβέρωφ. Τότε οι δύο συγγενείς του Δημ. Γούναρη του εξήγησαν ότι η κατάσταση της υγείας του Προέδρου είναι πολύ σοβαρή και δεν μπορούσε με κανέναν τρόπο να μετακινηθεί. Μάλιστα, οι συγγενείς επέμεναν και πάνω στη συζήτηση είπαν στον Αστυνομικό Υποδιευθυντή ότι δεν θα επιτρέψουν με κανέναν τρόπο τη μεταφορά, διότι κάτι τέτοιο θα ήταν επικίνδυνο για την υγεία του. Στο σημείο αυτό ο Αξιωματικός της Αστυνομίας απευθυνόμενος προς τους συγγενείς του Προέδρου τους είπε: *«Έχω διαταγές και θα τις εκτελέσω. Θα τον μεταφέρω έστω και διά της βίας»*.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο θόρυβος που γινόταν έξω από το δωμάτιο ήταν η αιτία να ξυπνήσει ο Δημ. Γούναρης και έντρομος ρώτησε την αδελφή του Αμαλία Κανελλοπούλου για την αιτία του θορύβου. Ακριβώς εκείνη τη στιγμή άνοιξε βίαια την πόρτα ο Υποδιευθυντής της Ασφαλείας, ο οποίος απευθυνόμενος προς τον Πρόεδρο του είπε: *«Κύριε Πρόεδρε, πρέπει να σηκωθείτε, διότι πρέπει να σας μεταφέρω στις φυλακές Αβέρωφ»*. Έντρομος ο Γούναρης του απάντησε: *«Περιμένετε λίγο να ενδυθώ»*. Μετά από τη στιχομυθία αυτή ο Δημ. Γούναρης ανασηκώθηκε λίγο και ζήτησε τη βοήθεια των συγγενών του για να ενδυθεί. Τη στιγμή όμως που του φορούσαν το πουκάμισο ζαλίστηκε και έπεσε ανάσκελα στο στρώμα. Στη συνέχεια ξανασηκώθηκε και η αδελφή του Αμαλία μαζί με την ανιψιά του Μαρία προσπαθούσαν να του φορέσουν το γιλέκο και το κολλάρο. Από την πλευρά του ο προσωπικός του γιατρός και εξάδελφός του, Ιωάννης Βλάχος, κρατούσε ένα καθρεφτάκι για να χτενισθεί. Εκείνη δε τη στιγμή ο πυρετός είχε φθάσει τους 39,6. Αμέσως τότε ο γιατρός του έκανε μία καρδιοτονωτική ένεση και τον βοήθησε να φορέσει το σακάκι του. Και ενώ είχε ετοιμασθεί ο Δημ. Γούναρης, ζήτησε λίγο χαρτί και μελάνι. Τότε όλοι οι παρευρισκόμενοι στο δωμάτιο βγήκαν έξω και ο Δημ. Γούναρης άρχισε να γράφει την ιδιόγραφη διαθήκη, την οποίαν παρέδωσε στον Ιωάννη Βλάχο. Στη διαθήκη του έγραψε τα εξής: *«Ό,τι απομένει εκ της μικράς μου περιουσίας μετά την αφαίρεσιν των χρεών μου, αφήνω εις τον γαμβρόν Κανέλλο Κανελλόπουλο, ον καθιστώ γενικόν κληρονόμον, προς καλυτέραν αποκατάστασιν της κόρης του, ανεψιάς μου Μαρίας. Εις τον Δήμο Πατρέων τη βιβλιοθήκη μου και εις την υπηρέτριαν μου Ευφροσύνη Στρατή δέκα χιλιάδες δραχμών.*

Δ. Π. Γούναρης»

Οι παρεμβάσεις των Αγγλων για σωτηρία των υποδίκων και η παραίτηση της Κυβερνήσεως Σ. Κροκιδά. Η νέα Στρατιωτική Κυβέρνηση Στ. Γονατά και η ανάληψη της αρχηγίας της επανάστασης από τον Ν. Πλαστήρα

Αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο το ενδιαφέρον των συμμαχικών δυνάμεων και ιδιαίτερα των Άγγλων, για τη μη καταδίκη των υπεύθυνων της Μικρασιατικής καταστροφής. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι όταν η ανάγνωση της απολογίας του Δημ. Γούναρη ευρίσκετο στο τέλος, ο εν Αθήναις Άγγλος Πρεσβευτής, σερ Φράνσις Λίντλεϊ, ειδοποίησε τον Υπουργό των Εξωτερικών, Ν. Πολίτη, ότι επιθυμούσε να τον συναντήσει και πάλι στο Υπουργείο Εξωτερικών. Πράγματι, έφθασε στο Υπουργείο Εξωτερικών και παρέμεινε συνομιλώντας με τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών περίπου μισή ώρα. Βέβαια, ο Λίντλεϊ δήλωσε ότι είχε πεισθεί ότι η επανάσταση δεν ήταν διατεθειμένη να επιδείξει κάποια επιείκεια.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι οι πιέσεις των ξένων δυνάμεων είχαν φέρει σε δύσκολη θέση την Κυβέρνηση Κροκίδα και πολλοί Υπουργοί απειλούσαν να παραιτηθούν εάν η Επαναστατική Επιτροπή προχωρούσε σε καταδίκη και εκτέλεση των υπεύθυνων της Μικρασιατικής καταστροφής. Μετά από όλα αυτά τα γεγονότα συνήλθε και πάλι το Υπουργικό Συμβούλιο. Στην έναρξη της συνεδριάσεως του Υπουργικού Συμβουλίου το λόγο πήρε ο Συνταγματάρχης Ν. Πλαστήρας, ο οποίος απευθυνόμενος προς τους υπό παραίτηση Υπουργούς, τόνισε ότι την απάντηση στα διαβήματα της Αγγλικής Κυβερνήσεως θα την έδινε η επανάσταση και όχι η Κυβέρνηση. Πράγματι, μετά από λίγο εξεδόθη ανακοίνωση από την επανάσταση, όπου εδίδετο απάντηση στην Αγγλική Κυβέρνηση. Στην απάντηση η επανάσταση, μεταξύ άλλων, τόνιζε ότι η δίκη των υπεύθυνων της Εθνικής συμφοράς ήταν ζήτημα καθαρά εσωτερικό. Κατόπιν αυτού η δίκη δεν μπορούσε να επηρεάσει τις σχέσεις με άλλες χώρες και προπαντός δεν μπορούσε να επηρεάσει τις σχέσεις με τις συμμαχικές δυνάμεις. Και κατέληγε η ανακοίνωση της επανάστασης ότι καμία ξένη Κυβέρνηση δεν είχε το δικαίωμα να επέμβει σε ένα τέτοιοι εσωτερικό ζήτημα.

Μετά από τα ανωτέρω γεγονότα και συγκεκριμένα την επομένη της επισκέψεως στον Υπουργό Εξωτερικών του Άγγλου Πρεσβευτή, η Αγγλική Κυβέρνηση απέστειλε τελεσίγραφο στην Ελληνική Κυβέρνηση, όπου ετονίζετο ότι εάν δεν γίνουν δεκτές οι Βρετανικές αξιώσεις, τότε θα διακοπούν οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών.

Ύστερα από τις ανωτέρω εξελίξεις, ο Υπουργός των Εξωτερικών, Ν. Πολίτης, έσπευσε να δηλώσει στον Πρωθυπουργό Στ. Κροκιδά ότι αδυνατεί να παραμείνει στην υπό παραίτηση Κυβέρνηση ούτε πέντε λεπτά ακόμα. Μετά από τις νέες αυτές εξελίξεις συνήλθε και πάλι το Υπουργικό Συμβούλιο, για να πάρει οριστικές αποφάσεις. Η σύσκεψη του Υπουργικού Συμβουλίου κράτησε περίπου δύο ώρες. Βέβαια, στη σύσκεψη αυτή ο Ν. Πολίτης ανακοίνωσε στους συναδέλφους του Υπουργούς ότι θα αναχωρήσει χωρίς χρονοτριβή για το Παρίσι, διότι δεν ήταν με κανέναν τρόπο διατεθειμένος να συνδέσει το όνομά του με την εκτέλεση, την οποίαν αποδοκίμαζε η Αγγλία, την οποία Αγγλία είχαμε μεγάλη ανάγκη για να μας στηρίξει στη συνδιάσκεψη της Λωζάνης. Έτσι, μετά την πρόταση του Ν. Πολίτη η Κυβέρνηση Κροκίδα ετοίμασε και εγγράφως την παραίτησή της, το οποίο έγγραφο εστάλη αμέσως στην Επαναστατική Επιτροπή. Βέβαια, μετά την έγγραφη παραίτηση προσήλθαν αμέσως στο Υπουργικό Συμβούλιο η

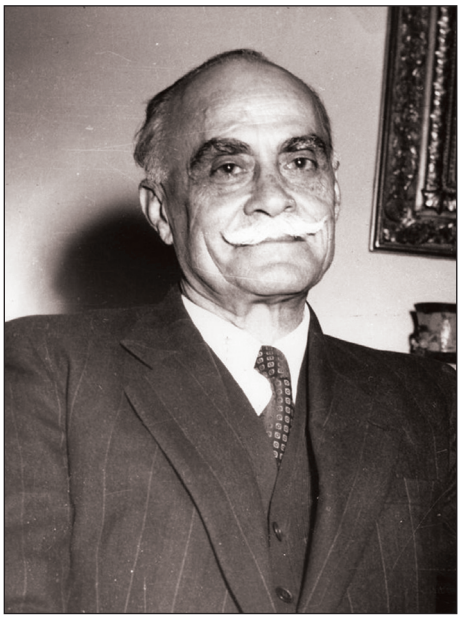
Συνταγματάρχες Ν. Πλαστήρας και Στ. Γονατάς, καθώς και ο Πλοίαρχος Α. Γέροντας. Στη σύσκεψη έγινε μεγάλη συζήτηση για το επίμαχο θέμα, χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Εν τω μεταξύ η χώρα ευρίσκετο χωρίς Κυβέρνηση και το πλήγμα για την επανάσταση ήταν βαρύτατο.

Ο Συνταγματάρχης Στυλ. Γονατάς, ο οποίος ορκίσθηκε Πρωθυπουργός ύστερα από την παραίτηση του Πρωθυπουργού Σωτ. Κροκιδά

Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι όλη εκείνη τη νύκτα και μέχρι τις πρωινές ώρες, όλοι οι ηγέτες της επανάστασης συνεσκέπτοντο στο σπίτι του Πλοιάρχου Α. Χατζηκυριάκου, για να βρουν λύση στο μεγάλο πρόβλημα, που δημιουργήθηκε μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης Σ. Κροκίδα. Παρόντες στη σύσκεψη, εκτός των ηγετών της επανάστασης, ήσαν και τα ηγετικά στελέχη του κόμματος των Φιλελευθέρων, Γ. Καφαντάρης, Γ. Παπανδρέου και Α. Αλεξανδρής. Απουσίαζε από τη σύσκεψη μόνον ο Θ. Πάγκαλος, γιατί περίμενε να ανατεθεί σ' αυτόν η Πρωθυπουργία. Όμως, στο τέλος αποφασίστηκε να σχηματισθεί Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Συνταγματάρχη Στυλιανό Γονατά και Υπουργό των Στρατιωτικών τον Θ. Πάγκαλο. Επίσης, αποφασίστηκε να καταργηθεί η Επαναστατική Επιτροπή και ο Συνταγματάρχης Ν. Πλαστήρας να ανακηρυχθεί Αρχηγός της επανάστασης με το δικαίωμα να εκδίδει Συντακτικές πράξεις. Τέλος, η αρχηγία του στόλου δόθηκε στον Πλοίαρχο Αλ. Χατζηκυριάκο. Έτσι είχαν τα πράγματα όταν την επομένη πρωίαν 12/25 Νοεμβρίου και ενώ στο Στρατοδικείο αγόρευαν οι δικηγόροι υπερασπίσεως των κατηγορουμένων, ο Πρωθυπουργός Σωτήρης Κροκιδάς ανήγγειλε στο Βασιλιά την παραίτηση της υπ' αυτόν Κυβερνήσεως.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι ολόκληρη εκείνη την ημέρα (12/25 Νοεμβρίου, ημέρα Σάββατο) στα γραφεία της Επαναστατικής Επιτροπής υπήρχε κίνηση και όλοι ησχολούντο με το σχηματισμό της Κυβερνήσεως. Τότε έφθασαν στα γραφεία, περίπου κατά τις 13:30, ο Στρατηγός Θ. Πάγκαλος και ο Υποστράτηγος Οθωναίος, που μόλις είχε διακόψει τη συνεδρίαση του Στρατοδικείου, για το μεσημέρι. Πρέπει επίσης εδώ να επισημάνουμε, ότι σύμφωνα με την πορεία της δίκης, ως εκείνο το Σάββατο, δωδεκάτη ημέρα της δίκης, όλοι υπολόγιζαν ότι η δίκη θα τελείωνε με την έκδοση της απόφασης μέχρι την προσεχή Πέμπτη ή το πολύ Παρασκευή. Βέβαια, η συζήτηση στα γραφεία της Επαναστατικής Επιτροπής περιεστρέφετο γύρω από τα διαβήματα του Άγγλου Πρεσβευτή και την έκβαση της δίκης. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή, ο υπασπιστής του αρχηγού της επανάστασης ανήγγειλε ότι είχε φθάσει ο ιδιαίτερος του Υπουργού των Εξωτερικών, Ν. Πολίτη, και ζητούσε να γίνει δεκτός. Βέβαια, ο ιδιαίτερος του Πολίτη οδηγήθηκε αμέσως στο γραφείο του Ν. Πλαστήρα και ανακοίνωσε ότι στο Υπουργείο Εξωτερικών είχε έλθει η πληροφορία ότι ο Πλοίαρχος Τάλμποτ, απεσταλμένος το Λόρδου Κώρζον, Υπουργού Εξωτερικών της Αγγλίας, ανεχώρησε από τη Λωζάνη για την Αθήνα. Μαζί με την είδηση ο Πο-

Η επαναστατική επιτροπή αποφάσισε να διατηρηθεί η Επανάσταση ως αναγκαία προϋπόθεση για την έκδοση συντακτικών πράξεων με μόνον αρχηγό τον Νικόλαο Πλαστήρα

λίτης δεν παρέλειψε να διαμηνύσει στους ηγέτες της επανάστασης ότι κατά την εκτίμησή του, η αποστολή Τάλμποτ είχε άμεση σχέση με τη δίκη και την καταδίκη των δικαζομένων ως υπαιτίων της Μικρασιατικής καταστροφής. Ποιος όμως ειδοποίησε τον Πολίτη για την αποστολή Τάλμποτ, που ο Λόρδος Κώρζον επιθυμούσε να παραμείνει μυστική; Βέβαια, οι αντιβενιζελικοί έχουν κατηγορήσει τον Ελ. Βενιζέλο. Και τούτο για να επιταχυνθεί η διαδικασία και να εκδοθεί άμεσα η απόφαση και η εκτέλεσή της προτού προλάβει να έλθει ο Τάλμποτ στην Αθήνα. Όλα αυτά παραμένουν ως πληροφορίες, χωρίς να έχουν επιβεβαιωθεί.

Όμως, από την άλλη πλευρά, όσοι ευρίσκοντο εκείνη τη στιγμή στο γραφείο του Πλαστήρα, αντελήφθησαν τη σημασία του μηνύματος. Μετά τη λήψη του μηνύματος, επακολούθησε μικρά συζήτηση και τότε ο Θεόδωρος Πάγκαλος και ο Οθωναίος, οι οποίοι ανήκα στην ομάδα των αδιαλλάκτων, απεφάσισαν ότι η δίκη αντί της Παρασκευής θα έπρεπε να τελειώσει την πρωινή της τρίτης. Σε εφαρμογή αυτής της απόφασης, το Στρατοδικείο θα έπρεπε να λειτουργήσει και την Κυριακή, χωρίς καμία διακοπή.

Έτσι, την Κυριακή 13/26 Νοεμβρίου συνεχίστηκε η διαδικασία στο Στρατοδικείο, με τις αγορεύσεις των συνηγόρων υπερασπίσεως Ρωμανού και Παπαληγούρα. Όμως κανένας δεν πρόσεχε την επιχειρηματολογία των συνηγόρων υπερασπίσεως και τούτο διότι η απόφαση ουσιαστικά είχε εκδοθεί και όλοι σκέπτονταν ότι η απόφαση θα έπρεπε να εκτελεσθεί έως την Τρίτη το πρωί, προτού φθάσει στην Αθήνα ο Τάλμποτ, απεσταλμένος του Υπουργού των Εξωτερικών Λόρδου Κώρζον.

Από την άλλη πλευρά, οι άνθρωποι της επανάστασης προσπαθούσαν να σχηματίσουν Πολιτική Κυβέρνηση. Όμως, δεν κατάφεραν να σχηματίσουν Πολιτική Κυβέρνηση και σχημάτισαν Στρατιωτική Κυβέρνηση με την εξής σύνθεση: Πρωθυπουργός ο Στ. Γονατάς, Υπουργός των Εξωτερικών ο Θ. Πάγκαλος, Υπουργός των Ναυτικών ο Υποναύαρχος Κ. Βούλγαρης, ο Συνταγματάρχης Λ. Σακελλαρόπουλος Υπουργός Συγκοινωνίας και ΤΤΤ, ο Κων/νος Ρέντης Υπουργός Δικαιοσύνης και προσωρινώς Εξωτερικών ο Γ. Εμπειρίκος Υπουργός Επισιτισμού. Τέλος, ο Απ. Αλεξανδρής και ο Γ. Παπανδρέου προορίζονταν για τα Υπουργεία Εξωτερικών και Εσωτερικών, αλλά τα ανέλαβαν μετά την εκτέλεση των έξι, γιατί δεν επιθυμούσαν να αναμειχθούν με την ευθύνη της εκτέλεσης.

Η νέα Κυβέρνηση υπό τον Στ. Γονατά ορκίστηκε το μεσημέρι της Δευτέρας 14/27 Νοεμβρίου, ενώ στο Στρατοδικείο αγόρευαν οι δύο τελευταίοι συνήγοροι υπερασπίσεως Σωτηριάδης και Τσουκαλάς.

Από την άλλη πλευρά η είδηση της ορκωμοσίας της νέας Κυβέρνησης θορύβησε τον εν Αθήναις Πρεσβευτή της Αγγλίας Λίντλεϊ. Και τούτο διότι με την

Ο Νικόλαος Πολίτης, Υπουργός των Εξωτερικών της Κυβέρνησης Σωτ. Κροκιδά, ο οποίος απείλησε με παραίτηση και άμεση αναχώρηση για το Παρίσι, διότι δεν ήθελε α συνδέσε το όνομά του με την εκτέλεση, την οποία απεδοκίμαζε και η Αγγλία

προηγούμενη Κυβέρνηση οι προσπάθειες πήγαιναν πολύ καλά. Τώρα τα πράγματα άλλαξαν και οι ελπίδες κατέρρεαν. Η νέα Κυβέρνηση ήταν πραγματικό όργανο της επανάστασης και υπήρχε φόβος να αγνοήσει τα Αγγλικά διαβήματα. Βέβαια, η μεγάλη ανησυχία οδήγησε τον Λίντλεϊ στο νέο Υπουργό, του οποίου η ανάληψη των καθηκόντων δεν είχε αναγγελθεί στο διπλωματικό σώμα. Από την πλευρά του ο νέος Υπουργός εδέχθη τον Άγγλο διπλωμάτη και συζήτηση μαζί του περίπου μισή ώρα. Όμως, η απάντηση που έδωσε ο νέος Υπουργός των Εξωτερικών ήταν η ίδια με τον προκάτοχό του Ν. Πολίτη. Συγκεκριμένα, ο Κ. Ρέντης είπε στον Λίντλεϊ ότι οι κατηγορούμενοι θα καταδικασθούν σε ισόβια υπερωρία, θα επιβιβασθούν σε πλοία του Αγγλικού στόλου και θα μεταφερθούν στα Βρετανικά νησιά. Επί πλέον είπε ότι η Αγγλική Κυβέρνηση θα αναλάβει την υποχρέωση να εμποδίσει διά βίου την επάνοδό τους στην Ελλάδα.

Έτσι, ο Λίντλεϊ έφυγε ικανοποιημένος από την επίσκεψη στον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών και επέστρεψε στην Πρεσβεία για να ενημερώσει την Κυβέρνησή του, αφού ζήτησε από τον ... να του εξασφαλίσει μία συνάντηση με τον Συνταγματάρχη Ν. Πλαστήρα.

Η αγωνιώδης προσπάθεια για την άμεση εκτέλεση των έξι δικασθέντων και τα δημιουργηθέντα προβλήματα. Οι τύψεις του Πλαστήρα, η προδομένη άφιξη του Τάλμποτ και το καθηστερημένο τηλεγράφημα Βενιζέλου

Η έκδοση της απόφασης του Στρατοδικείου δημιούργησε πολλά προβλήματα, διότι έπρεπε να επισπευθούν οι διαδικασίες, ώστε η εκτέλεση των καταδικασθέντων να πραγματοποιηθεί αμέσως. Βέβαια, η βιασύνη των αρμοδίων οφείλετο εις την απειλούμενη άφιξη του Τάλμποτ, ο οποίος ήδη ευρίσκετο πλησίον του Πειραιά. Έπρεπε, λοιπόν, όλα να ετοιμασθούν σε χρόνο ρεκόρ. Έτσι, ο Υποδιευθυντής της Αστυνομίας ειδοποιήθηκε να μεταφέρει τον Δημ. Γούναρη αμέσως στις φυλακές Αβέρωφ. Τότε αναγκάστηκε να εισέλθει και πάλι στο δωμάτιο του Δημ. Γούναρη. Μόλις τον είδε ο Δημ. Γούναρης σηκώθηκε και προσπάθησε να πραγματοποιήσει δυο-τρία βήματα. Αυτό όμως ήταν αδύνατο και ο ασθενής Δημ. Γούναρης λύγισε και κατέπεσε στο έδαφος. Τότε οι στρατιώτες ανέβασαν ένα φορείο και αφού τον τοποθέτησαν, τον κατέβασαν και τον έβαλαν στο καμιόνι που είχε μετατραπεί σε νοσοκομειακό αυτοκίνητο. Έτσι ο Δημ. Γούναρης, συνοδευόμενος από τον ιατρό του, Ι. Βλάχο, έφθασε στις φυλακές Αβέρωφ και

μεταφέρθηκε στο κρεβάτι ενός κελιού. Αμέσως όταν μπήκε στις φυλακές, γύρω του μαζεύτηκαν πολλά στελέχη του, τα οποία είχαν συλληφθεί από την επανάσταση. Μεταξύ αυτών ήταν και ο παλιός του συνεργάτης Χαρ. Βοζίκης, στον οποίοο Δημ. Γούναρης είπε τα εξής: «*Φοβάσαι μη χάσω το θάρρος μου; Θα αντιμετωπίσω τον θάνατον μεθ' όλου του θάρρους. Έχω την συνείδηση μου ήσυχη. Έκαμα τον απολογισμό μου. Επεσκόπησα όλο το παρελθόν μου. Εύρον ότι ως πολιτικός έπραξα ό,τι ηδυνήθην διά την πατρίδα μου. Εύρον ότι ως άνθρωπος ουδένα εν γνώσει έχω αδικήσει…*». Μετά από αυτή τη συζήτηση ζήτησε να του φέρουν τον τελευταίο καφέ, διότι εγνώριζε ότι μετά από λίγο θα οδηγείτο εις την εκτέλεση.

Διαφωτιστική για την καθυστερημένη παρέμβαση του Ελ. Βενιζέλου για την εκτέλεση των έξι είναι και η συζήτηση του Ν. Πλαστήρα με τον πολιτικό του σύμβουλο Γ. Παπανδρέου αμέσως μετά την εκτέλεση. Από τη συζήτηση προκύπτει ότι θα ήταν διαφορετική η στάση του Πλαστήρα αν είχε γίνει έγκαιρα η παρέμβαση Βενιζέλου

Από την άλλη πλευρά, οι υπηρεσίες ήσαν αναστατωμένες διότι σε χρόνο ρεκόρ έπρπε να ετοιμάσουν όλα τα τυπικά για να πραγματοποιηθεί η εκτέλεση Όμως, ο Υπουργός Στρατιωτικών, Θ. Πάγκαλος, ήθελε να παρακαμφθούν οι διαδικασίες για να γίνει αμέσως η εκτέλεση. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Θ. Παγκαλος από τις τρεις τα ξημερώματα της 15/28 Νοεμβρίου είχε έτοιμο το εκτελεστικό απόσπασμα. Μάλιστα, σε κάποια φάση έδωσε εντολή στον Επαναστατικό Επίτροπο να παρακαφθούν οι τυπικές διαδικασίες και να οδηγηθούν οι κατάδικοι αμέσως στον τόπο της εκτέλεσης και να τουφεκισθούν πριν ανατείλει ο ήλιος, χωρίς να επικοινωνήσουν με κανένα πρόσωπο. Όμως ο Συνταγματάρχης Νεόκοσμος Γρηγοριάδης, αρνήθηκε να εκτελέσει την παράνομη διαταγή και εξήγησε ότι για να πραγματοποιηθεί η εκτέλεση απαιτούνταν τα εξής: 1) Απόφαση του Στρατοδικείου επικυρωμένη από την Επανάσταση, 2) Έπρεπε να δοθεί στους κατάδικους χρόνος να προετοιμασθούν, να αποχαιρετήσουν τους δικούς τους και να συμβουλευθούν αν θέλουν συμβολαιογράφους, 3) Να ειδοποιηθούν οι μελλοθάνατοι ότι η απόφαση του Στρατοδικείου ήταν καταδικαστική και να τους παρασχθεί κάθε ευκολία που θα ζητούσαν.

Έτσι, ο Γρηγοριάδης έδωσε εντολή στον Αρχιφύλακα των φυλακών Αβέρωφ, να ειδοποιήσει τους μελλοθάνατους από τις έξι και μισή για όλα τα ανωτέρω. Ο ίδιος δε ο Γρηγοριάδης μετέβη στο σπίτι του Πλαστήρα, Αρχηγού της επανάστασης, όπου περίμενε για να παραλάβει από τους αρμοδίους έτοιμη και υπογεγραμμένη την καταδικαστική απόφαση. Όμως, παρά τη βιασύνη του Θ. Πάγκαλου, οι διαδικασίες καθυστερούσαν και μόνον στις εννέα η ώρα ο Γραμματέας του Στρατοδικείου παρέδωσε υπογεγραμμένη την απόφαση. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή είχε φθάσει στο σπίτι του Αρχηγού της επανάστασης και ο Θ. Πάγκαλος, ο οποίος είχε αρχίσει να υβρίζει τους πάντες για τη μεγάλη καθυστέρηση.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η μεγάλη βιασύνη του Θ. Πάγκαλου οφείλετο στο ότι η άφιξη του Τάλμποτ θα ανέστειλε τις εκτελέσεις, πράγμα το οποίο ο Πάγκαλος δεν το ήθελε με κανέναν τρόπο. Από την πλευρά του όμως είχε δίκιο και ο Γραμματέας του Στρατοδικείου, ο οποίος υπεστήριζε ότι εκτέλεση άνευ κανονικής απόφασης και άνευ διαταγής θα ήταν σκέτη ανθρωποκτονία.

Τελικά, γύρω στις εννέα η ώρα η διαταγή ετοιμάσθηκε και χωρίς κανένα δισταγμό, ο Αρχηγός της επανάστασης, Συνταγματάρχης Νικόλαος Πλαστήρας, την επέγραψε. Πρέπει εδώ να τονίσουμε ιδιαίτερα, ότι η διαταγή εκτέλεσης είχε εκδοθεί «Εν ονόματι του Βασιλέως», πράγμα το οποίο δεν είχε καμία σχέση με την πραγματικότητα. Γι' αυτό ο Ν. Πλαστήρας διέγραψε τη φράση που ανέφερε το όνομα του Βασιλέως και με το χέρι του συμπλήρωσε τη φράση. «Εν ονόματι της Επανάστασης». Μετά την υπογραφή είχαν πλέον τελειώσει όλες οι τυπικές διαδικασίες, για να οδηγηθούν οι κατάδικοι στο εκτελεστικό απόσπασμα.

Και ενώ όλα τελείωσαν από πλευράς τυπικών διαδικασιών, η αγωνία μεταφέρεται αλλού. Ο Αρχηγός της επανάστασης αρχίζει να έχει τύψεις. Βέβαια, με μεγάλη ευκολία υπέγραψε τη διαταγή εκτέλεσης, όπως είχε υποσχεθεί, αλλά τώρα αρχίζει να προβληματίζεται. Και τούτο διότι ποτέ δεν πίστευε ότι θα έφτανε αυτή η ώρα. Πίστευε ότι κάτι θα βρισκόταν στην πορεία και θα απέτρεπε την εκτέλεση. Επάνω στην αγωνία του κάλεσε τον ανεπίσημον πολιτικόν του Σύμβουλο, Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος έφθασε αμέσως και με τον οποίον είχε την ακόλουθη στιχομυθία.

Ν. Πλαστήρας: «Υπέγραψα τη διαταγή εκτέλεσης».

Γ. Παπανδρέου: «Πότε;»

Ν. Πλαστήρας: «Πριν από μία ώρα».

Γ. Παπανδρεου: «Για πότε;»

Ν. Πλαστήρας: «Για τώρα αμέσως. Σε μία-δύο ώρες».

Γ. Παπανδρέου: «Και εάν έλθει τηλεγράφημα του Ε. Βενιζέλου, συνιστώντας να μην γίνουν οι εκτελέσεις;»

Μετά από λίγο ο Γ. Παπανδρέου του θέτει πάλι το ίδιο ερώτημα. Ο Ν. Πλαστήρας είναι εκνευρισμένος και τα έχει χαμένα.

Ν. Πλαστήρας: «Δεν μπορώ να αλλάξω. Έδωσα το λόγο μου. Άλλωστε τηλεγράφημα του Βενιζέλου δεν ήλθε».

Γ. Παπανδρέου: «Και εάν έλθει, σκέπτεσαι τη θέση σου; Πώς θα δικαιολογηθείς για την εκτέλεσιν, όταν θα υπάρχουν συστάσεις των συμμάχων να μη γίνει, γιατί θα ζημιωθούν τα εθνικά συμφέροντα; Σκέπτεσαι ότι αυτοί εκτελούνται γιατί δεν συνεμορφώθησαν προς αναλόγους συμμαχικάς προειδοποιήσεις; Δεν λαμβάνεις υπόψη σου τους εδώ Πρεσβευτάς; Δεν θα λάβεις υπόψη σου ούτε τον Βενιζέλο;».

Και ενώ γινόταν αυτή η συζήτηση και η ώρα είχε φθάσει δέκα και μισή, ο Πλαστήρας επληροφορείτο εκείνη τη στιγμή ότι στο Νέο Φάληρο είχε φθάσει το Αγγλικό αντιτορπιλικό με τον Πλοίαρχο Τζέραλντ Τάλμποτ. Εκεί τον περίμενε ένα αυτοκίνητο της Αγγλικής Πρεσβείας και σε μισή ώρα ευρίσκετο στην πλατεία Κλαυθμώνος, στο γραφείο του Άγγλου Πρεσβευτή Λίντλεϊ. Αμέσως ο Άγγλος διπλωμάτης πληροφορεί τον Τάλμποτ ότι οι κατάδικοι κινδυνεύουν να εκτελεσθούν. Τότε ο απεσταλμένος του Υπουργού των Εξωτερικών Κώρζον, τηλεφωνεί στον Αρχηγό της επανάστασης, Ν. Πλαστήρα, και του λέει επί λέξει τα εξής: «*Επιθυμώ κύριε Συνταγματάρχα να σας δω αμέσως αυτή τη στιγμή*». Και

ο Ν. Πλαστήρας απάντησε: «*Σας αναμένω. Θα μου κάνετε ιδιαιτέραν ευχαρίστησιν*».

Βέβαια, μέχρι να φθάσουν οι Άγγλοι επίσημοι στο γραφείο του Αρχηγού της Επανάστασης, η ώρα ήταν δώδεκα περίπου. Εκεί τους περίμενε ο Συνταγματάρχης Ν. Πλαστήρας, μαζί με το νέο Πρωθυπουργό Στυλιανό Γόνατά. Πρώτη πρόταση του Τάλμποτ προς τους Έλληνες Αξιωματούχους ήταν να επικοινωνήσει αμέσως με τους κατάδικους πολιτικούς. Τότε, ο Πρωθυπουργός της χώρας Στ. Γονατάς του είπε: «*Είναι πλέον αργά. Η απόφαση του Στρατοδικείου εξετελέσθη*». Και αμέσως του δείχνει διάφορα ρολόγια, δαχτυλίδια και ένα ζευγάρι μανικετόκουμπα, τα οποία ανήκαν στους εκτελεσθέντες. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα ανωτέρω αντικείμενα ανήκαν, όπως είπαμε, στους εκτελεσθέντες και τα είχαν φέρει εκεί για να δοθούν στους συγγενείς τους.

Μετά από όλα τα ανωτέρω, ο Τάλμποτ απεχώρησε εκνευρισμένος από το γραφείο του Αρχηγού της επανάστασης και όταν έφθασε στην Αγγλική Πρεσβεία, εκνευρισμένος έλεγε: «*Η αποστολή μου προδόθηκε και η επανάσταση έσπευσε να τους εκτελέσει για να προλάβουν*». Μετά από όλα τα ανωτέρω, ο Πρεσβευτής της Αγγλίας στην Αθήνα, Φράνσις Λίντλεϊ, ετοιμάζει τις αποσκευές του, διότι αμέσως διεκόπησαν οι διπλωματικές σχέσεις Μεγάλης Βρετανίας και Ελλάδας.

Μετά από τις ανωτέρω εξελίξεις έφθασε καθυστερημένα στην Επαναστατική Επιτροπή ένα τηλεγράφημα, το οποίο εστάλη από τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

«*Λωζάνη 15/28 Νοεμβρίου 1922*
Επαναστατική Επιτροπή Αθήνας

Σήμερον το απόγευμα κατά την ώραν του τείου, ο Λορδος Κώρζον, βαθύτατα συγκινημένος, με πλησίασε και μοι επέδειξε τηλεγράφημα αγγέλον την απόφασιν του Στρατοδικείου δι' ης καταδικάζονται εις θάνατον, οι κατηγορούμενοι. Μοι ετόνισεν την φρικαλέαν εντύπωσιν, η οποία θα εδημιουργείτο όχι μόνον μεταξύ των Κυβερνητικών κύκλων εν Αγγλία, αν υπεύθυνοι Υπουργοί της χώρας, οίτινες κατά τρόπον έκδηλον είχον υπέρ αύτων την υποστήριξιν της κοινής γνώμης ότε ανέλαβαν την αρχήν, εξετελούντο. Και προσέθηκεν ότι, αν πραγματοποιηθεί η εκτέλεσις, η Βρετανική Κυβέρνησις θα προβεί εις ανάκλησιν του Πρεσβευτού της. Καίτοι όπως γνωρίζετε μετά προσοχής αποφεύγω να επέμβω εις τας εσωτερικός υποθέσεις της χώρας, θεωρώ καθήκον μου να σας βεβαιώσω ότι η εντύπωσις θα είναι πράγματι ως την παριστά ο Λόρδος Κώρζον, και να επισύρω την προσοχή σας επί του γεγονότος ότι η θέσις μου ενταύθα θα καταστεί δυσχερής.

Ελευθέριος Βενιζέλος»

Βέβαια και η επιστολή αυτή έφθασε μετά την εκτέλεση. Εάν είχε φθάσει ενωρίτερα μπορεί να είχε κάποιο αποτέλεσμα και να προλάβαινε τα χειρότερα.

Η εκτέλεση των έξι στο Γουδί. Τί προηγήθηκε και τί ακολούθησε την εκτέλεση

Μετά το πέρας των τυπικών διαδικασιών και την υπογραφή της αποφάσεως για την εκτέλεση από τον Αρχηγό της επανάστασης, όλα ήσαν έτοιμα για την πορεία προς τον τόπο εκτέλεσης. Πριν όμως από την αναχώρηση έπρεπε να ειδοποιηθούν οι μελλοθάνατοι για την εκτέλεση. Ο έχων το γενικό πρόσταγμα, Υποδιευθυντής της Αστυνομίας, Κατσιγιαννάκης, ευρισκόμενος στο κελί των ισοβιτών είπε στο Ναύαρχο Γούδα, να πει στους μελλοθάνατους ότι η εκτέλεση έχει ορισθεί να γίνει στις έντεκα η ώρα. Βέβαια, ο Γούδας εκνευρίστηκε και μίλησε πολύ άσχημα στον Κατσιγιαννάκη για τη συμπεριφορά του. Τότε ο Κατσιγιαννάκης απευθύνθηκε σε κάποιον Ανθυπομοίραρχο υφιστάμενό του, ο οποίος ενημέρωσε τους μελλοθάνατους ότι στις έντεκα η ώρα θα μεταφερθούν στον τόπο εκτέλεσης. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή εισήλθε και ο ιερέας για να τους μεταλάβει. Μετά τη μετάληψη είχε πλησιάσει περίπου η ώρα για αναχώρηση. Αφού ντύθηκαν καλά και φόρεσαν τα παλτά τους και τα καπέλα τους, βγήκαν στο προαύλιο για να μπουν στα αυτοκίνητα. Εκεί ήσαν συγκεντρωμένοι συγγενείς των μελλοθάνατων και ακολούθησαν στιγμές μεγάλης συγκίνησης, διότι όλοι χαιρετούσαν τους συγγενείς τους για τελευταία φορά. Βέβαια, με την παρέμβαση των Αστυνομικών επιβιβάσθησαν στα αυτοκίνητα και με εντολή του Κατσιγιαννάκη η πομπή του θανάτου ξεκίνησε για το ταξίδι χωρίς επιστροφή. Έτσι σχηματίσθηκε η πομπή, αποτελούμενη από ένα καμιόνι με Χωροφύλακες, ακολουθούσαν τα δύο νοσοκομειακά με τους μελλοθάνατους και πιο πίσω άλλα αυτοκίνητα με Αξιωματικούς. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο τόπος που γινόταν οι εκτελέσεις ήταν η περιοχή στο Γουδί, εκεί περίπου που βρίσκεται σήμερα το Πεντάγωνο. Στο μέρος αυτό από τα ξημερώματα της 15/28 Νοεμβρίου 1922 είχαν εγκατασταθεί στρατιωτικά τμήματα. Το πρόσταγμα της εκτέλεσης είχε ο Ταγματάρχης Τρύφωνας, ενώ ο Ανθυπολοχαγός Λινός ήταν επικεφαλής του αποσπάσματος, το οποίο αποτελείτο από μία διμοιρία. Εκεί βρίσκονταν και 100-120 στρατιώτες και Αξιωματικοί, για να παρακολουθήσουν και να επιβάλλουν την τάξη σε περίπτωση που συνέβαινε ο,τιδήποτε. Πέραν αυτών, παρόντες ήσαν και όσοι εξ υποχρεώσεως έπρεπε να παρίστανται όπως ο Γραμματέας του Στρατοδικείου, ο Επαναστατικός Επίτροπος, ο Φρούραρχος κ.ά. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι εκεί είχε φθάσει ο γιατρός του Δημ. Γούναρη, Ιωάννης Βλάχος, ο γιος του Νικ. Στράτου, Ανδρέας κ.ά. Σε κάποια στιγμή έφθασαν τα αυτοκίνητα με τους μελλοθάνατους. Πρώτοι κατέβηκαν από τα αυτοκίνητα οι ένοπλοι Χωροφύλακες, οι οποίοι κατέλαβαν τις κεκανονισμένες θέσεις. Ένας στρατιώτης ανοίγει την πόρτα του πρώτου νοσοκομειακού αυτοκινήτου, από το οποίο ξεπροβάλλει πρώτος ο Στράτος, ο οποίος ψάχνει κάτι να βρει. Προφανώς αναζητά τον γιο του. Παράλληλα, δίνει το χέρι του για να βοηθήσει τον Δημήτριο Γούναρη, ο οποίος μόνος του δεν μπορούσε να κατέβει. Πίσω ακριβώς από τον Δημ. Γούναρη βρίσκεται ο Πρωτοπαπαδάκης, ο οποίος κρατάει τον ασθενή για να μην πέσει. Ενώ κατέβηκαν όλοι από τα αυτοκίνητα, κανένας δεν τους λέει τί να κάνουν. Επάνω στην αμηχανία του ο Στράτος ρωτάει τον Γούναρη: *«Πού πηγαίνουμε;»* και τότε εύστοχα ο Γούναρης του λέει: «*Εις τον άλλον κόσμο».* Εκεί όμως το κρύο είναι τσουχτερό και ο Γούναρης όντας ασθενής σήκωσε το γιακά του και έβαλε τα χέρια του στις τσέπες του, ενώ παράλληλα λέει στον ευρισκό-

Η δίκη των έξι στην Παλαιά Βουλή. Διακρίνονται στην πρώτη σειρά από αριστερά προς τα δεξιά οι κατηγορούμενοι: Μιχαήλ Γούδας, Γεώργιος Μπαλτατζής, Ξενοφών Στρατηγός, Δημήτριος Γούναρης, Νικόλαος Στράτος και Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης

μενο εκεί Αξιωματικό της Χωροφυλακής: «*Να τερματισθεί το ταχύτερον δυνατόν ό,τι έχει να γίνει*»

Από το δεύτερο νοσοκομειακό αυτοκίνητο πρώτος κατέβηκε ο Στρατηγός Χατζανέστης. Νευρικός και ανυπόμονος δεν θέλει να βλέπει τίποτα μπροστά του και αποφεύγει να κοιτάζει τα συγκεντρωθέντα πλήθη. Ο Μπαλτατζής δείχνει ψύχραιμος, πλησιάζει τον Στράτο και αρχίζουν να κουβεντιάζουν. Μάλιστα ο Στράτος του προσέφερε τσιγάρο. Επίσης, ο Στράτος προσέφερε τσιγάρο και στον Θεοτόκη, ο οποίος ήταν πολύ χλωμός και έμοιαζε να βιάζεται για να τελειώνει η όλη διαδικασία. Και οι τρεις τώρα, Μπαλτατζής, Στράτος και Θεοτόκης άναψαν τα τσιγάρα τους με το ίδιο σπίρτο. Στη συνέχεια, ο Στράτος πήγε κοντά στον Γούναρη και μαζί με τον Πρωτοπαπαδάκη τον κρατάνε για να μην πέσει κάτω.

Μετά από όλα τα τυπικά, οι μελλοθάνατοι οδηγούνται στη μέση του Π. Το Π είναι ο ειδικά διασκευασμένος χώρος, όπου θα γίνουν οι εκτελέσεις. Στο σημείο αυτό ο Συνταγματάρχης Γρηγοριάδης έχει στα χέρια του την απόφαση του Στρατοδικείου, την οποίαν κατά το νόμο πρέπει να τη διαβάσει. Σιγά-σιγά αρχίζει με τρεμάμενη φωνή να τη διαβάζει, ενώ ένα στρατιωτικό τμήμα παρουσιάζει όπλα. Όμως από την αρχή που άρχισε να διαβάζει ο Γρηγοριάδης, δεν φαινόταν να ήταν καλά εις την υγεία του. Έδειχνε συγκινημένος και εκεί που διάβαζε την απόφαση κόπηκε κάπως η φωνή του και ήταν έτοιμος να λιποθυμήσει. Πλησίον του όμως ήταν ο Λοχαγός Πεπονής, ο οποίος παρέλαβε το κείμενο και συνέχισε να το διαβάζει αυτός. Εν τω μεταξύ ο Συνταγματάρχης Γρηγοριάδης δεν έχει συνέλθει και ρωτάει τους μελλοθάνατους αν θέλουν να πουν κάτι ως «τελευταία επιθυμία». Η απάντηση όλων ήταν ότι δεν ήθελαν να πουν τίποτα. Τότε ερω-

τήθησαν εάν θέλουν να παραδόσουν κανένα από τα προσωπικά τους αντικείμενα που είχαν μαζί τους. Εκείνη τη στιγμή ο Στράτος παρέδωσε την ασημένια ταμπακέρα για να δοθεί στο γιο του Ανδρέα και ο Θεοτόκης παρέδωσε το ρολόι του.

Αφού, λοιπόν, τελείωσε και αυτή η διαδικασία, τότε οι μελλοθάνατοι ερωτήθησαν από τον αρμόδιο Αξιωματικό εάν θέλουν να τους δέσουν τα μάτια για να μη δουν το εκτελεστικό απόσπασμα. Πρώτος απάντησε ο Μπαλτατζής, ο οποίος είπε δυνατά *«ΟΧΙ»*. Βέβαια το ΟΧΙ το επανέλαβαν όλοι και ο καθένας χωριστά. Στη συνέχεια ο Μοίραρχος Βοβολίνης έβγαλε από τη θήκη το ξίφος του και με το γυμνό ξίφος έδειχνε στους μελλοθάνατους τις θέσεις όπου έπρεπε να τοποθετηθούν. Έτσι και οι έξι τοποθετήθηκαν σε μία σειρά σε απόσταση δέκα μέτρων ο ένας από τον άλλον, είχαν δε τοποθετηθεί με την εξής σειρά: Θεοτόκης, Μπαλτατζής, Στράτος, Γούναρης, Πρωτοπαπαδάκης, Χατζανέστης. Ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε η σειρά, όπου ο Γούναρης ευρέθη μεταξύ Στράτου και Πρωτοπαπαδάκη, οι οποίοι πάντοτε τον παρακολουθούσαν και πάντοτε τον προστάτευαν. Ειδικότερα τις τελευταίες ημέρες, που ήταν ασθενής και δεν είχε πλέον τη φροντίδα των δικών του ανθρώπων. Αφού, λοιπόν, έγινε η τυπική τοποθέτηση, ο παπα-Μερκούριος αρχίζει να ψέλνει τις τελευταίες ευχές από τη νεκρώσιμη ακολουθία. Τη στιγμή εκείνη όλοι οι μελλοθάνατοι έβγαλαν τα καπέλα τους και έκαναν τον σταυρό τους.

Εν τω μεταξύ απέναντι από τους μελλοθάνατους έχει τοποθετηθεί το εκτελεστικό απόσπασμα, το οποίο έχει χωριστεί σε έξι ομάδες. Σε κάθε ομάδα, η οποία αποτελείται από πέντε άνδρες, επικεφαλής ήταν ένας Λοχίας. Αφού, λοιπόν, ήσαν όλα έτοιμα, ακούγεται η φωνή του επικεφαλής του εκτελεστικού αποσπάσματος να λέγει: *«Επί σκοπόν»*. Αμέσως τότε υψώνονται τριάντα τουφέκια, ενώ οι καρδιές των μελλοθάνατων κτηπούν για τελευταία φορά. Τότε ακούγεται δεύτερη διαταγή «*Πυρ*», οπότε οι έξι σωριάζονται στο έδαφος και οι έξι λοχίες από τις έξι εκτελεστικές ομάδες ρίχνουν τις χαριστικές βολές. Η ώρα εκείνη τη στιγμή ήταν 11.27’ λεπτά της 15/28 Νοεμβρίου 1922.

Στη συνέχεια, τα νοσοκομειακά αυτοκίνητα παρέλαβαν τα πτώματα, τα οποία με συνοδεία στρατιωτική μετεφέρθησαν στο πρώτο Νεκροταφείο Αθηνών.

Ο ενταφιασμός έγινε το απόγευμα της ιδίας ημέρας στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών. Η νεκρώσιμη ακολουθία εψάλλη για όλους μαζί και η ταφή έγινε χωριστά. Οι συγγενείς όλων μετέβαιναν από τάφο σε τάφο και έτσι παρέστησαν όλοι οι συγγενείς σε όλους τους ενταφιασμούς. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στην ταφή παρέστησαν πολλοί ανώνυμοι πολίτες, ενώ απουσίαζαν πολλοί επώνυμοι. Ειδικότερα απουσίαζαν πολλοί από αυτούς που είχαν ευεργετηθεί από τους νεκρούς και είχαν καταλάβει μεγάλες θέσεις και υψηλά αξιώματα. Αλλά και ο τύπος ελάχιστα ασχολήθηκε. Απλώς πολλές εφημερίδες της εποχής περιορίστηκαν να γράψουν μόνο το λιτό ανακοινωθέν της επανάστασης που έλεγε τα εξής: «*Την 11.30΄ της σήμερον εις τον παρά το Γουδί χώρον εξετελέσθη εν πλήρει στρατιωτική τάξη η θανατική εκτέλεσις των έξι καταδικασθέντων υπό του Έκτακτου Επαναστατικού Στρατοδικείου υπεύθυνων της Μικρασιατικής καταστροφής, ήτοι των απαρτισάντων το Συμβούλιο των πέντε πολιτικών: Π. Πρωτοπαπαδάκη, Δημ. Γούναρη, Ν. Στράτου, Γ. Μπαλτατζή και Ν. Θεοτόκη και του Αρχιστράτηγου Γ. Χατζανέστη. Της εκτελέσεως προηγήθη στρατιωτική καθαίρεσις και η θεία μετά-*

ληψις εις τας φυλακάς Αβέρωφ. Οι νεκροί μεταφερθέντες πάραυτα εις το Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών παρεδώθησαν εις τους οικείους τους προς ταφήν. Προ της εκτελέσεως οι κατάδικοι ερωτηθέντες περί της ύστατης θελήσεως των ούδεν είπον».

«*Βέβαια το ολιγόλογο και λιτό ανακοινωθέν της επανάστασης που ανήγγειλε την εκτέλεση των έξι προκάλεσε μεγάλη κατάθλιψη και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Ο Ελληνικός λαός ανεξαρτήτως πολιτικής τοποθετήσεως, συνεκινήθη. Οι καρδιές όλων των Ελλήνων ένιωθαν εκείνο το ανεξήγητο σφίξιμο της μεγάλης οδύνης που παραλύει κάθε κίνηση. Πένθιμη ατμόσφαιρα εκάλυψε την Πρωτεύουσα. Η πλατεία Συντάγματος έδινε την εντύπωση οικίας πενθούντων προσφιλές πρόσωπον. Αυτοί οι αδιάλλακτοι, εκείνοι που εξώθησαν μέχρι της εκτελέσεως εταράχθησαν... Τας διαθέσεις της κοινής γνώμης μετά την εκτέλεσιν απέδωσαν η τάσις του κόσμου να αποφύγει τους ανθρώπους της επανάστασης. Οι πολίτες εφοβούντο ότι θα τους εθεώρουν συνεργούς της πράξεως αν τους έβλεπαν να συναναστρέφονται τους συνδεόμενους με την επανάστασιν*».

Τα ανωτέρω τα έχει γράψει όχι κάποιος αντιβενιζελικός, αλλά κάποιος ο οποίος ανήκε στη Βενιζελική παράταξη και αυτός ήταν ο Γρηγόριος Δαφνής.

Σημασία όμως έχουν και αυτά τα οποία έγραψε ο Φοίβος Γρηγοριάδης, γιος του Επαναστατικού Επιτρόπου. Γράφει, λοιπόν, μεταξύ άλλων τα εξής: «*Οι αντιβενιζελικοί θρήνησαν τους νεκρούς Αρχηγούς τους. Οι τολμηρότεροι -και πολλοί εν ενεργεία Αξιωματικοί- φόρεσαν μαύρες κοκκάλινες «βέρες». Η θανάτωσις των Αρχηγών... ξεχρέωσε την παράταξιν από πολλές ευθύνες. Και χρέωσε με άλλες, την άλλη παράταξιν. Οι νεκροί εκδικούνται*».

Θα μπορούσε ο Ελ. Βενιζέλος να αποτρέψει την καταδίκη και την εκτέλεση των έξι;

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι από το 1922 μέχρι σήμερα πλανάται το ερώτημα, αν δηλαδή θα μπορούσε να παρέμβει ο Ελευθέριος Βενιζέλος για να είχε αποφευχθεί η καταδίκη και η εκτέλεση των έξι. Από τότε μέχρι σήμερα έχουν λεχθεί πάρα πολλά, χωρίς κανένας να μπορεί να καταλήξει σε οριστικά συμπεράσματα. Για το λόγο αυτό είναι ανάγκη να αναφερθούν οι γνώμες και οι απόψεις των παραγόντων της εποχής και ο καθένας να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα. Για την ιστορία όλης, πρέπει να πούμε ότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος, όπως υποστηρίζουν πολλοί συγγραφείς, αδράνησε και δεν παρενέβη άμεσα, ώστε να αποφευχθεί η καταδίκη και η εκτέλεση των έξι. Εάν είχε παρέμβει, ίσως να είχε αποφευχθεί η εκτέλεση και τούτο, διότι οι παράγοντες της Επανάστασης περίμεναν κάποιο μήνυμα από τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Εκείνος όμως τηρούσε σιγή, η οποία είχε την ερμηνεία την οποία απέδιδαν οι άνθρωποι της Επανάστασης, στο ότι δηλαδή ο Ελ. Βενιζέλος πιθανόν να συμφωνούσε, γι' αυτό δεν ομιλούσε. Τούτο βέβαια, εμμέσως πλην σαφώς, αποδεικνύεται και από τη συνομιλία που είχε ο Αρχηγός της Επανάστασης, Νικόλαος Πλαστήρας, με τον πολιτικό του σύμβουλο, Γεώργιο Παπανδρέου, αμέσως μετά την εκτέλεση. Στην ερώτηση του Γ. Παπανδρέου: *«Αν έλθει τώρα τηλεγράφημα του Βενιζέλου που συνιστά να μην γίνει εκτέλεση, τι θα γίνει;* ». Τότε ο Πλαστήρας, εμφανώς στε-

Πολλοί Πολιτικοί και ιστορικοί υποστηρίζουν ότι εάν έγκαιρα είχε παρέμβει ο Ελ. Βενιζέλος η εκτέλεση των έξι θα είχε αποφευχθεί. Γιατί, όμως, καθυστέρησε να παρέμβει; Η απάντηση στο ερώτημα είναι δύσκολη και ο καθένας καλείται να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα

νοχωρημένος, έδωσε στον Γ. Παπανδρέου την εξής απάντηση: «*Δεν μπορώ να αλλάζω γνώμη. Έχω δώσει το λόγο μου ότι η απόφασις του Δικαστηρίου θα εκτελεστεί. Άλλως τε τηλεγράφημα του Βενιζέλου δεν ήλθε*». «*Και εάν έλθει;...*», επιμένει ο Γ. Παπανδρέου; «*... Σκέπτεσαι τη θέση σου; Πώς θα δικαιολογηθείς;... Δεν θα λάβεις υπόψη σου ούτε τον Βενιζέλο;*». Πάντως, ο Ν. Πλαστήρας, στα αλλεπάλληλα ερωτήματα του Γ. Παπανδρέου δεν μπορούσε να απαντήσει. Ήταν αμήχανος και πολύ προβληματισμένος.

Από τον ανωτέρω διάλογο συνάγεται ότι οι εν Ελλάδι φίλοι του Ελ. Βενιζέλου περίμεναν την παρέμβασή του και όλοι πίστευαν ότι η παρέμβαση του Βενιζέλου θα επηρέαζε τους ανθρώπους της Επανάστασης και θα απέτρεπαν ίσως τις εκτελέσεις. Αλλά και από την απάντηση του Πλαστήρα, ότι το τηλεγράφημα του Βενιζέλου δεν ήλθε, συνάγεται ότι εάν είχε έλθει θα επηρέαζε τους ανθρώπους της Επανάστασης και ίσως να είχαν αποφευχθεί οι εκτελέσεις.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι εν Ελλάδι φίλοι του Βενιζέλου, τον πίεζαν να παρέμβει στην Επανάσταση για τη μη εκτέλεση των έξι. Και τούτο διότι όλοι εγνώριζαν ότι οι άνθρωποι της Επανάστασης θα επηρεάζονταν θετικά από μία τέτοια παρέμβαση του Ελευθέριου Βενιζέλου. Όμως ο Βενιζέλος, για τους δικούς του λόγους, δεν ήθελε να παρέμβει. Τελικά όμως, και πολύ καθυστερημένα, ο Ελ. Βενιζέλος έστειλε το περιβόητο τηλεγράφημα, κατόπιν εορτής και αφού είχαν πραγματοποιηθεί οι εκτελέσεις. Βέβαια, το τηλεγράφημα, το οποίο αναφέρουμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ήταν κατά κάποιο τρόπο «διάβημα ουδετερότητας» και η κάθε πλευρά μπορούσε να το ερμηνεύσει όπως ήθελε. Έφθασε όμως πολύ καθυστερημένα και συγκεκριμένα έφθασε 19 ώρες μετά την απόφαση του Δικαστηρίου, 14 ώρες μετά την εκτέλεση των έξι, 12 ώρες μετά την άφιξη

του Τάλμποτ και 8 ώρες μετά την αναχώρηση του Άγγλου Πρεσβευτή Λίντλεϊ από την Ελλάδα. Έτσι, η παρέμβαση του Ελ. Βενιζέλου δεν μπορούσε να παίξει κανένα ρόλο και χαρακτηρίστηκε ως μία ενέργεια ρουτίνας.

Το μεγάλο όμως ερώτημα, το οποίο εξακολουθεί να απασχολεί τον Ελληνικό λαό ακόμα και σήμερα, είναι το εξής: «Γιατί ο Βενιζέλος δεν αντιτάχθηκε στην εκτέλεση των πολιτικών του αντιπάλων; Βέβαια, απάντηση πειστική μέχρι σήμερα δεν έχει δοθεί.

Μία εκδοχή υποστηρίζει ότι ήθελε να απαλλαγεί από την ανταγωνιστική τους παρουσία. Τούτο όμως, δεν έχει ερείσματα, διότι ο Ελ. Βενιζέλος δεν είχε μικροχαρείς τάσεις. Κάτι τέτοιο δεν δικαιολογεί ούτε η ιστορία του, ούτε ο χαρακτήρας του.

Άλλη εκδοχή υποστηρίζει μήπως ο Ελ. Βενιζέλος είχε καταληφθεί από επαναστατικό πάθος. Μήπως, ειλικρινά, πίστευε ότι οι άνθρωποι εκείνοι ήσαν προδότες άξιοι θανάτου; Όμως, μία τέτοια άποψη δεν μπορεί να ευσταθήσει, διότι ο ίδιος ο Ελ. Βενιζέλος επτά χρόνια αργότερα, με επιστολή του προς τον Αρχηγό του Λαϊκού Κόμματος, Παναγή Τσαλδάρη, την 3η Φεβρουάριου 1929, έγραψε τα εξής: *«Δύναμαι να βεβαιώσω υμάς με τον πλέον κατηγορηματικόν τρόπον, ότι ουδείς των πολιτικών ανδρών της Δημοκρατικής παρατάξεως, θεωρεί ότι ηγέται της πολιτικής ήτις ηκολουθήθη μετά το 1920, διέπραξαν προδοσίαν κατά της πατρίδος ή ότι εν γνώσει οδήγησον τον τόπον εις την Μικρασιατικήν Καταστροφήν. Δύναμαι μάλιστα να σας βεβαιώσω ότι το επ' εμοί, πιστεύω ακραδάντως, ότι θα ήσαν ευτυχείς εάν η πολιτική των οδήγει την Ελλάδα εις Εθνικόν θρίαμβον. Πιστεύομεν μόνον, ότι η ακολουθηθείσα μετά το 1920 πολιτική, εις την οποίαν παρέσυραν αυτούς, ή πέραν του προσήκοντος μέτρου προσήλωσίς των προς τη δυναστεία, υπήρξε ολέθρια δια τα συμφέροντα της χώρας. Αλλ' οσονδήποτε βαρεία και εάν ήτο η ευθύνη αυτών διά την ακολουθηθείσα πολιτική, ουδείς ηδύνατο, υπό ομαλάς περιστάσεις, να σκεφθεί ότι το σφάλμα αυτών ήδυνατο να τιμωρηθή δια της τρομεράς ποινής του θανάτου».*

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Ελ. Βενιζέλος είδε με κάποια κατανόηση την εκτέλεση των έξι. Τούτο συνάγεται και από την επιστολή προς τον Παναγή Τσαλδάρη, αλλά και από επιστολή του υιού του Σοφοκλή, ο οποίος στις 19 Νοεμβρίου έγραψε στον πατέρα του από το Παρίσι τα εξής:

«Αγαπητέ μου πατέρα,

Ο δημιουργηθείς θόρυβος εν Ευρώπη περί την εκτέλεσιν των έξι, αιτίων της Εθνικής συμφοράς, θα είναι βεβαίως παροδικός, ούτε και αποδίδω άλλωστε και μεγάλη σημασίαν, διότι κανείς βέβαια δεν περίμενε να μας επεναίσουν δια τοιαύτην πράξιν, ήτις διά τους υποκρίτας πολιτισμένους Ευρωπαίους αποτελεί έγκλημα, αλλ' έχω την ιδέα ότι η γενναία αυτή απόφασις θα αποτελέσει την αφέτηριαν της αναγέννησης της νεωτέρας Ελλάδας.

Ο Γαλλικός τύπος εν τω συνόλω του αφήνει να εννοείται ότι επιδοκιμάζει την πράξιν αυτήν της Επανάστασης, δυστυχώς όμως γράφονται τοιαύται ανακριβειαι χωρίς να ευρίσκεται κανείς και να τους διαψεύσει.

Η καλή πίστις των μελών αυτής (της Επαναστατικής Επιτροπής) δεν δύναται να τεθεί υπό αμφιβολίαν. Εάν δε πιστεύουν, ότι επιδιωκόμενη αναγέννησις επιβάλλει αυστηράν τιμωρίαν ενόχων καταστροφής, δεν έχουν μόνον δικαίωμα, αλλά καθήκον να επιμείνουν εις αυτή. Δεν είμαι εις θέσιν να κρίνω μακρόθεν εάν πλανώνται ως προς την ανάγκην της αυστηρότητας. Η δε εκ Λονδίνου επέμ-

βασις, με εξεγείρει μάλλον πάρα με επηρεάζει, ούτε πιστεύω ότι θα εύρει υποστήριξιν εις Παρισίους. Ένεκα τούτου όταν εν Λονδίνω παρεκλήθην υπό Υφυπουργού Εξωτερικών προ τριών εβδομάδων να απευθύνω προς Επαναστατική Επιτροπή συστάσεις μετριοπάθειας, ηρνήθην να πράξω τούτο και συνέστησα να παύσουν αναμειγνύονται εις ιδικάς μας υποθέσεις αν δεν είναι εις θέσιν να κρίνουν ασφαλώς».

Εκ της επιστολής αυτής του Σοφοκλή Βενιζέλου προς τον πατέρα του, Ελ. Βενιζέλο, συνάγεται το συμπέρασμα ότι λείπει τελείως η συγκίνηση. Βέβαια, αυτό δεν αποτελεί απόδειξη ότι και ο πατέρας έτρεφε τα ίδια αισθήματα, αλλ' οπωσδήποτε ο γιος θα εγνώριζε και τις σκέψεις του πατέρα. Εξ άλλου ο ίδιος (Ελ. Βενιζέλος) με τηλεγράφημά του προς τον Ν. Πολίτη, ο οποίος ζήτησε την παρέμβασή του την 3η Νοεμβρίου 1922, εδήλωνε ότι εάν συμμετείχε στην Επανάσταση θα παρέπεμπε τους κατηγορουμένους σε Λαϊκό Δικαστήριο 200-300 μελών που θα εξελέγοντο με κλήρωση. Μετά όμως από τις εξελίξεις που πήραν τα πράγματα, θα άφηνε την Επανάσταση ανεπηρέαστη.

Γιατί όμως ο Ελ. Βενιζέλος δεν πήρε ξεκάθαρη θέση για τη μη εκτέλεση των έξι; Οι ερευνητές δεν μπορούν να υποστηρίξουν μία συγκεκριμένη άποψη. Και τούτο διότι η άποψη του Βενιζέλου κυμαίνονταν μεταξύ της ανοχής της Επαναστατικής σκληρότητας και της επιείκειας προς ανθρώπους προς τους οποίους, λόγω του ότι ήσαν πολιτικοί του αντίπαλοι, ήθελε να επιδείξει μεγαλοψυχία. Πρέπει να σημειώσουμε, ότι εκείνο που τον κρατούσε αδρανή, ήταν ο φόβος μήπως οι Επαναστάτες δεν άκουγαν την πρότασή του. Και τούτο, διότι για να σώσει τους υποδίκους από την καταδίκη και την εκτέλεση έπρεπε να ρίξει όλο το βάρος και να ασκήσει όση επιρροή διέθετε στην Επαναστατική Επιτροπή. Ποια όμως θα ήταν η θέση του, εάν παρά τις παρεμβάσεις του η Επανάσταση προχωρούσε στις εκτελέσεις; Θα ήταν μετά σε θέση να δαμάσει τους αδιάλλακτους; Όλες αυτές οι σκέψεις κυκλοφορούσαν στο μυαλό του Βενιζέλου, διότι η επαναστάτης και ο ίδιος εσκέπτετο επαναστατικά. Τελικά, όλες αυτές οι σκέψεις οδήγησαν τον Ελ. Βενιζέλο στην αδράνεια, με αποτέλεσμα να μην πάρει σαφή θέση και έτσι η υπόδικοι να οδηγηθούν στην καταδίκη και στο εκτελεστικό απόσπασμα.

Η στάση, οι κατηγορίες και οι ενέργειες του Βασιλιά Γεωργίου Β΄ στη δίκη και την εκτέλεση των έξι

Αναφέραμε σε προηγούμενα κεφάλαια για τις ευθύνες του Ελ. Βενιζέλου σχετικά με την εκτέλεση των έξι, οι οποίοι είχαν κατηγορηθεί ως υπαίτιοι της Μικρασιατικής Καταστροφής. Μήπως όμως ανάλογες ευθύνες βαρύνουν και τον Βασιλιά Γεώργιο, ο οποίος την περίοδο εκείνη δεν είχε εμφανισθεί καθόλου; Ή εν πάση περίπτωση, γιατί αδράνησε και δεν εμφανίσθηκε καθόλου; Μία εξήγηση η οποία εδόθη έλεγε ότι ο Βασιλιάς την περίοδο εκείνη ήταν «αιχμάλωτος» της επανάστασης και δεν θα είχε καμία ελπίδα να εισακουσθεί. Το μόνο το οποίο μπορούσε να κάνει ήταν η παραίτηση, αλλά και αυτή η ενέργεια δεν θα μπορούσε να αποτρέψει την εκτέλεση των έξι και γι' αυτό δεν την επιχείρησε καθόλου.

Από την πλευρά του δεν είχε καμία διάθεση να διακινδυνεύσει το θρόνο του,

τον οποίον τόσο απροσδόκητα απέκτησε από τους έξι μελοθάνατους. Χωρίς να φαίνεται ο Βασιλιάς Γεώργιος έκανε πολλές ενέργειες για να παρέμβουν οι ξένες δυνάμεις για τη μη καταδίκη και τη μη εκτέλεση των έξι. Μάλιστα την παραμονή της εκδόσεως της αποφάσεως του Στρατοδικείου, είχε καλέσει τον Άγγλο Πρεσβευτή Λίντλεϊ, στον οποίο είπε ότι θα παραιτείτο από το θρόνο σε περίπτωση καταδικαστικής αποφάσεως του Στρατοδικείου. Τότε ο Λίντλεϊ επεσκέφθη τον νέο Υπουργό των Εξωτερικών Κωνσταντίνο Ρέντη, στον οποίο είπε ότι εάν κατεδικάζοντο οι υπόδικοι, θα έφθανε μέχρι διακοπής των Διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Αγγλίας και Ελλάδος. Ανάλογα διαβήματα και συνεννοήσεις γίνονταν εκ μέρους του Βασιλιά και με τους Πρεσβευτές των άλλων χωρών. Από την πλευρά της η επανάσταση έδινε αβέβαιες καθησυχαστικές υποσχέσεις και αγνοούσε τελείως τα διαβήματα του Βασιλιά. Το γεγονός αυτό τον στενοχωρούσε πάρα πολύ και σε κάποια φάση, ευρισκόμενος σε μεγάλη αμηχανία και απελπισία, έδωσε εντολή να ετοιμάσουν τις αποσκευές του για να αναχωρήσει από την Ελλάδα. Τις κινήσεις αυτές τις επληροφορήθη ο Ιωάννης Μεταξάς, Αρχηγός του κόμματος των Ελευθεροφρόνων και άνθρωπος των ανακτόρων και άσκησε δυναμική παρεμβολή, λέγοντάς του ότι *«έχει καθήκον να παραμείνει στη θέση του και να μην αφήσει τη χώρα στο χάος».* Την ίδια παρέμβαση άσκησε και ο Άγγλος Πρεσβευτής Λίντλεϊ, ο οποίος τον διαβεβαίωσε για μία ακόμη φορά ότι έγιναν και γίνονται όλες οι ενέργειες για να αποφευχθεί η καταδίκη και η εκτέλεση των υποδίκων. Μετά από αυτές τις παρεμβάσεις ο Βασιλιάς Γεώργιος ανακάλεσε την απόφασή του και παρέμεινε κλεισμένος στα ανάκτορα, περιμένοντας με μεγάλη αγωνία την απόφαση του Στρατοδικείου.

Όμως τη νύκτα της παραμονής των εκτελέσεων, 15/28 Νοεμβρίου 1922, ο Λίντλεϊ ετηλεγράφησε στον Άγγλο Υπουργό των Εξωτερικών, Κώρζον, ότι ο Βασιλιάς των Ελλήνων Γεώργιος του απέστειλε τον Αυλάρχη του και του ζήτησε να τον πληροφορήσει εάν η Βρετανική Κυβέρνηση ήταν διατεθειμένη να βοηθήσει στη διάσωση του Βασιλιά σε περίπτωση κατά την οποία διέτρεχε κίνδυνο η ζωή του. Ούτε ο Βασιλιάς ούτε ο ίδιος ο Άγγλος Πρεσβευτής προέβλεπε άμεσο κίνδυνο, αλλά ήταν και αδύνατον να προβλέψει τι μπορούσε να συμβεί στο μέλλον.

Ο Κώρζον απάντησε αμέσως στο τηλεγράφημα και αμέσως έδωσε εντολή να παρασχεθεί άσυλο στον Βασιλιά Γεώργιο και την Βασίλισσα, σε περίπτωση κατά την οποίαν ευρεθούν σε κίνδυνο. Παράλληλα ειδοποίησε και το Ναυαρχείο να διατάξει τον Στόλαρχο Μεσογείου για να στείλει πολεμικό πλοίο σε περίπτωση που υπάρξει κίνδυνος για τον Βασιλιά της Ελλάδας. Για όλα τα ανωτέρω είχε συμφωνήσει ο Βασιλιάς της Αγγλίας και ο Πρωθυπουργός της χώρας Λόυδ Τζωρτζ.

Η στάση του Βασιλιά Γεωργίου Β΄ ήταν ανάλογη με τη στάση του Ελ Βενιζέλου. Και τούτο διότι και οι δύο απέφυγαν να αναμιχθούν στην υπόθεση της δίκης των κατηγορουμένων για διαφορετικούς ο καθένας λόγους. Έτσι ο Βενιζέλος προέβαλε ως δικαιολογία, για να μην αναμιχθεί στα εσωτερικά της χώρας, ο δε Βασιλιάς θέλοντας να τηρήσει την αυστηρή τήρηση του Συντάγματος. Όμως τελείως διαφορετική στάση τήρησαν και οι δύο στην περίπτωση του Βασιλοπαίδου Ανδρέα, όταν και οι δύο εξεδήλωσαν ζωηρό ενδιαφέρον για να διασωθεί.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο το οποίο αναφέρεται στα υπέρ της διασώσεως

του Βασιλιά Γεωργίου, ήταν η διαβεβαίωση του Στρατηγού Θ. Πάγκαλου προς τον Πλωτάρχη Τάλμποτ. Ο Στρατηγός Θ. Πάγκαλος είπε στον Τάλμποτ ότι θα επιδιώξει και ο ίδιος να συναντήσει τον Βασιλιά και να τον διαβεβαιώσει ότι ο ίδιος θα τον υποστηρίξει. Συγκεκριμένα, έδινε την εξήγηση ότι η επανάσταση είχε ανεβάσει στο θρόνο τον Γεώργιο και επιθυμία της ήταν να παραμείνει. Και τούτο διότι ο Βασιλιάς Γεώργιος δεν επενέβαινε στα πολιτικά όπως ο πατέρας του Κωνσταντίνος και αποδεικνύει με την στάση του ότι ήθελε να ακολουθήσει την πολιτική του παππού του Γεωργίου του Α΄.

Έτσι, ο Βασιλιάς Γεώργιος Β΄ παρέμεινε αδρανής, πράγμα το οποίο δεν το συνεχώρησαν ποτέ πολλοί από την αντιβενιζελική παράταξη και πολλοί από τους συγγενείς των έξι εκτελεσθέντων. Μάλιστα, στη Βουλή του 1935, 13 χρόνια μετά την εκτέλεση των έξι, είχαν εκλεγεί Βουλευτές ο γιος του Ν. Στράτου, Ανδρέας, ο γιος του Γ. Μπαλτατζή, Νικόλαος και ο ανεψιός του Ν. Θεοτόκη, Σπυρίδων. Τότε λοιπόν, το 1935, στις 8 Ιουλίου, διεξήχθη στο Ελληνικό Κοινοβούλιο μία δραματική συζήτηση, όπου ανακαινήθη το πολιτειακό ζήτημα. Στη συζήτηση πήραν μέρος και οι απόγονοι των εκτελεσθέντων το 1922. Μάλιστα, ο Ανδρέας Στράτος, μιλώντας σε εκείνη τη συνεδρίαση, μεταξύ άλλων είπε και τα εξής: *«Οι Βασιλείς κρίνονται εις τας δυσκόλους στιγμές* (...) *διότι ουδείς εξ ημών θέλει Βασιλέα διακοσμητικόν».* Στη συνέχεια ο Α. Στράτος κατηγόρησε τον Βασιλιά Γεώργιο Β΄, λέγοντας ότι κατά την εποχή της εκτέλεσης ουδέν έπραξεν. *«Αφήκε τους ανθρώπους εκείνους, οι οποίοι είχαν αποφασίσει να θυσιάσωσι και την ζωήν των διά διατήρησιν του θρόνου τόσον εις αυτόν όσον και εις τον αείμνηστον πατέρα του, αφήκε λέγω, να δολοφονηθώσι άνδρες χωρίς καν να διαμαρτυρηθή, χωρίς καν να πράξη τι υπέρ αυτών, χωρίς καν να παραιτηθή».* Στη συνέχεια της ομιλίας ο Ανδρέας Στράτος απέδωσε τη μη παραίτηση του Βασιλιά εις την ιδέα ότι: «*θυσιάζων τους ανθρώπους εις τους οποίους ώφειλε τον θρόνον του, θα διετήρει τούτον».* Σε άλλο σημείο της ομιλίας του υπογράμμισε ότι οι περιπέτειες της χώρας οφείλονται όχι στη μορφή του πολιτεύματος, αλλά εις τους ανθρώπους οι οποίοι εκπροσωπούν τους θεσμούς. Τέλος, τόνισε ότι παραιτείται του αξιώματος του Βουλευτού, διότι δεν ευρίσκετο, όπως ήθελε, σε επαφή με τον λαό που εκπροσωπούσε στη Βουλή. Την τελευταία αυτή φράση ηκολούθησαν παρατεταμένα χειροκροτήματα από όλες τις πτέρυγες της Βουλής και από τα θεωρεία και όλοι φώναζαν εύγε, εύγε.

Σημαντική όμως ήταν και η ομιλία του Νικολάου Μπαλτατζή, υιού του εκτελεσθέντος Γεωργίου Μπαλτατζή. Ο υιός Μπαλτατζής στην αρχή της ομιλίας του τόνισε ότι είναι προσηλωμένος στο θεσμό της Βασιλείας εξ οικογενειακής παράδοσης, αλλά και ως άτομο και αφού αναφέρθηκε στη στάση του Βασιλιά Γεωργίου Β΄ την περίοδο της εκτέλεσης των έξι, τόνισε τα εξής: «Ο *καθείς εξ ημών δύναται να αισθάνεται πικρίαν τινά, αλλά εύκολον να κατηγορή χωρίς να γνωρίζη τα πράγματα. Είναι αναμφισβήτητο ότι ο Βασιλιάς ήταν αιχμάλωτος της επανάστασης. Είναι αναμφισβήτητο ότι οι Πρέσβεις όλοι έπεισαν τον Βασιλέα ότι πρέπει να παραμείνει εις τον θρόνον του, διότι οι ίδιοι ήσαν πεπεισμένοι ότι το ανοσιούργημα εκείνο δεν θα εξετελείτο».* Και αφού ανέφερε διάφορες άλλες ενέργειες που έγιναν για να σωθούν οι υπόδικοι, κατέληξε: *«Και εάν αισθανόμουν ή αισθάνομαι πικρίαν τινά, την θέτω κατά μέρος, διότι νομίζω ότι το Βασιλικό πολίτευμα είναι το μόνον το οποίον αρμόζει εις τον τόπο μας»* (χειροκροτήματα).

Στη συζήτηση μετείχε και ο Σ. Θεοτόκης, ανεψιός του εκτελεσθέντος Νικολάου Θεοτόκη, ο οποίος μιλώντας σε εκείνη τη συνεδρίαση της Βουλής τόνισε τα εξής: «*Επονέσαμε όλοι για τις τραγικές ημέρας του 1922, αλλά έχω τη γνώμη ότι ο πληρεξούσιος της Αιτωλοακαρνανίας έπρεπε να λησμονήσει οιανδήποτε προσωπική ψυχρότητα και να αντικρύσει το πρόβλημα από εθνικής πλευράς*».

Η παραπομπή και η δίκη του πρίγκιπα Ανδρέα στο Έκτακτο Στρατοδικείο. Οι παρεμβάσεις για τη σωτηρία του και η καταδίκη του σε «υπερορίαν»

Κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Καταστροφής ο πρίγκιπας Ανδρέας είχε εγκατασταθεί στα ανάκτορα του Μον Ρεπό της Κέρκυρας. Στην Κέρκυρα παρέμεινε και μετά την αναχώρηση από την Ελλάδα του Βασιλιά Κωνσταντίνου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στην αρχή της επανάστασης κανένας δεν είχε ενδιαφερθεί και κανένας δεν είχε αναζητήσει τον πρίγκιπα Ανδρέα. Όταν συγκροτήθηκε το Επαναστατικό Δικαστήριο η Ανακριτική Επιτροπή, στην οποίαν Πρόεδρος ήταν ο Στρατηγός Θ. Πάγκαλος, απέστειλε στην Κέρκυρα τον Συνταγματάρχη Χ. Λούφα με ειδικό πολεμικό σκάφος, για να συλλάβει τον πρίγκιπα Ανδρέα και να τον μεταφέρει στην Αθήνα. Έτσι την 12/25 Οκτωβρίου 1922 ο Χ. Λούφας μετέβη στην Κέρκυρα και συνέλαβε τον πρίγκιπα Ανδρέα, τον οποίον μετέφερε με το πολεμικό πλοίο στην Αθήνα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η σύλληψη του πρίγκιπα Ανδρέα προκάλεσε ιδιαίτερο θόρυβο και πολλοί ήταν εκείνοι που διεμαρτυρήθησαν για την αναίτιο σύλληψη του βασιλόπαιδος Ανδρέα. Τότε ο Θ. Πάγκαλος, για να καθησυχάσει την κοινή γνώμη εξέδοκε ανακοίνωση όπου διευκρίνιζε ότι δεν επρόκειτο περί συλλήψεως αλλά απλής ενέργειας του Συνταγματάρχη Λούφα, ο οποίος ήθελε να πάρει από τον πρίγκιπα μία απλή κατάθεση. Στην πορεία όμως ο Συνταγματάρχης έκρινε σκόπιμο να τον μεταφέρει στην Αθήνα για την καλύτερη διεξαγωγή της ανακρίσεως. Εκ της ανακρίσεως όμως προέκυψαν επιβαρυντικά στοιχεία και δι' αυτό διετάχθη αρχικώς η φυλάκισή του και εν συνεχεία η απομόνωσή του. Βέβαια, όλα τα ανωτέρω ήταν προφάσεις για να δικαιολογήσουν την κράτηση και την απομόνωσή του. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι δεν επέτρεπαν σε κανέναν να επικοινωνήσει μαζί του. Μάλιστα δεν επέτρεψαν ούτε και στον αδελφό του πρίγκιπα Χριστόφορο, ο οποίος είχε ανησυχήσει με την έναρξη της επαναστάσεως και πήγε στην Κέρκυρα για να συναντήσει τον αδελφό του Ανδρέα. Εκεί, στην Κέρκυρα, πληροφορήθηκε ότι ο αδελφός του είχε συλληφθεί και ευρίσκετο κρατούμενος στην Αθήνα. Τότε ήλθε στην Αθήνα, όπου επληροφορήθη την πραγματική κράτηση και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εκρατείτο ο αδελφός του Ανδρέας. Όμως η ανησυχία του πρίγκιπα Χριστόφορου κορυφώθηκε όταν έλαβε μυστική επιστολή από τον αδελφό του Ανδρέα, όπου μεταξύ άλλων ανέφερε και μία στιχομυθία που είχε με τον Στρατηγό Θ. Πάγκαλο. Στη στιχομυθία αυτή, μεταξύ των άλλων, ο πρίγκιπας Ανδρέας ανέφερε ότι ο Θ. Πάγκαλος εζήτησε να μάθει πόσα παιδιά έχει. Ο πρίγκιπας Ανδρέας όταν ανέφερε τον αριθμό των παιδιών τότε ο Πάγκαλος αναστενάζων είπε: «*Τα καημένα, τι κρίμα να μείνουν ορφανά τόσο μικρά*». Από την ανωτέρω στιχομυθία συνάγεται ότι η τύχη του πρίγκιπα Ανδρέα δεν θα ήταν διαφορετική από την τύχη των έξι εκτελεσθέντων. Την από-

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΕΑ
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ — ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ
ΕΜΠΡΟΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: Δ. ΟΙΚ. ΚΑΛΑΠΟΘΑΚΗΣ
ΕΤΟΣ 2ον — ΑΡΙΘΜΟΣ 527 — ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 3 — ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΥΡΙΑΚΗ 26 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1922 — Έκαστον φύλλον λεπτά 50

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΑΛΑΓΜΑΤΟΣ
ΥΠΟΤΙΜΗΣΙΣ Ή ΠΑΓΙΩΣΙΣ ΤΙΜΗΣ;

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΟΣΤΟΥΜΙ

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ
ΑΙ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ - Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΔΟΣ
ΚΑΤΕΔΙΚΑΣΘΗ ΕΙΣ ΥΠΕΡΟΡΙΑΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΝ ΕΚΠΤΩΣΙΝ

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Η δίκη του πρίγκιπα Ανδρέα από την εφ. Εμπρός *(20 Νοεμβρίου 1920) και η καταδίκη του σε «υπερορίαν»*

φαση αυτή των μελών της Επαναστατικής Επιτροπής κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει. Μάλιστα ο ίδιος ο Πρωθυπουργός, Στ. Γονατάς, προτού αναφερθεί στο ρόλο του Τάλμποτ για τη διάσωση του πρίγκιπα Ανδρέα, γράφει μεταξύ άλλων και τα εξής: «*Η προηγηθείσα καταδίκη των άλλων έσωσε τον πρίγκιπα Ανδρέα*».

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο πρίγκιπας Ανδρέας, εκτός των άλλων, είχε κατηγορηθεί δια την πρωτοβουλία την οποίαν είχε αναλάβει στις επιχειρήσεις του Σαγγαρίου την 26 Αυγούστου / 8 Σεπτεμβρίου 1921. Μάλιστα, η Ανακριτική Επιτροπή με επικεφαλής τον Θ. Πάγκαλο είχε εκδώσει παραπεμπτικό βούλευμα και η Επαναστατική Επιτροπή απεφάσισε να παραπέμψει και τον πρίγκιπα Ανδρέα στο Έκτακτο Στρατοδικείο. Στο Έκτακτο Στρατοδικείο Πρόεδρος ήταν ο Υποστράτηγος Ν. Βλαχόπουλος, με Επιτρόπους τον Συνταγματάρχη Καλογήρου Ιωάννη και τον τότε Σύμβουλο της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης Αβραάμ Νικολάου. Ακόμη, συνήγορος υπεράσπισης του πρίγκιπα Ανδρέα ήταν ο δικηγόρος Δ. Δαμασκηνός. Μετά την παραπομπή του στο Έκτακτο Στρατοδικείο προσδιορίσθηκε και η δίκη του πρίγκιπα Ανδρέα για την 19η Νοεμβρίου/2 Δεκεμβρίου 1922, δηλαδή τέσσαρες ημέρες μετά την καταδίκη και την εκτέλεση των έξι.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι εάν η παρέμβαση του Βασιλιά και των παραγόντων των ξένων δυνάμεων δεν μπόρεσαν να σώσουν τους έξι, οι ίδιοι παράγοντες έπαιξαν σημαντικό ρόλο δια τη σωτηρία πολλών άλλων, οι οποίοι ήσαν υποψήφιοι να παραπεμφθούν σε Στρατοδικεία και να καταδικασθούν. Μεταξύ αυτών, εκτός από τον πρίγκιπα Ανδρέα, υποψήφιοι να παραπεμφθούν σε δίκες ήταν οι Στρατηγοί Δούσμανης και Παπούλας, ο τέως Πρωθυπουργός Καλογερόπουλος και πολλοί άλλοι, οι οποίοι είχαν χαρακτηρισθεί ως υπαίτιοι διά διάφορες πράξεις ή παραλήψεις. Όμως τα πράγματα μετά την εκτέλεση των έξι είχαν αλλάξει και το μένος που είχε καλλιεργήσει η Επανάσταση και κυρίως ο Πάγκαλος είχαν εκτονωθεί. Και τούτο διότι μετά την εκτέλεση των έξι ο Ελ. Βενιζέλος είχε παρέμβει δυναμικά για να σταματήσουν οι εκτελέσεις, ενώ ο Τάλμποτ επενέβη αποφασιστικά να μην καταδικασθεί ο πρίγκιπας Ανδρέας.

Εκτός από τις ανωτέρω παρεμβάσεις εκείνη την περίοδο επρόκειτο να πραγματοποιηθεί η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάνης, πράγμα το οποίο επηρέασε την Επαναστατική Επιτροπή θετικά, για να μην διευρυνθεί το χάσμα μεταξύ Ελλάδας και συμμάχων. Όλα αυτά τα γεγονότα βοήθησαν, ώστε να σταματήσει ο αιμα-

τηρός καθαρμός. Μάλιστα, τότε ο Υπουργός των Εξωτερικών Κ. Ρέντης έστειλε προς τον Ελ. Βενιζέλο το ακόλουθο τηλεγράφημα: «*Απασχολεί Επαναστατική Επιτροπή ζήτημα επιδειχθείσας ανισότητος ως προς την δευτέραν σειράν υπευθύνων οι οποίοι επρόκειτο να εισαχθώσι εις το ειδικό δικαστήριο. Θα αναζητήση προσφορώτερην λύσιν. Στρατιωτικοί παραπεμφθώσι Τακτικόν Στρατοδικείον. Δίκη πρίγκιπος Ανδρέα αρξαμένη σήμερον την πρωίαν τερματίζεται, απόφασις συμφώνως υποδείξεως ημετέρας. Στρατηγός Δούσμανης συνελήφθη, διότι ενώ ευρίσκετο υπό επιτήρησιν ανεχώρησεν άνευ αδείας εις Πάτρας, όπου προήλθεν εις συνεννοήσεις με ύποπτα πρόσωπα. Ενοχή Παπούλα πιστοποιείται εκ της ανακρίσεως, καθίσταται δύσκολος, η άμεσος απαλλαγή του, απομένει μόνον έδαφος προς επίδειξιν επιείκειας*».

Έτσι, μετά την απόφασιν αυτή της Επαναστατικής Επιτροπής, η οποία διεβιβάσθη και στον Ελ. Βενιζέλο η δίκη του πρίγκιπα Ανδρέα επερατώθη αυθημερόν και το δικαστήριο ανεγνώρισε στον κατηγορούμενο το ελαφρυντικό της απειρίας. Επέβαλε δε σε αυτόν την ποινή της καθαίρεσης και την «υπερορίαν». Η ποινή της υπερορίας σήμαινε εξορία έξω της Ελλάδας χωρίς δικαίωμα επιστροφής. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Τάλμποτ έπαιξε σημαντικό ρόλο στη σωτηρία του πρίγκιπα Ανδρέα. Μάλιστα ο τότε Πρωθυπουργός Στ. Γονατάς αφηγείται ότι ο Τάλμποτ υπεσχέθη αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων Ελλάδος Αγγλίας, οι οποίες είχαν διακοπεί μετά την εκτέλεση των έξι. Τούτο όμως πουθενά δεν αναφέρεται παρά μόνον στις αναμνήσεις του Στ. Γονατά. Και τούτο διότι ο Τάλμποτ δεν ήταν διπλωμάτης αλλά Πλωτάρχης ακόλουθος της Βρετανικής Πρεσβείας και είχε την αρμοδιότητα του αξιωματικού πληροφοριών. Βέβαια, για την ιστορία πρέπει να αναφέρουμε, ότι οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και Αγγλίας απεκαταστάθησαν πολύ αργότερα.

Τέλος, πρέπει να αναφέρουμε, ότι αμέσως μετά την έκδοση της απόφασης του Στρατοδικείου, ο πρίγκιπας Ανδρέας μεταφέρθηκε κάτω από αυστηρά μέτρα ασφαλείας στο Φάληρο και επιβιβάσθηκε στο καταδρομικό «Καλυψώ», για να αναχωρήσει αμέσως για το εξωτερικό. Μάλιστα ο Θ. Πάγκαλος δήλωσε στον Βασιλιά Γεώργιο ότι «*εγγυάται με το κεφάλι του πως δεν θα θιγεί ούτε μια τρίχα του πρίγκιπα*». Ο ίδιος δε ο Θ. Πάγκαλος συνόδευσε τον πρίγκιπα Ανδρέα μέχρι το καταδρομικό «Καλυψώ». Στη διαδρομή ο Πάγκαλος καθόταν δίπλα στον πρίγκιπα Ανδρέα ενώ στο πισινό κάθισμα κάθονταν ο Τάλμποτ με το περίστροφο στο χέρι.

Για την ιστορία πρέπει να πούμε ότι ο Πλωτάρχης Τάλμποτ όταν επέστρεψε αργότερα στο Λονδίνο έγινε δεκτός από τον Βασιλιά της Αγγλίας, ο οποίος του απέμεινε τον Ταξιάρχη του Τάγματος της Βικτωρίας, για την πρωτοβουλία του να σωθεί ο πρίγκιπας Ανδρέας.

Μετά από 88 χρόνια ο Άρειος Πάγος θεώρησε πεπλανημένη την απόφαση για την καταδίκη των έξι, αθώωσε τους καταδικασθέντες και κατακερμάτισε το κατηγορητήριο του Έκτακτου Στρατοδικείου

Οι τελευταίες αποφάσεις του Αρείου Πάγου, η υπ' αριθμ. 1533/2009 και η υπ' αριθμ. 1675/2010, αποτελούν ιστορικές αποφάσεις και δικαιώνουν την αποστολή της Ελληνικής Δικαιοσύνης ως ανεξάρτητης και αδιάβλητης Αρχής. Και τούτο

όχι μόνον διότι δικαιώνουν τους έξι άδικα εκτελεσθέντες, αλλά και διότι αποστέλλουν μηνύματα σε πολλούς άλλους φορείς και εξουσίες, με στόχο να πράξουν όλοι το καθήκον τους, διότι αργά ή γρήγορα η Δικαιοσύνη θα παρέμβαινε και θα απέδιδε το δίκαιο σε κείνον που του ανήκε.

Έτσι, στη δίκη των έξι παρενέβη ουσιαστικά και όχι μόνον αθώωσε τους έξι, που άδικα είχαν καταδικασθεί και εκτελεσθεί, αλλά «κατακερμάτισε» και το κατηγορητήριο της εσχάτης προδοσίας με το οποίο είχαν παραπεμφθεί εις το παράνομο Στρατοδικείο οι οκτώ κατηγορούμενοι. Και ήταν παράνομο το Στρατοδικείο, διότι είχε συγκροτηθεί κατά παράβαση του ισχύοντος Συντάγματος. Πέραν τούτου οι κατηγορούμενοι, εκτός των άλλων, είχαν παραπεμφθεί με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας, διότι εκ προθέσεως υπεστήριξαν την εισβολή ξένων στρατευμάτων εις την Ελληνική επικράτεια και παρέδωσαν εις τον εχθρό πόλεις, φρούρια κ.λ.π. Όλες αυτές οι κατηγορίες δεν μπορούσαν να ευσταθήσουν σε κανένα Δικαστήριο και γι' αυτό οι δύο αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου της χώρας μας ήσαν θετικές και απένειμαν πραγματική Δικαιοσύνη, έστω και μετά την πάροδο 88 ετών. Πέραν όμως του διατακτικού της απόφασης που αθώωσε τους κατηγορουμένους και ακύρωσε την παράνομη απόφαση του Στρατοδικείου, μεγάλη σημασία έχει το σκεπτικό και των δύο αποφάσεων, καθώς και η εισήγηση του Αντιεισαγγελέα του Αρείου Πάγου, κ. Ν. Τσάγγα. Τα τρία αυτά κείμενα αποδεικνύουν το βάθος της μελέτης και την αντικειμενική κριτική σε κάθε σημείο και αποτελούν Νομικά και Ιστορικά μνημεία, τα οποία αξίζει να μελετήσει κάθε. πολίτης που ασχολείται με την ιστορία ή τη νομική επιστήμη. Πιστεύω ακράδαντα, ότι η Δικαιοσύνη έπραξε στο ακέραιο το καθήκον της και διά των αποφάσεων αυτών έστειλε ένα σαφές μήνυμα προς την πολιτική ηγεσία του τόπου και το Κοινοβούλιο, με στόχο την υποχρέωση του πολιτικού κόσμου να αποκαταστήσει την τιμή εκείνων που άδικα καταδικάστηκαν από ένα παράνομο Στρατοδικείο, το οποίο συγκροτήθηκε από Στρατοδίκες που είχαν πάρει εντολή από την Επαναστατική Κυβέρνηση να καταδικάσουν σε θάνατο τους πέντε πολιτικούς ηγέτες και τον Αρχιστράτηγο Χατζανέστη.

Πέραν όμως από τις αποφάσεις του Αρείου Πάγου, πρόκληση για τον πολιτικό κόσμο και το Ελληνικό Κοινοβούλιο, με στόχο την αποκατάσταση των πολιτικών ηγετών, οι οποίοι καταδικάσθηκαν από παράνομο Στρατοδικείο και από εγκάθετους Στρατοδίκες, αποτελούν και οι δηλώσεις που έχουν γίνει από πολιτικούς αντιπάλους των εκτελεσθέντων και από άτομα τα οποία μετείχαν στη λήψη της απόφασης του Στρατοδικείου για την εκτέλεση των έξι. Έτσι, πρώτος που αναφέρθηκε στο θέμα της πολιτικής αποκατάστασης των έξι ήταν ο τ. πρωθυπουργός Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, ο οποίος μιλώντας στη Βουλή την 24η Μαρτίου 1924 ζήτησε από τον τότε Πρωθυπουργό Αλ. Παπαναστασίου «να *προχωρήσει η Βουλή στην αναθεώρηση της δίκης των έξι*». Βέβαια, το θέμα δεν ήλθε προς συζήτηση την περίοδο εκείνη, διότι μεσολάβησαν άλλα γεγονότα. Εκτός όμως του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου και άλλοι πολιτικοί ηγέτες έχουν κάνει δηλώσεις που δείχνουν τη διάθεση για ηθική και πολιτική αποκατάσταση των αδίκως εκτελεσθέντων πολιτικών ηγετών. Με πρώτο βέβαια τον Ελ. Βενιζέλο, ο οποίος κατ' επανάληψη είχε δηλώσει ότι τόσον ο Δημ. Γούναρης αλλά και οι άλλοι ηγέτες, οι οποίοι εξετελέσθησαν το 1922, δεν υπήρξαν ποτέ προδότες και ποτέ δεν ήθελαν την Μικρασιατική Καταστροφή. Συγκεκριμένα, σε επιστολή που έστειλε την 3η Φεβρουάριου 1929 ο Ελ. Βενιζέλος προς τον Πα-

ναγή Τσαλδάρη, Αρχηγό του Λαϊκού Κόμματος, μεταξύ άλλων έγγραφε τα εξής: «*Δύναμαι να σας βεβαιώσω με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο, ότι ουδείς των πολιτικών Αρχηγών της Δημοκρατικής παράταξης, θεωρεί ότι οι ηγέται της πολιτικής, ήτις ηκολουθήθη μετά το 1920, διέπραξε προδοσίαν κατά της πατρίδος ή εν γνώσει οδήγησαν τον τόπο εις την Μικρασιατική Καταστροφή*». Σε άλλη περίπτωση, ο ίδιος πολιτικός ηγέτης από τη θέση του Πρωθυπουργού, μιλώντας στη Βουλή την 31η Μαρτίου 1929 είπε τα εξής: «*Δύναμαι να σας βεβαιώσω ότι ουδείς εξ ημών πιστεύει ότι οι τυφεκισθέντες υπήρξαν προδόται της πατρίδος... Υπό ομαλάς συνθήκας, θα απεκλείετο και να το σκεφθεί κανείς ότι το σφάλμα των εκείνο θα ήτο δυνατόν να τιμωρηθεί διά της τρομερός ποινής του θανάτου*».

Εκτός όμως από τις ομολογίες Ελ. Βενιζέλου για τα εγκληματικά λάθη της καταδίκης και της άδικης εκτέλεσης των έξι, ήλθε η σειρά και των πρωταιτίων της απόφασης για την εκτέλεση των έξι. Και αναφέρομαι στον Θεόδωρο Πάγκαλο, ο οποίος συνέταξε το κατηγορητήριο ως Πρόεδρος της Ανακριτικής Επιτροπής, καθώς και στον Νικόλαο Πλαστήρα, ο οποίος ήταν Πρόεδρος της Επαναστατικής Επιτροπής και ο οποίος κατηύθυνε τη διαδικασία μέχρι το εκτελεστικό απόσπασμα. Συγκεκριμένα, ο Θ. Πάγκαλος σε συνέντευξή του τον Ιανουάριο του 1949 παραδέχθηκε ότι *«οι καταδικασθέντες δεν διέπραξαν συνειδητήν προδοσίαν, ως κατηγορήθησαν, αλλά υπήρξαν μοιραία και αναγκαία θύματα εις τον βωμό της πατρίδος κατά τας κρίσιμας εκείνας στιγμάς»* (βλ. Γρ. Δαφνή, *η Ελλάς μεταξύ των δύο πολέμων*, τόμ. Α΄, σελ. 16).

Ο ίδιος δε ο Θ. Πάγκαλος στα απομνημονεύματά του (σελ. 367) γράφει τα εξής: «*Πρέπει να μάθει ο Ελληνικός λαός ότι για το Ολοκαύτωμα της Σμύρνης και το αίσχος του 1922, ότι δεν έπταισαν εκείνοι οι οποίοι επόθουν και απέβλεπαν εις το μεγαλείο και τη δόξαν της πατρίδος, αλλά εκείνοι οι οποίοι εργάσθησαν προς τη δημιουργίαν του ολέθριου διχασμού*».

Βέβαια, τα σκάγια για τον εθνικό διχασμό παίρνουν και τον Ελ. Βενιζέλο, ο οποίος στη Βουλή την 17 Δεκεμβρίου 1929 είπε τα εξής: «*Εγώ υπήρξα αίτιος, διότι εδιχάσθη ο Ελληνικός λαός... Εγώ καλώς ή κακώς είμαι εκείνος που προκάλεσε τον διχασμό. Και πρέπει να γνωρίζετε ότι και τώρα που είμαι στην Ελλάδα και όταν έλειπα μακράν αυτής, εκείνο το οποίον με απασχόλησε και με απασχολεί και αποτελεί... πόθον μου είναι να ιδώ, ότι αυτό το χάσμα εγεφυρώθη και η διαίρεσις την οποίαν η πολιτική μου προκάλεσεν διά πολλούς λόγους, τους οποίους θα εκτιμήσει η ιστορία, εξηλείφθη*».

Τέλος και ο Νικόλαος Πλαστήρας, ο Αρχηγός της Επανάστασης 1922, ο οποίος κατηύθυνε το Στρατοδικείο και έδινε εντολές για την καταδίκη και την εκτέλεση των έξι, σε κάποια φάση της ζωής του είπε τα εξής: «*Το πλανάσθαι ανθρώπινον, αλλά το ομολογείν την πλάνην είναι ανώτερος πολιτισμός και ευμενέστερος ανδρισμός. Ένας λαός ούτω μόνον σκεπτόμενος αποτρέπει τας εκ της πλάνης συμφοράς και ευημερεί*».

Μετά από όλα τα ανωτέρω και τις συγκλονιστικές αποφάσεις του Αρείου Πάγου, πιστεύω ότι ήλθε η σειρά του Ελληνικού Κοινοβουλίου να αποκαταστήσει στη συνείδηση ολοκλήρου του Ελληνικού λαού την τιμή των αδίκως εκτελεσθέντων, πέντε μεγάλων πολιτικών ανδρών και του Αρχιστράτηγου Χατζανέστη.

Πρέπει προς αυτή την κατεύθυνση να κινηθούν ο Πρόεδρος της Βουλής και

οι Αρχηγοί όλων των κομμάτων. Είναι νομίζω χρέος τιμής οι Βουλευτές του Ελληνικού Κοινοβουλίου να αρθούν στο ύψος των περιστάσεων και να πράξουν το καθήκον τους έναντι των αδίκως εκτελεσθέντων παλαιών εν τη Βουλή συναδέλφων των. Η Ελληνική Δικαιοσύνη επιτέλεσε το καθήκον της, μένει να δούμε αν ο πολιτικός κόσμος θα αρθεί στο ύψος των περιστάσεων να εκτελέσει το μεγάλο καθήκον για την αποκατάσταση και της τιμής των έξι που υπήρξαν θύματα άλλων συγκυριών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 7
Εισαγωγή 9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Οι συνέπειες του άτυχου πολέμου του 1897 15
Οι ανησυχίες του Ελληνικού λαού και οι αδυναμίες των πολιτικών ηγετών για το μεγάλο άλμα στις αρχές του 20ού αιώνα 18
Τα προβλήματα που αντιμετώπισε η Ελληνική Πολιτεία στις αρχές του 20ού αιώνα 21
Ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ 24
Τα Ευαγγελικά και οι παραιτήσεις του Πρωθυπουργού και του Αρχιεπισκόπου Αθηνών 28
Οι εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902, τα «Σανιδικά» και η Κυβέρνηση του Θεοδ. Δηλιγιάννη 31
Οι αλλεπάλληλες Πρωθυπουργικές αλλαγές μετά τις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902 35
Οι εκλογές της 20ής Φεβρουάριου 1905 και η δολοφονία του Πρωθυπουργού Θ. Δηλιγιάννη. Νέος Πρωθυπουργός ο Δημ. Ράλλης 38
Οι Βουλευτικές εκλογές της 26ης Μαρτίου 1906 και ο νέος Πρωθυπουργός Γ. Θεοτόκης 42
Η ομάδα των «Ιαπώνων» και ο πρωταγωνιστικός ρόλος του Δημ. Γούναρη 46
Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος του 1909 και η επιλογή ως Αρχηγού του Ν. Ζορμπά 50
Η επανάσταση στο Γουδί το 1909, η πολιτική αστάθεια και το άνοιγμα του δρόμου για την έλευση του Ελ. Βενιζέλου 54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η εξέγερση των Αγροτών του Κιλελέρ 59
Οι εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910 και η πρώτη Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο 63
Η νέα Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου και οι μεγάλοι προβληματισμοί 67
Οι εκλογές της 28ης Νοεμβρίου 1910 και η Β΄ Διπλή Αναθεωρητική Βουλή 70
Η αναθεώρηση του Συντάγματος του 1864 και η ψήφιση του νέου Συντάγματος του 1911 74
Το γλωσσικό ζήτημα στο Σύνταγμα του 1911 77
Οι Βουλευτικές Εκλογές του 1912 και η νέα μεγάλη νίκη του Ελ. Βενιζέλου 81
Το μεταρρυθμιστικό έργο του Ελευθερίου Βενιζέλου και τα ληφθέντα νέα μέτρα 84
Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος και οι πρώτες μεγάλες νίκες των Ελλήνων 88
Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και άλλων περιοχών της Μακεδονίας. Η ταυτόχρονη άφιξη του Βουλγαρικού στρατού 91
Η Συνθήκη Ειρήνης (17.5.1913) για τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο 95

Η δολοφονία του Βασιλιά Γεωργίου του Α΄ 97
Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄ 99
Ο δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος και η Συνθήκη του Βουκουρεστίου 104
Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων και των νησιών του Αιγαίου πελάγους 107

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Η έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου και η θέση της Ελλάδας 113
Η αντιπαλότητα βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ - Ελ. Βενιζέλου
και η παραίτηση του Πρωθυπουργού. Νέος Πρωθυπουργός
ο Δημήτριος Γούναρης 116
Η αρχή του Εθνικού Διχασμού και οι εκλογές της 31ης Μαΐου 1915 120
Η νέα παραίτηση της Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου
και οι νέες εκλογές της 6.12.1915 123
Οι αλλεπάλληλες κυβερνητικές αλλαγές του 1916
και οι χρησιμοποιηθέντες Πρωθυπουργοί 127
Η επίσημη έναρξη του εθνικού Διχασμού και τα ολέθρια αποτελέσματά του 130
Οι νέες κυβερνητικές αλλαγές του 1916 και η δημιουργία του
κράτους της Θεσσαλονίκης 134
Τα «Νοεμβριανά» και το «Ανάθεμα» κατά του Ελευθέριου Βενιζέλου 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Αλέξανδρος Α΄: ο νέος Βασιλιάς των Ελλήνων 143
Η νέα Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου και η αντιδημοκρατική
διακυβέρνηση των Φιλελευθέρων 145
Η Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία το 1917 και ο ρόλος του Λένιν 148
Η συνέχιση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η απελευθέρωση της Ανατολικής
Μακεδονίας και το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου 153
Ο «πόλεμος» των Συνθηκών. Οι συνθήκες Βερσαλλιών,
Αγίου Γερμανού, Νεϊγύ και Σεβρών 156
Τα πέντε μεγάλα πολιτικά γεγονότα που προηγήθηκαν
των εκλογών της 1ης Νοεμβρίου 1920 160
Η πορεία προς τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 και η
αναγνώριση των ευθυνών του Ελευθερίου Βενιζέλου 165
Οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 και η συντριπτική ήττα του Ελ. Βενιζέλου 169

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Η πολιτική κατάσταση μετά την παραίτηση και την αναχώρηση για το εξωτερικό
του Ελ. Βενιζέλου. Η νέα Κυβέρνηση του Δημ. Ράλλη, το Δημοψήφισμα
και η επάνοδος του Βασιλιά Κωνσταντίνου 173
Η νέα Διάσκεψη του Λονδίνου 8.2.1921. Η παραίτηση του
Δημ. Ράλλη και ο νέος Πρωθυπουργός Ν. Καλογερόπουλος 176
Η Γ΄ Συντακτική Συνέλευση 180
Η ατυχής Ελληνική επίθεση του Μαρτίου του 1921
και ο νέος Πρωθυπουργός Δημ. Γούναρης 183
Η νέα Κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη και η διακοίνωση των Ευρωπαίων
Υπουργών Εξωτερικών προς την Ελλάδα και την Τουρκία 187

Το οικονομικό πρόβλημα της Ελλάδας και η διχοτόμηση του χαρτονομίσματος 191
Οι αλλεπάλληλες κυβερνητικές αλλαγές του 1922
και οι ορκισθέντες νέοι Πρωθυπουργοί 194
Η παραίτηση του Πρωθυπουργού Π. Πρωτοπαπαδάκη και η
ορκωμοσία του Ν. Τριανταφυλάκου. Οι απόψεις για
ενέργειες και λάθη του Βασιλιά Κωνσταντίνου 197
Η υποχώρηση και η αποχώρηση των Ελλήνων από τη Σμύρνη και
τη Μικρά Ασία. Ο επίλογος της Μικρασιατικής Εκστρατείας 200
Ο απολογισμός της Μικρασιατικής καταστροφής και οι μεγάλες
περιπέτειες των Ελλήνων προσφύγων. Οι ευθύνες της
Κυβέρνησης και η αποδοκιμασία του Στεργιάδη 203

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

Η προπαρασκευή της επανάστασης του 1922 με πρωτεργάτες τον
Στ. Γονατά και τον Ν. Πλαστήρα. Η εναλλαγή στην αρχηγία
της επανάστασης μεταξύ Στ. Γονατά και Ν. Πλαστήρα 207
Αρχηγός της επανάστασης ο Συνταγματάρχης Ν. Πλαστήρας. Η κίνηση
του στρατού προς την Αττική με πλοία του στόλου. Ψύχραιμη
αντιμετώπιση της κατάστασης από Βασιλιά και Πρωθυπουργό 210
Οι συνεννοήσεις του Βασιλιά και του Πρωθυπουργού με την
Επαναστατική Επιτροπή. Η παραίτηση του Κωνσταντίνου
και του Πρωθυπουργού. Νέος Βασιλιάς ο Γεώργιος Β΄ 214
Η παρεμβολή του Θ. Πάγκαλου στο επαναστατικό κίνημα και οι αντιδράσεις
της Τριανδρίας. Το Διάγγελμα και οι πρώτες αποφάσεις της
Επαναστατικής Επιτροπής. Νέος Πρωθυπουργός ο Σ. Κροκιδάς 217
Οι πρώτες επικοινωνιακές επαφές της Επαναστατικής Επιτροπής
και η αλλαγή στάσης της έναντι των υπευθύνων
της Μικρασιατικής Καταστροφής 220
Οι προτεραιότητες της Επαναστατικής Επιτροπής και ο
σχηματισμός της Κυβερνήσεως Σωτηρίου Κροκιδά 223
Τα προκαταρκτικά της μεγάλης δίκης και η ακολουθηθείσα πορεία
της ανακρίσεως και των άλλων διαδικασιών μέχρι την έναρξη της δίκης 225
Οι παρεμβάσεις των Άγγλων στη δίκη των έξι και η σκληρή απάντηση
του Ν. Πλαστήρα. Η απόφαση παραίτησης του Βασιλιά Γεωργίου Β΄
και η τελική πορεία της δίκης στο Στρατοδικείο 228
Η απολογία του Δημητρίου Γούναρη στη δίκη των έξι 231
Οι απολογίες των υπολοίπων κατηγορουμένων της πολύκροτης
δίκης των έξι, για τη Μικρασιατική καταστροφή 235
Η ολονύκτια δραματική συνεδρίαση του Στρατοδικείου και η καταδίκη
σε θάνατο των έξι υπευθύνων της Μικρασιατικής καταστροφής 238
Οι παρεμβάσεις των Αγγλων για σωτηρία των υποδίκων και η
παραίτηση της Κυβερνήσεως Σ. Κροκιδά. Η νέα Στρατιωτική
Κυβέρνηση Στ. Γόνατά και η ανάληψη της αρχηγίας της
επανάστασης από τον Ν. Πλαστήρα 243
Η αγωνιώδης προσπάθεια για την άμεση εκτέλεση των έξι δικασθέντων
και τα δημιουργηθέντα προβλήματα. Οι τύψεις του Πλαστήρα, η προδομένη
άφιξη του Τάλμποτ και το καθηστερημένο τηλεγράφημα Βενιζέλου 246

Η εκτέλεση των έξι στο Γουδί. Τί προηγήθηκε και τί ακολούθησε την εκτέλεση 250
Θα μπορούσε ο Ελ. Βενιζέλος να αποτρέψει
την καταδίκη και την εκτέλεση των έξι; 253
Η στάση, οι κατηγορίες και οι ενέργειες του Βασιλιά Γεωργίου Β΄
στη δίκη και την εκτέλεση των έξι 256
Η παραπομπή και η δίκη του πρίγκιπα Ανδρέα στο Έκτακτο
Στρατοδικείο. Οι παρεμβάσεις για τη σωτηρία του
και η καταδίκη του σε «υπερορίαν» 259
Μετά από 88 χρόνια ο Άρειος Πάγος θεώρησε πεπλανημένη την απόφαση
για την καταδίκη των έξι, αθώωσε τους καταδικασθέντες και
κατακερμάτισε το κατηγορητήριο του Έκτακτου Στρατοδικείου 261

Πίνακας Περιεχομένων 265
Ευρετήρια 269

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΡΩΝ*

Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος 9, 84, 88, 95, 96, 104, 107, 117, 148
Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος 9, 10, 101, 103, 113, 115, 120, 131, 144, 145, 153, 156, 158, 159, 161, 180
Αβέρωφ, Γεώργιος (1858-1930) 75
Αβέρωφ, θωρηκτό 111
Αβέρωφ, φυλακές 175, 176, 217, 226, 227, 232, 233, 242, 246, 247, 253
Αβραάμ, Νικόλαος (1888-1954) 260
Αγαπητός, Σπήλιος 73, 84
Αγγελακόπουλος, Αγ. 127
Αγγελόπουλος, Άγγελος (1863-1944) 127, 172
Αγγλία (και Άγγλοι) 10, 25, 31, 36, 102, 103, 113, 114, 123, 125, 127, 128, 131-134, 138, 143, 155, 159, 162, 177, 188, 190, 191, 220, 225, 228, 229, 237, 243-246, 249, 257, 261, 264· Κοινοβούλιο 125· Στρατός 154
Αγία Πετρούπολη 10, 26, 149, 150-153
Αγίας Φωτεινής, εκκλησία (Σμύρνη) 206
Άγιο Όρος 107, 110
Άγιοι Σαράντα (Αλβανία) 108
Άγιος Ευστράτιος 110
Άγιος Ιωάννης (σημ. Βελισσάριος), χωριό 109
Αγίου Ιακώβου, ανάκτορο 178
Άγκυρα 103, 180
αγρότες 59-63, 87, 151
Αγροτικό Συνέδριο 61
Αγροτικοί Θεσσαλίας, Κόμμα 66
Αγροτικοί Σύλλογοι 60
Αδριανούπολη 95, 107, 171, 188
Αδριατική Θάλασσα 95, 97, 108
Αθανασιάδης-Νόβας, Γεώργιος (1893-1987) 236
Αθήνα (και Αθηναίοι) 10, 12, 13, 15, 17, 24-26, 28, 33, 34, 40, 42, 45, 53, 55-57, 61, 70-72, 78, 97-99, 103, 123, 127, 131-134, 138-140, 142, 143, 146, 147, 163-165, 167, 169, 173, 176, 177, 180, 200, 205, 207-213, 215-219, 222, 223, 225, 240, 241, 243-245, 249, 252, 253, 259· Α΄ Νεκροταφείο 13, 252, 253· Φρουραρχείο 218, 219· Φρούραρχος 217
Άθως, χερσόνησος 96
Αι Αθήναι, εφημ. 44, 118
Αιγαίο Πέλαγος 9, 27, 96, 102, 104, 107, 109-111, 115, 127, 159, 161, 218· Βόρειο 110· νησιά 9, 96, 104, 107, 109, 115
Αιγιαλείας, επαρχία 45, 47
Αίγινα 217· φυλακές 217
Αίμου, χερσόνησος 116
Αίνου-Μήδειας, συνοριακή γραμμή 96, 107
Άιρον Ντιούκ, αγγλικό θωρηκτό 206
Αιτωλίας, επαρχία 82
Αιτωλοακαρνανίας, επαρχία 259
Ακαρνανίας, επαρχία 82
Ακρόπολη 28, 29, 34, 37, 44, 46, 94, 118
Αλβανία 95-97, 107, 109, 129, 134
Αλεξάνδρεια 19, 164
Αλεξανδρής, Απόστολος (1879-1961) 47, 48, 68, 244, 245
Αλέξανδρος Α΄ (1893-1920), βασιλιάς 10, 11, 103, 133, 134, 143-145, 160, 164, 165, 169, 170
Αλεξανδρούπολη 104, 107, 144
Αλσατία 113, 114, 157
Αλφρέδος (1844-1900), δούκας του Εδιμβούργου 25
Αμβρακικός Κόλπος 107
Αμερική 221, 286· βλ. και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Αμπελόκηποι 164

* Τα πολιτικά πρόσωπα, όπου ήταν δυνατόν, έχουν τεκμηριωθεί με ημερομηνίες γέννησης και θανάτου. Στα μη πολιτικά πρόσωπα σημειώνεται η επαγγελματική ή άλλη ιδιότητά τους (σημ. επιμ.)

Αμφιτρίτη, θαλαμηγός 99
Ανάθεμα 10, 102, 115, 139, 141-143, 146
Ανάκτορα 15, 23, 33, 36, 38, 51-53, 67, 70, 99, 102, 117, 143, 152, 174, 213, 229, 257, 259· Τατόι 27, 144, 164, 174· Μον Ρεπό 259
Ανδρέας (1882-1944), πρίγκιπας 259-261
Άνδρος 209
Αντάντ 9, 10, 101-103, 113, 116, 120-123, 125, 127, 129, 130, 140, 141, 144, 153, 156, 176, 209· Πρεσβευτές 125, 130, 140
Αντιβασιλικοί 121, 130, 199, 231· βλ. και Βενιζελικοί
Αντιβενιζελικοί 10, 121, 127, 130, 140, 142, 163, 176, 217, 218, 231, 245, 253· βλ. και Βασιλικοί
Αντύπας, Μαρίνος (1872-1907), νομικός 60, 61, 63
Αντωνόπουλος, Βασίλειος 73, 122
Ανώτατο Συμβούλιο Εργασίας 87
Αξιός, ποταμός 91, 95, 154, 155
Αξιωματικοί 23, 50-54, 57, 80, 92, 109, 131, 138, 147, 210, 222, 250
Αραβαντινός, Παναγιώτης (1882-1932) 75
Αραβία 159
Αργολίδας, επαρχία 82
Αργυρόκαστρο (Αλβανία) 109
Αργυρόπουλος, Γεώργιος (1869-;) 122, 138
Αργυρόπουλος, Περικλής (1881-1966) 129
Αργυρός, Αθανάσιος (1859-1945) 187, 195
Άρειος Πάγος 14, 33-35, 227, 231, 261, 262
Αριδαία 104
Αρκαδίας, επαρχία 60
Αρμενία 159
Άρτα 82, 107, 108
Αρχή της Δεδηλωμένης 26
Ασημακοπούλου, κλινική 231, 237, 241
Ασία 11, 12, 103, 116, 121, 161, 175, 182, 191, 193, 197, 200, 203, 207, 210, 214, 220, 229, 234, 235, 237
Ασκληπιού, οδός 13, 231, 237, 241
Αστυνομία 10, 24, 28, 146, 217, 218, 242, 246, 250
Αττική 12, 20, 34, 39, 82, 210-212, 214
Αττικοβοιωτίας, επαρχία 46, 64, 66, 69, 78, 171
Αυστρία (και Αυστριακοί) 106, 109, 113-115, 120, 123, 156, 158
Αυστροουγγαρία 37, 101, 103, 104, 113, 114, 158
Αφιόν Καραχισάρ (Τουρκία) 184, 202, 204
Αχαΐας, επαρχία 32, 35, 45, 47, 82, 84
Αχαϊοήλιδας, επαρχία 67, 73, 74, 84, 122, 127, 172
Αχινού, λίμνη 105
Αχμέτ Τεφίκ πασάς, Μέγας Βεζίρης 178

Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος 101, 107
Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 8, 158
Βακάλογλου, Δ., αστυνομικός διευθυντής 52
Βακαλόπουλος, Δημήτριος 65
Βάλβης, Ζηνόβιος (1800-1886) 250
Βαλκάνια 21, 88, 89, 96, 100, 101, 104, 107, 113, 115, 123, 124
Βαλλώνοι 157
Βαλτική Θάλασσα 157
Βαμβακόπουλος, Η., ταγματάρχης 226
Βαρούζης, Λεωνίδας, υπ. βουλευτής 122
Βασιλείου, Φίλιππος 220, 224
Βασιλέως Γεωργίου, οδός 97
Βασιλικοί 18, 44, 71, 121, 122, 130, 146, 231
Βασιλίσσης Όλγας, οδός 27, 97
Βασιλίσσης Σοφίας, οδός 164
Βαυαρία 157
Βέλγιο 114, 115, 157
Βελιγράδι 114, 115
Βενιζελικοί 102, 119, 121, 122, 129-132, 139-141, 176, 210, 217, 223, 231
Βενιζέλος, Ελευθέριος 7, 9-13, 19, 27, 46, 50, 54, 56, 59, 60, 63, 64, 66-76, 79-92, 99, 101-103, 106, 107, 108, 116-126, 130-136, 138-142, 144-147, 153, 158-173, 175-177, 189, 193, 211, 212, 217, 223, 224, 245-249, 253-257, 260, 262, 263· Κυβερνήσεις 10, 67, 74, 76, 81, 83-87, 116, 125, 131, 138, 145, 146, 166, 167
Βενιζέλος, Σοφοκλής (1894-1964) 256
Βέρνη 151· Γερμανική Πρεσβεία 151
Βέροια 90
Βερολίνο 100, 128, 145
Βέρροιος, Ιωάννης 73, 84
Βιέννη 145, 158, 223
Βικτωρία (1819-1901), βασίλισσα της Αγγλίας 25
Βλαχόπουλος, Νικόλαος, υποστράτηγος 260
Βλάχος, Ιωάννης, ιατρός 231, 233, 238, 242, 246, 250

Βοζίκης, Χαράλαμπος (1862-1937) 47, 48, 117, 168
Βοιωτίας, επαρχία 82
Βοκοτόπουλος, Δημήτριος (1851-1934) 44, 137
Βοσνία και Ερζεγοβίνη 37
Βόσπορος 159
Βότσης, Νικόλαος, πλοίαρχος 110
Βούλγαρης, Δημήτριος (1802-1877) 24
Βούλγαρης, Κωνσταντίνος, ναύαρχος 227, 245
Βουλγαρία (και Βούλγαροι) 21, 37, 88-92, 94, 95, 97, 98, 101-107, 110, 113, 115, 116, 120, 121, 123, 124, 131, 134, 135, 138, 144, 145, 153-156, 158, 159· Στρατός 91, 93-95, 102, 105, 106, 116, 128, 129, 134, 135, 137, 153-155
Βουλή 4, 10, 11, 16-18, 21, 23, 26, 30-32, 35-47, 49, 50, 53-55, 60, 63-83, 85, 86, 99, 102, 117, 119-121, 124, 126, 145-147, 149, 165-169, 178-180, 182, 186-188, 190, 192, 194-196, 198, 200, 227, 230, 232, 238, 251, 258, 259, 262· Α΄ Αναθεωρητική Βουλή 11, 64-67, 69, 70, 72-76, 78, 85, 86, 180· Β΄ Διπλή Αναθεωρητική 70, 73, 75, 76, 78, 85, 86· Βουλή των «Λαζάρων» 10, 145, 146· Γ΄ Εθνοσυνέλευση 182
Βουρλούμης, Παναγής (1867-1950) 74, 84, 122
Βουτσαράς, Θ. υποπλοίαρχος 227
Βπέριοντ, εφημ. 148
Βρετανία (και Βρετανοί) 113, 115, 121, 123, 133, 135, 154, 157, 159, 162, 189

Γαβριηλίδης, Βλάσης, εκδότης 34, 46, 118
Γαλανός, Μιχαήλ (1868-1948) 81
Γαλικία 115
Γαλλία (και Γάλλοι) 10, 25, 102, 103, 113-115, 121, 123, 127, 128, 131-135, 137-139, 143, 157-159, 162, 165, 176-178, 184, 188, 191, 220, 221· Κυβέρνηση 78, 154· Στόλος 130, 137
Γαννικώστας Ι., πλοίαρχος 226, 238
Γαργαλίδης, Παναγιώτης, στρατηγός 218
Γαρδίκας, Παναγιώτης, συνταγματάρχης 208, 210
Γερμανία (και Γερμανοί) 22, 31, 34, 98, 100, 101, 113-115, 120, 121, 123, 124, 127-129, 131, 133-135, 137, 143, 145, 148, 151, 153, 154, 156-158, 166· Αυτοκρατορία 157· Ηγεσία 115, 154· Στόλος 157· Στρατός 101, 114-116, 128, 135, 154
Γεροκωστόπουλος, Κωνσταντίνος (1865-1921) 35, 42, 45, 67, 84, 122, 127, 172
Γέροντας, Αγησίλαος, πλοίαρχος 244
Γευγελή 93-95
Γεωργιάδης, Γ., εισαγγελέας 227, 292
Γεωργιάδης, Η. 75
Γεώργιος Α΄ (1845-1913), βασιλιάς 9, 12, 13, 15, 16, 18, 23, 24-28, 31-36, 40, 42, 43, 53, 56, 63, 65, 67, 69, 70, 74, 76, 91-93, 97-101, 119, 130, 221, 229, 256, 257, 258
Γεώργιος Β΄ (1890-1947), βασιλιάς 12, 13, 27, 103, 104, 214, 240, 256-258
Γεωργίου ή Κυριάκος Σ. 18
Γιαννιτσά 90, 91, 94, 100
Γιαννόπουλος, Ιωάννης (1895-1972) 172
Γιαννόπουλος, Σπυρίδων 197
Γιουγκοσλαβία 162
Γκαλίτσιν, πρίγκιπας 150
Γκαριμπάλντι Ριτσιόττι (1847-1924), Ιταλός πολιτικός 89
Γκλαβάς, Διονύσιος 67, 73, 122
Γκόπφεν, Γερμανός ναύαρχος 27
Γκότσης, Κωνσταντίνος (1861-1958) 35, 42, 45, 67, 84, 122, 172
Γκόφας, Θεόδωρος (1867-1950) 45
Γκρεν, Εδουάρδος 95, 96
γλωσσικό ζήτημα 77-79, 86
Γονατάς, Στυλιανός (1876-1966) 12, 207-211, 215, 218-222, 225, 243-245, 249, 260, 261· Κυβέρνηση 243
Γόντικας, Κωνσταντίνος (1870-1937) 84, 122
Γουβέλης, Κωνσταντίνος (1868-1934), αρχηγός ΓΕΣ 52
Γούδας, Μιχαήλ (1868-1931) 187, 195, 219, 223, 226, 238, 240, 241, 251
Γουδί 9, 54, 56, 74, 250, 252
Γουλιέλμος Β΄ (1859-1941), Αυτοκράτορας της Γερμανίας 100, 120
Γουναράκης, Νικόλαος (1853-1931) 38, 43
Γούναρης, Δημήτριος 9-13, 20, 27, 32, 35, 42, 44-50, 67, 82, 84, 103, 116-122, 124-128, 146, 167-179, 181-192, 194-196, 198, 199, 217, 219, 223, 225-228, 230-243, 246, 247, 250-252· Κυβερνήσεις 11, 116-119, 186-190, 194

Γραβάνης, Ν., ταγματάρχης 226
Γρεβενά 94
Γρηγοράκος, ταγματάρχης 140
Γρηγοριάδης, Νεόκοσμος, συνταγματάρχης 227, 247, 251
Γρηγοριάδης, Φοίβος, συγγραφέας 253
Γρίμποβο 107
Γύπαρης, Παύλος (1882-1966), στρατιωτικός 164

Δαγκλής, Παναγιώτης (1853-1924) 131, 136, 138, 142, 144, 172, 186, 190
Δαμιανός, Ιωάννης (1861-1920) 130, 137, 138
Δανία 157
Δάντσιγκ 157
Δαρδανέλια 110, 116, 117, 121, 122, 159· Εκστρατεία 121
Δαρκλέζης, Χρήστος 74
Δάφνη 110
Δαφνής, Γρηγόριος (1909-1977), συγγραφέας 253
Δεδεαγάτς 144· βλ. και Αλεξανδρούπολη
Δέλτα Πηνελόπη (1874-1941), συγγραφέας 147, 164
Δεσκάτη 90
Δηλιγιάννης, Θεόδωρος (1824-1905) 9, 16, 17, 19, 20, 21, 31-43, 45-47· Κόμμα 15, 42-44· Κυβερνήση 40
Δημητρακόπουλος, Νικόλαος (1864-1921) 66, 68, 81, 85, 121, 126· Κόμμα 121
Διομήδης, Αλέξανδρος (1875-1950) 12, 75, 85, 220, 224, 225
Δοϊράνη, λίμνη 105, 106, 154, 155
Δόξα, αντιτορπιλικό 106
Δοξιάδης, Απόστολος (1873-1942) 220, 224
Δούσμανης, Βίκτωρ, αρχηγός ΓΕΣ 92, 100, 201, 219, 223
Δραγούμης, Ίων (1878-1920) 163, 164, 168
Δραγούμης, Στέφανος (1842-1923) 39, 46-50, 61, 63-66, 75, 78, 124, 126, 163, 164, 167, 171· Κυβέρνηση 64, 65
Δράκος, Νικόλαος 138
Δράμα 106, 134, 135, 171, 202, 204, 229, 241
Δρίνος, ποταμός 115
Δροβουτσά (Ρουμανία) 107
Δροσόπουλος, Κωνσταντίνος 194
Δρούλιας, Ανδρέας, υπ. βουλευτής 84
Δυναστεία 15, 53, 55, 160, 255
Δυρράχιο (Αλβανία) 95
Δωδεκάνησα 107, 159, 162

Εβραίοι 97
Έβρου, επαρχία 171
Έδεσσα 90
Εθνική Άμυνα 10, 37, 135· Αξιωματικοί 147· Επιτροπή 129· Κίνημα 102· Κυβέρνηση 131, 136, 138, 145
Εθνική Τράπεζα 87
Εθνικό Κόμμα 32-35, 37-43, 45-47, 83, 126, 171
Εθνικός Διχασμός 7, 10, 116, 120, 130, 144
Εθνικοφρόνων, Κόμμα 10, 121, 125-127, 128, 257
εκλογές 5, 7, 9-11, 15, 20, 25, 31-33, 35-40, 42-46, 52, 54, 63-76, 81-85, 102, 103, 116, 119-128, 130, 131, 146, 160, 162-165, 167-171, 173, 180, 186, 189, 195, 199, 209, 222, 230, 234
Ελασσόνα 90
Ελβετία 103, 134, 143, 148, 150, 151, 165, 168
Ελεύθερον Βήμα, εφημ. 199, 217, 223
Ελευθέρων, λιμάνι 105
Ελλάδα (και Έλληνες) 8-13, 15-22, 24-28, 31, 37, 41, 42, 45-47, 50, 51, 53, 55, 56, 59, 60, 63-67, 69-74, 77, 78, 81-84, 88-95, 97, 99, 101-107, 109-111, 113, 115, 116, 119-135, 137-145, 148, 153-155, 158-162, 165-168, 170-180, 182, 183, 185-189, 191-193, 198, 199, 203-205, 207-209, 211, 212, 215-218, 220, 222, 224, 225, 228, 229, 231, 233, 234, 236, 240, 246, 249, 253, 255, 257, 259-261· Στόλος 12, 23, 105, 110, 111, 206· Στρατός 10, 11, 23, 27, 51, 55, 65, 71, 86, 88-95, 100-103, 105-110, 116, 128, 130, 133, 137, 139, 140, 146, 153-156, 159, 176, 178, 179, 183-185, 188, 197, 200-204, 207, 210, 211, 234, 240
Ελληνοσερβική συνθήκη 96, 124
Ελληνοτουρκικός πόλεμος 47
Έλλης, ναυμαχία 110, 111, 206
Εμβέρ Πασάς 96, 115
Εμπειρίκος, Γεώργιος 220, 224, 245
Εμπειρίκος, Λεωνίδας (1872-1947) 145
Εμπρός, εφημ. 119
Εξηντάρης, Γεώργιος (1887-1963) 186
Επαναστατική Επιτροπή 12, 13, 214, 215,

217-226, 233, 243-245, 249, 255, 256, 260, 261, 263
Επίστρατοι 139
Ερμιονίδας, επαρχία 46
Ερυθραίας, χερσόνησος 202
Εσάτ Πασάς 108, 109
Εσκί Σεχίρ (Τουρκία) 184, 185
Εσπερινή, εφημ. 118, 141, 209
ΕΣΣΔ 151
Έσσλιν, Κωνσταντίνος (1844-1920) 166, 167
Ευαγγελικά 9, 20, 21, 28-31, 77-80
Εύβοια 82, 109
Εύξεινος Πόντος 19, 110, 161
Ευρώπη 19, 85, 103, 120, 122, 161, 165, 177, 183, 191, 221, 255
Ευστρατιάδης, Γρ. 168
Ευταξίας, Αθανάσιος (1849-1931) 117, 194, 197

Ζαβιτσιάνος, Κωνσταντίνος (1878-1951) 119
Ζάγκας, Α., υποπλοίαρχος 227
Ζαΐμης, Αλέξανδρος (1855-1936) 9, 10, 17, 21, 31-33, 35, 37, 38, 42, 44, 45, 47, 63, 66, 82, 84, 102, 117, 121, 122, 124, 125, 127, 129, 130, 133-135, 137, 145, 147, 220, 223, 224· Κόμμα 32, 39· Κυβερνήσεις 17, 124, 125, 130
Ζαΐμης, Ασημάκης (1867-1951) 42
Ζαΐμης, Θεόδωρος (1847-1922) 172, 174, 185
Ζαΐμης, Παναγιώτης (1863-1937) 45, 73, 122, 127
Ζαλοκώστας, Ευγένιος (1855-1919) 138
Ζάννας, Αλέξανδρος (1892-1963) 129
Ζηνοβίεφ, Γκριγκόρι (1883-1936), Ρώσος πολιτικός 152
Ζονάρ, Κάρολος (Jonnart, Charles 1857-1927), Γάλλος πολιτικός 133, 134
Ζορμπάς, Νικόλαος (1844-1920) 27, 50-57, 64, 100
Ζουρίδης, Νικόλαος, αξιωματικός 227
Ζυγομαλάς, Αντώνιος (1854-1930) 35
Ζυμβρακάκης, Επαμεινώνδας (Παμίκος), στρατιωτικός 51, 129
Ζωγράφος, Γεώργιος (1863-1920) 117

Ηλείας, επαρχία 60, 82
Ηλιόπουλος, Πελοπίδας 74, 84
Ηλιόπουλος, Τιμολέων (1856-1932) 138
Ηνωμένες Δυνάμεις 113
Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) 113, 158
Ηνωμένη Αντιπολίτευση 11, 168, 171, 173, 175, 188, 189
Ήπειρος 19, 27, 89, 93, 94, 100, 101, 104, 105, 107-109, 126, 137, 159, 195, 237· Βόρεια 104, 107, 109, 126, 137, 237
Ηράκλειο 171

Θάσος 110, 274
Θέμιδος, πλατεία 63
Θεοδωρίδης, Μάρκος (1872-1952) 187, 195
Θεοδώρωφ, Βούλγαρος στρατηγός 92
Θεόκλητος, Αρχιεπίσκοπος Αθηνών 103, 142, 146
Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου 29
Θεοτόκης Ν. 185, 201, 219, 223, 226
Θεοτόκης, Γεώργιος (1844-1916) 9, 20-24, 29-39, 42-47, 49, 50, 53-55, 63, 66, 70, 82, 84, 100, 119, 121, 124, 126, 185, 187, 197, 201, 219, 223, 225-227, 236, 238-241, 251, 252, 258, 259· Κόμμα 9, 35, 39· Κυβερνήσεις 23, 24, 30, 31, 36-39, 44, 47, 50, 53, 54, 100
Θεοτόκης, Νικόλαος (1878-1922) 197, 225, 236, 239-241, 259
Θεοτόκης, Σπυρίδων (1908-1988) 259
Θερμαϊκός κόλπος 129
Θεσσαλία 15, 59-63, 66, 87, 89, 90, 93, 94, 133, 139· Κάμπος 59-61, 63
Θεσσαλονίκη 9, 10, 25-27, 37, 90-102, 104, 105, 107, 110, 116, 122, 123, 125, 128, 129, 132-139, 156, 167, 171, 210· Κράτος 10, 139· Σοσιαλιστές 122
Θησείο 140
Θούας, Γεώργιος (1874-1952) 122, 127
Θράκη 19, 88, 89, 94, 95, 107, 108, 144, 153, 159, 162, 167, 179, 190, 199, 204, 207, 209, 212, 216, 221, 222, 229· Ανατολική 94, 107, 144, 167, 212· Δυτική 144, 159, 167
Θρόνος 10, 12, 25, 26, 34, 40, 86, 89, 94, 98, 99, 101, 103, 130, 133, 134, 143, 147, 169, 170, 180, 200, 214, 216, 234, 256, 257, 258
Θύελλα, αντιτορπιλικό 110

Ιαπωνία 113, 114, 149
Ιαπώνων, ομάδα των 9, 46, 47, 49, 50

Ιάσιο 19
Ιερά Σύνοδος 9, 28, 29, 76, 142
Ικαρία 110
Ίμβρος 110, 162
Ινονού, χωριό (Τουρκία) 185
Ιόνιο Πέλαγος 26, 161
Ιουλιανά 164
Ίσκρα, εφημ. 148
Ισμέτ Πασάς Ινονού (1884-1973) 184, 185
Ίστιπ (Σερβία) 95
Ιταλία (και Ιταλοί) 84, 109, 131-135, 137, 158, 159, 162, 168, 169, 176, 177, 188, 227· Διεκδικήσεις 134· Κυβέρνηση 134, 138
Ιωακείμ Γ΄ (1834-1912), Πατριάρχης 76
Ιωάννινα 9, 100, 107-109, 134, 135, 171· Απελευθέρωση 9, 107, 109
Ιωνία 19, 202, 240

Καβάλα 95, 105, 106, 107, 116, 121, 134, 135, 137, 156
Καβαλίστρας-Αβγκίν, γραμμή (Τουρκία) 184
Κάιζερ 98, 101, 107, 120, 128· βλ. και Γουλιέλμος Β΄
Καιροί, εφημ. 118
Καλαβρύτων, επαρχία 45
Καλαμάς, ποταμός 89
Καλλάρης, Κωνσταντίνος (1858-1940) 130
Καλλιγάς, Πέτρος (1856-1940) 130, 220, 224, 225
Καλλίπολη (Τουρκία) 115, 120, 171
Καλλιφρονάς, Λάμπρος (1853-1950) 38
Καλογεράς, Ιωάννης (1876-1957) 226
Καλογερόπουλος, Νικόλαος (1851-1927) 11, 44, 135, 137, 138, 168, 174, 176-179, 183, 185, 197, 216, 219, 260· Κυβέρνηση 138
Καλογήρου, Ιωάννης συνταγματάρχης 260
Κανακάρης-Ρούφος, Αθανάσιος (1830-1902) 137
Κανακάρης-Ρούφος, Βασίλειος (1880-1960) 127
Κανακάρης-Ρούφος, Λουκάς (1879-1949) 35, 42, 67, 73, 75, 84, 127, 137, 168, 172, 187
Κανάρης, Κωνσταντίνος (1793-1877) 24
Κανάρης, Μ. αντιπλοίαρχος 227, 238
Κανελλόπουλος, Ευθύμιος (1876-1933) 220, 224
Κανελλόπουλος, Κανέλλος, φαρμακοποιός 242
Κανελλοπούλου, Αμαλία, αδελφή Δ. Γούναρη 242
Κανταρές, Βασίλειος, ανακριτής 98, 99
Καπιταλισμός 150
Καποδίστριας, Ιωάννης (1776-1831) 19, 59
Καραμπουρνού, οχυρό 129
Καραπαναγιώτης, Βύρων, λοχαγός 227
Καραπάνος, Αλέξανδρος (1873-1946) 137, 196
Καραπάνος, Κωνσταντίνος (1840-1914) 35, 38, 41, 42
Καρδίτσα 60· Αγροτικός Σύλλογος 61
Καρδίτσης, Γεώργιος, δημοτικός υπάλληλος 18, 47
Καρόλου, Ιουλία, γραμματέας της βασίλισσας Όλγας 28
Καρπάθια Όρη 115
Καρπετόπουλος, Γεώργιος (1864-1929) 194, 195
Καρράς Χρόνης 60
Καρτάλης, Αντώνιος (1866-1923) 185
Καστελόριζο 135, 159, 162
Καστοριά 94
Κατερίνη 139
Κατσαράκης, Α. λοχαγός 227
Κατσιγιαννάκης, Εμμ., αστυνομικός διευθυντής 250
Κατσιμπίρης, Γεώργιος 73, 84
Καύκασος 115
Καφαντάρης, Γεώργιος (1873-1946) 244
Καφετζόπουλος, Ανδρέας 67, 74
Κεμάλ Αττατούρκ (1881-1938) 96, 103, 159, 167, 169, 178, 179, 184, 185, 190, 229
Κεντρικές Δυνάμεις 9, 101, 113, 116, 120, 122, 131, 138, 145, 153, 154
Κερένσκι, Αλέξανδρος (1881-1970), Ρώσος επαναστάτης 151, 152
Κερκίνης (Μπέλες), κορυφογραμμή 107
Κέρκυρα 87, 108, 116, 129, 135, 169, 259
Κεφαλονιά 60
Κηφισιά 164
Κηφισίας, οδός 164, 217
Κιλελέρ 59, 61-63
Κιλκίς 105, 106· Κιλκίς-Λαχανά, μέτωπο 105
Κλεμανσώ, Ζωρζ (1841-1929), Γάλλος πρωθυπουργός 157-159
Κοζάνη 90, 93
Κοινωνία των Εθνών 159, 162, 180, 188

Κοκκαλάς, αστυνομικός διευθυντής Αθηνών 218
κολίγοι 59, 60, 62, 63
Κολουμπάρα 115
Κολωνία 109
Κοντογούρης, Νικόλαος (1878-1913) 67, 73
Κοραής, Αδαμάντιος (1748-1833), λόγιος 79
Κορινθία 82, 224
Κόρινθος 224
Κορνίλωφ, Λαβρ (1870-1918), Ρώσος στρατηγός 152
Κορομηλάς, Λάμπρος (1856-1923) 68, 85
Κορσική 168
Κορυτσά 94, 109
Κουκουβάουνες 217
Κουμουνδούρος, Κωνσταντίνος (1846-1924) 168
Κουνδούρος, Μανούσος (1860-1933) 66
Κουντουριώτης, Παύλος (1855-1935) 110, 111, 126, 131, 136, 138, 142, 145, 169, 170, 173, 174, 175
Κουρουσόπουλος, Β. συνταγματάρχης 208, 210
Κουτούπης, Θαλής (1870-1939) 75
Κρέσνας, στενά 106
Κρεστενίτης, Γεώργιος Λ. (1885-;) 84, 122, 127, 172
Κρήτη (και Κρήτες) 15, 16, 27, 64, 66, 72, 74, 82, 89, 94, 96, 107, 131, 138, 146, 153, 155, 171, 195, 218· Ζήτημα 16, 21, 37, 50, 69· Χωροφυλακή 97
Κρίβολακ (Σερβία) 95
Κροκιδάς, Σωτήριος (1852-1924) 12, 13, 217, 219, 220, 223-225, 243, 244, 246· Κυβέρνηση 12, 13, 224, 225, 243
Κυκλάδες 46, 82· επαρχία 47
Κύπρος 101, 125, 162
Κυριάκης, Γεώργιος 162
Κυριακού, Ιωάννης, επιστάτης 61
Κυψέλη 62
Κωνσταντινίδης, Ι., συνταγματάρχης 37
Κωνσταντίνος Α΄ (1868-1923), βασιλιάς 9-12, 28, 89-93, 99-103, 105, 106, 108, 116, 117, 120-125, 127, 128, 130, 132-135, 137-140, 143, 145-147, 159, 166, 170, 173, 174, 176, 180, 181, 183, 187, 188, 189, 197, 198, 200, 212-214, 216, 217, 220, 221, 223, 234, 236, 259· Αναχώρηση 10, 103, 143, 286· Συμφωνία Κωνσταντίνου-Μπεναζέ 139
Κωνσταντίνος Νικολάγιεβιτς (1827-1892), Μεγάλος Δούκας της Ρωσίας 99
Κωνσταντινούπολη 16, 17, 19, 76, 80, 89, 95, 96, 110, 120, 144, 145, 161, 162, 169, 188, 197, 206, 210, 235
Κώρζον Τάλμποτ, Λόρδος 188, 237, 240, 244, 245, 248, 249, 257
Κωσταγερακάρης, Αντ., χαρτοπαίκτης 39, 40

Λαδόπουλος, Εμμανουήλ (1870-1937) 194, 195
Λαϊκό Κόμμα 11, 169, 171, 189, 255
Λαμία 210
Λαμπράκης, Δημ., εκδότης 12, 199, 217, 218
Λαμπρινόπουλος, Γεώργιος 74, 84, 122, 127
Λάμπρος, Σπυρίδων (1851-1919) 131-133, 138, 139, 141, 166, 167
Λαπαθιώτης, Λ., αξιωματικός 52
Λάρισα 60-63, 71, 82, 210
Λασίθι 171
Λαύριο 209, 214, 215, 217, 218
Λαχανά 105, 106
Λβοφ, Γκεόργκι (1861-1925), πρίγκιπας 151
Λεβαντίνοι 97
Λεβίδης, Νικόλαος (1868-1942) 168, 181
Λέναν, ποταμός 148
Λένιν 10, 148-153· Λενινισμός 150
Λέσβος 110, 171
Λευκός Πύργος 27
Λεωνίδας, Ιωάννης 194, 195, 205
Λήμνος 96, 110, 111· Ναυμαχία 96, 111
Λήμνος, θωρηκτό 209, 212, 214, 218
Λιδωρίκης, Κωνσταντίνος (1872-1941) 130
Λιμπρίτης, Ιωάννης 35
Λίντλεϊ, Φράνσις, Βρετανός πρέσβης 228, 229, 243, 245, 246, 248, 249, 255, 257
Λονδίνο 11, 26, 95, 96, 104, 133, 148, 177-179, 185, 186, 256, 261
Λόυδ Τζωρτζ (1863-1945), Βρετανός πρωθυπουργός 11, 133, 178, 179, 183-185, 188, 257
Λούφας, Χαράλαμπος, αξιωματικός 208, 226, 259
Λυκουρέζος, Κωνσταντίνος (1860-1945) 194, 195
Λυκουρέζος, Τ., υποπλοίαρχος 205
Λυών 162, 163

Λω, Εδουάρδος (1846-1908), οικονομολόγος 17
Λωρραίνη 113, 114, 157

Μαβίλης, Λορένζος, ποιητής 78
Μαγνησίας, επαρχία 75
Μάγχη, ακτές 115
Μαζαράκης, Κωνσταντίνος, στρατηγός 218
Μαζουριανών λιμνών, μάχη 115
Μαϊτάνης, Χρήστος 74
Μακεδονία (και Μακεδόνες) 10, 18, 19, 21, 27, 88, 89, 91, 93-95, 102, 104, 105, 107-109, 121, 124, 128, 129, 134, 135, 144, 153, 154, 156, 171· Ανατολική 10, 135, 144, 153, 154, 156· Βόρεια 107· Δυτική 94· Μακεδονικός Αγώνας 20, 164· Μακεδονικό πρόβλημα 21, 37, 38, 46, 107, 154
Μαλαμίδης, Αχιλλέας 194
μαλλιαρισμός 80
Μαμούρης, Κ., αντισυνταγματάρχης 211, 226
Μανέας, Κλέαρχος 197
Μανέτας, Κωνσταντίνος (1879-1960), αντιστράτηγος 218
Μάνος, Κωνσταντίνος (1869-1913) 75
Μάνου, Ασπασία (1896-1972), σύζυγος Αλέξανδρου Α΄ 143, 160
Μαρκεζίνης, Σπυρίδων (1909-2000) 20, 119
Μάρκου, Δημήτριος (1840-1940) 73
Μάρνη 115
Μαρξ, Καρλ 148· Μαρξισμός 148
Μάτσας, Αντώνιος (1871-1950) 197, 213
Μαυροβούνιο 88, 89, 95, 104, 114· Στρατός 95
Μαυρομιχάλης, Κυριακούλης (1849-1916) 35, 37, 38, 40-44, 53, 55-57, 64-66, 70, 82, 83, 119, 122, 126, 167· Κόμμα 66, 122, 126· Κυβέρνηση 56, 64, 65
Μαυρομιχάλης, Πέτρος Κ. (1887-1969) 174, 185
Μεγάλες Δυνάμεις 15, 17, 25, 26, 28, 91, 95, 96, 104, 105, 107, 113, 156-158, 188, 222
Μεγάλη Βρετανία 115, 159, 189, 221, 249· βλ. και Αγγλία
Μεϊτάνης, Χρήστος (;-1920) 122, 127
Μελία, χωριό (Θεσσαλία) 62· βλ. και Τσουλάρ
Μενσεβίκοι 148
Μερκούρης, Σπυρίδων (1856-1939) 56
Μερλόπουλος, Παναγιώτης 37
Μεσόγειος 111, 113, 115, 161
Μεσοποταμία 115, 159
Μεσσηνέζης, Λέων 84
Μεσσηνίας, επαρχία 60
Μεταξάς, Αριστείδης, κτηματίας 61
Μεταξάς, Ιωάννης (1871-1941) 61, 92, 100-102, 135, 146, 167, 168, 197, 199, 200, 214-216, 229, 257
Μέτσοβο 107
Μήλος 135
Μητροβίτσα (Σερβία) 95
Μιαούλης, Ανδρέας 64
Μικρά Ασία 11, 12, 103, 116, 120, 121, 162, 175, 177-180, 182-184, 186, 188, 191, 193, 197, 200, 202-205, 207, 210, 211, 214, 220, 229, 234, 235, 237, 241· Εκστρατεία 12, 103, 200, 203, 234· Καταστροφή 12, 103, 188, 199, 203, 207, 219, 220, 222-224, 228, 231, 235, 238, 243, 245, 252, 255, 256, 259
Μιντεπέ (Τουρκία) 200
Μιχαλακόπουλος, Ανδρέας (1875-1938) 67, 73, 75, 85, 122, 145, 262
Μιχαλόπουλος, Θεμ. 78
Μιχελιδάκης, Αντώνιος (1844-1923) 66
Μομφεράτος, Αντώνιος (1852-1924) 28, 130
Μομφεράτος, Γ., συνταγματάρχης 97
μοναρχία 86
Μοναστήρι (Β. Μακεδονία) 90, 93-95, 107, 128
Μόσχα 10, 149, 153
Μοσχόπουλος, Κωνσταντίνος, στρατηγός 135
Μούδρος 111
Μπαλτατζής, Γεώργιος (1868-1922) 117, 179, 185, 187, 195, 219, 223, 225, 226, 235, 237-241, 252, 258
Μπάρμπαροι, ναυαρχίδα 111
Μπασιάς, Θάνος 137
Μπεκίρ Σαμή Μπέης (1867-1933) 178, 179
Μπέλα Κουν 158
Μπέλες, οροσειρά 107, 155
Μπεναζέ, Πωλ (1876-1948), Γάλλος πολιτικός 139
Μπενάκης, Εμμανουήλ (1843-1929) 140, 164
Μπενιζέλος Ρούφος (1795-1868) 24
Μπιζάνι, οχυρό 97, 100, 108, 109

Μπολσεβίκοι 148, 149, 151, 152
Μπουκαούρης-Ανδρικόπουλος, Δημήτριος (1867-1948) 35
Μπούσδρας, Δημήτριος (1872-195) 61, 75
Μπούσιος, Γεώργιος (1875-1929) 168, 171, 197, 198
Μπουφίδης, Νικόλαος (1845-1912) 35, 78
Μπριάν, Αριστίντ (1862-1932), Γάλλος πρωθυπουργός 132, 133, 139, 177-179
Μυλωνάς, Αλέξανδρος (1881-1967) 220
Μυστριώτης, Γεώργιος (1840-1916), φιλόλογος 80
Μυτιλήνη 12, 203, 205, 207-209, 211-213

Ναγαρά, ναύσταθμος 110
Νάξος 135
Ναύτες 54, 102
Νέα Ημέρα, εφημ. 118
Νεάπολη 94
Νεγρεπόντης, Μιλτιάδης (1873-1951) 145, 193
Νέγρης, Φωκίων (1846-1928) 130
Νεοελληνικό Κόμμα 32, 42-44
Νέον Άστυ, εφημ. 118
Νεότουρκοι 50, 88, 96
Νέστος, ποταμός 107
Νιγρίτα 104,105
Νιέμεν, ποταμός 115
Νικόλαος (1872-1938), πρίγκιπας 23, 98, 99, 213, 216, 220
Νικόπολη 107
Νόβαγια Ζιζν, εφημ. 149
Νοβιπαζάρ (Σερβία) 95
Νοεμβριανά 10, 102, 139, 141-143
Νουρεντίν Πασάς (1873-1932) 202
Ντερέκιοϊ (Τουρκία) 200
Νυμφαίο 211

Ο Χρόνος, εφημ. 57, 119
Οθωμανική Αυτοκρατορία 19, 59, 71, 88, 89, 96, 108, 113, 162
Οθωναίος, Αλέξανδρος, υποστράτηγος 226, 230, 240, 241, 244, 245
Όθων (1815-1867), βασιλιάς 24
Όθωνος, πλατεία 24
Οικονομίδης, δικηγόρος 227
Οικουμενικό Πατριαρχείο 19
Οκτωβριανή επανάσταση 10, 148
Όλγα (1851-1926), βασίλισσα 9, 26, 28-31, 97, 98, 173-175
Όλυμπος 89
Ομόνοιας, πλατεία 24
Ορεστειακά 77, 80
Ορφανού, κόλπος 105
Ουγγαρία 158
Ουίλσον, Γούντροου (1856-1924), Πρόεδρος των ΗΠΑ 157, 158

Παγγαίου κορυφογραμμή 105· χωριά 104
Πάγκαλος, Θεόδωρος (1878-1952) 12, 176, 212, 217-220, 222, 223, 225, 226, 232, 233, 238, 240, 244, 245, 247, 248, 258, 259, 261, 263
Παλαιστίνη 159
Παλαμάς, Κωστής (1859-1943), ποιητής 78
Παλαμίδι 41
Παλέρμο 104, 220
Πάλλης Κ. 176
Πάλλης, Αλέξανδρος (1851-1935), συγγραφέας 28, 29
Παναγάκος, Παναγιώτης, αντιστράτηγος 203
Παναγιωτόπουλος, Ανδρέας (1851-1936) 45, 47, 48, 64, 84, 127, 172, 226
Παναγιωτόπουλος, Γ. 127
Πανεπιστημίου, οδός 217
Πανθεσσαλική Επιτροπή Αγώνα 61
Πανουτσόπουλος, Κωνσταντίνος 74
Πανσλαβική Εθνικιστική Κίνηση 113
Παπαγιαννακόπουλος, Ανδρέας (1845-1911) 67, 73
Παπαγιαννόπουλος Α. 42
Παπαγιαννόπουλος, Γεώργιος 172
Παπαδιαμαντόπουλος, Ιωάννης, στρατιωτικός 34, 35
Παπακυριακόπουλος, Γεώργιος 73, 84
Παπαληγούρας, Αναστάσιος δικηγόρος 227, 245
Παπαναστασίου, Αλέξανδρος (1876-1936) 75, 79, 82, 145, 217, 262
Παπανδρέου, Γεώργιος (1888-1968) 217, 244, 245, 247, 248, 253, 254
Παπαχρήστου, Δημήτριος 224
Παπούλας, Αναστάσιος (1857-1935), στρατηγός 56, 175, 176, 184, 214, 215, 235, 237, 260

Παρασκευόπουλος, Λεωνίδας (1860-1936) 129
Παρίσι 12, 26, 78, 114, 162, 187, 224, 243, 246, 255, 256
Παρνασσός Φιλολογικός Σύλλογος 222
Πάσιτς, Νίκολα (1845-1926) 123
Πάτρα 169, 261· επαρχία 42, 44-46, 118, 227
Πατρίς, εφημ. 118
Παύλος, πρίγκιπας 169
Πεδίο του Άρεως 142
Πειραιάς 26, 39, 99, 130, 132, 133, 137, 140, 142, 145, 201, 205, 210, 213, 240, 246· Περιφέρεια 40
Πελοπόννησος 60, 133, 139
Πεπονής, Ιωάννης, λοχαγός 241, 251
Πεσματζόγλου, Γεώργιος (1890-1984) 168
Πετιμεζάς, Αριστόβουλος 122, 127
Πετμεζάς, Θρασύβουλος 35, 45, 75, 84
Πετραλιάς, Άγγελος (1861-;) 127, 172
Πετραλιάς, Θάνος (1881-1953) 74
Πετροπουλάκης Λ., αντιπλοίαρχος 209, 210, 212
Πλαστήρας, Νικόλαος (1883-1953) 12, 13, 63, 103, 207-211, 214, 218, 219, 221, 222, 224, 228, 229, 243-249, 253, 254· Κυβέρνηση 63
Πολίτη Νικόλαο 131, 138, 224, 246
Πολίτης, Χ., συγγραφέας 226
Πολίτης, Νικόλαος (1872-1942) 145, 220, 223, 225, 243, 244, 246, 256
Πολυγένης, Κωνσταντίνος (1862-1935) 187, 195
Πολυζωγόπουλος Διονύσιος 74
Πολύκαστρο 91
Πολυμενάκος, Γεώργιος, αντιστράτηγος 201, 202
Πολυχρονιάδης, Πολυχρόνης (;-1949) 84
Πολωγεώργης, Χ. 66, 69
Πολωνία 157
Πόρτο Λάγος 107
Πουανκαρέ, Ραϊμόν (1860-1934), Γάλλος πρωθυπουργός 188
Πούτνικ, Ραντομίρ (1847-1917), Σέρβος στρατάρχης 115
Πράβντα, εφημ. 150
Πρέβεζα 107, 171
Πρίντσιπ, Γαβριήλ 113
Πρίστινα 95
Προκόπιος (1837-1902), Αρχιεπίσκοπος Αθηνών 28-30
Προλετάρι, εφημ. 148
Προποντίδα 95, 161, 162
προσφυγικό 12
Πρωσία 100, 114· Ανατολική 114, 115· Στρατιωτική Σχολή της Ακαδημίας Πολέμου 100
Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας 107, 109
Πρωτοπαπαδάκης 11, 12, 46-48, 50, 117, 185, 187, 191-198, 206, 217, 219, 223, 225-227, 236, 238, 239, 241, 250-252· Κυβέρνηση 196-198
Πρωτοσύγγελος, Αχιλλέας, αντισυνταγματάρχης 211

Ραιδεστός 95· επαρχία 171
Ρακτιβάν, Κωνσταντίνος (1865-1935) 75, 78, 79, 85
Ράλλης, Γεώργιος (1918-2006) 130, 177
Ράλλης, Δημήτριος (1844-1921) 9, 11, 16, 17, 21, 32-38, 40, 42, 43, 44, 49, 53-55, 66, 122, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178· Κυβερνήσεις 16, 17, 37, 42-44, 55, 173, 174-177· Κόμμα 82· Ραλλικοί 83, 84
Ράλλης, Ιωάννης (1878-1946) 174
Ραυτόπουλος, Νικόλαος 74
Ρεβελής, Κ., δημόσιος υπάλληλος (Σμύρνη) 206
Ρέθυμνο 171
Ρέντης, Κωνσταντίνος (1884-1958) 228, 245, 246, 257
Ρέπουλης, Εμμανουήλ (1863-1924) 46, 48, 50, 67, 145-147, 224
Ρήνος 157
Ριμπό, Αλεξάντρ (1842-1923), Γάλλος πρωθυπουργός 133
Ροδόπης, επαρχία 171
Ρούδνικ, μάχη του 115
Ρουμανία 21, 60, 104, 106, 107, 137, 158, 159, 162· Στρατός 106
Ρούπελ, οχυρό 102, 116, 129, 130, 135
Ρούφος, Ιωάννης (1870-1908) 53
Ρωμανός, δικηγόρος 227, 245
Ρώμας, Αλέξανδρος (1863-1914) 35, 40-43, 63
Ρωμυλία, Ανατολική 37
Ρωσία (και Ρώσοι) 10, 25, 31, 99, 106, 113-115,

121, 131, 133, 134, 148-152· Επανάσταση 148· Στρατός 115, 151

Σάαρ (Γερμανία) 157
Σάββας, Κωνσταντίνος, καθηγητής Ιατρικής 165
Σάβος, ποταμός 115
Σακελλαρόπουλος, Λ., συνταγματάρχης 245
Σαλαμίνα 131, 139· Ναύσταθμος 131, 139
Σαλδίκ, Τούρκος στρατηγός 91
Σαλιχλή (Τουρκία) 200, 201
Σαμαντήρας, Ιωάννης, δικαστικός 33-35
Σαμοθράκη 110
Σάμος 111, 205
Σανιδικά 31, 33, 34, 35
Σαπουτζάκης, Κωνσταντίνος, αρχιστράτηγος 107
Σαράγεβο 113
Σαράιγ, Μωρίς (1856-1929), Γάλλος στρατηγός 102, 125, 128-130, 133, 134, 137, 139
Σαράντα Εκκλησίες 95, 171
Σαραντάπορο 90, 91, 94, 100
Σάρδεων, γραμμή 201
Σαρηγιάννης, Πτολεμαίος, συνταγματάρχης 176, 179
Σαρίπολος, Νικόλαος (1817-1877), νομικός 64
Σβώλος, Αλέξανδρος (1892-1956) 170
Σερβία (και Σέρβοι) 21, 88-90, 93, 95, 97, 101, 102, 104-106, 107, 113-116, 120-125, 129, 158, 159· Στρατός 93, 116, 125, 129
Σερραίος 97, 317
Σέρρες 95, 105, 106, 134, 135, 156· επαρχία 154, 155, 171
Σιάτιστα 94
Σιδηρόκαστρο 106
Σικελία 104, 220
Σίμος, Σπυρίδων (1868-1935) 145
Σισίνης, Ιωάννης (1850-1930) 122, 127, 172
Σιώτης, Ιωάννης (1858-1932) 220, 224
Σκανδάλης, Γ., συνταγματάρχης 217
Σκιαδαρέσης, Γεώργιος, κτηματίας 60, 61
Σκόδρα (Αλβανία) 95
Σκόπια 95, 107, 125
Σκουζές, Αλέξανδρος (1853-1937) 38, 43, 44
Σκουλούδης, Στέφανος (1838-1928) 10, 102, 117, 126, 127-130, 134, 167· Κυβέρνηση 126, 127, 130, 134
Σκουφά, οδός 231
Σκούφος, Θεόδωρος (1864-1938) 194, 197
Σκρα, ύψωμα 148, 153, 154
Σκριπ, εφημ. 118
Σλήμαν, Αγαμέμνων (1878-1954) 75
Σμύρνη 12, 19, 103, 159, 160, 162, 166, 167, 179, 180, 197, 200-207, 229, 241
Σοβιετική Ένωση 176· Σοβιέτ 149, 151· βλ. και ΕΣΣΔ
Σόλωνος, οδός 13, 231
Σοσιαλισμός 150
Σόφια 106, 145
Σοφούλης, Θεμιστοκλής (1860-1949) 50, 111
Σπετσών, επαρχία 39
Σπηλιωτόπουλος, Κλ. 45
Σπυρίδης Κ. 145
Σταδίου, οδός 34, 230, 236
Στάης, Σπυρίδων (1859-1932) 168, 185, 195
Σταματόπουλος, Κωνσταντίνος 172
Σταμούλης, Κώστας 60
Σταυρόπουλος, Σ., υπ. βουλευτής 127
Σταύρου, Γεώργιος (1788-1869) 192, 193
Σταυρουλόπουλος, Ξενοφών 74
Σταφιδική Τράπεζα 23· Σταφιδικό πρόβλημα 23
Στέμμα 26, 34, 44, 192, 193
Στεργιάδης, Αριστείδης (1861-1949) 201, 203, 205, 206
Στεφανόπουλος Ανδρέας (1860-1938) 44, 122, 127, 168, 172
Στεφάνου, Διονύσιος (1835-1916) 17
Στρατηγός, Ξενοφών (1869-1927) 168, 187, 195, 219, 223, 226, 251
Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 100, 143
Στρατιωτικός Σύνδεσμος 27, 50-56, 60, 63-65, 74, 100
Στρατοδικείο 13, 14, 98, 226-232, 235, 238, 240, 241, 244-252, 259-262
Στράτος, Ανδρέας 146, 258
Στράτος, Νικόλαος (1872-1922) 85, 117, 126, 168, 173, 186, 194, 196-198, 205, 225, 230, 236, 238-241, 250, 251· Κυβέρνηση 194, 195
Στρέιτ, Στέφανος (1837-1920) 17
Στριφτόμπολας, Αλέξιος (1834-1912) 42
Στρυμόνας, ποταμός 94, 105
Στρώμνιτσα 106, 107
σύμβαση της Χάγης 127
Συμμαχικές Δυνάμεις 10, 128, 130, 132, 137,

139, 140, 145, 153, 154, 243
Συνέδριο του Κίνταλ (Ελβετία) 150
Συνθήκη Αγίου Ιωάννη της Μωριέννης 134
Συνθήκη Ανακωχής των Μουδανιών 229
Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάνης 160, 260
Συνθήκη Ειρήνης του Λονδίνου 96, 104
Συνθήκη του Αγίου Γερμανού 11, 156, 158, 161
Συνθήκη του Βουκουρεστίου 104, 107, 115
Συνθήκη του Νεϊγύ 11, 144, 156, 158, 159, 165
Συνθήκη των Βερσαλλιών 11, 156, 157, 161, 165
Συνθήκη των Σεβρών 11, 144, 156, 159, 161-163, 167, 169, 173, 178, 179, 186
Συντάγματος, πλατεία 67, 170, 253
Συντακτική Συνέλευση 11, 25, 63, 69, 76, 167, 180, 181
Συρία 159
Συριόπουλος, Νικόλαος 74, 84, 122
Σύρος 135
σφαιρίδιο 32, 44, 66, 73, 82
Σχινάς, Αλέξανδρος, ο δολοφόνος του Γεωργίου Α΄ 27, 44, 66, 73, 82, 97, 98, 99
Σχινάς, Νικόλαος, φρούραρχος 52
Σωτηριάδης, Σ., δικηγόρος 227, 230, 231, 238, 245

Ταζίν Χασάν Πασάς 91-93
Τάλμποτ, Τζέραλντ, Βρετανός πλοίαρχος 240, 244-246, 248, 249, 255, 258, 260, 261
Τένεδος 110, 162
Τερτίπης, Κωνσταντίνος (1864-1923) 185
Τήνος 45, 209
Τουμπλού Μπουνάρ, γραμμή 200
Τουρκία (και Τούρκοι) 15, 16, 21, 26, 37, 88-91, 94-98, 100, 101, 103, 104, 107, 110, 111, 115, 116, 120, 145, 154, 156, 158, 159, 162, 163, 165, 167, 169, 178-179, 180, 183-190, 200-203, 236· Ευρωπαϊκή 95· Κυβέρνηση 96· Λιμάνια 89, 96· Στόλος 109-111· Στρατός 89-91, 93, 108, 110, 178, 197, 202, 203
Τριανταφυλλάκος, Νικόλαος (1855-1939) 11, 168, 197, 198, 213, 216, 223· Κυβέρνηση 11, 198, 207, 214, 217
Τριανταφύλλου, Δ., υπ. βουλευτής 321
Τρίκαλα 60, 82· επαρχία 75
Τρικούπης, Κωνσταντίνος (1857-1922) 44
Τρικούπης, Νικόλαος (1868-1959), αντιστράτηγος 201
Τρικούπης, Χαρίλαος (1832-1896) 19, 20, 22, 23, 26, 32, 33, 46, 47, 52, 59, 76, 200, 201· Κόμμα 20, 22
Τριπλή Συμμαχία 113
Τρότσκι, Λέων (1879-1940), Ρώσος πολιτικός 10, 150, 152
Τσάγγας, Ν., δικαστικός 262
Τσαλδάρης, Παναγής (1868-1936) 117, 168, 174, 185, 255
Τσαμαδός, Νικόλαος (1839-1910) 64
Τσατάλτζας, γραμμή (Τουρκία) 95, 159, 162
Τσέλλος, Αντ. 138
Τσερέπης, Απόστολος, υποπλοίαρχος 162
Τσερούλης, Χαράλαμπος (1879-1929), στρατιωτικός 218
Τσερτίδης, Ιωάννης (;-1912) 35
Τσεσμέ (Τουρκία) 203, 211
Τσεφούλης, Κ., αντισυνταγματάρχης 226
Τσεχοσλοβακία 157, 158, 162
Τσίμας, Γεώργιος 127
Τσιόντος, Β., ταγματάρχης 227
Τσιριμώκος, Ιωάννης (1886-1934) 75, 79, 85, 145
τσιφλίκια (και τσιφλικάδες) 59-61, 63, 75
Τσότσεκ, Σοφία 113
Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος, δικηγόρος 227, 245
Τσουλάρ (σημ. Μελία), χωριό 62, 63
Τυπάλδος, Κωνσταντίνος, υποπλοίαρχος 57
Τυπάλδος-Αλφονσάτος, Κωνσταντίνος (1873-1945) 194

Ύδρα 39, 82
Υψηλή Πύλη 96

Φάληρο 18, 56, 132, 218, 248, 261
Φαρμακόπουλος, Θεόδωρος (1861-1919) 37
Φερδινάνδος, Φραγκίσκος, Αρχιδούκας της Αυστρίας (1863-1914) 113
Φετίχ Μπουλέν, τουρκικό θωρηκτό 110
Φικιώρης Ιωάννη 52
Φικιώρης, Γεώργιος (1855-1942) 64
Φιλαδέλφεια 200
Φιλελευθέροι 81, 82-84, 87, 116, 118, 121, 123, 126, 127, 131, 139, 141, 145-147, 171-173, 176, 186, 187, 190, 196, 199, 244· Κόμμα 82-84, 116, 118, 121, 123, 126, 127, 131, 145-

147, 171, 173, 176, 186, 187, 196, 199, 244· Κυβερνήσεις 81, 83, 87, 141, 146
Φιλιππιάδα 107
Φιλοπάππου, λόφος 140
Φινλανδία 151
Φλαμής, Λουκάς 67, 74, 84
Φλωράς, Δ., συνταγματάρχης 226
Φλωρεντία 104, 107, 109· Ρωσική Εκκλησία 104
Φλώρινα 94, 116, 137, 171
Φοιτητές 28, 29
Φος, Φερντινάν (1851-1929), Γάλλος στρατάρχης 157, 188
Φουρνέ, Λουί Νταρτίζ ντυ, ναύαρχος 130, 131, 132, 139, 140, 141
Φραγκούδης, Ιωάννης, ταγματάρχης 97
Φρανσέ, Εσπερέ ντε (1856-1942), Γάλλος στρατάρχης 154
Φωκάς, Δ., αντιπλοίαρχος 210, 218, 219, 222
Φωτήλας, Αλέξανδρος (1847-1918) 84
Φωτήλας, Αριστοτέλης 73, 172

Χαβίνης, Θεόδωρος (1886-1960) 226
Χαλάφτης, πλοίαρχος 227
Χαλκίδα 209
Χαλκιδικής, επαρχία 94
Χαμιδιέ, τουρκικό καταδρομικό 111
Χανιά 171
Χαραλάμπης, Αναστάσιος (1862-1949) 130, 220, 224
Χατζανέστης, Γεώργιος (1863-1922) 201, 202, 219, 223, 225-227, 230, 235, 236, 238-241, 251, 252
Χατζηκυριάκος, Αλ., ναύαρχος 218, 222, 244
Χατζημιχάλης, υπολοχαγός 51, 52, 53
Χατζίσκος, Δημήτριος 194, 195
Χατζόπουλος, Ιωάννης, υπ. βουλευτής 122
Χειμάρα (Αλβανία) 107, 109
Χίος 12, 110, 171, 203, 205, 207-209, 211-213, 218
Χοϊδάς, Αχιλλέας (;-1920) 35, 67, 73
Χόρτυ, Μίκλος (1868-1957), Ούγγρος ναύαρχος 158
Χουρμούζιος, Χρ., δημοσιογράφος 141
Χριστομάνος, Αντώνιος (1871-1933) 225
Χριστόφορος (1888-1940), πρίγκιπας 259
Χρονόπουλος, Δημ., συγγραφέας 120
Χωροφυλακή (και χωροφύλακες) 10, 54, 61, 87, 97, 146, 180, 202, 242, 250, 251

Ψαρά 39, 110
Ψαροδήμας, Κ., αξιωματικός 52
Ψυχαλίνος, Θεόδωρος 73

Ωρεοί, λιμάνι 109
Ωρωπός 220

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΟΥ Β. ΜΠΕΚΙΡΗ

«ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ.
ΤΟΜΟΣ Α΄: 1900-1922»

ΜΕ ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΖΑΖΑ
ΚΑΙ ΜΕ ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΟ ΑΠΟ
ΤΟΥΣ Π. ΖΕΥΓΩΛΗ & Π. ΤΖΟΑΝΑΚΗ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ GFS
ELPIS, ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΚΕ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΚΤΥΠΩΘΗΚΕ ΜΕ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΤΥΠΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΕ ΧΑΡΤΙ ΓΡΑΦΗΣ 100
ΓΡΑΜΜΑΡΙΩΝ ΤΟΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2020
ΣΕ 500 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Εις τον Α΄ τόμο του ανά χείρας βιβλίου γίνεται λόγος για τα σπουδαιότερα πολιτικά γεγονότα και τις σημαντικότερες πολιτικές προσωπικότητες της περιόδου από 1900-1922. Ειδικότερα στον τόμο αυτόν αναφέρονται τα πολιτικά γεγονότα της περιόδου μετά τον ατυχή πόλεμο του 1896. Κυρίως γίνεται λόγος για τις ανησυχίες του Ελληνικού λαού και τις αδυναμίες των πολιτικών ηγετών για το μεγάλο άλμα στις αρχές του 20ου αιώνα. Εκείνη την περίοδο στην εξουσία ευρίσκετο ο Βασιλιάς Γεώργιος ο Α΄ ο οποίος είχε σύζυγο τη Βασίλισσα Όλγα. Τότε εμφανίσθηκαν τα «Ευαγγελικά» στα οποία είχε ανάμειξη η Βασίλισσα Όλγα η οποία επέμενε στη μετάφραση του Ευαγγελίου ενώ ήταν αντίθετος η Ιερά Σύνοδος. Συνέπεια των αντιπαλοτήτων αυτών ήταν η παραίτηση του Αρχιεπισκόπου Προκοπίου και η παραίτηση του Πρωθυπουργού Γ. Θεοτόκη. Μετά από τα ανωτέρω γεγονότα πραγματοποιήθηκαν οι εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1902. Στη συνέχεια έχουμε τη «Συνοδικά» και τελικά πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης. Αργότερα και συγκεκριμένα την 20.2.1905 διεξήχθησαν οι εκλογές και πραγματοποιήθηκε η δολοφονία του πρωθυπουργού Θ. Δηλιγιάννη. Νέος πρωθυπουργός τότε ορκίσθηκε ο Δημ. Ράλλης ο οποίος οδήγησε τη χώρα σε εκλογές την 26η Μαρτίου του 1906. Τις εκλογές αυτές τις κέρδισε το Θεοτοκικό κόμμα και Πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Γ. Θεοτόκης. Στην πορεία, και συγκεκριμένα στις 26 Μαρτίου 1906, εμφανίσθηκε η ομάδα των «Ιαπώνων» όπου πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξε ο Δημήτριος Γούναρης. Μετά την εμφάνιση των «Ιαπώνων» πραγματοποιήθηκε η επανάσταση στο Γουδί το 1909 η οποία άνοιξε το δρόμο για την έλευση στην Ελλάδα του Ελευθερίου Βενιζέλου. Στη συνέχεια έχουμε τις κυβερνήσεις του Ελ. Βενιζέλου οι οποίες πραγματοποίησαν σημαντικό και μεγάλο έργο σχεδόν σε όλους τους τομείς της Δημοσίας ζωής. Εκείνη περίπου την περίοδο (1912) πραγματοποιήθηκε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος με αποτέλεσμα την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης και τη δολοφονία του Βασιλιά Γεωργίου του Α΄. Νέος Βασιλιάς ορκίσθηκε ο διάδοχος Κωνσταντίνος Α΄. Αργότερα (21.2.1913) πραγματοποιήθηκε η απελευθέρωση των Ιωαννίνων και των νησιών του Αιγαίου Πελάγους για να φθάσουμε στην κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου ο οποίος άρχισε τον Αύγουστο του 1914. Με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου εξεδηλώθη η πρώτη αντιπαλότητα Κωνσταντίνου - Ελ. Βενιζέλου. Η αντιπαλότητα αυτή οδήγησε σε παραίτηση της κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου. Τότε μετά την άρνηση του Αλ. Ζαΐμη η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως εδόθη στον Δημ. Γούναρη. Μετά από τα ανωτέρω γεγονότα αρχίζει ο Εθνικός διχασμός με μεγάλο προβληματισμό την επιλογή της Αντάντ (Ελ. Βενιζέλος) ή της Κεντρικής συμμαχίας (Βασιλιάς Κωνσταντίνος Α΄)...

Συνέχεια στο κείμενο του βιβλίου

ISBN 978-960-560-195-9

